Ortaöğretim

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

10. Sınıf

Ders Kitabı

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının **18.04.2019** tarihli ve **8** sayılı kurul kararı ile **2019-2020** öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Cafer YILDIRIM

DÜŞLER YAYINCILIK
Mustafa Kemal Mahallesi, Barış Sitesi,
2106. Sokak, No.: 8 Çankaya / ANKARA
tel.: (0 312) 419 60 15
www.dusler.com.tr

© Bu kitabın her hakkı saklıdır ve **Düşler Yayıncılık Pazarlama Reklamcılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi**ne aittir. Yazı, resim, fotoğraf, harita ve soruları başka bir esere aynen veya değiştirilerek alınamaz ve yayımlanamaz.

Yayıncı Sertifika No.: 52005

Görsel Tasarım Uzmanı

Yusuf Gençer

Baskı

Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. A.Ş.

Ankara, 2022

Matbaa Sertifika No.: 40961

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

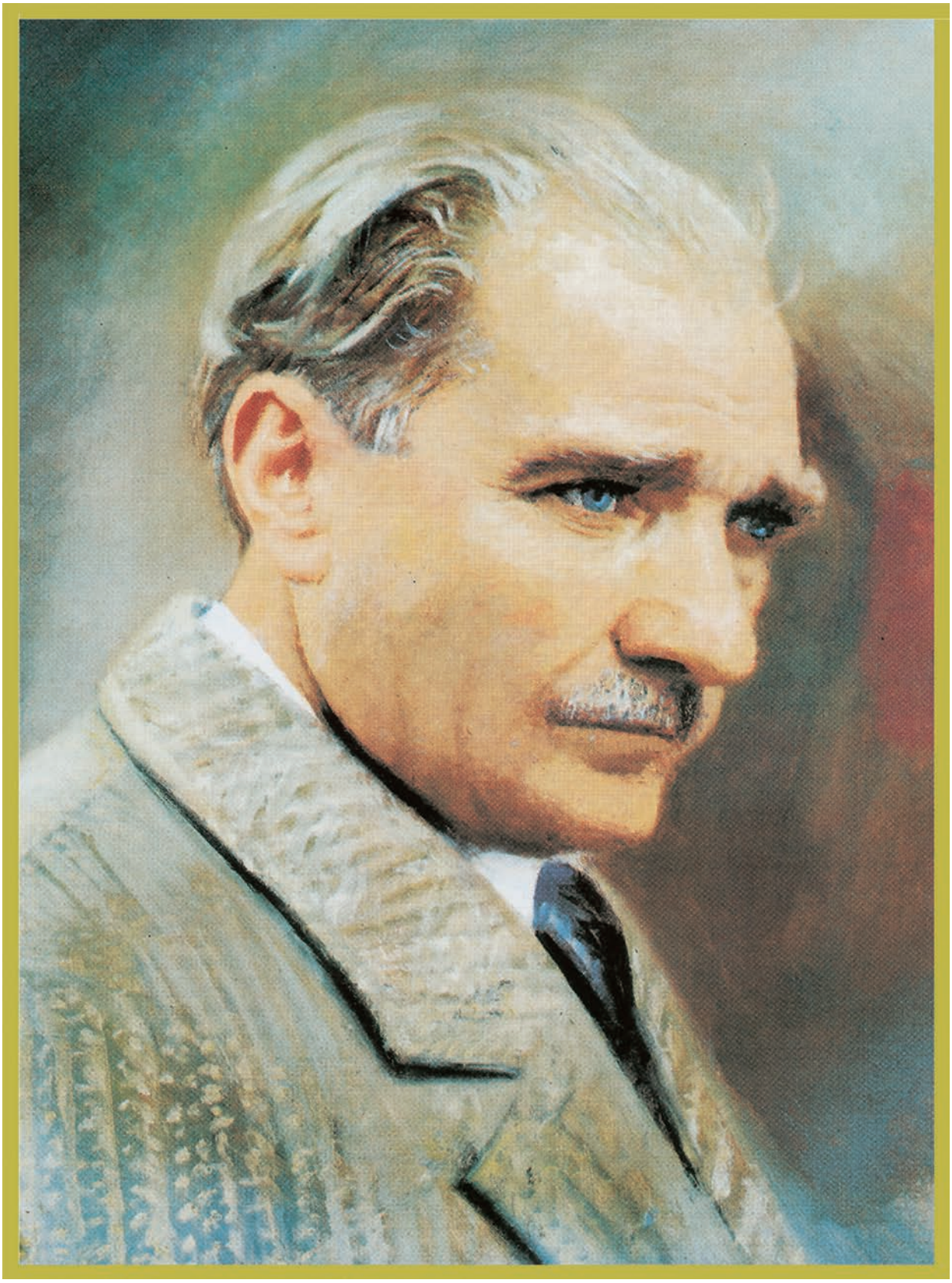

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTABIMIZI TANIYALIM ... 8

1. ÜNİTE: TÜRK DİLİ EDEBİYATINA GİRİŞ ... 9

OKUMA ... 10

Edebiyatın Tarih ve Din ile İlişkisi ... 10

Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri ... 12

Türkçenin Tarihî Gelişimi ... 16

Dil Bilgisi (İmla ve Noktalama) ... 18

YAZMA ... 18

SÖZLÜ İLETİŞİM ... 20

1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 21

2. ÜNİTE: HİKÂYE ... 23

OKUMA ... 24

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul ... 24

Tahir ile Zühre Hikâyesi ... 33

Muhammed Hanife Beni Gatafan Cengi ... 39

Yûsuf ve Zelîhâ ... 45

Pandomima ... 49

Forsa ... 56

Dil Bilgisi (Fiilimsiler, İmla ve Noktalama) ... 62

YAZMA ... 64

SÖZLÜ İLETİŞİM ... 65

2. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 66

3. ÜNİTE: ŞİİR ... 69

OKUMA ... 70

Koşuk ... 70

Sagu ... 72

Kutadgu Bilig ... 73

Divanü Lugati't-Türk ... 76

Divan-ı Hikmet ... 77

Atebetül'l-Hakâyık ... 79

İlahi ... 81

Nefes ... 83

Mâniler ... 84

Kesik Çayır Biçilir mi ... 85

Koşma ... 86

Gazel ... 88

Gazel ... 90

Kaside ... 92

Şarkı ... 94

Dil Bilgisi (İsimTamlamaları, İmla ve Noktalama) ... 97

YAZMA ... 98

SÖZLÜ İLETİŞİM ... 98

3. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 99

4. ÜNİTE: DESTAN/EFSANE ... 101

OKUMA ... 102

Şehnâme ... 102

Ağrı Dağı Efsaneleri ... 107

Oğuz Kağan Destanı ... 110

Battalnâme ... 116

Yıl 1920 ve Arhaveli İsmail'in Hikâyesi ... 119

Dil Bilgisi (Sıfat Tamlamaları, İmla ve Noktalama) ... 124

YAZMA ... 125

SÖZLÜ İLETİŞİM ... 126
4. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 127
5. ÜNİTE: ROMAN ... **129**
OKUMA ... 130
İki Şehrin Hikâyesi ... 130
Felâtun Bey ile Râkım Efendi ... 136
Aşk-ı Memnu ... 140
Kiralık Konak ... 146
Dil Bilgisi (Cümle Çeşitleri, İmla ve Noktalama) ... 154
YAZMA ... 156
SÖZLÜ İLETİŞİM ... 156
5. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 157
6. ÜNİTE: TİYATRO ... **159**
OKUMA ... 160
Kütahya Çeşmesi ... 160
Mahalle Baskını ... 165
Şair Evlenmesi ... 170
Dil Bilgisi (Cümle Çeşitleri, İmla ve Noktalama) ... 181
YAZMA ... 182
SÖZLÜ İLETİŞİM ... 183
6. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 184
7. ÜNİTE: ANI (HATIRA) ... **187**
OKUMA ... 188
Şam'da Tahsil ... 188
Bizim Yokuş ... 193
Dil Bilgisi (Cümle Çeşitleri, İmla ve Noktalama) ... 196
YAZMA ... 197
SÖZLÜ İLETİŞİM ... 197
7. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 198
8. ÜNİTE: HABER METNİ ... **201**
OKUMA ... 202
Kahramanlık Manevrası ... 202
Yollarda Buzlanmaya Son! ... 204
Salep Soğanı Toplayanlara 438 Bin Lira Ceza Kesildi ... 206
Dil Bilgisi (Cümle Çeşitleri, İmla ve Noktalama) ... 208
YAZMA ... 209
SÖZLÜ İLETİŞİM ... 209
8. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 210
9. ÜNİTE: GEZİ YAZISI ... **213**
OKUMA ... 214
Bolu'nun Vasıfları ... 214
Otoray Yolculuğu ... 216
Yeşil Yol ... 219
Dil Bilgisi (Cümle Çeşitleri, İmla ve Noktalama) ... 223
YAZMA ... 225
SÖZLÜ İLETİŞİM ... 225
9. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI ... 226
CEVAP ANAHTARI ... 228
EKLER ... 229
TERİMLER SÖZLÜĞÜ ... 233
KAYNAKÇA ... 239
GENEL AĞ KAYNAKÇASI ... 240
GÖRSEL KAYNAKÇA ... 241

KİTABIMIZI TANIYALIM

OKUMA

"Hazırlık, Metin, Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları, Metin ve Türle İlgili Açıklamalar, Yazarın Biyografisi, Dil Bilgisi Çalışmaları" başlıkları altında yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Metne Hazırlık

İşlenecek metne odaklanmak, öğrencilerde bir beklenti ve merak unsuru oluşturmak amacıyla hazırlanan çalışmaları içermektedir.

1. METİN

Okuma çalışmalarında kullanılan metnin kaçıncı metin olduğunu ifade eden başlıktır. Metinlere yazıldığı dönemin dil ve anlatım özellikleri dikkate alınarak yer verilmiştir.

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

Metinde geçen bazı kelime ve kelime gruplarının anlamlarının verildiği bölümdür.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Metin türü ve özellikleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölümdür.

Metni Anlama ve Çözümleme

Değerler ve kazanımlar çerçevesinde metne yönelik anlama ve çözümleme sorularının yer aldığı bölümdür.

Yazarın /Şairin Biyografisi

Bu bölümde metin yazarının hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir.

Dil Bilgisi

Bu bölümde "Dil Bilgisi Kazanımları" kısaca hatırlatılarak kazanımlar sorular yoluyla verilmektedir.

YAZMA

Bu bölüm öğrencilerin kendilerini ifade becerilerini yazma yoluyla geliştirmelerine yönelik çalışmaları kapsamaktadır.

SÖZLÜ İLETİŞİM

Öğrencilerin kendilerini ifade becerilerini sözlü iletişim yoluyla geliştirmelerine yönelik çalışmaları kapsamaktadır.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

Ünitede işlenen kazanımların; açık uçlu, kısa cevaplı, boşluk doldurma, doğru-yanlış, çoktan seçmeli ve eşleştirme soruları aracılığıyla ölçüldüğü bölümdür.

1. Ünite

GİRİŞ

OKUMA

- *Giriş*
  Dil Bilgisi
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Yazma Çalışması*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Hazırlıklı Konuşma*

Dikkat!

"Sözlü İletişim" çalışmasında hat sanatı, yazı tipleri/karakterleri, kâğıt, kitap ya da kütüphane konularından biri üzerine yapacağınız hazırlıklı konuşma için görsel unsurlar hazırlayınız.

OKUMA

Metne Hazırlık

1. Bir toplumun kültürünü etkileyen unsurlar sizce nelerdir?

2. Türklerin İslamiyet'i tanımalarından kısa bir süre sonra büyük topluluklar hâlinde bu dini kabul etmelerinin sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

3. Türklerin İslamiyet'i kabülünden sonra yaşadıkları kültürel değişim edebî ürünlere nasıl yansımıştır? Tartışınız.

1. METİN

EDEBİYATIN TARİH VE DİN İLE İLİŞKİSİ

Din, bir toplumu etkileyen kültürel unsurların başında gelir. Mehmet Kaplan, dinin toplumsal yaşama etkisi üzerine "Din ve Kültür" adlı makalesinde şu belirlemelerde bulunur:

"Din, basit olarak bir inançlar ve ibadetler mecmuasıdır diye tarif edilebilir. Fakat bu inançlar ve ibadetler, toplum hayatında gerçekleşirken birbirini doğuran ve birbirine bağlı binbir şekil yaratır. Türklerin bin yıldan beri benimsedikleri ve içinde yaşadıkları İslamiyet'i göz önüne alarak ondan doğan ve onunla ilgili kültür ve sanatları tesbite çalışalım.

Kur'an Allah kelamıdır. O, daha nazil olduğu sırada yazıya geçirilmiştir.

Allah'ın emirlerinin dil ile ifade edilmiş olması, Arapçada dil ile ilgili birçok kültür faaliyeti ve unsurunun doğmasına sebep olmuştur. Kur'an daha peygamberin zamanından itibaren ezberlenmiş ve onun doğru ve güzel olarak okunması değer verilen bir iş sayılmıştır. İslam toplumunda Kur'an'ı bütün olarak doğru ve güzel okuyanlara karşı daima saygı gösterilmiştir. Kur'an'ın doğru ve güzel olarak yazılması da değer verilen ayrı bir iş sayılmıştır.

Evlerin ve dergâhlarda semahânelerin baş köşesini süsleyen levhalardan bir örnek. Hat sanatı

Hafızlık gibi hattatlık da asırlar boyunca devam eden, işlenen güzel ve mükemmel hâle getirilen bir kültür faaliyeti olmuştur. Arap harfleri bırakıldıktan sonra Türkiye'de hat sanatının yok oluşu, din ile kültür arasındaki münasebeti gösteren bir örnektir.

(...)

Türkiye'de ve başka İslam ülkelerinde gelişen mimari ve musiki ile diğer güzel sanat eserleri, içinde yaşanılan zaman ve mekânı kendilerine has şekil, mana ve hayallerle süslemişlerdir. İslam dini olmadan bunların hiçbirinin var olmasına imkân yoktu."

Tarih kavramı bir toplumun bütün geçmişini kapsar. Geçmişe ait yaşanmışlıklar gelecek yaşantılara da temel sağlar. Bu bakımdan bir toplumun tarihi, geleceğini de belirleyici bir etkiye sahiptir.

Mehmet Kaplan'ın bu konuyla ilgili tespitleri de "Türk Tarihi" adlı makalesinde yer almaktadır:

"Milletler yaşadıkları tarihe göre değişir, gelişir, bozulur veya yıkılır. Fakat bunlar hakkında ancak vesikalarla bilgi edinilir. Bir millet kendi tarihini bilmezse içinde bulunduğu durumu da anlayamaz. Zira bulunduğu duruma tarihî bir oluşum neticesinde gelmiştir.

(...)

Tarih bilgisi, fertle millet arasında derin bağlantılar kurar. Fert, milletin; millet, tarihin içinde yer

alır ve mana kazanır. Ferdî benliği sosyal benlikten ayırmaya imkân yoktur. Bundan dolayı fertler de hayatlarının manasını milletlerinin tarihi içinde bulur."

Şair ve yazarları, ait oldukları toplumdan ayrı düşünemeyiz. Toplumun diğer üyeleri gibi şair ve yazarlar için de ilk intibalar, kültürel ortam, edindikleri değer yargıları önemlidir. İçinde yaşadıkları toplumun dini ve tarihi onların ruh dünyalarına, düşünce yapılarına yön verir. Yedi yüz yıllık Osmanlı edebiyatının İslami karekteri, dinin toplum üzerinde olduğu kadar edebiyat üzerinde de ne denli etkili olduğunun bir göstergesidir. Örneğin divan edebiyatı; konularını Kur'an, hadis, enbiya hikâyeleri ve kıssalardan almış, İslam kültürüyle beslenmiştir. Yine dinî-tasavvufi Türk edebiyatı da İslam kültürünün Türk edebiyatı üzerindeki etkisinin bir ürünüdür.

Edebiyat; bireylerin bakış açılarını, duygu dünyalarını, algılama biçimlerini değiştirerek dinî atmosferi kendi gücü oranında etkiler. Bir edebî eser, dinsel coşkunun yükselmesini sağlayabildiği gibi dinî değerlere yeni bir bakış açısıyla yaklaşma düşüncesini de oluşturabilir.

Türk edebiyatındaki destanları, epik şiirleri, tarihî romanları tarihin edebiyat üzerindeki etkisine örnek olarak verebiliriz. Oğuz Kağan Destanı, Kemal Tahir'in "Devlet Ana", Tarık Buğra'nın "Küçük Ağa" romanları, Yahya Kemal Beyatlı'nın "Mohaç Türküsü" şiiri bu türden eserlerdir. Konusunu tarihten alan bu edebî eserlerde gerçeklik yeniden yorumlanarak kurgulanır. Tarihî kişilikler ve olaylar edebî eserlerde kurgusal gerçekliğin bir parçasıdır artık.

Bununla birlikte Türk tarihinde, edebiyatın da siyasi ve askerî kişiler üzerinden tarihî süreçleri ve olayları etkilediğine dair birçok örnek vardır. Türk destanları millî kimliğin oluşmasında, roman ve hikâyeler tolpumun dönüşümünde, tiyatro eserleri ise toplumun eğitiminde önemli işlevler görmüştür.

Sonuç olarak bir toplumun tarihi, dini ve edebiyatı sürekli birbiriyle etkileşim hâlindedir. Bu etkileşim karşılıklı bir niteliğe sahiptir.

(Ders kitabı için hazırlanmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ibadet: Bir dinin buyruklarını yerine getirme.
hat: Yazı.
kelam: Söz.
musiki: Müzik.
nazil olmak: İnmek.
vesika: Belge.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Din, tarih ve edebiyat toplumların manevi kültür alanına dâhil olan unsurlardandır. Bu unsurlar içindeki alanlar toplumsal yaşam içinde sürekli bir ilişki ve etkileşim hâlindedir.

Okuduğunuz metinde kültürün bu üç temel unsurunun birbirleriyle ilişkisi açıklanmıştır. Metinde dinin toplumsal yaşam ve edebiyat üzerindeki etkisine değinilmiştir. Dinî ve tarihî gerçekliğin edebî metinlerde nasıl yer bulduğundan ve aynı zamanda edebiyatın tarihî süreçler ve olaylar üzerindeki tesirlerinden söz edilmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinde geçen "Ferdî benliği sosyal benlikten ayırmaya imkân yoktur. Bundan dolayı fertler de hayatlarının manasını milletlerinin tarihi içinde bulur." cümlelerindeki altı çizili kelime gruplarının anlamlarını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi Türk Dil Kurumunun sözlüklerinden kontrol ediniz.

2. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.

3. Metinde hangi kültür unsurları üzerinde durulmuştur?

4. Metne göre kültürü oluşturan unsurlarla kültür arasında nasıl bir ilişki vardır?

5. Dinin ve tarihin edebiyatı hangi açılardan etkilediğini söyleyiniz.

Metne Hazırlık

1. Bir toplumun çeşitli yaşam süreçlerini dönemlere ayırırken sizce hangi unsurlar göz önüne alınmalıdır? Neden?

2. Tarihî bir süreci dönemlere ayırmak ne gibi faydalar sağlar?

2. METİN

TÜRK EDEBİYATININ TARİHÎ DÖNEMLERİ

Türk edebiyatı başlangıcından bugüne kadar dinî hayat, kültürel farklılaşma, dil coğrafyası ve kültür değişimi ölçütleri esas alınarak dönemlere ayrılmıştır. Buna göre Türk edebiyatında üç ana dönem bulunmaktadır.

1. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem
2. İslami Dönem
3. Batı Etkisinde Gelişen Dönem

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı sözlü ve yazılı olmak üzere iki koldan gelişmiştir. Bunlardan sözlü edebiyata ait ürünler koşuk, sagu, sav ve destanlardır. Aşağıda dönemin sözlü edebiyat ürünlerinden olan bir koşuk verilmiştir.

Koşuk	***Günümüz Türkçesiyle***
Bulnar mini öles köz	*(O) baygın göz(ler) beni avlıyor*
Kara mengiz kızıl yüz	*(ve üzerinde) kara benler (bulunan o) pembe yüz (beni tutsak ediyor.)*
Andın tamar tükel tuz	*Bütün güzellik(ler) ondan damlıyor (sanki);*
Bulnap yana ol kaçar	*(beni) tutsak ediyor, sonra da kaçıp gidiyor!*
Avlap meni koymangız	*Beni avlayıp bırakmayın (ne olur),*
Ayık ayıp kaymangız	*Söz verip sözünüzden caymayın!*
Akar közüm uş tengiz	*Gözlerim(den) deniz gibi (yaşlar) akıyor işte,*
Tegre yöre kuş uçar	*(öyle ki akan gözyaşlarımın) çevresinde kuşlar uçuşuyor!*
Yıglap udu artadım	*(Beni bırakıp giden sevgilimin) ardından ağlayıp mahvoldum.*
Bagrım başım kartadım	*Bağrımın (kapanmış olan) yarasını (yeniden) deştim*
Kaçmış kutug irtedim	*ve kaçıp gitmiş olan mutluluğu aradım durdum.*
Yagmur kipi kan saçar	*(Gözlerim) yağmur gibi kan(lı yaşlar) saçıyor (şimdi).*
Yüknüp manga imledi	*(Sevgilimin hayali beni görünce) eğilip bana işaret etti,*
Közüm yaşın yamladı	*(kendini göstermekle) gözlerimin yaşını silmiş*
Bagrım başın emledi	*ve bağrımın yarasını tedavi etmiş oldu.*
Elkin bolup ol keçer	*(Ne yazık ki sonra) bir konuk gibi geçti gitti.*

XI. Yüzyıl Türk Şiiri
haz.: Talât Tekin

Türklerin ana yurdu Orta Asya'dır. Orta Asya'da göçebe bir hayat yaşayan Türkler o dönemde ortaya koydukları edebî ürünler olan koşuk, sav, sagu ve destanlarda bu hayat tarzına uygun ideal insan tipini tasvir etmişlerdir. Ağızdan ağza geçerek yeni nesillere aktarılan bu ürünler 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından derlenip yazıya geçirilmiş ve günümüze ulaşmıştır.

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatının yazılı ürünleri "Köktürk Abideleri" ve Uygur metinleridir. Aşağıda "Köktürk Abideleri"nden bir bölüm verilmiştir.

"Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine

ecdadım Bumın Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş. Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tâbi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş. Doğuda Kadırkan ormanına kadar, batıda Demir Kapıya kadar kondurmuş. İkisi arasında pek teşkilâtsız Gök Türk öylece oturuyormuş. Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabiî, cesur imiş tabiî. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabiî. İli tutup töreyi düzenlemiş. Kendisi öylece vefat etmiş. Yasçı, ağlayıcı, doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Bizans, Kırgız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtay, Tatabı, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş. Öyle ünlü kağan imiş."

Orhun Âbideleri
haz.: Muharrem Ergin

Köktürk İmparatorluğu, Türklerin kurduğu önemli devletlerden biridir. Eski Türkler, göğün sahibi anlamına gelen ve "Köktengri" denilen tek tanrıya inanıyorlardı. Köktürkler "kağan" veya "hakan" denilen ve gücünü "Göktanrı"dan alan bir hükümdar tarafından yönetilirdi.

Uygur Türklerinden kalan yazılı eserlerin çoğu Mani ve Buda dinleri ile ilgili tercüme eserlerdir.

Uygur Şiiri	***Günümüz Türkçesiyle***
tengri yaruk küçlüg bilgeke yalvarar biz	*Tanrı, nurlu, kudretli bilgeye yalvarırız,*
ötünür biz kün ay tengrike	*güneş ve ay tanrılara rica ederiz,*
yaşın tengri nom kutı	*şimşek tanrı, töre saadeti*
mar mani firiştilarka	*Mar Mani ve peygamberlere,*
kut kolur biz tengrime	*Saadet niyaz ederiz, ey tanrım!*
etüzümüzni küzeding	*vücudumuzu koruyun,*
üzütümüzni boşung	*ruhumuzu boş, serbest bırakın!*
kıv kolur biz yaruk tengrilerke	*Saadet niyaz ederiz nurlu tanrılardan,*
adasızın turalım	*tehlikelerden uzak duralım,*
ögrünçligin erelim	*sevinç içinde olalım!*

Eski Türk Şiiri
haz.: Reşid Rahmeti Arat

11. yüzyılla birlikte Türk edebiyatı İslam kültürü etkisine girmiş ve 13. yüzyıla kadar İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatından İslami Dönem Türk Edebiyatı'na Geçiş Dönemi yaşanmıştır. Bu Geçiş Dönemi'nin önemli eserleri Yusuf Has Hâcip'in "Kutadgu Bilig"i, Kaşgarlı Mahmut'un "Divanü Lugati't-Türk"ü, Edip Ahmet Yükneki'nin "Atebetü'l-Hakayık"ı ve Hoca Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet"idir.

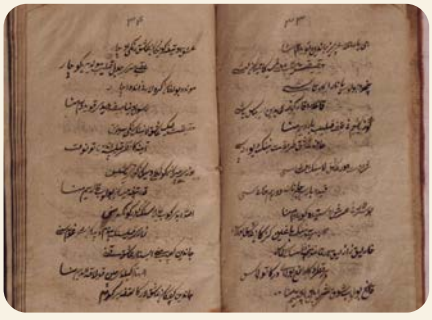

Kutadgu Bilig

Divanü Lugati't-Türk "Dünya Haritası"

Divan-ı Hikmet

13. yüzyıldan sonra tamamen İslami Dönem'e giren Türk edebiyatı gelişimini divan ve halk edebiyatı olmak üzere iki koldan sürdürmüştür.

Divan edebiyatı ile birlikte Türk şiirinde aruz ölçüsü, Arap ve Fars edebiyatlarına ait nazım şekilleri kullanılmaya başlanmıştır. Dilde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara sıklıkla yer verilmiştir. Bâkî'nin beyitlerinde bu durum açıkça görülmektedir.

Hüsnile sana öykünemez çün gül-i ra'nâ
Hüzn ile bana benzeyemez bülbül-i şeydâ

Cân almada nâzüklik ile la'lüne söz yok
Hâlün dahı bir dânedurur fitnede ammâ

Tugrası berâtun yazılır ekseri altun
Rûyunda kaşun zerd olur ise nola şâhâ

Bezm içre sürâhi gibi kan agladugum bu
Sâkî lebüne kan yagı oldı mey-i hamrâ

İller yiye şeftâlûsını bâg-ı cemâlün
Ey sîb-zekan Bâkî nice bir diye eyvâ

Bâki Divanı
haz.: Sabahattin Küçük

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatının sözlü geleneği İslami Dönem'de halk edebiyatı olarak devam etmiştir. Türküler, mâniler ve âşık tarzı şiirler bu edebiyatın önemli ürünleridir. Halk edebiyatının bu ürünlerinde hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi kullanılmıştır. Dil, halkın konuştuğu Türkçedir. Aşağıdaki şiir halk edebiyatı geleneğine aittir.

Gel gönül gitme gurbete
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele verme meyil
Ya sevilir ya sevilmez

Şam-ı Şerif'tir zatımız
Yöğrüktür bizim atımız,
Gurbet ilde kıymatımız
Ya bilinir ya bilinmez

Karac'oğlan düşse yola
Hızır yardım etse bile
Yâr dediğin demir kale
Ya alınır ya alınmaz

Karacaoğlan
haz.: Hüseyin Seçmen

12. yüzyılda Hoca Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet"i ile başlayan tasavvufi şiir geleneği onun izinden giden tasavvuf şairleri tarafından devam ettirilmiştir. Tasavvuf; Allah'ın varlığını bilme, kainat ve insanın varoluş sebebini anlama, insanı mükemmel varlık hâline getirebilme anlayışıdır. Yunus Emre'nin aşağıdaki şiiri bu anlayışı yansıtmaktadır.

Dervişlik dedikleri
Hırka ile taç değil
Gönlün derviş eyleyen
Hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var
Sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü
Er yolu kalmaç değil

Dirsin şeyhin aşkına
Yalın ayak baş açık
Er var dirlik dirilmiş
Yalın ayak aç değil.

Durmuş marifet söyler
Erene Yunus Emre'm
Yol eriyle yoldadır
Yolsuza yoldaş değil.

Yunus Emre II
haz.: İlhan Başgöz

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının başlangıcı sayılan Tanzimat edebiyatı, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketinin bir sonucu olarak doğmuştur.

Agâh Efendi ile Şinasi'nin birlikte çıkarttıkları ilk özel gazete olan "Tercümân-ı Ahvâl"in ilk sayısının yayım tarihi olan 22 Ekim 1860, Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının başlangıcı kabul edilir. Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı ile birlikte vatan, millet, hürriyet gibi yeni kavramlar edebî eserlerin temaları olmaya başlamıştır. Namık Kemal'in, bir bölümü verilen "Hürriyet Kasidesi" bu kavramların yer aldığı ilk şiirlerdendir.

Tercümân-ı Ahvâl

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez i'ânetten

Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten

Vücûdun kim hamîr-î mâyesi hâk-î vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevr ü mihnetten

Mûîni, zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten

Hemen bir feyz-i bâkî terkeder bir zevk-ı fâniye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretten

Namık Kemal
haz.: İsa Kocakaplan

Günümüze kadar devam eden Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı, Türk toplumunun Batılılaşma süreci içinde geçirdiği siyasi ve sosyal değişikliklere paralel olarak kendi içinde bazı dönemlere ayrılmıştır. Bu dönemler sırasıyla Tanzimat Edebiyatı, Servetifünun Edebiyatı, Fecriâti Edebiyatı, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'dır.

(Ders kitabı için hazırlanmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ahkâm-ı asr: Zamanın değer yargıları.
âlî: Yüce.
bâb-ı hükûmet: Devlet kapısı.
bâg-ı cemâl: Güzellik bahçesi.
berât: Rütbe, nişan, memuriyet ve çeşitli ayrıcalıklar için devlet tarafından verilen yazılı belge, fermanname.
bezm: Eğlence meclisi.
bülbül-i şeydâ: Çılgın bülbül.
cevr ü mihnet: Üzüntü ve sıkıntı.
erbâb-ı denâet: Alçak kimseler.
eyvâ: 1. Ayva. **2.** Eyvay (eyvah).
feyz-i bâkî: Kalıcı bereket, bolluk, manevi gıda.
gül-i ra'nâ: Güzel gül.
hakîr: Değersiz.
hâk-i vatan: Vatan toprağı.
hamîr-i mâye: Mayanın hamuru.
hüsn: Güzellik.
hüsn-i şöhret: Şöhretin güzelliği.
i'ânet: Yardım.
izzet ü ikbâl: Şan ve şeref.
kim: Ki.
la'l: Sevgilinin kırmızı dudağı.
leb: Dudak.
mûîn: Yardımcı.
münharif: Sapmış.
mürüvvet-mend: İyiliksever.
râh-i vatan: Vatan yolu.
rûy: Yüz.
sâkıt: Kıymetsiz, değersiz.
sayyâd-ı bî-insâf: İnsafsız avcı.
sıdk u selâmet: Doğruluk ve samimiyet.
yagı: Düşman.
zerd: Sarı.
zevk-i fâni: Geçici zevk.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metinde Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında kullanılan ölçütler belirtilmiş ve bu dönemlerin genel özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler dönemlere ait metinlerle desteklenmiştir. İslamiyet öncesi ile İslami Dönem eserlerinin dilinde belirgin bir farklılık vardır. Ayrıca şiirin divan edebiyatında şekilsel bakımdan değiştiği de görülmektedir. Verilen metin örnekleri dil ve anlatım, şekil özellikleri, içerikleri ve yansıttıkları zihniyet bakımındanTürk edebiyatının geçirdiği değişimleri göstermektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Türk edebiyatının ana dönemlerini belirtiniz. Bu dönemlerin belirlenmesinde hangi ölçütlerin kullanıldığını söyleyiniz.
2. Okuduğunuz metne göre Türk edebiyatını etkileyen en önemli olay nedir?
3. İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatına hâkim olan zihniyet nedir? Açıklayınız.
4. Türk edebiyatında Geçiş Dönemi hangi yüzyıllar arasında yaşanmıştır? Bu dönemde hangi eserler verilmiştir?
5. Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet" adlı eserinin Türk edebiyatındaki önemi nedir? Açıklayınız.
6. İslami Dönem Türk edebiyatı hangi edebî gelenekler üzerinden gelişimini sürdürmüştür?
7. Divan edebiyatı ile halk edebiyatı arasındaki farkları söyleyiniz.
8. Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı hangi dönemlere ayrılır?

Metne Hazırlık

1. Aynı dili konuşan toplumların farklı alfabeler kullanmalarının sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.
2. Yazı dilinin toplumsal yaşama etkileri ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

3. METİN

TÜRKÇENİN TARİHÎ GELİŞİMİ

Türkçenin milattan birkaç bin yıl öncesinde Altay dil birliğine kadar uzanan bir tarihi vardır ancak Türkçenin bu dönemiyle ilgili tespitler teorilere dayanmaktadır. Bu dönemle ilgili yazılı bir belge olmadığından dönem "Sözlü Edebiyat Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Sözlü Edebiyat Dönemi'nde kuşaktan kuşağa aktarılarak geleceğe taşınan edebî ürünler ancak 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından "Divanü Lugati't-Türk" ile yazıya geçirilmiştir.

Türkçenin bilinen en eski yazılı ürünleri ise 8. yüzyıla aittir. Bu yüzyıldan itibaren Türkçenin gelişimi yazılı kaynaklar üzerinden takip edilebilmiştir. Tüm bunlar göz önüne alınarak Türkçenin tarihî gelişimi ile ilgili bazı tasnifler yapılmıştır. Aşağıdaki tasnif Ahmet Caferoğlu'na aittir:

"**1. Altay Çağı:** Bu dönemde Türkçe, Moğolca ve öbür akraba dillerle birlikte Ana Altayca içindedir. Altay dillerinin hiçbiri henüz oluşmamıştır. Zaman olarak bu dönem geçmişin karanlık çağlarına uzanır. (...)

2. En Eski Türkçe Çağı: Türkçe, Ana Altaycadan ayrılmıştır. Bağımsız olarak gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkler ana yurtlarında otururlar. Eski Türkçe Çağı'nın zamanını da kestirmek olanaksızdır. (...)

3. İlk Türkçe Çağı: Varlığı bilinen ve Türk oldukları kabul edilen kimi halkların dillerini içine alır. Hükümdar ve yer adları, yabancı kaynaklarda geçen sözcükler ve özel adlar Hun, Bulgar, Hazar, Avar uluslarının dilleri bu evreye girer. (...)

4. Eski Türkçe Çağı: Türkçenin belgelenmeye başladığı dönemdir. Türkler için Türk sözü kullanılır. V-X. yüzyıllar arasındaki dönemi kapsar. Orhun ve Yenisey yazıtları ile Uygurca belgeler bu dönemin ürünleridir. Dönem, Köktürkçe ve Uygurca olmak üzere ikiye ayrılır. (...)

5. Orta Türkçe Çağı: X-XV. yüzyıllarda Türkçe yaygın bir alanda konuşulur. Türklerin büyük çoğunluğu İslam'ı seçer. Türkçe, Eski Türkçenin özelliklerini korumakla birlikte Doğu Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Batı Türkçesi diye üç yazı diline ayrılır. Yazın dilleri öz yapıtlarını vermeye başlar. (...)

6. Yeni Türkçe Çağı: Türkçenin XVI-XX. yüzyıllarını içine alır. Osmanlı, Azeri, Türkmen, Çağatay, Özbek dil ve yazınları bu çağa girer. Bu şivelerde oluşan yazının geliştiği çağdır. Bu çağı, Orta Türkçeden kesin biçimde ayırmak çok güçtür. (...)

7. Modern Türkçe Çağı: Bugünkü yaşayan Türk dilleri dönemidir. Bu dönemde Türk lehçe ve ağızları bağımsız yazı dili olmuştur. Kimi siyasal sınırlar içinde bilim ve sanat dili olarak kullanılmıştır. Ayrı yazı düzenleri ile yazılmışlardır."

Ahmet Caferoğlu'nun bu tasnifine göre Türkçenin ilk yazılı ürünleri Eski Türkçe Çağı'nda verilmiştir. Türkçenin ilk edebî ürünleri sayılan "Köktürk Abideleri" bu çağda Köktürk alfabesiyle yazılmıştır. Bu alfabede 4 sesli, 9 birleşik, 25 de sessiz harf vardır.

745 yılında Uygur Türkleri, Köktürk Devleti'ni yıkarak yeni bir devlet kurmuşlardır. Uygurlar 763 yılından itibaren Mani dinini resmî din olarak kabul etmişler ve Soğd yazısına dayalı yeni bir alfabe

kullanmaya başlamışlardır. Uygur alfabesi adı verilen bu alfabede 18 harf vardır ve Uygur alfabesi sağdan sola doğru yazılır. Uygurlardan kalan "Altun Yaruk" (Altın Işık), "Sekiz Yükmek" (Sekiz Yığın), "Kalyanam Kara ve Papamkara" (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade), "Irk Bitig" (Fal Kitabı) adlı eserler Uygur alfabesi ile yazılmıştır. Bu eserler Mani ve Buda dinleri ile ilgilidir.

Orta Türkçe Çağı'nda Türkler İslam kültürü etkisine girmişlerdir. Buna bağlı olarak bu çağda Arap alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Arap alfabesiyle yazılan ilk eserler "Kutadgu Bilig", "Divanü Lugati't-Türk" ve "Atebetü'l-Hakâyık"tır. Arap alfabesi 20. yüzyılın başlarına kadar birçok Türk topluluğu tarafından kullanılmıştır.

20. yüzyılla birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içinde kalan Türkler Kiril alfabesi kullanmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde 1928 Harf İnkılabı ile Arap alfabesi bırakılmış, Latin alfabesine geçilmiştir.

(Ders kitabı için hazırlanmıştır.)

ÜNSÜZLER			ÜNLÜLER	
Orkun		Latin	Orkun	Latin
Kalın	İnce			A - E
		B		I - İ
		D		O - U
		G		Ö - Ü
		K		Ė
		L	ÇİFT SESLİLER	
		N		
		R		IK - K - KI
		S		İÇ - Çİ
		T		OK - UK
		Y		ÖK - ÜK
BÜTÜN ÜNLÜLERLE KULLANILANLAR				LD - LT
Orkun		Latin		NÇ
		Ç		ND - NT
		M		NG
		P		NY
		Ş	SÖZCÜK AYIRMA TAMGASI	
		Z	:	

Köktürk alfabesi

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

evre: Bir olayda birbiri ardınca görülen, gelişen değişik durumların her biri.

karanlık çağ: Belge ve bulgularla takibi yapılamayan tarihî dönem.

teori: Kuram.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metinde Türklerin kullandığı alfabeler çerçevesinde Türk dilinin gelişim evreleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Türklerin kullandığı değişik alfabeler, temas ettikleri kültürü de göstermektedir.

Köktürk alfabesi : Göktanrı inancı
Uygur alfabesi : Manihaist ve Budist kültür
Arap alfabesi : İslam kültürü
Kiril alfabesi : Slav kültürü
Latin alfabesi : Batı kültürü

Türkçenin evreleri ile ilgili dil bilimciler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar özellikle Eski Türkçe Çağı ile Orta Türkçe Çağı'nın ayrımında ortaya çıkmaktadır. Okuduğunuz metinde Ahmet Caferoğlu'nun tasnifi esas alınmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Türkçenin milattan önceki dönemleri ile ilgili yazılı belgelerin olmamasının temel sebebi nedir?
2. Türklerin ilk yazılı ürünleri hangi döneme aittir?
3. Türklerin hangi dönemlerde, hangi alfabeleri kullandığını söyleyiniz.
4. Türkiye Türkçesi, Türkçenin hangi dönemi içindedir?

Dil Bilgisi

İMLA VE NOKTALAMA

"Kur'an Allah kelamıdır."

"Allah'ın emirlerinin dil ile ifade edilmiş olması, Arapçada dil ile ilgili birçok kültür faaliyeti ve unsurunun doğmasına sebep olmuştur."

"Doğuda Kadırkan Ormanı'na kadar, batıda Demir Kapı'ya kadar kondurmuş."

"Köktürk İmparatorluğu Türklerin kurduğu önemli devletlerden biridir."

"Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumın Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş."

☛ Bu cümlelerde altı çizili kelimelerin büyük harfle başlamasının sebeplerini sırasıyla söyleyiniz.

Ahmet Caferoğlu Türkçenin geçmişini yedi evrede inceler:

1. Altay Çağı: *Bu dönemde Türkçe, Moğolca ve öbür akraba dillerle birlikte Ana Altayca içindedir. Altay dillerinin hiçbiri henüz oluşmamıştır. Zaman olarak bu dönem geçmişin karanlık çağlarına uzanır. (...)*

2. En Eski Türkçe Çağı: *Türkçe, Ana Altaycadan ayrılmıştır. Bağımsız olarak gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkler ana yurtlarında otururlar. Eski Türkçe çağının zamanını da kestirmek olanaksızdır. (...)*

☛ Bu parçada nokta (.) ve iki nokta (:) işaretlerinin hangi işlevlerde kullanıldığını belirleyiniz.

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TENİKLERİNİ TANIMA

Yazma Çalışması

☛ Aşağıdaki metni okuyunuz.

İYİ YAZI; KÖTÜ YAZI

İyi yazının birinci cümlesi, mevzua girmek için tereddütsüz atılmış ilk adımdır. Arkasından gelen cümleler, vezinli adımlarla, sekmeden, aksamadan, sendelemeden onu takip ederler.

Kötü yazının birinci cümlesi, mevzuun eşiği önünde korku geçirir; ne içeri girebilir, ne de oradan uzaklaşabilir, alevin etrafındaki pervane sarhoşluğu ile dört döner, kendini oraya buraya çarpar, yorulur ve sersemleşir. Bazan mevzuun içine girer, fakat çok durmayarak kendini dışarıya atar, başka mevzuların eşiklerine sürünür; bazan da bu yabancı mevzuların cazibesine yakalanır ve kendini oradan zor kurtarır.

İyi bir yazının ifade kılıfı, mevzuunu bir eldiven gibi sımsıkı ve kıskıvrak içine alır, ne dışarıya bir fikir kaçırır, ne içeriye fazla bir kelime sokar.

Kötü bir yazının ifade kılıfı ya dardır, ya boldur. Darsa içine maksadını sığdıramaz; bolsa mevzuun dört tarafını lüzumsuz hava tabakaları ile şişirir, bir sürü parazit hayallerle uslûbu gevşetir ve sarkıtır.

İyi yazıda cümleler ve kelimeler hendesî bir disiplin altındadırlar. O kadar yerli yerinde ve biçimli dizilmişlerdir ki, hiçbirini kaldıramaz, daha evvele ve daha sonraya alamazsınız.

Kötü yazıda ibare bu simetriden mahrumdur, mevzu daima çarpılır ve ifade yan yatar.

İyi yazı, okuyanları kâğıdın beyazlığından, satırların siyahlığından uzaklaştırarak şekillerden ayrı bir muhteva âlemine götürür. Okuyana, elinde bir kâğıt tuttuğunu, gözlerinin önünde çizgiler olduğunu, bir yazı okuduğunu unutturur.

Kötü yazı, okuyanın bu mâna ve mefhum âlemiyle temasını ikide bir kesen fikir ıttıratsızlıkları, kelime uygunsuzlukları ve ifade ahenksizlikleriyle dikkati hep mevzudan ibareye, esastan şekle çeker.

İyi yazı karışık fikirleri sadeleştirir; kötü yazı sade fikirleri karıştırır.

İyi yazının affetmediği başlıca hatalar şunlardır: Tereddüt, tekrar, bulanıklık, ahenksizlik, lâübalilik, fikrin bünyesine mensup olmayıp da ona dışından musallat olan hayaller, semboller, teşbihler ve istiareler, kırıtmalar, yapmacıklar, samimîyetsizlik, ölçüsüzlük, lisanda kelime icatcılığı.

Bu hatalardan düşünce mi mesuldür, ifade mi?

İyi düşünüp kötü ve kötü düşünüp iyi yazanlar var mıdır?

Pişkinliğin, melekenin ve hünerin yazıya birçok nimetler verdiğini inkâr etmem; fakat bu hüner ne derece ileri gitmiş olursa olsun iyi yazıyı iyi bir düşünceden ayıramaz. Hem de bu hünere sahip olmak şansı, ancak iyi düşünenlerde vardır.

Şöyle diyebilirim: İyi düşünüp de, meleke eksikliği yüzünden kötü yazanlar olabilir, fakat kötü düşünüp de meleke sayesinde iyi yazanlar olmaz.

İyi yazı = iyi düşünce + meleke.

(...)

Mademki iyi yazı, iyi düşünce ile melekenin mecmuuna müsavidir, bundan amelî bir netice çıkarmak isteyen heveskârlara verilecek ilk direktif şudur: İyi düşünceyi çok düşünerek, melekeyi de çok yazarak elde etmek.

Peyami Safa

Objektif-2, Sanat- Edebiyat-Tenkit

Aşağıdaki konulardan birini seçerek konuyla ilgili okuma ve araştırma yapınız. Yazacağınız konuyla ilgili bilgi, gözlem, düşünce, duygu ve izlenimlere yönelik notlar tutunuz. 9. sınıfta öğrendiğiniz hazırlık, plan, taslak metin oluşturma, düzeltme-geliştirme ve paylaşmadan oluşan yazma aşamalarına dikkat ediniz. Seçtiğiniz konunun dışına çıkmamak için konunun düşünsel sınırlarını belirlemeniz gerekir.Yazılarınızı bağımsız kâğıtlara ya da defterinize yazabilirsiniz.

- Yazının Gelişimi
- Türk Yazı Sanatı
- Alfabeler
- Edebiyat ve Din
- Edebiyat ve Dil

B) UYGULAMA

☛ Peyami Safa'nın "İyi Yazı; Kötü Yazı" metninde üzerinde durduğu hususlara dikkat ederek seçtiğiniz konuyla ilgili bir yazı yazınız.

Yazma esnasında seçtiğiniz konunun dışına çıkmamaya dikkat ediniz. Yazınızda kullandığınız kaynakları, yaptığınız alıntıları belirtmeniz gerekir. Bunları belirtme şeklinize karar veriniz.

Ürettiğiniz yazıların hukuki ve ahlaki sorumluluğunun size ait olduğunu unutmayınız.

Hazırladığınız yazıyı sınıf veya okul panosunda sergileyebilirsiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Hazırlıklı Konuşma

Aristoteles "Konuşma sanatını bilen adam, düşündüklerinin hepsini söylemez fakat söylediklerini düşünür de söyler." der.

Bir konuşmada ne söylenip ne söylenmeyeceği hazırlık aşamasından sonra ortaya çıkar. Hazırlıklı konuşmanın aşamaları:

1. Hazırlık

- Konuşmanın konusu, amacı, hedef kitlesi ve türü belirlenir.
- Konuşma konusuyla ilgili gözlem, inceleme ve araştırma yapılır.

2. Planlama

- Konuşmanın temel bölümleri ve her bölümde vurgulanacak hususlar belirlenir.
- Konuşmanın içeriğine uygun deyim, atasözü, kısa hikâye, terim, alıntı vb. unsurlarla konuşma zenginleştirilerek düzenlenir.
- Konuşma kartları veya notları hazırlanır.
- Kullanılacak görsel ve işitsel araçlar hazırlanır.
- Yapılan hazırlıklar sonunda konuşmaya uygun sunu hazırlanır (Sunuda yazılı, görsel ve işitsel araçlar birbirleriyle uyumlu ve işlevsel olarak kullanılmalıdır.).
- Prova yapılır (Provada konuşma yapılacak yer, konuşmada kullanılacak araçlar, konuşmanın içeriği ve süresi kontrol edilir.).

B) UYGULAMA

☛ "Hat sanatı, yazı tipleri / karakterleri, kâğıt, kitap ya da kütüphane" konularından biriyle ilgili hazırladığınız konuşmayı arkadaşlarınıza sununuz. Konuşmanız sırasında aşağıda verilen hususlara dikkat ediniz:

- Etkili bir başlangıç yapınız (Soru sorma, şiir okuma; fıkra, hikâye, anı anlatma gibi tekniklere başvurulabilir.).
- Konuşmanız esnasında teknolojik araç gereçleri etkili biçimde kullanmaya özen gösteriniz.
- Önemli noktaları vurgulayınız (Bundan dolayı, özellikle, kısacası vb. ifadeler kullanılabilir.).
- Konuşma esnasında gereksiz ses çıkarmaktan ve kelimeler kullanmaktan kaçınınız.
- Konuşmanızda ses tonunuzu ortama, içeriğe ve karşınızdaki kitleye uygun biçimde ayarlayınız.
- Sesleri ve heceleri yutmadan, kelime ve cümle vurgusuna dikkat ederek konuşunuz.
- Konuşmada gerektiğinde özetlemelere başvurunuz.
- Beden dilinizi doğru ve etkili biçimde kullanınız (konuşmaya ve seslenilen kitleye uygun jest ve mimikler kullanma, dinleyicilerle göz teması kurma vb.).
- Konuşmayı planlanan sürede tamamlayınız.
- Konuşmayı uygun ve etkili ifadelerle tamamlayınız (Konuşmanın genel iletisi vurgulanmalıdır.).

☛ Dinlediğiniz konuşmalarda ortaya konulan bilgi, düşünce ve yorumları ön bilgilerinizle karşılaştırınız. Dinlediğiniz konuşmalarda öne sürülen düşünceler sizce inandırıcı mıdır? Bu düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulayınız.

1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında kullanılan ölçütlerden biri de kültür değişimidir.

2. ( ) İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı, gelişimini sözlü ve yazılı olarak iki koldan sürdürmüştür.

3. ( ) Sözlü edebiyat ürünlerinde anlam arka plandadır.

4. ( ) Uygurlardan kalan yazılı eserler, Orta Türkçe Dönemi'ne aittir.

5. ( ) Köktürk Abideleri'nde Göktanrı inancının izleri görülür.

6. ( ) Türkçenin bilinen en eski yazılı ürünleri Uygur alfabesiyle yazılmıştır.

7. ( ) Eski Türkçe Çağı, Köktürkçe ve Uygurca olmak üzere ikiye ayrılır.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Bir toplumun geçmişi ..... kavramının içindedir.

2. Din, tarih ve ..... karşılıklı bir etkileşim içindedir.

3. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında dinî hayat, kültürel farklılaşma, ... ve kültür değişimi ölçütleri esas alınır.

4. Köktürkler kağan veya ..... denilen ve gücünü Göktanrı'dan alan bir hükümdar tarafından yönetilirdi.

5. İslam kültürü etkisinde gelişen Türk edebiyatı, gelişimini ..... ve halk edebiyatı olmak üzere iki koldan sürdürmüştür.

6. Türk edebiyatında tasavvufi gelenek Ahmet Yesevi'nin ..... adlı eseri ile başlar.

7. X ve XV. yüzyıllar arasındaki Türkçe evresine ..... denir.

8. Bugünkü yaşayan Türk dilleri dönemi ....dir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Türk atasözlerinin en eski örnekleri aşağıdaki eserlerin hangisinde yer almaktadır?

A) Alp Er Tunga Destanı
B) Divanü Lugati't-Türk
C) Uygur metinleri
D) Köktürk Abideleri
E) Oğuz Kağan Destanı

2. İslami Dönem Türk Edebiyatı ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi doğrudur?

A) Tamamıyla millî özellikler gösterir.
B) Dil yabancı dillerin etkisinde ve süslüdür.
C) İlk İslami eserler Uygurlar Dönemi'nde verilmiştir.
D) Eserlerde Batı kültürünün etkileri görülür.
E) Varlığını günümüzde de sürdürmektedir.

3. Arap alfabesiyle yazılan ilk eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Altun Yaruk
B) Irk Bitig
C) Kutadgu Bilig
D) Kalyanam Kara ve Papamkara
E) Sekiz Yükmek

4. Aşağıdakilerden hangisi divan edebiyatının özelliklerinden <u>değildir</u>?

A) Aruz ölçüsünün kullanılması
B) Dilin Arapça ve Farsçanın etkisi altında olması
C) Arap ve İran edebiyatı nazım şekillerinin kullanılması
D) Biçim yönüyle belli kuralların dışına çıkılmaması
E) Toplum için sanat anlayışının hâkim olması

5. Aşağıdakilerden hangisi Türklerin kullandığı alfabeler arasında <u>yer almaz</u>?

A) Arap B) Grek C) Kiril
D) Köktürk E) Uygur

6. Aşağıdakilerden hangisi divan ve halk edebiyatının özellikleri arasında yer almaz?

A) Aruz ölçüsünün kullanılması
B) Hece ölçüsünün kullanılması
C) Vatan, millet, hürriyet temalarının işlenmesi
D) Anlatımda Arapça ve Farsça kelimelere yer verilmesi
E) Halkın konuştuğu dilin kullanılması

7. Binlerce yıllık tarihin izlerini taşıyan Ani Harabeleri'nde Urarturlara (I) ait olduğu düşünülen izlere rastlanmıştır. Birçok (II) uygarlığa şahit olan Ani Harabeleri; kilise, şapel ve anıt mezarlarından oluşmaktadır. 2016 yılında, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil (III) edilmiştir. Planlarınız arasında Kars'a gitmek varsa bu tarihi (IV) yeri kesinlikle kaçırmamalısınız son olarak Osmanlı Padişahı I. Murat'ın isteği üzerine yapılan, bölgenin tarihsel dokusuyla karşılaşacağınız Taş Köprü'den (V) geçmeyi de unutmayın.

Bu parçada altı çizili sözcüklerden hangisinin yazımı yanlıştır?

A) I B) II C) III D) IV E) V

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinin imlası doğrudur?

A) Yağmurlu bir Mayıs sabahı İstanbul'a girdik.
B) Her Pazar yürüyüşe çıkarız.
C) Amcasına olduğu kadar yakındı dayısına da.
D) Ay, dünyanın çevresini bir günde dolanır.
E) Gün boyu Güneş'in altında çalıştık.

9. Dişlerim kamaştı( ) Yolda kimsecikler yoktu( ) Bir evin damını( ) uzakta uçan bir iki kuşu( ) yaprakların arasında denizi gördüm( )

Bu parçada ayraçlarla gösterilen yerlere sırasıyla aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangileri getirilmelidir?

A) (,) (!) (!) (,) (,) B) (.) (?) (") (,) (,)
C) (,) (!) (,) (,) (.) D) (.) (.) (,) (,) (.)
E) (;) (?) (,) (,) (,)

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde iki nokta doğru kullanılmıştır?

A) Türküler ezgilerine göre farklı isimler alır: hoyrat, oyun havası, bozlak...
B) Kardeşim: Beni de al, diyordu.
C) Yazıdaki tasvirler o kadar güzel ki: Bize çağıl çağıl akan suya elini daldırmak kalıyor.
D) Önemli olan: olaya gösterilen tepkidir.
E) Sınava niçin çalışmadın: hâlâ anlamış değilim.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Tarihî süreç içinde Türkçenin gelişimini etkileyen sebepler nelerdir?

.....
.....
.....
.....

2. Dünya dilleri arasında Türkçenin yerinin korunabilmesi için neler yapılmalıdır?

.....
.....
.....
.....
.....

D. Aşağıda verilen dönemler ve bu dönemler ait eserleri doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Dönem		Eser
1. Geçiş Dönemi	.....	**a.** Bâki Divanı
2. Yazılı Dönem	.....	**b.** Hürriyet Kasidesi
3. Sözlü Dönem	.....	**c.** Divan-ı Hikmet
4. Divan Edebiyatı	.....	**ç.** Sagu
		d. Irk Bitig

2. Ünite

HİKÂYE

OKUMA

- *Hikâye*

Dil Bilgisi

- *Fiilimsiler*
- *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Hikâye Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Film ile Hikâye Arasındaki Farkın Değerlendirilmesi*

Dikkat!

"Sözlü İletişim" çalışması için Ömer Seyfettin'in "Diyet", Mustafa Kutlu'nun "Uzun Hikâye", Necati Cumalı'nın "Dila Hanım" adlı hikâyelerinden uyarlanmış filmlerden birini izleyiniz. İzlediğiniz filme konu olan hikâyeyi okuyunuz.

OKUMA

Metne Hazırlık

1. Olayların kuşaktan kuşağa aktarılmasında sözlü ve yazılı kültür arasında ne gibi farklılıklar vardır?

2. Anlatılarda gerçekliğe olağanüstü özellikler kazandırmak insanoğlunun hangi özellikleriyle ilgilidir? Görüşlerinizi açıklayınız.

1. METİN

DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL

DESTANINI BEYAN EDER
HANIM HEY

Meğer hanım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçeninden otuz üç akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk akçe alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın der idi, benim erliğim, bahadırlığım, kahramanlığım, yiğitliğim Rum'a, Şam'a gitsin, ün salsın der idi.

Meğer bir gün köprüsünün yanında bir bölük oba konmuştu. O obada bir iyi güzel yiğit hasta düşmüştü. Allah'ın emriyle o yiğit öldü. Kimi oğul diye, kimi kardeş diye ağladı. O yiğit üzerine dehşetli kara feryat koptu.

Ansızın Deli Dumrul dört nala yetişti. Der: Bre (…) ne ağlıyorsunuz, benim köprümün yanında bu gürültü nedir, niye feryat ediyorsunuz dedi. Dediler: Hanım, bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlıyoruz dediler. Deli Dumrul der: Bre yiğidinizi kim öldürdü? Dediler: Vallah bey yiğit, Allah Taâladan buyruk oldu, al kanatlı Azrâil o yiğidin canını aldı. Deli Dumrul der: Bre, Azrâil dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, ya kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrâili benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi. Çekildi döndü Deli Dumrul evine geldi.

Hak Taâla'ya Dumrulun sözü hoş gelmedi. Bak bak, bre deli (…) benim birliğimi tanımıyor, birliğime şükür kılmıyor, benim ulu dergâhımda gezsin benlik eylesin dedi. Azrâile buyruk eyledi kim yâ Azrâil, var (…) gözüne görün, benzini sarart, dedi, canını hırıldat al dedi.

Deli Dumrul kırk yiğit ile yiyip içip otururken ansızın Azrâil çıka geldi. Azrâili ne çavuş gördü ne kapıcı. Deli Dumrulun görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya âlem Deli Dumrulun gözüne karanlık oldu. Çağırıp Deli Dumrul söyler, görelim hanım ne söyler:

Der:

Bre ne heybetli ihtiyarsın
Kapıcılar seni görmedi
Çavuşlar seni duymadı
Benim görür gözlerim görmez oldu
Tutar benim ellerim tutmaz oldu
Titredi benim canım cûşa geldi
Altın kadehim elimden yere düştü
Ağzımın içi buz gibi
Kemiklerim tuz gibi oldu
Bre sakalcığı akça ihtiyar
Gözceğizi fersiz ihtiyar
Bre ne heybetli ihtiyarsın söyle bana
Kazam belâm dokunur bugün sana

dedi. Böyle diyince Azrâilin hiddeti tuttu, der:

Bre deli (...)
Gözümün fersiz olduğunu ne beğenmiyorsun
Gözü güzel kızların gelinlerin canını çok almışım
Sakalımın ağardığını ne beğenmiyorsun
Ak sakallı kara sakallı yiğitlerin canını çok almışım
Sakalımın ağarmasının mânası budur

dedi. Bre deli (…) övünüyordun: Al kanatlı Azrâil benim elime geçse, öldüreydim, güzel yiğidin canını onun elinden kurtaraydım diyordun, şimdi bre deli geldim ki senin canını alayım, verir misin yoksa benimle cenk eder misin dedi. Deli Dumrul der: Bre, al kanatlı Azrâil sen misin dedi. Evet benim dedi. Bu güzel yiğitlerin canını sen mi alıyorsun dedi. Evet, ben alıyorum dedi. Bre Azrâil, ben seni geniş

yerde istiyordum, dar yerde iyi elime girdin değil mi dedi. Ben seni öldüreyim, güzel yiğidin canını kurtarayım dedi.

Kara kılıcını sıyırdı eline aldı. Azrâile çalmağa hamle kıldı. Azrâil bir güvercin oldu. Pencereden uçtu gitti. İnsan oğlunun ejderhası Deli Dumrul elini eline çaldı, kah kah güldü. Der: Yiğitlerim Azrâilin gözünü öyle korkuttum ki geniş kapıyı bıraktı dar bacadan kaçtı, madem ki benim elimden güvercin gibi kuş oldu uçtu, bre ben onu bırakır mıyım doğana aldırmayınca dedi.

Kalktı atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. (...) Döndü, evine gelirken Azrâil atının gözüne göründü. At ürktü, Deli Dumrulu kaldırdı yere vurdu. Kara başı bunaldı, darda kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrâil basıp kondu. Demin mırıldanıyordu, şimdi hırıldanmağa başladı.

Der:

Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman
Ben seni böyle bilmezdim
Hırsız gibi can aldığını duymazdım
(...)
Ne söyledim bilmedim
Beylikten usanmadım yiğitliğe doymadım
Canımı alma Azrâil medet

dedi. Azrâil der: Bre deli (…) bana ne yalvarıyorsun. Allah Taâla'ya yalvar, benim de elimde ne var, ben de bir emir kuluyum dedi. Deli Dumrul der: Peki ya can veren can alan Allah Taâla mıdır? Evet odur dedi. Döndü Azrâile, peki ya sen ne eylemekli belâsın, sen aradan çık, ben Allah Taâla ile haberleşeyim dedi. Deli Dumrul burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Nice cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönlündesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Baki kalan settar Tanrı
Benim canımı alacaksan sen al
Azrâile almağa bırakma

dedi. Allah Taâlaya Deli Dumrulun burada sözü hoş geldi. Azrâile nidâ eyledi ki madem deli (…) benim birliğimi bildi, birliğime şükür kıldı, yâ Azrâil, Deli Dumrul can yerine can bulsun, onun canı âzât olsun dedi. Azrâil der: Bre Deli Dumrul Allah Taâlanın emri böyle oldu ki Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı âzât olsun dedi. Deli Dumrul der: Ben nasıl can bulayım, yalnız, bir ihtiyar babam, bir ihtiyar anam var, gel gidelim, ikisinden biri belki canını verir, al, benim canımı bırak dedi.

Deli Dumrul sürdü babasının yanına geldi. Babasının elini öpüp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Ak sakallı aziz izzetli canım baba
Biliyor musun neler oldu

Küfür söz söyledim
Hak Taâlaya hoş gelmedi
Gök üzerinde al kanatlı Azrâile emreyledi
Uçup geldi
Benim akça göğsümü bastırıp kondu
Hırıldatıp tatlı canımı alır oldu
Baba senden can dilerim verir misin
Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın

Babası der:

Oğul oğul ay oğul
Canımın parçası oğul
Doğduğunda dokuz erkek deve kestiğim aslan oğul
Penceresi altın otağımın kabzası oğul
Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul
Karşı yatan kara dağım gerek ise
Söyle gelsin Azrâilin yaylası olsun
Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise
Ona içme olsun
Tavla tavla koç atlarım gerek ise
Ona binek olsun
Katar katar develerim gerek ise
Ona yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda akça koyunum gerek ise
Kara mutfak altında onun şöleni olsun
Altın gümüş para gerek ise
Ona harçlık olsun
Dünya tatlı can aziz
Canımı kıyamam belli bil
Benden aziz benden sevgili anandır
Oğul anana var

dedi. Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi. Der:

Ana biliyor musun neler oldu
Gök yüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim akça göğsümü bastırıp kondu
Hırıldatıp canımı alır oldu
Babamdan can diledim ana vermedi
Senden can dilerim ana
Canını bana verir misin
Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın

Acı tırnak ak yüzüne çalar mısın
Kargı gibi kara saçını yolar mısın ana

dedi. Anası burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Anası der:

Oğul oğul ay oğul
Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul
On ay diyince dünya yüzüne getirdiğim oğul
Dolma beşiklerde beledığim oğul
Dolu dolu ak sütümü emzirdiğim oğul
Akça burçlu hisarlarda tutulaydın oğul
(...)
Altın akçe gücüne dayanarak seni kurtaraydım oğul
Yaman yere varmışsın varamam
Dünya tatlı can aziz
Canımı kıyamam belli bil

dedi, anası da canını vermedi. Böyle diyince Azrâil geldi Deli Dumrulun canını almağa. Deli Dumrul der:

Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Azrâil der: Bre deli (…) daha ne aman diliyorsun, ak sakallı babanın yanına vardın can vermedi, ak bürçekli ananın yanına vardın can vermedi, daha kim verecek dedi. Deli Dumrul der: Hasretlim vardır, buluşayım dedi. Azrâil der: Bre deli hasretlin kimdir? Der: El kızı helâllim var, ondan benim iki oğlancığım var, emanetim var, ısmarlayacağım onlara, ondan sonra benim canımı alasın dedi.

Sürdü helâllisinin yanına geldi, der:

Biliyor musun neler oldu
Gök yüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi.
Benim beyaz göğsümü bastırıp kondu
Benim tatlı canımı alır oldu
Babama ver dedim can vermedi
Anama vardım can vermedi
Dünya şirin can tatlı dediler
Şimdi
Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun
Soğuk soğuk sularım sana içme olsun
Tavla tavla koç atlarım sana binek olsun
Penceresi altın otağım sana gölge olsun
Katar katar develerim sana yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun

Gözün kimi tutarsa
Gönlün kimi severse
Sen ona var
iki oğlancığı öksüz koyma

dedi. Kadın burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Ne diyorsun ne söylüyorsun
Göz açıp da gördüğüm
Gönül verip sevdiğim
Koç yiğidim şah yiğidim
(...)
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra ben neylerim
Yaylar olsam benim mezarım olsun
Soğuk soğuk sularını
İçer olsam benim kanım olsun
Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun
Tavla tavla koç atını
Biner olsam benim tabutum olsun
(...)
Arş şahit olsun sekizinci kat gök şahit olsun
Yer şahit olsun gök şahit olsun
Kadir Tanrı şahit olsun
Benim canım senin canına kurban olsun

dedi, razı oldu.

Azrâil hatunun canını almağa geldi, insan oğlunun ejderhası eşine kıyamadı. Allah Taâlaya burada yalvarmış, görelim nasıl yalvarmış:

Der:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Çok cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönlündesin
Daim duran cebbar Tanrı
Ulu yollar üzerine
İmaretler yapayım senin için
Aç görsem doyurayım senin için
Çıplak görsem donatayım senin için
Alırsan ikimizin canını beraber al

Bırakırsan ikimizin canını beraber bırak
Keremi çok kadir Tanrı

dedi. Hak Taâlaya Deli Dumrulun sözü hoş geldi. Azrâile emreyledi: Deli Dumrulun babasının anasının canını al, o iki helâlliye yüz kırk yıl ömür verdim dedi. Azrâil de babasının anasının derhal canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü.

Dedem Korkut gelip destan söyledi deyiş dedi. Bu destan Deli Dumrulun olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alnı açık cömert erenler dinlesin dedi.

Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli koca ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasın. Kadir Tanrı seni nâmerde muhtaç etmesin. Ak alnında beş kelime dua kıldık, olsun kabul. Derlesin toplasın günahınızı adı güzel Muhammede bağışlasın hanım hey!..

Muharrem Ergin
Dede Korkut Kitabı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

arş: İslam inanışına göre göğün en yüksek katı.

azat: Serbest bırakma.

bürçek (pürçek): Şakaklardan sarkan saç, zülüf.

cenk: Kahramanca mücadele, çarpışma, savaş.

cûş: Coşma, taşma, kaynama, coşkunluk, galeyan.

çavuş: Bir işin veya işçilerin başında bulunan ve onları yöneten sorumlu kimse.

güman: Zan, şüphe.

imaret: Yoksullara ve öğrencilere yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu, imarethane.

nidâ: Çağırma, bağırma, seslenme.

settar: "Kullarının hata, kusur, ayıp ve günahlarını örten, bağışlayan" anlamında Allah için kullanılır.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk edebiyatında hikâye geleneğinin köklü bir geçmişi vardır. Destanlar, meddah hikâyeleri, mesneviler ve halk hikâyeleri bu geleneğin ürünüdür.

Dede Korkut Hikâyeleri; Oğuz Türklerinin bilinen en eski destansı hikâyeleridir. Dede Korkut Hikâyeleri bir ön söz ve 12 hikâyeden oluşur. Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası vardır. Ayrıca son dönemde "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi"ni anlatan Günbed nüshası bulunmuştur. Eserin asıl adı "Kitab-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân"dır. 15. yüzyılda yazıya geçirilen bu hikâyeler tarihî süreçte anlatıcıdan anlatıcıya aktarılan birer sözlü gelenek ürünüdür. Eserde geçen "Dede Korkut" meçhul bir halk ozanıdır. Hikâyelerde nazım ile nesir iç içedir. Hikâyelerde; aşk, yiğitlik, kahramanlık, temalarının yanında Oğuz boyları arasındaki mücadeleler, Oğuzların düşmanlarıyla yaptıkları savaşlar vb. konular işlenmiştir. Bu hikâyelerden Oğuzların yaşam biçiminden ekonomisine, geleneklerinden giyinişlerine, beslenmelerinden içinde yaşadıkları doğaya ve doğaüstü güçlerle ilgili inançlarına kadar pek çok konuyla ilgili bilgiler edinmekteyiz. Dede Korkut Hikâyeleri'nde din çok kuvvetli bir unsur olarak ortaya çıkmaz. Çünkü hikâyelerin ortaya çıktığı dönemde İslam kültürü yeni yeni yerleşmeye başlamıştır. Hikâyelerde anlatılan mücadeleler din uğruna değildir.

Okuduğunuz hikâyede olağanüstülükler göze çarpar. Deli Dumrul, yiğitliği her yere duyulsun diye gelip geçen herkese meydan okur. Bu hikâyenin destansı özelliğinden kaynaklanmaktadır. Eserde nazımla birlikte nesire yer verilmesi, olayların anlatımında ayrıntılar üzerinde durulması, metnin destanlara göre kısa olması halk hikâyelerine ait özelliklerdir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi*

Benden aziz benden sevgili anandır

Okuduğunuz metinden alınan bu cümlelerde altı çizili kelime gruplarının anlamını cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe Sözlük'ünden kontrol ediniz.

2. Okuduğunuz metne göre Deli Dumrul ve Azrail hangi özelliklere sahiptir? Aşağıdaki tabloya yazınız.

Deli Dumrul	Azrail
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

3. Deli Dumrul, Azrail'e niçin kafa tutmuştur?

4. Okuduğunuz metindeki olayı özetleyiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Metinde günlük konuşma dilinden yararlanılması, sık sık betimlemelere başvurulması, kafiyeli ve eş anlamlı kelimelere yer verilmesi, hitaplardan yararlanılması metnin içeriğine nasıl bir katkıda bulunmuştur?

6. Metnin anlatıcısı kimdir? Bu anlatıcıya ve bakış açısına, metindeki ifadelerden örnekler veriniz. Seçilen anlatıcı ve bakış açısı anlatımı nasıl etkilemiştir?

7. Olaylar hangi temel çatışma üzerine kurulmuştur? Bu çatışmadan hareketle metnin tema ve konusunu belirleyerek aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. "Yaylak", "at", "koç", "deve" gibi kelimelerin metinde yer almasından yola çıkarak metnin oluşturulduğu dönemin gerçekliği hakkında neler söyleyebilirsiniz?

9. Metinden yansıyan toplumsal ve kültürel değerler nelerdir? Bu değerlerin içinde yaşadığınız toplumdaki yeri nedir? Açıklayınız.

10. Okuduğunu hikâyenin aşağıdaki özellikleri sağlayıp sağlamadığını değerlendiriniz.

- Olağanüstülüklere yer verilmiştir.
- Mensur-manzum yazılmıştır.
- Ağır ve imgeli bir dil kullanılmıştır.
- Dede Korkut olayın başkahramanlarındandır.
- Diğer boylarla mücadele söz konusudur.
- Dönemin dil ve kültür özelliklerini yansıtmaktadır.
- Dinî ögelere yer verilmiştir.
- Zaman ve mekân bellidir.
- İslamiyet öncesi inanç unsurları vardır.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Muharrem Ergin (1923-1995)

Gürcistan Ahıska'da doğdu. Balıkesir Lisesini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oldu. Bir süre çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı. Daha sonra İstanbul Üniversitesinde asistan ve öğretim üyesi olarak çalıştı. Türk Dili ve Eski Türkçe üzerine yaptığı çalışmalarla tanındı. Eserleri, edebiyat araştırmacıları için başvuru kaynaklarındandır.

Eserleri

Araştırma-İnceleme: *Osmanlıca Dersleri, Türk Dil Bilgisi, Orhun Abideleri, Azerî Türkçesi, Türk Dili I-II, Türklerin Soy Kütüğü, Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri…*

Muharrem Ergin

Metne Hazırlık

1. Sizce âşık denen saz şairlerinin anlattığı hikâyeler halk tarafından niçin benimsenmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır?

2. Eski dönemlerdeki âşıkların toplumsal hayat içindeki işlevleri nelerdir? Açıklayınız.

2. METİN

TAHİR İLE ZÜHRE HİKÂYESİ

Râviyan-ı Şirin ve nakilan-ı asar şöyle rivayet ve bu yüzden hikâyet ederler ki geçmiş zaman ve eski günlerde bir zengin ve şöhretli padişah vardı. Bu padişahın malı, mülkü, hâzinesi, askeri kısaca dünyada her şeyi vardı. Ancak çocuğu olmadığı için acı ve kederden kurtulamıyordu. Tek düşüncesi, tek kaygısı çocuktu. Her nerede bir doktor duysa hemen adamlarını gönderir, onlara çeşitli haplar ve macunlar yaptırarak tedavi olmaya çalışırdı. Nihayet bunlardan da fayda görmeyince, "elden ne gelir, vermeyince Halik, neylesin mahlûk" deyip ümidini kaybetti. (…) Bir gün kıyafet değiştirerek vezirini yanına alıp saraydan çıktı ve ağır ağır çarşı pazar dolaşmaya başladılar. Çarşıda yaşlı bir derviş, "Her kim bana bin altın verirse Tanrı onun muradı varsa versin" diye bunlardan para istedi. Padişah, "Bu kadar doktor getirttim, bunca para sarf ettim hiçbir faydasını görmedim, yer gök dua üstüne derler, belki bu dervişin duası kabul olur" deyip, dervişin istediği parayı verdi. Derviş, "gönlünün muradı ne ise Tanrı ihsan eylesin" diye dua etti. Oradan ayrılıp bahçeye doğru yürüdüler. Bahçede biraz dinlenmek ve serinlenmek için bir ağacın gölgesine oturdular. O sırada başka bir ağacın altında temiz giyinmiş, elinde bir kalemle, önünde birkaç kitap bulunan yaşlı bir derviş gördüler. Yanına gidip kim olduğunu sordular. Derviş, "Ben remmel üstadıyım, başka marifetlerim de vardır" deyince, padişah, "Madem marifetin var, gönlümden geçeni bilirsen sana inanırım" dedi. Derviş elindeki kalemi padişaha verip, "gönlünden geçen ne ise tut, bakalım ilim ne gösterecek" dedi. Padişah söyleneni yaptı ve gönlünden, "acep bir evladım olur mu?" diye niyet tuttu. Derviş bunların birinin de vezir olduğunu ve evlat için niyet tuttuklarını bildi. Üstelik padişahın bir kız, vezirin de bir erkek çocuğunun olacağını söyleyince padişah hemen dervişin ellerine sarıldı, "bizim kim olduğumuzu ve derdimizi bildin, ne olursa senden olur, aman derdimize derman" diye yalvarmaya başladı. Derviş cebinden bir elma çıkardı, ikiye böldü, yarısını padişaha yarısını da vezire verdi. "Bu elmaları bu gece yiyin, Allah'ın izniyle evlatlarınız olacak, fakat kızın adını Zühre, oğlanın adını da Tahir koyacaksınız ve birbirinden ayırmadan büyütecek, zamanı gelince de birbirleriyle evlendireceksiniz. Eğer bu söylediklerimi yapmazsanız başlarına öyle haller gelecek ki Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Arzu ile Kamber, Vamık ile Azra, Varka ile Gülşah gibi kıyamete kadar destan olup söylenecek" dedi. Padişah ve vezir şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. Padişah elini cebine sokup dervişe altın vermek istedi. Bir de döndüler ki dervişin yerinde yeller esiyor.

(…)

(Dokuz ay on gün sonra dervişin söylediği gibi padişahın bir kızı, vezirin bir oğlu dünyaya gelir. Kıza Zühre, oğlana Tahir adını koyarlar. İki çocuk da birlikte büyür. Tahir ile Zühre büyüyünce birbirine sevdalanır. Aşklarını mânilerle anlatırlar.)

Bir gün yine ikisi bahçeye gidip bir ağacın gölgesine oturup karşılıklı türküler söylediler. Önce Tahir şu türküyü söyledi:

Zühre benim canımdır
Cismimdeki canımdır
Can ile başım, Zühre
Yoluna kurbanımdır.

Zühre de şöyle söyledi:
Sevmişim Tahir seni
Kul ettin zalim beni
Cismimde canım sensin
Hiç can sevmez mi seni.

(…)

(Tahir ile Zühre birbirine türküler söylemeye devam ederler. Bir gün Tahir bir saz ustası görür ve ondan kendisine saz çalmayı öğretmesini ister. Tahir saz çalarak türküler söylemeye başlar. Bunu gören Zühre de saz çalmayı öğrenir. Kısa süre içinde o kadar güzel saz çalarlar ki onlardan iyi kimse saz çalamaz.)

Bir gün Tahir, Zühre'nin yanında otururken aşka gelip şu türküyü söyledi:

Zühre'dir benim yarım
Zülfü telidir darım
Cevretme Zühre canım
Yoktur sabra kararım.

Zühre de aldı sazı eline:
Sazını eliyle çaldı
Aklımı.....aldı
Gamzen oku Tahir
Sineciğimi deldi.
dedi.

Aldı Tahir:
Aşkın meyini içtim
Can ile serden geçtim
Şevki ruyunla Zühre
Yaş yerine kan içtim.

(…)

Sonra Tahir ile Zühre kucaklaşıp ağlaştılar, sonra odalarına çekilmek üzere ayrılacakları sırada Zühre aldı sazını:

Al giymişsin boyunca
Seyredeyim doyunca
Aklım perişan oldu
Firkat sözünü duyunca.

Aldı Tahir:
Firkat bir yanar dağdır
Dağlar sineme hardır
Her vuslatın sonunda
Bir ayrılığı vardır.

(…)

(Tahir ile Zühre'nin aşkı günden güne alevlenir. Zühre'nin annesi, bu aşkı onaylamamaktadır. Onları birbirinden uzak tutmak için çaba gösterir ancak bir türlü bu aşka engel olamaz. Yine bir gün "Kara Köle" adlı yardımcısı Tahir ile Zühre'nin buluştuklarını ve birbirlerine şiirler söylediklerini duyunca Kara Köle'yi onlara büyü yaptırmak üzere görevlendirir. Yapılan büyü ile başta dervişe verdiği sözü yerine getirmeyi düşünen padişah, sözünden dönerek Tahir ile Zühre'nin aşkına onay vermez.)

Padişah bunların dürüst ve sadık âşıklar olduğunu görüp, kızını Tahir'e vermeye karar verdi. Meğer o şehirde bir hain sihirbaz vardı. Zühre'nin annesi o sihirbazı çağırıp, durumu anlattı. Ve "padişah Zühre'yi Tahir'e verecek, ben buna razı değilim. Tahir vezir oğlu, benim kızım padişahlara layıktır. Sen bir ilaç ile padişahı Tahir'den soğut" deyip sihirbaza yüz altın verdi, "gayret edersen bin altın daha veririm" dedi. (…) Padişah şerbeti içince hemen Tahir'den soğudu ve saraydan kovdurdu. Verdiği sözden vazgeçti. Tahir ve Zühre birbirlerinden ayrılınca gece gündüz ağlaştılar. Zühre'nin aşkından deliye dönen Tahir, eline sazını alıp bağlara ve bahçelere gidip türküler söylüyordu:

Yardan ayrılmaklığım figândır
Didelerim pürnem, kaddim kemandır
Ta'n etmeyin dostlar ah u zarına
Dostu görmeyeli hayli zamandır.

diyerek gönlünü avutmaya çalışıyordu. Bazen de aklına gelen türküleri yazıyor ve oturduğu yerlerde bırakıp gidiyordu. Bu şiirler başkalarının eline geçince aşkları bütün şehre yayıldı. Yaşlı kadınlar bu şiirlerden bazılarını Zühre'ye de götürüyorlardı.

Bir müddet böyle avundular. Ancak Zühre'nin haremde daha uzun süre kalmaya mecali yoktu. Bir gün babasına, "devletli baba, filan

yerde yol kenarına bir köşk yaptır, gelip geçeni seyredeyim. Belki gözüm gönlüm açılır" diye yalvardı. Padişah emreyledi, Zühre'nin istediği yerde şahane bir köşk yaptırdı. Zühre o köşke taşındı. Yanına sade dadısını aldı. O köşkte dadısıyla oturup ona saz çalıyordu.

(Tahir, köşkü bulur ve yine karşılıklı türkü söylemeye başlarlar. Askerler, Tahir'i yakalayıp padişaha götürür. Padişah, vezirlerin de önerisini dinleyerek onu öldürmeyip Mardin'e sürer. Bir daha bu diyara gelmesi hâlinde onu öldüreceğini söyler.)

Tahir giderken köşkün altından geçtiği sırada, pencereye bakıp derin bir ah çekip ağlamaya başladı ve şu türküyü söyledi:

Aldı Tahir:

Uyanır mı yardan
Yiğit vazgeçer mi yardan
Gözü çıkası baban
Beni sürdürdü bu diyardan

Zühre bunu duyunca pencereyi açtı, gözleri yaşla doldu ve şu türküyü söyledi:

Aldı Zühre:

Birin binip birin yedip gidersin
Mardin şehrine doğru gidersin
Acılarını.....Tahir
Beni kime koyup kime gidersin

Sen gidersen uğur olsun
Çamlıbeller düz yolun olsun
Benden gayrı yâr seversen
Cellatlar boynunu vursun

Aldı Tahir:

Ben gidersem uğur olsun
Çamlıbeller yolum olsun
Senden gayrı yâr seversem, Zührem
Cellatlar boynum vursun

Daha sonra, Tahir ağlayarak yola çıktı. Bir müddet gittikten sonra dönüp köşke baktı. Gördü ki Zühre pencereden beline kadar sarkmış feryat ve figanla ağlıyor.

(…)

Az gittiler uz gittiler, günlerin birinde Mardin şehrine ulaştılar. Zavallı Tahir'i zindana teslim edip, zindancıdan teslim kâğıdını alıp Tahir'le vedalaştılar. (…)

Bu tarafta Tahir, zindanda ağlayıp sızlayarak, Zühre'nin hayaliyle günlerini geçiriyordu. Zühre'nin aşkına şiirler yazıyor ve zindanın penceresinden dışarı atıyordu. Tahir'in türküleri böylece diyar diyar meşhur oluyordu. Tahir'in şiirlerini kim okursa hemen âşık oluyordu. Günler, aylar, yıllar böylece geçti. Tahir bu zindanda tam yedi yıl kaldı. Yedi yıl boyunca geceleri düşünde gündüzleri hayalinde hep Zühre'yi gördü. Onunla konuştu, onunla ağlaştı. (...)

(Bir kervan Zühre'nin sarayının yanından geçerken onun türkülerini duyar. Bu kervanda türkü bilip yakan bir Keloğlan vardır. Zühre, derdini Keloğlan'a şiirle anlatır. Keloğlan da bu şiirlere karşılık verir. Bu kervan Tahir'in hapsolduğu Mardin'den geçer. Tahir'in türkülerini duyan Keloğlan, Tahir'e sabır dileyerek Zühre'nin selamını söyler.)

Tahir Zühre'nin selamını duyunca bir tuhaf olup derinden bir ah çekti ve bayıldı. O ayılıncaya kadar kervan yükünü yükleyip yoluna koyuldu. Tahir ne kadar baygın kaldı Allah bilir ama ayılınca, "şu bezirganlara birkaç şey sorayım" diye pencereye geldi, gördü ki kervanın yerinde yeller esiyor. O zaman üzüldü, zindan başına dar geldi. Hemen abdest alıp, iki rekât namaz kıldı ve "Yarabbi, ben yetimim senden başka kimsem yok. Beni buradan kurtar. Sen ki Yusuf Peygamber'i yedi yıl zindanda hapsettin, sonra kurtarıp, Mısır'a sultan eyledin. Îlahî sen Yunus Peygamber'i kırk gün balık karnında saklayıp, tekrar kurtardın. Onların yüzü suyu hürmetine bu biçare zayıf kuluna acı ve yedi hasretime kavuştur" diye duâ eyledi. Allah duasını kabul etmişti. Yatsı namazından sonra zindanın kapısı açıldı, Hazreti Hızır aleyhisselâm elinde siyah bir atla gelip selam verdi. Tahir'de saygıyla selâmı aldı, ama bunun kim olduğunu bilmiyordu. Hızır, "oğlum üzülme, Allah duanı kabul etti, bu zindandan seni kurtarıp sevgiline kavuşturacağım" dedi. Tahir bunu duyunca sevinçten Hızır'ın ellerine ayaklarına kapanıp, öpmeye başladı. Hızır onu atın yanına getirdi, kendisi bindi, Tahir'i de terkine alıp, zindandan çıkardı. Bunlar sabaha kadar yol aldılar. Tam güneş doğarken Tahir'in uykusu geldi. Bir ara daldı, o zaman Hızır aleyhisselâm yavaşça Tahir'i yere indirdi ve gözden kayboldu. Tahir uyanınca hayrette kaldı, sevinçten toprağı öptü, bir de baktı ki Zühre'nin köşkünün önünde.

(…)

(Tahir, sazını ele alıp başlar türkü söylemeye. Zühre, Tahir'in türküsünü duyar. Dadısı ile mektup yollar. Böylece yine konuşmaya başlarlar. Köle, padişaha haber verip Tahir'in zindandan kaçtığını ve Zühre ile görüştüğünü haber verir. Padişah askerlerine emir verir, askerler pusu kurup Tahir'i yakalar.)

Bu beş yüz asker de Tahir'in üzerine hücûm ettiler. Tahir bunların da arasına daldı, bir miktar asker daha öldürdü. Yine padişaha haber verdiler. O zaman padişah bin askerle kendisi geldi. "Bre koman şu nabekârı, tutun, ben ona tuz-ekmek yediği yere ihaneti gösteririm" diye bağırdı. Tahir bunların arasına da daldı, kimseyi yaklaştırmadı. O arada Zühre, pencereden, "ey benim Tahir'im, beni istersen babama teslim ol, sakın hatırına başka şey getirme. Ben seni babamdan rica eder, kurtarırım" diye seslendi.

(…)

(Tahir, Zühre'nin sözü üzerine palasını kınına sokup teslim olur. Padişah, Tahir'in öldürülmesini ister ancak alimler ve vezirler ayağa kalkıp "Padişahım, bir gün düşman zuhur ederse Tahir lazım olur." diyerek padişahtan rica ve niyazda bulunurlar.)

Sonra padişah emreyledi. Tahir'i yere yıkıp, elini ayağını zincire vurdular. Bir ağzı açık sandığın içine koyup, sandığı bir sala bağladılar ve Şat Suyuna bıraktılar. Su zavallı Tahir'i alıp götürdü. Nereye gittiğini bilmeden sadece gökyüzünü görerek akıntıya kapılıp gidiyordu. Ne yukarı kalkabiliyor ne de doğrulayabiliyordu. Üç gün üç gece aç susuz kalınca takati bitti, kendini kaybetti.

(Şat Nehri üzerinde Göl padişahının kızının sarayı vardır. Bunu bilen Zühre ona mektup yazıp Tahir'i kurtarması için gönderir. Göl padişahının kızı Tahir'i bulur ve iyileştirir. Göl padişahının kızlarının Tahir'e gönlü düşer. Ancak Tahir onlara yüz vermez. Bir gün Tahir'e Zühre'nin düğünü olacağı söylenir. Bunun üzerine Tahir, kadın elbisesi giyerek saraya gider. Kara köle onu fark eder. Padişaha haber verir. Tahir'i yakalamaya çalışırlar. Epey mücadele eder ama sonunda yakalanır. Padişahın huzuruna getirilir. Padişah kendisi ve Zühre'yi anmadan üç türkü söylerse onu bağışlayacağını söyler. İlk iki türküyü söyleyen Tahir, üçüncü de Zühre'yi görünce ona türkü söyler ve padişah cellatlara emir verir.)

(...)

O zaman, Tahir, cellada dönüp "bana beş dakika müsaade et" dedi. Cellat, Tahir'e müsaade etti, Tahir abdest aldı iki rekât namaz kılıp, Allah'a, "Yarabbi, bu saat bu dakika ruhumu kabzeyle" deyip can u gönülden dua etti. Allah'ın hikmetiyle elini yüzüne sürerken ruhunu teslim etti.

(…)

Zühre hemen oradan çıkıp Tahir'in mezarının bulunduğu yere geldi. Baktı ki, Tahir toz toprak içinde yatıyor. O hali görünce bir kere ah etti ve ahu gözlerinden gül yüzü üzerine kanlı yaşlar akıttı.

Ak gülün kırmızı gülün
Şakırdı bülbül dilin

dedi ve "ey benim aşkımla kendini bu hale koyan Tahirim, her kim münafıklık etti ise benim Tahirim gibi helak olsun" deyip toprağı öptü. "Yarabbi benim dahi, bu dakika ruhumu kabzeyle" diye dua etti. Derin bir ah çekti ve Tahir'in toprağını üç kere koklayıp ruhunu teslim eyledi.

İşte bunun sebebi padişahın ahdine sadık olmamasıdır. Akıllı olanlar bundan ibret almalıdırlar. Neyse, o yüzü kara mel'un (…) Tahir'in öldüğünü işitip, "gidip bakayım" diyerek Tahir'in yattığı yere geldi. Baktı ki Zühre de Tahir'in üzerinde can vermiş, hemen hançerini çıkarıp kendi göğsüne sapladı. Çünkü o mel'un (…) gizlice Zühre'ye âşıktı.

(…)

Aradan bir süre geçti. Oradan geçenler Zühre'nin mezarında bir beyaz gül fidanı, Tahir'in üzerinde kırmızı bir gül fidanı gördüler. O mel'unun (…) mezarında bir kara çalı bitmişti. Her sene aşıklar baltalarla çalıyı keserler fakat çalı yine bitermiş. Tahir ile Zühre'nin mezarı ziyaretgâh olmuş. Âşıklar, sadıklar ve bağrı yanıklar orasını ziyaret ederler.

(…)

Tahir ile Zühre
haz.: Fikret Türkmen

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

bezirgân: Tüccar.

figan: Bağırarak ağlama, inleme.

Hızır: Âbıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yetiştiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre veli olan zat.

hikâyet: Hikâye.

kabzeyle: Canını almak.

macun: Hamur kıvamına getirilmiş madde.

mecal: Güç, kuvvet, derman, takat.

mel'un: Tanrı tarafından lanetlenmiş olan, lanetli. Nefretle karşılanan, kötü.

nakilan-ı asar: Nakledilen eserler.

râviyan-ı şirin: Cana yakın anlatıcılar.

remmel: Aruz ölçülerinden biri.

ta'n etmek: Kötülemek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

16. yüzyıldan itibaren edebiyatımızda görülmeye başlanan halk hikâyeleri İslamiyet öncesi Türk edebiyatındaki "ozan" geleneğine dayanmaktadır. Halk hikâyeleri, gerçek ya da gerçeğe yakın olayların anlatıldığı bir türdür. Bu hikâyeler kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış ve varlığını sürdürmüştür. Sevgi, kahramanlık ve dinî temaların işlendiği halk hikâyelerindeki kişiler gerçek hayata uygundur. Bu kişilerin olağanüstü özellikleri oldukça sınırlıdır.

Halk hikâyeleri, saz şairleri tarafından anlatılır. Destan geleneği içinde yer alan olağanüstü unsurlar bu hikâyelerde gitgide azalmış, kişi ve olaylar doğal boyutlarına zamanla yaklaşmıştır. Halk hikâyeleri, ilahî bakış açısı ile oluşturulur. Konularına göre şu başlıklar altında toplanır:

Aşk temalı hikâyeler: Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha vb.

Dinî temalı hikâyeler: Danişment Gazi, Hayber Kalesi, Van Kalesi, Hz. Ali ile ilgili hikâyeler vb.

Kahramanlık temalı hikâyeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu vb.

Halk hikâyelerinin dili gayet sadedir. Hikâyelerde nazım ve nesir iç içedir. "Tahir ile Zühre", "Arzu ile Kamber", "Kerem ile Aslı" bu tarzın öne çıkan örnekleridir.

Halk hikâyelerinde sevenler arasında her zaman bir engel bulunur. Bu engel kimi zaman sosyal statü, kimi zaman din, kimi zaman milliyet farklılığı, kimi zaman da ekonomik eşitsizlik olarak karşımıza çıkar.

Tahir ile Zühre hikâyesi 16. yüzyıldan itibaren sözlü kültürde yaygınlık kazanmıştır. Hikâye, ilk kez 1872 yılında Türkolog Radloff tarafından yayımlanmıştır. Hikâyenin Türkiye'deki ilk baskılarının çoğu taşbaskıdır. Bu baskıların ilki 1883 yılında yapılmıştır. Okuduğunuz metin Prof. Dr. Fikret Türkmen tarafından derlenmiştir. Hikâyenin birçok nüshası ve anlatısı bulunmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metindeki kahramanlar kimlerdir? Bu kahramanların olayların akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özellikleri nelerdir?

2. Kahramanların rol dağılımları ile toplumsal statüleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

3. Metindeki olayları oluş sırasına göre sıralayarak metnin olay örgüsünü defterinize şemalaştırınız. "Tahir ile Zühre Hikâyesi"ndeki olağanüstülüklerden örnekler veriniz.

4. Metindeki olaylar hangi mekânlarda geçmektedir? Mekânlarla metnin kişileri arasında nasıl bir ilişki vardır?

5. Metnin teması hangi temel çatışmaya bağlı olarak işlenmiştir? Tema hangi unsurlarla somutlaştırılmıştır?

6. Metinde açıkça ortaya konmuş iletilerle okuyucunun yorumla ulaştığı iletiler nelerdir? Bunları belirleyerek aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

Açıkça Ortaya Konmuş İletiler	Okuyucunun Yorumla Ulaştığı İletiler
.....	.....
.....	.....

7. Metnin nesir bölümlerinde olayların, manzum bölümlerinde ise çeşitli duyguların anlatılmasının nedeni sizce nedir?

8. Halk hikâyelerinin hangi özellikleri okuduğunuz metne yansımıştır? Metinden örnekler vererek açıklayınız.

9. a. Metni "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul" adlı metinle aşağıdaki başlıklara göre karşılaştırınız:

- Tür
- Biçim
- İçerik
- Dil ve üslup

b. Ulaştığınız sonuçlardan hareketle bu iki metin arasındaki benzerlikleri söyleyiniz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Fikret Türkmen (1945 -...)

Yozgat'ta doğdu. İlk öğrenimini Yozgat'ta tamamladı. Bursa Işıklar Askeri Lisesini bitirdikten sonra Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Bir müddet öğretmenlik yaptıktan sonra Atatürk Üniversitesinde akademisyen olarak çalıştı. Halk bilimi özellikle de halk hikâyeleri üzerine araştırmalarıyla tanındı.

Eserleri

Araştırma-İnceleme: *Tahir ile Zühre, Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Letâif-i Nasreddin Hoca, Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri, Sahada Folklor Deneme Teknikleri, Manas Destanı...*

Fikret Türkmen

Metne Hazırlık

1. İslam dininin doğuşundan kısa bir süre sonra geniş bir coğrafyaya yayılmasının sebepleri sizce nelerdir?

2. Hz. Ali'nin İslam tarihindeki önemi nedir? Açıklayınız.

3. METİN

MUHAMMED HANİFE BENİ GATAFAN CENGİ

Kayzer Kızı Hanife Hatun

Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle rivayet ederler:

İnsanlığın önderi, cümle varlıkların iftihar kaynağı, diğer bir deyişle arifler sultanı, arındırıcı, yükseltici, seçilmiş Muhammed Mustafa -Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun- bir gün sabah namazını kıldırmış, mübarek sırtını mihraba vererek oturmuş, ashapla sohbet ediyor, onlara öğütler veriyordu.

Ashap da onun baldan tatlı sözlerini can kulağıyla dinliyordu.

Bu sırada bir kişi geldi, "Müjdeler olsun ya Resulullah, İmam Ali geliyor!" dedi.

Meğer müminlerin emiri İmam Ali altı ay önce Anadolu topraklarına, Rum imparatoruyla gazaya gitmişti.

Resul-i Ekrem bu haberi duyunca çok sevindi, "Ya ashabım, kalkın İmam Ali'yi karşılayalım!" buyurdu.

Ashap hemen hazırlık yaptı, bir menzil yol giderek İmam Ali'yi karşıladılar, izzet ve ikramla alıp Medine-i Münevvere'ye getirdiler.

Hazreti Ali, Mescid'i Nebi'ye kondu.

Hazreti Resul, "Ya Ali, bize Kayzer'i anlat, dinleyelim!" buyurdu.

İmam Ali, "Ya Resulullah, Kayzer ilini ve memleketini harap eyledim. Kayzer'i imana davet eyledim, gelmeyince (...) mallarını ganimet olarak aldım. (...)" diyerek gazasını kısaca anlattı.

(...)

Muhammed Hanife Dünyaya Geliyor

Hazreti Ali ile Hanife Hatun'un nikâhlanmalarının üzerinden aylar geçti. Günü saati gelince İmam Ali'nin Hanife Hatun'dan ayın on dördü gibi bir oğlu dünyaya geldi: Kara kaşlı, koyun gözlü, yüzü nurlu, ak tenli. Bu niteliklerde bir oğlan ki âlemde mislini kimse görmüş değil.

Oğlunu muştuladılar, Hazreti Ali şad oldu, hemen Resulullah'ın huzuruna vardı.

(..)

Hazreti Resul çocuğa Muhammed Hanife adını verdi.

Muhammed Hanife dört yaşına girdi. Gayet akıllı bir çocuktu. Hemen hocaya verdiler. On iki yaşına dek ilimde olgunluğun son derecesine erişti, edep tahsil eyledi. Silahşorluğu da gereği gibi öğrendi. Silahşorlukta tam yüz yirmi türlü hüner belledi.

(Hanife artık büyüdüğünü düşünür ve silahlanıp ava gitmek, çölde dolaşmak ister. Hz. Ali, düşmanlarının oğluna zarar vermesinden korktuğu için onun bu isteğine karşı çıkar fakat oğlunun ısra-

rına dayanamaz ve yakındaki bir obaya gitmesine izin verir. Hanife, Beşir ile yola çıkar. Ne var ki dönüş yolunda gece çölde uykusuna yenilir. Uyandığında Beşir de yanında yoktur. Bir tepeden etrafa bakar ve bir çadır görür. Çadıra varır, orada bir kız vardır. Kızın babası, amcası ve sözlüsü ise Hz. Muhammet ve Hz. Ali'yi öldürmek için Medine'ye gitmişlerdir. Hanife ile kızın konuşmaları esnasında Medine'den dönen kızın sözlüsü Gazanfer çadırın başında Hanife ile karşılaşır. Cenge tutuşurlar ve Hanife, Gazanfer'i yener. Bu sırada kızın babası Muhteşem ve amcası Tavil orduyla birlikte Medine'den dönmüşlerdir. Ordu, Hanife'nin üzerine saldırır. Hanife, Muhteşem ve Tavil'in askerleriyle günlerce cenk eder ancak sonunda yorgun düşüp atından iner ve diz üstü çöker.)

(...)

Medine'de Endişeli Bekleyiş

(...)

Muhammed Hanife Medine'den çıkalı beş gün olmuş, (...) zahiresi geldiği hâlde kendisi gelmemişti. Hazreti Resul ve İmam Ali endişelenmeye başladılar.

(...)

Annesi Hanife Hatun, yüzünü yırtıp hasretle "Neredesin ey oğul!" diye feryat edip duruyordu.

Hazreti Ali bir zaman ağlayarak ellerini kaldırdı, "İlahî sana ısmarlayarak gönderdim, sen ona inayet eyle!" diye münacat etti.

(...)

Sanki Medine içinde kıyamet kopmuştu.

(...)

Cümle ashap Muhammed Hanife'nin çölde kaybolduğunu anladı, derin bir kaygı ve üzüntü içine düştüler.

Hanife Hatun dört gece ayrılık ateşiyle yanarak gözlerinden hasret yaşı döktü. Dem-be-dem ayrılık ve hasret şiirleri okuyordu. Medine hatunları gelerek onu teselli etmeye çalışıyorlardı. Ama kendileri de firak denizine gark olmuşlardı.

Her saat Hazreti Ali'nin endişesi ve üzüntüsü artıyordu.

Beşinci gece oldu. Hazreti Resul yatsı namazını kıldırdı, mescitte oturup ashaba nasihat ederken Cebrail aleyhisselam çıkageldi:

"Ya Resulullah, Tanrı selam etti ve buyurdu ki: Aslanım Ali'ye desin ki Muhammed Hanife seksen bin kâfir içinde kalmıştır. Çok yara yemiş, çok kan kaydedip bitkin düşmüştür. Eğer bu gece yetişmezse kâfir içinde helak olur!" dedi.

Hazreti Resul, "Ya kardeşim Cebrail, hangi vilayettedir?" diye sordu.

Cebrail,

"Benî Gatafan kabilesindedir. Araplar içinde onlardan asisi yoktur. Ya Resulullah, onlar sana amansız düşmandırlar," cevabını verdi.

Vahiy işi tamam olunca Hazreti Resul, "Ya Ali, tez davran, Benî Gatafan kabilesine git, bu gece yetiş. Zira Muhammed Hanife orada seksen bin kâfir içinde cenk eder ve çok yaralanmış ve çok kan kaybettiği için zayıf ve güçsüz düşmüştür. Yetiş, yardım eyle!" dedi.

İmam Ali bu sözü işitince mübarek gözleri yaşla doldu, yüreği ateş gibi yandı, bir ah çekti ki ağzından çıkan dumandan Medine şehri karanlık içinde kaldı. Her ne kadar kandiller yanıyorsa da cümlesinin ışığı kapkara oldu.

Hazreti Resul durumu görünce Muaz bin Cebel'i Hazreti Ali'ye gönderdi, "İmam Ali'ye söyle

artık ah etmesin, eğer bir daha ederse kıyamete değin âlem karanlıkta kalır!" dedi.

Muaz bin Cebel gelip Hazreti Resul'ün sözlerini aktardı. Bunun üzerine Hazreti Ali sabreyledi, bir daha ah çekmedi.

Hazreti İmam Kamber'e, "Düldül'ü eyerle, Zülfikar'ı getir!" diye emir verdi.

Kamber emri yerine getirdikten sonra, "Efendim, nereye gidiyorsun, yoksa efendimden haber mi geldi? diye sordu.

Hazreti Ali, "Evet, haber geldi. Muhammed Hanife Benî Gatafan içinde seksen bir kâfir arasında kalmış. Cebrail haber getirdi, oraya gidiyorum," cevabını verdi.

Zülfikar'ı kuşandı, Düldül'e bindi, gece içinde tek başına yola çıkıp eser gibi gitti.

(...)

Şehzade'nin Kardeşleri ve Yarenleri de Yardıma Koşuyor

Biz Hazreti Ali'yi burada bırakıp Medine'ye gelelim.

Şîr-i Yezdan, Merd-i Meydan ve Vasi-i Mustafa Hazreti Ali Medine'den gece çıkmıştı. Müminlerin emiri Hasan ve Hüseyin ile orada bulunan yarenleri, hemen İmam'ın ardına düştüler.

Bu tarafta Amr bin Ümeyye dört bir yanı dolaşmış, hiçbir yerden haber alamadığı için Medine'ye dönmüştü. Muhammed Hanife'nin nerede olduğu anlaşılınca hemen dağarcığını beline bağladı, içine taş doldurarak sabah namazından sonra Medine'den çıktı. Öyle hızlı gitti ki kuşluk vakti küffar askerine ulaştı.

Kâfirler Amr'ı gördüler. Amr'ı daha önce tanıyan Tavil "Şu karaca kösece köleyi gördüğünüz mü? Hiç aman vermeyin, hemen öldürün! O buraya gelecek olursa çok fitneler çıkarır," dedi.

Muhteşem de yirmi-otuz cengâvere emreyledi, "Bırakmayın, şunu hemen öldürün!" dedi.

Cengâverlerin kimi kılıçla, kimi süngüyle hamle eylediler. Amr hemen yüksek bir yere çıktı, sapanıyla attığı her taşla bir cengâveri (...) atından düşürmeye başladı. (...)

Cengâverler baktılar ki attığı hiçbir taş boşa gitmiyor, her taşla bir kâfiri düşürüyor, dağılıp kaçtılar.

Amr hemen Hazreti Ali'nin yanına geldi.

"Ya Ali, ne duruyorsun, hemen bu askeri dağıtalım!" dedi.

Bu sırada diğer şehzadeler İmam Hasan ve İmam Hüseyin ile yarenlerinden on beş kişi yetiştiler.

O zaman Muhammed Hanife gelip babasının üzengisini öptü.

Hazreti Ali'nin gözleri yaşla doldu.

Muhammed Hanife, "Ey canım baba, hata benden atâ senden, kusurama bakma!" dedi.

Hazreti Ali oğlunu kucaklayarak boynundan öptü.

Bunlar çadır önünde toplanıp birleşirken küffar askeri de toparlandı. Tavil ile Muhteşem cengâverlerine danışmaya başladılar.

"Biz seksen bin kişiyle Muhammed ve Ali'yi öldürmeyi dilemiştik. İşte onlar buraya geldiler. Şimdi bu yirmi kişiyi tepelemek için ne yapalım?" dediler.

Cengâverlerden birkaçı, "Biz bunlarla cenk etmekten çekinmeyiz ama keşke o sapancı köse olmasaydı. O yavuz heriften korkuyoruz!" cevabını verdiler.

Baktılar ki böyle konuşup zaman geçirmekle bir yere varamayacaklar, hemen cenk hazırlığını yapmaya başladılar. Askerleri iki kanat halinde savaş düzenine getirdiler. Çavuşlar sağa sola koşarak gerekli düzeni sağladıktan sonra çadıra doğru yürüdüler.

Küffar leşkerinin geldiğini gören Amr, dağarcığındaki taşları yere döktü, sapanına bir taş koyarak birkaç kez çevirdikten sonra fırlattı.

"Hey, gözünüzü sakının!" diye bağırdı.

(...)

Amr bu minval üzere kırk taş attı, kırk kâfir tepeledi. Sonra, "Ya Ali, ne duruyorsun? Düldül'ü meydana sür de ben biraz temaşa edeyim!" dedi.

Hazreti Ali, "Elbette ya Amr!" karşılığını verdi.

Sonra kalktı, Düldül'e bindi, Zülfikar'ı eline aldı, "Ya Amr, bu kâfirlere neler yapacağımı seyret!" dedi.

Hazreti Ali küffar askerinin arasına daldı. Şahzadeler ve sahabiler de kâfirlere kılıç çalmaya başladılar.

Hz. Ali nara vurdukça kâfirler önünden kaçışıyor, saflardan ayrılanları Amr sapan taşıyla birer birer avlıyordu.

Cenk kuşluktan ikindi vaktine değin sürdü.

Cenk sırasında bir ara İmam Hüseyin Tavil'e rastladı. Giyinişinden tavırlarından sıradan bir asker olmadığı anlaşılıyordu. İmam Hüseyin "Bu kâfir boş değil!" diyerek üzerine yürüdü.

Kâfir de İmam Hüseyin'e hamle eyledi.

İmam Hüseyin, "Canını elimden kurtaramazsın, gel Müslüman ol de seni azat edeyim!" dedi.

Tavil kâfir , "Ey yiğit, ben altmış yaşıma geldim, Lat ve Menat'a taparım; söylediğin bana söylenebilecek bir söz değildir!" karşılığını verdi.

Bunun üzerine İmam Hüseyin, "Ey kâfir, o zaman hazır ol!" diyerek hamle eyledi.

(...)

Muhteşem kâfir bunu görünce malı mülkü düşünmeyip hemen kaçmaya başladı. Bu sırada Hazreti Ali'nin önüne uğradı.

Hazreti Ali eyere gelip Zülfikar'ı öyle bir çaldı ki Muhteşem atıyla donuyla dört pareye bölündü.

Küffar beyleri Tavil ve Muhteşem'in helakini görünce canlarını kurtarma derdine düştüler, her bir tarafa kaçmaya başladı.

Hazreti Ali kaçanı kovalamaz, yalnız karşı koyanı kırardı.

Küffar askeri kaçışınca Hazreti Ali Düldül'den indi, gelip çadırın önüne oturdu. Şehzadeler, yarenleri ve Amr bin Ümeyye de gelip oturdular.

(...)

O geceyi orada geçirdiler.

Medine'ye Dönüş

Sabah oldu. Hazreti Ali, çadırda bulunan malları Muhammed Hanife'ye verdi.

Leşkerin geride kalan mallarını da toplayıp getirdiler, Hazreti Ali'nin önüne koydular. Amr, şaka için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu, "Ya Ali, gafil olma, ganimet malına seninle ortağız!" dedi.

Hazreti Ali, "Ya Amr, cümle malı sahabilere sen üleştir!" karşılığını verdi.

Hazreti Ali Amr'dan Muhammed Hanife'nin yaraları için merhem bulmasını istedi. Amr, "Başım üstüne!" diyerek tabanları kaldırdı, yel gibi gidip bir saat içinde merhemle geri döndü.

Şehzade'nin yaralarına sürdüler.

Ganimet mallarını develere yüklediler.

Küffar askerinden kalan seksen bayrağı da aldılar. Böylece Benî Gatafan gazası tamamlandı. Sevinç içinde Medine'ye doğru revan oldular.

Medine'ye varmadan Şehzade'nin bütün yaraları Allah'ın izniyle iyileşti.

Medine'ye ulaşınca doğru Mescid-i Nebi'ye vararak kondular.
Muhammed Hanife Hazreti Resul'ün mübarek elini öptü.
Resulullah da onu gözlerinden öptü.
Medine halkı şad ve hürrem oldu.
Ganimet mallarını muhacirlere ve fakirlere dağıttılar.
Hasret vuslata erdi, muratlar hâsıl oldu.
Bir hikâye de burada tamamlandı.
Hak Teâlâ cümlemizi şefaatlerine mazhar eylesin!
Âmin, ya Muin!

Hz. Ali Cenkleri
haz.: N. Ahmet Özalp

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

emir: Bir kavim, şehir veya ülkenin başı.

gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla yapılan kutsal savaş.

hürrem olmak: Sevinçli olmak.

inayet eylemek: Yardım etmek.

mazhar eylemek: Bir iyiliğe ulaştırmak.

minval: Biçim, yol, tarz.

muhacir: Göçmen.

müştulamak: Müjdelemek.

nâkilân-ı âsâr: Nakledilen eserler.

râviyân-ı ahbâr: Rivayet edenler.

rivayet: Söylenti.

şad olmak: Neşeli olmak.

vuslat: Sevgiliye kavuşma.

Zülfikar: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu ikiye ayrılmış kılıç.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metin, Hz. Ali'nin kahramanlığını konu alan dinî destansı hikâye örneğidir. Hz. Ali okuduğunuz metinde görüldüğü gibi İslam tarihinde de kahramanlığıyla bilinir. İşte **cenknameler** Hz. Ali ve onun etrafında gelişen, müslümanların Müslüman olmayanlarla yaptıkları savaşları anlatan hikâyelerdir.

Türk edebiyatı tarihinin önemli isimlerinden Mehmet Fuat Köprülü'ye göre Anadolu'da yazılan ilk Türkçe cenkname, Hz. Ali'nin Salsal adlı bir devle cengini anlatan "Salsalname"dir. 13. yüzyılın ortalarında yazılan bu eseri çok sayıda Hz. Ali hikâyesi izlemiştir. "Havername", "Hayber Kalesi'nin Fethi", "Kan Kalesi Cengi", "Berber Kalesi Cengi", "Mağrip Ejderhası Cengi", Muhammed Hanife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in cenkleri bu hikâyelerin en bilinenleridir.

Bu hikâyelerin merkezinde dördüncü İslam halifesi Hz. Ali vardır. Hz. Ali; Hz. Muhammet'e yakınlığı, cömertliği, özverisi ve en önemlisi yiğitliğiyle İslam tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Hz. Ali cenknamelerinin anlatıcıları onun tarihsel kişiliğini olağanüstü niteliklere sahip bir hikâye kahramanına dönüştürmüşlerdir. O; Allah'ın aslanı, savaş meydanlarının yenilmez savaşçısı, keramet sahibi, erenler şahı, zulme uğrayanların koruyucusu, darda kalanların yardımcısıdır.

Müslümanlar bu hikâyeler aracılığıyla Hz. Ali'yi severek benimsemiş, onu hayatlarının, coğrafyalarının bir parçası hâline getirmişlerdir.

Hz. Ali cenklerini anlatan kitaplar, yüzyıllar boyunca Türk halkının okuduğu kitaplar arasındaki yerini almıştır. Kahvehanelerde, köy odalarında bir kişinin anlattığı, diğerlerinin dinlediği hikâyelerin başında cenk hikâyeleri gelir. Hz. Ali cenkleri eğitici olmasının yanı sıra halkın hoşça vakit geçirmesini de sağlamıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metindeki kahramanlar kimlerdir? Bunlar metinde hangi değerleri temsil etmektedir?

2. a. İslam kültürü ve Hz. Ali'nin bireysel özellikleri metnin içeriğini nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

b. Metinde Hz. Muhammet'in ashabıyla ilişkisi üzerinden yansıyan özelliklerinin neler olduğunu söyleyiniz.

3. Metindeki olağanüstü olaylara örnekler veriniz.

4. "Muhammed Hanife Beni Gatafan Cengi" hikâyesinin içeriği hangi tarihsel dönemle ilgilidir? Metindeki zaman ve mekânların olayların gelişiminde nasıl bir etkisi vardır?

5. Metinde kullanılan bakış açısını belirleyiniz. Bu bakış açısının ürünü olan ifadelere örnekler bularak aşağıda verilen noktalı yerlere yazınız.

Metinde Kullanılan Bakış Açısı	Bakış Açısını Örnekleyen İfadeler
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

6. Öyküleyici metinlerde anlatım biçimi olarak daha çok öyküleme ve betimleme kullanılır. Metinden bu anlatım biçimlerine örnekler veriniz.

7. Cümlelerin yapılarını, anlatım teknikleri ve deyim gibi unsurları dikkate alarak metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

N. Ahmet Özalp (1953-…)

Kahramanmaraş'ta doğdu. Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünü bitirdikten sonra çeşitli okullarda Türkçe ve Türk dili edebiyatı öğretmenliği yapmıştır. Yayıncılık faaliyetlerinde bulunan yazar, bir dönem gazetecilik yaptı. Divan edebiyatı, halk edebiyatı alanındaki kitapları ve Osmanlıcadan günümüz Türkçesine kazandırdığı kitap sadeleştirmeleriyle tanındı.

Eserleri

İnceleme: *Buhranlarımız, İslâm ve Batı Toplumunda Siyasal Kurumlar, Hz. Ali Cenkleri, Ümid Burnu Seyahatnamesi…*

Antoloji: *Çağdaş Türk Şiiri Seçkisi-Şiir Bahçesi, Çağdaş Türk Hikâyesi Seçkisi-Hikâye Bahçesi…*

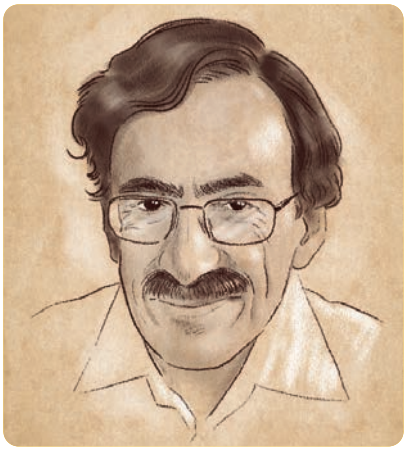

N. Ahmet Özalp

Metne Hazırlık

1. Bir edebî eserde ele alınan temanın şiir şeklinde mi yoksa düzyazı olarak mı işlenmesini istersiniz? Neden?

2. İnsan ilişkilerinde kıskançlık ne gibi sonuçlar doğurur?

4. METİN

YÛSUF VE ZELÎHÂ

Tanrı adın anuban girem söze
Tâ ki ene Tanrı'dan rahmet bize

Evvel ebde bismillâh Tanrı adı
Zîre kim anunladur sözler tadı

Dahı bir adı anun Rahmân durur
Bağşılar kullarına Ğufrân-durur

Ol Rahîm'dür rahmet eder kulına
Şol kula kim buyruğında bulına

(…)

Zihî şirin söz Yûsuf kıssası
Dinleyenün gide gönli ğussası

Budur âhir kıssalarun görklüsi
Kur'ân içre mushaflarun yazusı

İmdi dinlen sözüme tutun kulak
Bir söz eydem kim şekkerden tatlurak

Var-ıdı Kenân'da bir server kişi
Adı Ya'kûb kendü peygamber kişi

Yûsuf adlu vardı bir oğlı anun
İmdi eşit bu sözi varsa cânun

Yedi yaşında idi Yûsuf nebî
Sûratı hûb yoğ-ıdı anun gibi

Bir gece yatur-iken ol düş görer
Erte turur anı Ya'kûb'a sorar

Eydür ey baba yatardum bu gece
Bir aceb düş görürem eşit nece

Eydiver ta'bîrini anun bana
Eydeyüm ol gördügüm düşi sana

Gördüm ay u güneş on bir yulduz
Secde kılurlar kamusı bana düz

Döndi Yakub söyledi eytdi cânum
Sakla düşün sözümi eşit benüm

Olmaya kim söyleyesin dahıya
Eşide düşüni sana kahıya

(…)

Secdeden götürdi başın ağlayu
Oldı hayrân anı gören tanlayu

Göçdi andan dahı gitdi yolıra
Söz üküşdür bu kez erdi Mısır'a

Mısır ehli kamusı eşitdiler
Cümlesi Yûsuf'a karşu gitdiler

Yüzin gören kişiler anun paşa
Hayran olur deremez aklın başa

Bir sarâya koydı Yûsuf'ı hoca
Avrat er toldı kamu tam u bâca

Eytdiler göster kulun yüzin bize
Verelüm görmege bir altun size

(…)

Geldi Cebre'îl gerü eytdi ana
Hak Çalab üküş selâm eyler sana

Eytdi bir yıl yatısardur ol tamâm
Bir yıldan sonra anı sultân kılam

(…)

Mısr içinde sultân ola kamuya
Mısr'un ehli kamu tura tapuya

Bunı eşidür yüzin yere urur
Şükr eder Yûsuf Hak'a secde kılur

Zindân içre var-ıdı bir derece
Yûsuf anda oturur tefârüce

Bir Arab geldi ırakdan gözledi
Geldi yakın gör ne sözler söyledi

Gelürem Kenân'dan eşit beni
Kayurur dün gün atan Ya'kûb seni

Ağlamakdan görmez oldı gözleri
Erte gece Yûsuf oldı sözleri

(…)

Ben yazılmış Yûsuf'dan sen Ya'kûb'a
Sana bin katla selâm olsun baba

Benem oğlun Yûsuf adum belgülü
Sultân oldum Mısr'da yavlak ulu

Sana kaçan vara benden bu biti
Şükr kıl Tanrı'ya dünü gün katı

Hasretüm Tanrı erdüre görmege
Güci yeter ol bu işi etmege

(…)

Mısr'a girdiler kamusı sevnişü
Şükr kıldı hasretine kavuşu

Buyurup Yûsuf Mısır'lu geldiler
Bay yohsul kamu hâzır oldılar

Kamusına eytdi Yûsuf gel berü
Kul kimünsiz söylenüz ikrâr verü

Eytdiler kul senünüz eşit bizi
Yûsuf eydür etdüm âzâd ben sizi

Çün erişdüm ben atama ey amû
Şükrine kıldum âzâd sizi kamu

Ayrılalı yetmiş yıl olmış-ıdı
Yetmiş yıldan sonra bulmış-ıdı

Geçdi kırk yıl der neçeler arada
Gelü bulmış Yûsuf'ı Ya'kûb dede

(…)

Şeyyâd-ı Hamza kemîne kul senün
Yazuğın bağışlagıl yâ Rab anun

Eyle rahmet koşana eşidene
Afvunı hem şefâ'at et yazana

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Bin günâhı afv eder bir salavât

Ölçü: *Failâtün / Failâtün / Failün*

Şeyyad Hamza
Yûsuf ve Zelîhâ
haz.: İbrahim Taş

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

amû: Seslenme sözü.
anuban: Anarak.
anun: Onun.
bay: Bey.
dahı: Başkası.
ebde: Başta.
enmek: İnmek.
eytmek: Söylemek, demek.
görklü: Güzel, gösterişli, görkemli.
ğussa: Gam, keder.
hûb: Güzel.
ikrar vermek: Söz vermek.
imdi: Şimdi.
kahı: Sıkıntıya sokmak.

kamu: Hepsi.
kemine: Hakir, âciz, zavallı.
nece: Nice.
salavât: Dua.
server: Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.
sevnişü: Sevinerek.
şefâ'at: Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Tanrı arasında peygamberin yaptığı aracılık.
şekker: Şeker.
şol: Şu.
tanlamak: Şaşırmak.
tapu: Hizmet etmek.
urmak: Vurmak.
üküş: Çok.
yatur: Oturtmak.
yazuk: Günah.
zihî: Ne güzel, ne hoş.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Mesnevi, İran edebiyatı yoluyla Türk edebiyatına girmiştir. Beyitler hâlinde yazılır. Uzun soluklu anlatılar mesnevi nazım biçimiyle işlenmiştir. Mesnevi, aruz ölçüsünün kısa kalıplarıyla yazılır ve divan şiirinin en uzun nazım biçimidir. Mesnevinin özellikleri şunlardır:

- Her beyit kendi içinde kafiyelidir: aa-bb-cc-dd-ee-ff...
- Aşk, tasavvuf, savaş, kahramanlık gibi çeşitli temalar işlenir.
- Divan şiirinde olay ağırlıklı konuların işlendiği nazım biçimidir.
- Beyit sayısı sınırsızdır.
- Beyitler arasında anlam bütünlüğü vardır.
- Bir şairin beş mesneviden oluşan eserine **hamse** denir.

Türk edebiyatındaki ilk mesnevi 1069-1070 yıllarında Yusuf Has Hâcip'in yazmış olduğu "Kutadgu Bilig"dir. Şeyyad Hamza'nın 13. yüzyılda yazmış olduğu "Yûsuf ve Zelîhâ" ise Anadolu coğrafyasında yazılmış ilk mesnevidir. Bu mesnevi Osmanlı sahasında ilk mesnevi olmasının yanında döneminin dil özelliklerini yansıtması bakımından da önemlidir. Ahmed-i Dâî'nin "Çeng-nâme", Süleyman Çelebi'nin "Mevlid" olarak bilinen "Vesiletü'n-Necat", Şeyhî'nin "Har-nâme", Ahmedî'nin "Cemşîd ü Hurşîd", Hamdullah Hamdi'nin "Leylâ vü Mecnûn" ve Ali Şîr Nevaî'nin beş mesneviden oluşan "Hamse" adlı eseri 15. yüzyılın önemli mesnevileridir.

Okuduğunuz metin, Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Yusuf kıssasından esinlenerek yazılmıştır. Bu kıssa hem divan edebiyatında hem de halk edebiyatında kullanılan işlenmiş konulardan biridir. Hz. Yusuf yakışıklılığı, zekâsı ve rüya yorumlamasıyla meşhur bir peygamberdir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metnin olay örgüsünü oluşturan olayları belirleyerek sırasıyla söyleyiniz.

2. Metindeki olay akışını yönlendiren temel çatışma nedir? Bu çatışmanın (fiziksel, psikolojik, toplumsal kültürel vb.) türünü söyleyiniz.

3. Metnin temasını belirleyiniz. Tema hangi duygu ve kavramlar aracılığıyla somutlaştırılmıştır?

4. a. Hz. Yusuf'un gördüğü rüya nedir? Babası neden rüyasını başkasına anlatmasını istememektedir?

b. Okuduğunuz mesnevideki olağanüstü durumlar nelerdir?

5. Metinde hangi anlatım biçimlerinden yararlanıldığını örnekler vererek söyleyiniz.

6. Metinde mesnevi nazım biçiminin hangi özellikleri bulunmaktadır?

7. Metinden hareketle aşağıdaki tabloya istenen bilgileri yazınız.

MESNEVİ	
Anlatıcı	**Bakış Açısı**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
Metinden Örnekler	**Metinden Örnekler**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

8. Şeyyad Hamza'nın "Yûsuf ve Zelîhâ" adlı mesnevisi, 13. yüzyılın dinî ve fikrî hayatına uygundur. Sade bir Oğuz Türkçesiyle yazılmıştır. Eserin en önemli yönü dilidir. Eser, Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini büyük ölçüde aksettirir. Eserin konusu Kur'an'dan alınmıştır. Esere, tasavvuf anlayışı egemendir.

Bu bilgilerden hareketle metinden Şeyyad Hamza'nın edebî kişiliği ve sosyal konulardaki görüşleriyle ilgili olarak neler yansımaktadır?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Şeyyad Hamza (? - ?)

Selçuklular Devri'nde Anadolu'da aruz vezniyle Türkçe şiirler yazan ilk şairlerden biri olan Şeyyad Hamza 13. yüzyılda yaşamıştır. Gezgin bir derviş olan Şeyyad Hamza hem aruz hem de hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır. Hece ile yazdığı şiirlerindeki dil, aruz zorlamalarından uzak kaldığı için daha pürüzsüz ve daha doğaldır. Şairin, mesnevileri dışında eski yazmalarda bulunan on bir şiiri tespit edilmiştir.

Eserleri

Şiir: *Yûsuf ve Zelîhâ, Dâstan-ı Sultan Mahmud...*

Şeyyad Hamza (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. Bu fotoğraftan yola çıkarak bir hikâye yazılabilir mi? Neden?
2. Hikâyelerde dış gerçeklikle birlikte bireyin iç dünyasının da yansıtılması niçin önemlidir?

5. METİN

PANDOMİMA

Haseki taraflarında bir çıkmaz sokağın içinde yalnız duran üç odalı bu ev, bir mezar gibi sükunet-i ebeddiye ile muhat idi. Bir hâl-i nisyan ü metrukiyette bulunuyordu. (...) Çatısından kopan bir tahta, damdan uçan bir kiremit, duvarından yuvarlanan bir taş senelerce düştüğü yerde kalır. (...) Evin küçük bahçesinde duvara yakın bir büyük ağaç, temmuzun o ateşli güneşi İstanbul'un bu cihetlerini takatsiz bir hararet içinde bıraktığı zaman, yapraklarının arasına gizlenmiş serin bir rüzgâr neşretmeye başlayarak o evin, o mahallenin bir büyük yeşil yelpazesi gibi havayı tecdid ve tehziz ederdi. Hiçbir kimsenin geçmediği, hiçbir sedanın işitilmediği, harekât-ı insaniyenin nadiren görüldüğü bu evde, bu tenha sokakta izhar-ı hayat eden yalnız bu ağaçtı... Bahar gelince çiçeklerle donanır, yazın yapraklarla tezeyyün eder. (...)

Yazın bir Cuma günü öğle üzeri bu evden koltuğunda bohçasıyla çıkan bir adam kapısını itina ve dikkat ile kapadıktan sonra yoluna devam etmeğe başladı. Arkadan bakılınca omuzlarıyla belinin genişliği bir derecede bulunacak kadar şişman olan otuz üç yaşındaki bu adamın enli fakat pek kısa bacakları üzerindeki yükü, bu kaldırımların arasında istediği tarafa götürmekte müşkilât çektiği görünüyordu. Bu sokaklarda ilerledikçe sükûnet derece derece artarak tâ uzaktaki bir mahallenin kaldırımlarından geçen bir arabanın gürültüsü, camları, çerçeveleri kırılmış bir evin iç tarafından bazı çocukların ağlaması işitilir, ara sıra esen sıcak bir rüzgârın kaldırdığı tozlar gündüzün ziyasını bir gubar-ı gam-âlûd ile leke-dâr ederdi.

Bu uzak mahallelerin tenha sokaklarında mütefekkir, mahzun bir surette yoluna devam eden bu adam, halkı güldürmek için gidiyordu.

Evinden çıktıktan yarım saat sonra idi ki, kurun-ı vusta mesirelerinden olan Yeni Bahçe'ye vâsıl oldu. Karşısında, o bir avuç toprağı, her yıkılmış taşı bir asr-ı münhedim olan duvarların arasında, güya bir kaç yüz sene evvelki baharın yetiştirip, hazanın o gûşe-i nisyanda unuttuğu soluk, baygın çiçeklerden birkaç tane koparak yine o duvarların ortalarında semaya doğru açılmış mai pencerelerinden sürat-ı tayeranıyla girip çıkan kırlangıçların, diğer tuyûrun, başı ucundaki hisarın tâ tepesine kanatları tutunacak surette uçuşan kuşların, Bizanten usul-i musikisini arındırıyor gibi gelen seslerini dinledikten sonra, orada, o harap kalelerin yanında, o asırların zîr-i pâ-yı azametinde, ince tahtalarla inşa edilmiş ve yıkılmamak için etrafına destekler vurulmuş bir binanın önüne geldi.

Bu binanın kapısının üzerinde beyaz kâğıda büyük siyah harflerle şu levha ta'lik edilmişti.

Meşhur Paskal'ın Pandomiması

Burada her Cuma ve Pazar günleri meşhur Paskal envai türlü hünerler ve gülünçlü icrâ-yı lu'biyât eder. Rağbetlû müşterilerinin teşvikatlarını kazanan Paskal her hafta yeni yeni oyunlar sahne-i temâşâya vaz edecektir

Paskal kendisi idi. Tiyatrosunun kapısından girip bohçasını açarak hiç değişmeyen oyununa mahsus şalvar biçimindeki beyaz pantolonunu, yakası oymalı beyaz saltasını, başına sivri beyaz külâhını giydikten ve tekmil yüzünü unlara, kurabağa bakışlı siyah gözlerinin alt kapaklarını kırmızıya

boyadıktan bir saat sonra idi ki, boş zihinlerle gailesiz gönüllerden çıkıp yükselen kahkaha sedaları ve alkış âvâzeleri arasında "icrâ-yı lu'biyât" ediyordu.

O gün bu teatr bütün iftihar ve maharetini ibraz ettiğinden her şey şevke gelmişti. Tavanını teşkil eden bir yelken bezi rüzgâra karşı neşesinden öte beriye atılarak içerideki havayı tecdid ettiği ve tahtaların aralarından nüfuz eden güneşin zerrât-ı zerrîni gubardan müteşekkil bir amûdun içinde birtakım böcekleri oynattığı gibi tiyatronun muzıkası olan bir laterna da, (...) kesret-i istimalden solmuş kanarya sarısı atlaslar içinde, bir kadını raksettiriyordu.

Oyunda bu kadına âşıklık vazifesini icra eden Paskal'ın, ilân-ı muhabbet için dilini çıkarması ve şükrâne-i iltifat olmak üzere taklak kılması oradaki halkı çok güldürüyordu. Tiyatronun bezden tavanını başının üstünde tutan ortadaki muharrik direğe arkasını dayayarak (...) oyunu temâşâ eden bir seyirci: "Paskal'ın dilini çıkarması yok mu? İnsan buna gülmekten bayılır" diyordu.

Zaten bunu orada küçük iskemlelerin üzerinde oturanların ekserisi tasdik etmişti.

Oyuncuların yanındaki locada, o samimi, o masum, o tıflâne gülüşleri âlâm-ı hayata teselliler veren genç kızlardan biri, kemal-i neşe ile kanatlarını sallayarak uçuşan kuşlar gibi, o küçücük pembe dudaklarının üzerinde nuranî bir tebessüm olduğu hâlde, sevdayı okşayan ellerini birbirine çırparak Paskal'ı alkışlıyordu.

Eftalya ismindeki yirmi yaşında bu genç kız ihtiyar validesiyle hemen her hafta locaya gelirdi.

(...)

Paskal, tiyatrosunun bu genç müdavimini, maskaralıklarının bu güzel müşterisini daha ziyade eğlendirmek için karşısına geçerek oynar ve bazen oyunda münasebet getirerek locasının altına düşerdi.

O gün ise beyaz ketenler, seherî tebessümler içinde bulunan bu genç kız, o gürültüler arasında takdir-i istihza-âmîzinine bir delil olmak üzere locadan çiçek atıyordu.

Attığı bu çiçekler, Paskal'ın yüzüne, göğsüne dokundukça, eliyle kalbini tutarak en can alacak yerinden vurulmuş bir yırtıcı hayvan gibi acı acı feryat ediyordu. Bir iki dakika sonra tiyatrosunun iç tarafındaki toprağın üzerine oturarak, hâlâ güldürdüğü adamların kahkahaları devam ederken içini çeke çeke ağlıyordu.

Gözünden dökülen yaşlar yüzündeki unları, kırmızı boyaları bozarak kıvılcım taneleri gibi o harap duvarların yıkılmış taşlarına damlıyordu.

Bu zavallı Paskal o güzel Eftalya'yı seviyordu! (...)

Fakat gönlünün en gizli bir köşesinde hıfzettiği bu muhabbeti kimseye söylemeğe, küçükten beri

mahrem-i her-hâli olan evindeki ihtiyar hizmetçisiyle hasbihâl etmeğe, hattâ kendi kendine düşünmeğe bile cesaret edemiyordu.(...)

Kendisinden beklenilen yalnız güldürmek. Bak, bu hâl-i inkisarında, gözyaşları içinde boğulduğu şu zaman-ı ye's ü iğbirarında, herkes kahkahalarla gülüyor.

Evet, kimseye söylemeğe, hattâ düşünmeğe bile cesaret edemiyordu. Oyun bittiği cihetle akşamdan sonra yine bohçasını koltuğuna alarak geldiği yoldan muhterizâne evine avdet ediyordu.

Yolun yarısında, asabî bir hâl ile arkasından bir şeyin takip ettiğini, o şey-i meçhulün gözlerinden girerek harem-serâ-yı ruhunda gizlediği güzel Eftalya'sını görmek istediğini hissediyordu. Bu hâl-ı telâş ü ihtiraz ile başını çevirdi. Ay! Yarısından büyük bir kısm-ı nuranîsi Ayasofya'nın âli kubbesinin üzerinden zuhur ederek ilk şuâı o tenha sokağın arasına düşmüştü. Evine vâsıl olup biraz bir şey yedikten sonra odasına çekildi. Aradan birkaç dakika güzar etmişti ki, odasının kapısını açarak içinde kimse olmayan evinde birisinin dolaşıp dolaşmadığını, penceresini kaldırıp sokaktan kimsenin geçip geçmediğini anladıktan sonra güzel Eftalya'sını düşünmeğe başladı.

Bugün oyunda kendisine niçin o kadar ziyade gülmüştü acaba?... Koynundaki çiçekleri çıkarıp bir hürmet-i dindarâne ile öptükten sonra hücresinin en yüksek cihetine koydu!

"Bu çiçekler. Ah bu çiçekler... Beni öldürecek!" diyordu.

Kendisini bir kere kabul edecek olursa... Bu hücreleri saksılarla donatacak. O güzel Eftalya'sını şu köşeye ik'ad edecek... Kendi kendine ayağa kalkıp oda kapısının eşiğine oturdu. Ne kadar garip hikâyeler söyleyecek, bütün geceler güldürecek! (Galiba gündüzün kendisine gülerek bakan o büyük siyah gözler bunu ziyadece mest etmişti).

(...)

Son gününde bir haber-i matem getiren o ay ne kadar süratle cereyan edip gitmişti. İki haftadan beri tiyatrosuna gelmeyen Eftalya evleniyordu. Senelerden beri hiçbir ses sada işitilmeyen bu evden, o günlerde birisinin hıçkıra hıçkıra ağladığı işitilmişti.

Bu zavallı Paskal bir Cuma günü, locaya kocasıyla beraber gelen Eftalya'yı güldürerek ve teessürât-ı can-hırâşından renk vermemek için başını önüne eğerek kemal-i süratle evine gidip içine kapandığı odasının kapısını sürmeledi. Ertesi sabah öğleden sonra kapısını kıracak gibi vuran ihtiyar Rum karısı, hiçbir cevap alamayınca kemal-i havf ü telâş ile mahalleden topladığı adamlarla kapısını kırıp odaya girdiler. Odaya girer girmez herkes gülüşmeğe başladı. Zira Paskal asılmış bir adam taklidi yaparak o meşhur maharetiyle dilini çıkarmıştı.

Hayatında herkesi güldürdüğü hâlde memâtında kimseyi ağlatmayan zavallı Paskal'ın bu seferki hâli taklit değil, ölüm gibi hakikat idi.

Samipaşazade Sezai
Küçük Şeyler

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âlâm-ı hayat: Hayatın üzüntüleri.
âli: Büyük, yüksek.
amûd: Sütun, direk.
âvâze: Yüksek ses.
Bizanten usul-i musiki: Bizans tarzında müzik.
cihet: Yön, taraf.
envai (enva'): Türler, çeşitler.
gubar-ı gam-âlud: Keder verici toz.
hâl-i inkisar: Gücenme, kırılma durumu.
hâl-i nisyan: Unutma hâli.
harekât-ı insaniye: İnsan hareketleri.
hazan: Güz, sonbahar.
harem-serâ-yı ruh: (Metinde) ruhun kimsenin girmediği alanı.
hıfzetmek: Saklamak, korumak.
hürmet-i dindarâne: Dindarca saygı.
ibraz etmek: Göstermek, meydana koymak.
icrâ-yı lu'biyât etmek: Oyunlar oynamak.
iğbirar: Kırılma, gücenme.
ihtiraz: Çekinme, sakınma.
ika'd etmek: Düğümlemek, bağlamak.
ilân-ı muhabbet: Aşk ilanı.
izhâr-ı hayat: Hayat göstergesi, hayat belirtisi.
kemal-ı havf: Korkunun son haddi.
kemal-ı neşe: Neşenin son haddi.
kemal-ı sürat: Hızın son derecesi.
kesret-i istimal: Kullanma sıklığı. (Metinde) elbisenin çok giyilmesi.
laterna: Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir org türü.

leke-dâr: Lekelenmiş, ayıplanmış.
loca: Tiyatro, sinema vb. eğlence yerlerinde veya parlamento salonlarında bulunan özel bölme.
mahrem-i her-hâl: İçli dışlı olan, sırdaş olan (kimse).
mai: Mavi.
memat: Ölüm.
muharrik: Harekete getiren, hareket veren.
müdavim: Bir yere sürekli olarak giden (kimse).
mütefekkir: Düşünen, derin meseleleri düşünen.
müteşekkil: Birleşmiş, meydana gelmiş.
metrûkiyet: Terk edilmişlik.
neşretmek: (Metinde) esmek.
nuranî: Işıklı, parlak.
pandomima: Sözsüz tiyatro oyunu.
sahne-i temaşa: Tiyatro sahnesi.
salta: Yakasız, iliksiz kolları bolca bir tür kısa ceket.
sükûnet-i edebiye: Sonsuz, sessizlik.
sürat-i tereyan: Uçuş hızı.
şua: Işın.
şükrâne-i iltifat: Samimi ilginin karşılığı.
takat-sûz: Güçsüz, bitkin.
taklak kılmak: Takla atmak.
takdir-i istihza-âmîz: Alayla karışık beğenme.
ta'lik etmek: Asmak.
teatr: Tiyatro.
teessürât-ı can-hıraş: Yürek paralayan üzüntüler.
temâşâ etmek: Seyretmek.
tecdid: Yenilemek.
tehziz: Titretmek, hareket ettirmek.
tekmil: Tam, bütün.
tezeyyün etmek: Süslenmek, bezenmek.
tıflâne: Çocukça, çocuğa yakışır surette.
tüyûr: Kuşlar.
vâsıl olmak: Ulaşmak, erişmek, kavuşmak.
vaz etmek: Koymak, bırakmak.
zaman-ı ye's: Üzüntü zamanı.
zerrât-ı zerrî: Altın zerreleri.
ziya: Işık.
zuhur etmek: Ortaya çıkmak, görünmek, meydana çıkmak.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Hikâye türünün dünya edebiyatında iki biçimi vardır:

Maupassant (Mopasan) Tarzı: Fransız yazar Guy De Maupassant (Gi Dö Mopasan) bu tarzın öncüsüdür. Bu tarza olay hikâyesi de denir. Serim, düğüm ve çözüm bölümleri olan olaylar üzerine kurulan bu tarz hikâyelerde, olaylar belli bir mantık ve merak düzeni içinde işlenir. Serim bölümünde hikâyenin kişileri ve olayların geçtiği mekânlar hakkında bilgi verilir. Düğüm bölümünde olay tüm yönleriyle anlatılır. Çözüm bölümünde ise olay bir sonuca bağlanarak tamamlanır. Bu tarz hikâyelerde merak ve heyecan temel unsurdur. Türk edebiyatında Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Reşat Nuri Güntekin bu tarzda önemli eserler vermişlerdir.

Çehov Tarzı: Durum hikâyesi de denir. Yaşamın belli bir diliminin ele alındığı, kişilerin ruh hâllerinin, iç dünyalarının sezdirildiği bu türde, asıl olan olay değil; bireyin duygu dünyasıdır. Olayların akışı okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Bu tarz hikâyelerde merak ve heyecandan çok duygu ve hayallere yer verilir. Dünya edebiyatında durum hikâyesinin ilk örneklerini Rus yazar Anton Çehov, Türk edebiyatında ise Memduh Şevket Esendal vermiştir. Sait Faik Abasıyanık, durum hikâyesinin yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Türk edebiyatında hikâye türünün ilk örnekleri olay hikâyesi türünde yazılmıştır. Okuduğunuz metin, Samipaşazade Sezai'nin Batılı anlamda ilk hikâye örneği kabul edilen "Küçük Şeyler" adlı kitabının son hikâyesidir. Hikâyede, yalnız yaşayan bir pandomim sanatçısının platonik aşkı anlatılmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Paskal'la Eftalya'yı ilişkilendiren olaylar nelerdir?

2. Kahramanların ruh hâliyle olayların geçtiği zaman ve mekân unsurları arasında nasıl bir ilişki vardır? Buradan hareketle olayların gelişiminde zaman ve mekânın nasıl bir işleve sahip olduğunu söyleyiniz.

3. Metnin temel çatışmasına kaynaklık eden psikolojik çatışmanın Paskal'ın toplumsal statüsüyle nasıl bir ilişkisi vardır?

4. a. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyerek aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

b. Belirlediğiniz iletilerle ilgili değerlendirmelerinizi gerekçesiyle birlikte sözlü olarak ifade ediniz.

Metindeki Açık İletiler	Metindeki Örtük İletiler
.....	.....
.....	.....

5. Metinden hareketle Samipaşazade Sezai'nin dil ve anlatımının belirgin özelliklerini söyleyiniz.

6. Okuduğunuz hikâyede hangi anlatım biçimlerinden yararlanılmıştır? Bu anlatım biçimlerinin metne olan katkısını ifade ediniz.

7. Metinde hangi tür hikâye tarzının özelliklerinin ağır bastığını örnekler veriniz.

8. Anlatıcı, Paskal ve Eftalya'ya karşı nasıl bir anlatım tutumu içindedir (Anlatıcının bu tutumunu belirlerken yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, yazarın düşüncelerini yansıtıp yansıtmadığını, taraflı olup olmadığını dikkate alınız.)?

9. a. Aşağıdaki metni okuyunuz.

POSTACI

Gecenin saat üçü... Postacı, yola çıkmak üzere tamamen hazırlanmıştı. Paltosunu, kasketini giymiş, elinde paslanmış kılıcını tutuyordu. Kapının önünde duruyor, arabacıların, henüz koşulmuş olan troykaya postayı yükletmelerini bekliyordu. Gözlerinden uyku akan posta memuru, tezgâhı andıran bir masa üzerinde resmî kâğıda bir şeyler yazıyor:

Üniversite öğrencisi yeğenim, diye söze başladı, istasyona gitmek istiyor, posta arabasına yabancı almak yasak ama ne yapalım, sen onu troykana al da götürüver. Ayrıca at kiralıyacağımıza, bedava gitsin, daha iyi.

Avludan:

— Hayır, diye bir ses işitildi.

Memur:

— Hadi, sağlıcakla git, dedi. Hangi arabacı gidiyor?

— Semyon Glazin.

— Gel, imzala.

Postacı imza etti, dışarı çıktı. Kapının önünde bir troyka kara kara görünüyordu. Atlar, hiç kımıldamıyordu. Yandakilerden biri, ayaklarını sinirli sinirli değiştiriyor, başını sallıyordu. Bu yüzden boynundaki ziller arada bir hafif hafif şıngırdıyordu. Yükle dolu araba kara bir leke gibi duruyor, yanında tembel tembel iki hayal kımıldıyordu; elinde bavul tutan üniversite öğrencisiyle arabacı. (...)

Postacı, elleriyle çuvalları tartakladı, üzerine kılıcını koydu, arabaya atladı. Öğrenci, arka taraftan arabaya kararsız kararsız bindi. İstemeyerek postacıyı dirseğiyle ittiği için utangaç, nazik bir tavırla:

— Affedersiniz, dedi.

(...) Posta memuru, olduğu gibi, yani yeleğiyle, terlikleriyle dışarıya çıktı. Gecenin nemli havası yüzünden büzülerek arabanın önüne geçti:

— Hadi güle güle, dedi. Mihaylo, annene selâm söyle, herkese selâm söyle. Sen de İgnatiy, Bistratsov'a paketi vermeyi unutma. Hadi, deh, yürü.

Arabacı, dizginleri bir eline aldı. Burnunu temizledi. Oturduğu yerin altını düzelterek, ağzını şaplattı. Posta memuru:

— Hadi, selâm söyle, diye tekrarladı.

Çıngırak, zillere birşeyler söyledi, ziller de ona tatlı tatlı cevap verdi. Araba, gıcırdayarak yerinden kımıldadı. Çıngırak ağlamaya, ziller de gülmeye başladı. Arabacı, yerinde biraz doğruldu, kırbacını yandaki sinirli ata iki defa şaklattı, troyka da tozlu yoldan boğuk bir gürültü ile ilerlemeye başladı. Kasaba uyuyordu. Geniş sokağın iki yanında evler, ağaçlar, kara kara görünüyordu. Hiçbir yerde bir ışık yoktu. Yıldızların serpildiği gökyüzünde, yer yer ince uzun bulutlar vardı, biraz sonra tanyerinin ağaracağı tarafta ayın incecik orağı görünüyordu. Ama ne sayısız yıldızlar, ne de beyaz gibi görünen hilâl, gecenin karanlığını açıyordu. Hava soğuktu, nemliydi, sonbahar kokuyordu.

Kendisini yanına almayı kabul eden bir adamla tatlı tatlı konuşmayı bir nezaket borcu bilen öğrenci söze başladı:

— Yazın bu saatlerde aydınlık olur. Şimdi ise daha tanyeri bile ağarmıyor. Geçmiş, yaz artık geçmiş. -Öğrenci, gökyüzüne şöyle bir bakarak devam etti.- Sonbaharın geldiği gökyüzünden bile anlaşılıyor. Sağa bir bakın. Orada bir hizada duran üç yıldız görüyorsunuz, değil mi? Bu yıldız kümesi, bizim

yarı küremizde ancak eylül ayında görülen Orion yıldız kümesidir.

Ellerini paltosunun yenleri içine çekmiş, başını yakası içine, kulaklarına kadar sokmuş olan adam, ne bir harekette bulundu, ne de göğe baktı. Orion kümesinin onu hiç de ilgilendirmediği besbelliydi. Yıldızları görmeye alışmış, çoktan bıkmış olsa gerekti. Öğrenci, biraz sustuktan sonra:

— Hava soğuk, dedi. Tanyeri bir ağarsa. Güneş kaçta doğuyor acaba.

— Ne? Ne dediniz?

— Güneş kaçta doğuyor?

— Altıda.

(...) Aradan on iki dakika geçmiş geçmemişti, öyle karanlık bastı ki, ne yıldızlar, ne de hilâl görünüyordu. Troyka ormana girmişti. Köknar ağaçlarının dikenli dalları durmadan üniversitelinin kasketine çarpıyor, örümcek ağları yüzüne yapışıyordu. Tekerlekler, atların nalları, yan köklere çarpıyor, araba sarhoş gibi sağa sola yalpa vuruyordu. Postacı, öfkeli öfkeli:

— Yoldan git, dedi, niye hep kenardan gidiyorsun? Dallar suratımı tırmaladı. Sağa al, sağa!

Ama bu anda nerde ise bir felâket olacaktı. Araba birdenbire, sanki ürpererek zıpladı, titredi, müthiş bir gıcırtıyla bir sağa bir sola adam akıllı eğilerek baş döndürücü bir hızla dar yola atıldı. Atlar bir şeyden ürktüler, başlarını alıp yürüdüler. Arabacı korku ile: "Pırr, pırr, sizi şeytanlar sizi" diye bağırıyordu.

Yerinde boyuna zıplayan öğrenci, dengesini kaybedip arabadan düşmemek için öne eğildi, tutunacak bir şey aradı. Ama bavullar kayıyordu, üniversiteli bir an arabacının kayışını tutmak istedi, ama, arabacı da boyuna zıpladığı için düşebilirdi. Tekerleklerin gürültüsü, okların gıcırtısı arasında düşen kılıcın yere nasıl çarptığı işitildi, ondan sonra araba arkasında iki şeyin boğuk sesler çıkararak, yere vurduğu duyuldu. Arabacı, arkasına doğru eğilerek: "Pırr, dur" diye kulak tırmalayıcı bir sesle bağırıyordu.

Üniversitelinin yüzü arabacının oturduğu yere çarptı, alnı sıyrıldı. Birden arkaya doğru itildi, sırtı, arabanın arkalığına çarptı. Kendi kendine "düşüyorum" diye düşündü. Ama o anda troyka ormandan çıkıp açık kıra girmişti. Birden bire sağa doğru döndü, kalas köprü üzerinden gürültüyle geçerek birden, taş kesilmiş gibi durdu. Ansızın duruş yüzünden üniversiteli, atalet kanununa göre öne itildi. Arabacı da, üniversiteli de soluk soluğa idiler. Arabada postacı yoktu. Kılıçla, öğrencinin torbası, ayrıca bir torbayla birlikte uçup gitmişti. Ormandan postacının: "Dur (...)" sesleri geliyordu. Arabaya doğru koşarak: "Melûn herif" diye bağırıyordu. Sesinde acılık, kızgınlık vardı. Arabacının yanına sıçradı, ona yumruğuyla gözdağı vererek (...) bağırdı. Arabacı, kabahatli kabahatli, atların burunlarının yanında bir şeyler düzelterek: "Tanrım, nedir bu başımıza gelenler!" diyordu. "Yandaki şu at yüzünden hep. Henüz tay, arabaya koşulalı bir hafta oluyor. Fena gitmiyor, ama dik aşağı olunca yandık. (...)

Arabacı, atları düzene sokup, bavulu, torbayı, kılıcı ararken postacı, öfkeyle vızıldayan ağlamaklı bir sesle, ona boyuna sövüp sayıyordu. (...) Yüz adım kadar yetti, (...) sonra yerine sıçradı. Korkusu geçtikten sonra öğrenci, neşelendi, içinden gülmek geliyordu. Hayatında ilk defa, gece bir posta arabasında yolculuk ediyordu. Geçirdiği sarsılmalar, postacının yere düşüşü, sırtındaki ağrı, kendisine pek meraklı maceralar gibi geldi. (...)

— İnsanın böylece kafası da kırılır mı kırılır! dedi alaylı alaylı. Az kalsın ben de düşüyordum. Sizin nasıl düştüğünüzü görmedim bile. Sonbaharda böyle bir yolculuğun nasıl olacağını gözümün önüne getiriyorum da...

Postacı susuyordu. Üniversiteli:

– Siz, postayla çoktan beri mi gidip geliyorsunuz? diye sordu.

– On bir yıldır.

– Allah, Allah, her gün mü?

– Her gün. Postayı götürür, geri dönerim. Ne olacakmış yani?

(...)

– Bu on bir yıl içinde kimbilir başınızdan neler geçmiştir? dedi. Böyle yolculuk etmek, korkunç olsa gerek.

Üniversiteli, konuşuyor, postacının kendisine birtakım şeyler anlatmasını bekliyordu. Ama postacı, suratını asmış, susuyor, yakasının içine büzüldükçe büzülüyordu. Bu arada tanyeri ağarmaya başlamıştı. (...) Üniversiteli, postacının kızgın, üşümüş yüzüne bakarak:

– Çok şükür, artık hava aydınlanıyor. dedi. Ben büsbütün buz kesildim. Eylülde geceler ayaz olur ama, güneş çıkar çıkmaz, hava ısınıverir, sanki hiç soğuk yokmuş gibi olur. İstasyona çabuk varır mıyız?

Postacı, yüzünü buruşturdu. Ağlamaklı bir tavır takındı:

– Ne de çok konuşmak istiyorsunuz. İnsan konuşmadan, sessiz sessiz de gidemez mi canım? diye sordu.

Üniversiteli utandı, artık yol boyunca ağzını açıp bir şey söylemedi. Sabah hızla yaklaşıyordu. Hilâl donuklaştı, bulanık, kurşunî gökle bir oldu. Bulut, büsbütün sarardı. Yıldızlar, söndü. Ama doğu tarafı, hâlâ soğuktu, baştanbaşa gök rengindeydi, öyle ki, arkasında güneşin saklı olduğuna insanın inanacağı gelmiyordu.

Postacının suratlı hali, sabah soğuğu, yavaş yavaş buz kesilen üniversiteliye geçti. Tabiata aldırışsızca bakıyordu, gün ışığına bakıyor, zavallı ağaçların, otların bu soğuk geceleri nasıl korku ile ürpere ürpere geçirdiklerini düşünüyordu yalnızca. Güneş, uykulu, soğuk, donuk bir halde doğdu. Her zaman yazıldığı gibi, ağaçların uçları, doğan güneşle hiç de yaldızlanmamıştı. Işınlar, toprak üzerinde kayıyordu. Uykulu kuşların uçuşundan sevinç okunuyordu. Soğuk, geceleyin nasılsa, güneş doğunca da gene öyle kalmıştı.

Üniversiteli, önünden geçtikleri büyücek bir evin inik perdeli pencerelerine uykulu, asık suratıyla baktı. Bu pencerelerin arkasında insanlar herhalde, pek tatlı sabah uykusunu uyuyorlardır, ne posta zillerini işitiyor, ne soğuğu duyuyor ne de postacının öfkeli suratını görüyorlardır, diye düşünüyordu. (...)

Üniversiteli, evin önünde ışıldayan havuza baktı, soğuk su içinde yaşayabilen turna balıklarını, sazan balıklarını düşündü.

Postacı birdenbire:

– Yabancı taşımak yasak! Böyle olunca ne diye biniyorlar sanki, bana vız gelir. Yalnız böyle şeyleri ne severim, ne isterim.

– Mademki hoşunuza gitmiyor, neye daha önce söylemediniz?

Postacı gene öfkeyle, pek dostça olmayan bir bakışla bakmaya devam etti. Biraz sonra troyka, istasyonun kenarında durunca üniversiteli teşekkür edip arabadan indi. Posta treni hâlâ gelmemişti. Manevra yolunda uzun bir marşandiz treni duruyordu. Kömür vagonunda yüzleri çiğden ıslanmış makinistle yardımcısı, pis bir teneke çaydanlıktan çay içiyorlardı. Vagonlar, peron, sıralar, ıslaktı, soğuktu. Tren gelinceye kadar üniversiteli, büfe önünde durup çayını içti. Postacı ise ellerini yenlerine sokmuştu, yüzünde hâlâ öfke okunuyor, peronda başını eğmiş, yalnız başına bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Kime kızıyordu? İnsanlara mı? Yoksullara mı? Sonbahar gecelerine mi?

Anton Çehov
Toplu Eserleri, Hikâyeler II
çev.: Servet Lünel, Oğuz Peltek, Erol Güney

b. Okuduğunuz metni; "Pandomima" adlı metinle tür, biçim, içerik, dil ve anlatım özellikleri bakımından karşılaştırınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Samipaşazade Sezai (1860-1936)

İstanbul'da doğdu. Evkaf Nazırlığında memur olarak çalıştı. Londra elçiliğinde kâtiplik, Madrid'de büyükelçilik yaptı. Özellikle "Sergüzeşt" adlı romanı ile tanındı. Gözlemlere, başarılı diyaloglara dayanarak kurulan küçük hikâyelerinde de anlatımı zorlamayan kendisine özgü bir üslupla dikkat çekti. Yazar anı, gezi, söyleşi ve eleştiri yazılarını "Rumûz-ül-Edeb" adlı eserinde topladı.

Eserleri

Roman: *Sergüzeşt.*
Hikâye: *Küçük Şeyler.*
Tiyatro*: Şîr, İclâl.*

Samipaşazade Sezai

Metne Hazırlık

1. Aşağıdaki şiiri okuyunuz, temasını belirleyiniz. Okuduğunuz şiir sizde hangi duyguları çağrıştırdı? Anlatınız.

AĞLAMA GÖZLERİM

Ağlama gözlerim Mevla kerimdir
Her daim rizigar böyle de kalmaz
Dermansız dert olmaz sabreyle gönül
Geçer bu ah ü zar böyle de kalmaz
(...)
Aşkın seyyahıyım gezerim hayli
Yüz bin mihnet çeksem kesmezim meyli
Bir misal eylerim zulmetli leyli
Doğar şems ü nehar böyle de kalmaz
(...)

Ne kadar çok olsa dağların karı
Eridir Hudanın hoş rüzigârı
Yetişir bağların ayvası narı
Açılır nevbahar böyle de kalmaz
(...)
Ne ise Hak'tandır Kâlû Belâ'dan
Kalem böyle yazmış Arş-ı Ala'dan
Gel Hıfzı gümanın kesme Mevla'dan
Bu çark-ı berkarar böyle da kalmaz

Kağızmanlı Hıfzı
Hayatı-Sanatı-Şiirleri, haz.: Sait Küçük

2. Umutla ilgili özlü sözler söyleyiniz.

6. METİN

FORSA

Akdeniz'in esatir yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe minimini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar çılgın naralarla havayı çınlatıyorlardı. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik, ta vadiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki viran kulübenin kapısız methalinden bir ihtiyar çıktı. Saçı, sakalı bembeyazdı. Kamburunu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sakin duran denize baktı, baktı.

"Hayırdır inşallah!" dedi. Duvarın dibindeki taş yığınlarına çöktü. Başını iki ellerinin arasına aldı. Sırtında yırtık bir çuval vardı. Çıplak ayakları topraktan yuğurulmuş sanılacaktı. Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Tekrar başını kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı. Fakat görünürde bir şey yoktu.

Bu, her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok gemilerin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski bir Türk forsasıydı. Esir olalı kırk seneden ziyade geçmişti. Otuz yaşında dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi sene onların kadırgalarında kürek çekti. Yirmi sene iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine bağlanmış yaşadı. Yirmi senenin yazları, kışları, rüzgârları, fırtınaları, güneşleri onun granit vücudunu eritemedi.

Zincirleri küflendi, çürüdü, kırıldı. Yirmi sene içinde birkaç defa halkalarını, çivilerini değiştirdiler. Fakat onun çelikten daha sert adaleli bacaklarına bir şey olmadı. Yalnız abdest alamadığı için üzülürdü. Daima güneşin doğduğu tarafı solu ilerisine alır, gözlerini kıbleye çevirir, beş vaktini gizli gizli, işaretle eda ederdi. Elli yaşına gelince korsanlar onu "Artık iyi kürek çekemez!" diye çıkarıp bir adada satmışlardı.

Efendisi bir çiftçiydi. On sene kuru ekmekle onun yanında çalıştı. Allah'a çok şükrediyordu. Çünkü artık bacaklarından mıhlı değildi. Abdest alabiliyor, tam kıblenin karşısına geçiyor, unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün ümidi memleketine, Edremit'e kavuşmaktı. Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi. "Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da memleketime kavuşacağıma öyle inanırım!" derdi. En şanlı, en meşhur Türk gemicilerindendi. Daha yirmi yaşındayken Tarık Boğazı'nı geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ücra adalardan cizyeler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbat etmişti. O vakitler Türkeli'nde namı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırtmış, maceralarını dinlemişti. Çünkü Hızır Aleyhisselâm'ın gittiği diyarları dolaşmıştı. Öyle denizlere gitmişti ki üzerinde dağlardan, adalardan büyük buz parçaları yüzüyordu. Oraları tamamıyla başka bir cihandı. Altı ay gündüz, altı ay gece olurdu! Karısını işte bu, senesi bir büyük günle bir büyük geceden ibaret olan başka cihandan almıştı. Gemisi altın, gümüş, inci, elmas, esir dolu vatana dönerken kenarsız denizin ortasında evlenmiş, oğlu Turgut, Çanakkale'yi geçerken doğmuştu. Şimdi kırk beş yaşında olmalıydı. Acaba yaşıyor muydu? Hayalini unuttuğu karlardan beyaz karısı acaba hâlâ sağ mıydı? Kırk senedir yalnız taht yerinin, İstanbul'un minareli ufku hayalinden hiç silinmemişti. "Bir gemim olsa, gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım" diye düşünürdü. Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi onu sözde azat etti. Bu azat etmek değil, sokağa, açlığa, perişanlığa atmaktı. İhtiyar esir bu viran bağın içindeki harap kulübeyi buldu. İçine girdi. Kimse bir şey demedi. Ara sıra kasabaya iniyor, ihtiyarlığına acıyanların verdiği ekmek parçalarını toplayıp dönüyordu. On sene daha geçti. Artık hiç kuvveti kalmamıştı. Hem bağ sahibi de artık kendisini istemiyordu. Nereye gidecekti?

Fakat işte eskiden beri gördüğü rüyaları yine görmeğe başlamıştı. Kırk senelik bir rüya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi...

Gözlerini kadit elleriyle iyice ovdu. Denizin gökle birleştiği yere yine baktı. Evet, mutlaka geleceklerdi. Buna o kadar emindi ki...

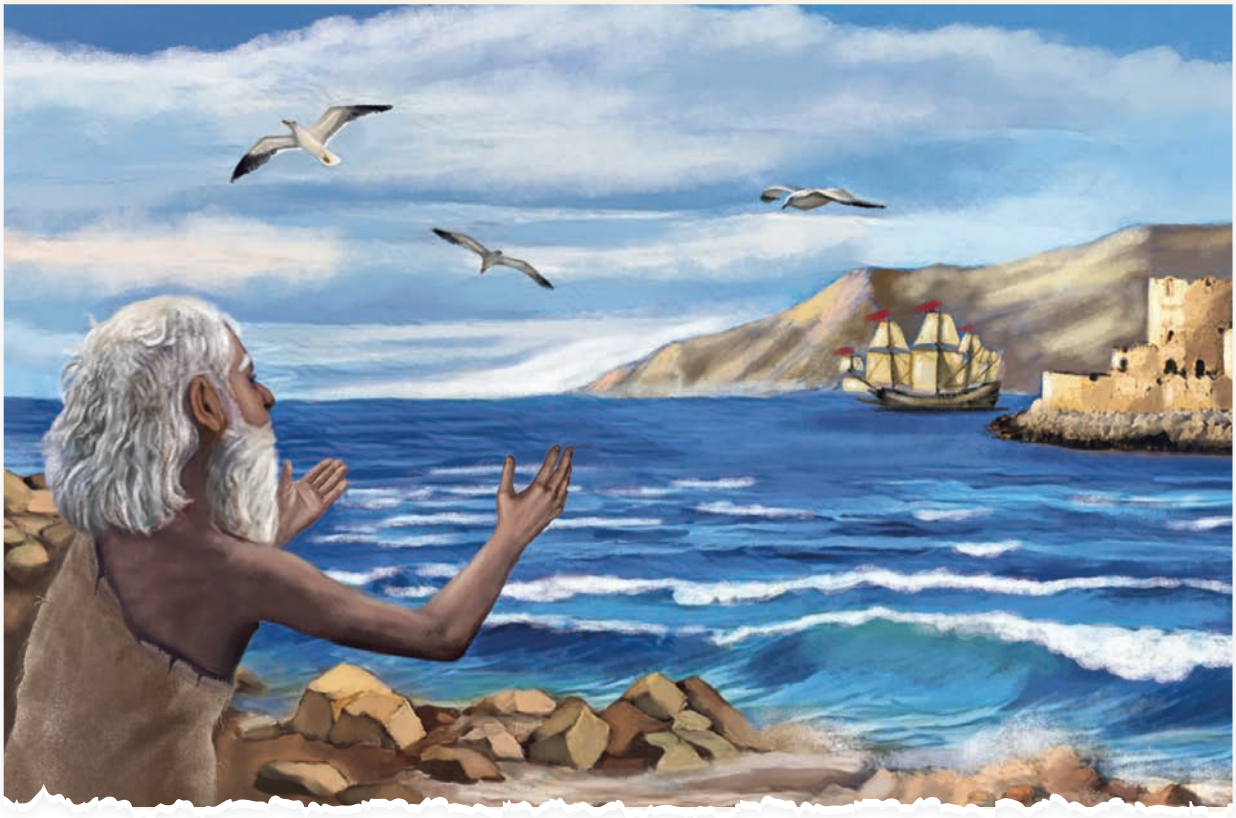

"Kırk sene görülen bir rüya yalan olmaz!" diyordu. Kulübe duvarının dibine uzandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar bir ümit tufanı gibi her tarafı parlatıyordu. Martıların "Geliyorlar, geliyorlar, seni kurtarmağa geliyorlar!" gibi işittiği tatlı seslerini dinleye dinleye daldı. Duvar taşlarının arasından çıkan kertenkeleler üzerinde geziniyorlar, çuvaldan esvabının içine kaçıyorlar, gür beyaz sakalının üstünde oynaşıyorlardı. İhtiyar esir rüyasında ağır bir Türk donanmasının limana girdiğini görüyordu. Kasabaya giden yola birkaç bölük asker çıkarmışlardı. Al bayrağı uzaktan tanıdı. Yatağanlar, kalkanlar güneşin aksiyle parlıyordu.

"Bizimkiler! Bizimkiler!" diye bağırarak uyandı. Doğruldu. Üstündeki kertenkeleler kaçıştılar. Limana baktı. Hakikaten kalenin karşısına bir donanma gelmişti. Kadırgaların, yelkenlerin, küreklerin biçimine dikkat etti. Sarardı. Gözlerini açtı. Kalbi hızla çarpmağa başladı. Ellerini göğsüne koydu. Bunlar Türk gemileriydi. Kenara yanaşıyorlardı. Gözlerine inanamadı. "Acaba rüyam devam mı ediyor?" şüphesine düştü. Fakat uyanıkken rüya görülür müydü? Kanaat getirmek için elini ısırdı. (...) Evet, işte hissediyordu. Uyanıktı. Gördüğü rüya değildi. O uyurken donanma burnun arkasından birdenbire zuhur etmiş olacaktı. Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü. Hemen çöktü. Kenara çıkan bölükler, ellerinde al bayraklar, kalenin etrafına doğru ilerliyorlardı. Kırk senelik bir beklemenin son azmiyle davrandı. Birden kemikleri çatırdadı. Badem ağaçlarının çiçekli gölgeleriyle örtülen yoldan yürüdü. Kenara doğru koştu, koştu, koştu. Karaya çıkan askerler ak sakallı bir ihtiyarın kendilerine doğru koştuğunu görünce, "Dur!" diye bağırdılar. İhtiyar durmadı, bağırdı.

"Ben Türk'üm, oğullar, ben Türk'üm!"

(...)

Askerler onun yaklaştığını beklediler. İhtiyar Türklerin yanına yaklaşınca önüne ilk geleni tutup öpmeğe başladı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Hâline bakanların hepsi müteessir olmuştu. Biraz heyecanı sükûn bulunca ona sordular: "Kaç yıldır esirsin?"

"Kırk!"

"Nerelisin?"

"Edremitli."

"Adın ne?"

"Kara Memiş."

"Kaptan mıydın?"

"Evet..."

İhtiyarın etrafındaki askerler birbirine karıştı. Bir çığlıktır koptu. "Beye haber verin! Beye haber verin!" diye bağrışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadırgaya çıkardılar. Askerin içinde onun menkıbelerini bilmeyen, şöhretini duymayan yoktu. Biraz güvertede durdu. Sevinçten kırk senedir hasret kaldığı millettaşlarını görmekten şaşırmış, aptallaşmıştı. Ayağına bir çakşır geçirdiler. Sırtına bir kaftan attılar. Başına bir kavuk koydular.

"Haydi, beyin yanına!" dediler. Kendini kadırgaya getiren askerlerle beraber büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı esvabının üzerine demir, çelik zırhlar giymiş iri bir adamın karşısında durdu.

"Sen Kaptan Kara Memiş misin?"

"Evet!" dedi.

"Hızır Aleyhisselâm'ın geçtiği yerlerden geçen sen misin?"

"Benim."

"Doğru mu söylüyorsun?"

"Ne yalan söyleyeceğim?"

"Aç bakayım sağ kolunu!"

İhtiyar kaftanının altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Bey'e uzattı. Pazısında haç şeklinde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adadan karısını kaçırırken almıştı. Bey ellerine sarıldı. Öpmeğe başladı.

"Ben senin oğlunum!" dedi.

"Turgut musun?"

"Evet... "

"..."

İhtiyar esir sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu ona, "Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal" dedi.

Eski kahraman kabul etmedi: "Hayır. Ben de beraber cenge çıkacağım."

"Çok ihtiyarsın baba."

"Fakat kalbim kuvvetlidir."

"Rahat et! Bizi seyret!"

"Kırk senedir dövüşe hasretim."

Oğlu, "Vurulursun! Vatana hasret gidersin!" diye onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit, birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek "Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" dedi.

Ömer Seyfettin
Bütün Hikâyeleri
haz.: Nâzım Hikmet Polat

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

çakşır: Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı.

eda etmek: Dinî buyrukları yerine getirmek.

esatir: Tarih öncesi tanrılarının efsanevi serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler, mitoloji.

esvab: Giysi.

forsa: Gemilerde kürek çeken tutsak veya hükümlü kimse.

Hızır: Halk inanışlarına göre ölümsüzlüğe kavuşmuş ve zorda kalan insanlara yardım eden ulu kimse.

kadırga: Hem yelkenle hem de kürekle yol alan bir savaş gemisi.

kadit: İskelet.

kaftan: Çoğu ipekten yapılan, bir tür uzun, süslü üst giysisi.

mıh: Çivi.

müteessir: Üzülmüş, üzüntülü.

poyraz: Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr.

pupa: Geminin arkası.

Tarık Boğazı: Akdeniz ile Atlas Okyanusu'nu birleştiren, Avrupa ile Afrika kıtalarını ayıran boğaz, Cebelitarık Boğazı.

yatağan: İki yanı da kesici bir tür uzun savaş bıçağı.

zuhur etmek: Ortaya çıkmak, görünmek, belirmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Millî Edebiyat Dönemi, 1911'de Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem ve Ömer Seyfettin'in Selanik'te çıkardıkları Genç Kalemler dergisiyle başlamıştır. Bu dönemde özellikle Ziya Gökalp'in öncülüğünde yayılmaya başlayan Türkçülük düşüncesi etkili olmuştur. Genç Kalemler dergisinde yayımlanan "Yeni Lisan" makalesinde millî bir edebiyatın ancak millî bir dille oluşabileceği düşüncesi savunulur. Bu kapsamda İstanbul dilinin esas alınması ve sade bir dille yazma eğilimi ön plana çıkar.

Millî Edebiyat Dönemi sanatçıları Osmanlı Devleti'nin zor dönemlerini bizzat yaşamış, pek çok savaş ve toprak kaybı görmüşlerdir. İstanbul dışına çıkan bu sanatçılar; Anadolu'yu ve Anadolu insanını gözlemlemişler, tanımışlar ve eserlerinde bu gözlemlerini realist bir şekilde yansıtmışlardır. Eserlerinde genellikle toplumsal temaları işlemiştir. Anadolu insanı, vatanseverlik, yanlış Batılılaşma, geçmişteki kahramanlıklar ele alınan konulardandır.

Millî Edebiyat Dönemi'nde olay hikâyesinin önde gelen isimlerinden biri de Ömer Seyfettin'dir. Asker kökenli bir yazar olan Ömer Seyfettin bir dönem esir düşmüştür.

Okuduğunuz hikâye, konusunu tarihten almıştır. Kendisi de Balıkesirli olan sanatçı, düşmana esir düşmüş Edremitli bir kaptanın hikâyesini anlatmıştır. Hikâyenin Mütareke Dönemi'nde yazıldığı göz önüne alınırsa halka her şeye rağmen umudunu kaybetmemesi gerektiği yönünde mesaj verme amacı taşıdığı söylenebilir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. "Forsa" hikâyesinin konusu nedir?

2. Ömer Seyfettin hikâyelerine genellikle bir durumun ya da ortamın tasviriyle başlar. Okuduğunuz hikâyede nasıl bir tasvirle başlamıştır?

3. Okuduğunuz hikâyedeki olayları ana başlıkları ile sıralayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Metindeki zaman ve mekânı aşağıdaki tabloya yazınız.

Zaman	Mekân
.....	.....
.....	.....
.....	.....

5. Metnin Mütareke Dönemi'nde yazıldığı göz önüne alınırsa okuduğunuz hikâyenin ne tür mesajlar verdiği söylenebilir? Anlatınız.

6. Metinde hâkim bakış açısının kullanılması, anlatımı nasıl etkilemiştir?

7. Anlatıcının zaman zaman diyalog tekniğinden yararlanması metnin anlatımına nasıl bir katkıda bulunmuştur?

8. Metinden iç konuşmanın yapıldığı bölümlere örnekler veriniz. Bu çözümlemelerin niçin yapıldığını söyleyiniz.

9. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan Türkçülük akımının da etkisiyle dönemin bazı yazar ve aydınları devletin geleceğinin ancak bir Türk birliği oluşturmaktan geçtiği fikrini savunmuşlardır. Bu düşünce Türk tarihine, Türk kültürüne yönelik bir ilgi oluşturmuştur. Bu yöneliş edebiyatta da kendini göstermiş ve millî edebiyat adıyla yeni bir edebiyat anlayışı başlamıştır. Millî edebiyat; yabancı etkilerden sıyrılarak kendi ulusal değerlerimize dönmeyi, halka kendi diliyle seslenmeyi ilke edinen bir anlayışla oluşturulmuştur. 1911'de başlayıp 1923'e kadar süren millî edebiyatın öncüleri Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp'tir. Dilde sadeleşme ve şiirde hece ölçüsünü savunan millî edebiyat sanatçıları, İslamiyet'ten önceki Türk kültür ve edebiyatına yönelerek Türk tarihini ve Anadolu'yu eserlerinde işlemişlerdir.

Bu bilgilerden hareketle okuduğunuz metin, millî edebiyat anlayışının hangi özelliklerini taşımaktadır? Belirleyiniz.

10. Metindeki kurgu zamanı ile tarihsel gerçeklik arasında bir ilişki var mıdır? Açıklayınız.

11. Yazarın yaşamının okuduğunuz hikâyeye yansımalarını değerlendiriniz.

12. "Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" iletisiyle anlatılmak istenen nedir?

13. Okuduğunuz hikâyede öne çıkan değer nedir? Anlatınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Ömer Seyfettin (1884 - 1920)

Ömer Seyfettin

Gönen'de doğan Ömer Seyfettin, ortaöğrenimini Edirne Askerî İdadisinde, yükseköğrenimini Harbiye Mektebinde tamamladı. İzmir Jandarma Zabit Mektebinde öğretmenlik yaptı. Balkan Savaşları'na katıldı. Savaştan sonra ordudan ayrılarak öğretmenliğe devam etti.

Ömer Seyfettin, Mecmua-i Edebiye'de yayımladığı şiirlerle yazın hayatına başladı. Genç Kalemler dergisinin ilk sayısında yayımladığı "Yeni Lisan" adlı makalesinde Türkçenin sadeleşmesi yolundaki görüşlerini kaleme aldı.

Özellikle Türk Yurdu ve Yeni Mecmua'da çıkan hikâyelerinde konuşma dilinde kullanılan deyim ve kelimelerden yararlanmaya özen gösterdi. Köy, kasaba ve kent yaşamında görülen olaylardan hikâye konuları çıkardı. Halkın tarihsel durumunun özelliklerini göstermeyi bildi.

Tarih, 1. Dünya Savaşı'nın yaratttığı etkiler, kahramanlık, Balkanlar'daki yaşam, çocukluk anıları gibi konuların işlendiği yüzü aşkın hikâyesiyle Türk hikâyeciliğinin öncülerinden biri oldu.

Eserleri

Hikâye: *İlk Düşen Ak, Yüksek Ökçeler, Bomba, Gizli Mabet, Beyaz Lale, Mahçupluk İmtihanı, Dalga, Harem...*

Roman: *Ashab-ı Kehfimiz, Efruz Bey.*

Makale: *Dil Yazıları, Sanat ve Edebiyat Yazıları...*

Dil Bilgisi

FİİLİMSİLER

1. İsim-Fiil

☛ Aşağıdaki metinde geçen isim-fiillerin altını çiziniz. Bunların hangi işlevlerde kullanıldığını belirleyiniz.

Arabacı, atları düzene sokup, bavulu, torbayı, kılıcı ararken postacı, öfkeyle vızıldayan ağlamaklı bir sesle, ona boyuna sövüp sayıyordu. (...) Yüz adım kadar yetti, (...) sonra yerine sıçradı. Korkusu geçtikten sonra öğrenci, neşelendi, içinden gülmek geliyordu. Hayatında ilk defa, gece bir posta arabasında yolculuk ediyordu. Geçirdiği sarsılmalar, postacının yere düşüşü, sırtındaki ağrı, kendisine pek meraklı maceralar gibi geldi.

(...)

– Yabancı taşımak yasak! Böyle olunca ne diye biniyorlar sanki, bana vız gelir. Yalnız böyle şeyleri ne severim, ne isterim.

– Mademki hoşunuza gitmiyor, neye daha önce söylemediniz?

Postacı gene öfkeyle, pek dostça olmayan bir bakışla bakmaya devam etti. Biraz sonra troyka, istasyonun kenarında durunca üniversiteli teşekkür edip arabadan indi. Posta treni hâlâ gelmemişti. Manevra yolunda uzun bir marşandiz treni duruyordu. Kömür vagonunda yüzleri çiğden ıslanmış makinistle yardımcısı, pis bir teneke çaydanlıktan çay içiyorlardı. Vagonlar, peron, sıralar, ıslaktı, soğuktu. Tren gelinceye kadar üniversiteli, büfe önünde durup çayını içti. Postacı ise ellerini yenlerine sokmuştu, yüzünde hâlâ öfke okunuyor, peronda başını eğmiş, yalnız başına bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Kime kızıyordu? İnsanlara mı? Yoksullara mı? Sonbahar gecelerine mi?

2. Sıfat-Fiil

☛ Aşağıdaki metinde geçen sıfat-fiilleri bulunuz. Bunların hangi işlevlerde kullanıldığını belirleyiniz.

Akdeniz'in esatir yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe minimini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar çılgın naralarla havayı çınlatıyorlardı. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik, ta vadiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki viran kulübenin kapısız methalinden bir ihtiyar çıktı. Saçı, sakalı bembeyazdı. Kamburu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sakin duran denize baktı, baktı.

(...)

Oğlu, "Vurulursun! Vatana hasret gidersin!" diye onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit, birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek "Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" dedi.

3. Zarf-Fiil

☛ Aşağıdaki metinde geçen zarf-fiillerin altını çiziniz. Bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

Ama bu anda nerde ise bir felâket olacaktı. Araba birdenbire, sanki ürpererek zıpladı, titredi, müthiş bir gıcırtıyla bir sağa bir sola adam akıllı eğilerek baş döndürücü bir hızla dar yola atıldı. Atlar bir şeyden ürktüler, başlarını alıp yürüdüler. Arabacı korku ile: "Pırr, pırr, sizi şeytanlar sizi" diye bağırıyordu.

Yerinde boyuna zıplayan öğrenci, dengesini kaybedip arabadan düşmemek için öne eğildi, tutunacak bir şey aradı. Ama bavullar kayıyordu, üniversiteli bir an arabacının kayışını tutmak istedi, ama, arabacı da boyuna zıpladığı için düşebilirdi. Tekerleklerin gürültüsü, okların gıcırtısı arasında düşen kılıcın yere nasıl çarptığı işitildi, ondan sonra araba arkasında iki şeyin boğuk sesler çıkararak, yere vurduğu duyul Arabacı, arkasına doğru eğilerek: "Pırr, dur" diye kulak tırmalayıcı bir sesle bağırıyordu.

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıdaki metinde günümüz yazım ve noktalama kurallarına uymayan kullanımları tespit ediniz.

Hak Taâlaya Deli Dumrulun sözü hoş geldi. Azrâile emreyledi: Deli Dumrulun babasının anasının canını al, o iki helâlliye yüz kırk yıl ömür verdim dedi. Azrâil de babasının anasının derhal canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü.

Dedem Korkut gelip destan söyledi deyiş dedi. Bu destan Deli Dumrulun olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alnı açık cömert erenler dinlesin dedi.

Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli koca ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasın. Kadir Tanrı seni nâmerde muhtaç etmesin. Ak alnında beş kelime dua kıldık, olsun kabul. Derlesin toplasın günahınızı adı güzel Muhammede bağışlasın hanım hey!..

☛ Aşağıdaki metinde virgülün (,) yanlış kullanıldığı yerleri tespit ediniz.

Üniversiteli utandı, artık yol boyunca ağzını açıp bir şey söylemedi. Sabah hızla yaklaşıyordu. Hilâl donuklaştı, bulanık, kurşunî gökle bir oldu. Bulut, büsbütün sarardı. Yıldızlar, söndü. Ama doğu tarafı, hâlâ soğuktu, baştanbaşa gök rengindeydi, öyle ki, arkasında güneşin saklı olduğuna insanın inanacağı gelmiyordu.

Postacının suratlı hali, sabah soğuğu, yavaş yavaş buz kesilen üniversiteliye geçti. Tabiata aldırışsızca bakıyordu, gün ışığına bakıyor, zavallı ağaçların, otların bu soğuk geceleri nasıl korku ile ürpere ürpere geçirdiklerini düşünüyordu yalnızca. Güneş, uykulu, soğuk, donuk bir halde doğdu. Her zaman yazıldığı gibi, ağaçların uçları, doğan güneşle hiç de yaldızlanmamıştı. Işınlar, toprak üzerinde kayıyordu. Uykulu kuşların uçuşundan sevinç okunuyordu. Soğuk, geceleyin nasılsa, güneş doğunca da gene öyle kalmıştı.

☛ Aşağıdaki metinde geçen iki nokta (:) ve yay ayraç içinde üç noktanın (...) hangi amaçla kullanıldığını söyleyiniz

Üniversiteli, önünden geçtikleri büyücek bir evin inik perdeli pencerelerine uykulu, asık suratıyla baktı. Bu pencerelerin arkasında insanlar herhalde, pek tatlı sabah uykusunu uyuyorlardır, ne posta zillerini işitiyor, ne soğuğu duyuyor ne de postacının öfkeli suratını görüyorlardır, diye düşünüyordu. (...)

Üniversiteli, evin önünde ışıldayan havuza baktı, soğuk su içinde yaşayabilen turna balıklarını, sazan balıklarını düşündü.

Postacı birdenbire:

- Yabancı taşımak yasak! Böyle olunca ne diye biniyorlar sanki, bana vız gelir. Yalnız böyle şeyleri ne severim, ne isterim.

- Mademki hoşunuza gitmiyor, neye daha önce söylemediniz?

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Hikâye Yazma

Yazar, hikâyesini yazarken duygu ve düşüncelerini ortaya koyabilmek için çeşitli anlatım tekniklerine başvurur. Aşağıda bu anlatım tekniklerine örnekler verilmiştir.

Anlatma: Okuyucu ile eser arasına anlatıcının girmesiyle oluşturulan bir anlatım tekniğidir. Bu durumda okuyucunun dikkati anlatıcı üzerinde yoğunlaşır.

Örnek: *Ayşe, heyecanla babasının elini yakalamış, acele acele onu içeri götürüyordu.*

Nihayet, bahçedeki çardağın altına kurulmuş süslü bir sofra başında ona müjdeyi verdiler.

Büyük oğlu Şevket, müsabakayı kazanmış, yüz lira aylıkla bir bankaya memur olmuş.

Reşat Nuri Güntekin, Yaprak Dökümü

Gösterme: Olaylar, kişiler, varlıklar okuyucuya doğrudan aktarılır. Anlatıcı, okuyucu ile eser arasına girmez. Bu anlatım tekniğinin kullanıldığı durumlarda okuyucunun dikkati eser üzerinde yoğunlaşır.

Örnek: *Bir gün Nuri sevinçli bir yüzle kahveden içeri girdi, oturan halkı çekmece başındaki mal sahibine şöyle bir çember işaretiyle göstererek:*

— Yap ağalara benden bir kahve!.. dedi. Ne olmuştu? Soranlara: "Hiç" diyordu, "Öyle de battık, böyle de, bari arkadaş kazanalım..!" Öbürleri kuşkulanıyorlar: "Bir iş çevirdi ama nasıl anlasak" diye düşünerek.

Refik Halit Karay, Memleket Hikâyeleri

Özetleme: Bu teknikte anlatıcının olayları, kişilerle ilgili bilgileri ya da hakkında bilgi vermek istediği herhangi bir şeyi özetleyerek anlatması söz konusudur.

Örnek: *Asım'ın validesi bir eyalet valisinin kızıydı; konağın topluluk zamanlarını görmüştü. Saraköyü'ne gelip yerleşmelerine son derece müteessif bulunuyordu. İstanbul'da kalanlar dağılıp ufalsalar da perişan olmamışlardı.*

Memduh Şevket Esendal, Miras

Tasvir (Betimleme): Yazarın gördüklerini ya da hayal ettiklerini okuyucunun gözünde canlandıracak biçimde anlatmasıdır.

Örnek: *Irmağa giden yol, şeftali bahçelerinden kurtulunca, göz alabildiğine uzanan sayısız şeftali bahçeleri arasından geçerdi. Haziran içinde bile taşkın dere ayaklarının çamurlu, ıslak tutuğu bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, kızgın güneş, ağaçların tepelerinde meyvaları pişirirken rutubetli toprakta birbiri arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı.*

Refik Halit Karay, Memleket Hikâyeleri

Diyalog: Hikâye kişilerinin karşılıklı konuşmalarına dayanan ve sıkça kullanılan bir tekniktir.

Örnek

Toksi, elinde bir sepet, sobaya odun getirmiş, dönüyordu.

— Ben sizi uyuyorsunuz sandım ... dedi.

Toksi kapıyı iterek,

— Buyrun, dedi, küçük hanım da kalktı, şimdi gelir...

— Ben gideyim diyordum.

— Gidersiniz... Biraz süt içiniz... Bizim sütlerimiz güzeldir.

Memduh Şevket Esendal, Miras

Bilinç Akışı: Kahramanların duygu ve düşüncelerini herhangi bir gramer kuralı ve mantık bağlantısı endişesi taşımadan olağan akışı içinde doğrudan okuyucuya aktarma tekniğidir.

Örnek: *Kapıyı açıp bahçeye girdim. Umduğum kadar bakımsız değildi. Her şey yerli yerinde. Dut ağacı, taş duvar, köşede kullanılmayan sarnıç. Toprak kokusunu içime çekince heyecanım yatıştı biraz. Gövdem rahatlayıp gevşedi. Tam sırasıdır. Şimdi çıkmalıyım sofaya, hemen şimdi. Kaç yıl oldu... Kaç yıl oldu seni görmeyeli, sesini duymayalı. Sofanın tahta döşemesine ayak basmayalı kaç yıl oldu! Gece üzerimi örtmeye gelirken döşeme ayaklarının altında gıcırdardı. Sarsıldığını duyuvermeyin. Duvarlar, pencere camları titrer, karanlık çoğalırdı. Sen odaya girince ansızın duruverirdi her şey. Karanlık uzaklaşır, yüzünde dünya ışırdı.*

Nedim Gürsel, Dönüş

İç Konuşma: Kahramanların iç dünyasından geçen duygu ve düşüncelerin ifade edildiği anlatım tekniğidir. Bu teknik bilinç akışı tekniğiyle karıştırılabilmektedir.

Örnek: *Ne istiyor? Baloya gitmekten başka bir arzusu mu var? Bu semtte oturmak arzu etmiyor mu? Şinasi'den başka birine mi temayülü var? Kim olsa gerek bu? Şinasi bilir mi acaba?.. Ne düşünüyor o? Bana niçin bir şey söylemiyor?*

Peyami Safa, Fatih-Harbiye

Bu anlatım biçim ve tekniklerinin her birinin hikâyenin oluşumunda bir işlevi vardır. Yazar, gerek duyduğu yerlerde bu tekniklere başvurur. Örneğin yazar, herhangi bir kahramanın iç dünyasındaki bir çalkantıyı okuyucuya aktarırken "iç konuşma" tekniğinden yararlanır.

B) UYGULAMA

☛ Siz de incelediğiniz metinlerden hareketle bir hikâye yazınız.

Hikâyenizde olay örgüsünü oluşturacak olayların nasıl bir sıra izleyeceğini planlayınız. Anlatma, gösterme, diyalog ve iç konuşma tekniklerinden anlatımınıza uygun düşenlerine yer veriniz. Hikâyenizin serim, düğüm ve çözüm bölümlerini kurguladığınız olay örgüsüne uygun bir şekilde oluşturunuz. Metninize ilgi çekici bir başlık koyunuz.

Yazdığınız hikâyeleri; sınıf ya da okul panosu, edebiyat dergisi, gazete, sosyal medya vb. araç ve yöntemlerle sergileyiniz.

Paylaşımlarınız sonrasında metninize yönelik eleştirileri, metniniz çerçevesinde cevaplandırmaya özen gösteriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Film ile Hikâye Arasındaki Farkın Değerlendirilmesi

Uyarlama bir filmle ona kaynaklık etmiş bir hikâye arasındaki farklılıklar belirlenirken bazı soruların cevapları aranır. Bunlardan belli başlıları şunlardır:

- Hikâyede kurgulanan olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân unsurları ile filmdeki olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân unsurları arasında farklılıklar var mıdır?
- Hikâyedeki açık ve örtük iletiler filme nasıl yansıtılmıştır?
- Hikâye ve filmde kullanılan anlatıcı ve bakış açıları uyuşmakta mıdır?
- Hikâye ve filmin okur ve izleyici üzerinde bıraktığı etki aynı mıdır?

B) UYGULAMA

☛ Okuduğunuz hikâye ile bu hikâyeden uyarlanmış filmi karşılaştırıp sınıfta değerlendiriniz.

☛ İzlediğiniz film mi, filme konu olan hikâye mi sizi daha çok etkiledi? Neden?

2. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Havanın kararmasıyla birlikte koşarak uzaklaştı." cümlesinde zarf-fiil kullanılmıştır.

2. ( ) "Dede Korkut Hikâyeleri" üslup ve içerik açısından hem destan hem de halk hikâyesi özellikleri gösterir.

3. ( ) Kafiye düzeni mesneviden mesneviye değişiklik gösterir.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Türk edebiyatında destandan halk hikâyesine geçişin ilk ürünü olan ..... bir ön söz ve 12 hikâyeden oluşmaktadır.

2. Halk hikâyelerinin dili gayet ..... olup hikâyelerde nazım ve ..... iç içedir.

3. Türk edebiyatındaki ilk mesnevi 1069-1070 yıllarında Yusuf Has Hâcip'in yazmış olduğu .....

4. Türk edebiyatında Batılı tekniğe uygun ilk hikâye örneklerini ..... vermiştir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. İran edebiyatı yoluyla Türk edebiyatına girmiştir. Bu türün en belirgin özelliği beyitler hâlinde yazılmasıdır. Divan edebiyatında uzun soluklu anlatımlar bu türle ifade edilmiştir. Aşk, kahramanlık, dinî duygular, mitolojik olaylar vb. birçok konu bu edebî türde işlenmiştir.

Okuduğunuz metinde tanıtılan tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Halk hikâyesi B) Roman
C) Mesnevi D) Hikâye
E) Destan

2. Aşağıdakilerden hangisi bir halk hikâyesi değildir?

A) Arzu ile Kamber
B) Leyla ile Mecnun
C) Yusuf ile Züleyha
D) Kerem ile Aslı
E) Ferhat ile Şirin

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde fiilimsi türünde bir kelime kullanılmamıştır?

A) Apartmanın merdivenleri çamur içinde kalmış.
B) O geldiğinde, öğlen yemeğimizi yiyorduk.
C) Boş vakitlerimi kitap okuyarak geçiriyorum.
D) Buraya gelirken o tarafa da bir baktım.
E) Kendini bilmez adam, bütün mahalleyi ayağa kaldırdı.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "-acak" eki farklı bir görevde kullanılmıştır?

A) Döneceksin bir gün gittiğin yerden.
B) Olmayacak iş yoktur dünyada.
C) Yarın sabah erkenden yola çıkılacak.
D) Artık bu konu kapanacak!
E) Bir gün bu acılarımız da bitecek.

5. I. Yüzüme bile bakmadan geçip gitti.
II. Hâlâ geçmiş yılların özlemiyle yaşıyor.
III. Yemek pişirirken bile şarkı söylemeye devam ediyordu.
IV. Buraya kadar yürüyerek mi geldiniz?
V. Öpülesi elleri sıcacık, kırış kırıştı.

Bu cümlelerin hangilerinde sıfat-fiil kullanılmıştır?

A) I ve III
B) I ve IV
C) II ve III
D) II ve V
E) III ve IV

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, işin başladığı zamanı bildiren bir zarf-fiil kullanılmıştır?

A) Dünkü toplantıda yeni kararların alınması gerekiyordu.
B) Köye gideli bütün davranışları değişti bu çocuğun.
C) Bu konuları daha önce sizinle konuşmuştuk.
D) Çocukken bunların ne kadar önemli olduğunu bilmezdik.
E) Öğretmen hoşgörülü oldukça öğrencilerin özgüveni artar.

7. Aşağıdaki cümlelerde yer alan fiilimsiler, türce eşleştirildiğinde hangisi dışta kalır?

A) Bu sözleri daha fazla dinlemeye niyetim yok.
B) Yuvarlanan taş, yosun tutmaz.
C) Kitap okurken uyuyakalmışım.
D) Sınıfa yeni gelen çocuk herkesi tanıyordu.
E) Valizini taşıyarak ona yardımcı olabilirsin.

8. Aşağıdakilerin hangisinde "mi"**nin yazımı yanlıştır?**

A) Düşlerimi terk etsin mi beynimdeki ayrık otları?
B) Gidilir mi buralardan haber vermeden?
C) Yeni mi yeni paltosunu çıkarıp ona verdi.
D) Bizi tanıyor musun, derken endişeliydi gözleri.
E) Güzelmi güzel diyarlara mı gittiler göçmen kuşlar misali?

9. I. İnanıyorum ki amacına ulaşmakta hiç zorluk çekmeyeceksin.
II. Her şey yolunda, diyorsun oysaki yolunda giden hiçbir şey yok.
III. Bu konuda ipler galiba onun elindeki bu kadar kesin konuşabiliyor.
IV. Doktor, sıradaki hastayı hemen alalım ki diğerleri fazla beklemesin, dedi.
V. Ben bugünkü işleri yapayım, siz de yarınkileri yapın.

Bu cümlelerin hangilerinde "ki"**nin yazımı yanlıştır?**

A) I B) II C) III
D) IV E) V

10. (I) Cenknameler, dinî-destani halk hikâyeleridir. (II) Bu hikâyelerin kaynağı İslam kültürüdür ve hikâyelerin tamamında din uğruna yapılan savaşlar konu edilir. (III) Biçim açısından manzum ve mensur şekilde yazılır. (IV) Bu hikâyelerde başkahraman olarak ortaya çıkan Battalgazi, örnek insan ve cengâver gazi tipini temsil eder. (V) Cenknameler olağanüstü özelliklerle donatılmıştır.

Numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

11. Yaşlı kadıncağız der: "İki oğlancığım var idi, birini verdim, biri kaldı, döndü sıra tekrar bana geldi, onu da istiyorlar, hanım bana medet, dedi. Basat'ın karanlıklı gözleri yaşla doldu. Kardeşi için söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Kenar yerde dikilmiş otağlarını
O zalım yıktırdı demek kardeş
Ak sakallı babamı oğul diye ağlattın demek kardeş
Akçe yüzlü anamı sızlattın demek kardeş
Karşı yatan kara dağımın yükseği kardeş
Akıntılı güzel suyumun taşkını kardeş
Kardeşimden ayrıldım.

diye çok ağladı, feryat figan kıldı. O hatun kişiye bir esir verdi, var oğlunu kurtar, dedi. Hatun aldı, oğlunun yerine verdi. Hem oğlun geldi diye Aruz'a müjdeledi. Aruz sevindi, kudretli Oğuz beyleri ile Basat'a karşı geldi. Basat babasının elini öptü, ağlaştılar bağrıştılar. Anasının evine geldi. Anası karşı geldi, oğlancığını bağrına bastı. Basat anasının elini öptü, görüştüler ağlaştılar. Oğuz beyleri toplandı. Yemeler içmeler oldu.

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Mensur ve manzum parçalar içerir.
B) Ait olduğu dönemin dil özelliklerini yansıtır.
C) Olağanüstü ögelere yer verilmiştir.
D) Dede Korkut Hikâyeleri'nden alınmıştır.
E) Sosyal hayata ait izler taşır.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Olay hikâyesinin Türk edebiyatındaki önemli temsilcileri kimlerdir?

.....

.....

.....

2. Durum hikâyesiyle olay hikâyesi arasındaki farklılıklar nelerdir?

.....

.....

.....

.....

3. Memduh Şevket Esendal'ın Türk hikâyeciliği açısından önemi nedir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

D. Aşağıda verilen sanatçıları ve eserleri doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Sanatçı

1. Samipaşazade Sezai .....

2. Ömer Seyfettin .....

3. Süleyman Çelebi .....

4. Şeyhî .....

Eser

a. Cemşid ü Hurşid

b. Har-nâme

c. Mevlid

ç. Yüksek Ökçeler

d. Küçük Şeyler

3. Ünite

ŞİİR

OKUMA

- *Şiir*

  Dil Bilgisi
  - *İsim Tamlamaları*
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Mâni ve Koşma Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Mâni Derleme*
- *Şiir Dinletisi*

Dikkat!

"Sözlü İletişim" çalışmasında şu üç ayrı etkinlik gerçekleştirilecektir:

1. Aile büyüklerinden veya başka kişilerden mâni derleme

2. Halk şiiri nazım biçimlerinden (koşma, semai, varsağı, destan, türkü, mâni, vb.) oluşan bir şiir dinletisi hazırlama

3. Divan şiiri nazım biçimlerinden (gazel, kaside, şarkı, rübai, terkibibent vb.) oluşan bir şiir dinletisi hazırlama

Bu etkinliklerin her birini bir grup gerçekleştirecektir. İçinde yer almak istediğiniz grubu belirleyerek grup arkadaşlarınızla birlikte etkinliğinizi gerçekleştiriniz.

OKUMA

Metne Hazırlık

1. İslamiyet öncesi Türk şiirinde aşk, doğa ve yiğitlik temalarının sıkça işlenmesinin sebebi sizce nedir?

2. Şiirle müziğin ortak özellikleri nelerdir? Açıklayınız.

1. METİN

KOŞUK	GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ
Üdig mini komıttı	Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı;
Sakınç manga yumıttı	Dert bana (geldi ve bende) toplandı.
Könglüm angar emitti	Gönlüm o (güzel)e meyletti;
Yüzüm meni (n)g sargarur	Yüzüm (o yüzden) sararıyor.
(...)	(...)
Bardı közüm yarukı	Gözümün nuru (sevgilim beni bırakıp gitti).
Aldı özüm konukı	(Giderken) bedenimin konuğunu (yani) canımı (da bilikte) alıp götürdü.
Kanda erinç kanı-kı	Acaba (şimdi) o nerdedir? Nerde ki?
Emdi üdın odgarur	Beni uykudan uyandırıyor (ve uykumu kaçırıyor).
Kördi meni emleyü	(Sevgilim) beni gördü ve tedavi etti;
Baktı manga imleyü	Bana baktı ve (beni) selâmladı.
Kaldım köngül tumlıyu	(ben onun aşkı ile) gönlü soğumuş ve donmuş (olarak) kaldım.
Kadgu meni torgurur	Kaygı ve keder beni zayıflatıyor (yiyip bitiriyor).

XI. Yüzyıl Türk Şiiri
haz.: Talât Tekin

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

kadgu: Kaygı ve keder.
kanda: Acaba.
üdig: Aşk.
sakınç: Dert.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatına Destan Dönemi de denmektedir. Bu dönemin edebiyatı, sözlü ve yazılı olmak üzere iki koldan gelişimini sürdürmüştür. Sözlü edebiyatın ürünleri destan, koşuk, sagu ve savlardır. Yazılı Dönem'in ilk eserleri 8. yüzyıla aittir. Köktürk Kitabeleri ve Uygur yazılı metinleri bu dönemin ürünleridir.

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatının sözlü ürünleri anonimdir. Bu ürünlerin ortaya çıkmasında dinî törenler etkili olmuştur. Sözlü edebiyatın bu ürünlerinde daha çok aşk, kahramanlık, doğa ve ölüm temaları işlenmiştir. Şaman, ozan, kam, baksı denilen şairler tarafından şiirler; kopuz adı verilen bir saz eşliğinde söylenmiştir. Göçebe kültürün ürünü olan bu döneme ait şiirlerde, genellikle yarım kafiye ve hece ölçüsü kullanılmıştır.

Lirik bir söyleyişin olduğu koşuk; halk edebiyatında koşmaya, divan edebiyatında ise gazele benzer.

Koşuk, Sözlü Edebiyat Dönemi'nde aşk, kahramanlık, doğa temalarını işleyen şiirlere verilen isimdir.

Okuduğunuz metin Sözlü Edebiyat Dönemi'ne ait bir koşuk örneğidir. Bu koşukta sevgiliye olan duygular sade ve akıcı bir şekilde ifade edilmiştir. Metin hem şekil hem de içerik açısından koşuk türünün tüm özelliklerini taşımaktadır. "Koşuk"ta aşk ateşiyle yanan bir âşığın durumu yansıtılmaktadır. Terk edilmiş olan âşık, sevgilisinin tekrar gelip kendisine selam verdiğini hayal etmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Aşağıda verilen kelimelerin, okuduğunuz metinden Eski Türkçedeki karşılıklarını bularak karşılarına yazınız.

yemek	
uyandırmak	
sarırmak	
bana	

2. Hece ölçüsü dizelerdeki hece sayısının eşit olması esasına dayanır. Metni bu açıdan inceleyiniz.

3. Metnin içeriği insana özgü hangi gerçeklikle ilgilidir?

4. Metni aşağıdaki başlıklar altında inceleyiniz:

- Kafiye düzeni
- Kafiye türü ve redif
- Nazım birimi
- Asonans, aliterasyon, kelime ve kelime grubu tekrarı

4. Metnin teması nedir? Tema, hangi yapı unsurlarına bağlanarak somutlaştırılmıştır?

5. Şiirde konuşan şair değil, kurgusal bir kişiliktir. Söyleyici denilen bu kişilik şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter kazanır. Metnin söyleyicisinin içinde bulunduğu ruh hâli hakkında neler söyleyebilirsiniz? Bu ruh hâli, şiiri okuma tarzınıza nasıl yansımaktadır? Açıklayınız.

6. Metinden hareketle koşuk nazım biçiminin özelliklerini (nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü) maddeler hâlinde defterinize yazınız.

7. Metin lirik, epik, didaktik, pastoral ve satirik şiir türlerinden hangisinin özelliklerini taşımaktadır? Açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Talât Tekin (1927 - 2015)

Muğla'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Çeşitli okullarda öğretmenlik, çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı.

Eski Türk dili üzerine yaptığı araştırmalarla tanındı. Makaleleri yurt içinde ve yurt dışındaki dergilerde yayımlandı.

Eserleri

Araştırma-İnceleme: *XI. Yüzyıl Türk Şiiri, Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Orhon Yazıtları, Orhon Türkçesi Grameri, Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı...*

Talât Tekin

Metne Hazırlık

Ölen bir kişi bir edebî esere niçin konu olabilir? Açıklayınız.

2. METİN

SAGU	GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ
Erdi aşın taturgan	(O, konuklarına) yemeğini tattıran,
Yawlak yagıg katargan	yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten
Boynın tutup kadırgan	(ve onların) boyunlarını tutup büken (bir kahraman)dı.
Bastı ölüm agtaru	Ölüm (onu yere yıkarak) bastırdı (ve yendi).
Yagı ötın öçürgen	(O) düşman ateşini söndüren,
Toydın anı köçürgen	(düşmanları) karargâhlarından (çıkartıp) göçürten
İşler üzüp keçürgen	(ve çetin) işlerin üstesinden gelen (bir yiğit)ti.
Tegdi okı öldürü	(Feleğin) oku (ona) isabet etti (ve onu) öldürdü.
Turgan ulug ışlaka	(O), büyük işlere kalkışan,
Tirgi urup aşlaka	soğuk (ve) şiddetli kış (ayların)da (bile)
Tumlug kadır kışlaka	ziyafet sofrası kurup (konuklarına yemek yediren bir yiğit)ti.
Kodtı erig umduru	(Ölümü ile), halkı (onun cömertliğini) umar (ve bekler durumda) bıraktı.

XI. Yüzyıl Türk Şiiri
haz.: Talât Tekin

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

katargan: Püskürten.
taturgan: Tattıran.
yagı: Düşman.
yawlak: Kötü, fena.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Sagu, koşuktan sadece tema bakımından ayrılır. Diğer özellikleri koşukla aynıdır. Türklerin İslamiyet öncesi yaşantısında "yuğ" adı verilen ölüm ve yas törenlerinde ölen kişinin yiğitliğini, üstün niteliklerini ve ölümünden duyulan üzüntüyü dile getiren şiirler söylenirdi. Bu şiirlere **sagu** denirdi. Sagunun tema bakımından halk edebiyatındaki karşılığı ağıt, divan edebiyatındaki karşılığı ise mersiyedir.

Okuduğunuz metin bilinmeyen bir kahramanın ölümü üzerine söylenmiştir. Bu metinde, ölen kişinin yaptığı kahramanlıklar ve cömertlikler dile getirilmiştir. Türk edebiyatında Sözlü Edebiyat Dönemi'ne ait en önemli sagulardan bir diğeri de İskit hükümdarı Alp Er Tunga'nın ölümünü anlatan sagudur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. a. Metinde sözü edilen kişinin özellikleri nelerdir?

b. Metnin söyleyicisinin muhatabı kimdir?

2. Metinde ortaya konan duygu ve düşünceler nelerdir? Bu duygu ve düşünceleri ifade eden kişinin, ölen kişiye hangi değerler üzerinden bağlı olması beklenir?

3. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz. Bu iletilerle ilgili görüşlerinizi açıklayınız.

4. Metinde hangi ahenk unsurlarından yararlanılmıştır? Belirleyiniz.

Metne Hazırlık

1. Bir toplumun kültürel ve sosyal hayatındaki değişiklikler, o toplumun edebiyatında da değişikliklere yol açar mı? Niçin?

2. Kuşaklar arasındaki kültürel sürekliliğin sağlanmasında edebiyatın rolü nedir? Açıklayınız.

3. METİN

KUTADGU BİLİG

bayat atı birle sözüg başladım
törütgen igidgen keçürgen idim

öküş ögdi birle tümen ming sena
ugan bir bayatka angar yok fena

(...)

kitab atı urdum kutadğu bilig
kutadsu okığlıka tutsu elig
(...)

sevüg savçı ıdtı bagırsak idi
budunda talusı kişide kedi

yula erdi halkka karangku tüni
yarukluku yadtı yaruttı sini

(...)

sözüm sözledim men bitidim bitig
sunup iki ajunnı tutğu elig

kişi iki ajunnı tutsa kutun
kutadmış bolur bu sözüm çın bütün

bu kün toğdı ilig tedim söz başı
yörügin ayayın ay edgü kişi

basa aydım emdi bu ay toldını
anıngdın yaruyur ıduk kut küni

bu kün toğdı tegli törü ol köni
bu ay toldı tigli kut ol kör anı

basa aydım emdi kör ögdülmişig
ukuş atı ol bu bedütür kişig

anıngda basası bu odğırmuş ol,
munı akıbet tip özüm yörmiş ol

bu tört nen öze sözledim men sözüğ
okısa açlığay yitig kul közüg

(...)

Ölçü: *Faûlün / Faûlün / Faûlün / Faûl*

Yusuf Has Hacip
Kutadgu Bilig
haz.: Reşid Rahmeti Arat

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ajun: Dünya, cihan.
anıngın: Onunla.
aymak: Söylemek.
basa: Sonra.
bedütür: Büyür, büyütür.
bitig: Kitap.
çın: Doğru, gerçek.
edgü: İyi.
ıduk: Mübarek.
igidgen: Yetiştiren.
ilig: Hükümdar.
keçirgen: Göçüren.
kut: Saadet.
kutadsu: Kutlu olsun.
kutadmak: Mesut olmak.
kut kuni: Saadet güneşi.
köni: Doğru.
munı: Bunu.
neng: Şey.
okıglık: Okuyan.
ögmek: Övmek.
tegli: Denen, anılan.
tip: Diye.
urmak: Koymak, vermek.
yarulmak: Parlamak.
yitig: Keskin, dikkatli.
yörmiş: Yormuş, yorumlamış.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

7. yüzyıldan başlayarak Türkler, Müslüman Araplarla çeşitli temaslar kurmaya başlamıştır. O dönemde Göktanrı inancına mensup olan Türkler İslam dininin kendi dinleriyle benzerliklerini gördüklerinde önce gruplar hâlinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamışlardır. Karahanlı Devleti Dönemi'nde ise toplu olarak İslam dinini kabul ettiler. Böylece İslam kültürü etkisine girilmiş, bu durum hem günlük hayatı hem de edebiyatı etkilemiştir.

Geçiş Dönemi'ne ait eserler 11 ile 13. yüzyıllar arasında verilmiştir. Bu döneme ait eserler Arap ve Fars edebiyatları örnek alınarak oluşturulmuştur. Döneme ait eserler genellikle Hakaniye Türkçesiyle yazılmıştır. Eserlerde İslam öncesi Türk edebiyatına ait özelliklerle Arap ve Fars edebiyatlarına ait özellikler iç içedir. Eserler didaktik bir anlatıma sahiptir. İslamiyet öncesi Türk kültürü ile İslami kültürün birlikte yer aldığı bu dönemin önemli eserleri Kutadgu Bilig, Divanü Lugati't-Türk, Divan-ı Hikmet ve Atebetü'l Hakayık'tır.

Okuduğunuz metnin alındığı "Kutagu Bilig", "mutluluk veren bilgi" anlamına gelmektedir. Yusuf Has Hâcip tarafından 1069-1070 yıllarında yazılmıştır. Karahanlı Sultanı Tabgaç Uluğ Buğra Kara Han'a sunulmuştur. Eser, Hakaniye Türkçesiyle yazılmıştır, Türk edebiyatındaki ilk mesnevidir. Siyasetname türündeki eserde hükümdar adaleti, vezir mutluluğu, vezirin oğlu akıl ve bilgiyi, vezirin kardeşi ise yaşamın sonunu temsil etmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde sözü edilen kişileri ve bu kişilerin temsil ettiği değerleri aşağıdaki tabloya yazınız.

Kişiler	Unvanları	Temsil Ettikleri Değerler

2. Metinde İslam kültürü ile ilgili hangi unsurlara yer verilmiştir?

3. a. Metindeki kafiye ve redifleri bularak metnin kafiye düzenini aşağıdaki noktalı yere yazınız.

.....

b. Metinde kafiye dışında hangi ahenk unsurlarına yer verilmiştir? Aşağıdaki noktalı yere örnekleyerek yazınız.

.....

4. Aruz ölçüsü açık (kısa) ve kapalı (uzun) hece esasına dayanır, metni oluşturan dizelerdeki açık ve kapalı hecelerin sayıları birbirlerine eşittir. Metnin ilk iki beytini bu açıdan inceleyiniz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Yusuf Has Hâcip (? - ?)

Yusuf Has Hâcip, Balasagun'da dünyaya gelmiştir. İyi bir öğrenim görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Ünlü eseri "Kutadgu Bilig"i 1069'da Balasagun'da yazmaya başlamış, 1070'te Kaşgar'da tamamlamıştır.

Eserini Karahanlı hükümdarı Tabgaç Uluğ Buğra Kara Han'a sunmuştur. Eseri beğenen hükümdar, yazarı "uluğ has haciplik" (başmabeyincilik) makamına getirmiştir.

Yusuf Hâs Hacip (Temsilî)

Metne Hazırlık

Bildiğiniz sözlük türleri nelerdir? Sözlüklerin bir toplumun kültürel hayatındaki işlevi nedir?

4. METİN

DİVANÜ LUGATİ'T - TÜRK

(...)

ıvrık ibrik. Ses ve anlam bakımından Arapçaya uygun düşer. b, Türkçede v'ye dönmüştür. Şöyle derler.

ıvrık başı kazlayu
sagrak tolu közleyü
sakınç kodı kizleyü
tün kün bile sevnelim

Diyor ki: İbriğin başı kaz boynu gibi dik durmuştur. (...) Hüznü onun altına gömelim ve gece gündüz sevinelim.

ukruk kement. Şu atasözünde geçer: Tagıg ukrukın egmes, tenizni kaygıkın bögmes. Anlamı şudur: Yüksek dağ kementle tutulmaz; denizin de kayıkla önü kesilmez. Yani, önemli bir iş, basit bir sebepten dolayı reddedilmez.

okluk okluk, sadak.

alçak yumuşak huylu, zarif.

(ulduk) ulduk at nalsız at ve benzerleri.

Alguk Kâşgar'ın bir köyünün adı.

(amrak) amrak könül temiz ve sıcak gönül. (...)

Kaşgarlı Mahmut

Divanü Lugati't-Türk, haz.: Ahmet Bican Ercilasun - Ziyat Akkoyunlu

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ibrik (ıvrık): Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap.

kement: Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

"Divanü Lugati't-Türk", Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış ve dönemin Abbasi halifesine sunulmuştur. Sözlü Edebiyat Dönemi'ne ait ürünlerin derlenerek toplandığı ilk kaynak eserdir. Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek için yazılmıştır. Türkçenin ilk sözlüğüdür. Kaşgarlı Mahmut eserinde o dönemde Türklerin yaşadığı yerlerle ilgili bir haritaya da yer vermiştir.

Okuduğunuz metinde kelimelerin anlamı açıklanırken şiir ve atasözlerinden de yararlanılmıştır. Bu bakımdan eser, sözlü kültür ürünlerinin günümüze ulaşmasını sağlayan önemli bir kaynaktır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metnin yazılış amacı ile yazılış tekniği arasında bir uyum var mıdır?
2. Metnin hangi özellikleri onu klasik sözlüklerden ayırmaktadır?
3. "Divanü Lugati't-Türk" Kaşgarlı Mahmut'un en ünlü eseridir. Onu günümüze taşımıştır. Bu eserin Türk kültürü içindeki yerini değerlendiriniz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Kaşgarlı Mahmut (? - 1090)

Kaşgar'da doğan yazarın doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. 11. yüzyılda yaşamıştır. Eserinden kendisini çok iyi yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Kitabını yazmadan önce Türk illerini dolaşmış, Türk boylarının dillerine ve geleneklerine dair pek çok malzeme toplamıştır. Yirmi yıllık bir araştırmadan sonra "Divanü Lugati't-Türk" adlı eserini yazmıştır.

Kaşgarlı Mahmut (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. Türk toplumunda sıklıkla kullanılan "vardır bir hikmeti" ve "hikmetli söz" ifadelerinden neler anladığınızı söyleyiniz.

2. Tasavvuf kültürü ile ilgili bildiklerinizi arkadaşlarınıza anlatınız.

5. METİN

DİVAN-I HİKMET

(...)

sözni aydım her kim bolsa didâr-taleb
cânnı cânğa peyvend kılıp regni avlap
garib yetim fakîrlerni köngli sıylap
köngli bütün halayıkdın kaçtım mena

kayda körseng köngli sınuk merhem bolğıl
andağ mazlûm yolda kalsa hemdem bolğıl
rûz-ı mahşer dergahığa mahrem bolğıl
mâ u menlik halayıkdın kaçtım mena

garib, fakir, yetimlerni Resûl sordı
uşal tüni mi'râc çıkıp dîdâr kördi
kaytıp tüşüp fakir halin sordı
gariblerni izin izlep tüştüm mena

(...)

ışk bâbını Mevlâm açkaç menge tegdi
tufrak kılıp hâzır bol dep boynum egdi
bârân-sıfat melâmetni okı tegdi
peykân alıp yürek bağrım teştim mena

(...)

garib fakîr yetimlerni her kim sorar
râzi bolur ol bendedin Perverdigâr
ey bi-haber sen bir sebeb özi asrar
hak Mustafâ pendin eştip aydım mena

Hoca Ahmet Yesevi
Divan-ı Hikmet, haz.: Hayati Bice

Hoca Ahmet Yesevi Türbesi (Türkistan, Kazakistan)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

açkaç: Açınca.
asramak: Saklamak.
aymak: Söylemek.
bâb: Kapı.
halayık: Kişi.
kaytmak: Geri gelmek.
Perverdigâr: Allah.
peyvend kılmak: Bağlamak.
rûz-ı mahşer: Mahşer günü.
sınuk: Kırık.
tegmek: Değmek.
tufrak kılmak: Toprak eylemek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz şiir Hoca Ahmet Yesevi'nin "hikmet" denen şiirlerinin toplandığı eseri "Divan-ı Hikmet"ten alınmıştır. Eser, 12. yüzyılda kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında dinî-tasavvufi geleneğin ilk önemli ürünüdür. Sade ve yalın bir dili olan eserde Allah aşkı ve peygamber sevgisi işlenmiştir. Hakaniye Türkçesiyle yazılan eserde aruz ve hece ölçüsü, dörtlük ve beyit nazım birimi birlikte kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlar nelerdir? Bu unsurlar metnin anlamını nasıl etkilemiştir?

2. a. İslamiyet'in kabulünden sonra Türk toplumunun hayatında ne gibi değişiklikler olduğunu metinden yola çıkarak söyleyiniz.

b. Metinde yardımseverliğin öğütlendiği ifadelere örnekler veriniz.

3. Ortaya konan duygu ve düşünceler açısından metni beğenip beğenmediğinizi gerekçeleri ile birlikte açıklayınız.

4. Metinde hangi ahenk unsurlarına yer verilmiştir? Bunları belirleyerek aşağıdaki noktalı yere metinden örneklerle birlikte yazınız.

Metinde Kullanılan Ahenk Unsurları	Örnek
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Yazarın / Şairin Biyografisi

Hoca Ahmet Yesevi (? - 1166)

Ahmet Yesevi, 11. yüzyılın ikinci yarısında Türkistan'da dünyaya geldi. Küçük yaşta İslami ilimlerin yanı sıra Arapça ve Farsça öğrendi, "Yesevi" tarikatını kurdu.

"Hikmet" adını verdiği şiirlerini "Divan-ı Hikmet" adlı eserde toplamıştır. İlahi aşk, Allah'ın varlığı, birliği, gücü; dünya ve ahiret hayatı, peygamber sevgisi, İslam dininin kuralları, İslam ahlakı, İslam büyüklerinden kıssalar, tarikat edebi ve kuralları şiirlerinde işlediği konulardır.

Yetiştirdiği öğrencileri Türk toplulukları arasına göndermiş, öğrenciler gittikleri yerlerde halkın İslamiyet'i öğrenmesi için çalışmışlardır.

Hoca Ahmet Yesevi (Temsilî)

Metne Hazırlık

1 "Mutluluk yolu bilgi ile bulunur." ifadesine katılıyor musunuz? Neden?

2. Kalıcı bir sanat eserinin temel özellikleri sizce nelerdir?

6. METİN

ATEBETÜ'L-HAKAYIK

Biligdin urur men sözümke ula
Biligligke ya dost özüngni ula
Bilig birle bulunur saadet yolı
Bilig bil saaadet yolını bula

(...)

Bilig bildi boldı eren belgülüg
Biligsiz tirigle yitük körgülüg
Biliglig er öldi atı ölmedi
Biligsiz tirig erken atı ölüg

(...)

Bilig birle alim yokar yokladı
Biligsizlik erni çökerdi kodı
Bilig yind usanma bil ol hak resul
Bilig çinde erse siz arkang tidi

Edip Ahmet Yükneki
Atebetü'l-Hakayık
haz.: Reşid Rahmeti Arat

Atebetü'l Hakayık'tan sayfalar

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

arkang: Arka.
bilig: Bilgi.
ermek: Olmak.
tirig: Diri, canlı.
ulamak: Eklemek.
urmak: Atmak.
yind: Aramak.
yoklamak: Yükselmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

"Atebetü'l-Hakayık", Edip Ahmet Yükneki tarafından 12. yüzyılda yazılmıştır. "Atebetü'l-Hakayık" "hakikatlerin eşiği" anlamına gelir.

Eser; Allah'a, peygambere, dört halifeye ve eserin sunulduğu Muhammed Dâd Sipehsalar Bey'e övgü ile başlar. Kitapta 102 dörtlük, 40 beyit vardır. Beyitlerde aruz ölçüsü ve kaside kafiye düzeni (aa ba ca...), dörtlüklerde hece ölçüsü ve aaba, ccde, eefe kafiye düzeni kullanılmıştır.

Eserde bilgi, dil, cömertlik, cimrilik, alçak gönüllülük, kibir, hırs, yumuşak huyluluk, zamanın bozukluğu gibi temalar işlenmiştir.

Hakaniye Türkçesiyle yazılmış olan eser mesnevi tarzındadır.

Okuduğunuz metinde bilginin önemi üzerinde durulmuş, bilginin hayatta insana sağlayabileceklerinden söz edilmiştir. Bu yönüyle eser didaktik bir nitelik taşımaktadır. Sanatçı eserinde düşüncelerini desteklemek için ayet ve hadislerden örnekler de vermiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde geçen "er, belgülüg, timek, yitük" kelimelerinin anlamlarını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi kaynaklardan kontrol ediniz.

2. Metinde yüceltilen evrensel değerleri ve bu değerlere sahip olan kişilerin özelliklerini söyleyiniz.

3. Okuduğunuz metindeki kafiyeleri bulunuz, kafiye düzenini gösteriniz.

4. Metnin günümüzde de fikrî ve edebî değerini korumasını sağlayan özellikleri sizce nelerdir?

5. Metni İslamiyet Öncesi Dönem'e ait "Sagu" metniyle aşağıdaki başlıklara göre karşılaştırınız. Ulaştığınız sonuçları sözlü olarak ifade ediniz.

- Konu
- Dil ve anlatım
- Yazılış amacı

6. Metinden yola çıkarak İslami kültürün Türk edebiyatı üzerinde ne tür değişiklikler yarattığını açıklayınız.

7. Geçiş Dönemi eserlerini ve bunların yazarlarını söyleyiniz. Bu eserlerin Türk kültür ve edebiyatı açısından önemini açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Edip Ahmet Yükneki (? - ?)

Şairle ilgili bilinenler eserin nüshalarının sonuna başkaları tarafından eklenen bilgilerle sınırlıdır. Bu bilgilere göre 12. yüzyılın sonu ile 13. yüzyılın başında yaşadığı sanılmaktadır. Günümüzde Kazakistan sınırları içine bulunan Yüknek'te doğmuştur. Doğuştan görme engellidir.

Edip Ahmet, iyi bir medrese eğitimi görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Dönemin saygı duyulan din bilginlerinden olan şairin şiirleri hikmet hâlinde dilden dile dolaşmıştır.

Edip Ahmet Yükneki (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. İlahi türünün günümüzde de varlığını sürdürmesinin nedeni sizce nedir?
2. Yunus Emre'nin Türk kültüründeki yeriyle ilgili düşüncelerinizi söyleyiniz.

7. METİN

İLAHİ

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Su dibinde mâhi ile
Sahralarda âhû ile
Aptal olup yahu ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gökyüzünde İsa ile
Tûr Dağında Musa ile
Elindeki asâ ile
Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyub ile
Gözü yaşlı Yakub ile
Ol Muhammed mahbub ile
Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünya halini
Terk ettim kıyl ü kalini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni

Yûnus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus Emre
Yunus Emre III (Şiirlerinden Güldeste)
haz.: İlhan Başgöz

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

aptal: Gezgin derviş.
âhû: Ceylan.
kıyl ü kal: Dedikodu.
öküş: Çok.
mâhi: Balık.
mahbub: Sevgili.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dinî-tasavvufi Türk şiiri, tekke ve dergâhların kültürel atmosferinde oluşmuştur. Hoca Ahmet Yesevi'nin 12. yüzyılda yazmış olduğu "Divan-ı Hikmet" bu türün ilk örneğidir. Anadolu sahasında Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli, Âşık Paşa gibi şairler din ve tasavvuf içerikli eserler vermişlerdir.

Tasavvuf, bir İslam felsefesidir. Davranışlarıyla Allah'ın hoşnutluğunu kazanmayı amaçlayan kişiye **mutasavvıf** veya **sufi** (sofi) denir. Sufilerin amacı, asıl kaynak olarak gördükleri Allah'a ulaşmak ve onunla bütünleşmektir.

Dinî konuların işlendiği dinî-tasavvufi halk edebiyatının nazım türlerinden biri de ilahidir. İlahilerde Allah sevgisi, Allah'ın birliği, dünyanın geçiciliği gibi konular işlenir. İlahi nazım türü konusu bakımından divan şiirindeki "tevhit" ve "münacat"la benzerlik gösterir.

İlahiler genellikle 7, 8, 11,14 ve 16'lı hece ile söylenmiştir. İlahilerin dörtlük sayısı 3 ile 7 arasında değişir. Beyitler hâlinde aruz ölçüsüyle söylenenler de vardır.

Dörtlükler hâlinde düzenlenmiş ilahilerin kafiye düzeni koşmanın kafiye düzeniyle aynıdır: abab / cccb / dddb ... Beyitler hâlinde düzenlenmiş ilahilerin kafiye düzeni ise gazel ve kasideninki gibidir: aa / ba / ca ...

İlahilere Mevlevi tekkelerinde **âyin**, Gülşenilerde **tapuğ**, Halvetilerde **durak**, Bektaşilerde **nefes**, Alevilerde **deme** denir.

Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli, Kaygusuz Abdal ilahi türünün en güzel örneklerini vermiş şairlerdir. Okuduğunuz ilahi, Yunus Emre'den alınmıştır. Yunus Emre, ilahisinde Allah aşkını tasavvufi bir söylemle dile getirmiştir. 6 dörtlükten oluşan metinde sade bir dil kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metni aşağıdaki açılardan inceleyiniz:

- Ölçü
- Kafiye ve redif
- Kafiye düzeni
- Nazım birimi

2. Metinde söyleyici kime seslenmekte ve ondan ne istemektedir?

3. Metnin temasını belirleyiniz.

4. Şair, temayı etkili bir şekilde ortaya koyabilmek için hangi doğal unsurlardan yararlanmıştır?

5. Metinde ilahi türünün hangi özellikleri vardır? Metinden örnekler vererek açıklayınız.

6. Okuduğunuz ilahide "İsa, Musa, Eyyub, Yakub" adlarının kullanılmasıyla hangi edebî sanat yapılmıştır? Açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Yunus Emre (? - 1320/21)

Yunus Emre'in Eskişehir'in Mihalıççık ilçesine bağlı Sarıköy'de doğduğu kabul edilir. Şiirlerinden, Taptuk Emre adlı şeyhin tekkesinde yetiştiği; Konya, Şam ve Azerbaycan'ı dolaştığı anlaşılmaktadır.

Anadolu Türkçesine bağlı yazılı edebiyatın öncülerinden biri sayılan Yunus Emre, Farsçanın egemen olduğu dönemde şiirleri ile Türçenin gücünü gösterdi.

Yunus Emre, şiirlerinde hece ölçüsünü ve halk şiirinin klasik nazım biçimlerini kullandı. Kelime hazinesi oldukça zengindi. Sanatçının basit görünen ancak taklit edilmesi oldukça zor olan bir anlatımı vardı.

Eserleri

Manzum: *Divan, Risâletü'n Nushiyye.*

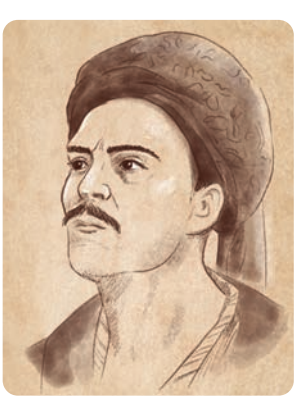

Yunus Emre (Temsilî)

Metne Hazırlık

"Kâbe" ve "Zülfikar" kavramlarının İslam kültüründeki yeri nedir?

8. METİN

NEFES

Öt benim sarı tanburam
Senin aslın ağaçtandır
Ağaç dersem gönüllenme
Kırmızı gül ağaçtandır

Ali Fâtıma'nın yâri
Ali çekti Zülfekârı
Düldül atının eyeri
O da yine ağaçtandır

Ali gitti Hakka yetti
Zülfekârı derya yuttu
Sa'd-ı Vakkas bir ok attı
O da yine ağaçtandır

Nurdandır Kâbe eşiği
Cihanı tuttu ışığı
Hasan Hüseyn'in beşiği
O da yine ağaçtandır

Yeter Pîr Sultan'ım yeter
Dertlilere derman katar
Türlü türlü meyve biter
O da yine ağaçtandır

Pir Sultan Abdal
Hayatı, Sanatı, Şiirleri
haz.: Abdülbaki Gölpınarlı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

Hasan, Hüseyin: Hz. Ali'nin iki oğlu, Hz. Muhammet'in torunları.
Sa'd-ı Vakkas: İslamı ilk kabul edenlerden, cennetle müjdelenen on sahabeden biri.
Zülfekâr: Zülfikar.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Nefes, bir ilahi türüdür. Alevi-Bektaşi şairleri tarafından söylenen ve özel bir makamla okunan ilahilere **nefes** denir. Nefeslerde zaman zaman alaycı bir üslup dikkat çekmekte ve genellikle vahdet-i vücut, Alevi-Bektaşi kültürü, tarikat kurallarıyla ilgili konular işlenmektedir.

Okuduğunuz nefeste, adı anılan kişiler üzerinden Bektaşi anlayışının yansıdığı görülmekte ve ilahi nazım şeklinin özellikleri dikkat çekmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metnin söyleyicisi nasıl bir ruh hâli içindedir ve kime seslenmektedir?
2. Okuduğunuz nefesin teması nedir? Temanın etkili biçimde ortaya konması için hangi ahenk unsurlarından yararlanılmıştır?
3. Metinde nefes türünün hangi özellikleri görülmektedir?
4. Hangi dörtlükte teşhis sanatı yapılmıştır? Açıklayınız.
5. Metinden hareketle Pir Sultan Abdal'ın edebî kişiliği ve sosyal konulardaki görüşleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
6. Tasavvuf düşüncesinin yansımalarını metinden örnekler vererek açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Pir Sultan Abdal (? - ?)

16. yüzyılda Anadolu'da yaşadığı varsayılan Pir Sultan Abdal, tasavvufi halk şiirinin en yetkin şairlerindendir. Pir Sultan Abdal'ın dili çok sadedir. Yöresel dilin bütün özelliklerini ve inceliklerini taşır. Doğayla insanlar ve olaylarla insanlar arasındaki ilişkileri özgün ifadelerle yansıtır. Şiirlerinde tasavvufi düşüncelerle birlikte kırsal kesime ait yaşantılara da yer vermiştir.

Pir Sultan Abdal (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. Anonim ürünlerin oluşum süreciyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. Mânilerin toplumsal hayattaki işlevi sizce nedir?

9. METİN

MÂNİLER

1
Karşıdan atlı geçti
Nalın parlattı geçti
Ellere selâm verdi
Beni ağlattı geçti

2
Derdimi
Söyle bülbül derdimi
Âşık hüsnün bağından
Gonca gülün derdi mi

3
Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yâreliyim
Gülerim sağlar gibi
Her gelen bir gül ister
Sâhipsiz bağlar gibi

Mâniler
haz.: Ata Çatıkkaş

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

dermek: Bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek.
gonca: Henüz açılmamış veya açılmak üzere olan çiçek, tomurcuk.
hüsn: Güzellik.
nal: At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası.
bağ: Meyve bahçesi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk halk şiiri, İslam öncesi sözlü geleneğin devamı niteliğindedir. Günümüze kadar ulaşan halk şiirinin temelinde saz şairleri vardır. Saz şairlerinin oluşturduğu bu edebiyata "âşık edebiyatı" da denir. Halk şiirinin dili sade olup konuları halkın yaşantısıyla ilgilidir. Hece ölçüsünün kullanıldığı bu şiirlerin nazım birimi dörtlüktür. Halk şiirinin, söyleyeni belli olmayan türüne **anonim halk şiiri** denir. Türkü, mâni, ağıt, ninni gibi türler anonim halk şiirinin ürünleridir.

Okuduğunuz metin, anonim halk edebiyatı ürünlerinden biri olan mâni nazım biçimine aittir. İlk iki dize hazırlık için söylenmiş, asıl anlatılmak istenen son iki dizede belirtilmiştir. Aşk konusu yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Aşk, gurbet, ölüm, kıskançlık gibi çeşitli temaların işlendiği mâninin çeşitleri şunlardır:

Düz mâni: 7 heceli, dört dizeden oluşan ve "aaxa" şeklinde uyaklanan mânilerdir.

Kesik mâni: Cinaslı mâni de denen bu tür mânilerin ilk dizesi 7 heceden azdır. Bu mânilerde uyak kısmı çoğunlukla cinaslı kelimelerden oluşur.

Yedekli (artık) mâni: Düz mâninin sonuna, anlam ve uyak akışına uygun birkaç dizenin eklenmesiyle oluşturulmuş mânilerdir.

Karşılıklı mâni: İki kişinin karşılıklı konuşması biçiminde düzenlenmiş mânilerdir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Mânilerin temalarını belirleyiniz. Temaların hangi şekilsel özellikler kullanılarak ifade edildiğini söyleyiniz.
2. Mânilerde ortaya konulan duygu ve düşünceler hangi dizelerde yer almaktadır?
3. Metinlerden günlük konuşma dilinin özelliklerini yansıtan ifadelere örnekler veriniz.
4. Mânilerde devrik cümlelerin sıkça kullanılması anlamı nasıl etkilemiştir?
5. "Ağlarım çağlar gibi" dizesindeki benzetmenin unsurlarını gösteriniz.
6. İkinci mânide "Derdimi" kelimeleri ile hangi söz sanatı yapılmıştır? Açıklayınız.
7. Mânilerin türlerini belirleyiniz.

Metne Hazırlık

1. Bildiğiniz türküleri göz önüne alarak türkülerle halkın yaşantısı arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıklayınız.

2. Günümüzde türkü söyleyen sanatçılardan hangilerini biliyorsunuz? Söyleyiniz.

10. METİN

KESİK ÇAYIR BİÇİLİR Mİ

İnce çayır biçilir mi
Sular ayaz içilir mi
Bana yardan vazgeç derler
Yar tatl'olur geçilir mi

Aman ben yandım, paşam ben yandım
Ellerin köyünde vuruldum kaldım

Elinizden elinizden
Kurtulaydım dilinizden
Yeşilbaş ördek olsam
Su içmem gölünüzden

Aman ben yandım, paşam ben yandım
Ellerin köyünde vuruldum kaldım

Halk Şiirinde Türkü
haz.: Ali Yakıcı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ayaz: Duru, sakin havada çıkan kuru soğuk. **yar:** Sevgili.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metin, anonim halk edebiyatı ürünlerinden biri olan türkü nazım biçimine aittir. Türkü, ezgiyle söylenen bir nazım biçimidir. Yayılma aşamasında değişikliklere uğradığı için yöreden yöreye farklılıklar gösterir. Aşk, sevgi, gurbet vb. temalar türkülerde işlenir. Genellikle 7, 8 ve 11'li hece ölçüsüne sahip olan türküler iki bölümden oluşur. Asıl sözlerin bulunduğu bölüme **bent**, her bendin sonunda tekrarlanan bölüme **kavuştak** denir. Kavuştağı olmayan türküler de vardır.

Türküler konularına, yapılarına ve ezgilerine göre çeşitlere ayrılır.

Konularına göre: Aşk türküleri, ayrılık türküleri, çoban-doğa türküleri, tören-düğün türküleri, askerlik türküleri...

Yapılarına göre: Üçleme, dörtleme, beşleme...

Ezgilerine göre: Bozlak, kayabaşı, türkmâni...

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metnin temasını ve konusuna göre türünü söyleyiniz.

2. Şiirin kafiyelerini, kafiye düzenini, ölçüsünü ve nazım birimini belirleyiniz.

3. Şiirin nazım biçimi belirlenirken nazım birimi, ölçü ve kafiye düzeni gibi şekilsel özellikler esas alınır. Metinde, türkü nazım biçiminin hangi özellikleri bulunmaktadır?

4. Metni; mânilerle biçim, üslup, anlatım tekniği ve içerik açısından karşılaştırarak benzerlik ve farklılıklarını bulunuz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Ali Yakıcı (1956 - ...)

Konya'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Konya'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Aynı üniversitede öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Halk bilimi üzerine yaptığı araştırmalarla tanınmaktadır.

Eserleri

Araştırma-İnceleme: *Halk Şiirinde Türkü, Yunus Emre'ye Şiirler, Geleneksel Türk Tiyatrosu, Ozanların Diliyle Osmanlı Türklüğü…*

Ali Yakıcı

Metne Hazırlık

1. 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan "âşıklık geleneği"nin toplumsal alandaki işlevi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2. "Gezgin âşık geleneği"nin günümüzde sona ermiş olması size göre hangi gelişmelerin sonucudur?

11. METİN

KOŞMA

Altın kafes idi benim durağım
Dost elinden yaralandı yüreğim
Evvel yakın idim, şimdi ırağım
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Dostumun yaylası çayır çimendi
Şu şirin dillerden ikrarın verdi
Yeminler eder de, ayrılmam derdi
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Kumaş olsam arşın arşın yırtılsam
Köle olsam çarşılarda satılsam
Vadem yetmedi ki ölem kurtulsam
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Karac'oğlan der de yanıp alışsam
Akam giden şu sulara karışsam
Yol başına gelmiş varam danışsam
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Karacaoğlan
Yaşamı, Sanatı, Şiirleri
haz.: Hüseyin Seçmen

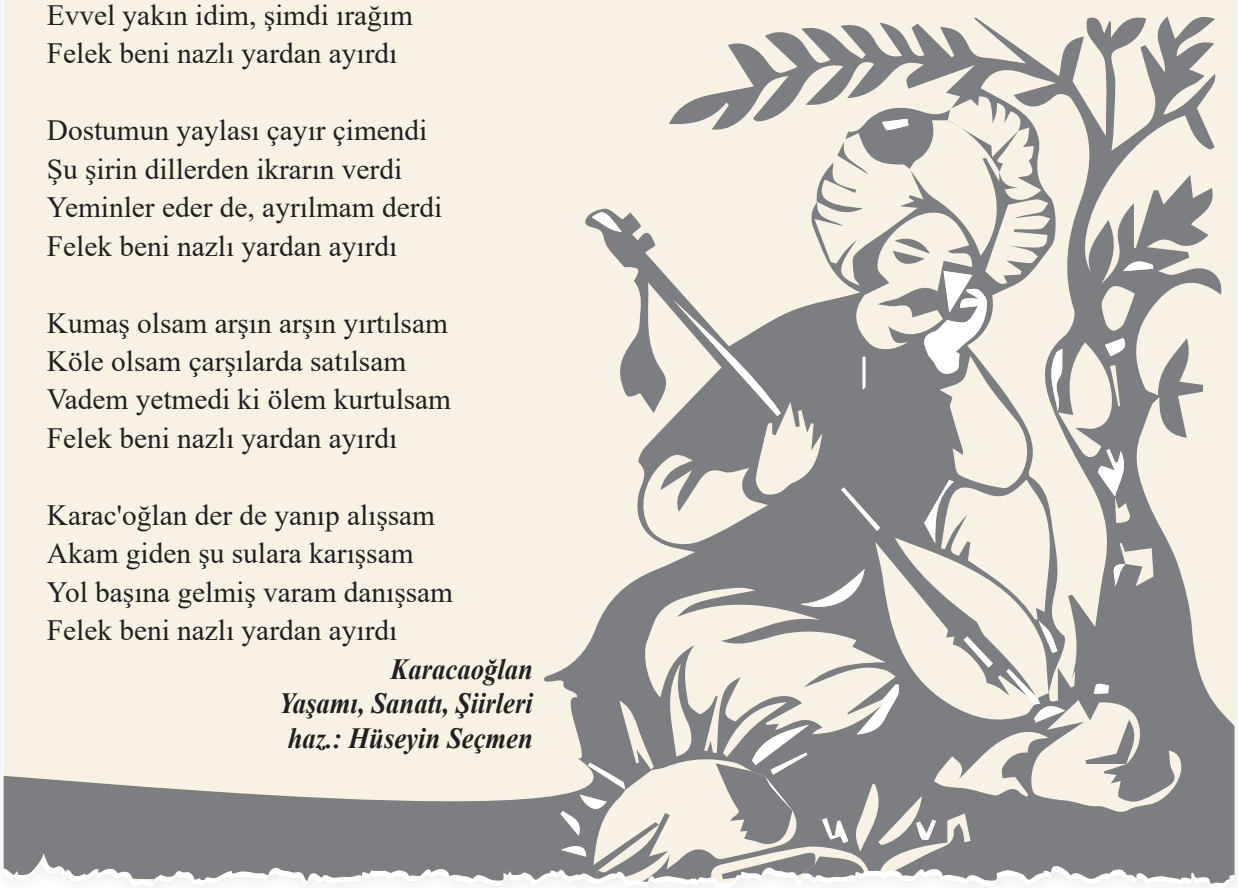

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

arşın: Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.

ikrar: Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz şiir; aşk, sevgi, ayrılık, hüzün, yiğitlik, ölüm gibi temaların işlendiği bir koşmadır. Koşma, halk edebiyatının en yaygın nazım biçimidir. Nazım birimi dörtlüktür, dörtlük sayısı 3-5 arasında değişir. 11'li hece ölçüsüyle söylenir. Daha çok 6+5 ya da 4+4+3 duraklıdır. Şair son dörtlükte adını ya da mahlasını söyler. Buna **tapşırma** denir. Kafiye düzeni abab (aaab)-cccb-dddb... biçimindedir. Koşmalarda daha çok

yarım kafiye kullanılmıştır. Aşk, ayrılık gibi konuların işlendiği koşmalara **güzelleme**; kahramanlık, yiğitlik ve savaş konulu olan koşmalara **koçaklama**; ölüm konulu koşmalara **ağıt**; kişi ya da topluma yönelik eleştiri içeren koşmalara da **taşlama** denir.

Sözlü gelenekte varlığını sürdüren koşmalar 16. yüzyıldan itibaren "cönk" adı verilen defterlere geçirilmeye başlanmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz "Koşma"nın şekil özelliklerini belirleyiniz.

2. Söyleyici nasıl bir ruh hâli içindedir? Böyle bir ruh hâli içinde olmasının sebebi nedir?

3. Metnin temasını ve konusunu belirleyiniz. Buna göre metnin nazım türünü söyleyiniz.

4. Şiirdeki söz sanatlarını bulunuz.

5. Metni aşağıda verilen koşukla tür, biçim özellikleri, dil ve anlatım ile içerik açısından karşılaştırarak koşmanın gelenek içindeki yerini değerlendiriniz.

KOŞUK

Üdig mini komıttı
Sakınç manga yumıttı
Könglüm angar emitti
Yüzüm meni (n)g sargarur
(...)

Bardı közüm yarukı
Aldı özüm konukı
Kanda erinç kanı-kı
Emdi üdin odgarur

Kördi meni emleyü
Baktı manga imleyü
Kaldım köngül tumlıyu
Kadgu meni torgurur

XI. Yüzyıl Türk Şiiri
haz.: Talât Tekin

6. Metinden hareket ederek Karacaoğlan'ın edebî kişiliği hakkında çıkarımlarda bulununuz. Metinle Karacaoğlan'ın sanatı arasında nasıl bir ilişki vardır?

7. Karacaoğlan dışında bildiğiniz halk şairleri kimlerdir?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Karacaoğlan (? - ?)

Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 17. yüzyıl saz şairlerinden olduğu söylenmektedir. Yaşamı üzerine kesin bilgiler yoktur. Edebiyat tarihçileri, Karacaoğlan'ın şiirlerine dayanarak Toroslarda doğup büyüdüğünü, Adana'nın Bahçe ve Kozan ilçeleri çevresinde yaşadığını düşünmektedir.

Geleneksel halk şiirimizin büyük ustalarından biridir. Şiirlerinde yalnızca hece ölçüsünü kullanmıştır. Genellikle işlediği tema doğa ve aşktır. Aşk temasını doğadaki benzetmelerle güzelleştirir. Sevgili onun şiirinde doğanın ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrılık, gurbet, sıla özlemi, ölüm ise şiirlerinde işlediği diğer temalardır.

Şiirleri 1920'den beri araştırılan, derlenip yayımlanan şairin bugüne değin yazılı kaynaklara beş yüzün üzerinde şiiri geçmiştir. Aynı çağda yaşamış diğer saz şairlerinin aksine divan şiirinden etkilenmemiştir.

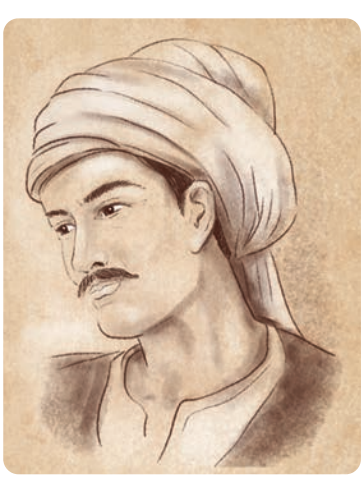

Karacaoğlan (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. Bir edebî geleneğin yüzyıllarca devam edebilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerekir? Açıklayınız.

2. Edebî eserlerde aşk temasının sıklıkla işlenmesinin sebepleri sizce nelerdir?

12. METİN

GAZEL

Benî candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

Kamû bîmârınâ cânan devâ-yî derd eder ihsan
Niçin kılmaz banâ dermân benî bîmâr sanmaz mı

Gamım pinhan dutardım ben dedîler yâre kıl rûşen
Desem ol bî vefâ bilmen inânır mı inanmaz mı

Şeb-î hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgaanım karâ bahtım uyanmaz mı

Gül-î ruhsârına karşû gözümden kanlu âkar sû
Habîbim fasl-ı güldür bû ahar sûlar bulanmaz mı

Değildim ben sanâ mâil sen etdin aklımı zâil
Beni men eyleyen câhil senî görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bû ne gavgaadır bu gavgaadan usanmaz mı

Ölçü: *Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün*

Fuzûlî

Fuzûlî Dîvânı, haz.: Abdülbaki Gölpınarlı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

bî vefâ: Vefasız.
bîmâr: Hasta.
çeşm-i giryân: Ağlayan göz.
efgaan: Çığlık, feryat.
fasl-ı gül: Gül mevsimi, ilkbahar.
gül-î ruhsar: Güle benzeyen yanak.
hemîşe: Her zaman, daima.
ihsan: Bağış.
kamû: Bütün.
mâil: Bir yana eğilmiş, hevesli, istekli, düşkün.
murâd: İstek, dilek.
pinhan: Gizli.
rind-i şeydâ: Dünya işlerini hoş gören, çılgın biri, çılgın âşık.
rûşen: Parlak.
şeb-î hicran: Ayrılık gecesi.
şem: Mum.
zâil etmek: Yok etmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz şiir, divan şiiri nazım biçimlerinden biri olan gazele örnektir. Gazelde kadın, aşk, eğlence gibi lirik temalar işlenir. En az 5 en fazla 15 beyitten oluşur. Kafiye düzeni aa, ba, ca ... şeklindedir. Aruz ölçüsünün her kalıbıyla yazılabilir. İlk beytine matla, son beytine **makta** denir. En güzel beyti, **beytü'l gazel** ya da **şah beyit**tir. Tüm beyitleri aynı güzellikte olan gazellere **yek avaz gazel**, bütün beyitlerinde aynı konunun işlendiği gazellere **yek ahenk gazel**, şairin adının geçtiği beyte **taç beyit** ya da **mahlas beyti** denir. Dizelerinin ortasında kafiye bulunan, ortadan ikiye bölünebilen gazeller ise **musammat gazel**dir. Gazel, konu bakımından halk edebiyatındaki koşmayı andırır.

Okuduğunuz şiir XVI. yüzyıl önemli şairlerinden olan Fuzûlî'ye aittir. Âşıkane gazelleriyle ünlü sanatçı bu şiirinde sevgilinin vefasızlığından ve kendi çaresizliğinden söz etmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. a. Metnin kafiye ve rediflerini bularak kafiye düzenini aşağıdaki tabloda gösteriniz. Buna göre metnin niçin musammat gazel olduğunu söyleyiniz.

b. Metnin matla, makta, şah beyit ve mahlas beyitlerini tablodaki numaralanmış beyitler üzerinde gösteriniz.

1	....	**5**	....
2	....	**6**	....
3	....	**7**	....
4	....		

2. Söyleyici, içinde bulunduğu durumdan niçin şikâyetçidir?

3. Okuduğunuz metin şairin en çok bilinen gazellerinden biridir. Gazel lirik ve samimi anlatımıyla okuyanları etkisi altına almaktadır. Metni lirik yapan özellikler nelerdir? Açıklayınız.

4. Metnin hangi beytinde hüsnütalil sanatı yapılmıştır?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Fuzûlî (1483 ? - 1556)

Fuzûlî (Temsilî)

Fuzûlî'nin yaşamı üzerine bilinenler çok azdır. Irak'ın Hille bölgesinde doğmuş olabileceği düşünülmektedir. Asıl adı Mehmet'tir.

Şah İsmail'in 1508'de Bağdat'ı fethetmesinden sonra Bağdat'ta bulunduğu, Şah İsmail adına yazdığı "Beng ü Bâde" adlı mesnevisinden anlaşılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman 1534'te Bağdat'ı fethettiğinde Fuzûlî padişaha kaside sunmuş ve kendisine evkaf dairesinden aylık bağlanmıştır. Bu dönemde orduyla Bağdat'a gelen Hayalî, Taşlıca Yahya gibi şairlerle de tanışmıştır.

Fuzûlî'nin bütün yaşamı Hille, Kerbelâ ve Bağdat çevresinde geçmiştir. Irak'ta ortaya çıkan bir veba salgını esnasında ölmüştür.

Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere üç dilde manzum ve mensur eserler vermiştir. Türkçe eserlerini Azerbaycan Türkçesiyle yazmıştır. Divan şiirinin en büyüklerinden olan Fuzûlî'nin şiirlerinin konusunu ilahi aşk, Ehl-i Beyt'e duyulan özlem ve ayrılık acısı oluşturur.

Fuzûlî, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini içten ve lirik biçimde ifade etmiştir.

Eserleri

Türkçe manzum: *Divan, Beng ü Bâde, Leylâ vü Mecnûn, Kırk Hadis, Su Kasidesi...*
Türkçe mensur: *Hadikatü's-Süeda, Mektubat, Şikâyetnâme...*
Farsça manzum: *Divan, Enîs'ül-Kalb...*
Farsça mensur: *Rind ü Zâhid, Risale-i Muamma.*
Arapça manzum: *Divan.*
Arapça mensur: *Matlaü'l-İtikad.*

Metne Hazırlık

1. Divan edebiyatının en yaygın nazım biçimlerinden biri olması, gazelin hangi özellikleri ile ilgilidir?

2. Divan edebiyatında gazel türünün en iyi örnekleri Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi'nde verilmiştir. Bu durumun sebebi sizce nedir?

13. METİN

GAZEL

Bana cevr ile cefâ eyleme ihsân eyle
Gayrıya mihr ü vefâ eyleme ihsân eyle

Sunuben hân-ı visâlûnî rakîbe her dem
Gamunı bana gıdâ eyleme ihsân eyle

İllere lutf u kerem eyleyicek sultânum
Cevr ile kahrı bana eyleme ihsân eyle

Ok gibi togruyam atma beni yâbâna şehâ
Kâmetüm hecr ile yâ eyleme ihsân eyle

Bâki-i haste-dili derd ile dermanda koyup
Gayrıyı derdine devâ eyleme ihsân eyle

Ölçü: *Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / (Fâilâtün)*

Bâkî

Bâkî Dîvânı, haz.: Sabahattin Küçük

"Saydam başörtülü kadın", Levni, 1720.

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

cefâ: Eziyet, çile.

cevr: Çile, zulüm.

gam: Keder, üzüntü.

hân-ı visâl: Kavuşma sofrası.

haste-dil: Gönül yarası.

hecr: Ayrılık.

ihsân eylemek: İyilik etmek, iyi davranmak.

kâmet: Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık, boy.

mihr: Sevgi.

şehâ: Ey padişah!

yâ: Ok atılan yay.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

16. yüzyıl, divan şiirinin yetkin örneklerinin verildiği bir yüzyıl olmuştur. İmparatorluğun Yükselme Dönemi'ne paralel biçimde edebiyat alanında da Bâkî, Fuzûlî gibi ustalar kendilerini gösterir.

Okuduğunuz metinde şair, aşk acısını ve sevgilinin vefasızlığını ele almıştır. Ayrıca gazelde kendine özgü deyiş ve buluşları, oluşturduğu üslupla dikkat çekmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz "Gazel"in teması nedir? Şair metnin temasını belirgin kılmak için hangi ahenk unsurlarına başvurmuştur? Metinden örnekler vererek söyleyiniz.

2. a. Metinde hangi kelimelerin bir arada kullanılmasıyla tezat sanatı yapılmıştır?

b. "Ok gibi doğruyum atma beni yâbânlere
Kaametim hecr ile yâ eyleme ihsân eyle" beytinde kullanılan imgeyi belirleyiniz.

c. Edebî sanat ve imgelerin metnin anlamına katkısını değerlendiriniz.

3. "Gazel"den nasıl bir aşk anlayışı yansımaktadır? Bu anlayış ile ilgili görüşlerinizi açıklayınız.

4. Metinde anlam bütünlüğü var mıdır? Buna göre gazelin türünü söyleyiniz.

5. Metni, Fuzûlî'nin gazeliyle aşağıdaki tabloda yer alan başlıklara göre karşılaştırınız.

	Tema	Temayı İşleyiş Tarzı	Edebî Sanatlar
Bâkî'nin Gazeli			
Fuzûlî'nin Gazeli			

Yazarın / Şairin Biyografisi

Bâkî (1526- 1600)

İstanbul'da doğdu, medrese öğrenimi gördü. Danişment olarak devlet hizmetine alındı. Mülazımlık, müderrislik, kadılık görevlerinde bulundu. Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine kadar yükseldi.

Divan şiirinin ustalarından biri sayılan Bâkî'nin belirgin özelliği eserlerinde dış dünyaya özgü ögelerin yer almasıdır. Bâkî'de doğa ve doğanın yarattığı etkiler kendisinden önce kullanılmamış olan imge dünyası içinde sergilenir. Tekniği ve dili sağlamdır. Beyit güzelliğinin yanında bütün güzelliğini de arar.

Bâkî, Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra yazdığı ünlü mersiyesi, buluşları, sesi, felsefesi ile klasik şiirimizin temel taşlarından biri olmuştur.

Bâkî (Temsilî)

Eserleri

Manzum: *Dîvân, Kanuni Mersiyesi.*

Mensur: *Fezâil-i Mekke...*

Metne Hazırlık

1. Övgü ve yerginin hayatınızdaki etkileri nelerdir?
2. Övgü ve yergiye en fazla konu olan kişilerin devlet büyükleri olmasının nedenleri sizce nelerdir?

14. METİN

KASİDE

Sanman ki felek devr ile şâmı seher eyler
Her vâkıanın âkıbetinden haber eyler

Bir düş gibidir hak bu ki manâda bu âlem
Ki göz yumup açınca zamânı güzer eyler

Bir yerde ki ârâma bu mikdâr ola mühlet
Erbâbı nice kesb-i kemâl ü hüner eyler

Olmuş tutalım müddet-i ârâmı da mütedd
Âkil nice temyiz-i reh-i hayr u şer eyler

Teşhîs-i reh-i hayr u şer olur mu o dilde
Ki leşker-i gam birbirini bîsiper eyler

Bulmaz reh-i hakkı meger ol kimse ki ana
Tevfîkini Hâdî-i ezel râhber eyler

Tevfîk refîk olmayıcak fâide yoktur
Her kim burada akla uyarsa zarar eyler
(...)

Nutk ile Mesîhâ geçinir her biri ammâ
Hâsıyyet-i sohbetleri insânı har eyler

Gavgâ-yı sühendir bu fazîletde nemiz var
Fazl ehli bizim başımız üstünde yer eyler

Söz ben dediğim cevher-i ulvî ise anı
Devrân sadef-i sem-i kabûle güher eyler
(...)

Hakkımda ne derlerse o gûne süfehânın
Âsâr-ı tabîatlerine kim nazar eyler

Lazım gelecek ol müteşâirlere tabım
Her marekede neyledi dahi neler eyler

Ol safder-i düşmanküş-i nazmım ki husûsâ
Şemşîr-i zebânımdan ahibbâ hazer eyler

Olursa eger himmet-i şâhenşeh-i âdil
Hâşâ ki bu endîşede Nefî zarar eyler

Ölçü: *Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün*

Nefi

Nefi Divanı, haz.: Metin Akkuş

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ahibba: Dostlar.
âkil: Akıllı.
ârâm: Durma, dinlenme.
âsâr-ı tabiat: Şahsiyet eserleri.
bîsiper: Sipersiz.
cevher: Var olan bir şeyin özü, esası.
devrân: Zaman, çağ.
dil: Gönül.
felek: Dünya, âlem.
gavgâ-yı sühen: Sanatlı söz söyleme mücadelesi.
güher: Cevher, mücevher, elmas.
güzer: Geçme, geçiş.
Hâdi: Doğru yolu gösteren.
har: Değersiz, itibarsız.
hâşâ: Asla, kat'iyen, hiçbir şekilde.
hazer eylemek: Korkmak.
himmet-i şâhenşeh-i âdil: Adalet sahibi sultanlar sultanının yardımı.
kesb: Kazanma.
leşker-i gam: Gam ordusu.
mareke: Savaş alanı, harp meydanı, cenk yeri.
Mesîhâ: Hz. İsa'nın lakabı.
mütedd: Uzanmış, yayılmış.
müteşâir: Şairler.
nutk: Söz, konuşma.
rahber: Rehber.
refik: Arkadaş, dost.
reh: Yol.
sadef: Sedef.
safder-i düşmanküş-i nazm: Şiirin düşmanları öldüren yiğidi, bahadır.
semi: Duymak, işitmek.
süfehâ: Sefihler, bayağı kimseler.
şâm: Akşam.
şemşîr: Kılıç.
şemşîr-i zebân: Dil kılıcı.
tab: Huy, mizaç, karakter, yaratılış.
temyiz-i reh-i hayr u şer: İyilik ve kötülük yollarını ayırabilmek.
tevfîk: Yardım.
ulvî: Yüce, yüksek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Kaside; ilk beyti kendi içinde, diğer beyitleri ilk beyitle kafiyeli olmak üzere beyit sayısı 33 ila 99 arasında değişen ve aynı vezinle söylenen nazım biçimidir. Kafiye düzeni gazelde olduğu gibi aa-ba-ca-da...

biçimindedir. Kasidenin ilk beytine **matla**, son beytine **makta**, en güzel beytine **beytü'l kasid**, şairin adının ya da mahlasının geçtiği beyte **taç beyit** denir. Tam bir kaside altı bölümden oluşur:

Nesib (Teşbib): Giriş niteliğindeki bu bölümde mevsimlerin, çeşitli varlıkların, savaş, bayram gibi olay ve durumların tasviri yapılır. Kasideler bu bölümde yapılan tasvirlere göre "bahariyye, şitaiyye, ramazaniyye" gibi adlar alır.

Girizgâh: Asıl konuya geçmeden önce söylenen beyittir.

Tegazzül: Kasideye aynı ölçü ve uyakla yazılmış bir gazelin eklendiği bölümdür.

Fahriye: Şairin kendisini övdüğü bölümdür.

Methiye: Din ve devlet büyüklerinin övüldüğü kasidelerdir.

Dua: Şair bu bölümde, övdüğü kişi, devlet ve kendisi için iyi dileklerde bulunarak dua eder.

Kasideler işledikleri konulara göre şu isimleri alır:

Tevhid: Allah'ın birliğini konu alan kasidelerdir.

Münacat: Allah'a yakarış içeren kasidelerdir.

Naat: Hz. Muhammed'i övmek için yazılan kasidelerdir.

Hicviye: Bir kimseyi, olay ya da durumu yermek için yazılmış kasidelerdir.

Mersiye: Birinin ölümünden duyulan üzüntünün dile getirildiği kasidelerdir.

Culusiye: Padişahların tahta çıkışını kutlamak için yazılan kasidelerdir.

Okuduğunuz metin övgü ve yergi şairi olan Nefi'nin bir kasidesidir. Şairin şiirlerinde görülen hayallere çokça yer verilmesi, tezat kullanımı XVII. yüzyılda etkisi görülmeye başlanan sebkihindî akımına aittir. Hint üslubu olarak bilinmekte olan bu anlayışla yazılan şiirlerde sanatlı ve süslü bir dil kullanılarak kapalı bir anlatıma başvurulur. Nâilî, Neşâti, Şeyh Gâlip bu anlayışın diğer önemli temsilcilerindendir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Sanman ki felek devr ile şâmı seher eyler
Her vâkıanın âkıbetinden haber eyler
Bu beyitteki kafiye ve redifi gösteriniz.

2. Divan şiirinde dünyanın geçiciliğinden söz edilir. Okuduğunuz şiirdeki bu anlayışa uygun dizelerden örnek gösteriniz.

3. Şair, hangi dizede kendini övmektedir?

4. Okuduğunuz şiirde şair kimden medet ummaktadır? Anlatınız.

5. Metinde telmih, teşhis ve teşbih sanatlarının hangi beyitlerde yapıldığını belirleyiniz. Bunların metnin anlamına nasıl bir katkıda bulunduğunu söyleyiniz.

6. a. Nefi hicivleriyle ünlüdür. Okuduğunuz beyitlerin hangilerinde satirik bir anlatım söz konusudur?

b. Metindeki beyitlerin kaside nazım biçiminin hangi bölümlerine ait olduklarını belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metin Nefi'nin en tanınmış kasidelerinden biridir. Metinden yola çıkarak Nefi'nin edebî kişiliğiyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.

8. Yazıldığı dönemin siyasi ve kültürel değerleri, metnin oluşumunu nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Nefi (? - ?)

Erzurum'da doğdu. Medrese eğitimi gördü. 1. Ahmet Dönemi'nde İstanbul'a geldi. Padişahın ilgisini çekerek saraya girdi. Nefi hayal gücü zengin bir şairdir.

Divan şiirinin en güçlü övgü ve yergi şairlerindendir. Kaside nazım şeklinin önemli temsilcilerindendir. Şiirlerinde doğrudan anlatımı tercih etmiştir. Kaside ve gazellerinde ölçüyü başarıyla kullanmıştır. Coşkusunu ifade edecek kelimeleri bulmada ustadır.

Eserleri

Manzum: *Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân, Sihâm-ı Kazâ.*

Nefi (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. Daha çok hangi tür şarkılar dinlersiniz?

2. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1718-1730 yılları arasındaki dönemi Lale Devri olarak anılmaktadır. Lale Devri'nde şarkı türünün yaygınlaşmasıyla dönemin şartları arasında nasıl bir ilişki olabilir? Açıklayınız.

15. METİN

ŞARKI

Erişti nev-bahâr eyyâmı açıldı gül-ü gülşen
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen
Çemenler döndü rûy-ı yâre reng-i lâle vü gülden
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Açıldı dil-berin ruhsârı gibi lâleler güller
Yakıştı zülf-i hûban veş zemîne saçlı sünbüller
Nevâ-sâz olmada bin şevk ile âşüfte bülbüller
Çerâgan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

Gelir deyü cihanı şehriyârı bezm-i gül-zâre
Temaşa etmek için yâsemenler çıktı dîvâre
Tebessümle dedi gül-gonce gûş-i bülbül-i zâre
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Olup gülşen çerâgan ile pür şevk-u neşât-efzâ
Zemîni lâle-zârın nûrdan tâvûsdur gûyâ
Hezâran müjde kim açıldı rûy-i gonce-i zîbâ
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Sezâdır kim cihânın pâdişâh-ı mekrümet-kârı
Müşerref ede teşrîf-i hümâyûniyle gül-zârı
Nedîm'in sâzlarla okuna bu tâze güftârı
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Ölçü: *Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün*

Nedim
Nedim Divanı, haz.: Abdülbâki Gölpınarlı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âşüfte: Çılgın gibi seven, meftun.
bezm-i gülzâr: Gül bahçesi meclisi.
çerâgan: Etrafı aydınlatma, şenlik.
dîde: Göz.
dîvâr: Duvar.
güftâr: Söz.
gûş-i bülbül-i zâr: İnleyen bülbülün kulağı.
hezâran: Binlerce.
lâle-zâr: Lale bahçesi.
müşerref: Katılma, teşrif etmek.
neşât-efzâ: Şen eden, mutlu kılan.
nevâ-sâz: Ötmek, şakımak.
pâdişâh-ı mekrümet-kâr: Cihanın şerefli padişahı.
pür-şevk: Dolu, neşeli.
ruhsâr: Yanak.
rûşen: Aydın, parlak.
rû-yi gonce-i zîbâ: Güzel goncanın yüzü.
rû-yı yâr: Sevgilinin yüzü.
sezâ: Layık.
şehriyâr: Padişah.
tâvûs: Tavus kuşu.
temâşa: Seyretmek.
teşrif-i hümâyûn: Padişahın gelişi.
veş: Gibi.
zemîn: Yer.
zülf-i hûban: Güzellerin saçı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metin, divan edebiyatında bentlerle kurulan nazım biçimlerinden biri olan şarkı örneğidir. **Şarkı,** divan edebiyatında bestelenmek için yazılan şiirlerdir. Aşk, sevgi, güzellik, ayrılık, eğlence gibi çeşitli konuların işlendiği bu türü, divan şiirine Türkler kazandırmıştır. Halk edebiyatındaki türkü türünden esinlenerek oluşturulmuştur. Dörder dizelik bentlerden oluşan şarkının bent sayısı 3-5 arasında değişir. **Uyak** düzeni genellikle aaaa-bbba-ccca... şeklindedir. Bazı şarkılarda ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizesi öteki bentlerin dördüncü dizesi olarak tekrarlanır, buna **nakarat** denir. Şarkıların en önemli dizesi, bentlerin üçüncü dizesidir. Bu dizeye **miyan** denir.

Nedim, divan edebiyatında şarkı türünün en bilinen şairidir. Şarkıları birçok bestekâr tarafından bestelenmiştir. Şiirlerinde Lâle Devri'nin eğlenceye dayalı yaşamından izler görülür.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Bazı şiirlerde birden çok tema bulunabilir. Buna göre metnin her biriminin temasını söyleyiniz.

2. Mahallileşme; şiirde halk deyişlerine, günlük ve sıradan olaylara, yerel değerlere yer verilmesidir. Türk edebiyatında bu akımın en önemli temsilcisi Nedim'dir. Mahallileşmenin öncüsü Türkçede sadeleşmeyi savunan Türkiibasit akımıdır. 16. yüzyılda ortaya çıkan bu akımın en önemli temsilcileri Aydınlı Visali, Tatavlalı Mahremi ve Edirneli Nazmî'dir. Deyim ve atasözlerini şiirde kullanan bu şairler, anlaşılır bir Türkçe ile şiir yazmayı savunmuşlardır.

Buna göre okuduğunuz metinde mahallileşme akımının hangi özellikleri yansımıştır?

3. a. Metni "Türkü" metniyle aşağıda verilen başlıklara göre karşılaştırınız.

- Tür
- Biçim
- Dil ve anlatım
- İçerik

b. Karşılaştırma sonuçlarınıza göre bir halk edebiyatı ürünü olan türkünün divan edebiyatı ürünü olan şarkıyı hangi bakımlardan etkilediğini belirleyiniz.

4. a. Metinde hangi varlıklar üzerinden teşhis ve intak sanatı yapılmıştır?

b. Divan edebiyatında bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söze **mazmun** denir. Mazmunlar her divan şairinde ortaktır.

Anlatılan	Anlatan
Sevgili	Ay, güneş, Yusuf, peri, melek, huri, padişah, sultan, hızır, mesih, yıldız, gülşen, bahar, mushaf, cennet...
Sevgilinin ağzı	Lâl, yakut, mercan, akik, lâle, erguvan, kan, şarap, kadeh, ab-ı hayat...
Sevgilinin boyu	Selvi, tuba, elif, sedir...
Sevgilinin beli	Kıl, hat, hayal...
Sevgilinin teri	Gül suyu, jale, gevher...
Kirpik	Ok, mızrak...
Kaş	Keman, hilâl, mihrap, yay, belâ...
Zülüf	Sümbül, perişan kement, zincir, akrep...
Göz	Ahû, kara, nergis, mest, mahmur...
Gamze	Fettan, kılıç, şemşir, hançer, cellât...

Buna göre metindeki mazmunları bulunuz.

c. Metindeki söz sanatları ve mazmunların metnin anlamına nasıl bir katkıda bulunduğunu açıklayınız.

5. Metinde yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlar nelerdir? Metnin yazıldığı dönemin sosyal hayatıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Nedim (? - 1730)

İstanbul'da doğdu. Medrese öğrenimi görerek Arapça ve Farsça öğrenme olanağı buldu. Müderrislik göreviyle devlet hizmetine girdiği zaman dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın güvenini kazandı. Paşa'nın özel kitaplığında görev aldı.

Divan şiirinin son büyük şairlerinden biri sayılan Nedim, şarkı ve gazellerindeki coşku dolu anlatımı ile "Lale Devri Şairi" olarak tanındı. Şiirlerinde çevre özelliklerini yansıtması ve yer yer İstanbul Türkçesinde rastlanan deyimleri kullanmasıyla divan şiirine yeni bir hava getirdi. Döneminin yaşantısını ve İstanbul görüntülerini şiirlerine yansıttı. Şarkı türünün gelişmesine büyük katkıda bulundu. Mahallileşme akımının önde gelen temsilcilerinden oldu.

Nedim (Temsilî)

Eserleri

Manzum: *Nedim Divanı.*

Çeviri: *Sahaifü'l Ahbar, Aynî Tarihi.*

Dil Bilgisi

☛ Aşağıdaki metinde geçen belirtili isim tamlamalarını bulunuz. Bunların metindeki işlevini açıklayınız.

Diyor ki: İbriğin başı kaz boynu gibi dik durmuştur. (...) Hüznü onun altına gömelim ve gece gündüz sevinelim.

***ukruk** kement. Şu atasözünde geçer: Tagıg ukrukın egmes, tenizni kaygıkın bögmes. Anlamı şudur: Yüksek dağ kementle tutulmaz; denizin de kayıkla önü kesilmez. Yani, önemli bir iş, basit bir sebepten dolayı reddedilmez.*

***okluk** okluk, sadak.*

***alçak** yumuşak huylu, zarif.*

***(ulduk) ulduk at** nalsız at ve benzerleri.*

***Alguk** Kâşgar'ın bir köyünün adı.*

☛ Aşağıda verilen dörtlüklerdeki belirtisiz isim tamlamalarını bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

Su dibinde mâhi ile
Sahralarda âhû ile
Aptal olup yahu ile
Çağırayım Mevlâm seni
(...)

Bilmişim dünya halini
Terk ettim kıyl ü kalini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni

Altın kafes idi benim durağım
Dost elinden yaralandı yüreğim
Evvel yakın idim şimdi ırağım
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

☛ Aşağıdaki dörtlükteki zincirleme isim tamlamasını bulunuz. Bu tamlamanın nasıl oluştuğunu açıklayınız.

Ali, Fâtıma'nın yâri
Ali çaldı Zülfekâr'ı
Düldül atının eyeri
O da yine ağaçtandır
(...)

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıdaki metinden büyük harflerin kullanımı ile ilgili hangi imla kurallarına ulaşılabilir? Metinde düzeltme işaretinin (^) hangi işlevde kullanıldığını söyleyiniz.

Nurdandır Kâbe eşiği
Cihanı tuttu ışığı
Hasan, Hüseyn'in beşiği
O da yine ağaçtandır

Yeter Pir Sultan'ım yeter
Dertlilere derman katar
Türlü türlü meyve biter
O da yine ağaçtandır

☛ Bu metinde iki noktanın (:) ve yay ayracın ( ) hangi işlevlerde kullanıldığını belirtiniz.

Diyor ki: *İbriğin başı kaz boynu gibi dik durmuştur. (...) Hüznü onun altına gömelim ve gece gündüz sevinelim.*
(....)
okluk *okluk, sadak.*
alçak *yumuşak huylu, zarif.*
(ulduk) ulduk at *nalsız at ve benzerleri.*
Alguk *Kâşgar'ın bir köyünün adı.*
(amrak) amrak könül *temiz ve sıcak gönül.*

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİ TANIMA

Mâni ve Koşma Yazma

Mâni ve koşma halk edebiyatı nazım şekillerindendir. Bu nazım şekillerinin kendilerine özgü kuralları vardır. "Okuma" bölümünde incelediğiniz koşma ve mâniler bu kurallara uygun olarak söylenmiştir.

B) UYGULAMA

☛ Defterinize mâni ve koşma nazım biçimlerinin özelliklerine uygun birer metin yazınız.

☛ Mâni ve koşmanızı yazarken metninizde imge ve söz sanatlarına da yer veriniz. Şiirlerinizi okuyarak arkadaşlarınızla paylaşınız. Onlardan şiirlerinizi değerlendirmelerini isteyiniz. Arkadaşlarınızın eleştirilerine açık olunuz.

☛ Yazdığınız şiirleri sınıf ya da okul panosunda sergileyiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A. SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Derleme

Derleme; seçme yaparak toplama, bir araya getirme anlamına gelir. Sözlü kültür ürünleri halk ağzından derlenerek yazıya geçirilir. Masallar, destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri vb. derlenerek yazıya geçirilen ürünlerdir.

Türk halk kültüründe önemli bir yeri olan mâniler de derleme yoluyla yazıya geçirilir. Derlenen mâniler konularına göre tasnif edilir.

Bir derleme yapılırken kaynak kişiyle yapılan tüm konuşmalar ses ya da görüntü kayıt cihazları ile kaydedilmelidir. Derleme yapılan kişinin adı, soyadı, yaşı gibi kişisel bilgiler de kayda geçirilmelidir.

Şiir Dinletisi

Bir şiir dinletisi için her şeyden önce dinletide şiir okuyacak kişi kendine uygun (ses tonuna, duygu dünyasına vb.) şiirler seçmelidir. Bunun dışında seçilen şiirlere uygun müzikler belirlenmeli; resim, fotoğraf gibi görsel unsurlarla dinleti zenginleştirilmelidir. Dinletide şiirin ezbere okunması dinletinin hedefine ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

B) UYGULAMA

☛ Aile büyüklerinizden veya başka kişilerden mâni derleyiniz. Bunları konularına göre tasnif ediniz. Derlediğiniz mâniler sınıfta arkadaşlarınıza okuyunuz. Mâniler okurken ses ve heceleri birbirine karıştırmamaya, kelime ve cümle vurgusuna dikkat ediniz. Ses tonunuzu amacınıza, ortama, şiirin içeriğine ve hedef kitlenize göre ayarlayınız.

☛ Halk şiiri nazım biçimlerinden oluşan şiir dinletisi hazırlayıp sununuz.

☛ Divan şiiri nazım biçimlerinden oluşan şiir dinletisi hazırlayıp sununuz.

☛ Arkadaşlarınızdan dinletide yer alan şiirleri; ahenk, ses akışı ve hissettirdiği duygular bakımından değerlendirmelerini isteyiniz.

3. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Sözlü edebiyatın ürünleri destan, koşuk, sagu ve savlardır.

2. ( ) "Divan-ı Hikmet" Türk edebiyatında aruz ölçüsünün kullanıldığı ilk eserdir.

3. ( ) Koşma, anonim halk edebiyatı ürünü olup yalnızca 11'li hece ölçüsüyle yazılır.

4. ( ) Divan şiiri halkın yaşantısından uzaktır.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı, gelişimini sözlü ve ..... olmak üzere iki koldan sürdürmüştür.

2. Geçiş Dönemi Türk Edebiyatı'na ait eserler ..... ile ..... yüzyıllar arasında verilmiştir.

3. Gazel ve kasidenin ilk beytine ....., son beytine ..... denir.

4. Divan edebiyatında şarkı türünün en önemli temsilcisi .....dir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. "Yuğ" adı verilen yas törenlerinde ölen kişinin yiğitliğini, üstün niteliklerini ve ölümünden duyulan hüznü dile getiren şiirdir. Tema bakımından halk edebiyatındaki karşılığı ağıt, divan edebiyatındaki karşılığı mersiyedir.

Bu metinde tanıtılan şiir türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ağıt B) Gazel
C) Kaside D) Koşma
E) Sagu

2. "Kutagu Bilig" **ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?**

A) "Mutluluk veren bilgi" anlamına gelmektedir.
B) Yusuf Has Hâcip tarafından 1069-1070 yıllarında yazılmıştır.
C) Eserde sembollere yer verilmiştir.
D) Eser Uygur Türkçesiyle yazılmıştır.
E) Türk edebiyatındaki ilk mesnevidir.

3. "Divan-ı Hikmet" **ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?**

A) Hoca Ahmet Yesevi'nin "hikmet" denen şiirlerinin toplandığı eserdir.
B) 12. yüzyılda kaleme alınmıştır.
C) Türk edebiyatında dinî-tasavvufi geleneğin ilk önemli ürünüdür.
D) Sade ve yalın bir dili olan eserde Allah aşkı ve peygamber sevgisi işlenmiştir.
E) Arapça yazılan eserde aruz ve hece, dörtlük ve beyit birlikte kullanılmıştır.

4. Aşağıdakilerden hangisi "Divanü Lugati't-Türk"**ün bir özelliği değildir?**

A) Kaşgarlı Mahmut tarafından dönemin Osmanlı halifesine sunulmuştur.
B) Sözlü Edebiyat Dönemi ürünlerinin derlenerek toplandığı ilk kaynak eserdir.
C) Araplara Türkçeyi öğretmek ve sevdirmek için yazılmıştır.
D) İlk Türkçe sözlük niteliğindedir.
E) Kaşgarlı Mahmut eserinde, o dönemde Türklerin yaşadığı yerlerle ilgili bir haritaya da yer vermiştir.

5. 12. yüzyılda Edip Ahmet Yükneki tarafından aruz ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır. Beyit ve dörtlüklerin birlikte kullanıldığı eser, mesnevi türündedir. Eser, dinî ve ahlaki konuları işlemiştir.

Bu metinde tanıtılan eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Divan-ı Hikmet
B) Kutadgu Bilig
C) Divanü Lugâti't-Türk
D) Atebetü'l-Hakayık
E) Şehnâme

6. Aşk, sevgi, ayrılık, hüzün, yiğitlik, ölüm gibi temaların işlendiği bu tür, halk edebiyatının en yaygın nazım biçimidir. Nazım birimi dörtlüktür, dörtlük sayısı 3-5 arasında değişir. 11'li hece ölçüsüyle söylenir, daha çok 6+5 ya da 4+4+3 duraklıdır. Şair son dörtlükte adını ya da mahlasını söyler, bu dörtlüğe "tapşırma" dörtlüğü denir. Uyak düzeni abab (aaab)-cccb-dddb ... biçimindedir.

Bu metinde sözü edilen nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Destan
B) Koşma
C) Nefes
D) Semai
E) Varsağı

7. Gazelle ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Lirik konuların işlendiği divan edebiyatı nazım biçimidir.
B) Kafiye düzeni aa, ba, ca ... biçimindedir.
C) Hece ölçüsünün her kalıbıyla yazılabilir.
D) İlk beytine matla, son beytine makta denir.
E) En güzel beyti, beytü'l gazel ya da şah beyittir.

8. İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye

Bu dörtlük aşağıdaki nazım biçimlerinden hangisinin özelliklerini taşımaktadır?

A) Destan
B) Koşma
C) Semai
D) Türkü
E) Varsağı

9 . Benden selam olsun Bolu Beyi'ne (I)
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır (II)
Ok gıcırtısından kalkan sesinden (III)
Dağlar seda verip seslenmelidir

Düşman geldi bölük bölük dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı (IV)
Tüfenk icad oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır (V)

Numaralanmış kelime gruplarından hangileri isim tamlamasıdır?

A) I ve II
B) I ve III
C) II ve III
D) III ve IV
E) IV ve V

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Konularına göre koşmalar hangi adları alır?

.....
.....

2. Mahallileşme akımı nedir?

.....
.....

D. Aşağıda verilen sanatçıları ve eserleri doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Sanatçı		Eser
1. Fuzûlî	.....	**a.** Sihâm-ı Kazâ
2. Yunus Emre	.....	**b.** Kanuni Mersiyesi
3. Nefi	.....	**c.** Şikayetnâme
4. Bâkî	.....	**ç.** Risâletü'n Nushiyye
		d. Yûsuf ve Zelîhâ

4. Ünite

DESTAN/EFSANE

Seyyid Gazi yolun diktiler nişan
Deli gönlüm oldu şimdi perişan
Tanrı kelamını her dem söyleyen
İdris cennettedir Musa Tur'dadır

Karacaoğlan

OKUMA

- *Destan/Efsane*

  Dil Bilgisi

  - *Sıfat Tamlamaları*
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Efsane Derleme ve Yazıya Geçirme*
- *"15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" Konulu Yazı Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Efsane Sunma*

OKUMA

Metne Hazırlık

1. Destanlar yüzyıllar boyunca hangi yollarla gelecek kuşaklara aktarılmıştır?

2. Destan, efsane, masal vb. sözlü kültür ürünlerinde sıklıkla olağanüstü unsurlarla karşılaşılır. Sizce bunun nedeni nedir?

1. METİN

ŞEHNÂME

(Destan, Acem padişahlarının saltanatlarının tarihî seyrini anlatır.)

Acem padişahlarının ilki olan ve otuz yıl saltanat süren Kiyûmers'in tahta geçmesi ve Ehrimen adlı ifritin onu kıskanması

- Yeryüzünde büyüklüğün ününe ilk defa kimin eriştiğini, halkın içinden yetişen söz erleri nasıl anlatıyorlar dinle de, öğren...
- İlk olarak başına taç konan insan kimdir? Kimse, tabiî geçmiş zamanları olduğu gibi hatırlayamaz.
- Ancak, oğullar atalarından dinlemiş olurlarsa, sana işittiklerini birer birer anlatabilirler.
- Ve böylece, yeryüzünde büyüklüğün adını ilk olarak kimin taşıdığını, en yüksek yerlere evvelâ kimin yücelmiş olduğunu söyleyebilirler.
- Geçmiş zamanları inceleyen ve kahramanların hikâyelerini anlatan birisi,
- Taç giymek, tahta oturmak törenini önce Kiyûmers'in yaptığını ve ilk padişahın Kiyûmers olduğunu söylüyor.
- Güneş Koç burcuna girince, dünya bir güzellik ve tazelik kazandı.
- Güneş oradan öyle bir parladı ki bütün yeryüzü baştanbaşa gençleşti.
- Kiyûmers padişahlık makamına geçti, cihan padişahı oldu ve ilk zamanlar dağların içinde oturdu.
- Böylece, onun bahtı ve tahtı, dağlardan yücelmeğe başladı. O da, buyruğundakiler gibi kaplan postu giyerdi.
- Yeryüzüne, insanca yaşamayı getiren odur. Ondan evvel insanlar ne giyinmesini ne de yemek pişirmesini bilirlerdi.
- Tahtına oturduktan sonra, güzellikçe güneşten hiç de aşağı kalmıyan Kiyûmers, otuz yıl padişahlık etti.
- Tahtının üstünden yüzü, dümdüz bir selvinin üzerine doğmuş iki haftalık bir ay gibi parladı.

(…)

Hûşeng ve Kiyûmers'in kara deve karşı savaş yapmak için hazırlanmaları

- Siyâmek'in bir oğlu vardı. Büyük babasının yanında vezirlik yapıyordu.
- Bu büyük yaradılışlı şehzadenin adı Hûşeng'ti. Akıl ve zekânın bir örneği sanılırdı.
- Büyük babası, oğlunun bir yadigârı olan onu yanında büyütüp yetiştirdi.
- Oğlunun yerine koydu. Gözü, ondan başka kimseyi görmezdi.
- İntikam almak için devle savaşmağa karar verince, o büyük yaradılışlı Hûşeng'i yanına çağırdı.
- Ona, bütün geçmiş maceraları anlatarak, bütün sırları açtı:
- "Ben, bir ordu toplamak ve ortalığı altüst etmek istiyorum."
- "Senin, o ordunun komutanı olman gerek! Çünkü, artık benim ömrüm azaldı. Benden sonra, zaten bu makam senindir!" dedi;
- Sonra, perileri ve yırtıcı hayvanlardan da kaplanları, aslanları, kurtları ve azgın sırtlanları topladı.
- Böylece bu ulu padişahın idaresi altında türlü, türlü hayvanlar, kuşlar ve perilerden ibaret bir ordu hazırlandı.
- Padişah Kiyûmers ordunun arkasında, torunu Hûşeng de önünde bulunuyordu.
- Kara yağız dev, korku ve helecanla, bastığı yerlerden toprakları havaya savurarak geldi.
- Cihan padişahı, yırtıcı hayvanların bağırmalariyle devin pençesinin gevşediğini, kuvvetini kaybettiğini gördü.
- İki taraf birbirine girdiler. Devler, yırtıcı hayvanların karşısında yorgun bir hale geldiler.
- Hûşeng, pençeleriyle savaş aslanı gibi öyle bir saldırdı ki dünyayı, hiç yorulmak bilmeyen devin başına dar etti.

(…)

- Kiyûmers'in, böylece intikamını aldıktan sonra ömrü sona erdi.
- Dünya, ondan boş kaldı. Bak, hangi padişah onun kadar ünlüdür?
- O da bu yalancı dünyaya sahipolmak istedi. Fakat, sonunda elinde hiçbir şey kalmadı.
- Dünya, baştanbaşa, aslı olmayan bir masaldan başka bir şey değildir. O hiç kimseye kalmaz.

HÛŞENG

Hûşeng'in saltanatı kırk yıldı.

- Cihan padişahı, akıllı ve adaletli olan Hûşeng, saltanat tacını başına koydu, büyük babasının yerine geçti.
- Başı akıl ve yüreği adaletle dolu olarak, kırk yıl padişahlık etti.
- Saltanat tahtına oturduktan sonra şöyle dedi:
- "Yedi iklimin padişahı benim! Ben her yerde galibim, her yerde benim buyruğum tutulur.
- "Muzaffer edici Tanrı'nın buyruğiyle adalet yapmağa ve bağışlarda bulunmağa karar verdim!"
- Bundan sonra dünyayı baştan başa ma'mur kıldı, yeryüzünü adaletle doldurdu.
- Evvelâ eline bir töz geçirdi ve bilgisi sayesinde, henüz taşla karışık bulunan demiri taştan ayırdı.
- Su rengindeki demiri esas bir madde olarak kullandı ve onu sert taştan çekip çıkardı.
- Ve demircilik sanatını icadederek demirden keser, testere ve balta yaptı.
- Bu bittikten sonra da su tedarik etmenin yolunu aradı, nehirlerden sular getirerek ovaları suladı.
- Derelerin, nehirlerin sularına mecralar açtı, kanallar yaptı, büyük gücü sayesinde insanların çektikleri zahmeti azalttı.
- Böylece, insanların görgüleri artarak tohum saçmayı ve ekip biçmeyi öğrendiler.

(…)

CEMŞİD

Cemşid'in padişahlığı yedi yüz yıldı.

- Tahmurs'un oğlu çok değerli Cemşid, yüreği babasının öğütleriyle dolu olduğu hâlde,
- Tahta çıktı. Padişahlara yapılan törenle başına altın tacını giydi,
- Beline kemerini kuşandı. Dünya baştanbaşa onun hükmüne girdi.
- Herkes, onun adaleti sayesinde rahata kavuştu. Devler, periler, kuşlar hep onun buyruğuna girdi.
- Onunla dünyanın şerefi arttı ve saltanat tahtı daha parlaklaştı.

(…)

- Evvelâ savaş aletlerini yapmağa girişti, bu suretle savaş erlerine ün aramanın yolunu açtı.
- Padişahlığın büyüklüğü ve kudreti ile demiri yumuşak, işlenmesi kolay bir hâle getirdi. Ondan tulga, zırh ve zırhlı gömlek yaptı.

  Parlak zekâsı sayesinde, yine demirden, zırhlı kaftan ve elbise yapabildi.

(…)

- Cemşit, bir vakitler de sert taştan parlak mücevher çıkarmağa çalıştı.
- Bu suretle eline yakut, kehribar, gümüş ve altın gibi birtakım mücevherler geçti.
- Büyü ile bunları sert taşlardan ayırdı. Böylece, gizli, şeylerin anahtarı bulunmuş oldu.
- Bundan başka, daha insanların arzu ettikleri güzel kokuları,
- Ban, kâfur, misk, öd ve amberi, sâf ve berrak gül suyunu buldu.
- Hekimliği, her dertlinin dermanını, sağlığın ve hastalığın sebeplerini keşfetti.
- Bütün bu sırları meydana çıkardı. Dünyaya, bu padişah gibi bir araştırıcı gelmemiştir.

DAHHÂK

Saltanatı bin yıldı.

- Dahhâk, saltanat tahtına oturduktan sonra, bin yıl padişahlık etti.
- Bütün dünya onun idaresi altına girdi. Böylece, uzun bir zaman geçti.
- Akıllı adamların iyi âdetleri yeryüzünden kalktı. Akılsızlar, her yerde emellerine kavuştular.
- Bilgi ve fazilet hor görüldü, hilekârlık meydan aldı. Doğruluk gizlendi, kötülük ortaya çıktı.
- Devler, istedikleri gibi kötülük yapmağa başladılar. İyilikten kimse açıkça bahsedemez oldu.

(…)

GÜRŞASB

Padişahlığı dokuz yıldır.

- Zev'in, Gürşasb adında, gönlünün dileğince yetiştirdiği bir oğlu vardı.
- Babasının ölümünden sonra yerine geçerek tahtına oturdu. Başına Keyâniyân tacını giydi.
- Böylece, babasının bıraktığı tahta oturan Gürşasb, büyüklüğü sayesinde, yeryüzünü çok güzel idare etti.
- Beri taraftan Zev'in öldüğü ve padişahlık tahtının artık boş kaldığı haberi Türklere de geldi, erişti.

- Efrâsiyâb, bu haberi duyunca, telaşa düştü ve hemen nehrin üzerindeki gemilerden birine atlayarak Rey yakınındaki Hâr iline geldi.

(…)

- Bir müddet böyle geçtikten sonra, nihayet, bela ağacı, Ebucehil karpuzundan ibaret olan yemişini verdi:
- O yıl Zev'in oğlu Gürşasb da ölerek, yeryüzünde birçok kötülükler aldı yürüdü ve
- Padişahlık tahtının boş kaldığı hakkında yayılan haberlerle herkesin kulağı doldu.
- Bundan sonra da, atılmış bir taş gibi cesur Peşeng'den Efrâsiyâb'ın kulağına birdenbire bir haber çalındı.
- Peşeng, yolladığı bu haberle Efrâsiyâb'a- "Orduyu al, Ceyhun'u geç, hiç kimsenin tahta çıkmasına meydan bırakma!" diyordu.
- Bunun üzerine Efrâsiyâb, derhal, Sipencap ovasından ta nehrin yatağına kadar uzayıp giden büyük bir ordu hazırladı.
- Sanki yer gök olmuş da o gökten yağmur yerine Hint kılıçları yağıyor gibiydi...
- İşte o ünlü ordu, böylece yavaş yavaş savaşa hazırlanıyordu.
- Derken, büyüklüğün tahtını ele geçirmek üzere, birinin gelmekte olduğu haberi İran'da yayılıverdi.
- İranlılar, zaten, İran tahtının boş kaldığı günden beri iyi bir gün görememişlerdi.
- Bu haber üzerine, İran'ın bütün şehirlerindeki evlerde bir heyecandır, bir kıyamettir koptu;
- Yeryüzü dedikodu ile doldu. Hep birlikte, kalkıp Zâbilistan'a doğru yola çıktılar ve
- Zâl bularak ona, sert bir tavırla: "Sen, dediler, şu yeryüzü pehlivanlığına ne de kolaylıkla kondun!
- "Şam'dan sonra işi eline aldığın gün den beri, bir gün olsun, huzur içinde yaşayamadık."
- "Zev'in ölümünden sonra yerine oğlu geçtiği zaman, kötü insanlar ellerini kötülükten çekmişlerdi."
- "Fakat yeryüzüne sahip olmak isteyen Gürşasb da dünyadan ayrılınca yeryüzü yeniden padişahsız ve ordu da komutansız kaldı."
- "Şimdi ise, bir ordu Ceyhun'un bu kıyısına geçti. Bu öyle bir ordudur, ki yerden kaldırdığı tozlarla gökte güneş bile görünmez oldu."
- "Buna karşı bildiğin bir çare varsa, hemen yap; yoksa, bil ki, Turanlıların padişahı bizi ezmeğe geliyor!"
- Zâl, bu sözlere karşılık olarak şunları söyledi: "Erkeklik çağına bastığım andan beri,"
- "Hiçbir kahraman benim gibi üzengiye ayak basmamış, hiç kimse benim taşıdığım kılıcı ve gürzü taşıyamamıştır!"

(…)

- "Onun başı göklere doğru yükselip gitmektedir. Onun, yiğitliğin en yüksek ucuna kadar nasıl çıktığımda göreceksiniz!
- "Oğlum Rüstem, artık, düzgün bir selvi gibi büyüyüp yetişmiş ve büyüklük tacının kendisine yakışacağı çağa gelmiştir!

(…)

(Turan orduları ile İran orduları arasındaki mücadele birçok padişah döneminde devam eder. Bazen Efrâsiyâb'ın öncülüğündeki Turan orduları bazen de İran orduları galip gelir. Bu savaşlarda birçok kayıp yaşanır.)

- Bijen, suyu içtikten sonra, dert içinde, doğrularak, iyilik verici Tanrı'yı andı...
- Duyduğu acı ile, vücudu rüzgâra tutulmuş bir selvi gibi titriyordu. Gönlü, tatlı canından yana, ümidini kesmişti.
- Tanrı'ya yönelerek dedi ki: "Ey Tanrım! Turanlının halini bilmiyorum ama işte benim halim meydanda!
- "Eğer beni bu savaşta, bu intikam arayışta haklı buluyorsan,
- "Bugün benim rızkımı kesme ve şu uyanık aklımı koru!"
- Ciğeri yaralı olan, yüreğinin derdi ile ve aldığı yaralarla vücudu bir karga gibi kararmış bulunan, Hûmân yine kalkıp geldi.
  O yaralı halleriyle, domuzlara saldıran birer aslan gibi, tekrar savaşa başladılar.
- Güçlerini birbirlerinin üzerinde deneyerek, bazan o bunu, bazan da bu onu yerde sürükledi.
- Hûmân'ın kuvveti Bijen'inkinden üstündü ama, insanın talihi bir kere döndü müydü, hüneri de kaybolur.
- Böylece birbirleri üzerinde kuvvetlerini türlü şekillerde sınadılar ve birçok oyunlar gösterdiler. Fakat, gelgelelim, feleğin yaptığı oyun hepsinden üstündü.

(…)

Firdevsi
Şehnâme
çev.: Necati Lugal

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

amber: Amber balığından çıkarılan güzel kokulu, kül renginde bir madde.

Ebucehil karpuzu: Kabakgillerden, elma büyüklüğündeki meyvesi çok acı bir bitki.

Efrâsiyâb: Şehname'de anlatılan Turan hükümdarı. Dîvânü Lugâti't-Türk'te Türk destan kahramanı Alp Er Tonga Efrâsiyâb olarak gösterilmiştir.

helecan: Kalp çarpıntısı, çırpıntı.

kâfur: Kâfur ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, güzel kokulu bir madde.

mamur: Bayındır.

misk: Mis.

öd: Öd ağacının kıyılmış parçalarından yapılan tütsü.

pehlivan: Boylu boslu ve güçlü kimse.

töz: Kök, asıl, cevher.

tulga: Miğfer.

yadigâr: Bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi.

yakut: Pembe veya erguvan tonları ile karışık koyu kırmızı renkte, saydam bir korindon türü olan değerli taş.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Destan; milletlerin geçmişinde derin izler bırakmış bir olayı, olağanüstülükleri, kahramanlıkları öyküleyici bir tarzda anlatan didaktik, manzum anlatılardır. Destan; mitoloji, efsane, folklor ve tarih gibi çeşitli kültürel boyutları olan bir türdür.

Destan türünün başlıca özellikleri şunlardır:

- Anonimdir.
- Millî bir kimliğe sahiptir.
- Genellikle manzumdur ve coşkulu bir söyleyişe sahiptir.
- Toplumun ortak tarihinden ve sosyal değerlerinden doğmuştur.
- Toplumun hafızasında iz bırakmış deprem, savaş, göç, kıtlık vb. önemli olayları işler.
- Olağan ve olağanüstü olaylar iç içedir.
- Kahramanlar genellikle olağanüstü özelliklere sahiptir.
- Yiğitlik, aşk, dostluk, ölüm ve yurt sevgisi gibi temalar işlenir.

Destanlar "doğuş, yayılma ve derleme" olmak üzere üç aşamada oluşur.

Doğuş aşaması: Toplumu yakından ilgilendiren önemli olay ve kahramanların görülmeye başlandığı aşamadır.

Yayılma aşaması: Önemli olay ve kahramanlıkların sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarıldığı aşamadır.

Derleme aşaması: Sözlü gelenekte yaşayan destanın halk ağzından derlenerek manzum bir biçimde yazıya geçirildiği aşamadır. Destanları derleyerek yazıya geçiren kişi çoğu zaman bilinmez.

Destanlar "doğal" (sözlü) ve "yapma" (yapay) destanlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal (sözlü) destanlar: Söyleyeni belli olmayan bu destanlar kendiliğinden oluşur. Sözlü gelenekle kuşaktan kuşağa aktarılır ve çok sonraları yazıya geçirilir.

Dünya edebiyatındaki önemli doğal destanlar ve ait oldukları uluslar şöyledir:

- Mahabharata: Hint
- Chanson de Roland (Şason dö Rölan): Fransız
- Nibelungen (Nibelugın): Alman
- İgor: Rus
- Beowulf (Bivolf): İngiliz

- İliada (İlyada): Yunan
- Odysseia (Odise): Yunan
- Şehname: İran
- Gılgamış: Sümer
- Oğuz Kağan: Türk
- Kalevala: Fin

Okuduğunuz eser, dünya edebiyatındaki önemli destanlardandır. Firdevsi İran halk geleneğinde anlatılagelen destansı tarihî olayları derleyerek Şehname'yi yazmıştır. Mesnevi türünde aruz kalıbıyla yazılan eser, elli bin beytin üzerinde bir hacme sahiptir. İran mitolojisinin temel kaynaklarından olan Şehname'de her yenilgiden sonra tekrar bir araya gelen millî bir ruhun tasviri yapılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metindeki kahramanlardan aşağıda verilenlerin temel özellikleriniz yazınız.

Hûşeng	Cemşid
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

2. "Şehname"de övülmeyen hükümdar kimdir? Niçin övülmemiştir? Anlatınız.

3. Metnin temasını ve konusunu söyleyiniz.

4. a. Metnin anlatıcısı kimdir? Bu anlatıcının bakış açısı nedir?

b. Metindeki anlatıcı ve bakış açısı metnin anlatımını nasıl etkilemiştir?

5. Metinden İran millî kimliği ile ilgili hangi değerler yansımaktadır? Bu değerler daha çok hangi duygularla ilgilidir? Açıklayınız.

6. Metindeki toplumsal ve kültürel değerlerin günümüz toplumları açısından neler ifade ettiğini söyleyiniz.

7. Okuduğunuz metindeki olağanüstülüklere örnek gösteriniz.

8. "Dünya, baştanbaşa, aslı olmayan bir masaldan başka bir şey değildir. O, hiç kimseye kalmaz." iletisiyle anlatılmak istenen nedir? Anlatınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Firdevsi (940 - 1020)

Tus şehrine bağlı Baj köyünde doğdu. Yazarın çocukluk dönemi ve öğrenim hayatı hakkında kaynaklarda hemen hemen hiçbir bilgi yoktur. Arapça ve Pehlevice öğrenen yazar eski eserleri okumaya başlamıştır. Şehname'yi uzun yıllar boyunca yazan sanatçı eserini dönemin en güçlü padişahı Gazneli Mahmut'a sunmak istemiştir.

Eserleri

Mesnevi: *Şehname.*

Firdevsi (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. "Efsane" kelimesine günlük hayatta yüklenen anlamlar nelerdir?
2. "Hz. Nuh'un Gemisi" size neleri çağrıştırmaktadır?

2. METİN

AĞRI DAĞI EFSANELERİ

Derler ki, "Nuh'un gemisi Ağrı Dağı'ndadır."

Siz ister inanın, ister inanmayın, bu söylenti, Ağrı Dağı'nın bitmez tükenmez efsanelerinden çıkarak, günümüze değin gelmiştir, biz de çocuklarımıza torunlarımıza ulaştıralım onu.

Kutsal kitapların yazdığına göre, Nuh çağında, insanlar o denli kötüleşti, törelerden saptı ki, Tanrı öfkelendi, "Yarattığım adamı, hayvanları, sürünenleri ve göklerin kuşlarını toprağın üzerinden sileceğim (...)." dedi.

Nuh, o zamana değin, aşağı yukarı iki yüz elli yıl, obasını doğru yola çağırmış, ama onlar Nuh'a aldırmamışlar, bildiklerinden dönmemişler, işlenmezi işlemişler, göğü taşlamışlar ve de başlarını altına tutmuşlardı. Töreler bozulmuş, töresizlik almış yürümüştü. Nuh, neylediyse, onları yola getiremedi; Tanrı'nın öfkesiyle korkuttu, ama korkan olmadı. O zaman Nuh, Tanrı'ya yakardı, "Sen getir onları doğru yola" dedi.

Tanrı, Nuh'un yakarışını işitti ve ona:

"Ey Nuh" dedi, "bir gemi yap. Töreden çıkanlar için bağış dileme benden. Onları sular içinde yok edeceğim!"

Nuh, o güne değin gemi görmemişti ki yapa.

Tanrı, "Geminin nasıl yapılacağını ben sana söylerim, işe başla sen." dedi.

Böylece Nuh, gemisini yapmaya girişti.

Derler ki Nuh, gemiyi yaparken tavuktan esinlenmiştir. Geminin biçimini, tavuğa benzetmiştir. Geminin ağacı da Hint ardıcıdır, ama bunun abanoz olduğunu söyleyenler de vardır. "Nuh, gemisini dut ağacından yapmıştır." da derler.

Her neyse...

Geminin yapımı çok uzun sürdü. Kutsal kitapların kimi kırk yıl, kimi dört yüz yıl der. Geminin büyüklüğü konusunda da söylentiler değişiktir: "Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşındı" diyenler olduğu gibi, "Uzunluğu bin iki yüz, genişliği altı yüz arşındı" diyenler de çıkar.

Arşın, bir elin parmak ucundan ense köküne değin olan uzunluğuna derlerdi. Buna göre, Nuh'un gemisinin, bugünkü gemilerden bile büyük olduğu anlaşılıyor.

Nuh elinde marangozluk araçları, durmadan çalışırken, oba halkı ona takılıyor, "Ya Nuh" diyordu, "sen yalvaçlığı bıraktın, marangoz oldun çıktın."

Nuh, onlara, yakında yeryüzünü basacak sulardan söz ediyordu ama dinleyen kim?

Tanrı, Nuh'a "Tennurda su kaynayınca bil ki sular kabaracak, yeryüzünü basacak" demişti.

"Tennur"a şimdi Anadolu'da "tandır" diyorlar. Bir çeşit yer fırınıdır tandır.

Nuh gemisini yapıp bitirince su almasın diye, geminin her bir yanını ziftle sıvadı. Ve de suların kabaracağı vakti beklemeye başladı.

Nuh'un "tennur"u Havva'dan kalmaymış, öyle derler; taştanmış.

Vakit erişip de tennurda su kaynamaya başlayınca, Tanrı'ya inananlarla yeryüzünün bütün yaratıklarından biri erkek biri dişi olmak üzere birer çift, Tanrı'nın buyruğu ile, gelip gelip Nuh'un gemisine bindiler. Nuh'un gemisine binen ilk yaratığın karınca olduğu söylenir. En sonra da eşek binmiş.

(...)

Söylentileri söyleye söyleye bugüne ulaştıranların söylediğine göre, kurt kuş, börtü böcek, uçan kaçan, sürünen yürüyen, ne varsa, gemiye bindikten sonra Nuh, karısını, oğulları Ham, Sam ve Yafes ve onların karılarını da aldı, herkese yeteri kadar da yiyecek doldurdu, geminin kapılarını kapattı. Derler ki, "Nuh, o vakit altı yüz yaşında idi."

"Yaşı kendisinin ola, bakalım öyküsü nasıl bite?" derseniz...

Yedi gün sonra bir yağmur aldı ki sanırsın gök yarıldı da sular çağlayanlar gibi akmaya başladı; bir yel bir sel, kırk gün kırk gece sürdü. Yeryüzünde kalan bütün canlı yaratıklar, Nuh'un bir türlü doğru yola getiremediği insanlar, boğuldu. Nuh'un gemisi, yeryüzünü kaplayan sular ortasında, oradan oraya sürüklenip duruyordu. Tufandan tek kurtulan, bu gemiydi ve gemidekilerdi.

Gün günü kovaladı, aradan yüz elli gün geçti. Sular alçalmaya, yavaş yavaş çekilmeye başladı.

Derler ki, Nuh, gemisiyle dolaşırken bir dağ görmüş, ona, "Yüksel ey dağ!" demiş, ama dağ kılını bile kıpırdatmamış. O vakit Nuh, ilenmiş ona. Bugün Irak sınırlarımıza yakın bir yerde olan bu dağa, oralılar "Hayırsız Dağ" diyorlar. Güneydoğu Anadolu'da bir başka yüksek dağ da, gemiyi görünce, üzerine konmasın diye alçalmış... ona da "Munafık Dağ" diyorlar bugün. İşte, söylendiğine göre, Nuh'un gemisini, bunca dağ içinde Ağrı Dağı kabul etmiş, "Ben" demiş," dağların en yükseğiyim, en büyüğüyüm, onu kabul etmek bana düşer."

Böylece, Nuh'un gemisi gelip konmuş Ağrı'nın yüce doruğuna.

Nuh, gemiden ilkin güvercini salıvermiş, haber getirsin yeryüzünden diye...

"İşte, güvercinin haberciliği o günden kalmadır" derler.

Güvercin uçup gitmiş, uzun bir süre sonra ağzında bir zeytin dalıyla geri dönmüş. Nuh, anlamış ki, sular çekilmekte, toprak eski haline dönmekte. Ama daha, sular var yeryüzünde.

Bir süre sonra yine göndermiş güvercini. Güvercin bu kez, ayağında ıslak toprakla geri gelmiş. Nuh, suların çekildiğini, ama toprağın daha kurumamış olduğunu anlamış. Güvercini bir zaman sonra bir daha göndermiş. Ayağında kuru toprakla geri dönmüş güvercin. Nuh, o vakit, geminin kapılarını açmış, börtü böceği, yılanı çıyanı ve de insanı, salıvermiş dışarı. Onlar da yeryüzünde yeniden çoğalmaya başlamışlar ve bugünkü yaratıklar, onlardan sürüp gelmiş.

İnsanın atasının Âdem ile Havva olduğu söylenir ya, onların Ağrı Dağı yöresinde, Ağrı'nın kuzeyinde uzanan Aras koyağında yaşadıklarını, bilmem duymuşluğunuz var mı? Kutsal kitapların yazdığına göre, Tanrı'nın yarattığı ilk insanlar olan Âdem ile Havva, işte bu Aras koyağında yaşamışlar, cennetten kovulmadan önce. Yani, cennet, Ağrı yöresindeymiş. Havva yasak meyveyi koparıp yemeden önce, Âdem'le mutlu bir yaşam sürüyormuş burada.

Ağrı Dağı ile ilgili söylentiler öyle çok ki...

(...)

Ali Püsküllüoğlu
Efsaneler

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

abanoz: Sıcak ülkelerde yetişen, birden çok çeşidi olan ağaç türünün ortak adı.

koyak: Karalarda akarsu aşındırmasıyla oluşmuş, bir yöne doğru eğimli uzun çukur. Vadi.

oba: Göçebelerin konak yeri.

yalvaç: Peygamber.

yola getirmek: Birinin bir konudaki ters tutumunu düzeltmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen imgesel hikâye, söylence anlamına gelen efsaneler kısa halk anlatılarıdır. Bir motif etrafında şekillenen efsaneler, olağanüstülüklerle örülüdür. Efsaneler halkın hayal gücüyle oluşturduğu "ideal insan tipi"ni verir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Efsanelerin kökenini din, mitoloji ve tarih oluşturur.

Anonim ürünlerden olan ve söylence ya da menkıbe olarak da adlandırılan efsaneler, konuşma dilinin özelliklerini yansıtır. Efsaneler olağanüstülük açısından masalla benzerlikler gösterse de inandırıcılık açısından masaldan oldukça farklıdır. Efsanede anlatılanların gerçekliğine inanılır. Bu yüzden olayların geçtiği mekânlar, olay kişileri ve zaman gibi ögeler efsanede gerçeğe yakın şekilde tasvir edilir. Ayrıca efsaneler acıklı bir sonla biterken masallar genellikle mutlu sonla biter.

Efsaneler destanlarla da çeşitli açılardan benzerlik gösterir. Hem efsanede hem de destanda olayların geçtiği mekânlar gerçek ya da gerçeğe çok yakın mekânlardır. Her iki türde de öyküleyici anlatımdan yararlanılır. Efsane ve destanlar ait oldukları toplumun millî kimliğini güçlü bir şekilde yansıtır. Bu sebeple de her toplum için efsane ve destanlar; tarihî, kültürel ve toplumsal açıdan önem taşır. Bu iki türün farklılık gösteren özellikleri de vardır.

Efsaneler düzyazı biçiminde, destanlar ise nazım şeklinde doğmuştur. Ayrıca dinî ögeler efsanelerde yoğunluktadır, destanlarda ise bu ögelere sık rastlanmaz.

Efsane, 16. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında görülmeye başlanan halk hikâyesiyle de çeşitli açılardan benzerlikler taşır. Her iki türde de dinî ögelere sıkça rastlanır. Hem efsane hem halk hikâyesi günlük anlatım diliyle oluşmuştur.

Efsaneler sadece düzyazı biçimindeyken halk hikâyelerinin nesir-nazım biçiminde iç içe düzenlenmiş olması bu iki türün farklılık gösteren özelliğidir.

Türk efsanelerinde kahramanlık, fedakârlık, cesaret, ahlaki davranışlar, sosyal düzene bağlılık, Allah'a iman, doğruluk, cömertlik, samimiyet gibi temalara rastlanır. Yusufçuk Kuşu, Gelin Kaya, Genç Osman, Çoban Çeşmesi, Boş Beşik, Çakırcı Efe, Cennet Dağı, Kan Kuyusu gibi efsaneler Türk edebiyatının bu türdeki önemli ürünleridir.

Bugün çevremizdeki birçok doğal oluşumun adlandırmasında efsanelerin önemli bir yeri vardır. Okuduğunuz metin de Ağrı Dağı ile ilgili efsanelerden biridir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metindeki temel çatışma nedir? Bu çatışma etrafında metinde yer alan ya da metnin ima ettiği başka çatışmalar var mıdır? Açıklayınız.

2. a. Metnin anlamını etkileyen evrensel ve mitolojik unsurlar nelerdir?

b. Metinde Hz. Nuh'un adalet anlayışı hangi olay ve durumlar üzerinden yansıtılmıştır?

3. Metinde hangi anlatım biçimlerinden yararlanılmıştır? Bu anlatım biçimlerine metinden örnekler veriniz.

4. Metinde efsane türünün hangi özellikleri bulunmaktadır?

5. Metinde anlatılanlarla ilgili görüşlerinizi metne dayalı olarak açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Ali Püsküllüoğlu (1935 - 2008)

Osmaniye'de doğdu. Hastalığı nedeniyle öğrenimini tamamlayamadı. Bir dönem redaktörlük, gazetecilik ve yayıncılık yaptı. Uzun yıllar Türk Dil Kurumunda Yayın ve Tanıtma Kolu uzmanı olarak çalıştı.

Çalışmalarını dil ve edebiyat alanında serbest yazar olarak sürdürdü. Halkın anlayacağı şekilde toplumcu gerçekçi sanat anlayışını yansıtan şiirler yazdı.

Eserleri

Şiir: *Pembe Beyaz, Aydınlık İçinde, Karanfilli Saksı, Gül Sevgili Yurdum…*

Sözlük: *Öz Türkçe Sözlük, Yaşar Kemal Sözlüğü, Öz Türkçe Kılavuzu, Çağdaş Türkçe Sözlük, Ortaokul Türkçe Sözlük…*

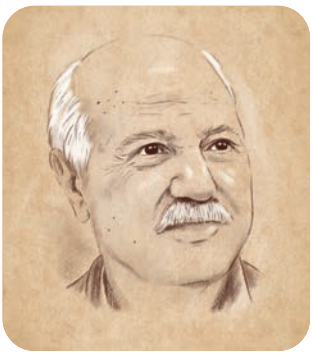

Ali Püsküllüoğlu

Metne Hazırlık

1. Bir millet; savaş, göç, kıtlık vb. olayları niçin sözlü ya da yazılı olarak gelecek kuşaklara aktarma ihtiyacı hisseder?

2. Bazı milletlerin doğal destanları varken bazılarının olmamasının sebebi sizce nedir?

3. METİN

OĞUZ KAĞAN DESTANI

(...)

Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı. Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi.

Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba istedi. Dile gelmeğe başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücûdu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu. (...)

O çağda, orada büyük bir orman vardı; bir çok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdi. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti.

Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti.

Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: Gergedan geyiği almış.

Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti.

Yine sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: Gergedan ayıyı da almış.

Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü. (...)

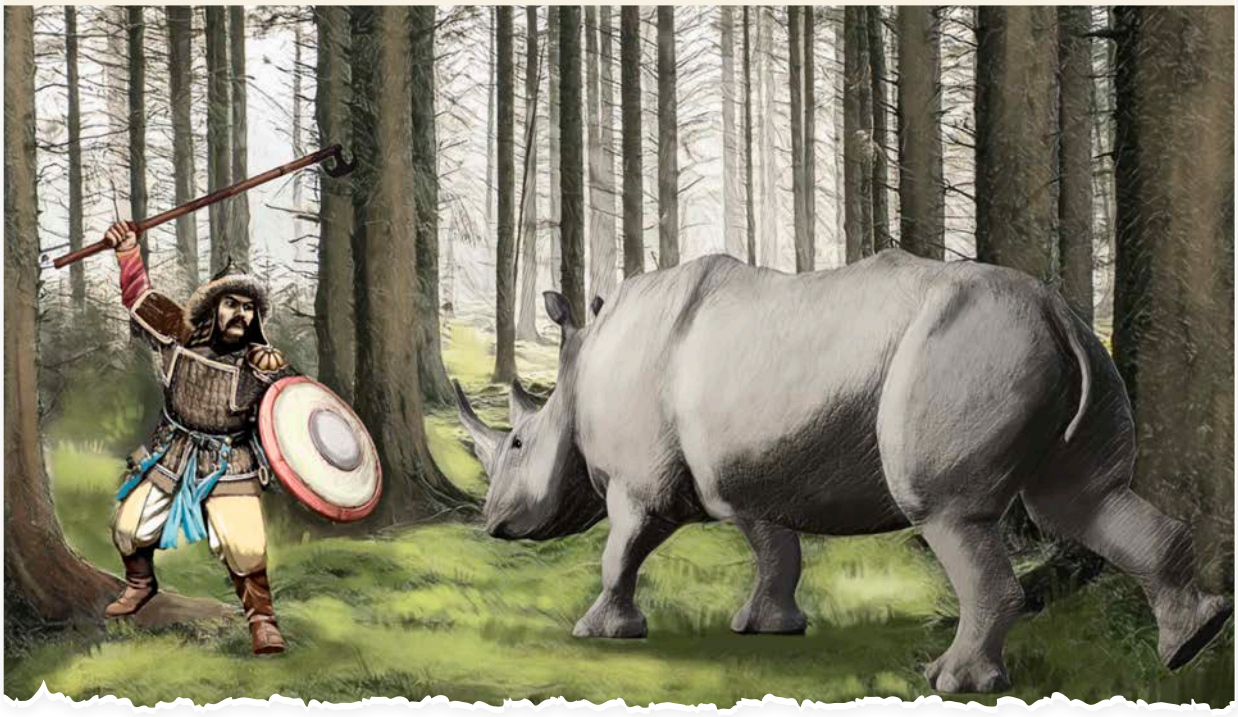

Tekrar geldiği zaman gördü ki: Bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla ala doğanı öldürdü.

Sonra dedi ki: (Gergedan) geyiği yedi, ayıyı yedi. Kargım onu öldürdü; demir olsa (olduğu için). Gergedanı ala doğan yedi, okum onu öldürdü; bakır olsa (olduğu için) dedi, gitti.

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneş'ten ve Ay'dan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki:

O ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında?) ateşli ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki, gülse Gök Tanrı gülüyor, ağlasa Gök Tanrı ağlıyordu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı. (...)

(...) Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gün adını koydular; ikincisine Ay adını koydular; üçüncüsüne Yıldız adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi; saçı ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yer yüzünün halkı onu görse: Eyvâh! Ölüyoruz der ve (tatlı) süt (acı) kımız olurdu.

Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü; onu sevdi, aldı. (...)

(...) Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gök adını koydular; ikincisine Dağ adını koydular; üçüncüsüne Deniz adını koydular.

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyâfet) verdi. Halka emir (verdi ki....) (Oğuz Kağan halkı) çağırınca, ahâli birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. (...) Toydan sonra Oğuz Kağan beylere, halka buyruk verdi ve

Ben sizlere oldum kağan,
Alalım yay ile kalkan,
Nişan olsun bize buyan,
Bozkurt olsun (bize) uran,
Demir kargı olsun orman,
Av yerinde yürüsün kulan,
Daha deniz, daha müren,
Güneş bayrak, gök kurıkan.

dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler yolladı; tebliğler yazdı ve elçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle yazılmıştı:

Ben Uygurlar'ın kağanıyım ve yer yüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini kabul ederek onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba gelirim; düşman sayarak, ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu (...) yok ettiririm.

Yine o zamanlarda sağ yanda Altun Kağan adında bir kağan vardı. Bu Altun Kağan Oğuz Kağan'a elçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti ve yâkut taşlar alıp, pek çok cevahir yollayarak, bunları Oğuz Kağan'a saygı ile sundu. Ona itaat etti, iyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost oldu.

Sol yanında Urum adında bir kağan vardı. Bu kağanın askeri ve şehirleri pek çoktu. Bu Urum Kağan Oğuz Kağan'ın emrini dinlemezdi. Onun arkasından gitmezdi. Ben onun sözünü tutmam diyerek

emrine bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi; bayrağını açarak askeriyle ona karşı yürüdü.

Kırk gün sonra *Buz Dağ* adında bir dağın eteğine geldi. Çadırını kurdurdu ve sessizce uyudu. Tan ağarınca Oğuz Kağan'ın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt çıktı. Bu kurt Oğuz Kağan'a hitap etti ve: *Ey Oğuz, sen Urum üzerine yürümek istiyorsun; ey Oğuz, ben senin önünde yürümek istiyorum* dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü ve gitti. Gördü ki, askerin önünde gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt yürümektedir ve ardı sıra da ordu gelmektedir.

Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt bir kaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan da askeri ile durdu. Burada İtil Müren adında bir deniz vardı. Bu *İtil Müren*'in kenarında bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı ile ve kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu, halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma öyle yaman oldu ki, İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıpkırmızı oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı. Oğuz Kağan Urum Kağan'ın hanlığını ve halkını aldı. Onun ordugâhına pek çok cansız ve pek çok canlı ganîmet düştü.

Urum Kağan'ın bir kardeşi vardı. Adı Uruz Bey idi. Bu *Uruz Bey* oğlunu dağ başında, derin ırmak arasında iyi tahkim edilmiş bir şehre yolladı ve: *"Şehri korumak gerek, sen şehri bizim için koru ve savaştan sonra bize gel"* dedi.

Oğuz Kağan bu şehre yürüdü. Uruz Bey'in oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı ve dedi ki: Ey (Oğuz Kağan), sen benim kağanımsın; babam bana bu şehri verdi ve: *Şehri korumak gerektir; sen de şehri benim için koru ve savaştan sonra gel dedi. Babam (sana) kızdı ise, bu benim suçum mudur? Ben senin emrini yerine getirmeğe hazırım. Bizim devletimiz senin devletindir; bizim uruğumuz senin ağacının yemişindedir. Tanrı sana yer vermek lütfunda bulunmuş; ben sana başımı ve devletimi veriyorum; sana vergi veririm ve dostluktan çıkmam,* dedi. Oğuz Kağan yiğitin sözünü iyi gördü, sevindi, güldü ve: *sen bana çok altın yollamışsın ve şehri iyi korumuşsun* dedi. Onun için ona Saklap adını koydu ve onunla dost oldu.

Sonra Oğuz Kağan askerleriyle *İtil* adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu gördü ve: *İtil'in suyunu nasıl geçeriz?* dedi.

Asker arasında iyi bir bey vardı. Onun adı *Uluğ Ordu Bey* idi. O akıllı ve ... bir erdi; gördü ki, bu yerde pek çok dal ve pek çok ağaç... O ağaçları... kesti ve bu ağaçlara yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve: *sen burada bey ol; senin adın Kıpçak Bey olsun* dedi.

Yine ilerlediler. Ondan sonra Oğuz Kağan yine gök tüylü ve gök yeleli erkek kurdu gördü. O kurt Oğuz Kağan'a: *Şimdi, Oğuz, sen asker ile buradan yürüyerek, halkı ve beyleri götür; ben önden sana yol gösteririm,* dedi.

Tan ağarınca, Oğuz Kağan gördü ki, erkek kurt askerin önünden yürümektedir; sevindi ve ilerledi.

Oğuz Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O bu atı pek çok severdi. Yolda bu at gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan ap ak idi. Onun için adı *Buz Dağ* idi. Oğuz Kağan'ın atı bu buz dağının içine kaçtı gitti. Oğuz Kağan bundan çok eziyet ve ızdırap çekti. Asker arasında bir kahraman bey vardı. (...) Yürüyüşe ve soğuğa dayanıklı bir erdi. O bey dağlara girdi, yürüdü. Dokuz gün sonra atı Oğuz Kağan'a getirdi. Buz Dağ'da çok soğuk olduğundan, o bey kara sarılmıştı, bembeyazdı. Oğuz Kağan sevinçle güldü ve: *Sen buradaki beylere baş ol ve senin adın ebediyen Karluk olsun* dedi. Ona çok mücevher bağışladı ve ilerledi.

Yolda büyük bir ev gördü. Bu evin duvarı altından, pencereleri gümüşten ve çatısı demirdendi. Kapalı idi ve anahtarı yoktu. Asker arasında pek becerikli bir adam vardı. Adı *Tömürdü Kağul* idi. Ona buyurdu: *Sen burada kal ve çatıyı aç; açtıktan sonra orduya gel.* Bunun üzerine ona Kal! Aç! adını koydu ve ilerledi.

Yine bir gün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu, tarlasız ve çorak bir yerdi. Buraya Çürçet diyorlardı. Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağıları çok, altın ve gümüşleri çok, cevahirleri çoktu. Burada *Çürçet Kağan* ve onun halkı Oğuz Kağan'a karşı geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi. Çürçet Kağanı mağlup etti, (...) Çürçet halkını kendisine tâbi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağan'ın askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganîmet düştü ki, yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağan'ın askeri arasında tecrübeli ve gâyet becerikli bir adam vardı. Onun adı *Barmaklığ Çosun Billing* idi. Bu becerikli usta, bir araba yaptı. Arabaya cansız ganîmetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı ganîmetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağan'ın maiyeti ve halkı, hepsi bunu gördü ve şaşırdı. Onlar da araba yaptılar. Bunlar arabayı çekerken (durmadan): *Kanga! kanga!* diye bağırıyorlardı. Onun için onlara *Kanga* adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve *Kanga kanga ile cansızı canlı yürütsün; sizin adınız Kangaluğ olsun ve (bunu) araba göstersin (?)* dedi, gitti.

Ondan sonra yine bu gök tüylü ve gök yeleli erkek kurtla *Hint, Tangut ve Suriye* taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra onları yendi; kendi yurduna kattı; ve kendisine tâbi kıldı.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, cenupta *Barkan* denilen bir yer vardır, çok zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir. Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevahiri çoktur. Halkının çehresi kap karadır. Bu yerin kağanı *Masar* adında bir kağandı. Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları çok sevindiler, düşmanları çok üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşyâ, at aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nâzırı idi. Adı *Uluğ Türük* idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve üç gümüş ok da şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: *Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin hayâtın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakîkate çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın!*

Oğuz Kağan Uluğ Türük'ün sözünü beğendi; onun öğüdünü diledi ve ona göre yaptı. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve: *Benim gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için benim artık cesâretim yoktur: Gün, Ay ve Yıldız, doğu tarafına sizler gidin; Gök, Dağ ve Deniz, sizler de batı tarafına gidin* dedi.

Ondan sonra üçü doğu tarafına üçü de batı tarafına gittiler.

Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra, yolda bir altın yay buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve: *Ey büyük (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın* dedi.

Gök, Dağ ve Deniz çok av ve kuş avladıktan sonra, yolda üç gümüş ok buldular; aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe üleştirdi ve: *Ey küçük (oğullarım, oklar sizlerin olsun. Yay oku attı; sizler de ok gibi olun dedi*..

Ondan sonra Oğuz Kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını çağırttı. Onlar geldiler ve müşâvere ettiler. Oğuz Kağan büyük ordugâh... sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanda *Bozoklar* oturdu; sol yanda *Üç Oklar* oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler, içtiler ve sevindiler.

Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi ve:

Ey oğullarım, ben çok yerler aştım; çok vuruşmalar gördüm; çok kargı ve çok ok attım; atla çok yürüdüm; düşmanları ağlattım; dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrı'ya (borcumu) ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum dedi...

Oğuz Kağan Destanı

haz.: Muharrem Ergin

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ala: Karışık renk.
buyan: Mutluluk, uğur, talih.
cevahir: Pırlanta, yakut, zümrüt, elmas gibi değerli taşlar.
kargı: Mızrak.
kovuk: Bir şeyin oyuk durumunda bulunan iç bölümü.
kulan: Katır, yaban eşeği.
kurıkan: Çadır.
müren: Irmak, nehir.
müşavere: Danışmak.
nişan: Belirti, iz, işaret.
tan: Güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir.
tebliğ: Bildirim.
toy: Ziyafet.
uran: Savaş çığlığı.
zencefre: Kırmızı renkli doğal civa sülfür.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Bilinen en eski edebiyat ürünlerinden biri olan destanlar; milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış olayların nesilden nesile aktarıldığı, aktarılırken de hayal unsurlarıyla zenginleştirilip değiştirildiği ürünlerdir.

Sözlü Edebiyat Dönemi'ne ait Türk destanları şunlardır:

Yaratılış Destanı: Altay ve Yakut Türkleri arasında Wilhelm Radloff (Vilhılm Radlof) tarafından derlenmiştir. Bu destanda evrenin nasıl yaratıldığına değinilmektedir.

Alp Er Tunga Destanı: Sakalarla İranlılar arasında geçen savaşlarda kahramanlıklar göstermiş Türk hükümdarı Alp Er Tunga'yı konu almaktadır.

Şu Destanı: Destanda Saka hükümdarı Şu ile Makedonya kralı İskender arasındaki savaşlar anlatılmaktadır.

Oğuz Kağan Destanı: Destanın Hun hükümdarı Mete Han'ın çevresinde şekillendiği kabul edilir. Bu destanda Oğuz Kağan'ın maceraları üzerinden Türklerin o dönemdeki yaşantıları ve mücadeleleri ele alınmaktadır.

Bozkurt Destanı: Düşmanları tarafından baskına uğrayan ve kılıçtan geçirilen Köktürklerden sadece bir genç sağ kalır. Destan, yaralı hâldeki bu gence bir kurdun yardım etmesini ve bu sayede Türklerin soyunun sürmesini konu almaktadır.

Ergenekon Destanı: Köktürklerle ilgili bir destandır. Destanda bir savaş sonrası sağ kalan iki Türk ailesinin etrafı demir dağlarla çevrili Ergenekon denilen bir bölgeye sığınmaları, zaman içinde buraya sığamayacak kadar çoğalmaları ve sonunda demirden dağı eriterek eski yurtlarına dönmeleri anlatılmaktadır.

Türeyiş Destanı: Destanda Uygurların türeyişi işlenmektedir.

Göç Destanı: Bu destanda bir kıtlık sonucu, Uygurların yeni yurtlarına göç etmeleri anlatılmaktadır.

"Işık, rüya, ağaç, at, ok, yay, ak sakallı ihtiyar, yada taşı, Hızır, geyik, kaz" vb. Türk destanlarının önemli motifleridir.

Okuduğunuz Oğuz Kağan Destanı, Türklerin millî ve manevi değerlerini en güzel yansıtan eserlerin başında gelir. Esere adını veren Oğuz Kağan, aynı zamanda "ideal insan tipi"ni temsil eder. Başta Oğuz Kağan olmak üzere metindeki tüm Türk beyleri kendine ve yanındakilere güvenir. Bu güven içinde olan tüm Türk beylerinin ortak ideali dünyaya hâkim olmaktır. Oğuz Kağan'ın söylediği aşağıdaki dizeler de bu amacı en iyi şekilde ifade etmektedir:

Ben sizlere oldum kağan
Alalım yay ile kalkan,
Nişan olsun bize buyan,
Bozkurt olsun (bize) uran,
Demir kargı olsun orman,
Av yerinde yürüsün kulan,
Daha deniz, daha müren,
Güneş bayrak, gök kurıkan.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. "aklı gitmek, yüreğine ateş düşmek" kelime ve kelime gruplarının anlamlarını metnin bağlamından hareket ederek tahmin ediniz. Tahminlerinizi Türk Dil Kurumunun sözlüklerinden kontrol ediniz.

2. Okuduğunuz metinde hangi kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir? Bu özellikler olayların akışını nasıl etkilemiştir?

3. Metinde anlatılan olaylar kronolojik bir sıra izlemekte midir? Niçin?

4. Metindeki temel çatışmanın ne olduğunu söyleyiniz. Bu çatışmayı besleyen karşılaşma ve karşıtlıklar nelerdir?

5. Türklerin çok sayıda doğal destana sahip olmaları ile Türk tarihi arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

6. a. Metindeki mitolojik unsurlar nelerdir? Bu unsurların destanın ortaya çıktığı dönemin inanç dünyası, kültür ve sanatıyla ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

b. Oğuz Kağan'ın tutum ve davranışlarından yola çıkarak kişilik özelliklerini söyleyiniz.

7. Metinde anlatılan olayların günümüzde yaşanması mümkün müdür? Niçin?

Metne Hazırlık

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihinde bir destana konu olabilecek hangi olaylar yaşanmıştır?

2. Battal Gazi ile ilgili Anadolu'nun çeşitli yörelerinde farklı hikâyelerin anlatılmasının nedeni sizce nedir?

4. METİN

BATTALNÂME

(...)

"Yenik düşman askerleri Kayserin yanına vardılar ve ona oğlunun Müslüman olduğunu naklettiler. Kayser tacını yere vurdu, feryat ve figan eyledi. Yedi gün tahta oturmadı. Hiç kimsenin yüzünü görmedi. Lokma dahi yemedi. Beyler, vezirler toplanıp Kayser'in huzuruna geldiler: "Şahımız! Ağlama ile iş bitmez, buna yürek gerek, asker toplayalım, varıp Muhammedîleri kılıçtan geçirelim" dediler.

Kayseri tahtına getirdiler. Tahtına geçip oturdu. Ahmer adlı gayet gürbüz bir pehlivan vardı, onu getirip yanına yüz bin er verdiler. Kayser, kendi boynundan yardım haçını çıkarıp ona verdi. Diğer yandan Kayser, büyük oğlu Şemun ve onun küçüğü Şemmas'ın emrine elli bin asker verdi. Ayrıca İlgun oğlu Mihran, Feridun ve Büyük Sercayil adlı vezirleri de askerle beraber gönderdi.

(..)

Mansur oğlu Yahya adında Müslüman askerlerin bir casusu vardı, gelip Emir Ömer'e Kayserin oğlu Şemun, Şemmas ve Ahmer'in iki yüz bin kişiyle filan yere geldiklerini haber verdi. Malatya serverleri bu haberi işitip "Gazaya hazır olun!" diyerek tellâl çıkardılar ve üç bin piyade toplandı. On iki bin gazi, şehir önüne geldiler. Çadırlar kurdular. Cûy-ı Kavakıb denilen yere vardılar. Cafer atına bindi, ileri gitti ve bir tepeye çıktı. Aşağı baktı ve büyük bir asker topluluğu gördü. Atın başını çekti, durdu, düşündü ve: "Ey Allah'ım! Bütün zorluklar senin için kolaydır. Ne olaydı da bu lâinleri bu zayıf kuluna lutf edip bana boyun eğdiriverseydin." dedi.

Bu düşüncedeyken Cûde, dört oğluyla çıkıp geldi: "Ya Cafer! Bu seferki düşman askeri öncekilere benzemez. Bu onun yanında deryadır. Silahlı ve hazır geldim." dedi.

(…)

(Düşman kuvvetleri iki yüz bin askerle gelmektedir. Buna karşılık Müslüman ordusu buna göre daha az bir ordudan oluşmaktadır. Bir hendek kazarak mücadele etme fikri benimsenir ve bir dağın etrafına hendek kazılarak düşman kuvvetleri beklenir. Düşman kuvvetleri içinde Ahmer adlı pehlivan ve kahraman biri vardır. Karşısına çıkan tüm savaşçıları yenmektedir. Cafer, Ahmer'le karşılaşır ve Müslüman olmasına vesile olur.)

Bu kez Ahmer meydana girdi. Ali'ye bir gürz vurdu ve kalkanını iki parça etti. Ali, atıyla birlikte yere yıkıldı. Abdüsselâm atını meydana sürdü. Ahmer'e birkaç oyun yaptı, Ahmer kızdı, bir gürz vurdu. Abdüsselâm'ın kalkanı dağıldı. Süngüyle vurunca atından yere yıkıldı. Adamları bağrıştılar, Abdüsselâm'ı alıp meydandan dışarı çıkarttılar. Ahmer o gün meydanı tuttu ve kırk Müslüman yiğidi mağlup etti. (…) Sonra dönüp meydana geldi. Kâfirler şad oldular.

(…)

Sabah oldu. Her iki asker grubu karşılıklı saf bağladılar. Seyyid Battal büyük bir cesaretle meydana atını sürdü. Çağırdı: "Ahmer nerede? Gelsin!" dedi. Ahmer de Battal'ı gördü ve meydana atını sürdü, ancak Ahmer geceki gibi değildi, sözünden dönmüştü. Battal: "Ya Ahmer! Ahdinden sapmışsın!" dedi. Ahmer: "Gece söylediklerim ciddi değildi, sarhoştum."

dedi. Elindeki süngüyle saldırdı. Seyyid Battal onun süngüsünü kamçısıyla karşıladı, süngü parça parça oldu. O anda Ahmer Battal'ın önünden kaçmak isterken Battal öyle bir ayak darbesi vurdu ki iki ayağı üzengilerden çıkıp tepesinin üzerine yedi adım öteye yıkıldı. İslâm askerinden bir ses yükseldi ve hepsi aferin kıldılar. Seyyid Battal tıpkı şahin gibi sıçradı, Ahmer'in göğsüne çıktı (...): "Ya Ahmer! Sözünde duruyor musun, yoksa ölür müsün?" dedi. Ahmer aman diledi. Seyyid Battal ayağa kalktı. Ahmer de doğruldu ve başını Battal'ın ayağına dayadı. Yüzünü kâfir askerinden yana döndürdü. Yüksek sesle ve hulus ile dedi ki "Eşhedü Enlailahe illallah ve Eşhedü Enne Muhammeden Abdühü ve Resûlüh" diyerek kelime-i şahadet getirdi.

Sonra Battal'a dönüp: "Ya pehlivan! Sen biraz dinlen, gör ki bu asilere neler yaparım." dedi ve atını ileri sürdü. Nara attı ve: "Ey kâfirler! Sizden ve sizin dininizden soğudum. Muhammed'in dinine girdim ve canımı cehennem ateşinden kurtardım. Şimdiye kadar Ahmer'dim, bundan sonra Ahmet Turan oldum." Dedi. Şemun bu sözleri duyunca feryat etti ve Cafer, Ahmer'i sihirledi. Çabuk bir çare bulun!" dedi. Adı Şehlas olan bir vezir vardı. Şemun onu Ahmer'e gönderdi. Şemun: "Hey sana ne oldu? Seni sihirlediler. Beri gel de seni vaftiz edeyim." dedi. Ahmet (kalkarak): "Gel sen de Müslüman ol (...)." dedi. Vezir kızdı. Ahmet ileri yürüdü. Şehlass'ı atından yere indirdi. (...) Şemun feryat etti. Kâfir askerlerin benizlerinde kan kalmadı. Mızran adlı bir kâfir vardı, meydana girerek: "Ya Ahmer! Sana ne oldu? Atanın, dedenin dinini terk edip ne yapmak niyetindesin?" dedi. Ahmet onu da İslâm dinine davet etti. Çok lakırdı söyledi. Kabul etmeyince (...) artık kimse meydana giremedi ve Ahmet öne çıkıp Battal'ın önünde baş eğerek: "Ey pehlivan! Dilerim ki bu askerlere saldırayım." dedi.

Battal müsaade etti ve Ahmet atından inerek atının kolanını sıktı. Sonra kalabalık asker topluluğuna hücum etti. Onun arkasından Seyyid Battal Gazi de hamle etti. Battal Gazi'yi Cûde ve dört oğlu takip etti. Emir Ömer üç bin er ile hamle yaptı. Diğer dostları da cenge girdi. Bir gün ve bir gece boyunca şiddetli cenk oldu. (…) Seyyid Battal'ın bu fethine mutlu olup sevindiler ve bu haberi Şam vilayetine bildirdiler. Yedi günden sonra halife emretti ve Cûde'ye kaftanla pahalı elbiseler verdiler. Battal ve diğer beylere de iyi birer kaftan verildi.

Cûde Malatya'ya gelip Seyyit Battal ve Emir Ömer'in yanına vardı. Diğer beyler de hediyelerini iletti. Halife hepsine gönül alıcı davranışlarda bulundu. Bütün beylerin hatırları hoş oldu.

Yemek, içmek ve eğlenmekle günlerini geçirdiler. Böylece bu hikâyede burada bitti.

Seyyid Battal Gazi

haz.: Mustafa ÖZÇELİK

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

gürz: Silah olarak kullanılan ağır topuz.
kaftan: Padişahların gönül almak, ödüllendirmek için birine giydirdikleri değerli kumaş veya kürkten yapılmış giysi.
kayser: Roma ve Bizans imparatorlarına verilen san.
kolan: At, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer.
lâin: Lanetlenmiş.
lakırdı: Laf, söz.
Muhammedî: Müslüman.
server: Baş, başkan, reis, ulu.
süngü: Küçük kılıç biçiminde delici silah.
şad: Sevimli, neşeli, mutlu.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanları İslamiyet'in etkisiyle oluşmuştur. Satuk Buğra Han Destanı, Manas Destanı, Cengiz Han Destanı, Timur Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Köroğlu Destanı bunların en bilinen örnekleridir.

Battal Gazi, 8. yüzyılda Emevi-Bizans savaşlarında "Battal" (kahraman) lakabıyla ün kazanmış bir Arap kahramanıdır. Asıl adı Abdullah olan bu kahraman hakkında söylenen hikâyeler özellikle 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yayılır. Battal Gazi, gazi-veli yönüyle yüceltilerek destan kahramanı hâline dönüştürülür. Battal Gazi Destanı'na **Battalname** de denir. Battalname'de Battal Gazi'nin Anadolu'da Hristiyanlarla yaptığı savaşlar konu edilmektedir. Bu savaşlar genellikle Malatya ve civarında gerçekleşir. Cihat ve gaza amaçlı bu savaşlarda Battal Gazi hem kahramanlıkları hem de olağanüstü özellikleri ile ün kazanır.

Battal Gazi; ateşte yanmaz, dev ve cadılarla savaşır, Hızır'la yoldaştır ve kazandığı savaşların sonunda elde ettiği malı mülkü din uğruna savaşan yiğitlere dağıtır. Battal Gazi,Türk gazi tipinin mükemmel bir örneğidir. Müslüman Türk geleneklerine göre meydana getirilmiş olan "Battalname" nin yazıya geçiriliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 11 ve 12. yüzyıllarda yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir.

Okuduğunuz metinde Battal Gazi'nin Müslümanlara eziyet eden Bizans beylerinden Kayser ile mücadelesi anlatılmaktadır. Battal Gazi, tıpkı cenknamelerdeki Hz. Ali gibi ideal ve kahraman bir insan tiplemesidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. a. Metnin kahramanlarını belirleyiniz. Kahramanların karakterleri metnin içeriğini nasıl etkilemiştir?

b. Kahramanların birbirleriyle olan ilişkilerini ve olay örgüsündeki işlevini aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Birbiri ile olan ilişkileri	Battalnâme'nin kişileri	Olay örgüsü içindeki işlevleri
.....	← →	.....
.....		.....
.....		.....
.....		.....
.....		.....

2. Metnin temasını belirleyiniz. Metnin temasından yola çıkılarak insana özgü hangi gerçekliğe ulaşılabilir?

3. Masal, efsane, destan gibi türlerin oluşmasıyla sözlü kültür arasında nasıl bir ilişki vardır?

4. a. Metinden, yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal hayatıyla ilgili hangi bilgilere ulaşılmaktadır?

b. Seyit Battal Gazi'nin mücadelesi hangi değerlerin korunmasına yöneliktir? Açıklayınız.

5. Metni, "Oğuz Kağan Destanı" adlı metinle karşılaştırınız. Aralarındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyiniz. İslamiyet öncesi Türk kültürünün İslami Dönem Türk kültürüne ne ölçüde etki ettiğini açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Mustafa Özçelik (1954-…)

Eskişehir'de doğdu. Bursa Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünden ve Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Şiir, deneme, hikâye ve inceleme yazıları ve çocuk edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla tanındı.

Eserleri

Roman: *Şehitler Tepesi.*

Masal: *Kelile ve Dimne, Papağanın Anlattığı Hikâyeler, Balıkçıl Kuşu ile Yengeç.*

Biyografi: *Yunus Emre, Samiha Ayverdi, Sunullah Gaybî.*

Araştırma-İncele: *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı, Seyyid Battal Gazi.*

Mustafa Özçelik

Metne Hazırlık

1. Şairler tarafından yapma destanlar oluşturulmasının nedeni sizce nedir?
2. "Şehitlik" kavramının bir edebî esere konu olmasıyla toplumun hafızası, inanç ve kültürü arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

5. METİN

YIL 1920 VE ARHAVELİ İSMAİL'İN HİKÂYESİ

Ateşi ve ihaneti gördük.

Düşman ordusu yine başladı yürümeğe.
Akhisar, Karacabey,
Bursa ve Bursa'nın doğusunda Aksu,
çarpışarak çekildik...
920'nin
29 Ağustosu:
Uşak düştü.
Yaralı
ve dehşetli kızgın
fakat toprağımızdan emin,
Dumlupınar sırtlarındayız.
Nazilli düştü.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Dayandık
dayanmaktayız.
(...)

Ateşi ve ihaneti gördük.
Ruhumuz fırtınalı, etimiz mütehammil.
Sevgisiz ve ihtirassız çıplak devler değil,
inanılmaz zaafları, korkunç kuvvetleriyle,
silahları ve beygirleriyle insanlardı dayanan.
Beygirler çirkindiler,
bakımsızdılar,
hasta bir fundalıktan yüksek değillerdi.
Fakat bozkırda kişneyip köpürmeden
sabırlı ve doludizgin koşmasını biliyorlardı.
İnsanlar uzun asker kaputluydu,
yalnayaktı insanlar.
İnsanların başında kalpak,
yüreklerinde keder,
yüreklerinde müthiş bir ümit vardı.
(...)

İnsanlar, etlerinde kurşun yaralarıyla
köy odalarında unutulmuştular.
Ve orda sargı,
deri
ve asker postalları halinde
yan yana, sırtüstü yatıyorlardı.
Koparılmış gibiydi parmakları saplandığı yerden
eğrilip bükülmüştü
ve avuçlarında toprak ve kan vardı.

(...)
Ve çok uzak,
çok uzaklardaki İstanbul limanında,
gecenin bu geç vakitlerinde,
kaçak silah ve asker ceketi yükleyen laz takaları:
hürriyet ve ümit,
su ve rüzgârdılar.
Onlar, suda ve rüzgârda ilk deniz yolculuğundan
beri vardılar.
Tekneleri kestane ağacındandı,
üç tondan on tona kadardılar
ve latin yelkenlerinin altında
fındık ve tütün getirip
şeker ve zeytinyağı götürürlerdi.
Şimdi, büyük sırlarını götürüyorlardı.
Şimdi, denizde bir insan sesinin
ve demirli şileplerin kederlerini
ve Kabataş açıklarında sallanan
saman kayıklarının fenerlerini
peşlerinde bırakıp
ve karanlık suda Amerikan taretlerinin önünden akıp
küçük,
kurnaz
ve mağrur
gidiyorlardı Karadeniz'e.

Dümende ve başaltlarında insanları vardı ki bunlar
uzun eğri burunlu
ve konuşmayı şehvetle seven insanlardı ki
sırtı lâcivert hamsilerin ve mısır ekmeğinin
zaferi için
hiç kimseden hiçbir şey beklemeksizin
bir şarkı söyler gibi ölebilirdiler...

Karanlıkta kurşuni derisi kırmızıya boyanan
baltabaş gemi
İngiliz torpitosudur.
Ve dalgaların üstünde sallanarak
alev alev
yanan:
Şaban Reisin beş tonluk takası.
Kerempe Fenerinin yirmi mil açığında,
gecenin karanlığında,
dalgalar minare boyundaydılar
ve başları bembeyaz parçalanıp dağılıyordu.
Rüzgâr:
yıldız - poyraz.
Esirlerini bordasına alıp
kayboldu İngiliz torpitosu.
Şaban Reisin teknesi
ateşten direğiyle gömüldü suya.

Arhaveli İsmail
bu ölen teknedendi.
Ve şimdi
Kerempe Fenerinin açığında,
batan teknenin kayığında
emanetiyle tek başınadır,
fakat yalnız değil:
rüzgârın,
bulutların
ve dalgaların kalabalığı,
İsmail' in etrafında hep bir ağızdan konuşuyordu.

Arhaveli İsmail
kendi kendine sordu:
"Emanetimizle varabilecek miyiz?"
Kendine cevap verdi:
"Varmamış olmaz."

Gece, Tophane rıhtımında
Kamacı ustası Bekir Usta ona:
"Evladım İsmail," dedi,
"hiç kimseye değil," dedi,
"bu, sana emanettir."

Ve Kerempe Fenerinde
düşman projektörü dolaşınca takanın yelkenlerinde,
İsmail, reisinden izin isteyip,
"Şaban Reis," deyip,
"emaneti yerine götürmeliyiz," deyip
atladı takanın patalyasına,
açıldı.

"Allah büyük
ama kayık küçük" demiş Yahudi.
İsmail bodoslamadan bir sağnak yedi,
bir sağnak daha,
peşinden üç-kardeşler.
Ve denizi bıçak atmak kadar iyi bilmeseydi eğer
alabora olacaktı.

Rüzgâr tam kerte yıldıza dönüyor.
Ta karşıda bir kırmızı damla ışık görünüyor:
Sıvastopol' a giden bir geminin
sancak feneri.

Elleri kanayarak
çekiyor İsmail kürekleri.
İsmail rahattır.
Kavgadan
ve emanetinden başka her şeyin haricinde,
İsmail unsurunun içinde.
Emanet:
bir ağır makinalı tüfektir.
Ve İsmail'in gözü tutmazsa liman reislerini
ta Ankara'ya kadar gidip
onu kendi eliyle teslim edecektir.
Rüzgâr bocalıyor.
Belki karayel gösterecek.
En azdan on beş mil uzaktır en yakın sahil.
Fakat İsmail
ellerine güvenir.
O eller ekmeği, küreklerin sapını, dümenin yekesini
(...)
aynı emniyetle tutarlar.

Kurtuluş Savaşı Panoraması (Kurtuluş Savaşı Müzesi-Ankara)

Rüzgâr karayel göstermedi.
Yüz kerte birden atlayıp rüzgâr
bir anda bütün ipleri bıçakla kesilmiş gibi
düştü.

İsmail beklemiyordu bunu.
Dalgalar bir müddet daha
yuvarlandılar teknenin altında
sonra deniz dümdüz
ve simsiyah
durdu.
İsmail şaşırıp bıraktı kürekleri.
Ne korkunçtur düşmek kavganın haricine.
Bir ürperme geldi İsmail' in içine.
Ve bir balık gibi ürkerek,
bir sandal
bir çift kürek
ve durgun
ölü bir deniz şeklinde gördü yalnızlığı.
Ve birdenbire
öyle kahrolup duydu ki insansızlığı
yıldı elleri,
yüklendi küreklere,
kırıldı kürekler.

Sular tekneyi açığa sürüklüyor.
Artık hiçbir şey mümkün değil.
Kaldı ölü bir denizin ortasında
kanayan elleri ve emanetiyle İsmail.

(...)
Sonra, "elham" okumak geldi içinden.
Sonra, güldü,
eğilip okşadı mübarek emaneti.
Sonra...
Sonra, malûm olmadı insanlara
Arhaveli İsmail'in âkıbeti...

Nâzım Hikmet
Kuvâyı Milliye

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

doludizgin: Son hızla, çok hızlı bir biçimde.

kalpak: Deriden, kürkten ya da kalın bir kumaştan yapılmış, kesik koni biçiminde, siperliksiz başlık.

kerempe: Karadan denize doğru uzanan burun.

kerte: Derece.

malûm olmamak: Belli olmamak, bilinmemek.

mütehammil: Dayanıklı.

patalya: Genellikle savaş gemilerinde kullanılan, bir iki ya da üç çift küreği bulunan hizmet sandalı.

taka: Doğu Karadeniz Bölgesi'ne özgü yelkenli bir tür kıyı teknesi.

taret: Gemilerde ya da kalelerde, topun makine bölümünü ve topçuları koruyacak biçimde yapılmış zırhlı kule.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Bir yazar tarafından yazılmış destanlara **yapma (yapay) destan** denir. Yazarı belli olan bu tür destanlar, yakın zamanlarda oluşturulduğu için olağanüstü kimi ögelere pek rastlanmaz. Dünya edebiyatındaki önemli yapma destanlar şunlardır:

Destan	Yazarı	Ülkesi
Aeneis (İnıs)	Vergilius (Virgil)	Latin
Camos (Camos)	Os Lusiadas (Os Lusiades)	Portekiz
Henriade (Henrad)	Voltaire (Vulter)	Fransız
Kayıp Cennet	John Milton (Con Miltın)	İngiliz
Çılgın Orlando	Ludovico Ariosto (Ludavikol Aryosto)	İtalyan
İlahi Komedya	Dante	İtalyan
Kurtarılmış Kudüs	Tasso (Taso)	İtalyan

Yapma bir destan olan okuduğunuz metin, Nâzım Hikmet'in, Kurtuluş Savaşı'nı anlattığı "Kuvâyı Milliye" adlı eserinden alınmıştır. Nâzım Hikmet bu destanda Türk toplumunu derinden etkileyen Kurtuluş Savaşı'nı konu almıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde kahramanları bir araya getiren olayları belirleyerek metnin olay örgüsünü çıkarınız.
2. Metindeki olayların geçtiği mekân ve zamanın tarihsel gerçeklik içindeki yeri nedir?
3. Metnin hangi özellikleri, onun yapma destan olduğunu göstermektedir? Metinden örnekler vererek açıklayınız.
4. Okuduğunuz metin dışında Türk edebiyatında başka yapma destanlar da vardır. Bu destanların başlıcaları şunlardır:

Destan	Yazarı
Üç Şehitler Destanı	Fazıl Hüsnü Dağlarca
Çanakkale Destanı	Fazıl Hüsnü Dağlarca
Sakarya Meydan Savaşı	Ceyhun Atuf Kansu
Kuvâyı Milliye	Nâzım Hikmet

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda	Cahit Külebi
Çanakkale Şehitleri	Mehmet Âkif Ersoy
Genç Osman Destanı	Kayıkçı Kul Mustafa
Tarih-i Âl-i Selçuk	Yazıcıoğlu Ali

Yukarıda örnekleri verilen yapma destan türünün ortaya çıkmasında yazılı kültür, toplumsal değişimler ve basın yayın organlarının rolü nedir? Açıklayınız.

5. a. Bireysel gerçeklik, metnin oluşumuna nasıl bir katkıda bulunmuştur? Metnin yazıldığı dönemin toplumsal ve kültürel değerlerinin metne olan katkısı nedir? Açıklayınız.

b. Metinden alınan aşağıdaki bölümde Türk askerinin hangi özelliği ön plana çıkarılmıştır?

İnsanlar uzun asker kaputluydu,
yalınayaktı insanlar...
İnsanların başında kalpak
yüreklerinde keder
yüreklerinde müthiş bir ümit vardı...
İnsanlar uzun asker kaputluydu.
İnsanlar, etlerinde kurşun yaralarıyla
köy odalarında unutulmuştular.
Ve orda sargı, deri
ve asker postalları halinde
yan yana, sırtüstü yatıyorlardı.
Koparılmış gibiydi parmakları saplandığı yerden
eğrilip bükülmüştü
ve avuçlarında toprak ve kan vardı...

Yazarın / Şairin Biyografisi

Nâzım Hikmet Ran (1902 - 1963)

Selanik'te doğdu. İstanbul'da Heybeliada Bahriye Mektebinden mezun oldu. Moskova'da bir üniversitede siyasal bilimler ve iktisat okudu. Üniversiteyi bitirince yurda döndü. İstanbul'da çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. 1951'de tekrar Moskova'ya gitti.

Rusya'daki öğrenim yıllarında şair Mayakovski'nin sanat görüşünü benimseyerek ölçülü, kafiyeli şiiri bıraktı. Rusya dönüşü öz, biçim ve tema bakımlarından yeni şiirleriyle serbest nazmın ve toplumcu gerçekçi şiirin öncüsü oldu. Bu yanıyla günümüzün pek çok şairini etkiledi.

Eserleri

Şiir: *835 Satır, 1+1=1, Sesini Kaybeden Şehir, Memleketimden İnsan Manzaraları, Kuvâyı Milliye...*

Oyun: *Unutulan Adam, Ferhâd ile Şirin...*

Roman: *Kan Konuşmaz, Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim...*

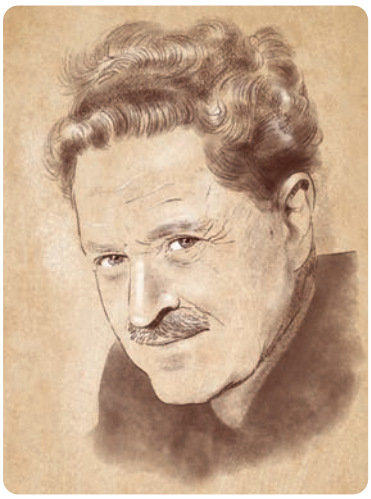

Nâzım Hikmet Ran

Dil Bilgisi

SIFAT TAMLAMALARI

☛ Aşağıdaki metinde geçen sıfat tamlamalarını bulunuz. Bu tamlamaların cümle içinde hangi görevlerde kullanıldığını söyleyiniz.

Yine bir gün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu, tarlasız ve çorak bir yerdi. Buraya Çürçet diyorlardı. Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağıları çok, altın ve gümüşleri çok, cevahirleri çoktu. Burada Çürçet Kağan ve onun halkı Oğuz Kağan'a karşı geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi. Çürçet Kağanı mağlup etti, (...) Çürçet halkını kendisine tâbi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağan'ın askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganîmet düştü ki, yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağan'ın askeri arasında tecrübeli ve gâyet becerikli bir adam vardı. Onun adı Barmaklığ Çosun Billing idi. Bu becerikli usta, bir araba yaptı. Arabaya cansız ganîmetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı ganîmetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağan'ın maiyeti ve halkı, hepsi bunu gördü ve şaşırdı. Onlar da araba yaptılar. Bunlar arabayı çekerken (durmadan): Kanga! kanga! diye bağırıyorlardı. Onun için onlara Kanga adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve Kanga kanga ile cansızı canlı yürütsün; sizin adınız Kangaluğ olsun ve (bunu) araba göstersin (?) dedi, gitti.

Ondan sonra yine bu gök tüylü ve gök yeleli erkek kurtla Hint, Tangut ve Suriye taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra onları yendi; kendi yurduna kattı; ve kendisine tâbi kıldı.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, cenupta Barkan denilen bir yer vardır, çok zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir. Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevahiri çoktur. Halkının çehresi kap karadır. Bu yerin kağanı Masar adında bir kağandı. Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları çok sevindiler, düşmanları çok üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşyâ, at aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti.

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıdaki metinde yazım yanlışlarını bularak düzeltiniz.

Yine günlerden birgün Ay Kağan'ın gözü parladı. Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi.

Bu çocuk anasının göğüsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba istedi. Dilegelmeğe başladı; kırkgün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu. Bu...

O çağda, orada büyük bir orman vardı; bir çok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çokdu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdi. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılınç ve kalkanla ava gitdi.

☛ Aşağıdaki metinde geçen birleşik fiilleri bulunuz. Bunlardan bazılarının birleşik bazılarının ayrı yazılmış olmasının sebeplerini söyleyiniz.

"Yenik düşman askerleri Kayserin yanına vardılar ve ona oğlunun Müslüman olduğunu naklettiler. Kayser tacını yere vurdu, feryat ve figan eyledi. Yedi gün tahta oturmadı. Hiç kimsenin yüzünü görmedi. Lokma dahi yemedi. Beyler, vezirler toplanıp Kayser'in huzuruna geldiler: "Şahımız! Ağlama ile iş bitmez. Buna yürek gerek, asker toplayalım, varıp Muhammedîleri kılıçtan geçirelim" dediler.

☛ Aşağıdaki metinde kesme işaretinin (') hangi işlevde kullanıldığını söyleyiniz.

Bursa ve Bursa'nın doğusunda Aksu,
çarpışarak çekildik...
920'nin
29 Ağustosu...

☛ Aşağıdaki metinde üç nokta işaretinin (...) hangi işlevde kullanıldığını söyleyiniz.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Dayandık
dayanmaktayız.
(...)

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİ TANIMA

Efsane Derleme ve Yazıya Geçirme

Türk edebiyatının eldeki en eski sözlü ürünlerinin 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından derlenerek yazıya geçirildiğini öğrendiniz. Bunlar arasında atasözleri, deyimler, koşuklar bulunmaktadır.

Bir sözlü kültür ürünü olan efsanelerin de derleme yoluyla yazıya geçirilerek kalıcılıkları sağlanmış olur.

Bu amaçla siz de yakın çevrenizdeki varlıklar, mekânlar, tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili efsaneleri sözlü kültür kaynaklarından derleyiniz.

B) UYGULAMA

☛ Derlediğiniz efsaneleri yazıya geçiriniz. Yazınızı dil bilgisi ve noktalama bakımından gözden geçiriniz. Yazıya geçirilen efsaneleri edebiyat dergileri, gazeteler ya da sosyal medya aracılığıyla paylaşınız.

☛ 15 Temmuz 2016 gecesiyle ilgili aşağıdaki yazıyı okuyunuz.

15 Temmuz Darbe Girişiminin Serüveni

(...) 2016 Türkiye askerî darbe girişimi 15-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde bir grup asker tarafından gerçekleştirilen askeri darbe teşebbüsü. (...)

Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî internet sitesi ve TRT'de yayınlanan bildiride ordunun yönetime el koyduğu ifade edilerek ülkede sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği açıklandı.

İstanbul'daki Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün jandarma tarafından kapatılması ile başlayan süreçte, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı İsmail Kahraman ve yaklaşık 50 kadar milletvekilinin mecliste bulunduğu sırada F-16 savaş uçakları meclis üzerinde uçuş yaparak parlamentoyu dört kez bombaladı. Ankara'nın Beştepe semtinde bulunan Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na bombalama girişiminde bulunulsa da başarılı olunamadı. Muğla'nın Marmaris ilçesinde bir otelde bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan'a karşı suikast girişiminde bulunuldu. Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar, Kara Kuvvetleri Komutanı Salih Zeki Çolak, Hava Kuvvetleri Komutanı Abidin Ünal ve Jandarma Kuvvetleri Komutanı Galip Mendi darbeyi gerçekleştiren askerler tarafından rehin alındı.

Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, (...) gerçekleştirdiği bağlantıda darbecilere hiçbir şekilde imkân tanınmayacağını ifade ederek halkı darbeye tepki göstermek için meydanlara ve havalimanlarına çıkmaya davet etti. Çağrının ardından, Türkiye'nin birçok ilinde darbe karşıtı protesto gösterileri başladı. (...)

Kemal Arkun
Darbeler ve Sessiz Kahramanlar

☛ Nihal Atsız'ın "Bozkurtların Ölümü", Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" adlı romanları destan türünden etkilenerek yazılmış eserlerdir. "15 Temmuz Darbe Girişiminin Serüveni" adlı metinden de istifade ederek "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" konulu bir yazı yazınız. Yazıyı o günle ilgili duygu ve düşüncelerinizi en iyi şekilde ifade edebileceğinize inandığınız bir türde kaleme alınız. Yazınızın okunaklılığını ve sayfa düzenini gözden geçiriniz. Metninizin içeriğini ve anlatımını seçtiğiniz türün özellikleri bakımından kontrol ediniz.

☛ Yazınızı hukuki, ahlaki ve mesleki sorumluluk duygusuyla yazınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Efsane Sunma

Konuşma esnasında ses tonu; amaca, ortama, içeriğe ve hedef kitleye uygun olarak ayarlanmalıdır. Kelimeler doğru telaffuz edilmeli, kelime ve cümle vurgusuna dikkat edilmelidir. Konuşurken nefes almak için duraklamalar yapılmalıdır. Konuşma mutlaka verilen sürenin sonunda bitirilmelidir.

B) UYGULAMA

☛ Yazıya geçirdiğiniz efsaneleri sınıfınızda sununuz.

Aşağıda verilen çalışmaları yapmak için sınıfta anlatılan efsaneleri, uygun dinleme teknikleriyle (not alma, empati kurma, seçici ve eleştirel dinleme vb.) dinleyiniz.

- Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.
- Efsaneleri özetleyiniz. Efsanelerin konu ve ana düşüncelerini tespit ediniz.
- Efsanelerde ortaya konan açık ve örtük iletileri belirleyiniz.

4. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Efsane; mitoloji, destan, folklor ve tarih gibi çeşitli kültürel boyutları olan bir türdür.

2. ( ) Bir motif etrafında şekillenen efsaneler, olağanüstülüklerle örülüdür.

3. ( ) Müslüman Türk geleneklerine göre meydana getirilmiş olan Battalname'nin 8 ve 9. yüzyıllarda yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen, imgesel hikâye, söylence anlamına gelen ..... kısa halk anlatılarıdır.

2. .... Türk destanları arasında Satuk Buğra Han Destanı, Manas Destanı, Cengiz Han Destanı, Köroğlu Destanı sayılabilir.

3. ..... Destanı, düşmanları tarafından baskına uğrayan Köktürklerden hayatta kalan bir gence kurdun yardım etmesini ve Türklerin soyunun sürmesini anlatmaktadır.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Aşağıda verilen destan - millet eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

A) Gılgamış - Sümer
B) Şehname - İran
C) İgor - Rus
D) Şu - Türk
E) Kalevala - Yunan

2. Aşağıdakilerden hangisi yapma bir destan değildir?

A) Kayıp Cennet
B) Çılgın Orlando
C) İlahi Komedya
D) Kurtarılmış Kudüs
E) Nibelungen

3. ..... aşaması toplumu yakından ilgilendiren önemli olay ve kahramanlıkların görülmeye başlandığı aşamadır.

Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Masal
B) Destanın doğuş
C) Destanın yayılma
D) Destanın derleme
E) Efsane

4. Destan türü ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Millî bir kimliğe sahiptir.
B) Toplumun ortak tarihinden ve sosyal değerlerinden doğmuştur.
C) Genellikle nesir biçimindedir ve coşkulu bir söyleyişe sahiptir.
D) Olağan ve olağanüstü olaylar iç içedir.
E) Toplumun hafızasında iz bırakmış deprem, savaş, göç, kıtlık vb. önemli olayları işler.

5. Aşağıdakilerden hangisi doğal destan değildir?

A) Mahabharata
B) Beowulf
C) Odysseia
D) Aeneis
E) Chanson de Roland

6. "Simbat" **aşağıdaki destanlardan hangisinin kahramanlarından biridir?**

A) Battal Gazi
B) Oğuz Kağan
C) Türeyiş
D) Şu
E) Gılgamış

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde hem ad hem de sıfat tamlaması vardır?

A) Edatlarla bağlaçlar arasındaki farkı hepimiz biliyoruz.
B) Senin gibisine nerede rastlanır, dedi içinden.
C) Bu kadar parayla hiçbir şey alamayacağını sen de biliyorsun.
D) Sınıfın çalışkanına bu kitabı armağan edeceğim.
E) Şiire karşı ilgisiz olmasının sebebini hâlâ anlayamadım.

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, belirtili isim tamlamasında tamlayanla tamlanan arasına sıfat girmiştir?

A) Soluk alıp verirken çıkardığı ses, hepimizin dikkatini çekmiştir.
B) Oradakilerden birkaçı, hakemin yanlış tutumundan şikâyet ediyordu.
C) Kimse senin haklı olduğunu düşünmüyor bu konuda.
D) Onun kimi kimsesi yok diye böyle de davranılmaz ki!
E) Mahalledeki herkes, dün gece yaşananları konuşuyordu.

9. Aşağıdakilerden hangisinde birleşik sözcüklerin yazımıyla ilgili bir yazım yanlışı vardır?

A) Bu sorunun çözümünde büyük mesafe katetti.
B) Kargaburnunu uzatabilir misin?
C) En sevdiğim tatlı bülbülyuvasıdır.
D) Karayel kuzeyden esen sert ve soğuk bir rüzgârdır.
E) Gökdelenler şehrin doğal görünümünü bozuyordu.

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde kesme işareti (') yanlış kullanılmıştır?

A) Orta Asya'da ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular tarihin bir dönemine ışık tutuyor.
B) Ben, Ulaş'ın bu sınavı kazanacağını size de söylemiştim.
C) 1983'ten bu yana onun edebiyat çizgisinde hiçbir değişiklik olmadı.
D) O yıl tatilde Eskişehir'li bir şairle tanışıp çok iyi arkadaş olmuştuk.
E) Türkiye'm, güzel ülkem, senin için ne yapsam azdır.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Türk destanlarıyla ilgili bilgiler hangi kaynaklarda yer almaktadır?

.....

.....

2. Destanların ana temalarından biri olan kahramanlık, günümüz toplumları açısından ne ifade etmektedir?

.....

.....

3. Türklerin İslamiyet'in kabulünden önce oluşmuş doğal destanları hangileridir?

.....

.....

D. Aşağıda verilen Türk destanları ve destan içeriklerini doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Türk Destanı

1. Manas Destanı	.....
2. Battalgazi Destanı	.....
3. Göç Destanı	.....
4. Alp Er Tunga Destanı	.....
5. Ergenekon Destanı	.....

Destan İçeriği

a. Sakalarla İranlılar arasında geçen savaşlarda kahramanlıklar göstermiş Türk hükümdarıyla ilgilidir.

b. Destanda anlatılan olaylar Malatya ve civarında gerçekleşir.

c. Köktürklerin düşmanlarından kaçarak sığındıkları bir bölgeden demir dağı eriterek, çıkıp yeniden yurtlarına dönüşünü anlatır.

ç. Kırgızlara ait İslamiyet sonrası ortaya çıkan destandır.

d. Altay ve Yakut Türkleri arasında derlenen bu destanda evrenin nasıl yaratıldığına değinilmektedir.

e. Bu destanda bir kıtlık sonucu, Uygurların yeni topraklara gitmeleri anlatılır.

5. Ünite

ROMAN

OKUMA

- *Roman*

Dil Bilgisi

- *Cümle Çeşitleri*
- *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Romandan Bir Kesit Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Sinemaya Uyarlanmış Bir Romanın Filmi ile İlgili Yorum Yapma*

Dikkat!

"Sözlü İletişim" çalışması için Türk ya da dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmini izleyiniz.

OKUMA

Metne Hazırlık

1. "Realist" ve "romantik" kavramlarından ne anlıyorsunuz?
2. Fransız İhtilali ile ilgili neler biliyorsunuz? Anlatınız.

1. METİN

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

(Olay, 18. yüzyılda Paris ve Lonra'da geçer. Fransa kral ve aristokratların yönetimindedir. Halk bunların hükmü altında ezilmektedir. İngiltere'de ise kamu düzeni yerlerdedir. Adam öldürme, hırsızlık, gasp normalleşmiştir.)

(Aşağıdaki metinde Fransa ve İngiltere'nin 18. yüzyıldaki durumundan söz edilmiştir.)

(...)

Gelmiş geçmiş en iyi günlerdi, gelmiş geçmiş en kötü günlerdi; hem bilgelik çağıydı hem ahmaklık; hem inancın devriydi hem şüpheciliğin; hem aydınlık hem karanlık bir mevsimdi; umudun baharı, umutsuzluğun kışıydı; hem her şeyimiz vardı hem hiçbir şeyimiz yoktu; hepimiz ya doğruca cennete gidecektik ya da tam aksi istikamete özetle; şu an içinde bulunduğumuz döneme öyle benzer bir dönemdi ki dönemin, sesi en çok çıkan otoriteleri bu günler hakkında -olumlu anlamda da, olumsuz anlamda da- ancak ve ancak "en" sözcüğü kullanılarak konuşulabileceğini iddia ediyorlardı.

İngiltere'de tahtta (...) bir kralla (...) bir kraliçe; Fransa'daysa yine (...) bir kralla (...) bir kraliçe vardı. İki ülkede de ülkeyi yönetenlerin bir eli yağda bir eli baldaydı ve bunun bu şekilde ilelebet sorunsuzca süreceği fikri hakimdi.

[Dr. Manette (Doktor Mennet), halk tarafından çok sevilen bir doktordur. Dr. Mannette; Fransa'da aristokratlar tarafından basit bir sebep yüzünden hapse atılmış, on sekiz yıl cezaya çarptırılmıştır. Dr. Manette, kızı Lucie'nin (Lusi) başına bir şey geleceğini düşündüğünden hapse girmeden kızını bir arkadaşıyla Londra'ya göndermiş. Hapse girdiğinde bir yaşında olan kızı Lucie, babası hapisten çıktığında on sekiz yaşına gelmiştir. Ancak babasından ve babasının başına gelenlerden habersizdir. Jervis Lorry (Cörvis Lori), yakın arkadaşı Fransız Dr. Mannette'in hapisten çıktığını ve yaşadığını haber vermek üzere 1775 yılında posta arabasıyla Londra'ya doğru yola çıkar.]

(...)

Kasım ayı sonlarında bir cuma gecesiydi; Dover (Dovır) Yolu, bu tarihsel hikâyeye konu olan ilk kişinin önünde boylu boyunca uzanıyordu. Aynı yol, Shooter's (Şudırs) Tepesi'ni ağır ağır çıkmaya çalışan Dover posta arabasının da önünde uzanıyordu. O da tıpkı diğer yolcular gibi çamura bata çıka posta arabasının yanında yürüyordu; o koşullarda yürüyüş yapmaktan keyif aldıklarından yürümüyorlardı elbette; yolun eğimi, teçhizat, çamur ve taşıdıkları mektuplar yüzünden araba öyle ağırlaşmıştı ki atlar daha şimdiden üç kere pes edip durmuş, bir defa da isyan edip Blackheath'e (Blackhed) dönmek istercesine arabayı yolun karşı tarafına sürüklemişlerdi. Bu tür itaatsizlikler bazı vahşi hayvanlara akıl bahşedilmiş olduğu fikrini desteklese de askerî ceza kanunu tarafından kesinlikle yasaklanmış olduklarından, dizgin, kırbaç, arabacı ve muhafız bir olmuş, atları yola getirip görevlerine döndürmüşlerdi.

Başları öne eğik, kuyrukları titreyen atlar, her an eklemleri iflas edip yere yığılacaklarmış gibi çamura bata çıka, debelenip tökezleyerek ilerlediler. Arabacı ara ara hayvanları durdurup dinlendirdikten sonra temkinli bir "Deh!" ile yeniden harekete geçirirken öndeki atlardan biri kafasını ve elbette üzerindeki her şeyi şiddetle sallıyordu; olağanüstü güçlü ve inatçı hayvan arabanın tepeye tırmanmasına karşı koyuyordu. Hayvan ne zaman hareketlenip onları sarssa yolcumuz -tüm gergin yolcular gibi- irkiliyor ve huzursuz oluyordu.

Buhar gibi bir sis dört bir yana yayılmış, tüm oyukları doldurmuştu; tıpkı huzur arayıp da bulamayan kötü bir ruh misali tepeye doğru mahzun mahzun süzülüyordu. Nemli, buz gibi sis, huzursuz bir denizin dalgaları gibi ağır ağır, birbirini takip eden halkalar halinde hareket ediyordu. Sis öylesine yoğundu ki, arabanın lambaları ancak bu sisin hareketlerini ve birkaç metre ilerisini aydınlatıyordu; nefes nefese kalmış atlardan yayılan buhar da havaya karışıyor, sanki tüm bu sis onların eseriymiş gibi görünüyordu.

(…)

(Mr. Jervis Lorry, yolda Dr. Mannette'in ile yaptığı konuşmaları hatırlar.)

Gecenin gölgeleri, gözünün önünde beliren onca yüzden hangisinin mezarda gömülü adama ait olduğunu ona söylemiyordu, ama yüzlerin hepsi kırk beş yaşındaki bir adama aitti; temelde birbirlerinden ayrıldıkları noktaysa bitmiş tükenmiş, solgun yüzlerindeki farklı duygu ifadeleriydi. Kibir, küçümseme, meydan okuma, inat, itaat, matem ifadesi taşıyan yüzler, çökmüş yanaklar, ölü gibi solgun benizler, bir deri bir kemik kalmış eller ve bedenler birbirinin peşi sıra gözünün önünden geçiyordu. Ne var ki yüzlerin hepsi temelde aynı kişiye aitti ve hepsinin saçları vaktinden önce ağarmıştı. İçi geçen yolcumuz, hayalete yüzüncü defa aynı soruyu sordu:

"Ne zamandır orada gömülüsün?"

Cevap hep aynıydı: "Neredeyse on sekiz yıldır."

"Buradan çıkma ümidini kesmiş miydin?"

"Ümidimi keseli çok oluyor."

"Hayata döneceğini biliyorsun, değil mi?"

"Öyle diyorlar."

"Yaşamayı istiyorsundur umarım."

"Bilmiyorum."

"Kızı sana göstereyim mi? Gelip onu görmek ister misin?" Bu soruya verilen cevaplar birbirinden farklı ve çelişkili oluyordu. Hayalet bazen paramparça olmuş bir halde, "Dur! Onu şimdi görürsem

ölürüm!" diyordu. Bazen gözyaşları sel olmuş akarken, "Beni ona götür," diyordu. Bazense şaşkın şaşkın ona bakıp, "Onu tanımıyorum ki. Ne demek istediğinizi anlamıyorum." diyordu.

(...)

(Mr. Jervis Lorry, Lucie'ye babasının yaşadığını, yardıma muhtaç olduğunu söyler. Lucie karmaşık duygular içindedir.)

Mr. Lorry, genç kızın bileğini daha sıkı kavradığını hissedince sustu. Alnındaki o çok dikkatini çeken ifade, korku ve acı da eklenerek daha da derinleşmiş ve sabitlenmişti sanki. "Fakat ortaya çıkan başka bir şey var; babanız. Babanız yaşıyor. Büyük ihtimalle çok değişmiştir; belki de tam bir enkaz haline gelmiştir. Yine de iyi tarafından bakmaya çalışalım; en azından yaşıyor. Babanız Paris'te eski bir uşağının evine götürülmüş, biz de şimdi oraya gidiyoruz. Ben elimden geldiğince kimliğini tespit etmeye çalışacağım; siz de onu tekrar yaşama döndürüp yeniden sevgiye, sorumluluklarına ve huzura kavuşturacaksınız."

Genç hanımın tüm bedenini dolaşan ürperti adama da sirayet etti. Genç hanım sanki rüyadaymış gibi alçak ve dehşet dolu bir sesle şöyle dedi: "Babamın hayaletini göreceğim! Gördüğüm şey babam olmayacak ki hayaleti olacak!" Mr. Lorry sessizce kolunu sıkmakta olan elleri sıvazladı. "Bir durun bakalım. Bakalım neler göreceğiz. Meselenin en iyi yanını da en kötü yanını da biliyorsunuz artık. Yapmamız gereken, haksızlığa uğramış o zavallı beyefendiyi görebilmek için güzel bir deniz ve kara yolculuğu; çok yakında sevgili babanıza kavuşmuş olacaksınız."

(…)

[Lucie babasını görmek üzere Paris'e gelir. Ancak babası ruhsal sorunlar yaşamaktadır. Bir meyhanenin üst katında sürekli ayakkabı tamir etmektedir. Lucie babasını da alıp Londra'ya yerleşir. Bir müddet sonra babası iyileşir ve tekrar hasta bakmaya başlar. Lucie bir müddet sonra Charles Darney (Çarls Darni) adlı biriyle tanışır. Charles Darney, Fransız aristokrat bir ailenin oğludur. Ailesinin halka yaptığı zulümler yüzünden ülkesini terk etmiş, Londra'ya yerleşmiştir. Ancak Londra'da ajanlıkla suçlanıp mahkemeye çıkarılmıştır. Avukat Mr. Sydney Carton (Mıstır Sidney Kartın) onu kurtarır. Charles Darney'in avukatı Mr.Carton da Lucie'ye âşık olmuştur ancak Lucie, Darney'le evlenmiştir. Mutlu mesut yaşarlarken Fransa'da ihtilal olur. Darney'in ailesi yakalanıp idam edilir. Hizmetçileri de onlara hizmet ettiği için hapse atılır. Darney, suçsuz olan hizmetçileri kurtarmak için Paris'e gider ancak o da tutuklanıp hapse atılır. Dr. Manette ve Lucie, Darney'i hapisten kurtarmak için Paris'e giderler. Halkın yanında büyük itibarı olan Dr. Manette'in şahitliğiyle Darney bırakılır. Ancak daha sonra tekrar tutuklanır ve ölüme mahkûm edilir. Lucie bu duruma çok üzülür. Mr. Carton da Lucie'ye yardımcı olmak için Paris'e gelmiştir.]

Ölüme mahkûm edilen masum adamın perişan karısı, kararı duyunca sanki ölümcül bir yara almış gibi oracığa yığılıverdi. Fakat gıkı çıkmamıştı; içinde çok güçlü bir ses ona, perişan haldeki kocasını ayakta tutacak, kederini çoğaltmayacak tek kişinin kendisi olduğunu söylüyordu; içindeki bu ses, yaşadığı şoka rağmen onu ayağa kaldırmıştı.

Yargıçlar da salonun dışındaki gösteriye katılmak durumunda olduğundan duruşmaya son verildi. Güruh pek çok koldan salonu boşaltırken oluşan gürültü ve hareketlilik henüz dinmemişti ki Lucie yüzünde bir sevgi ve teselli ifadesiyle kollarını kocasına uzattı.

"Keşke ona dokunabilsem! Bir kerecik sarılabilsem! Ah, iyi yürekli yurttaşlar, keşke bize biraz merhamet etseniz!"

Salonda yalnızca bir gardiyan, onu dün tutuklayan dört adamın ikisi ve Barsad (Barsed) kalmıştı. Herkes sokaklardaki gösteriye akın etmişti. Barsad, diğerlerine, "Bırakın da kocasına sarılsın, sadece bir dakika." diye öneride bulundu. Önerisi sessizce kabul gördü ve Lucie'yi sandalyelerin arasından geçirerek yüksek bir yere getirdiler, böylece Charles kürsüden eğilerek onu kollarının arasına alabilecekti.

(…)

Kara hapishane Conciergerie'de (Konsierj) o gün idam edilecekler akıbetlerini bekliyorlardı. Sayıları, bir yılın haftaları kadardı. Elli iki kişi, o gün öğleden sonra şehrin metcezirine kapılıp ebedî denize akacaklardı. Yerlerine gelecekler daha hücreleri boşalmadan belli olmuştu...

Elli iki kişinin isimleri okundu; içlerinde, onca malın mülkün kurtaramadığı yetmişlik vergi tahsildarından tutun, onca yoksulluğun ve adsız sansızlığın kurtaramadığı yirmilik terziye kadar pek çok insan vardı. Nasıl ki günahkâr ve ihmalkâr yaşam tarzının sebep olduğu fiziksel hastalıklar her türden insanı vurursa tarifsiz acıların, katlanılmaz zulmün, acımasızca görmezden gelinişin sebep olduğu o korkunç ahlaki yozlaşma da ayrım gözetmeksizin herkesi kırıp geçiriyordu.

(…)

Ölüm arabaları Paris sokakları boyunca insafsızca ve kulakları sağır eden bir gürültü çıkararak yol almaktadır.

(…)

Kederli tekerlekleri döndükçe altı araba, sokaklardaki kalabalıkta kavisli saban izleri bırakarak ilerlemektedir. Sabanlar sürüldükçe, sürülmüş toprakları andıran insan yüzleri bir o yana bir bu yana çevrilmektedir. O bölgedeki evlerde yaşayanlar bu manzaraya öylesine alışkınlardır ki çoğu zaman pencerelerde seyreden hiç kimse olmaz; bazılarıysa ellerindeki işleri bırakmadan şöyle bir göz ucuyla bakarlar geçen arabalara. Bazı evlereyse manzarayı seyretmek için misafir gelmiştir; ev sahibi, bir küratörün ya da bir yetkili görevlinin kendinden hoşnut edasıyla arabaları işaret etmekte, bir önceki gün ya da ondan da önceki gün oralarda kimlerin oturduğunu anlatmaktadır.

Arabalarda son yolculuklarını gerçekleştirmekte olanlar, yol kenarında tüm bu olanları kayıtsız bakışlarla izlemektedirler, içlerinden bazılarıysa yaşama ve insanlara duydukları gereğinden fazla uzun sürmüş bir ilgiyi koruyor gibi görünmektedirler. Bazıları, başları önde, sessiz bir çaresizliğe gömülmüşlerdir; bazılarıysa, kendilerini izleyen kalabalığa, tiyatrolarda ya da tablolarda gördükleri türden özenli bakışlar atmaktadırlar. Çoğu gözlerini yummuş düşünmekte ya da darmadağınık düşüncelerini toparlamaya çalışmaktadır. İçlerinden yalnızca çıldırmış bir zavallı, korkudan dağılmış ve sarhoş olmuş bir halde şarkı söyleyip dans etmeye çalışmaktadır. Yine de içlerinde, bakışlarıyla ya da beden diliyle insanlardan merhamet dilenen tek bir kişi bile yoktur.

(…)

(Mr. Carton Lucie'nin üzüntüsünü dindirmek için bir plan yapar. Kendisine çok benzeyen Darney'in yerine geçmeye karar verir. Avukat olarak gittiği bir görüşmede kıyafetlerini Darney'e verir, o da Mr. Carton'un kıyafetini giyer. Böylece idama gönderilen Darney değil, Mr. Carton olur.)

Eğer Carton'ın da kendini ifade etme fırsatı olsaydı, şu tür kehanetlerde bulunurdu: "Barsad'ın, Cly (Klay)'ın, Defarge (Döfarc)'ın, İntikamcı Teğmen'in, jüri üyesinin, yargıçların; yani kökü kazınan eski zalimlerin yerini alan bu yeni zalimlerin, tedavülden kalkmadan önce, intikam dağıtan bu aletle can vereceklerini görebiliyorum. Bu dipsiz uçurumdan çıkıp yükselen güzel bir şehir ve pırıl pırıl insanlar görüyorum; bu insanların, gerçek anlamda özgür olabilmek için uzun yıllar süren mücadelelerinde

kâh zafer kazandıklarını, kâh yenildiklerini görüyorum; geçmiş dönemlerin kötülüğünden doğan günümüze ait bu kötülüğün, yavaş yavaş miadını doldurup yok olduğunu görüyorum.

Uğruna yaşamımı feda ettiğim insanların, bir daha göremeyeceğim o İngiltere'de, huzurlu, üreten, refah içinde ve mutlu yaşadıklarını görüyorum. Kucağında benim adımı taşıyan çocuğuyla onu görüyorum. Yaşlanmış ve iki büklüm olmuş olsa da hastalığını yenmiş ve muayenehanesinde huzurla hastalarına bakan babasını görüyorum. Kadim dostları olan, o iyi yürekli yaşlı adamın, bir on yıl daha tüm varlığıyla yaşamlarına güzellik kattıktan sonra, hak ettiği huzura kavuşmak için bu dünyadan göçtüğünü görüyorum.

Onların, onların torunlarının ve daha sonraki kuşakların yüreğinde kutsal bir yere sahip olduğumu görüyorum. Onu görüyorum; yaşlı bir kadın olmuş, bugünün her yıl dönümünde benim için gözyaşı dökü-yor. Onu ve kocasını görüyorum; bu dünyadaki devirlerini tamamlamışlar, fani yataklarında son kez yan yana yatıyorlar; ikisi de ruhlarında bana, birbirlerine verdikleri kadar onurlu ve kutsal bir yer vermişler.

Benim adımı taşıyan, bağrına bastığı çocuğunun, bir zamanlar benim gittiğim yoldan gidip başarılı olduğunu görüyorum; hatta öyle başarılı oluyor ki ismim, onun ışığıyla pırıl pırıl parlıyor ve ismime sürdüğüm tüm o lekeler silinip gidiyor. Adil ve şerefli bir adam ve yargıç olan bu çocuğun, yine benim adımı taşıyan bir oğlunun olduğunu görüyorum; çok aşina olduğum bir alna ve altın sarısı saçlara sahip oğlunu buraya getirip, ona titrek ve yumuşacık sesiyle benim hikayemi anlatıyor. Bu, hayatımda şimdiye kadar yaptığım en ama en güzel şey ve şimdi hayatımda hiç tatmadığım kadar büyük bir huzurla istirahat etmeye gidiyorum.

Charles Dickens
İki Şehrin Hikâyesi
çev.: Didar Zeynep Batumlu

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

aristokrat: Soylu.
eda: Tavır, davranış.
istikamet: Doğrultu.
istirahat: Dinlenme, rahat etme.
jüri: Hakem heyeti.
mahzun: Üzgün.
matem: Yas.
metcezir: Gelgit.
tahayyül: Hayalde canlandırma.
teçhizat: Silah dışındaki savaş gereçleri, donatı.
tedavül: Dolanım.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Roman: Yaşanması mümkün olan bir olayı yer, zaman ve kişilere bağlayarak ayrıntılı bir şekilde anlatan edebî türdür. Romanda anlatım, birinci ya da üçüncü kişinin ağzından yapılır; tasvir, tahlil ve diyaloğa dayanır. Romanın temel unsurlarından biri de olay örgüsüdür. Olay örgüsü belli bir düzen içinde işlenip geliştirilir. Olay örgüsü dışında romanın yapısını oluşturan diğer unsurlar zaman, mekân ve kişilerdir.

16. yüzyılın sonlarına doğru Miguel de Cervantes (Migel dö Servantes) tarafından yazılan Don Kişot, roman türünün ilk örneği kabul edilir. Özellikle 19. yüzyıldan sonra realizm (gerçekçilik) ve romantizm

akımlarının da etkisiyle gelişen roman, Fransız ve Rus yazarların başarılı eserleri ile evrensel bir tür hâline gelmiştir.

Realizm akımı, romantizm akımına bir tepki olarak 19. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Bu akımın temel özellikleri şunlardır:

- Konular gerçek hayattan alınır.
- Olay ve kişiler gerçekliğe uygundur.
- Kişilerin davranışlarını, kişiliklerini etkileyen çevre ve ortamın tanıtılmasına özen gösterilir.
- Betimlemeler yazarın değil, kahramanların gözüyle yapılır.
- Topluma ait gerçekler olduğu gibi yansıtılır.
- Sanat için sanat anlayışı savunulur.

Her roman; yazıldığı dönemin sosyal ve siyasi olaylarından, ahlak anlayışından, yaşam biçiminden izler taşır. Okuduğunuz "İki Şehrin Hikâyesi", Fransız İhtilali öncesini ve sonrasını ele almıştır. Realist anlayışla yazılan eser, 1859'da yayımlanmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Charles Darney, nasıl bir kişiliğe sahiptir? Açıklayınız.

2. Dr. Manette'in sebepsiz yere on sekiz yıl hapse atılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

3. Okuduğunuz metin konu bakımından hangi roman türüne ait olabilir?

4. "İki Şehrin Hikâyesi" dünya edebiyatının klasik roman örneklerinden biridir. Metinden hareketle "İki Şehrin Hikâyesi"adlı romanın klasik olmasını sağlayan özellikleri nelerdir?

5. "İki Şehrin Hikâyesi" gibi dünya klasikleri arasına girmiş hangi romanları biliyorsunuz? Bu romanların yazarlarını da söyleyiniz.

6. Okuduğunuz metinde betimleme yapılan yerlere örnek gösteriniz.

7. Mr. Sydney Carton'un davranışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

8. "Zulüm ve zorbalık tohumlarını bir kez daha ekecek olsanız, sonunda ektiğiniz tohuma uygun bir meyve almanız işten değildir." sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.

9. Realizm akımının özellikleri metni nasıl etkilemiştir? Türk ve dünya edebiyatında realist tarzda yazılmış başka hangi romanları biliyorsunuz? Bunların yazarları kimlerdir?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Charles John Huffam Dickens (1812 - 1870)

İngiltere'de doğdu. Maddi zorluklar nedeniyle okulu yarım bıraktı. Gazetecilik yaptı.

Realist bir anlayışla yazdığı eserlerinde 19. yüzyıl İngiltere'sinin yansımalarını ele almıştır. Halkın içinden insanların hayatlarını işlemiştir. Romanlarında kişileri kendi çevresinden seçmiştir. Eserlerinde, kişilerin ruh dünyasını ve toplumsal çevresini derinlemesine tahlil etmiştir. Özellikle sömürülen ve çocuk yaşta çalıştırılan işçilerin hayatı dikkat çekicidir.

Eserleri

Roman: *Oliver Twist, Pickwick'in Kâğıtları, David Copperfield, Antikacı Dükkânı, İki Şehrin Hikâyesi, Büyük Umutlar…*

Charles John Huffam Dickens

Metne Hazırlık

1. Sanatçıların halkı eğitmek gibi toplumsal bir sorumluluğu olmalı mıdır? Niçin?
2. Doğu kültürü ile Batı kültürü arasındaki temel farklılıklar sizce nelerdir?

2. METİN

FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ

(Mustafa Meraki Efendi'nin oğlu Felâtun giyim kuşama düşkün, gezme ve eğlenceye meraklıdır. Râkım ise dadısının yardımı ile eğitimini tamamlar ve memuriyete başlar.)

(Aşağıdaki metinde Felâtun Bey ile Râkım Efendi anlatılmaktadır.)

(...)

Bu sırada Felâtun Bey büyücek kalemlerin birinde memurdu. Ancak, hani ya kalemlerde kimi efendiler vardır ki, ileride devletinin en büyük makamlarını hakkıyla tutabilmek için kâtiplik zamanını gece gündüz çalışmak ve içinde bulunduğu dairenin değil, belki devletin bütün işleri konusunda bilgi kazanmak için iğne iplik olarak çalışırlar. Böyle çalışkan kimseleri tanırsınız ya! Bizim Felâtun Beyefendi bunlardan değildi. Nesine gerek? Ayda en az yirmi bin kuruş geliri olan bir babanın bir tek oğlu olup, kendisiyse felsefî düşüncelerini gerçekten Eflâtunlardan daha ince bulmakla dünyada yirmi bin kuruş geliri olan adamın başka hiç bir şeye gereksinmesi kalmayacağını düşünmüş ve erdemleriyle olgunluğunuysa kendisi (de) beğenmiş olduğundan, Cuma günü kesinlikle bir gezinti yerine gidip cumartesiyse dünkü yorgunluğu çıkarır ve pazar günü gezinti yerleri daha alafranga olduğundan gitmezlik edemez. Pazarın yorgunluğunu dahi Pazartesi(leri) çıkarır. Salı günü kaleme gitmeye hazırlanıyor ise de havayı uygun görünce Beyoğlu'nun kimi ziyaret yerlerini, baba dostlarını, arkadaşları, vb.'yi ziyaret isteği o günü dahi tatil ettirir. Çarşamba günü kaleme gidecek olursa saat altıdan dokuza kadar olan vakti ancak o haftanın olaylarını anlatmaya bulabilip, akşam için mutlaka iki dalkavukla

gelir. Bunlar dahi kendisi gibi genç olacaklarından ve özellikle Felâtun Beyefendi Beyoğlu'nda oturması dolayısıyla arkadaşlarını alafranga bir yolda eğlendirmek gerekeceğinden, perşembe gecesini alafranga eğlence yerlerinde geçirir. O gece sabahlandığından perşembe günü akşama kadar uyunur. Sonunda yine cuma gelir ve işte bir haftalık meşguliyet nasılsa, öteki haftaların meşguliyetleri dahi yine her zaman onu andırır.

Ya böyle haftada üç saat kaleme giderek onu da yaşadıklarını anlatmakla geçiren bir delikanlı ne öğrenebilir?

Nasıl ne öğrenebilir? İşte Felâtun Bey öğrenmiş ya! Yazısı var, okuması var, Fransızcası var. Zekî, kavrayışlı, güzel konuşur; özellikle ayda babasının yirmi bin kuruş da geliri var! Dünyada bir adamın öğreneceği daha ne kaldı?

Bak Allah için söyleyelim: Felâtun Bey'in yeni basına merakı pek fazladır. "Canım şöyle bir hikâye basılmış," dediler mi, Felâtun Bey için, "Onu görmedim," demek mümkün değildi. Hangi kitap çıkarsa çıksın, satıcılardan kendisine her zaman kitap götürmeye alışmış olan (kitapçı), en önce Felâtun Bey'in kitabını götürüp Beyoğlu'nda ciltçi (İranlı) Gulâm'a teslim eder ve o dahi pek güzel, alafranga olarak ciltleyip arkasına altın yaldızla **A. P.** harflerini dahi bastıktan sonra götürüp Felâtun Bey'in uşağına verir ve akşam bey geldiğinde kitabı görüp, pek düzenli olan kütüphânesine koyardı.

Fransızca bu iki harfi tanırsınız ya? Biri "elif", biri "pe" harfleridir. İlki, Ahmet Felâtun Bey'in adının ilk harfi ve ikincisi Felâtun'un Fransızcası olan "Platon" sözcüğünün birinci harfidir. Alafrangada bir adamın adının ya da adlarının böyle ilk harfi ya da harfleri konulması vardır ki, buna o adamın markası denilir.

Meramımız burada Felâtun Bey'i yermek olmayıp, kendi davranışlarını okurlara ayrıntılı olarak tanıtmaktır. Dolayısıyla şunu da ekleyelim ki:

Bizim Felâtun Bey bu kadar zengin olduğuna ve kendi hakkında özgüveni, kimi halktan kimselere göre kibri, dahi pek büyük olduğuna göre tavrından, kurumundan geçilmemek gerekirse de Felâtun Bey'in durumu bunun tersineydi... Alafrangalık hâli, malûm a. Herkese alçakgönüllülük göstermeye, herkesin yüzüne gülmeye, insan mecburdur. Hattâ bazı kere Felâtun Bey'in yanında bulunan uşağı kendi beyini bir adamla pek tatlı, nâzikçe ve saygılı konuşuyor gördükçe, "Bu efendi bizim beyin pek dostu olmalı," inancına kapılırdı. Ama o adamdan ayrıldıktan sonra, uşak, beyefendinin öfkesinden çıldırmak derecesine geldiğini ve hattâ sövüp saydığını görünce ve işitince, şaştığından ne düşüneceğini dahi bilmezdi. Aslına bakılırsa eski düşünceli olanlar, sonra arkasından sövüp sayacağı bir adamın yüzüne karşı böyle incelik göstermeyi kendilerinin savundukları mertliğe uygun bulamazlarsa da alafranga olanlar dahi, "mertlik ahmaklıktır" diye düşünürler.

(...)

Bir önceki bölüm, bize öykümüzü kendi adlarıyla adlandırdığımız iki kişiden birinin özel durumunu epeyce öğretti. Burada dahi, yine böyle kısaca da olsa Râkım Efendi'nin özel durumunu görmemiz gerekiyor.

Râkım Efendi dediğim çocuk, eski Tophâne kavaslarından birisinin oğlu olup, bundan yirmi dört yıl önce babası öldüğünde annesi(nin) elinde bir yaşında yetim olarak kalmıştı. Bir kavas, çocuklarına ne bırakabilir? Bizim Râkım Efendi'nin babasıysa (...) mal sayılabilecek hemen hiç bir şey bırakmamıştır.

(...), "Fedâî, artık aramızda hanımlık halayıklık kalmadı! İkimiz de çalışıp kendimizi ve bir de şu yavrucağı beslemekten başka çâremiz yoktur," dediğinde, sâdık Arap,"Ah hanımcığım! Sen neye çalışacaksın. Ben çalışırım; hem seni hem küçük beyimi, evlâdımı beslerim," diye bütün yönetimi kendi üzerine almaya kadar göze aldırmıştı. Ama annesi, bu iyiliğin yükünü yalnız Fedâî üzerinde

bırakmadı. Kendisi el dikişi diker, oya yapar; çevre, uçkur işler ve bunları Salıpazarı'nda Fedâî'ye sattırır; öteki günler(de)yse Fedâî'yi büyücek yerlere çamaşıra, tahtaya gönderir; arada bir kendisi de gider; kısacası ellerinin emekleriyle kimseye muhtaç olmadan geçinebilirdi.

Râkım büyüdü. Beş yaşında Salıpazarı'ndaki Taş Mektep'e verilip, on bir yaşında İstanbul tarafında Valde Rüşdiye Mektebi'ne alındı. On altısında oradan çıkıp Hâriciye kalemine kendisini kabul ettirmeye yol buldu.

Aman bu çocuk ne kadar çalışıyordu! Hani ya, "Gece gündüz çalışıyor" derler ya! İşte gece gündüz gerçekten çalışan buydu. Tam çocuğunu bu boya getirdikten sonra, annesi ölmesin mi!

(...)

Râkım'da henüz aylık yıllık yok. Sâdık Fedâî hâlâ dikiş dikiyor; mendil, çevre işliyor; kahve torbası dikiyor; çamaşıra, tahta silmeye gidiyordu. Aldığı paradan, evinin zorunlu harcamalarını ayırarak kalanını, "Delikanlıdır, parasız kalmasın..." diye tamamen Râkım'a veriyordu. Fakat Râkım'ın cep harçlığına o kadar gereksinmesi yoktu. Sabahleyin Süleymaniye'ye medreseye gidip, saat dörtte oradan çıktıktan sonra kaleme, sonra kalemde aldığı Fransızca dersini güçlendirmekle birlikte, bu sırada bir kat daha ileriye gitmek için Galata'da bir hekime giderek akşam saat birde evine gelen ve yemekten sonra Kazancılar mahallesinden Beyoğlu'na çıkıp, yine Hâriciye kaleminde arkadaşı olan bir Ermeni'ye Türkçe okutmak ve bu hizmete karşılık bir çok Fransızca kitaplarını karıştırmakla vakit geçiren bir çocuğa paranın ne gereği kalır?

Hattâ Cumaları bile, Râkım sözünü ettiğimiz Ermeni arkadaşının kütüphânesinden çıkmazdı. O kadar ki, ev halkınca, familyaca Râkım'a büyük bir güven oluşmuş bulunduğundan, pazar günleri Hâriciye kalemi tâtil olarak Râkım yine arkadaşının evine gidip de eğer o gün familyaca bir yere gidilecekse Râkım'ı kütüphâne odasına kaparlar, öyle giderlerdi. Râkım için böyle bir gün ne mutlu gündü.

Bizim Râkım Efendi, böylece tam dört yıl daha öğrenimde devam etti. Koca Fedâî Dadı, halk mutfaklarında kül kömür olarak hanımının kendisine emanet bırakmış olduğu gözünün nurunu yoksun ve zavallı bırakmak şöyle dursun, sanki hâli vakti yolunda bir adam evlâdı gibi yedirip içirmeyi başarıyordu.

(Babası ölünce Felâtun Bey'in payına on altı bin liralık bir miras düşer. Felâtun Bey Polini adlı bir aktrise âşık olur. Sonunda âşık olduğu aktris uğrunda bütün servetini tükettiği gibi bin beş yüz lira da borca girer. Tanıdıklarından birinin yardımıyla Akdeniz adalarından birinde bir mutasarrıflık elde ederek İstanbul'dan uzaklaşır. Râkım Efendi ise çalışkanlığıyla gelirini artırır ve Canan adlı bir kızla evlenir.)

Ahmet Mithat Efendi
Felâtun Bey ile Râkım Efendi

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

alafranga: Avrupa kültürüne özgü olan.

dalkavuk: Kendisine çıkar sağlayacak olanlara aşırı bir saygı ve hayranlık göstererek yaranmak isteyen kimse.

familya: Aile.

hâriciye kalemi: Dışişleri Bakanlığında yazı işleri bölümü.

kavas: Hademe.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Roman, Türk edebiyatına Fransızcadan yapılan çevirilerle girmiştir. Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'un "Terceme-i Telemak" adlı eseri Türk edebiyatındaki ilk çeviri romandır. Eseri Yusuf Kamil Paşa çevirmiştir. 1860-1880 yılları arasında Batı dillerinden birçok roman Türkçeye çevrilmiştir.

Türk edebiyatındaki yerli ilk roman Şemseddin Sami'nin 1872'de yayımlanan "Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat" adlı eseridir. Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" adlı eseri Türk edebiyatının ilk gerçekçi

(realist) romanı kabul edilir. Namık Kemal'in "İntibah"ı ilk edebî roman, "Cezmi"si ise ilk tarihî romandır. Köyü konu alan ilk Türk romanı Nabizade Nazım'ın "Karabibik" adlı yapıtıdır. İlk psikolojik roman Mehmet Rauf'un "Eylül"üdür. Türk edebiyatında roman, Servetifünun Dönemi'nde Batılı düzeye ulaşır. Bu dönemin en önemli romancısı Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Uşaklıgil'in eserleriyle Türk edebiyatında roman türü teknik olarak daha da gelişmiştir.

Okuduğunuz roman "yazı makinesi" olarak bilinen Ahmet Mithat Efendi tarafından yazılmıştır. Metinde Felâtun Bey ile Râkım Efendi'nin kişilikleri, yaşam tarzları anlatılmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Romanın olay örgüsü, Felâtun Bey ile Râkım Efendi'nin benzer durumlar ve olaylar karşısındaki tipik davranışlarını anlatmak için kurgulanmıştır. Metnin olay örgüsünü oluşturan olayları sırasıyla defterinize yazınız.

2. Metindeki temel çatışmayı ve ona bağlı diğer çatışmaları belirleyiniz.

3. Olay örgüsünü oluşturan olaylar nerede ve hangi dönemde geçmektedir?

4. Felâtun Bey'in bulunduğu mekânlarla Râkım Efendi'nin bulunduğu mekânlar arasında ne gibi farklılıklar vardır?Ayrıca Râkım Efendi ile Felâtun Bey'in bulundukları mekânlarla onların kişilikleri arasında bir bağ kurulabilir mi?

5. Metnin teması nedir? Metnin teması hangi karşıtlıklar üzerine kurulmuştur? Açıklayınız.

6. "Felâtun Bey ile Râkım Efendi" metnindeki anlatıcının bakış açısını belirleyiniz. Anlatıcının düşünce ve kişilere yönelik tutumunu değerlendiriniz. Metinde taraflı davranılan, okuyucuya bizzat seslenilen bölümlerin olması romanın sanatsal niteliğini nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

7. a. Metnin olay örgüsü ile Tanzimat Dönemi'deki sosyal hayat arasında nasıl bir ilişki vardır?

b. Râkım Efendi ile Felâtun Bey'in kişisel özellikleri arasındaki farklılıklar nelerdir? Bu farklılıklar üzerinden yazar okura nasıl bir mesaj vermektedir?

8. Yazarın metnin kahramanlarına yüklediği değerleri göz önünde bulundurarak metni yorumlayınız.

9. Metinde işlenen Batılılaşma konusu günümüz toplumu için de geçerli midir? Görüşlerinizi açıklayınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Ahmet Mithat Efendi (1844 - 1912)

İstanbul'da doğdu. Niş Rüştiyesinde öğrenimini tamamladı. Tuna Vilayeti Mektubi Kaleminde memurluğa başladı. Bu dönemde bir yandan da Tuna gazetesine yazılar yazdı. 1871'de İstanbul'a yerleşerek bir basımevi kurdu, gazeteciliğe ve yayımcılığa başladı. 2. Meşrutiyet Dönemi'nde Darülfünunda öğretim üyeliği yaptı.

Ahmet Mithat Efendi; birçok roman türünde eser verdi. Yazarın geniş hayal gücü, değişik konuları işlemesi ve akıcı üslubu kendisinden sonraki sanatçılara örnek teşkil etti.

Eserleriyle halka faydalı olan sanatçının basılmış telif ve çeviri eserlerinin sayısı da iki yüz elli civarındadır.

Eserleri

Roman: *Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Felâtun Bey ile Râkım Efendi, Paris'te Bir Türk, Henüz On Yedi Yaşında, Demir Bey yahut İnkişafı Esrar, Müşâhedât, Hayal ve Hakikat, Eski Mektuplar, Jön Türk...*

Hikâye: *Letaif-i Rivayat, Acâibi-Âlem...*

Oyun: *Eyvah, Çerkes Özdenler...*

Ahmet Mithat Efendi

Metne Hazırlık

1. Servetifünun Dönemi'nin uzun ve en önemli tartışması Ahmet Mithat Efendi tarafından başlatılmıştır. Ahmet Mithat Efendi bir makalesinde Servetifünun sanatçılarının dilini eleştirerek onları "dekandalık"la yani yozlaşmakla suçlar. Bu makalede kullandıkları dili, kendilerinin bile anlamadıklarını ifade eder. Servetifünun sanatçılarının Divan şiirinin en yoğun anlamlı şiirlerden bile daha kapalı bir anlatıma sahip olduğunu söyler. "Dekandalık" sözcüğü çoğu zaman Servetifünun ve temsilcilerini beğenmeyen herkes tarafından kullanılır. Eleştirileri başta önemsemeyen Servetifünun sanatçıları bu söylemin yaygınlaşması üzerine kendilerini savunma ihtiyacı duyarlar. Başta Servetifünun dergisi olmak üzere birçok yayın organında karşı yazılar yazarlar. Yapılan onca eleştiriye rağmen Servetifünuncular yenilik arayışlarından vazgeçmez. Şiirde, romanda hep yenilik peşinde koşarlar.

Buna göre siz bir Servetifünun sanatçısı olsaydınız bu eleştiriler karşısında nasıl bir yol izlerdiniz? Anlatınız.

2. Sizce edebiyatta "estetik zevk" mi, "toplumsal fayda" mı amaç olmalıdır? Niçin?

3. METİN

AŞK-I MEMNU

(Adnan Bey, zengin, kültürlü, kibar bir adamdır. Eşi öldükten sonra tekrar evlenmek ister. Ölen eşinden genç kızlık çağına girmek üzere olan Nihal adında çok duygusal bir kızı ve Bülent adında küçük bir oğlu vardır. Yeğeni Behlul da Adnan Bey'in yalısında kalmaktadır.)

(...)

Mahun sandalla çarpışmayı andıran bu raslaşmalara artık o kadar alışmışlar idi ki bugün Kalender'den dönerken gene onun nerdeyse çarparcasına yakından sıyırıp geçişini ayırt etmemiş göründüler. Beyaz sandalın şık, zarif binicilerinde küçük bir telaş belirtisi, bir ufak korku çığlığı bile uyandırmayarak geçen mahun sandala - her iki yanı görebilmek üzere biraz yan oturan - Peyker başını bile çevirmedi. Arkasını kıyıya vererek Anadolu yakasına dumanlarını serpen bir vapura dalmış gözleriyle Bihter'in beyaz örtüsünün içinde ağırbaşlılık ve kaygı dolu yüzü tamamiyle ilgisiz kaldı. Yalnız anneleri, sarıya boyanmış saçlarının altında gözlerinin anlamına derin bir belirsizlik veren geniş bir sürme çemberiyle çevrilmiş gözlerini döndürdü. Ucunda gizli teşekkür anlamı titreyen bir kınama bakışıyla mahun sandala büsbütün yabancı kalmadı.

Aralarındaki uzaklık biraz uzanır uzanmaz bu üç kadının umursamaz ağırbaşlılığına birden bir bozulma geldi; ilk önce anne - kırk beş yılın daha yok etmeyi başaramadığı bir gençlik kuruntusuyla gezinti yerlerinde yana yöreye dağılan gülümsemeleri hep kendisi içinmiş gibi yorumlamak alışkanlığını izleyerek - dedi ki:

— Bu Adnan Bey de!.. Artık alışkanlık oldu, ne olursa olsun her çıkışta raslayacağız. Bugün Kalender'de yoktu, değil mi Bihter?..

Annesinin, yakınma biçimi altında gizli bir memnunluğu yeterli ölçüde saklayamayan sözlerini Bihter karşılıksız bıraktı. Peyker, annesine doğrudan doğruya karşılık vermeyerek:

— Bugün çocukları da yanında değil... dedi; ne güzel çocuklar değil mi anne? Hele oğlan! Yumuk yumuk gözleriyle bir bakışı var ki...

Bihter, eğilmeyerek, dudaklarının ucuyla sordu:

— Annelerini tanır mıydınız anne? Kız annesine çekmiş olmalı...

Firdevs Hanım Bihter'in sorusunu anlamamışçasına donuk gözlerle bir saniye baktı; sonra başını çevirerek artık gözden kaybolan sandalı araştırdı. Yeniden Bihter'e bakarak ve bu kez kendi zihninden geçen düşünceler zincirini izleyerek:

— Ne tuhaf bir bakışı var, dedi. Üsteleyen bir bakış!.. Ne zaman gözlerim karşılaşsa...

Firdevs Hanım, tamamlamadan önce, biraz durdu. Olabilir ki "bana" diyecekti; ama kızlarına karşı bu kadarcık bir dil sakınganlığına, tamamiyle sönmesi elde olmayan bir annelik ağırbaşlılığı ile, gerek gördü ve:

— ... buraya bakarken görüyorum!..

dedi.

Annelerinin bu küçük dil sakınganlığı ikisinin de dikkatli bakışlarından kaçamadı. Peyker'le Bihter anlamlıca bakışarak gülümsediler. Üstelik Peyker, bu gülümsemenin neye geldiğini açıklamaktan da çekinmeyerek:

— Evet, gözlerini Bihter'den ayırmıyor, dedi.

(Adnan Bey, Firdevs Hanım'ın genç kızı Bihter ile evlenir. Annesi gibi süse ve lükse düşkün olan Bihter, Adnan Bey ile parası yüzünden evlenmiştir. Evlendikten sonra maddi isteklerine kavuşan Bihter içinde bir boşluk hisseder.)

(...)

Sonunda Firdevs Hanım'ın kızı olmuştu. (...) Başka bir sebep bulamıyordu. Demek onun kanında, kanının en küçük parçacıklarında bir şey vardı ki onu böyle sürüklemiş; sebepsiz, özürsüz Firdevs Hanım'ın kızı yapmıştı. Bütün bu günahın bu kirin sorumluluğunu annesine yöneltiyordu. Bu kadına bir düşmandı, kendisini bu kadının kızı yapan alınyazısına küsüyordu.

Şimdi ne yapacaktı?

(...)

Hayır, bunların hiç birine katlanmayacak, hiç olmazsa sürekli yalanlardan oluşan bir hayatı sürdürmeyecekti. Gidip şimdi kocasına diyecekti ki:

"— Biliyor musunuz, ben size layık değilim? Ben aşağılık bir yaratığım, Firdevs Hanım'ın kızıyım. Bırakınız beni gideyim, annemin yanına, ben yalnız oraya layıkım. Ne var ki siz de düşünmeli değil miydiniz? Niçin gidip bir Firdevs Hanım'ın kızını almak istediniz?.."

Oh! Bunu söylemeye güç bulsaydı; kendi cinayetinin öcünü gene kendi alsaydı o lekeden özbenliğini temizlemiş olacaktı. Ama buna değil, hiç bir şeye güç bulamadı.

(...)

Bu sabah Adnan Bey, onun odasına gelip de:

"— Gülüm, beni bu sabah öpmüyor musun?"

dediği zaman Bihter, hiç bir şey duymayarak, üstelik dudaklarında bir sinirli ürkeklik bile sezmeyerek kocasını öpmüş ve sonra bu kadar ilgisiz kalışına şaşmıştı. (...) Demek bu kadar duygusuz, bu kadar

umursamazdı. Kendi kendisine şaşıyordu. Onda bir şey, bu düşüşe karşı isyan ederken, başka bir şey onu kabul ediyor, normal buluyordu.

Bir hafta, bir ikinci düşüşün meydana gelmesi olasılığını hazırlayabilecek fırsatlardan kaçındı. Behlul'la ilişkilerinde, o eski ilgisiz ilişkilerde hiç bir değişiklik olmamış gibiydi. Sanki o akşamın anısı (o gecenin) karanlıkları içinde bir düş niteliğinde kalmıştı. Bihter onunla yalnız kalmıyordu, ona ayrıca bakmıyordu. (...)

(...) Bu bir hafta içinde o düşüşün meydana gelişinden o kadar uzaklaşmıştı ki kuşkulandı bile. Yoksa hiç bir şey meydana gelmemiş miydi? Yoksa bu sadece bir düş müydü? Kimi dakikalar olurdu ki bir şimşek hızıyla kafasından böyle bir kuşku geçer ve o sırada herkese bağırmak isterdi:

"— Lakin yalan, yalan! Aldanıyorsunuz..."

O olayı herkes biliyor da kendisine acınarak bir şey söylenmiyor gibi bir şey duyuyordu. O günden beri herkesin gözünde sanki bir şey değişmişti. Üstelik eşyada, bütün evin içinde yüzüne bilen bir bakışla bakan bir hal bulunuyordu.

Behlul hep, her vakit gülünecek bir fıkra söyleyen, Nihal'i kızdıracak bir tartışma bulan, en sessiz zamanlarda bir kahkahanın canlılığını uyandıran Behlul'du. Onda o akşamı akla getirecek ne bir söz, ne bir bakış vardı.

Bihter'e gene hep eski suyuna göre gidiş sesiyle öyle aldırışsız seslenişleri vardı ki genç kadını şaşırtırdı.

(...)

Bugün Behlul İstanbul'a inmek üzere odasından çıkarken, yukarı kattan Bihter'le Nihal'in çarşaflanmış olarak indiklerini gördü.

— Nereye gidiyorsunuz?

— Anneme!..

Birden, Behlul Bihter'i çarşafının içinde o düzgün boyu bosuyla görür görmez, ona bu haliyle eşlik etmek için, içinde önüne geçilemez bir istek duydu:

— Oh, dedi. Ne güzel düşünüş! Bahse girerim ki sandalla gidiyorsunuz. Yazdan kalma bir gün... Beni de birlikte alıyorsunuz değil mi? Durunuz bakayım, annenizi görmeyeli kaç gün oldu?..

Bihter gülerek buna karşı çıkıyordu:

— Siz bizi sıkacaksınız. Biz kadınca görüşmek istiyorduk, değil mi Nihal?

Behlul'a gidişlerinin sebebini açıkladılar: Aile ile ilgili bir düğün vardı. Oraya hep birlikte çağrılı idiler. Nihal için Bihter de gidecekti. Bugün, yapılacak giysiler için görüş alış verişinde bulunulacaktı.

Behlul:

— Beni birlikte almanız için bundan daha iyi bir sebep olamaz, diyordu. Size ne güzel fikirler vereceğim göreceksiniz. Şemsiyelerinizle çantalarınızı bana veriniz.

Behlul, şemsiyelerle çantaları ellerinden alıyor ve bir uşak durumu ile önlerine geçiyordu. Sandalda Nihal'le Bihter'in ortasındaydı. Hemen hep Nihal'e konuşuyordu. Bu gün en iyi günlerinden biriydi.

(Firdevs Hanım, kızı Bihter'in Behlul ile münasebetini hissederek Behlul ile Nihal'i evlendirmeyi düşünür. Bihter'den soğuyan Behlul bu teklifi cazip bulur. Nihal eline geçen bir yazıdan Bihter ile Behlul arasındaki gizli münasebeti öğrenir ve şiddetli bir sinir buhranı geçirir. Sırlarının keşfedildiğini fark eden Behlul evden kaçar, Bihter intihar eder.)

Halit Ziya Uşaklıgil
Aşk-ı Memnu

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

aşk-ı memnu: Yasak aşk.

mahun: Koyu renkli bir tür ağaç.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metin "Aşk-ı Memnu"nun ilk baskısı 1900'de yapılmıştır. Bu ilk baskıdan itibaren roman üzerine birçok eleştirmen görüş belirtmiştir. Bunlardan biri olan Cevdet Kudret "Aşk-ı Memnu'da aşktan başka düşüncesi ve derdi olmayan, çalışmadan yaşayan, hazır yiyici ve alafrangalık düşkünü birtakım kimselerin ve onlar aracılığıyla bir toplum katının yaşayışı anlatılmaktadır." der.

Fethi Naci ise Aşk-ı Memnu romanı için "Halit Ziya Uşaklıgil, Aşk-ı Memnu'da 19. yüzyılın sonunda yaşayan zengin ve aylak bir toplum katının hayat tarzını; varlıklı, geleneksel Türk ailesinin Batılı yaşama biçiminin etkisi altında çözülüp alt üst oluşunu, yozlaşmasını; bu toplum katının yaşadığı ve eğlendiği yerleri, (...) bu insanların sorunlarını, dünyaya ve insanlara bakış açılarını, bu insanlar arasındaki ilişkileri anlatıyor." görüşünü ortaya koyar.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. "Aşk-ı Memnu" metnindeki olayların sırasına dikkat ederek "olay örgüsü" ile "olay" arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıklayınız.

2. Metindeki kişileri belirleyerek bunlarla ilgili istenenleri aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

Metindeki Kişilerin Birbirleri ile Olan İlişkisi	Metindeki Kişilerin Olay Örgüsündeki İşlevleri
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

3. Metin kişilerinden hangileri tip, hangileri karakter özelliği göstermektedir? Niçin?

4. Metinde olay akışını yönlendiren temel çatışma nedir? Temel çatışmaya bağlı olarak gelişen diğer çatışmaları belirleyiniz. Bu çatışmalar fiziksel, psikolojik, toplumsal, kültürel vb. niteliklerden hangilerini taşımaktadır?

5. Bihter ile Behlul iradeli davranıp tutkularına yenilmemiş olsalardı sizce roman nasıl bir sonla biterdi?

6. Gündelik hayatta metindekilere benzer kişilere rastlanabilir mi? Niçin?

7. a. Aşağıdaki metni okuyunuz.

REALİZM

XIX. yüzyılda başlayan, gerçeği ve doğayı değiştirmeden, olduğu gibi çirkinlikleri, bayağılıklarıyla yansıtmayı amaçlayan sanat ve edebiyat akımı. (...) Gerçekçilik (realizm) akımı, toplumu incelemek, toplum ve insan gerçeklerini aldatmacasız bir biçimde yansıtmak, eleştirmek düşüncesinden kaynaklanmıştır. Akımın oluşmasında bu yüzyılda doğan olguculuk (positivisme) felsefesinin büyük payı olmuştur. (...) XIX. yüzyılın ikinci yarısını derinden etkilemiştir bu görüş. Doğal olarak edebiyata da yansımıştır. Araştırma, gözlemleme; olay ve olguları ortaya çıkış, gelişiş süreci içinde değerlendirme sanatçıların tuttukları bir yol olmuştur.

(...)

Emin Özdemir
Edebiyat Bilgileri Sözlüğü

b. Metinde verilen bilgiler "Aşk-ı Memnu" adlı metne nasıl yansımıştır? Açıklayınız.

8. Metindeki olayları ve olaylar içinde yer alan kişilerin tutum ve davranışlarını göz önüne alarak görüşlerinizi aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Yazarın / Şairin Biyografisi

Halit Ziya Uşaklıgil (1866 - 1945)

İstanbul'da doğdu. İzmir Rüştüyesinde okudu. İzmir Rüştüyesinde Fransızca dersleri verdi. 1903 yılında İstanbul'a yerleşerek Reji İdaresine girdi. 2. Meşrutiyet Dönemi'nde Darülfünun Edebiyat Fakültesinde Batı edebiyatı okuttu.

Halit Ziya, Ahenk gazetesinde yayımladığı ilk hikâye ve mensur şiirleriyle edebiyat çevrelerinde adını duyurdu. Servetifunun hareketinin öncü kalemlerinden biri olarak tanındı. Üslup anlayışı, cümle kuruluşları ve kullandığı kelimeler bakımından eski dil anlayışına bağlıdır. Eserlerinde realizmin gerektirdiği bütün ögeleri başarıyla işlemiş, gözlem ve ayrıntılı betimlemeleriyle Türk romanının Batılı tarzdaki başarılı örneklerini vermiştir.

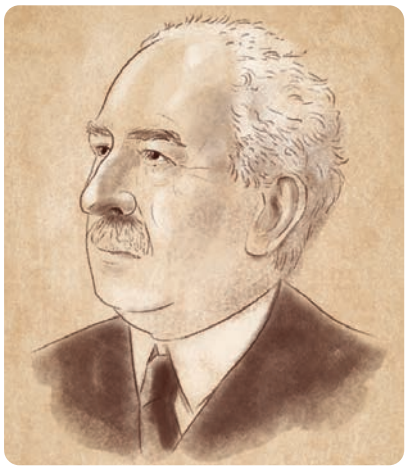

Halit Ziya Uşaklıgil

Eserleri

Roman: *Nemide, Bir Ölünün Defteri, Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Kırık Hayatlar...*

Hikâye: *Bu muydu?, Solgun Demet, Bir Hikâye-i Sevda, Hepsinden Acı, Onu Beklerken, Aşka Dair, İzmir Hikâyeleri...*

Tiyatro: *Kâbus, Fare...*

Anı: *Kırk Yıl, Saray ve Ötesi...*

Mensur Şiir: *Mensur Şiirler, Mezardan Sesler.*

Metne Hazırlık

1. Hangi konularda aile büyüklerinizden farklı düşünüyorsunuz?
2. Bir roman yazsaydınız hangi konuları işlerdiniz? Neden?

4. METİN

KİRALIK KONAK

(Naim Efendi, emekli olduktan sonra Kanlıca'daki konağına çekilmiştir. Ne var ki Naim Efendi'nin damadı Servet ve torunu Seniha, onun huzurlu bir hayat yaşamasına fırsat vermezler. Servet ve Seniha, Batı tarzı hayata düşkündür. Sonunda Seniha, Faik Bey ile Avrupa'ya kaçar. Servet, artık iyice yoksul düşen Naim Efendi'den kurtulmak ve istediği hayatı yaşamak için konaktan ayrılarak Beyoğlu'nda bir apartmana taşınır. Bu arada Naim Efendi'nin kız kardeşi konağı kiraya vererek ağabeyini yanına taşımak ister.)

(Aşağıdaki metin romanın XIV. bölümünden alınmıştır.)

(...)

Konağı kiraya verip hemşiresinin yanına taşınmak, bahsi çıktığı günden beri, Naim Efendinin rahatı, huzuru büsbütün kaçtı. Selma Hanımefendinin kararı o kadar katiydi ki, hiç bir mazeretle bunun önüne geçmek kabil olmuyordu. Naim Efendi:

— Burada doğmuşum, burada yaşamışım, ihtiyarlamışım! Nasıl bırakır giderim? diyordu.

Hemşiresi cevap veriyordu:

— Göreceksin, bu konaktan çıkar çıkmaz her şey öyle bir yoluna girecek ki! Bütün uğursuzluklar bu evden geliyor.

Naim Efendi konaktan çıkmamak için daha mühim sebepler buldu. Dedi ki:

— Ben buradan çıktığım gün ölürüm. Kabil değil, dayanamam, ölürüm.

Selma Hanımefendi buna karşı şöyle cevap verdi.

— Burada, fareler, örümcekler ortasında yapayalnız öleceğine, benim yanımda, benim gözüm önünde ölürsün!

Biçare ihtiyar, bu çelikten irade karşısında ne yapacağını bilemedi, mukavemeti kırılmak üzereydi; birden hatırına bir hile geldi; sonuncu defa olarak büyük bir lando içinde kendisini almaya gelen hemşiresine dedi ki:

— Hemşire, birkaç zaman daha burada oturmaya mecbur olacağım zannederim. Ciheti askeriye ne kadar boş ev bulursa derhal işgal ediyormuş; şimdi burasını da boş bırakırsak diğer evler gibi hemen askerler yerleşecek. Ondan sonra ise evin ne satılmaya ne de kiralanmaya hayrı kalacak. Binaenaleyh ben düşündüm, taşındım. Bizim Hasan Ağa ile de uzun uzadıya görüştük. Nihayet şuna karar verdik: Evvelâ konağı el altından iyi bir fiyatla kiraya vereceğiz, sonra size taşınacağım.

Bu kuvvetli mantık ve bu maddî zaruret önünde her şeyden tedbirli ve hesaplı bir kadın olan Selma Hanımefendinin iradesi kırılıverdi.

— Ha, bakınız, buna diyeceğim yok, buna akan sular durur, dedi, fakat çarçabuk bir kiracı bulmalı, çarçabuk.

Naim Efendi hemşiresini bu suretle başından savdıktan sonra geniş bir nefes aldı; âdeta neşelendi; kapıdan Cenan Kalfaya seslendi:

— Bana Hasan Ağayı çağırınız!

Biraz sonra Hasan Ağa da kapısının eşiğindeydi.

Selma Hanımefendinin biraderi dedi ki:

— Hasan, evlâdım Hasan! Bugünden itibaren bu konak kiralıktır; fakat, senden rica ederim; kapıya müşteri geldikçe bir bahane ile savıver!

Naim Efendinin, müddeti hayatında bu, ilk yaptığı hileydi.

Fakat ne yazık ki, bu hileyle her şey yoluna girmiş ve Naim Efendi, yakayı tamamıyla sıyırmış olamadı. Selma Hanımefendi, bir şeye karar verir de, sonuna vâsıl oluncaya kadar, hiç durur mu? Derhal, her önüne rast gelene Cihangir'deki konağın kiralık olduğunu söylemeye, adamlarını öteye beriye saldırmaya; bütün ev arayanlara orasını salık vermeye; devrin zenginlerine alttan alta haber göndermeye başladı.

(...)

Bir gün, Selma Hanımın uşağı konağa birtakım yeni müşteriler getirdi. Bunlar çok süslü ve zengin kimselerdi; erkeğin parmaklarında yüzükler ve kadınların kulaklarında küpeler, Hasan Ağanın gözlerini kamaştırdı. Esasen kapıyı açar açmaz burnuna çarpan bir koku onu sarhoş etmişti; ürkek bir tavırla Selma Hanımın uşağına yaklaştı:

— Bunlar da kim? diye sordu.

Öbürü kulağına eğildi:

— ... Mebusu Necip Bey, haremi, hemşiresi ve annesi!

Bunların gözlerinde insanlara ve eşyaya karşı tahkir edici bir bakış vardı. Kadınların en genci ayağını kunduralarının içinde bile yere basmaktan iğreniyor gibiydi. Her adımda bir kere durup etraflarına bakınıyorlar ve dudaklarını büküyorlardı; içlerinden biri, taşlığı geçerek merdivenlerden çıkarken:

— Aman burası ne bakımsız, ne pis! dedi.

Hasan Ağa az kaldı, bir şey söyleyecek, kaba bir harekette bulunacaktı; kendini güç zaptetti. Yukarıdaki sofaya çıkılınca, Mebus Bey yanındaki kadınlara evin yapılışı hakkında bir uzun konferans vermeye başladı:

— Bu tereddiye uğramış bir nevi tarzı mimarîdir, diyordu. O kadar ki, menşelerini bile bulmak kabil olamıyor. Eski ecdadımız bütün taş binalarda otururlarmış; Tanzimat devrinden sonra bir ahşap ev, ahşap konak modası başlamış. Şu çerçevesi birer parmak ayrılmış koca koca pencerelere bakınız, bunlar neyi ifade ediyor; hangi ihtiyaç, hangi lüzum üzerine yapılmıştır?

Necip Bey böyle bir hayli söylendikten sonra kendisi önde, kadınlar arkada Naim Efendinin odasına yönelen koridora doğru yürüdüler. Kadınlardan biri dedi ki:

— Ne soğuk, ne kasvetli ev!

Naim Efendi, yatağı içinde evvelâ ayak seslerini, sonra bu sözü işitti; yüreği hopladı, kendi kendine:

— Yine kiracılar, yine kiracılar... Kim bilir... Ve sözünü tamamlayamadı; şimdi günde birkaç defa tutan o müziç hıçkırık birdenbire boğazından yakalamıştı. Dışarıda bu hıçkırığı duyanlardan birisi:

— A, aman, nedir o! Bu ses de nereden geliyor? dedi.

Bir diğeri ilâve etti:

— Tıpkı birisini boğazlıyormuş gibi...

Kadınlardan en genci ürkerek geri geri çekildi:

— Anne, anne, o kapıya yaklaşma. Mutlaka ölen oradadır.

Naim Efendi bu sözlerin hepsini işitiyordu. Cenan Kalfayı çağırıp kapıyı içinden kilitlemek istedi, fakat sesi çıkmıyordu, birkaç defa elini birbirine vurdu, geçme kapı ile ayrılmış bir odada daima emrine amade duran ihtiyar kalfa, ya bulunduğu yerde uyumuş kalmış, ya başka bir yere çıkıp gitmişti. Naim Efendi, bin zahmetle yerinden kalktı, yatağının kenarlarına, karyolasının demirlerine tutunarak kapıya doğru yürümeye çalıştı; fakat tam bu sırada kapı açıldı, birçok başlar bir anda içeriye uzandı. Naim Efendi beyaz pike takkesi, beyaz entarisiyle boylu boyuna ayakta duruyordu. Kadınlar hep bir ağızdan bir çığlık kopardılar; kapıyı açmalarıyla kapamaları bir oldu; şimdi koridordan şu sesler duyuluyordu:

— Üstüme iyilik sağlık, bir mevta, kefeni içinde dimdik ayakta duruyor.

— Ayol, ne diyorsun, mevta değil, tıpkı mezardan çıkmış bir kadit...

— Evet, sanki bir kadite beyaz bir entari giydirmişler.

— Lâkin, ben gördüm, kımıldıyordu; kımıldıyordu, vallahi kımıldıyordu.

Naim Efendi, can evinden vurulmuş bir halde, yatağına atıldı. Evet, o, bu terbiyesiz ve izansız kadınların, bu çığlıklarla birbirlerine anlattıkları gibiydi. Hâlâ kımıldanışı, hâlâ ses çıkarışı, bakışı,

gülüşü, ağlayışı nihayet hâlâ düşünüşü, hissedişi tabiatın en şayanı hayret, hatta en korkunç hadiselerinden biri değil miydi? Kendi kendine:

— Cebin herif, cebin herif! Artık ölsene! dedi ve hıçkırıkları birbiri ardı sıra boğazını tıkadı.

(...)

Hakkı Celis kendi kendine diyordu ki: "Naim Efendinin hıçkırıklarıyle Seniha'nın kahkahalarındaki mana bir değil midir? Bu, her iki ses de biten bir şeyi ifade etmiyorlar mı?"

Bu genç, yığınlarla yaşamaya başladığı günden beri milletlerin hayatını, bahtını, kendi hayatından, kendi ruhundan ve kendi bahtından bin kat daha ziyade tetkike şayan bulmaktadır. Gittikçe görüyor ve anlıyor ki, ne "Benim sevincim", ne "Benim elemim" dediği şeyler ona kendi kalbinden gelen şeyler değildir; kendi kalbi bir boş kadehtir ki, binlerce eller, onu bin kere doldurup, bin kere boşaltıyor; bir koğuşta yüzlerce kişiyle yatıp kalkmak, bir karavanada yüzlerce kişiyle yiyip içmek ve bir tabur içinde saatlerce yürümek ona en hakikî şahsiyetini öğretti ve bir ferdin başlı başına bir keyfiyet olmayıp, bir kemiyet içinde bir âdet olduğunu hissetti. Onun gözünde münferit hadiselerin artık hiç bir kıymeti yoktur. Bunun içindir ki, Seniha'yı son senelerde türeyen yeni bir kadın neslinin muayyen bir örneği ve Naim Efendi'yi memleketin sallanan toprağı altından, ürkerek, bağırmak için çıkmış bir acıklı müstehase telakki ediyor. Ya kendisi neydi?

Kendisi bu bin çehreli, bin cepheli büyük ve esrarlı varlığın hangi tarafını ve nesini temsil ediyordu? Hakkı Celis, kendi kendine diyordu ki:

"Havada değişen bir şey var. Başlarımız üstünde nereden geldiği bilinmeyen yeni bir yel esiyor. Bu yel kızgın çöllerin içinden çıkmış gibi ateşîndir; alnımızı bir alev gibi yakıyor. Bu yel yüksek ve karlı tepelerden inmiş gibidir; bize her temas edişinde derimiz biraz daha sertleşiyor; kemiklerimiz biraz daha katılaşıyor; bu yel, bazen denizlerde esen hafif rüzgârları, sıcak yaz günlerinin sonundaki serin matemleri andırıyor; bin türlü karmakarışık sıtmalarla yanan göğsümüz üstünde tatlı ve teselli verici bir öpücük halinde dolaşışları var. İşte, ben, bu yelin önüne katılanlardanım! Fakat, nereye gidiyorum, bilmiyorum. Bir garip heyecan içinde sarhoş gibi yürüyorum ve korkmuyorum. Çünkü koyu, uzun ve sayısız bir kafilenin içindeyim, yolumuzun sonunda belki bir uçurum, belki bir tepe vardır. Kime ne! Tepe de olsa, uçurum da olsa yürüyeceğim; zira benim için hiç bir şey geriye dönmekten daha fena değildir!"

Hakkı Celis, şimdi böyle düşünüyordu ve onun için şimdi, geride kalan âlem, Senihalardan, Faik Beylerden, Naim Efendilerden, Sekine Hanımlardan müteşekkil olan karışık, mayasız ve çürümüş âlemdi. Bununla beraber, biraz merhamete, biraz da nefrete benzeyen bir his onu hâlâ o âleme bağlı tutuyordu; Naim Efendiye gidişlerinde, Seniha'ya uğrayışlarında, işte, bu iki zıt histen bir şey vardı. Zira, Hakkı Celis son günlerde eskisi gibi sık sık Naim Efendiyi ziyarete gidiyor ve ara sıra Seniha'yı gördüğü oluyordu. Esasen Seniha'yı görmeye gitmek biraz da bu ziyaretleri tamamlayıcı bir şeydi. Naim Efendi, genç adamla Seniha'ya dair konuşmaktan başka bir şey yapmıyordu.

Son zamanlarda torununa karşı duyduğu muhabbet onu âdeta bir sıtma nöbeti gibi sarmıştı... Hakkı Celis kapının eşiğinde görünür görünmez, yüzüne acayip bir neşenin aydınlığı vururdu. Bakışlarına yeni bir can gelir:

— E, ne haber; söyle bakalım, bugün ne haber? diye sorardı.

Hakkı Celis bu istenilen haberin harp cephelerinde dair olmadığını pekâlâ bilirdi. Ne Almanya'nın Şark ve Garp taarruzları, ne bizim müdafaa hatlarımız, Naim Efendi'nin vazifesinde değildi. Bunun içindir ki, ihtiyar adam:

— E, ne haber, söyle bakalım, bugün ne haber? diye sorduğu vakit, Hakkı Celis, derhal Seniha'ya dair son işittiği ve son gördüğü şeyleri zihninin içinde toplamaya çalışırdı. Bittabiî, büyük dayısına fazla elem vermesi hatıra gelen tafsilât mümkün mertebe sükûtla geçerdi; meselâ derdi ki:

— Dün, akşam üstü Doğruyol'da ona rastladım. Mükellef bir arada içindeydi, yanında... Yanında tanımadığım bir hanım, pek tuhaf giyinmiş bir hanım vardı. Beni görür görmez arabasını durdurdu: Ben görmemezliğe gelip geçmek istedim, arkamdan seslendi, gittim; konuştuk. Dargın dargın: "Bize niye gelmiyorsun? Bu hafta hiç görünmedin? Niye..." dedi. Şimdi perşembeleri onun günüymüş. Birçok Alman ve Avusturyalılar geliyormuş. Saatlerce musiki yapıyorlarmış. Başka günlerde de misafir eksik olmuyormuş. Bazı, gece yarılarına kadar süren eğlenceli saatler geçiriyorlarmış: "Mutlaka gel!" dedi, sonra sizi sordu.

(...)

Halbuki, zavallı Hakkı Celis, görüp işittiği şeylerin yarısını bile anlatmıyordu. (...)

Naim Efendi, ara sıra: "Böyle zamanda, bu kıtlıkta, bu pahalılıkta, bu kadar halkı izaz ve ikram için ne yapıyorlar? Ne kadar masraflara giriyorlar? Bu masrafları etmeye nasıl imkân ve ihtimal bulabiliyorlar?" dediği vakit, Hakkı Celis, kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilerek ve güya yapılan pislikte kendisinin de bir payı varmış gibi utancından yerin dibine geçerek:

— Servet Bey, diyordu; birtakım işler yapıyormuş. O meşhur (...) Mebusunun şerikiymiş. Bu adam milyonlar kazanmış, bittabiî Servet Bey de epeyce istifade etmiş olacak... Öyle diyorlar...

Naim Efendi, tiksinerek yüzünü buruşturuyor:

— Aman Yarabbi, şu Servet Bey ne derekelere düşmüş! Ne derekelere! diyordu.

Ve bu ihtiyar ile bu genç adam böyle konuşurlarken yavaş yavaş akşam oluyor, oda gölgelerle doluyordu. Hakkı Celis hiç bir yerde, akşamın bu kadar kasvetle, bu kadar fena bir şeyi haber verir gibi geldiğini hatırlamıyor, bilmiyor, denizin dibine batan bir adam gibi tıkandığını hissediyordu.

Geç vakit, ruhu bir ağır kederle yüklü, eve dönüyordu. Karanlık ve tenhalık içinde, Istanbul'un sokaklarında yürümekle Istanbul denilen şeyi daha iyi anlıyordu. Bu, ne bir ülke, ne bir şehir, ne de bazılarının dediği gibi, büyük bir köydü; Istanbul'un güzelliğini, çirkinliğini, ihtişamını ve sefaletini yapan şeyler neydi? Ne tepeleri üstündeki camileri, ne Şark'ın en büyük saltanatına payitaht oluşu, ne Fikret'in dediği gibi alay alay "Efvahı kadide" ile meskûn bulunuşudur.

(...)

Hakkı Celis, bundan iki üç yıl evvel yine bu sokaklardan, bu türbeler, bu camiler arasından geçiyor, yine Cihangir'deki konaktan dönüyordu; sağında, solunda karanlıkta yalnız başlarının beyaz sargıları görünen yaralıların birer tabuttan daha matemli arabaları hareket ediyordu. Hakkı Celis, o zaman ne başını çevirip bu yaralılara bakıyor, ne kulak verip o derinden gelen sesleri dinliyordu. Bütün varlığını manasız (...) bir sevdanın alevi sarmıştı. Genç adam, kendi kendine: "Ne kadar değişmişim?" dedi. Gerçi, bugünkü Hakkı Celis, dünkü Hakkı Celis'e tamamıyle yabancıydı. O zamandan beri yeni bir sevdanın alevi içinde, dünkü küçük adam, balmumundan bir bebek gibi eriyivermişti. Bu sevda neydi? Kim içindi? Bu sevda, millî ideal diye birkaç seneden beri ağızdan ağıza dolaşan ve kısmen sahte olan müphem ve sarî duygu muydu? Hakkı Celis, o kadar süslü ve muattar Seniha'nın yerine şimdi, millet denilen şeyi, o koyu, karışık varlığı mı seviyordu? Genç adam, millet denilince Naim Efendiler gibi müstehaselerle Senihalar ve Faik Beyler tarzında sefil iştahlı yaşarları hatırlatıyordu. (...) Hakkı Celis, bu müthiş fikir ve bu korkunç şüphe ile bir bir hafta sonra Çanakkale'ye sevk edileceğini düşündü. (...)

Hakkı Celis, biraz evvelki o şanlı rüyadan hakikat denilen bu mezbeleye düşer düşmez bir müddet muvazenesini kaybeder gibi oluyor ve sendeliyordu. Fakat bu anî buhran çok sürmüyor, genç adam, türbelerden, sebillerden, camilerden sızan hava içinde derhal kendini topluyordu: Hayır! Hayır! Millet denilen şey Naim Efendi gibi müstehaselerle, Senihalar ve Faik Beyler gibi sefil iştahlı insanlardan mürekkep bir varlık değildi. Bunlar milletin çürüyen ve dükülen tarafıydı. Ve havaya kalkan sekiz yüz bin kılıç, işte, bu kangren olmuş uzvu kesip atmak içindi...

(Hakkı Celis, Çanakkale Savaşı'nda şehit olur. Cepheden dönen bir subayın verdiği bu haberi Seniha yemekli bir davet esnasında alır. Naim Efendi değişen dünyaya, çöken ve darmadağın olan ailesine şaşıp kalarak konağındaki yapayalnız hayatına devam eder.)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Kiralık Konak

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

amade: Hazır.

baht: Talih.

binaenaleyh: Bundan dolayı.

bittabiî: Doğal olarak.

dereke: Bir süreç içindeki durumlardan her biri, basamak, aşama.

ecdat: Soy, ata.

efvah: Ağızlar, menfez.

harem: Eş, zevce.

hemşire: Kız kardeş.

izaz: Ağırlama.

kabil olmak: Mümkün olmak.

kadit: İskelet.

kemiyet: Nicelik.

keyfiyet: Nitelik.

lando: Dört tekerlekli, çift körüklü bir binek arabası.

menşe: Köken.

meskûn: Oturulan, yaşanan yer.

mevta: Ölü.

mezbele: Çöplük.

muattar: Güzel kokulu.

mukavemet: Dayanma, karşı durma.

muvazene: Denge.

mükellef: Sorumlu, yükümlü.

münferit: Bireysel, ferdî.

müphem: Belirsiz.

müstehase: Fosil.

müteşekkil: Oluşmuş, meydana gelmiş.

müziç: Bunaltıcı, tedirgin edici.

nev: Tür, çeşit.

payitaht: Başkent.

sebil: Hayır için dağıtılan içme suyu.

sofa: Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, yol.

şayan: Uygun, yaraşır.

şerik: Ortak.

tafsilât: Ayrıntı.

telakki etmek: Algılamak.

tetkik: Araştırma, inceleme.

tereddi: Yozlaşma.

vâsıl olmak: Ulaşmak, varmak.

zaruret: Zorunluluk.

ziyade: Fazla.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk edebiyatında roman 20. yüzyılın başlarında "millî" bir kimlik kazanır. Dönemin önemli romancıları Yakup Kadri, Halide Edip, Reşat Nuri ve Hüseyin Rahmi'dir.

Okuduğunuz metin, dönemin önemli sanatçılarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kiralık Konak" adlı romanından alınmıştır. Bu romanda Tanzimat'la somutlaşan Batılılaşma hareketleri ve buna bağlı olarak değişen hayat tarzı, değerler çatışması, kültürel değişim işlenmiştir.

Bir töre romanı olan eserde olaylar üç neslin çatışması üzerinden anlatılmıştır. Naim Efendi, Naim Efendi'nin kızı Sekine ve torunları Seniha ile Cemil üç farklı neslin temsilcisi durumundadır.

Realist bir anlayışla yazılan eserde Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri arasındaki anlayış, yaşayış tarzları ve çatışmalar ortaya konmuştur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Naim Efendi'nin huzurunu kaçıran nedir? Naim Efendi kızkardeşinin teklifine niçin karşı çıkmaktadır?

2. Hakkı Celis'in Naim Efendi'yi ziyaretlerini sıklaştırmasının ardındaki sebep nedir? Hakkı Celis nasıl bir ruh hâli içindedir?

3. Hakkı Celis'in Seniha ile Faik Bey gibi Naim Efendi'yi de milletin çürüyen tarafı olarak görmesinin nedeni nedir?

4. "Kiralık Konak'ın temasını ve konusunu belirleyiniz. Metnin teması ve konusu ile yazıldığı dönem arasında hangi yönlerden ilişki kurulabilir? Açıklayınız.

5. Metnin anlatıcısını ve anlatıcının bakış açısını belirleyiniz. Metinde anlatıcının ve buna bağlı olarak anlatıcı ve bakış açısının değiştiği bölümler var mıdır? Söyleyiniz.

6. Metinde yer alan tavsir ve tahlillerin işlevlerini belirleyiniz.

7. Metnin temasını, dil ve anlatım özelliklerini dikkate alarak hangi edebî akıma bağlı kalınarak yazıldığını açıklayınız.

8. Millî Edebiyat Dönemi'ne ait bu metinle Servetifünun Dönemi'ne ait "Aşk-ı Memnu" adlı metnin benzer ve farklı yönlerini aşağıda verilen ölçütlere göre yazınız.

	Kiralık Konak	Aşk-ı Memnu
Tema		
Konu		
Dil ve Anlatım		
Etkilendiği Akım		

Yazarın / Şairin Biyografisi

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889 - 1974)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Kahire'de doğdu. Kahire'de bir Fransız okulunda öğrenim gördü. 1908'de İstanbul'a yerleşerek Hukuk Mektebine yazıldı. Henüz okul sıralarındayken çeşitli dergilerde yazıları çıkmaya başladı. Fecriati Topluluğunu kuranlar arasına katıldı. Mütareke yıllarında Peyam ve İkdam gazetelerindeki yazılarıyla Kurtuluş Savaşı'nı destekledi. Cumhuriyet'ten sonra birçok kez milletvekili seçildi. Büyükelçilik görevlerinde bulundu.

Yetiştiği dönemin ilk ürünlerini "Bir Serencam" adlı hikâye kitabında toplamıştı. Bu dönemde Servetifünun anlayışına bağlı göründü. 1916-22 yıllarında çeşitli dergi ve gazetelerde yayımladığı hikâyelerde millî konuları işledi. Bu aşamada seçtiği konulara yaklaşımı, tekniği ve anlatım özellikleriyle kişiliğini buldu.

Yakup Kadri, döneminin önemli sorunları içinde değişmekte olan insanın trajedisini bulunduğu konumdan soyutlamadan verdi. "Kiralık Konak"ta nesil çatışmasını, "Hüküm Gecesi"nde Meşrutiyet Dönemi'ni, "Sodom ve Gomore"de işgal altındaki İstanbul'u, "Yaban"da Kurtuluş Savaşı Anadolu'sunu, "Ankara"da Cumhuriyet'in kuruluş evresindeki Türkiye gerçeğini yansıttı.

Eserleri

Roman: *Kiralık Konak, Nur Baba, Hüküm Gecesi, Sodom ve Gomore, Yaban, Ankara, Panorama...*

Hikâye: *Bir Serencam, Rahmet, Millî Savaş Hikâyeleri.*

Anı: *Zoraki Diplomat, Anamın Kitabı, Vatan Yolunda...*

Dil Bilgisi

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

☛ Aşağıda verilen cümlelerin yüklemine göre türünü belirleyerek karşısına yazınız.

Bu sırada Felâtun Bey büyücek kalemlerin birinde memurdu.	
Ancak, hani ya kalemlerde kimi efendiler vardır ki, ileride devletinin en büyük makamlarını hakkıyla tutabilmek için kâtiplik zamanını gece gündüz çalışmak ve içinde bulunduğu dairenin değil, belki devletin bütün işleri konusunda bilgi kazanmak için iğne iplik olarak çalışırlar.	
Böyle çalışkan kimseleri tanırsınız ya! Bizim Felâtun Beyefendi bunlardan değildi.	
Nesine gerek?	
Ayda en az yirmi bin kuruş geliri olan bir babanın bir tek oğlu olup, kendisiyse felsefî düşüncelerini gerçekten Eflâtunlardan daha ince bulmakla dünyada yirmi bin kuruş geliri olan adamın başka hiç bir şeye gereksinmesi kalmayacağını düşünmüş ve erdemleriyle olgunluğunuysa kendisi (de) beğenmiş olduğundan, Cuma günü kesinlikle bir gezinti yerine gidip cumartesiyse dünkü yorgunluğu çıkarır ve pazar günü gezinti yerleri daha alafranga olduğundan gitmezlik edemez.	
Pazarın yorgunluğunu dahi Pazartesi(leri) çıkarır.	
Salı günü kaleme gitmeye hazırlanıyor ise de havayı uygun görünce Beyoğlu'nun kimi ziyaret yerlerini, baba dostlarını, arkadaşları, vb.'yi ziyaret isteği o günü dahi tatil ettirir.	
Çarşamba günü kaleme gidecek olursa saat altıdan dokuza kadar olan vakti ancak o haftanın olaylarını anlatmaya bulabilip, akşam için mutlaka iki dalkavukla gelir.	

☛ Belirlediğiniz isim ve fiil cümlelerinin metindeki işlevlerinin ne olduğunu söyleyiniz.

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıdaki metinde geçen altı çizili sözlerden yazımı yanlış olanları tespit ediniz.

Kara hapishane Conciergerie (Konsierj)'de o gün idam edilecekler akibetlerini bekliyorlardı. Sayıları, bir yılın haftaları kadardı. Elli iki kişi, o gün öğleden sonra şehrin metcezirine kapılıp ebedî denize akacaklardı. Yerlerine gelecekler daha hücreleri boşalmadan belli olmuştu...

Elli iki kişinin isimleri okundu; içlerinde, onca malın mülkün kurtaramadığı yetmişlik vergi tahsildarından tutun, onca yoksulluğun ve adsız sansızlığın kurtaramadığı yirmilik terziye kadar pek çok insan vardı. Nasıl ki günahkar ve ihmalkâr yaşam tarzının sebep olduğu fiziksel hastalıklar her türden insanı vurursa tarifsiz acıların, katlanılmaz zulmün, acımasızca görmezden gelinişin sebep olduğu o korkunç ahlaki yozlaşmada ayrım gözetmeksizin herkesi kırıp geçiriyordu.

(...)

Uğruna yaşamımı fedâ ettiğim insanların, bir daha göremeyeceğim o İngilterede, huzurlu, üreten, refah içinde ve mutlu yaşadıklarını görüyorum. Kucağında benim adımı taşıyan çocuğuyla onu görüyorum. Yaşlanmış ve iki büklüm olmuş olsada hastalığını yenmiş ve muayenehanesinde huzurla hastalarına bakan babasını görüyorum. Kadim dostları olan, o iyi yürekli yaşlı adamın, bir onyıl daha tüm varlığıyla yaşamlarına güzellik kattıktan sonra, hakettiği huzura kavuşmak için bu dünyadan göçtüğünü görüyorum.

☛ Aşağıda verilen metindeki kısa çizgi (-), uzun çizgi (—) ve ünlem (!) işaretinin işlevlerini söyleyiniz.

Aralarındaki uzaklık biraz uzanır uzanmaz bu üç kadının umursamaz ağırbaşlılığına birden bir bozulma geldi; ilk önce anne - kırk beş yılın daha yok etmeyi başaramadığı bir gençlik kuruntusuyla gezinti yerlerinde yana yöreye dağılan gülümsemeleri hep kendisi içinmiş gibi yorumlamak alışkanlığını izleyerek - dedi ki:

— Bu Adnan Bey de!.. Artık alışkanlık oldu, ne olursa olsun her çıkışta raslayacağız. Bugün Kalender'de yoktu, değil mi Bihter?..

Annesinin, yakınma biçimi altında gizli bir memnunluğu yeterli ölçüde saklayamayan sözlerini Bihter karşılıksız bıraktı. Peyker, annesine doğrudan doğruya karşılık vermeyerek:

— Bugün çocukları da yanında değil... dedi; ne güzel çocuklar değil mi anne? Hele oğlan! Yumuk yumuk gözleriyle bir bakışı var ki...

Bihter, eğilmeyerek, dudaklarının ucuyla sordu:

— Annelerini tanır mıydınız anne? Kız annesine çekmiş olmalı...

☛ Aşağıdaki metinde geçen yazım ve noktalama yanlışlarını bularak doğru biçimlerini noktalı yere yazınız.

Sabahleyin Süleymaniye'ye medreseye gidip, saat dörtte oradan çıktıktan sonra kaleme, sonra kalemde aldığı Fransızca dersini güçlendirmekle birlikte, bu sırada bir kat daha ileriye gitmek için Galata'da bir hekime giderek akşam saat birde evine gelen ve yemekten sonra Kazancılar mahallesinden Beyoğlu'na çıkıp, yine Hâriciye kaleminde arkadaşı olan bir Ermeni'ye Türkçe okutmak ve bu hizmete karşılık bir çok Fransızca kitaplarını karıştırmakla vakit geçiren bir çocuğa paranın ne gereği kalır?

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Diyalog Yazma

Diyalog, anlatmaya bağlı edebî metinlerde sık kullanılan anlatım tekniklerinden biridir. İki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşmasına dayanan diyalog, metin içinde çeşitli işlevlere sahiptir. Bu işlevlerden birincisi gizlenenleri açığa çıkarmaktır. Ayrıca metinde diyaloğa başvurulması ile soyut olan somutlaştırılır, olay akışına katkıda bulunulur, anlatımın ağırlığı giderilerek anlatıma canlılık kazandırılır, görüş ve düşünceler birinci ağızdan ifade ettirilir.

Diyalog yazarken kişilerin karakter özelliklerine, sosyal statülerine, kültürel düzeylerine uygun ifadelerin oluşturulması gerekir.

B) UYGULAMA

☛ Okuduğunuz bir romanın bir kesitini diyalog hâlinde yazınız.

Yazdığınız metni iyi bir anlatımda bulunması gereken açıklık, akıcılık, duruluk ve yalınlık açısından gözden geçiriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Film Yorumlama

Filmler izlendikleri zamana, ortama, mekâna, izleyenin psikolojisine, kültürüne, algılama düzeyine göre değişik anlamlar ifade edebilir. Öyle ki filmler aynı kişi tarafından her izlenildiğinde bile yeni anlamlar kazanabilir.

Bireyin sanat eserlerini kendi hayal gücü, bilgi birikimi, algılama biçimiyle yeniden anlamlandırmasına **yorumlama** denir.

Yorumlama eserin özünde değişiklik meydana getirmez. Eserin çok anlamlılık özelliğinin bir sonucudur.

Çalı Kuşu filminin afişi (1966)

Taş Parçası filminin afişi (1939)

B) UYGULAMA

☛ Sinemaya uyarlanmış bir romanın izlediğiniz filmini sınıfta yorumlayınız.

☛ Arkadaşlarınızın yorumundaki temel kavram ve ayrıntıları belirleyiniz.

☛ Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.

☛ Dinlediğiniz konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının ne ölçüde geçerli olduğunu sorgulayınız.

5. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Ahmet Mithat Efendi öğüt ve ders verici, didaktik bir roman anlayışını benimsemiştir.

2. ( ) Halit Ziya Uşaklıgil "toplum için sanat" ilkesine bağlıdır.

3. ( ) Servetifünun romanlarında geleneksel anlatım şekillerinden kıssadan hisse anlayışına sıkça rastlanır.

4. ( ) Tanzimat ve Servetifünun Dönemi romancıları kendilerine Batı edebiyatını örnek almışlardır.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Tanzimat Dönemi romancılarından Ahmet Mithat Efendi aynı zamanda ..... ve ..... da yazmıştır.

2. Servetifünun Dönemi yazarlarından Halit Ziya Uşaklıgil ..... akımının etkisinde romanlar yazmıştır.

3. ..... romanlarda insana özgü bir gerçekliği ifade etmek için düzenlenir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Tanzimat Dönemi Türk romanıyla ilgili aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?

A) Teknik ve kompozisyon yönünden Batılı bir çizgiye ulaşılmıştır.
B) Olaylar genellikle günlük yaşamdan ya da tarihten alınmıştır.
C) Romantizm ve realizm akımlarının etkileri görülür.
D) Eserlerin sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler ise cezalandırılır.
E) Kişiler çoğu zaman tek yönlüdür; iyiler hep iyi, kötüler de hep kötüdür.

2. Tanzimat Dönemi Türk romanıyla ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğrudur?

A) Verilen ilk eserlerde realizmin etkisi görülür.
B) Eserlerde sade bir dil kullanılmıştır.
C) İlk yerli romanı İbrahim Şinasi yazmıştır.
D) Eserler teknik açıdan kusursuzdur.
E) İlk roman çevirisini Yusuf Kamil Paşa yapmıştır.

3. Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

A) İlk tarihî roman - Cezmi
B) İlk edebî roman - İntibah
C) İlk psikolojik roman - Aşk-ı Memnu
D) İlk köy konulu roman - Karabibik
E) İlk yerli roman - Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat

4. (I) Türk edebiyatında realizm akımının romandaki en önemli temsilcisidir. (II) Servetifünün Dönemi'nin en önemli romancısıdır. (III) Eserlerinde kurguladığı kişiler, genellikle aydın tabakadandır. (IV) İşlediği konuları genellikle Anadolu'nun çeşitli yerlerinden seçmiştir. (V) Eserlerinde sosyal sorunları ele almak gibi bir amacı yoktur.

Halit Ziya Uşaklıgil ile ilgili bu paragrafta verilen numaralandırılmış bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

5. Roman türüyle ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Anlatım tasvir, tahlil ve diyaloğa dayanır.
B) Olaylar gözlemlerin ürünü olabileceği gibi kurgusal da olabilir.
C) Kimi durumlarda zaman unsurunda kırılmalar olabilir.
D) Roman kahramanları tip ya da karakter özelliği taşır.
E) Romanda zaman her durumda kronolojik bir sıra izler.

6. Aşağıdakilerden hangisi Türk edebiyatındaki ilk çeviri romandır?

A) İntibah
B) Araba Sevdası
C) Karabibik
D) Telemak
E) Sergüzeşt

7. Aşağıdaki dizelerin hangisinde fiil cümlesi kullanılmamıştır?

A) Gökyüzünün başka rengi de varmış!
B) Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk Sakarya!..
C) Ben bu yüzden yalnızlığı hiç sevmem!
D) Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
E) Karanlıkta bulutlar parçalanıyor.

8. I. Bütün yaz kitap okumuştu.
II. Kış günü taşınmak zorunda mıyız?
III. Birkaç saate kalmaz yağmur bastırır.
IV. Sabahleyin çiçekleri de sula.
V. Otobüsle gitmeye karar verdi.

Bu cümlelerden hangisinin yüklemi isim soylu bir kelimedir?

A) I
B) II
C) III
D) IV
E) V

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Tanzimat Dönemi romanının belirgin özellikleri nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Servetifünun Dönemi romanının belirgin özellikleri nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

D. Aşağıda verilen yazar ve eserleri doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Yazar

1. Ahmet Mithat Efendi	.....
2. Charles Dickens	.....
3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu	.....
4. Halit Ziya Uşaklıgil	.....

Eser

a. Mai ve Siyah

b. Hüküm Gecesi

c. Henüz On Yedi Yaşında

ç. Oliwer Twist

d. Eylül

6. Ünite

TİYATRO

OKUMA

- *Tiyatro*
  Dil Bilgisi
  - *Cümle Çeşitleri*
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Yazı Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Meddah Oyunu Sunma*

Dikkat!

"Sözlü İletişim" çalışması için bir meddah oyunu ve stand-up gösterisi izleyiniz.

OKUMA

Metne Hazırlık

1. Halk tiyatrosu kavramından ne anladığınızı söyleyiniz.

2. Karagöz'ün halk kültüründeki yeri ve değeri nedir? Açıklayınız.

3. Karagöz'ün, herhangi bir metne dayanmamasına rağmen yüzyıllar boyunca varlığını devam ettirmesinin nedeni sizce nedir?

1. METİN

KÜTAHYA ÇEŞMESİ

(...)

Hacivad semâî okuyarak gelir.
(Semâi makamı Segâh)
Gördün de beni bend ettin
Ne suçum gördün terkkettin vay,
Ağyâr ile ülfet ettin
(Nakarat)
Ne suçum gördün terketin vay
(2. hane)
Şaka deyû takılırsın,
Beni bilmez mi sanırsın
Bir gün olur utanırsın.
(Nakarat)
Ne suçum gördün terkettin vay.

(...)

H. — *(Devamla)* Huzûr-ı erbâb-ı safâda nazargâh-ı ehl-i dehâda yani şu bezm-i şevk-efzâda bir yâr-ı vefâ-şiârım olsa, geliverse karşıma, o söylese ben dinlesem, haddim olmayarak bendeniz söylesem o dinlese.

K. — *(Penceresinden)* Şu Hacivad da benim oğlanın burnunu yese. *(Çekilir.)*

H. — Ve bizi temâşa eden ahibbâ safâyâb olsalar, diyelim iş ne imiş işimizi Mevlâm rast getire. Yar bana bir eğlence medet.. Aman bana bir eğlence medet..

K. — (...) Hacivad defol şurdan aşağıya gelirsem görürsün.

H. — Ah bana bir eğlence medet...

K. — (Atlar, boğuşmaya başlarlar).

H. — Karagöz etme çenem kırıldı.

K. — Kırılsın kerata.

H. — Yapma birader boğacaksın beni.

K. — (...) *(Hacivad kaçar, Karagöz sırt üstü yatar kalır.)* Aman.. Öldüm bayıldım of aman.. keratayı kaçırdım ama ben de poturlara kaçırdım. *(Ayağa kalkar.)* Seni gidi sivri sakallı keçi suratlı herif seni. Gelmiş kapımın önünde (...) bağırır durur. Hele bir daha gel de bak seni kuyruğundan tutup da.. Kaf dağının ardına kadar atmazsam bana da Karagöz demesinler. Amma da attık ha..

H. — Vay Karagözüm benim iki gözüm merhaba.

K. — Hoş geldin suda pişmiş balkabâ. *(...)*.

H. — Aman Karagözüm beni gelir gelmez darbetmenizin esbâb-ı mucibesi?

K. — Bizim bekçinin ne poturu var ne de cübbesi *(...)*.

(...)

H. — Ama Karagözüm ben senin gibi değilim, ben her nereye gitsem bana itibar ederler, ayağa kalkarlar.

K. — Bana da kalkarlar.

H. — Senin nene ayağa kalkarlar? Câhil eçhelin birisisin.

K. — Halt etmişsin, ben reçeli de yerim güllâcı da.

H. — Öyle değil, yani ağzından çıkanı kulağın duymaz. Çünkü câhilsin, okuyup yazmamışsın, mürekkep yalamamışsın.

K. — Onu yaladım.

H. — Nerde yaladın?

K. — Geçen gün çeşme başına gittim orada bizim sakanın merkebi duruyordu imrendim suratını yaladım.

H. — Tu.. Allah iyiliğini versin.

K. — Tükürme suratıma be.

H. — Bak Karagözüm sen benim kırk yıllık arkadaşımsın. Sana birkaç kelime öğreteyim her nereye gidersen sana itibar etsinler.

K. — Öğret bakalım.

H. — Dinle bir kibar yere gittiğinde sana bir şey sorarlarsa sen ne diyeceksin biliyor musun?

K. — Yo...

H. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. *(Arada sırada)* Ne buyurursunuz a benim efendim.

K. — Sonra ne olacak?

H. — İşte sen adam olacaksın herkesin yanında itibarlı olacaksın.

K. — Olur ne diyecektim?

H. — Evet efendim.

K. — Evdedir efendim.

H. — Değil canım.

K. — Öyleyse dükkândadır efendim.

H. — Canım Karagözüm ben nasıl söylersem sen de öyle söyle.

K. — Olur yaparım. Nasıldı o?

H. — Evet efendim.

K. — Evet efendim.

H. — Aferin Karagözüm. Öyledir efendim.

K. — Hayır ikindidir efendim.

H. — İkindiyi bırak, öyledir efendim.

K. — İkindiyi bırak akşamı yakala. Öyledir efendim.

H. — Münasiptir efendim.

K. — Minas'ın değil, Agop'undur efendim.
H. — A Karagözüm Agop'u filân karıştırma, münasiptir efendim.
K. — Agop'u karıştırmam Mığırdıç'ı karıştırırım.
H. — Canım münasiptir efendim.
K. — Münasiptir efendim.
H. — *(Arada sırada)* Ne buyurursunuz a benim efendim.
K. — Arada sırada burnumu yersiniz a benim efendim.
H. — Ne dedin?
K. — Arada sırada dedim.
H. — Şimdi seninle bir kibar konağına gitmişiz konağın sâhibi çok kibar bir adam, lâkırdı sırasında sana der ki efendim ne buyurulur? O zaman sen ne diyeceksin?
K. — Haberim yok derim.
H. — Olmaz.
K. — Ya?
H. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. (Arada sırada) Ne buyurursunuz a benim efendim, diyeceksin.
K. — Boyuna böyle mi diyeceğim?
H. — Zâhir.
K. — Yaparım öyleyse.
H. — Efendim zâtıâlinizi çok iyi görüyorum.
K. — Evet efendim, öyledir efendim. Sonra neydi?
H. — Müna...
K. — (Keser) Münasiptir efendim. Sonraa?
H. — Arada.
K. — (Keser) Arada sırada ne halt edersin a benim efendim.
H. — Öyle halt karıştırma. Ne buyurursunuz a benim efendim.
K. — Ne buyurursunuz, a benim efendim ha?
H. — Aferin Karagözüm.
K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. Arada sırada ne buyurursunuz a benim efendim?
H. — Çok güzel.
K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. Arada sırada ne buyurursunuz a benim efendim?
H. — Her zaman değil, arada sırada söyleyeceksin.
K. — Evet efendim..
H. — Yani sana.
K. — *(Keser)* Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.
H. — Ama bundan istihzâ çıkar.
K. — Evet efendim.
H. — Biraz dinlerler.
K. — Evet efendim.
H. — Ama biraz da beni dinle.
K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.
H. — Ama beni dinlemiyorsun.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.
H. — Beni kızdırıyorsun.
K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.
H. — Beni adam yerine koymuyorsun.
(...)
K. — Evet... *(Hacivad kaçar.)* Yürrü!.. Seni gidi idâre fitili, mum bacaklı kerata (...). Sen gidersen beni de buraya mıhlamazlar ya ben de çekilir giderim. İydgâhda dolaba, dilber seyrin. Bakalım âyîne-i devran ne sûret gösterir sallan bullan kocaoğlan sallan *(Gider)*.

Karagöz
haz.: Muhittin Sevilen

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ağyâr: Başkaları, yabancılar.
ahibbâ: Dostlar, arkadaşlar.
âyîne-i devran: Zamanın aynası.
bend etmek: Kendisine bağlamak.
bezm-i şevk-efzâ: Meclisin artan neşesi.
eçhel: En cahil, en bilgisiz.
esbâb-ı mucibe: İcap eden sebepler.
huzûr-ı erbâb-ı safâda: Eğlenceden anlayan kimselerin önünde.
istihzâ: Gizli veya kinayeli bir biçimde alay.
iydgâh: Bayram yeri.
nazargâh-ı ehl-i dehâ: Deha sahiplerinin baktığı yer.
potur: Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir pantolon türü.
saka: Evlere çeşmeden su taşımayı iş edinmiş kimse.
safâyâb: Huzura kavuşmuş.
ülfet etmek: Tanışmak, görüşüp konuşmak, sohbet etmek.
yâr-ı vefâ-şiar: Vefalı sevgili.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk tiyatrosu, tarihî gelişim sürecine uygun olarak geleneksel ve modern olmak üzere iki ana başlık altında toplanır.

Geleneksel Türk tiyatrosu; Karagöz, orta oyunu, meddah ve köy seyirlik oyunu olmak üzere dörde ayrılır. Sözlü kültürün ürünü olan bu oyunlar yazılı bir metne dayanmaz. Hem üslup hem de içerik açısından Türk halk kültürünün birçok ögesini barındıran geleneksel oyunların kaynağı masal, destan, efsane ve halk hikâyesi gibi türlerdir.

Bir gölge oyunu olan Karagöz, deriden kesilen "tasvir" adı verilen şekillerin arkadan ışıklandırılması ve beyaz bir perdeye yansıtılmasıyla oluşturulur. Ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi, Karagöz ile Hacivat'ın Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykubat zamanında yaşamış gerçek kişiler olduğunu söyler. Halk arasındaki bir söylentiye göre de Karagöz ve Hacivat, Sultan Orhan zamanında Bursa'da Ulu Cami inşaatında çalışmış işçilerdir. İkisi arasındaki nükteli konuşmalar, diğer işçileri oyaladığı için cami inşaatı yavaşlar ve Hacivat'la Karagöz Sultan Orhan'ın buyruğuyla idam edilirler. Bu hazin olaydan sonra Şeyh Küşteri'nin Hacivat ve Karagöz'ün deriden yapılmış tasvirlerini oynattığına ve onların şakalarını tekrarladığına inanılmaktadır. Bu yüzden halk arasında Karagöz perdesine **Küşteri Meydanı** da denir.

Oyunun kaynağı hakkındaki en bilimsel teze göre Yavuz Sultan Selim 1517'de Mısır'ı fethettiğinde bu oyunu görür ve İstanbul'a getirtir. Karagöz, özellikle XVII. yüzyıldan sonra oldukça yaygınlaşır. XIX. yüzyılda yazıya aktarılmaya başlanan Karagöz, halk arasında **hayal oyunu** diye anılır ve bu oyunu oynatan sanatçılara **hayalî** (hayalci, hayalbaz, Karagözcü) denir. Nazif Bey, Hayalî Memduh, Hayalî Küçük Ali, Kel Hasan, Abdürrezzak gibi isimler tanınmış karagözcülerdendir.

Oyun; mukaddime, muhavere, fasıl ve bitiş olmak üzere dört bölümden oluşur. **Mukaddime** (giriş) oyunun başlangıç bölümüdür. Perdede görüntü verilmeden önce müzik başlar, sonra konuya uygun olarak bir görüntü verilir. Hacivat "Of … hay, Hakk!" diyerek perde gazeline başlar.

Karagöz ile Hacivat'ın karşılıklı konuşmalarından oluşan bölüm **muhavere** (söyleşme) bölümüdür. Bu bölümde Karagöz ile Hacivat birbirlerini yanlış anlarlar.

Fasıl (oyun) bölümü oyunun esas bölümüdür. Hacivat ve Karagöz'ün dışındaki diğer oyun kişileri fasılda görünür. Karagöz oyunları adlarını genellikle bu bölümün konusundan alır.

Bitiş bölümünde ise Karagöz, oyunun bittiğini haber verir, kusurlar için özür diler, gelecek oyunu duyurur ve Karagöz'le Hacivat arasında kısa bir söyleşi geçer.

Karagöz oyununun en önemli kişileri Karagöz ile Hacivat'tır. Karagöz, halktan kişileri; Hacivat ise yarı aydın kimseleri temsil eder. Oyunda konuya göre türlü meslek, yöre ve uluslardan kişiler, kendi şiveleriyle taklit edilir.

Karagöz oyununun diğer önemli kişileri şunlardır: Çelebi (genç bir mirasyedi), Kürt (hamal, bekçi), Altı Kulaç Beberuhi (aptal), Arnavut (bahçıvan, korucu, bozacı), Tuzsuz Deli Bekir (sarhoş, zorba), Acem (zengin tüccar), Efe (zorba), Ak Arap (dilenci, kahve dövücüsü), Matiz (sarhoş), Zenci Arap (lala, köle), Zenne (kadın), Yahudi (bezirgan), Kastamonulu (oduncu, bekçi), Ermeni (kuyumcu), Bolulu (aşçı), Frenk ve Rum (doktor, terzi, tüccar, meyhaneci), Kayserili (pastırmacı), Laz (kayıkçı, kalaycı), Rumelili (pehlivan, arabacı), Tiryaki (laf ebesi).

Okuduğunuz metinde yanlış anlaşılmalar ön plandadır. Karagöz, kelimeleri sürekli yanlış anlamakta ve Hacivat da bunu düzeltmeyi görev saymaktadır. Okuduğunuz metnin yazarı Muhittin Sevilen, gölge oyunu üzerine araştırmalar yapmış ve sözlü gelenekten bu oyunları derlemiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamlarını bağlamlarından hareket ederek tahmin ediniz. Tahminlerinizi Türk Dil Kurumunun genel ağ adresinden kontrol ediniz.

- Ama Karagözüm ben senin gibi değilim, ben her nereye gitsem bana itibar ederler, ayağa kalkarlar.
- Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.
- Şimdi seninle bir kibar konağına gitmişiz konağın sâhibi çok kibar bir adam, lâkırdı sırasında sana der ki efendim ne buyurulur? O zaman sen ne diyeceksin?

2. Metindeki kahramanların belirgin özellikleri nelerdir?

3. Karagöz oyununun asıl bölümü, fasıl bölümüdür. Metnin fasıl bölümünü tesbit ederek olay örgüsünü sıralayınız. Olay örgüsünün hangi tema etrafında kurgulandığını söyleyiniz.

4. Metindeki temel çatışmanın ne olduğunu belirleyiniz.

5. Karagöz oyununun ortaya çıkması ile sözlü kültür arasında nasıl bir ilişki vardır?

6. Okuduğunuz metinde hangi karakteri kendinize yakın buldunuz? Neden?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Mehmet Muhittin Sevilen (1886-1974)

İstanbul'da doğdu. Posta idaresinde memur olarak görev yaptı ve buradan emekli oldu. Gençliğinden itibaren gölge oyununa özel bir ilgi duydu. Dönemin Karagözcülerinden dersler aldı. Karagöz oyunu üzerine birçok araştırma yaptı. Karagöz oyunlarını derlerdi. Bunlarla ilgili birçok ses bandı kaydetti.

Eserleri

Tiyatro: *Karagöz, Karagöz'ün Kâğıthane Sefası, Karagöz'ün Hamam Eğlencesi, Hayal Perdesi.*

Mehmet Muhittin Sevilen

Metne Hazırlık

1. Bir şeyi okuyarak mı yoksa canlandırarak mı anlatmak daha etkilidir? Niçin?
2. Siz bir hikâye anlatıcısı olsaydınız daha çok hangi konulara ağırlık verirdiniz?

2. METİN

MAHALLE BASKINI

(Zurna, Bülbül havası çalar. Pişekâr pastav elinde çıkar. Meydanı dolaşır. Zurna keser. Etrafa iki el ile selâm verir.)

KAVUKLU: *(Huzzâra)* Beyler, efendiler! Oyunumuz "Mahalle Baskını veya Şalgam Hoca". Çalsın çalgıcı ağalar, usûl ü âheng ile veli-nimetler temâşâ buyursunlar... *(Zurnanın önüne gelir, durur.)*

(...)

PİŞEKÂR: Onlar kapının topu. Hem de billûr.

KAVUKLU: Orada ne çocuk vardı, ne de top oynayan. Beni götüren uşak o toplardan birini çevirdi. Görme, İsmail, ne süslü oda. Bey bir sedire oturmuş, önüne bir ihram örtmüş, eline bir çıngırak almış, sallayıp duruyor. Bey ya kızamıktan yeni kalkmış veya yeni sünnet olmuş olacak.

PİŞEKÂR: Beyin sünnetle ne münasebeti var?

KAVUKLU: Eline oyuncak vermişler ya.

PİŞEKÂR: O çıngırakla etbâsını çağırır.

KAVUKLU: Bizde, Eyüp'te kurban payına çağırmazlar; kim erken içeri girebilirse o payını alır...

Selâm verdim, Bey yer gösterdi. On bir buçuk mangalı gibi erkân minderine çöktüm... Dur, dur, İsmail, Bey bana kibarca bir şey sordu.

PİŞEKÂR: Ne sordu bakayım?

KAVUKLU: Mevlûdumu sordu. "— Bu sene okutmadık." dedim, güldü.

PİŞEKÂR: Çok hata etmişsin, Hamdi.

KAVUKLU: Aman! Pencere perdelerine bayıldım. Tükrük kâğıtlarını birbirine yapıştırmışlar, bir kız çocuğu toplu iğne ile çiçek işlemiş, perde diye pencereye asmışlar.

PİŞEKÂR: Ona "tül perde" derler.

KAVUKLU: Her ne hâl ise!... (...) Biraz oturduk. Beni getiren uşak geldi, "— Hazır, Beyim!" dedi, gitti. Bey hemen yerinden kalktı, sedirin altından iki çiçekli pabuç çıkarıp ayaklarına giydi.

PİŞEKÂR: Pantufla.

KAVUKLU: (...) Gelirken yemenileri kimse çalmasın diye koynuma koymuştum, ben de ayaklarıma çektim.

PİŞEKÂR: Çok ayıp etmişsin.

KAVUKLU: Beyin hoşuna gitmiş, katılıyor gülmeden. Bey önden, ben arkadan, gene o sofada bir kapı açtılar, içeri girdik. Tam dediğim çıktı.

PİŞEKÂR: Ne oldu?

KAVUKLU: Ne olacak! Mahmutpaşa'da, iki kişi sedye ile tabaklar, sürahiler, bardaklar, fincanlar satarlar: "— Ne alırsan beşer kuruşa, beşer kuruşa! Gümrüğün malları, beşer kuruşa, beşer kuruşa!.." Beyin de sanatı o imiş.

PİŞEKÂR: Nereden anladın?

KAVUKLU: Nereden anlayacağım! Uzun bir masa üzerinde sürahiler, tabaklar, bardaklar, kâseler, her şey var. Bu biraz zengincesi.

PİŞEKÂR: Ayol, orası alafranga sofra.

KAVUKLU: Öyle imiş, ama benim aklım ermedi. Altı arşın uzun bir sofra. Bey o başa oturdu, ben bu başa. Meselâ çorba geldi. Hortum mu atacağız (...) yoksa her defasında uzun bir kepçe ile mi yiyeceğiz?

PİŞEKÂR: A kuzum! Alafrangada herkese ayrıca tevzî ederler.

KAVUKLU: Öyle oldu ya. Beyaz takkeli birisi, çanak, kâse, tas bulamamış, bahçedeki saksıya çorbayı doldurmuş, getirdi.

PİŞEKÂR: O, saksı değil, ayaklı kâse.

KAVUKLU: Kâse yürümüyordu, herif yürüyordu be sen de! Beye iki kepçe, bana üç kepçe verdi, kâseyi de sofranın ortasına koydu. Dört kaşıkta benimki bitti. Sağa baktım, sola baktım, beni gözetleyen yok; hemen sandalyeye bastım, masanın üstüne bastım, çorba kâsesini kulaklarından yakaladım, lak lak lak içmeğe başladım.

PİŞEKÂR: Ah, ne yaptın? Kendini rezil etmişsin.

KAVUKLU: Ne rezili be! Beyin hoşuna gitti, kahkahayla gülüyor... Arkasından uzun bir tabak.

PİŞEKÂR: Kayık, kayık.

KAVUKLU: Yok, mavna. Dayak yer misin sen?... Şu kibar kısmı hiç ağzının tadını bilmiyor.

PİŞEKÂR: Gene ne oldu?

KAVUKLU: Ne olacak! Çorbadan sonra pestil tatlısı yenir mi?

PİŞEKÂR: Ne pestil tatlısı?

KAVUKLU: Beye verdi, bana da iki tane verdi. Parmağımla salçasına baktım, tuzlu.

PİŞEKÂR: Biftek.

KAVUKLU: Onun et olduğunu anladım. Yan gözle Beye baktım. Önünde kahve kutusu gibi bir şey var. Az sürüp yiyor. Ben de yapayım, dedim. Sen misin yapan? O kutuyu açtım, tahin zannettim. Bir iri kaşık yedim. Bir dudak yerde, bir dudak gökte. Gözlerimden yaş boşandı. Ne acı şeymiş o!

PİŞEKÂR: Ona "hardal" derler.

KAVUKLU: Eti elimle koparayım dedim, kuru pastırma gibi kopmuyor. Gene yan gözle Beye baktım: Elindeki çatalı ete batırıyor, yuvarlak başlı bıçakla ufak ufak kesip ağzına atıyor.

PİŞEKÂR: Sen de öyle yapaydın.

KAVUKLU: Senin dediğin gibi, ben de Beyi taklit edeyim dedim, keşki etmez olaydım, İsmail, rezil oldum gitti.

PİŞEKÂR: Eti kesemedin mi?

KAVUKLU: Kestim, kestim ama, o hınzır cilâlı tabak... Ben keserken, çatalın altından et kaydı ve biraz da kaydırak oynar gibi doğru Beyin suratına gidip yapışmasın mı?

PİŞEKÂR: Vah vah vah! Sonra ne oldu?

(...)

KAVUKLU: Beyin suratının bir tarafı beyaz, bir tarafı siyah. Âdeta şîrpençe çıkarmış gibi.

PİŞEKÂR: Bey hiddetlendi mi?

KAVUKLU: Hiddetlenmez olur mu? Hemen: "— Pilâv, pilâv!" diye emretti. Pilâvı getirdiler, iki kepçe Beye üç kepçe de bana verdiler. Yemeğe başladık. Ben de utançtan hiçbir tarafa bakamıyorum. Beylen beraber sofrayı terk etmek lâzım gelecek diye acele acele pilâvı bitirmeğe çalışıyorum. Üç kaşık dolu pilâvı üstü üste ağzıma attım. Yan gözle "Beye bir bakayım" dedim. Bakmaz olaydım. Ağzım dolu pilâvla güleceğim geldi, "Pufff!" der demez, ağzımda ne kadar pirinç tanesi varsa, İzmir saçması gibi, Beyin suratına yapışmasın mı? Çiçek çıkarmışa döndü.

PİŞEKÂR: Aman! Sonra iş ne vaziyet aldı?

KAVUKLU: Ne vaziyet alacak? "— Atın şunu!" dediğini işittim. Hemen dört kişi beni karga-tulumba gibi kaldırdılar, dönemeçli merdivenden aşağıya koyverdiler... Gözümü açtım. Yaz diye sedirde yatmışım. Uyku arası döneyim derken yere yuvarlanmışım. Bizim karı da yatağından fırlamış, "— Ne oluyorsun?" diyor. Ne olacak! Rüya bu! Belli olmaz. İnsan ne acayip şeyler görür.

PİŞEKÂR: Ay! Bu söylediğin rüya mı idi?

KAVUKLU: Ben sana: "—Hayırdır inşallah!" demedim miydi?

PİŞEKÂR: Ben de başından geçmiş bir vaka diye dinliyorum.

KAVUKLU: Aklıma gelmedi. Bileydim, rüya olduğunu evvelden söylerdim.

Ortaoyunu II. Cilt
haz.: Cevdet Kudret

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

arşın: Yaklaşık 68 cm'ye eşit uzunluk ölçüsü.

erkân minderi: Evlerde seçkin konukların oturması için yapılmış yer minderi.

etbâ: Bağlı olan, emri altında bulunan.

huzzâr: Hazır bulunan kişiler.

ihram: Hacıların örtündüğü beyaz renkli dikişsiz bürgü.

mavna: Üç köşeli, yelkenli yük gemisi.

pantufla: Abadan yapılmış terlik.

pastav: Çuha kumaşının sarıldığı top.

şîrpençe: Bir tür kan çıbanı, yara.

tevzi etmek: Dağıtmak, üleştirmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metin, geleneksel Türk tiyatrosu türlerinden orta oyununa aittir. Orta oyunu; şehirlerde ortaya çıkmış, yazılı bir metni olmayan, etrafı seyircilerle çevrili bir alanda oynanan oyundur. "Kol Oyunu, Meydan Oyunu, Zuhuri Kolu" adları ile de bilinir. Bu oyun belli bir olayın çevresinde örülmüş şarkı, çalgı, raks, taklit ve konuşmalardan oluşur. Orta oyunun bugünkü hâlini 19. yüzyılın ikinci yarısıyla 20. yüzyılın başlarında aldığı düşünülmektedir. Orta oyununda oyundaki yerlerin farklı adları vardır. Dükkân, Kavuklu'nun bir paravanla oluşturulmuş iş yeridir; palanga, oyunun oynandığı yerdir; bezsiz bir paravandan oluşan yenidünya, oyunun dekorudur. Kavuklu Hamdi ile Küçük İsmail Efendi, orta oyununun önemli ustaları sayılır.

Orta oyununda başkarakterler Pişekâr ile Kavuklu'dur. Pişekâr, Karagöz'deki Hacivat'ın karşılığıdır. Orta oyununun "oyun başı"dır. Oyunu o açar, o kapatır. Pişekâr, belli bir yazılı metne dayanmayan orta oyununun hem oyuncusu hem sahneye koyucusu hem de yazarı gibidir. Orta oyununda da konular Karagöz'deki gibidir. Kavuklu, Karagöz'deki Karagöz'ün karşılığıdır. "Giriş" bölümünden sonra meydana girer, Pişekâr'dan ev ya da bir dükkân kiralar. Oyunun sonuna kadar meydanda kalır. Kavuklu, her entrikanın ve her sürprizin içinde vardır; bilip de bilmezliğe, görüp de görmezliğe, anlayıp da anlamazlığa gelerek yalnız Pişekâr'ı değil, öbür kişileri de oyuna getirir. Oyunda Çelebi, Zenne, Tuzsuz, Matiz, Sarhoş, Külhanbeyi, Efe, Cüce ve Kambur, Denyo, Kürt, Laz, Arap, Arnavut, Ermeni gibi yardımcı tipler de yer almıştır.

Orta oyununun bölümleri de Karagöz oyunuyla benzerdir. Orta oyunu dört bölümden oluşur.

Giriş (mukaddime): Zurnacı, Pişekâr havası çalar. Pişekâr sahneye çıkar ve izleyiciyi selamladıktan sonra kısa bir konuşma yapar. Sonra Kavuklu ile Kavuklu-arkası (cüce) konuşarak sahneye gelir.

Muhavere (söyleşme): Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirleriyle tanıdık çıktıkları diyalogla başlar. Bu diyalogda Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirinin sözlerini ters anlamalarından kaynaklanan güldürü unsuruna arzbâr denir. Arzbârdan sonra tekerleme başlar. Tekerlemede Kavuklu, başından geçen olağanüstü bir olayı anlatır. Pişekâr bunu gerçekmiş gibi dinler ancak sonunda bunun bir rüya olduğu ortaya çıkar.

Fasıl: Belli olayların canlandırıldığı fasıl bölümü ya dükkânda ya da evde geçer. Kavuklu'ya, Pişekâr'ın bir dükkân ya da ev kiralamasıyla başlar. Kavuklu; böylece demirci, fotoğrafçı, kahveci vb. olur. Oyuna Karagöz'de olduğu gibi kendi kılık ve şiveleriyle Çelebi, Zenne, Hırbo, Denyo, Kayserili, Rumelili gibi yardımcı tipler dâhil olurlar.

Bitiş: Oyunun bittiğini haber veren bu bölümde Pişekâr seyirciden özür diler, gelecek oyunun adını ve oynanacağı yeri bildirir. "Giriş" bölümünde olduğu gibi iki eliyle temenna ederek seyircileri selamlar ve öbür oyuncularla meydandan çıkar, zurnacı ise bitiş havası çalar.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinden yola çıkarak aşağıda verilen tabloya istenenleri yazınız.

Mahalle Baskını	
Kahramanlar	**Kahramanların Belirgin Özellikleri**
PİŞEKÂR	....
KAVUKLU	....

2. Metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

3. Metindeki temel çatışma nedir? Metinde bu çatışma etrafında yer alan diğer çatışmaların neler olduğunu söyleyiniz.

4. Metnin teması ve konusu nedir?

5. Orta oyununda mekân ve dekor standart bir özellik gösterir. Buna göre metnin canlandırıldığı mekânı ve bu mekândaki dekor unsurlarını söyleyiniz.

6. Metinde kullanılan gülmece unsurları nelerdir? Bu bakımdan metni değerlendiriniz.

7. a. Metnin içeriğini doğal gerçeklik açısından değerlendiriniz.

***KAVUKLU**: Beyin suratının bir tarafı beyaz, bir tarafı siyah. Âdeta şîrpençe çıkarmış gibi.*

***PİŞEKÂR**: Bey hiddetlendi mi?*

***KAVUKLU**: Hiddetlenmez olur mu? Hemen: "— Pilâv, pilâv!" diye emretti. Pilâvı getirdiler, iki kepçe Beye üç kepçe de bana verdiler. Yemeğe başladık. Ben de utançtan hiçbir tarafa bakamıyorum. Beylen beraber sofrayı terk etmek lâzım gelecek diye acele acele pilâvı bitirmeğe çalışıyorum. Üç kaşık dolu pilâvı üstü üste ağzıma attım. Yan gözle "Beye bir bakayım" dedim. Bakmaz olaydım. Ağzım dolu pilâvla güleceğim geldi, "Pufff!" der demez, ağzımda ne kadar pirinç tanesi varsa, İzmir saçması gibi, Beyin suratına yapışmasın mı? Çiçek çıkarmışa döndü.*

b. Kavuklu ve Pişekâr arasında geçen yukarıdaki diyaloğu sofra adabı açısından değerlendiriniz.

8. Metni oynandığı dönemin toplumsal değerleri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

9. Metni "Kütahya Çeşmesi" adlı metinle tür, içerik, dil ve anlatım bakımlarından karşılaştırarak Karagöz ile orta oyunu arasındaki benzerlik ve farklılıkların neler olduğunu maddeler hâlinde defterinize yazınız.

10. Geleneksel seyirlik oyunlardan olan orta oyunu doğaçlama oynanan bir oyundur. Bu oyunlar usta-çırak ilişkisi ile yeni kuşaklara aktarılır. Küçük yaşlardan itibaren ustanın yanında yetişmeye başlayan çırak, ustasından icazet aldıktan sonra meydana çıkabilir.

Yukarıda verilen bilgileri de dikkate alarak günümüz sinema ve televizyon oyuncularından hangilerinin Kavuklu ya da Pişekâr'a benzediğini söyleyiniz. Bu oyuncular hangi yönleriyle Kavuklu ve Pişekâr'a benzemektedir?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Cevdet Kudret (1907 - 1992)

İstanbul'da doğdu. Davutpaşa Ortaokulundan sonra İstiklâl Lisesini bitirdi.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Avukatlık ve öğretmenlik yaptı. Şiir, hikâye, roman ve oyunlar yazdı. Liseler için yazdığı edebiyat ders kitapları büyük beğeni topladı. Yedi Meşaleciler içinde yer aldı. Edebiyat üzerine araştırmalar yaptı ve bu araştırmalarla birçok ödül aldı.

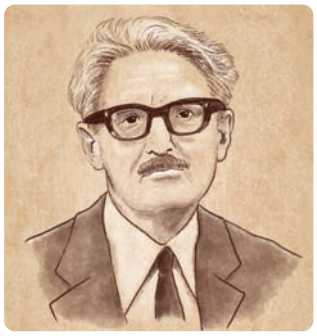

Cevdet Kudret

Eserleri

***Şiir:** Birinci Perde.*

***Oyun:** Kurtlar, Rüya İçinde Rüya, Yaşayan Ölüler, Danyal ve Sara.*

***Roman:** Sınıf Arkadaşları, Havada Bulut Yok, Karıncayı Tanırsınız.*

***Araştırma-İnceleme:** Ortaoyunu I-II, Fuzuli, Nedim, Bâki, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hüseyin Cahit Yalçın, Karacaoğlan, Şinasi: Şair Evlenmesi, Ahmet Mithat, Ziya Gökalp, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I-II-III, Karagöz I-II-III, Pir Sultan Abdal…*

Metne Hazırlık

1. Sizce modern bir tiyatro eserinde bulunması gereken temel nitelikler nelerdir?
2. Evlilik kurumunun toplum için önemi nedir? Açıklayınız.

3. METİN

ŞAİR EVLENMESİ

Birinci Sahne

MÜŞTAK BEY, HİKMET EFENDİ

MÜŞTAK BEY

Hele bu akşam güveyi giriyorum ya... Bereket versin, bugün nikâhım kıyıldı. (…)

HİKMET EFENDİ

Hiç öyle şey olur mu?

MÜŞTAK BEY

Niye olmasın? Buna âşık evlenmesi derler.

HİKMET EFENDİ

Acayip!

MÜŞTAK BEY

Öyle ya! Aşk ve sevgisiz evlenen geçinebilirse aşk olsun!

(…) Ne dersin, onu delice sevdiğime akıllılık etmiş miyim?

HİKMET EFENDİ

Herhalde öyledir...

MÜŞTAK BEY

O tazelikte yüzü gibi huyu da güzel. Ben her halinden hoşnutumdur. Ah! Ama zavallı Kumrucuğumun o karga suratlı büyük kız kardeşi olmasa!

HİKMET EFENDİ

Gerçek, onun adı ne idi?

MÜŞTAK BEY

Sakine Hanım değil mi ya? Miskinin adını bile sevmiyorum.

HİKMET EFENDİ

Niçin?

MÜŞTAK BEY

Bize engel olduğu şöyle dursun, çehre züğürdü olarak kırk beş yaşına kadar evde kaldığından akıldan yana da iflas etmiş. (…) Ah! Böyle bir baldızım olduğuna âlemden utanıyorum.

HİKMET EFENDİ

Ne çare? Gülü seven dikenine katlanır...

MÜŞTAK BEY

Gel şunu sana vereyim be! Ama nikâhla ha! Geçinemeyecek ne varmış; ya o akıllanır, ya sen çıldırırsın.

HİKMET EFENDİ

Sakın Kumru Hanım yerine onu sana verip de hile yapmasınlar! Âlem bu ya! Çünkü büyük dururken küçüğü kocaya vermek âdet değildir.

MÜŞTAK BEY

Yok, bak ben öyle latife sevmem. Latife latif gerek.

(...)

HİKMET EFENDİ

Özrün kabahatinden büyük...

MÜŞTAK BEY

Hiç özür dilemiyorum.

HİKMET EFENDİ

Yaaa!

MÜŞTAK BEY

Aman sus! İşte kılavuzum Ziba Dudu geliyor. Galiba benim Kumrucuğumu getiriyorlar. Haydi, sen selamlıkta otur. Birazdan yine görüşürüz.

İkinci Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU

ZİBA DUDU

Müjde evladım müjde! Gelin hanım geliyor. Yoldadır.

MÜŞTAK BEY

Ah, benim anacığım! Sen olmasan ben hasretime kavuşur muydum? Bunun için sana nasıl iyilik yapacağımı bilmiyorum.

ZİBA DUDU

Ay oğul! Böyle hayırlı işlerde bulunmadıktan sonra yalancı dünyada niye duruyorum? Hele bu mürüvvetini gördüm ya! Bundan sonra yaşamak neme lazım. İstemem, istemem! Fakat gözlerim kapanmadan bir de evlatlarını ak sakallı göreydim...

MÜŞTAK BEY

Artık beni muradıma erdirdin ya, yaşa ömrün oldukça...

(Sevincinden sıçrayarak oynamaya başlar.)

ZİBA DUDU

A kuzum biraz ağırbaşlı olsana. Artık başından nikâh geçti, az buçuk utan, utan!

MÜŞTAK BEY

Vay! Adam evlenirken utanmalı mıdır ya? Benim bildiğim bunun tersinedir. Her neyse! Sen hadi git, hanımı dışarıda bekleyedur. Ben de burada biraz kendi kendime utanma talimi yapayım.

Üçüncü Sahne

MÜŞTAK BEY

MÜŞTAK BEY

(Kendi kendine) Şimdi benim Kumrucuğum kafese girecek ha! Ah, bir kez kanadının altına girebilseydim! Fakat insan kısmının yediği bir yem var ya, adına para derler. Eğer ondan isteyecek olursa mesela... E n'olmuş? Ben de elimden geleni esirgemem ya. Verebileceğim şey çok mu? Hepsi bir teselli. Bir de yüz görümlüğünü nasıl etmeli? Adam sen de, o da kolay. Şöyle birkaç beyit veriveririm olur biter:

Şarkı

Bir kumrusun sen tab'a muvafık
Yapsam yuvam sinemde layık
Can ü gönülden ben oldum âşık
Yapsam yuvam sinemde layık

Benim gibi fakir bir şairin vereceği yüz görümlüğü bu kadar olur.

Dördüncü Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU, HABBE KADIN, SAKİNE HANIM

ZİBA DUDU

Evladım gelin hanımı getirdik. Gel koluna gir de köşeye oturt!

MÜŞTAK BEY

(Sevincinden türlü türlü tuhaflıklar yapar. Sakine Hanım'ı Habbe Kadın koltuklamış olduğu halde karşılar) Vaaay!..

ZİBA DUDU

(Habbe Kadın'a) A dostlar! Damat bey gelin hanımı görür görmez sevincinden bayıldı.

MÜŞTAK BEY

Hayır, sevincimden bayılmıyorum. Kederimden yüreğime iniyor. Ah!

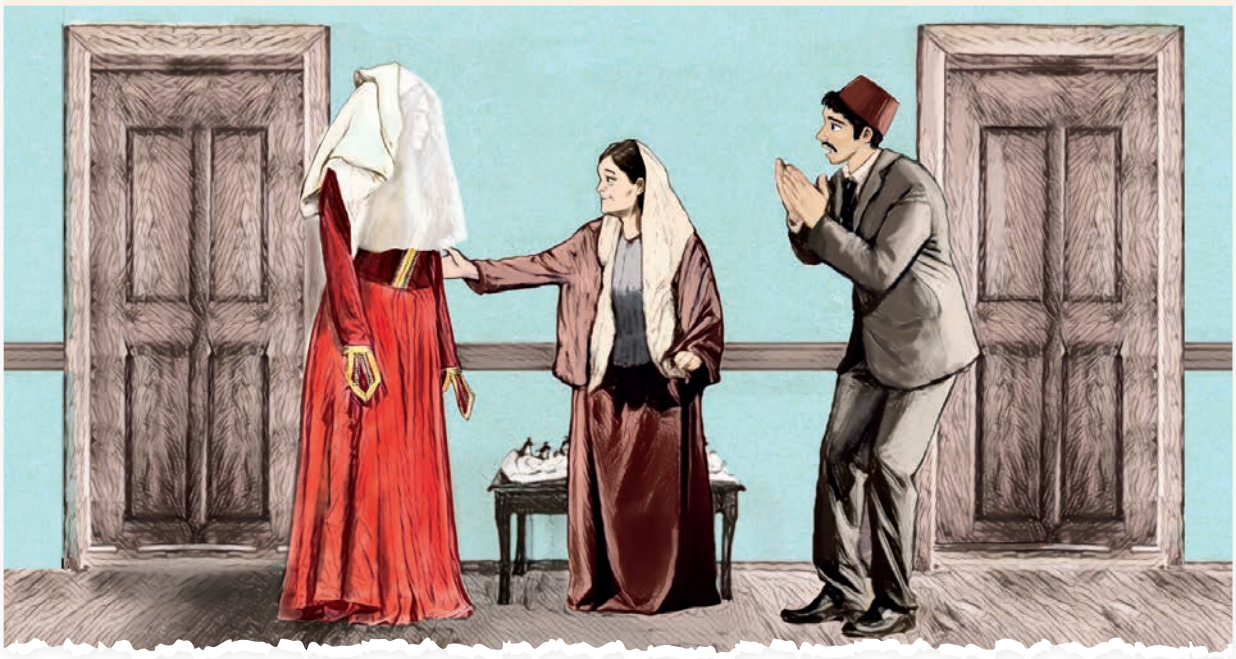

HABBE KADIN

(Ziba Dudu'ya) Aaaa! Zavallı gelin hanımı bir titreme aldı. Amanın, al basmasın.

(Sakine Hanım sandalyeye oturur.)

MÜŞTAK BEY

Nedir bu?

ZİBA DUDU

İşte ömrün oldukça sana can yoldaşı olacak sevgili karın Sakine Hanım.

MÜŞTAK BEY

O bana can yoldaşı olacağına benim canım çıksa daha canıma minnettir.

ZİBA DUDU

(Habbe Kadın'a) Damat Bey sayıklamaya başladı. Galiba sevincinden aklım şaşırmış.

HABBE KADIN

(Ziba Dudu'ya) Zavallı hasretine kavuştuğu için sevinç delisi oldu.

MÜŞTAK BEY

(Hüzünlü) Ah! Ah! Ah!

ZİBA DUDU

Ağlama evladım, sen ağlayacağına düşmanların ağlasın.

MÜŞTAK BEY

Ah! Düşmanlarım benim bu halimi bilseler nasıl gülerler.

ZİBA DUDU

Haydi kuzum! Gelin hanımın duvağım aç da yüzünü gör. Biraz gönlün açılsın.

MÜŞTAK BEY

Neme lazım! Yüzünü göreyim de yüreğim bir kat daha mı kalksın?

ZİBA DUDU

Aç evladım, aç! Sevgilin olduğuna kuşkun kalmasın. *(Habbe Kadın'la birlikte Sakine Hanım'ın duvağını açması için Müştak Bey'i zorlarlar.)*

MÜŞTAK BEY

İstemem! *(Elini çekerken Sakine Hanım'ın duvağı ile iğreti saçı kazayla eline takılır kalır. Sakine Hanım'ın yüzü ve ak saçları ortaya çıkar.)* Bu ne?..

ZİBA DUDU

Vaaay! Zavallı kızcağızın sırma gibi nazik saçlarını yolup çıkardı.

MÜŞTAK BEY

Haklısın, ak saçları beyaz sırma gibi. Baksana, nasıl parıl parıl parlıyor.

ZİBA DUDU

Ay, bu söz geline değil, yenge kadınla banadır. Ben sana laf atmayı öğretirdim de... *(Habbe Kadın'a)* Haydi, yenge kadın! Gelin hanımı çabuk dışarı çıkar da nikâhını kıyan efendiyi çağırt. Yanımızdaki kahvededir. Orada bulunan mahalleliyi alsın da gelsin. Şuna ne olup bittiğini anlatsınlar.

Beşinci Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU

MÜŞTAK BEY

Vay! Mahalleli beni zorla mı güveyi koyacak?

(…)

Altıncı Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU, HABBE KADIN, EBÜLLAKLAKA, BATAK ESE, MAHALLELİ

EBÜLLAKLAKA

(Başında bir dildâde, kılık değiştirmiş olarak ve vurgularıyla harfleri çatlata patlata) Sanki beni bir telaşla böyle uykudan kaldırıp da getirtmenin ne anlamı var? Ortaoyununa çıkar gibi, bakın şu kıyafetime! Ayıp... Gürültünüz ne böyle? Ne oluyor?

ZİBA DUDU

(Entarisinin kenarıyla başını örterek Ebüllaklaka'nın elini öper) Amanın efendim, güveyi olacak şu herif isteye dileye aldığı hanımı şimdi istemiyor. Bütün saçını başını yoldu. O şöyle dursun, yenge kadınla bana etmediği edepsizlik kalmadı. Size anlatmaya utanıyorum.

(...)

MÜŞTAK BEY

Efendim, izin veriniz bendeniz de bildiğim kadar gerçeği size anlatayım.

EBÜLLAKLAKA

Sen sus sefil! Ninen gibi biçare hatun yalan mı söyleyecek?..

ZİBA DUDU

Efendim bu kızı mutlaka almalıdır.

EBÜLLAKLAKA

Almalı ya! (…) *(Mahalleliye)* Öyle değil mi komşular?..

MAHALLELİ

Hay hay!..

MÜŞTAK BEY

Alamam efendim! Bunda bir yanlışlık var. Çünkü bana nikâh ettiğiniz kız bu değildir. Bunun küçüğüdür. Ben onu isterim.

EBÜLLAKLAKA

Hayır, sana nikâh ettiğimiz büyük kızdır.

MÜŞTAK BEY

Değildir.

EBÜLLAKLAKA

Vay! Sen beni de mi yalancı çıkarıyorsun? Bu ne yüzsüzlüktür!

BATAK ESE

Afandi, biliyo musunuz ki ben bunun daha bilmen nelerini bilürün. Durun, size deyivereyim. Bekçi olduğumdan için geceleri mahallede dolanurken buna çat pat çak sokak ortasında ırast gelirün. Bir kere kendüceğine "Nirden geliyon?" diyin soracak oldum. Bana ne garşuluk verse iyi, "Taratordan geliyorun" dimesin mi? Bu beni maskaralığa alma dime değül de ne dimektür? Bahın şu ahmaha!

MÜŞTAK BEY

Vay ferasetli adam vay!

BATAK ESE

Feres atlu adam sensin! (…) Bana kotu alaf söyleyüp durma! (...)

EBÜLLAKLAKA

Bu herif hem edepsiz hem deli.

BATAK ESE

Benim aklıma galırsa hem hapishaneye gomalı hem tımarhaneye.

EBÜLLAKLAKA

Bana danışırsanız, her şeyden önce bir edepsiz belgesini alalım da bu edepsizi bir daha mahallemizde oturtmayalım. Artık istemeyiz!

MAHALLELİ

İstemeyiz!..

Yedinci Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU, HABBE KADIN, EBÜLLAKLAKA, BATAK ESE, ATAK KÖSE, HİKMET EFENDİ

ATAK KÖSE

(Sırtında küfe, bir elinde kürek, ötekinde süpürgeyle) İstemeyüz!

HİKMET EFENDİ

(Atak Köse'nin ardından yetişerek) Ne istemiyorsunuz?

ATAK KÖSE

Ben ne bileyin! Mahalleli "İstemeyüz" diyor, ben de öyle diyorun. Elbette mahallelinin öyle demelerinde hakkı vardır.

HİKMET EFENDİ

Ay! Mahallelinin neden hakkı var?..

ATAK KÖSE

Hakkı olduğunu pek iyi bilürün. Ama bak, doğrusu neden hakkı olduğunu bilemem.

HİKMET EFENDİ

Öyleyse bilmediğin şeye neden karışıyorsun?

ATAK KÖSE

Vay! Neye garışmıyan? Ben de bu mahallenin galbur üstüne gelenlerinden değül müyün?

HİKMET EFENDİ

Sen kim oluyorsun?

ATAK KÖSE

Daha hâlâ sen benim kim olduğumu bilmiyom musun?

HİKMET EFENDİ

Hayır!..

ATAK KÖSE

Öyleyse sen de bilmedüğünü niye soruyonsun? Hay cahil hay! Şimdi tutup da sana anlatacak mıyın ki, ben de öteki mahallede kiracıyın ve bu mahallede çöpçü başıyın diye?..

HİKMET EFENDİ

Hay şaşkın hay!..

ATAK KÖSE

Senin de aklın olaydı benim gibi şaşkın olurdun. İşte ne varmış? Haydi oradan süpürüver bakayın!

EBÜLLAKLAKA

(Hikmet Efendi'ye Müştak Bey'i göstererek) Vay sen şunun gibi bir suçluya sahip çıkıyorsun ha? Suça göz yummak suç işlemekle birdir. Sen de onun gibi cezaya layıksın.

HİKMET EFENDİ

Aman efendi, ben kendi suçumu anladım, ama onun suçu ne oluyor anlayamadım?

EBÜLLAKLAKA

Daha ne olsun? Kendisine nikâhladığım kızı istemiyor da onun küçüğünü istiyor. Bu ne demektir?

HİKMET EFENDİ

Efendim sinirlenmeyiniz. *(Gizlice bir para kesesi göstererek)* Küçük kızı senden isteriz.

ATAK KÖSE

Efendi nedir o? Rüşvet mi alıyosunuz?

EBÜLLAKLAKA

(Atak Köse'ye) Ben öyle şey mi kabul ederim? İstemem.

(Gizlice Hikmet Efendi'ye) Yan cebime koy. *(Hikmet Efendi keseyi yan cebine koyar.)*

ATAK KÖSE

Gizlice "Yan cebime ko" mu diyomsunuz?..

EBÜLLAKLAKA

Hayır, "Yan tarafımda durma git" diyorum. Ta ki, benden kuşkulanmayasınız.

ATAK KÖSE

Galiba parayı almışa benziyosunuz.

EBÜLLAKLAKA

Haşa, Allah göstermesin! Eğer ben bu paraya elimi sürdümse ellerim kırılsın.

HİKMET EFENDİ

Aman efendim, gerçek her neyse hakkıyla ortaya çıkarın da ona göre şanınıza düşeni yapınız.

EBÜLLAKLAKA

Böyle kibarca derdinizi anlatışınızdan gönlümdeki öfke gitti de yerine merhamet geldi. (Mahalleliye) Yahu mahalleli! Ben bu işte başka türlü bir haklılık görmeye başladım. Çünkü sonradan aklıma bir şey geldi.

MAHALLELİ

Nedir o?

EBÜLLAKLAKA

Hani "Nikâhım kıydığım hanım büyük kızdır" diye deminden söylemiştim ya?

MAHALLELİ

Öyle ya!..

EBÜLLAKLAKA

Fakat "büyük kız" demekten kastım, yaşta büyük değildir; boyda büyük anlamınadır. Çünkü büyük kız kırk yaşını geçtiği için damat beyin dengi olamaz. İşte benim bildiğim bu kadardır. Her bir zamanda ve her bir mekânda böyle doğrucasına tanıklık ederim.

BATAK ESE

Siz böyle dedikten sonra biz de kabl ile onaylarız.

MAHALLELİ

Hay hay!..

EBÜLLAKLAKA

(Habbe Kadın'a) Yenge kadın! Boyda büyük, yani yaşta küçük olan asıl gelin hanımı git getir. Kendi elimle damat beye teslim edeyim, bir daha yanlışlık olmasın. *(Hikmet Efendi'ye)* Daha başka yanlışlık olmuş şeyler varsa söyleyin, onları da hesaplıca düzelteyim. Çünkü bu çeşit hayırlı hizmette bulunmayı kendime bir büyük iftihar bilirim.

BATAK ESE

(Müştak Bey'e) Beyefendi, deminden size dediğim sözlerin hepicüğü şaka içündü. Sizi kaygınız vaktinizde güldürüp eğlendürmek istiyodum.

ATAK KÖSE

(Hikmet Efendi'ye) Efendim, tövbe olsun, bir daha mahallenin süprüntüsünden başka bir işine garuşursam adam değilim.

(...)

Şinasi

Şair Evlenmesi

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

baldız: Erkeğe göre eşinin kız kardeşi.

çehre züğürdü: Yüzü çirkin (kimse).

dildâde: Gönül vermiş.

ferâset: Anlayış, seziş, sezgi.

iftihar: Övünme.

kalburüstü: Seçkin, sivrilmiş, önde gelen.

lâtife: Şaka.

miskin: Hoş karşılanmayacak durumlar karşısında tepkisiz kalan kimse.

muvâfık: Uygun.

mürüvvet: Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk, sevinç.

rızâ-yı kabahat: Suça razı olmak.

tab: Huy, yaratılış.

yüz görümlüğü: Damadın düğün günü geline verdiği armağan.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Modern Türk tiyatrosu Tanzimat Dönemi'nde başlar. Tanzimat Dönemi'ndeki ilk tiyatro çalışmaları tercüme, telif ve adaptasyon şeklindedir. Batı tiyatrosunun etkisindeki bu dönemde özellikle Moliere'den (Molyer) çeviriler yapılır. İbrahim Şinasi'nin 1859'da yazdığı "Şair Evlenmesi" Türk edebiyatındaki ilk modern tiyatro eseridir. Namık Kemal'in kaleme aldığı "Vatan yahut Silistre" ise sahnelenen ilk yerli tiyatro eseridir.

Sosyal konuların ağırlıkla işlendiği Tanzimat'ın Birinci Dönemi'nde tiyatro hem eğlence hem de halkı eğitme aracı olarak görülmüştür. Bu döneme ait eserler romantizm ve klasisizm akımının etkisi altındadır. Tanzimat tiyatrosunda kişiler tek boyutlu olarak verilmiştir. İyiler çok iyi, kötüler de çok kötüdür. Bu yüzden oyunların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Eserler mutlaka öğütle biter. Geleneksel Türk tiyatrosundan ve modern Batı tiyatrosundan izler taşıyan bu dönem eserlerinde kölelik, görücü usulü ile evlenme, yanlış Batılılaşma, vatan sevgisi en çok işlenen temalardır. Tanzimat'ın İkinci Dönemi'nde tiyatro eserleri sadece okunmak için yazılmıştır.

Moliere'den yaptığı çeviri ve uyarlamalarla seyircinin Batılı tiyatroyu tanıyıp sevmesini sağlayan Ahmet Vefik Paşa, Tanzimat Dönemi tiyatrosunun önemli simalarındandır. İbrahim Şinasi, Namık Kemal ve Ahmet Vefik Paşa'nın öncülüğünde gelişen Türk tiyatrosu, Millî Edebiyat Dönemi'yle birlikte içerik ve üslup açısından yerli bir özellik kazanır. 1914'te Darülbedayinin kuruluşuyla kurumsal bir yapıya kavuşur.

Tanzimat Dönemi'nde tiyatro türünde eser veren önemli sanatçılar şunlardır: Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Ahmet Vefik Paşa, Direktör Âli Bey, Abdülhak Hamit Tarhan, Recaizade Mahmut Ekrem.

İzleyiciyi güldüren, eğlendiren, düşündüren tiyatro türüne **komedi** denir.

Komedi, Yunan mitolojisindeki Dionysos (Dionizos) adına yapılan törenlerde doğmuştur. Bu törenlerde **komos** denilen alaylar kurulurdu. Çeşitli kılıklara giren halk flüt çalan birinin arkasında sokaklarda, kırlarda dolaşırdı. İnsanlar birbirlerine sataşır, şakalar yaparlardı. Komedi terimi **komos** (cümbüş, alay) ve **ode** (ezgi) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur.

Klasik komedinin özellikleri şunlardır:

- Kişilerin ya da toplumun gülünç yanları ortaya konularak seyirciyi güldürme yoluyla düşündürme ve doğru yola yöneltme amacı güdülür.
- Konular günlük yaşamdan alınır.
- Kişiler çoğunlukla halkın arasından seçilen kimselerdir.
- Olumsuzluk içeren olaylar (vurmak, yaralamak vb.) seyircinin gözü önünde gerçekleştirilebilir.
- Üslupta soyluluk aranmaz, her türlü söz ve şakalara sahnede yer verilir.

- Nazımla yazılır (17. yüzyıl klasik edebiyatta nesirle yazılmış komediler de vardır.).
- Eser, "diyalog" ve "koro" bölümlerinden oluşur. Ara vermeden oynanır, perde arası yoktur.
- Üç birlik kuralına uyulur.

Günümüz komedi yazarları komedinin bu klasik kuralına bağlı kalmadan eserlerini oluşturmaktadır. Rönesans'tan bu yana bu gelişim sürmektedir.

Okuduğunuz "Şair Evlenmesi" bir komedidir. Toplumun aksayan yönlerini irdeleyen bu komedide Şinasi yanlış gelenekleri eleştirmiştir. Bu eserde gelenksel tiyatronun anlatım tekniklerinden yararlanılmıştır. Tiplemelerde geleneksel Türk tiyatrosunun birikiminden yararlanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Ziba Dudu, Müştak Bey, Ebu'l Lâklâka, Batak Ese, Atak Köse ve Hikmet Efendi'nin öne çıkan özelliklerini belirleyiniz. Tiyatro oyunlarında oyuncuların metni kendi tarz ve kabiliyetlerine göre canlandırdıklarını dikkate aldığınızda bu kahramanlardan hangisini canlandırmak isterdiniz?

2. Modern tiyatroda olay örgüsü perde, sahne, fıkra, meclis, fasıl gibi terimlerle ifade edilen bölümler etrafında düzenlenir. Buna göre metin kaç bölümden oluşmuştur, bu bölümlerde yer alan olaylar nelerdir?

3. Modern tiyatroda oyunun oynandığı mekânın özellikleriyle bağlantılı olarak sahne düzenlemesi yapılır. Oyunun farklı temsillerinde farklı mekân ve sahne düzenlemesi kurgulanabilir.

Buna göre "Şair Evlenmesi"nin mekân ve sahne düzeniyle ilgili önerileriniz neler olurdu?

4. Metindeki açık ve örtük iletileri belirtiniz. Bu iletilerle ilgili görüşlerinizi gerekçeleriyle birlikte açıklayınız.

5. Okuduğunuz metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.

6. Metinden hareketle aşağıdaki noktalı yerlere istenen bilgileri yazınız.

Şair Evlenmesi	
Diyaloğu Örnekleyen İfadeler	**Monoloğu Örnekleyen İfadeler**
.....	.....
.....	.....
.....	.....

7. "Şair Evlenmesi", Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'nın hangi özelliklerini yansıtmaktadır? Örnekler vererek açıklayınız.

8. Okuduğunuz metin, Türk edebiyatında Batılı tarzda tiyatronun ilk örneğidir. Bununla birlikte geleneksel Türk tiyatrosuyla benzerlik gösteren unsurlara da sahiptir. Metinden bu unsurlara örnek veriniz.

9. a. Dönemin hangi sosyal problemleri böyle bir metnin yazılmasında etkili olmuştur? Açıklayınız.

b. Metnin temel çatışması hangi ahlaki değere uyulmaması üzerine kurulmuştur?

10. "Şair Evlenmesi" Şinasi'nin en ünlü eseridir. Bunun dışında Şinasi, Batı şiirinden yaptığı çevirileri "Tercüme-i Manzume" adlı bir kitapta toplamış, "Durub-i Emsal-i Osmaniye" adlı eserinde ise atasözlerini derlemiştir.

Bu açıklamadan hareketle İbrahim Şinasi'nin düşünce dünyası ve edebî anlayışı hakkında çıkarımlarda bulununuz.

11. Yazılı kültür, toplumlar arasındaki etkileşimler ve basın yayın teknolojisindeki gelişmelerle Türk edebiyatında modern tiyatronun ilk örneği olan "Şair Evlenmesi"nin yazılması arasında nasıl bir ilişki vardır? Görüşlerinizi açıklayınız.

12. Tiyatro oyunu, piyes, film, dizi film vb. eserlerin sahnelerini ve akışını gösteren yazılı metne **senaryo** denir.

Buna göre "Şair Evlenmesi"ni bir komedi senaryosu olarak nasıl değerlendiriyorsunuz? Anlatınız.

13. **Tiyatro Terimleri**

aksesuar: Tiyatro sahnesinde kullanılan eşya.

dekor: Tiyatroda sahneyi eserin konusuna göre döşeyip hazırlamada kullanılan eşyanın genel adı.

efekt: Ses ya da ışık yönünden sahnede etki sağlayan aygıtların tümü.

ışık: Tiyatro oyunlarında oyun alanlarının aydınlatılması.

jest: Tiyatro sahnesinde, sanatçıların bütün el, kol, ayak ve beden hareketleri.

makyaj: Tiyatro ve sinemada sanatçıların yüzlerinde boya ve başka maddelerle yapılan değişiklikler.

mimik: Bir duygu ve düşüncenin yüz hareketleriyle anlatılması.

perde: Tiyatro eserinin bölümlerinin her biri.

replik: Oyunda konuşanların birbirlerine söyledikleri sözlerden her biri.

sahne: 1. Perdelerin içinde kişilerin oyuna girip çıkmasıyla oluşan küçük bölüm. 2. Oyunun oynandığı yer.

suflör: Tiyatroda, kuliste durarak oyunculara sözlerini fısıltıyla söyleyip hatırlatan yardımcı.

tirat: Bir tiyatro oyununda, oyuncunun uzun ve kesintisiz konuşması.

Bir oyunun farklı temsillerinde yukarıda açıklamaları verilen tiyatro unsurlarından hangilerinin yönetmen, tasarımcı ve teknik ekibe göre değişiklik gösterebileceğini söyleyiniz.

14. **Başlıca Komedi Çeşitleri**

Karakter Komedisi: İnsan karakterinin gülünç ve aksak yanlarını konu alan komedidir. Moliere'in "Cimri", Shakespeare 'in "Venedik Taciri" adlı eserleri karakter komedisidir.

Töre Komedisi: Toplumun gülünç ve aksak yanlarını konu alan komedidir. Moliere'in "Gülünç Kibarlar", Gogol'un "Müfettiş" adlı eserleri töre komedisidir.

Entrika Komedisi: Olayların şaşırtıcı biçimde düzenlendiği, çoğunlukla güldürmekten başka bir amaç güdülmeden yazılan komedidir. Moliere'in "Scapin'in Dolapları", Shakespeare'in "Yanlışlıklar Komedyası" adlı eserleri entrika komedisidir.

Buna göre okuduğunuz metin hangi komedi türüne girmektedir?

15. Metni aşağıda verilen "Cimri" adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik açısından karşılaştırınız.

CİMRİ

Harpagon (Arpagon), zengin ve cimri bir adamdır. Bir oğlu ile bir kızı vardır; kızını, sevdiği gence vermeyip zengin bir ihtiyarla oğlunu da yine zengin bir kadınla evlendirme hevesine kapılır. Bu yüzden baba ile çocuklar arasında uzun bir mücadele başlar. Uşağı, Harpagon'u yola getirmek için onun para çekmecesini çalar. Adam âdeta çileden çıkar. Sonunda, çocukların kendi denkleriyle evlenmelerine razı olması şartıyla çekmeceyi geri alır.

(...)

LA FLECHE(Lafıleş) *— Ne diye kovuyorsunuz beni?*

HARPAGON *— Benden hesap sormak sana mı kaldı, haydut? Çabuk çık, yoksa gebertirim.*

LA FLECHE *— Ne yaptım size ben?*

HARPAGON *— Ne yaptıysan yaptın, çık diyorum sana.*

LA FLECHE *— Efendim, yani oğlunuz kendisini beklememi emretti.*

HARPAGON *— Git sokakta bekle; evimde kazık gibi dikilip olanı biteni gözetlediğin, her şeyden kendine pay çıkardığın yeter. Kör olası gözleri bir hareketimi kaçırmayan, aç kurt gibi varımı yoğumu sömüren, aşıracak şey var mı diye her yanı araştıran bir haini, bir hafiyeyi her dakika karşımda görmek canıma tak dedi artık.*

LA FLECHE *— Bir şeyimizi aşırmak kimin haddine düşmüş? Soyulur adam mısınız siz? Her şeyimizi kilit altında tutup gece gündüz nöbet beklemiyor musunuz?*

HARPAGON *— Keyfimin kâhyası yok ya, istediğimi kilitler, istediğim kadar nöbet beklerim. Gördün mü bak, sağım solum hafiye dolu; gözlerinden bir şey kaçmaz ki. (Usulca, kendi kendine) Allah vere de paramın kokusunu almış olmasa. (Yüksek sesle) Sen bu aklınla evimde saklı para bulunduğunu da elâleme yaymaya kalkma sakın.*

LA FLECHE *— Saklı paranız mı var?*

HARPAGON *— Yok, (...) onu demek istemedim. (Kendi kendine) Çıldıracağım. (Yüksek sesle) Fesatçılığından, parası var diye bir lâf çıkarma sakın, diyorum.*

LA FLECHE *— Hıh! Paranız olmuş olmamış bize göre hava hoş; ne hayrını gördük ki!*

HARPAGON *— Ukalâlık ediyorsun, Ukalâlığı gösteririm ben sana. (Tokatlamak için elini kaldırır).*

LA FLECHE *— Pekâlâ! Gidiyorum.*

HARPAGON *— Dur. Bir şeyimi aşırmış olmayasın.*

LA FLECHE *— Nenizi aşıracağım?*

HARPAGON *— Gel buraya, bir bakayım. Göster ellerini.*

LA FLECHE *— İşte.*

HARPAGON *— Ötekileri.*

LA FLECHE *— Ötekiler mi?*

HARPAGON *— Evet.*

LA FLECHE *— İşte.*

HARPAGON *— (...) Bunun içine bir şey koymadın mı?*

LA FLECHE *— Kendiniz bakın.*

(...)

HARPAGON *— Ha?*

LA FLECHE *— Ne?*

(...)

HARPAGON — *Yoklarım elbet. (La Fléche'in ceplerini araştırır.)*
LA FLECHE — *(Kendi kendine) Pintiliğin de, pintilerin de Allah cezasını versin.*
HARPAGON — *Ne? Ne dedi?*
LA FLECHE — *Ne mi dedim?*
HARPAGON — *Evet, pintilik, pintiler, ne dırlanıp duruyorsun?*
LA FLECHE — *Pintiliğin de, pintilerin de Allah belâsını versin, diyorum.*
HARPAGON — *Kimi kastediyorsun?*
LA FLECHE — *Pintileri.*
HARPAGON — *Kimmiş o pintiler?*
LA FLECHE — *Mendebur, nekes insanlar.*
HARPAGON — *Anladık, kimi kastediyorsun bu sözlerle?*
LA FLECHE — *Size ne oluyor sanki?*
HARPAGON — *Ne oluyorsa oluyor, o benim bileceğim iş.*
LA FLECHE — *Yoksa sizi kastettiğimi mi sandınız?*
HARPAGON — *Ne sandıysam sandım, yalnız sen söyle bakayım, kime diyorsun o lâfları?*
LA FLECHE — *Kime mi?.. Külâhıma.*
HARPAGON — *Külâhını kafana ters giydirirsem görürsün gününü.*
LA FLECHE — *Pintilere lânet okumak da mı yasak?*
HARPAGON — *Yok, ama dırlanman, küstahlık etmen yasak. Kes sesini!*
LA FLECHE — *Kimsenin adını ağzıma almadım.*
HARPAGON — *Daha söylenirsen yersin sopayı.*
LA FLECHE — *Yarası olan gocunsun.*
HARPAGON — *Susacak mısın?*
LA FLECHE — *Ne yapalım, öyle icap ediyor.*
HARPAGON — *Ha, ha!*
LA FLECHE — *(Ceketinin ceplerinden birini göstererek) İşte bir cep daha! Keyfiniz oldu mu?*
HARPAGON — *Hadi, üstünü aramadan ver onu bana.*
LA FLECHE — *Neyi?*
HARPAGON — *Aldığın şeyi.*
LA FLECHE — *Bir şeyinizi almadım.*
HARPAGON — *İnanayım mı?*
LA FLECHE — *İnanın.*
HARPAGON — *Uğurlar olsun. Cehennem ol!*
LA FLECHE — *Allah için, uğurlamak dediğin de bu kadar olur.*
HARPAGON — *Bir şey aldınsa zehir zıkkım olsun. (...)*

(Çekmecesinin çalındığını öğrenen Harpagon, bahçeden telâşla, "İmdat!" diye bağırarak gelir.)

HARPAGON *— Hırsız var! Hırsız var! Kaatil var! Yangın var! Allahım sen yetiş! Mahvoldum, boğazladılar beni, paramı çaldılar. Kim çaldı? Nereye kaçtı? Ne oldu? Nerede saklanıyor? Nasıl bulayım onu? Nereye koşayım, nereye koşmayayım? Şurada olmasın? '(...) Dur! Haydut ver paramı... (Kendi kolunu tutmuştur). Ay! Benmişim! Zihnim altüst olmuş, neredeyim, kimim, ne yapıyorum, farkında değilim. Ah! Paracıklarım! Paracıklarım! Benim canım, ciğerim! Seni elimden aldılar; seni kaybettim, mesnedim, tesellim, saadetim elden gitti; artık işim bitti benim, bu dünyada fazlayım ben artık; sensiz nasıl yaşarım ben? Bitti, artık dayanamıyorum, ölüyorum , öldüm, öldürdüler beni. Allah rızası için beni diriltecek kimse yok mu? Bana paramı versin, yahut kimin çaldığını bildirsin. Ha? Ne dedin? Kimseler yokmuş. Beni soyan her kim ise zamanını iyi hesaplamış; tam oğlumla (...) konuştuğum sırada işini görmüş. Gideyim polis çağırayım, bütün ev halkını işkenceye koydurayım. Hepsini sorguya çektireyim: hizmetçileri, uşakları, oğlumu, kızımı, kendimi bile! Aman ne çok adam toplanmış buraya. Gözüm hangisine gitse içime bir şüphe düşüyor, hangisine baksam işte beni soyan" diyorum. Ha? Ne konuşuyorlar onlar bakıyım? Paramı çalandan mı bahsediyorlar? Nedir o yukarıdaki gürültü? Hırsız orada mı yoksa? Ne olursunuz, beni soyanı gören, bilen varsa Allah rızası için söylesin, aranızda saklanmış olmasın sakın? Hepsi bana bakıp gülüyorlar. Göreceksiniz, bu hırsızlıkta hepsinin parmağı var. Çabuk, komiserler, zaptiyeler, çavuşlar, yargıçlar, bukağılar, zincirler, darağaçları, cellâtlar çabuk yetişsinler. Herkesi astıracağım, gene paramı bulmazsam kendimi de asacağım.*

Moliere

Cimri, çev.: Yaşar Nabi Nayır

Yazarın / Şairin Biyografisi

İbrahim Şinasi (1826 - 1871)

İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Tophane Müşirliği Kaleminde devlet hizmetine girdi. Arapça, Frasça ve Fransızca öğrendi. Devlet bursuyla Paris'e gitti. Burada dil ve edebiyat dallarında görgü ve bilgisini artırdı, dönemin ünlü yazarları ile tanışma olanağı buldu.

Ülkeye döndükten sonra Agâh Efendi ile birlikte ilk özel Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahval'i çıkardı. Lamartine (Lamartin) ve La Fontaine (Lafonten) vb. ünlü Fransız şairlerinden şiirler çevirdi.

Yazılarında Türkçenin sadeleşmesini savundu. Gazetesinde yeni bir yazı ve haber dilinin ilk örneklerini verdi. Sade, anlaşılır bir yazma tarzını başlattı.

Modern tiyatronun ilk örneğini verdi. Noktalama işaretlerini de ilk kez o kullandı.

Şiirlerini aruz ölçüsü ile yazmasına karşın Türkçe kelimeler kullanarak kendisinden sonra gelenlere bu alanda da öncülük etti.

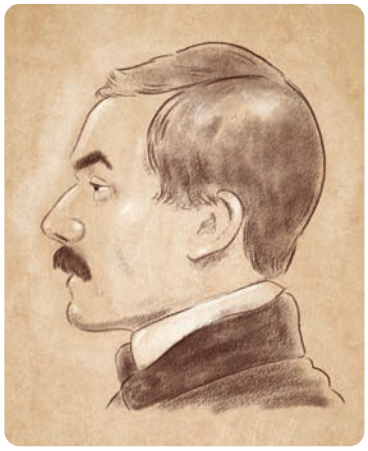

İbrahim Şinasi

Eserleri

Şiir: *Müntehabat-ı Eş'ar.*

Çeviri: *Tercüme-i Manzume.*

Derleme: *Durub-i Emsal-i Osmaniye...*

Oyun: *Şair Evlenmesi.*

Dil Bilgisi

☛ Aşağıdaki metinde geçen cümleleri yüklemin yerine (kurallı, devrik ve eksiltili) göre inceleyiniz. Bu cümlelerin metne olan katkısı nedir? Açıklayınız.

MÜŞTAK BEY — (Kendi kendine) Şimdi benim Kumrucuğum kafese girecek ha! Ah, bir kez kanadının altına girebilseydim! Fakat insan kısmının yediği bir yem var ya, adına para derler. Eğer ondan isteyecek olursa mesela... E n'olmuş? Ben de elimden geleni esirgemem ya. Verebileceğim şey çok mu? Hepsi bir teselli. Bir de yüz görümlüğünü nasıl etmeli? Adam sen de, o da kolay. Şöyle birkaç beyit veriveririm olur biter...

(...)

ZİBA DUDU — Evladım gelin hanımı getirdik. Gel koluna gir de köşeye oturt!

MÜŞTAK BEY — (Sevincinden türlü türlü tuhaflıklar yapar. Sakine Hanım'ı Habbe Kadın koltuklamış olduğu halde karşılar) Vaaay!..

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıdaki metinde üç nokta, soru işareti, ünlem ve virgülün hangi işlevlerde kullanıldığını tespit ediniz.

MÜŞTAK BEY — Hele bu akşam güveyi giriyorum ya... Bereket versin, bugün nikâhım kıyıldı. (...)

HİKMET EFENDİ — Hiç öyle şey olur mu?

MÜŞTAK BEY — Niye olmasın? Buna âşık evlenmesi derler.

HİKMET EFENDİ — Acayip!

MÜŞTAK BEY — Öyle ya! Aşk ve sevgisiz evlenen geçinebilirse aşk olsun!

(...) Ne dersin, onu delice sevdiğime akıllılık etmiş miyim?

HİKMET EFENDİ — Herhalde öyledir...

MÜŞTAK BEY — O tazelikte yüzü gibi huyu da güzel. Ben her halinden hoşnutumdur. Ah! Ama zavallı Kumrucuğumun o karga suratlı büyük kız kardeşi olmasa!

HİKMET EFENDİ — Gerçek, onun adı ne idi?

MÜŞTAK BEY — Sakine Hanım değil mi ya? Miskinin adını bile sevmiyorum.

HİKMET EFENDİ — Niçin?

MÜŞTAK BEY — Bize engel olduğu şöyle dursun, çehre züğürdü olarak kırk beş yaşına kadar evde kaldığından akıldan yana da iflas etmiş. (...) Ah! Böyle bir baldızım olduğuna âlemden utanıyorum.

HİKMET EFENDİ — Ne çare? Gülü seven dikenine katlanır...

☛ Aşağıdaki metindeki tırnak işaretinin (“ ”) işlevi nedir?

Hepsini sorguya çektireyim: hizmetçileri, uşakları, oğlumu, kızımı, kendimi bile! Aman ne çok adam toplanmış buraya. Gözüm hangisine gitse içime bir şüphe düşüyor, hangisine baksam: “İşte beni soyan” diyorum. Ha? Ne konuşuyorlar onlar bakıyım? Paramı çalandan mı bahsediyorlar? Nedir o yukarıdaki gürültü? Hırsız orada mı yoksa? Ne olursunuz, beni soyanı gören, bilen varsa Allah rızası için söylesin, aranızda saklanmış olmasın sakın? Hepsi bana bakıp gülüyorlar. Göreceksiniz, bu hırsızlıkta hepsinin parmağı var.

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Yazı Yazma

Ahmet Beserek “Doğru Yazmak İçin Kompozisyon Bilgileri” adlı eserinde “kâğıt düzeni ve yazı alanı” ile ilgili şu bilgileri verir:

Meydana getirilen herhangi bir yazı ister el yazısı ile yazılsın ister makine ile yazılsın iyi bir kâğıt düzeni içinde olmalıdır. Çünkü göze ilk hitap eden yazının kâğıt düzenidir.

Bir kâğıt düzeninde yazı alanı ve sahife numaralandırma yerleri ölçülü ve simetrik olmalıdır. Normal bir dosya kâğıdının ebadı 21,5-28 cm.dir. Böyle bir kâğıdın üst ve alt kenarlarından 3'er cm, sol kenarından 3,5 cm, sağ kenarından 2,5 cm boşluğu bulunmalıdır. Bu boşluğun içinde kalan alan, yazı alanı olarak kabul edilir.

Sahife numaralandırma yerleri bu yazı alanının dışında yapılır. (...) Yazılan rakam ile yazı alanı alt kenar hizası arasında 0,5 cm boşluk bırakılır. (...)

B) UYGULAMA

Yazmak için aşağıdaki konulardan birini seçiniz.

- Geleneksel tiyatronun eğlence kültürümüzdeki yeri
- Osmanlı toplumunun bir arada yaşama kültürü
- İsimlerle karakterler arasındaki ilişki
- Yanlış anlamalar ve şive taklitleri

☛ Seçtiğiniz konuyu kâğıt düzenine dikkat ederek yazınız.

Yazınıza başlamadan önce yazınızın türüne uygun tema, ana düşünce, amaç ve hedef kitleyi belirleyiniz. Yazınızda bunlara uygun anlatım biçimleri, anlatım teknikleri ve düşünceyi geliştirme yolları kullanınız. Terim, kavram, atasözü, deyim ve ağız özelliklerine yer vererek yazınızın içerik ve anlatımını zenginleştiriniz.

Yazılarınızı sınıf ortamında yüksek sesle okuyarak, panoda sergileyerek, elektronik ortamlarda; kitap, dergi ve gazetelerde yayımlayarak ya da yarışmalara katılarak paylaşabilirsiniz.

Anlatımı güçlendirmek veya daha etkili kılmak için farklı cümle yapılarından (basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksiltili, devrik vb.) yararlanabilirsiniz. Soru cümlesi veya devrik cümlelerle daha dikkat çekici bir anlatım oluşturabilirsiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Meddah: Eski ozanlarla onların devamı olan saz şairlerini hatırlatan, halk hikâyelerini anlatan kişilere **meddah** denir. Halk zekâsının ve olayları karikatürize etme gücünün yansıması olan meddahlık, yüzyıllar boyu yaşamış ve halk arasında da çok ilgi görmüştür.

Yüksekçe bir yerde oturarak bir hikâyeyi başından sonuna kadar hikâyede yer alan kişilerin ağız özelliklerini taklit ederek anlatan meddah; anlatacağı hikâyeye geçmeden önce "Haak dostum Haak!.." diye seslenir. Meddah çoğunlukla bir beyit okuyarak anlatımına başlar.

Meddah oyununda perde, sahne, kostüm, dekor ve kişiler yoktur. Meddah, tek başınadır ve yalnızca bir mendille bir sopa kullanır. Mendiliyle çeşitli başlıklar yapar, terini siler; sopayı da oyunu başlatmak, seyirciyi sessizliğe davet etmek için ya da saz, süpürge, tüfek, at gibi varlıkları belirtmek için kullanır.

Meddah canlandırdığı kişilerin ağız özelliklerini taklit ettiği gibi hayvan seslerini, doğadaki sesleri ve cansız varlıkların seslerini de taklit eder. Meddah, oyunun sonunda seyirciden kusurları için özür diler, oyundan çıkarılması gereken derslerin neler olduğunu söyler. Bir sonraki oyunun adını ve yerini belirtir ve oyunu bitirir.

B) UYGULAMA

☛ İzlediğiniz bir meddah oyunu ve stand-up gösterisinden hareketle sınıfınızda kısa bir meddah oyunu sununuz.

☛ eba.gov.tr genel ağ adresi üzerinden Karagöz oyunu videoları izleyiniz. Oyunla ilgili görüşlerinizi sınıfta paylaşınız.

Meddah

6. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) İbrahim Şinasi'nin 1859'da yazdığı "Şair Evlenmesi" Türk edebiyatında Batılı anlamdaki ilk tiyatro eseridir.
2. ( ) Namık Kemal'in kaleme aldığı "Celalettin Harzemşah" sahnelenen ilk yerli tiyatro eseridir.
3. ( ) Türk tiyatrosu gelişimini geleneksel ve modern olmak üzere iki koldan sürdürmüştür.
4. ( ) Geleneksel Türk tiyatrosunun trajedi, komedi ve dram olmak üzere üç farklı türü vardır.
5. ( ) Evliya Çelebi, Hacivat'la Karagöz'ün Osmanlı Sultanı Orhan Gazi zamanında yaşamış gerçek kişiler olduğunu yazar.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Türk tiyatrosu 1914'te ..... kurulmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşur.
2. Türk edebiyatında modern anlamda tiyatro ..... Dönemi'nde başlamıştır.
3. Bir gölge oyunu olan ..... deriden kesilen ve tasvir adı verilen şekillerin arkadan ışıklandırılmış beyaz bir perdeye yansıtılmasıyla oluşturulur.
4. Şair Evlenmesi ..... ilk örneğidir.
5. Karagöz oynatan sanatçılara ..... denir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. (I) Oyunun oynandığı yuvarlak alana "palanga" denir. (II) Oyunda kadın kılığına girmiş erkeğe zenne denir. (III) Kavuklu ile Pişekâr oyunun en önemli kahramanlarıdır. (IV) Kavuklu Hamdi ve Küçük İsmail orta oyununun önemli ustalarıdır. (V) Yenidünya adlı dekor, iş yeri olarak kullanılır.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

2. Orta oyunundaki ..... Karagöz'deki Hacivat'ın, ... ise Karagöz'ün karşılığıdır.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla gelmelidir?

A) Pişekar - Matiz B) Çelebi - Kavuklu
C) Kavuklu - Pişekâr D) Pişekâr - Kavuklu
E) Zenne - Külhanbeyi

3. Aşağıdakilerden hangisi Karagöz'deki tiplerden biri değildir?

A) Kavuklu B) Kayserili
C) Tuzsuz Deli Bekir D) Laz
E) Zenne

4. (I) Karagöz oyununun en önemli kişileri Karagöz ile Hacivat'tır. (II) Karagöz okumamış, halktan kişileri; Hacivat ise bilmiş, bilgiç, yarı aydın kimseleri temsil eder. (III) Oyunda konuya göre türlü meslek, yöre ve milliyetlerden kişiler, kendi şiveleriyle taklit edilir. (IV) Karagöz; mukaddime, fasıl ve bitiş olmak üzere üç bölümden oluşur. (V) Mukaddime, oyunun başlangıç bölümüdür.

Numaralanmış bu cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

5. Orta oyunu ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Kişiler ve bölümler Karagöz oyunuyla hemen hemen aynıdır.
B) Oyunda kadın rolünü oynayan erkeğe matiz denir.
C) Farklı meslek, yöre ve uluslara ait kişiler bulunur.
D) Güldürü unsurları tıpkı Karagöz'deki gibi yanlış anlama, nükte ve komik hareketlere dayanır.
E) Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirlerini yanlış anlamalarından kaynaklanan güldürü unsuruna arzbâr denir.

6. (I) Meddah, bir metne bağlı kalarak çeşitli hikâyeler anlatan kişidir. (II) Oyunda perde, sahne, kostüm, dekor ve kişiler yoktur. (III) Meddah tek başına oynar ve oyunda sadece mendille sopa kullanır. (IV) Mendille çeşitli başlıklar yapar, terini siler; sopayı da oyunu başlatma, seyirciyi sessizliğe davet etme ve kapıyı vurmak için ya da saz, süpürge, tüfek, at gibi varlıkları belirtmek için kullanır. (V) Meddah; canlandırdığı kişilerin ağız özelliklerini taklit ettiği gibi hayvan seslerini, doğadaki sesleri ve cansız nesnelerin seslerini de taklit eder.

Meddah ile ilgili bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

7. (I) Tanzimat Dönemi'ndeki ilk tiyatro çalışmaları telif, tercüme ve adaptasyon şeklinde başlamıştır. (II) Batı tiyatrosunun etkisindeki bu dönemde özellikle Moliere'den çeviriler yapılır. (III) Bu döneme ait eserlerde hem naturalizm hem de sürrealizm akımlarının etkisi görülür. (IV) Komedi unsurunun ön planda olduğu eserlerde üç birlik kuralına uyulmuştur. (V) Hem geleneksel hem de modern tiyatrodan izler taşıyan bu dönem eserlerinde kölelik, görücü usulü ile evlenme, yanlış Batılılaşma, vatan sevgisi en çok işlenen konulardır.

Tanzimat tiyatrosuyla ilgili olarak bu metindeki numaralanmış cümlelerin hangisinde verilen bilgi yanlıştır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

8. Aşağıdaki cümleler yapıları bakımından gruplandırıldığında hangisi dışta kalır?

A) Acele giden ecele gider.
B) Mahkeme kadıya mülk değil.
C) Açılan solar, ağlayan güler.
D) Tan yeri ağarınca hırsızın gözü kararır.
E) Tatlı ye, tatlı söyle.

9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, birleşik kelimenin yazımında bir yanlışlık yapılmıştır?

A) Sayın başkana bu konuyu daha önce de arz etmiştik.
B) Size yardım etmek benim için bir zevktir.
C) Saçımın yeni rengini farketmediler bile.
D) İzninizle eve telefon etmek istiyorum.
E) Güneşin sıcaklığını tenimde hissediyordum.

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yay ayraçla ( ) belirtilen yerlere tırnak işareti " " getirilmesi uygun olur?

A) Hüseyin Rahmi'nin özellikle ( ) Gulyabani ( ) romanında natüralist akım ağır basar.
B) Çocuklardan biri ( ) mavi gözlü olanı ( ) onun öğrencisiymiş.
C) Dün akşam ( ) sen de hatırlarsın ( ) onunla tartışmıştık.
D) Yazıdaki betimlemeler ( ) tasvirler ( ) o kadar güzeldi ki...
E) Halam ( ) büyük olanı ( ) bana çok iyi davranırdı.

11. Psikoloji tarihinde dönüm noktası olan araştırmalardan bir tanesi Rosenthal ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmadır. Bir grup psikoçeşitli ilkokullarda ders yılı başında sınıflarda zekâ testi uygular ve bir süre sonra öğretmene, her sınıfta 4 öğrencinin üstün zekâlı olduğunu ancak bunu çocuklara aktarmamasını söylerler. Gerçekte öğretmene isimleri bildirilen çocuklar üstün zekâlı olmayıp isimleri kurayla saptanmış olan çocuklardır. Ders yılı sonunda bu çocukların başarılarının yükseldiği görülmüştür. Bu araştırma büyük yankılar yapmış ve Rosenthal buna "kendini doğrulayan kehanet" adını vermiştir.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi yoktur?

A) Birleşik cümle
B) Bağlı cümle
C) İsim cümlesi
D) Basit cümle
E) Fiil cümlesi

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Karagöz ile orta oyunu arasındaki farklılıklar nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Tanzimat Dönemi Türk tiyatrosunda sıklıkla işlenen temalar nelerdir?

.....
.....
.....
.....

3. Tiyatro hangi sanat dalları ile yakından ilişkilidir? Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

D. Aşağıda verilen Karagöz ve orta oyununa ait bölümleri, içerikle doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Oyun Bölümü

1. Mukaddime .....

2. Fasıl .....

3. Muhavere .....

İçerik

a. Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirleriyle tanıdık çıktıkları diyalogla başlar.

b. Karagöz oyunları adlarını genellikle bu bölümün konusundan alır.

c. Pişekâr seyirciden özür diler, gelecek oyunun adını ve oynanacağı yeri bildirir.

ç. "Of … hay, Hakk!" diyerek perde gazeline başlar.

7. Ünite

ANI (HATIRA)

OKUMA

- *Anı (Hatıra)*

  Dil Bilgisi
  - *Cümle Çeşitleri*
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Anı (Hatıra) Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Anı (Hatıra) Anlatma*

OKUMA

Metne Hazırlık

1. İnsanlar yaşadıklarını niçin yazıya geçirme ihtiyacı hissederler?
2. Anı türünde daha çok günlük dilin kullanılmasının nedeni sizce nedir?

1. METİN

ŞAM'DA TAHSİL

Midhat Paşa'nın İmtihanı

Çok büyük bir caminin çok geniş avlusu, taş döşeli bu avlunun çok büyük havuzu ve üstündeki katlı fıskiyesi... Sonra avluya bakan taş odalar... İşte benim okuduğum Şam Askeri Rüşdiyesi buydu. Dörtgen şekildeki havuzun dar kenarı, yani suyun bir kenarı mektebe ayrılan kısımda kalmak üzere bölündüğü için, mektebin bahçesini dediğim büyük caminin taşlık avlusu oluşturuyordu. Bir er tarafından paydos borusu çalındığı zaman eski medresenin derslik olarak kullanılan taş odalarından taş avluya fırlıyor ve doğru havuzun kenarına koşuyorduk. Havuzun bir kıyısı okul tarafında kalmak üzere çekilen tahta parmaklığın kenarına ellerini dayayan çocuklar, başlarını suya indirip dudaklarını suyun yüzeyine yapıştırırlar ve suyu emerek içerlerdi. Bu tarzda su içmeye iki üç gün sonra ben de alışmıştım. (…)

İki yüze yakın talebeli askeri rüşdiyede benden başka İstanbullu iki Türk daha vardı, ama onlar yukarı sınıflardaydı. Seksen talebeli sınıfımda benden başka İstanbullu yoktu. Hocalarımız, Türk subaylarıydı. Dahiliye subayımız Tevfik Efendi isminde Kasımpaşalı bir yüzbaşıydı ve mektebin idaresi tam askerceydi.

Askeri rüşdiyeye yazıldığım zaman ikinci sınıfa kabul olunduğum için üç sene sonra rüşdiye tahsilini bitirmiş ve diplomaya hak kazanmıştım. Artık ben Arapçayı bir Şamlı gibi konuşuyordum. Fransızcam daha ilerlemişti. Sarf (dil bilgisi), nahiv (sözdizimi) ve İsagoci okumuştum. Hesap (matematik) ve coğrafyam kuvvetliydi; diplomamı alınca Tıbbiye İdadisi'ne girmek en büyük emelimdi. Sınıfımızın birincisi, (…) Sudanlı, (…) zeki bir efendiydi. (…) Hepimiz diploma dağıtımı merasimini heyecanla bekliyorduk. Bu merasim çok görkemli olacaktı; merhum Vali Midhat Paşa böyle emretmişti. Bir gün beni müdüriyet odasına çağırdılar; şu sözleri kulaklarım uğultu içinde dinledi:

— İhsan Efendi, diplomalar dağıtılmadan huzur imtihanı olacak; her sınıftan iki efendi huzura çıkacak. Diploma alacak sınıftan seni ve Cemil Efendi'yi ayırdık. Vali Paşa hazretleri bizzat soru soracaklar; sen coğrafyadan huzur imtihanı olacaksın! Haydi hazır ol. Cumartesiye üç gün var!

Ömrümde duyduğum ilk kalp çırpıntısı ve ilk iftihar buydu. Şam Defterdarlığı'ndan başka bir vilayete nakledilmiş olan merhum Süleyman Sudi Efendi bana Vali Midhat Paşa'yı öyle övmüş, paşanın icraatına ilişkin her gün öyle haberlerle kulağım dolmuştu ki, "Midhat Paşa'nın huzuruna çıkacaksın, seni imtihan edecek" dedikleri zaman bütün vücudumu sevinç ve korku titremesi almıştı.

Huzur imtihanı, Şam'ın Askeri İdadi mektebinde, en büyük salonda oluyordu. Vali Midhat Paşa, Ordu Müşiri (mareşali) Eyüp Paşa önde olarak, bütün vilayet ve ordu ileri gelenleri oradaydı. Şam'ın tüm önde gelen ve gözde kişileri hazırdı. Askeri bando mızıkası çalıyordu. Gayet büyük siyah tahtanın önündeydim. On bir yaşında olduğum için tahtanın ortasına zor yetişiyordum; elimdeki tebeşirle Asya

kıtasını çiziyorum... Gözlerim dumanlanıyor... Ellerim titriyor ve korkuyorum. Asya kıtasını çizdim. Merhum Midhat Paşa, gür sesiyle sordu:

— Şam nerede?

Bir ufak yuvarlak yaptım, "Dımışk-Şam" diye yazdım.

— Sen nerelisin, oğlum?

— İstanbullu, efendim.

— İstanbul'dan Şam'a denizden geldiniz değil mi?

— Evet.

— Bir de karadan gel bakayım...

Hocamız İstanbul'dan Mekke'ye giden "Surre" yolunu öğretmiş olduğu için derhal Üsküdar, Eskişehir, Konya, Adana, Halep kervan hattını çizdim... Hava da sıcaktı ve ben müthiş ter döküyordum... Merhum Midhat Paşa'nın babamın elinden tutup ona parlak bir şey verdiğini hayal meyal gördüm.

Midhat Paşa altın kurşun kalemini benim için babama vermişti ve o kalemi saat kordonumun ucuna taktığım zaman galiba birkaç parmak uzamıştım. Babam, ben yüz bulmayayım diye alışkanlık edindiği ciddiliğini bir gün için bozmuştu.

Huzur imtihanına çıkışım şerefine bizim evde ziyafet vardı. Aşçı kendine yamaklar almıştı. İstanbul yemeklerinden oluşan tablaya bir tabla Şam yemekleri ilave etmişlerdi: Kubbe, şeyhulmahşi, fıstıklı baklava, keşkülifikara ve daha birçok Arap yemeği vardı. Dört dilim kalın Cezayir fesli ve iki karış mavi ipek püsküllü ve harmaniyeli, Trablus kuşaklı, Hint kumaşından entarili, kırmızı yemenili birçok Arap beyi ve ağası davetliydi. (…) Şenlikli günlerde Şam'da geçerli olan bir gelenek üzere haremdeki kadınlar evin toprak damına çıkmış, "Avuha" diye bağırıyorlardı ve ben durmadan, altın kurşun kalemimi okşuyordum. Ah! Herkes göreyim dese de çıkarıp âleme göstersem diye etrafa bakıyordum.

Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda

"Dilijans" arabası üç çift atıyla şafak sökerken Şam'dan hareket etmişti. Şam ile Beyrut arasındaki mesafeyi 12 saatte almak için saatte bir hayvanları değiştirerek Beyrut'un tozlu şosesinde koşuyordu. Ben çok seviniyordum. İstanbul'a gidiyoruz diye keyfim son derece yerindeydi. Huzur imtihanından bu yana aylar geçmişti. Midhat Paşa, İzmir vilayetine gönderilmişti. Babam da Ankara Defterdarlığı'na atanmıştı. Ben çiçek hastalığına tutulup çok tehlikeli zamanlar geçirmiştim. Huzur imtihanını vermiş, ağır hastalıktan kurtulmuş olmakla babamın pek kıymetlisi olmuştum ve en çok İstanbul'da Süleyman Sudi Efendi'yi göreceğimiz için seviniyordum. Bana söz verdiği resimli kitaplar rüyama giriyordu.

İstanbul'a geldik. Üsküdar Doğancılar'da akrabamızdan birinin evinde bir hafta misafir kaldık. Sonra Bursa yoluyla Ankara'ya gittik... Bu, hakkıyla anlayarak yaptığım ilk yolculuktu. Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'nın yuvarlak sakallı çehresi, (fesinin) mavi ipek püskülü, korumasına aldığı tiyatrosu zihnime kazınmış kuvvetli hatıralardandı. Paşa'nın tiyatrosunda merhum Namık Kemal'in Zavallı Çocuk'unu izledim. İlk gördüğüm tiyatro buydu. Zihnim hep bununla meşgul olarak Bursa'dan landoyla Ankara yolunu tuttuk. Arkamızda önümüzde atlı zaptiyeler gidiyordu. Yollarda hiç emniyet yoktu, arabamızı üç hayvan zor çekiyordu. Ahu Dağı'nı aştık; Bozüyük'ten, Eskişehir'den geçtik ve bir hafta sonra Ankara'ya geldik.

Ankara'nın o zaman bende bıraktığı hatıra, orada oturmak zorunda bırakılmış Telgraf Nazırı Agâh

Efendi'den ibarettir. Agâh Efendi, Hisar tarafında otururdu, haftada üç gün bana evinde Fransızca dersi vermeyi kabul etmişti. Ders arasında 1871 Alman-Fransız savaşını, Paris kuşatmasını anlatırdı. Kendisi elçilikte müsteşarmış; Paris'te mahsur kalmışlar ve çok cefalar çekmişler: (…) Hocam Agâh Efendi'nin evinde hasretini çektiğim resimleri, kitapları buldum. Kütüphanesinde Jules Verne (Jül Vern)'in romanları vardı, bana onlardan okurdu. Ben, daha ilk derste, Jules Verne'den Türkçeye çeviriler yapmayı kuruyordum.

Ölmeden yapılan tereke

Bir akşam babam gülerek dedi ki:

— Çocuklar, gene tereke var! Ölmeden yaptığım bu on dokuzuncu terekedir.

Babam Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Şam'a, tekrar Anadolu'ya memuriyetler verildikçe, o zaman yolculuklar at, mahfe, tahta araba ve katır sırtında olduğu için, her gittiği yerde ev eşyası alır, takım düzer, ayrılırken hepsini satardı. Bundan dolayı memuriyet değiştirmelere "ölmeden tereke" derdi ve eklerdi:

— Bu kez İstanbul'a gidiyoruz. Şûra-yı Maliye'ye üye olmuşuz!

Bir ay sonra İstanbul'a yerleşmiştik. Önceleri arzum Askeri Tıbbiye'ye girmek olduğu halde, resimli kitaplar zihnimi çelmişti. Babam hâlâ beni doktor yapmak istiyordu. Harbiye Nezareti'nde, Tıbbiye İdadisi'ne kayıt olunacak odada, babamın kayıt memuruna biraz sinirlenmesi, hayatımda büyük bir rol oynadı.

Babam beni o gün Mekteb-i Mülkiye'ye yazdırdı, ben çok sevindim ve o gece Fransızca Jules Verne romanını anlamak için lambanın yanında daha çok uğraştım.

Ahmet İhsan Tokgöz
Matbuat Hatıralarım

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

dilijans arabası: Hızlı giden bir tür yolcu arabası.

harmaniye: Bütün vücudu saran, kolsuz ve kimi vakit kukuletalı bir çeşit üst giysisi, pelerin.

huzur imtihanı: Önemli bir kişinin önünde yapılan sınav.

idadi: Lise derecesindeki okul.

İsagoci: Isagoge Porfirios tarafından Yunanca yazılan mantık kitabı.

keşkülifıkara: Hafif ve besleyici bir süt tatlısı.

mahfe: Deve, fil vb. hayvanların sırtına konulan, üzerine oturmaya yarayan sepet.

mareşal: En yüksek askerî rütbe.

Mekteb-i Mülkiye: 1859'da kaza kaymakamı ve nahiye müdürü yetiştirmek üzere açılan okul.

merasim: Tören.

merhum: Ölmüş Müslüman erkek, rahmetli, rahmetlik.

müsteşar: Bakanlıklarda, elçiliklerde bakan veya büyükelçiden sonra gelen en büyük yönetici.

rüştiye: Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

surre: Her yıl hac zamanında padişahın Mekke ve Medine'ye özel bir törenle ve belli bir güzergâhta gönderdiği armağanlar.

şeyhulmahşi: Bir çeşit kabak dolması türü.

şose: Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol.

Şûra-yı Maliye: Osmanlı Devleti'nde mali kararların alındığı üst kurul.

tahsil: Öğrenim.

tıbbiye idadisi: Tıbbiyeye (tıp fakültesi) öğrenci yetiştiren lise düzeyinde okul.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Günü gününe tutulan notlardan ve yaşanan olaylardan yararlanılarak sonradan kaleme alınan yazılara **anı** denir.

Anı türünün temel özellikleri şunlardır:

- Anılarda yaşanmışlıklar anlatılır.
- Önemli olay ve konular aktarılır.
- Belge ve fotoğraflar kullanılabilir.
- İçtenlik ve kişisellik ön plandadır.
- İddia ve ispat kaygısı güdülmez.
- Anılar tarihî araştırmalara kaynaklık eder.

Anı türünün ilk örneği, Antik Yunan sanatçısı Ksenophon'un (Ksenefon) "Anabasis" adlı eseridir. 18. yüzyılda J. J. Rouseau'nun (Russo) "İtiraflar"ı, Goldoni'nin "İyiliksever Somurtkan"ı, Goethe'nin (Göte) "Şiir ve Hakikat"i, Andre Gide'in (Andre Jid) "Jurnal"i bu türde yazılmış önemli eserlerdir.

19. yüzyılda Victor Hugo'nun (Viktor Hügo) "Gördüklerim, İşittiklerim", Stendhal'ın (Sitendal) "Bir Turistin Anıları", Jean Jacques Rousseau (Jan Jak Ruso) "İtiraflar" ve Tolstoy'un "İtiraflarım" adlı yapıtları öne çıkar.

Türk edebiyatında 8. yüzyıla ait "Köktürk Yazıtları" bu türün ilk örneği olarak kabul edilir. Hindistan'da 16. yüzyılda bir imparatorluk kuran Babür Şah'ın yazdığı "Babürname" anı türünün Türk edebiyatındaki ilk örneklerindendir.

Gazavatname ve sefaretnameler bu türün divan edebiyatındaki örnekleridir.

Türk edebiyatında edebî bir tür olarak anı, Tanzimat Edebiyatı Dönemi'nde önem kazanır. Âkif Paşa'nın "Tabsıra" adlı eseri Tanzimat Dönemi'nin bu türdeki ilk ürünüdür. Namık Kemal'in "Magosa Mektupları", Ziya Paşa'nın "Defter-i Âmal", Ahmet Mithat Efendi'nin "Menfâ", Muallim Naci'nin "Ömer'in Çocukluğu" adlı eserleri dönemin öne çıkan ürünleridir.

Servetifünun Dönemi'nde Ahmet Rasim'in "Eşkal-i Zaman", "Falaka" ve "Muharrir, Şair, Edip"i; Halit Ziya Uşaklıgil'in "Kırk Yıl" ile "Saray ve Ötesi"; Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Edebî Hatıralar"ı dönemin bu türdeki önemli eserleridir.

Okuduğunuz metin, babasının görevi nedeniyle farklı yerlerde eğitim gören Ahmet İhsan Tokgöz'ün ortaokul dönemine ait ilk anısını içermektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metnin konusunu, yazılış amacını ve hedef kitlesini belirtiniz.

2. Yazar metinde birden çok anıdan söz etmiştir. Yazarın söz ettiği anıları özetleyiniz.

3. Yazarın en büyük emeli nedir? Eğitim durumuyla ilgili nasıl bir değerlendirme yapmıştır?

4. Anlatılanları kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendiriniz.

5. a. "Şam'da Tahsil" adlı metinde hangi anlatım biçimlerinden yararlanılmıştır?

b. Düşünceyi geliştirme yollarından hangilerine başvurulmuştur?

c. Anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarının metindeki işlevlerini söyleyiniz.

6. Metinde geçen kelime ve deyimlere, cümlelerin yapılarına dikkat ederek yazarın üslup özelliklerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz anıda sözü edilen kişilerin öne çıkan özelliklerinin neler olduğunu söyleyiniz.

8. Ortaokul öğrencisinin yabancı dili iyi bilmesi ve rahatlıkla bir harita çizebilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

9. Midhat Paşa'nın yaptığı sınavda, başarılı olan bir öğrenciye altın kurşun kalem hediye etmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Anlatınız.

10. Okuduğunuz metinde dönemin kültürüne ve yaşamına ait ne tür izlere rastlanmaktadır? Anlatınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Ahmet İhsan Tokgöz (1868 - 1942)

Erzurum'da doğdu. Mülkiye Mektebini bitirdi. Öğrencilik yıllarından itibaren basın hayatını yakından takip etti. Yurt dışındaki yeni çıkan basım tekniklerini ülkemize getirdi. Birçok dergi çıkardı. Servetifünun dergisinin basım işlerini yaptı. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Belediye başkanlığı ve milletvekilliği görevlerinde bulundu.

Ahmet İhsan Tokgöz, basın hayatına getirdiği yeniliklerle tanındı. Gezi ve anı türünde yazdığı eserlerle dönemine ışık tuttu. Okul yıllarından itibaren başta Jules Verne'in eserleri olmak üzere birçok yabancı yazarın eserlerinden çeviriler yaptı.

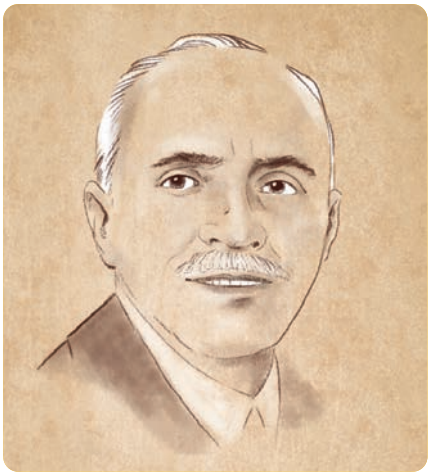

Ahmet İhsan Tokgöz

Eserleri

Anı: *Matbuat Hatıralarım.*

Gezi: *Avrupa'da Ne Gördüm, Altı Hafta Nil'de Seyahat, Tuna'da Bir Hafta.*

Araştırma-İnceleme: *Takvim-i Ümran, Nev Usul Fotoğraf, İlm-i Servet, Küçük Fıkralar, Bir Facia, Demiryolları, Fenni Eğlenceler, Postacı, Bahse Ne Dersiniz, Ülfet...*

Çeviri: *Seksen Günde Devr-i Alem, Gizli Ada, Deniz Altında 20.000 Fersah, Kaptan Grant'ın Çocukları, Demirhane Müdürü, Sevdayı Hakiki, Mavi Düşes...*

Metne Hazırlık

1. Sanat, siyaset, felsefe, bilim ve spor alanlarında toplumun öne çıkmış şahsiyetlerinin anılarının okunması okura neler kazandırır? Açıklayınız.

2. Günümüzde yaşayan insanlardan kimlerin anılarını yazmalarını isterdiniz? Neden?

2. METİN

BİZİM YOKUŞ

Size bizim yokuşu anlatacağım. Bizim yokuşu bilirsiniz, değil mi? Eski adı ile Bab-ı-âli yokuşunu...

Gazeteler, dergiler, matbaalar bu yokuşta toplanmıştı benim gençliğimde. Yokuşun alt başında Sabah Matbaası vardı, Mihran efendinin. Başyazarı Diran Kelekyan. Üst başında İkdam Yurdu, Ahmet Cevdet beyin... Bir de şimdi tatlıcı olan Meserret'in yan sokağı Ebussuut caddesinde Tercüman...

İşte koca Osmanlı İmparatorluğunun bütün matbuatı!

Adımı, bir gazete kâğıdı üstünde ilk görüşüm, 1912'dedir. Vefa idadisinde öğrenci idim o zaman: 121 Yusuf Ziya efendi!

İki yapraklı, küçük boy, bir gazete çıkardı o günlerde: *Fen*.

Ben, mühendis Süleyman Sami beyin oğlu Yusuf Ziya, cebirde, geometride, fizikte sınıfımın yıldızı idim. Mühendis olacaktım babam gibi... Hocamız Bedros Efendi, bir hendese davasını çözdükten sonra, mutlaka tahtaya beni çağırır, bir de bana tekrarlatırdı problemi. Bu bakımdan, *Fen*, her perşembe çıkışını dört gözle beklediğim gazete idi.

Gençliğimizde plâj yoktu bizim. Sinema yoktu bizim. (...) Kafa yarışı idi tek mutluluğumuz!

Fen gazetesi, bu yarışa açılmış bir alandı. Problemler verir, çözenlerin adlarını yayar, çabasına hız katardı gençlerin...

İşte böyle bir yarışmada adım ilk defa matbaa harfleri ile gazete kâğıdına basılmıştı. Hem de doğru çözenler arasında değil, soruyu nasıl çözdüğümü anlatan bir kaç satırın altında!

Bu, bir öğrenci dergisinde kazanılmış başarı, müdürümüz Safvet beyin bile ilgisini çekmiş, öğretmen ve öğrenci çevresinde itibarımı yükseltmişti benim.

(...)

Fen, çantamda, kitaplarımın arasında idi her gün ve her gece baş ucumda... Onun dördüncü sayfasındaki imzamı, kaç gün, kaç hafta, sabahları gözlerimi açar açmaz, en mutlu bakışımla uzun uzun seyrettim, bilmem...

Ama bizim yokuşa asıl ayak basışım, bu çocuksu hatıradan bir yıl sonradır.

İlk edebiyat hocamız İbrahim Necmi Dilmen, sınıfı sürükleyen bir öğretmendi. Rakamlara, çizgilere bağlı dikkatim, onun derslerinde kelimelere kaymıştı. Cebir kadar, hendese kadar, o zaman adı hikmet olan fizik kadar şiiri, hikâyeyi, romanı da seviyordum artık...

Birkaç ay sonra, galiba üniversitede görev alan İbrahim Necmi'nin yerine bir başkası geldi: Süleyman Şevket...

Babıâli Yokuşu, Eminönü, İstanbul

İnce yapılı, sesinde kalbi çarpan bir duygu adamı idi yeni öğretmenimiz. İki üç ders içinde ilgisini çeken bir öğrenci olmuştum. Yazılarımızı satır satır inceliyor, beğendiği cümlelerin altlarını kırmızı kalemle çiziyor, okşayıcı sözlerle çocuk gönüllerimizi kanatlandırıyordu.

Kendi kendime aruzu öğrenmiştim. Bir yazıma eklediğim manzumeyi arkadaşlarıma okumuş, beni övmüştü. Elli yılı aşkın zaman, o manzumeden, hafızamda yalnız bir mısra bırakmıştır:

Akşam, menekşe gölgeler inmişti dağlara...

Süleyman Şevket hocamız pek beğenmişti bu "Menekşe gölgeler"i. İnce, uzun parmaklarında titreyen kâğıt, bir menekşe demeti olacaktı nerde ise!

Edebiyatta aldığım hız, yarınki mühendis Yusuf Ziya'nın asıl önem verdiği meslek derslerindeki hızını kesmişti...

(...)

Cumaları tatil günümüzdü bizim. Çarşıkapı'da Sarafim kütüphanesine gider, yirmi paraya hem bir demli çay içer, hem saatlerce istediğim kitapları, divanları, *Servet-i Fünun* koleksiyonlarını karıştırırdım.

Son derece uyanık bir kulağım vardı: Aruz'un bütün şekillerini deneyebiliyordum artık. Ama, asıl denemek istediğim şeyi denemeye cesaretim yoktu henüz. Bu, hocama beğendirdiğim şiirlerimi mecmualara beğendirip beğendiremeyeceğimdi.

O günlerin üç büyük dergisi vardı: Selânik'te *Genç Kalemler*, İstanbul'da *Rûbab, Şehbal...*

Rûbab, en genci, en kavgacısı idi bunların. Penbe bir kâğıda basılırdı. Şimdiki ölçülere uymaz bir biçimi vardı: (...)

Halit Fahri'yi Ali Naci'yi, Selâhattin Enis'i, Hakkı Tahsin'i onun sayfalarında tanımıştım. Şahabeddin Süleyman "Nayiler" adı altında birleşmiş bu sanat topluluğunun başına geçmiş, onların kavgalarını yapıyordu.

Her hafta bu dergileri alabilmek için, küçücük gündeliğimden bir parçasını -öğle yemeklerimden kırparak- biriktirirdim...

Hafızamı bugün bile silkeleyince, yarım yüzyılın tozları altından, Halit Fahri dostumun, o gün için taptaze, yepyeni olan şu masal mısraları çıkıyor:

Ayaklarımda çarıklar, elimde bir değnek,
Sükûn içinde yürürdüm, semayı dinleyerek...

Bu genç akıma karışmak, ismimi onların isimleri arasında görmek özlemi anlatılmaz bir tatlı yangındı içimde...

Bir gün, pek beğendiğim bir şiirimi, yürek çarpıntıları ile zarfa koyup postaladım:

Rûbab mecmuası müdürlüğüne
Cağaloğlu- İstanbul

Ne mi oldu?.. Bir hafta, iki hafta, üç hafta... Manzumem çıkmadı ve *Rûbab* kapandı!

Kimseciklere söylemediğim bu sırrı içime gömdüm...

Yeryüzünde, içime gömdüğüm bu sır kadar hazin bir mezar yoktur!

Yusuf Ziya Ortaç
Bizim Yokuş

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

Babıâli: Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek yönetim organlarının bulunduğu yer ve bu çevredeki basın yayın kuruluşları.

cebir: Artı ve eksi gerçek sayılarla bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu.

çarık: İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.

divan: Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser.

hazin: Hüzünlü.

hendese: Geometri.

idadi: Lise derecesindeki okul.

matbuat: Basın.

mecmua: Dergi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Diğer yazı türlerinde olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi'nde anı türü yazıların yayımında da bir artış söz konusudur. Yakup Kadri'nin "Zoraki Diplomat", "Vatan Yolunda", "Gençlik ve Edebiyat Hatıraları"; Ruşen Eşref Ünaydın'ın "Atatürk'ü Özleyiş"i, Falih Rıfkı Atay'ın "Çankaya"sı, Halide Edip Adıvar'ın "Türk'ün Ateşle İmtihanı", Yahya Kemal Beyatlı'nın "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hatıralarım"ı, Salah Birsel'in "Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu"su, Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın "Mavi Sürgün"ü bu dönemde yayımlanmış anı türündeki eserlerdendir.

Anılar, roman ve hikâyelere kaynaklık edebilir. Türk edebiyatında Peyami Safa "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu", Orhan Kemal "Baba Evi" romanlarında; Ömer Seyfettin "Kaşağı", "İlk Namaz"; Orhan Kemal "Sağ İç" hikâyelerinde anı türünden yararlanmıştır.

Yusuf Ziya'nın "Bizim Yokuş" adlı eseri 1966 yılında yayımlanmıştır. Yazar bu eserinde dönemin basın dünyasından kesitler sunmuştur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Yazarın ilk yazısı ne zaman yayımlanmıştır? Yazar birikimini nasıl kazanmıştır?

2. Yazarın döneminin matbuatına ilişkin tutumu nedir?

3. Metindeki olayların anlatımında kronolojik sıraya dikkat edilmiş midir? Metinden örnekler vererek açıklayınız.

4. Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belirleyerek ulaştığınız bilgileri aşağıdaki tabloya yazınız.

Metnin Ana Düşüncesi	
Metnin Yardımcı Düşünceleri	

5. Öğretici metinlerde yazar ile anlatıcı aynı kişidir. Yazar edebî metinlerden farklı olarak gerçek kişidir. Öğretici metinlerde yazarın öznel ya da nesnel bir tutum içinde olması, yönlendirme yapıp yapmaması, taraf olup olmaması bakış açısını etkiler. Okuduğunuz metni bu açılardan değerlendiriniz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Yusuf Ziya Ortaç (1895 - 1967)

İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Vefa İdadisinde tamamladı. Edebiyat öğretmeni olarak değişik liselerde çalıştı.

Kehkeşan, Türk Yurdu, Şair ve İnci dergilerinde yayımladığı şiirlerle tanındı. Millî edebiyat akımının ilkelerini benimsedi.

Şiirlerinde hece ölçüsünü kullandı. Uzun yıllar yayımladığı Akbaba adlı dergide çıkan fıkraları ve anı yazıları ile dikkat çekti.

Eserleri

Şiir: *Akından Akına, Cenk Ufukları, Kuş Cıvıltıları, Bir Rüzgâr Esti...*

Roman: *Göç, Üç Katlı Ev...*

Anı: *Bizim Yokuş, Portreler...*

Yusuf Ziya Ortaç

Dil Bilgisi

☛ Aşağıdaki metinde geçen cümlelerin anlamına (olumlu, olumsuz, soru ve ünlem) göre türlerini belirleyiniz.

Size bizim yokuşu anlatacağım. Bizim yokuşu bilirsiniz, değil mi? Eski adı ile Bab-ı-âli yokuşunu...

Gazeteler, dergiler, matbaalar bu yokuşta toplanmıştı benim gençliğimde. Yokuşun alt başında Sabah Matbaası vardı, Mihran Efendinin. Başyazarı Diran Kelekyan. Üst başında İkdam Yurdu, Ahmet Cevdet beyin... Bir de şimdi tatlıcı olan Meserret'in yan sokağı Ebussuut caddesinde Tercüman...

İşte koca Osmanlı İmparatorluğunun bütün matbuatı!

Adımı, bir gazete kâğıdı üstünde ilk görüşüm, 1912'dedir. Vefa idadisinde öğrenci idim o zaman: 121 Yusuf Ziya efendi!

İki yapraklı, küçük boy, bir gazete çıkardı o günlerde: Fen.

Ben, mühendis Süleyman Sami beyin oğlu Yusuf Ziya, cebirde, geometride, fizikte sınıfımın yıldızı idim. Mühendis olacaktım babam gibi... Hocamız Bedros Efendi, bir hendese davasını çözdükten sonra, mutlaka tahtaya beni çağırır, bir de bana tekrarlatırdı problemi. Bu bakımdan, Fen, her perşembe çıkışını dört gözle beklediğim gazete idi.

Gençliğimizde plâj yoktu bizim. Sinema yoktu bizim. (...) Kafa yarışı idi tek mutluluğumuz!

☛ Belirlediğiniz cümlelerin metindeki işlevlerini söyleyiniz.

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıda verilen metinde günümüz imla kurallarına uygun olmayan kelimeleri bulunuz. Bunların doğru yazımlarının nasıl olması gerektiğini söyleyiniz.

Babam Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Şam'a, tekrar Anadolu'ya memuriyetler verildikçe, o zaman yolculuklar at, mahfe, tahta araba ve katır sırtında olduğu için, her gittiği yerde ev eşyası alır, takım düzer, ayrılırken hepsini satardı. Bundan dolayı memuriyet değiştirmelere "ölmeden tereke" derdi ve eklerdi:

— Bu kez İstanbul'a gidiyoruz. Şûra-yı Maliye'ye üye olmuşuz!

Bir ay sonra İstanbul'a yerleşmiştik. Önceleri arzum Askeri Tıbbiye'ye girmek olduğu halde, resimli kitaplar zihnimi çelmişti. Babam hâlâ beni doktor yapmak istiyordu. Harbiye Nezareti'nde, Tıbbiye İdadisi'ne kayıt olunacak odada, babamın kayıt memuruna biraz sinirlenmesi, hayatımda büyük bir rol oynadı.

Babam beni o gün Mekteb-i Mülkiye'ye yazdırdı, ben çok sevindim ve o gece Fransızca Jules Verne romanını anlamak için lambanın yanında daha çok uğraştım.

☛ Aşağıdaki metinde virgülün hangi amaçlarla kullanıldığını söyleyiniz.

Fen, çantamda, kitaplarımın arasında idi her gün ve her gece baş ucumda... Onun dördüncü sayfasındaki imzamı, kaç gün, kaç hafta, sabahları gözlerimi açar açmaz, en mutlu bakışımla uzun uzun seyrettim, bilmem...

Ama bizim yokuşa asıl ayak basışım, bu çocuksu hatıralardan bir yıl sonradır.

İlk edebiyat hocamız İbrahim Necmi Dilmen, sınıfı sürükleyen bir öğretmendi. Rakamlara, çizgilere bağlı dikkatim, onun derslerinde kelimelere kaymıştı. Cebir kadar, hendese kadar, fizik kadar o zaman adı hikmet olan şiiri, hikâyeyi, romanı da seviyordum artık...

Birkaç ay sonra, galiba üniversitede görev alan İbrahim Necmi'nin yerine bir başkası geldi: Süleyman Şevket...

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Anı (Hatıra) Yazma

Anı yazarı yaşadığı hayatın yankılarını, yaşadıkları ile ilgili gözlem, duygu ve düşüncelerini metnine yansıtır. Anlatısında yaşadıklarının, gözlem ve tanıklıklarının en ilgi çekici olanlarına yer verebilir. Anı yazarken genel olarak şu hususlara da dikkat edilmelidir:

- Kesin olarak hatırlanmayan olay ve bilgilere yazıda yer verilmemelidir.
- Abartıdan sakınılmalıdır.
- Metin yazılmaya başlanmadan önce metinde kullanılacak bilgi, gözlem, düşünce, duygu, izlenim ve deneyimlerle ilgili notlar çıkarılmalıdır.
- Yaşanılanların doğru hatırlanabilmesi için görsel ve işitsel dokümanlardan da yararlanılmalıdır.
- Anlatım açık, akıcı, duru ve yalın olmalıdır.

B) UYGULAMA

☛ Aşağıda verilen ölçütlere uygun olarak bir anı yazınız.

- Anlatımınızın akıcı, açık, yalın ve duru olmasına özen gösteriniz.
- Metninizi yazarken kip ve zaman kullanımındaki tutarlılığa dikkat ediniz.
- Farklı yapı ve türde cümleler kullanmaya özen gösteriniz.
- Metninizi olay örgüsü, paragraflar arasındaki anlam bağlantıları, tutarlılık ve başlık unsurları açısından gözden geçiriniz.
- Metninizi anlatım bozukluklukları açısından gözden geçiriniz.
- Metninizi imla kuralları ve noktalama işaretlerinin doğru kullanımı bakımından gözden geçiriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Anı (Hatıra) Anlatma

Bir konuşmacının konuşmasını etkili kılabilmek için ilk yapması gereken konuşmanın amacına uygun bir başlangıç yapmaktır.

Konuya başlangıç aşağıda verilenlerden birisiyle yapılabilir:

- Açıklama veya tarif
- Herhangi bir yer veya kişinin tasviri
- Bir hikâye ya da fıkra anlatma
- Veciz söyleme
- Soru sorma

Yukarıda verilenler dışında her kişi kendi yetenek ve becerileri doğrultusunda daha başka yöntemler de kullanabilir.

B) UYGULAMA

☛ Anı anlatmada kullanılan yöntemleri de göz önünde bulundurarak arkadaşlarınıza bir anınızı anlatınız.

7. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Anı türünün ilk örneği, Antik Yunan sanatçısı Ksenophon'un "Anabasis" adlı eseridir.

2. ( ) Edebî bir tür olarak Servetifünun Dönemi'nde ilk örnekleri görülen anı, önceleri gazetelerde yayımlanırken zamanla kitap hâlinde yayımlanmıştır.

3. ( ) Anı, günü gününe tutulan notlardan ve yaşanan olaylardan yararlanılarak sıcağı sıcağına kaleme alınır.

4. ( ) Servetifünun yazarlarından Ahmet Rasim, anılarını "Kırk Yıl" ve "Saray ve Ötesi" adlarıyla yayımlamıştır.

5. ( ) Anılar, iddia ve ispat kaygısı güdülmeden yazılır.

B. Aşağıdaki cümlelerdeki noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Anılar, ... kaynaklık edebilir.

2. Türk edebiyatında 8. yüzyıla ait ..... anı türünün ilk örneği olarak kabul edilir.

3. ..... ve ..... anının divan edebiyatındaki örneklerinden sayılır.

4. Tanzimat Dönemi'nde anı türündeki ilk eser Âkif Paşa'nın yazmış olduğu ..... adlı kitaptır.

5. Anı türündeki metinlerde içtenlik ve ..... ön plandadır.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi anı türüyle ilgili değildir?

A) Yaşanmış bir konunun anlatılması
B) Önemli olay ve konuların aktarılması
C) İddia ve ispat kaygısı güdülmemesi
D) Olayların birinci kişi ağzından anlatılması
E) Bilimsel bir niteliğe sahip olması

2. Bir kimsenin yaşadığı dönemde tanık olduğu ya da yaşadığı ilginç olayları, bunlarla ilgili gözlem ve bilgilerini aktarmak amacıyla yazdığı, öğretici bir niteliğe sahip olan yazı türüdür.

Bu cümlede tanıtılan metin türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Günlük
B) Deneme
C) Gezi yazısı
D) Anı
E) Makale

3. Aşağıda verilen yazar - eser eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

A) Babür Şah - Babürname
B) Âkif Paşa - Tabsıra
C) Namık Kemal - Kırk Yıl
D) Hüseyin Cahit Yalçın - Edebî Hatıralar
E) Ahmet Rasim - Eşkal-i Zaman

4. Aşağıdakilerden hangisi bir ünlem cümlesidir?

A) Ne kadar da değişmişsin
B) Havalar soğuyacak
C) Bizi de çağırmadılar
D) Akşamüstü birlikte gideriz
E) Bana da bir kilo alır mısın

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir imla yanlışı vardır?

A) Yıllarca seyrettiğimiz bu oluşumların şimdi bir ahtapot gibi sardığını, boğacağını nereden bilebilirdik.
B) Eylemlerimizin yanı sıra sözlerimizin de tutarlı olması gerektiğini o gün daha iyi anladık.
C) Atardamar tıkanıklığı şüphesiyle başka bir hastaneye sevk edilmiş hastalar karşıladı beni orada.
D) İpotekli arsayı satmak isteyenler polis tarafından kıskıvrak yakalandı, haberiyle irkildi.
E) Evi alt üst eden misafir çocukları ev sahibinin sinirlerini tepesine çıkardı.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde imla yanlışı yoktur?

A) Tanpınar, zaman kırıntıları şiirinde, zamanı doğa üstü bir güç olarak işliyor.

B) TDK'nın yapmış olduğu bu çalışma önemli bir ihtiyacı gidermiş oldu.

C) Romanda olaylar İç Anadolu'nun Doğusunda küçük bir kasabada geçiyor.

D) Yazar, bu eserinde uzun yıllar derliyerek elde ettiği masallara da yer vermiş.

E) Onun şiirlerinde zengin bir içerik ve etkileyici bir ahenk okuyucuyu hemen sarar.

7. Aşağıdakilerden hangisi virgülün görevlerinden değildir?

A) Bir olayın başlangıcını ve bitimini gösteren tarihler arasında kullanılır.

B) Sıralı cümleleri ayırmada kullanılır.

C) Görevdeş kelimeleri ayırmada kullanılır.

D) Yükleme uzak düşmüş özneyi belirgin kılmak için kullanılır.

E) Ara sözlerin başında ve sonunda kullanılır.

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, virgül "Bir çocuk bir de kadın, annesi mi ne, arkamda oturuyorlar." **cümlesindeki göreviyle kullanılmıştır?**

A) Gözleri, uykusuz bir geceden sonra şişmişti.

B) Küçük Ağa, hep susuyor, hep düşünüyordu.

C) Bu yaz Antalya'ya, Akdeniz'in incisine, gidiyoruz.

D) Ahmet, dürüst, çalışkan, zeki bir insandı.

E) Çocuklar ders çalışıyor, babaları gazete okuyordu.

9.

I. Defter-i Amal

II. Ömer'in Çocukluğu

III. Zoraki Diplomat

IV. Kırk Yıl

V. Edebî Hatıralar

Numaralanmış eserler yazıldıkları döneme göre grupladığında hangisi dışta kalır?

A) I B) II C) III D) IV E) V

10. Babam muhasebecilikte, defterdarlıkta dolaşır olduğu için Erzurum'da doğmuş, Kastamonu'da yürümüş, İşkodra'da mektebe başlamış, sonra bir aralık Boğaziçi'nde aile ocağımız olan Vaniköyü'nde zaman geçirdikten sonra Şam Rüştiyesinde (ortaokulunda) ilk tahsilimi yapmıştım. Vaniköyü'ndeki yalımızın yerinde şimdi başka yalının bahçesi var; orasını ne zaman görsem çocukluğumun üç senesini geçirdiğim bu asude köyün eski şekli gözümün önüne gelir. Vapur iskelesi ta öte başta, Kandilli Lisesi'nin altına tesadüf eden açıklık yerdeydi ve iskeleden sonra İstanbul tarafına doğru sırayla çok büyük yalılar diziliydi. Baştaki Serkâtip Mustafa Paşa yalısının rıhtımları hâlâ orada duruyor.

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Kişisel hayatı konu alan bir metinden alınmıştır.

B) Benzetmelerden yararlanılmıştır.

C) Betimlemelere yer verilmiştir.

D) Biyografik içerikli bilgiler verilmiştir.

E) Kişisel deneyimlerden söz edilmiştir.

11. Aşağıdaki cümlelerin hangisinin sonuna soru işareti (?) **getirilemez?**

A) Neden diye sorup durma artık

B) Yarın bizimle siz de geleceksiniz değil mi

C) Bu kaçıncı hatanız

D) Nereye doğru gidiyorsun

E) Benim bunu bildiğimden haberi var mı

12. Aşağıdaki cümlelerin hangisinin sonuna ünlem işareti (!) **getirilmelidir?**

A) Dünden bugüne sağlığında bir değişiklik yok

B) Size neler neler söylemiş

C) Senin de bizimle gelmeni bekliyorduk

D) Dünya varmış, oh be

E) Aman dileyene kılıç çekilmez

13. Aşağıdakilerden hangisinde virgül (,) yanlış kullanılmıştır?

A) Bir gün, pek beğendiğim bir şiirimi, zarfa koyup postaladım.

B) İnce yapılı, seninle kalbi çarpan bir duygu adamıydı öğretmenimiz.

C) Problemler verir, çözenlerin adlarını yazardı.

D) Bir tiyatro, manzum bir tiyatro yazmak en büyük arzusu idi.

E) Halit Ziya da, kendisini pek yeni tanımış.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Anı türü ile tarihî araştırmalar arasında nasıl bir ilişki vardır?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Anı ile günlük türü arasındaki farklılıklar nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Anı, insanın hangi ihtiyaçlarını karşılayan bir türdür?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

D. Aşağıda verilen sanatçıları ve eserleri doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Sanatçı

1. Ahmet Rasim .....

2. Tosltoy .....

3. Ahmet İhsan Tokgöz .....

4. Salah Birsel .....

Eser

a. İtiraflarım

b. Eşkal-i Zaman

c. Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu

ç. Matbuat Hatıralarım

d. Bizim Yokuş

8. Ünite

HABER METNİ

OKUMA

- *Haber Metni*

  Dil Bilgisi
  - *Cümle Çeşitleri*
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Haber Metni Hazırlama*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Haber Metni Sunma*

OKUMA

Metne Hazırlık

1. Haber yazısı okuma, güncel olayları takip etme insanın hangi ihtiyacıyla ilgilidir?

2. Haber yazılarında gerçeklik niçin önemlidir?

3. Her gün bir gazete alıyor musunuz? Gazetede en çok hangi haberleri okumak ilginizi çeker? Neden?

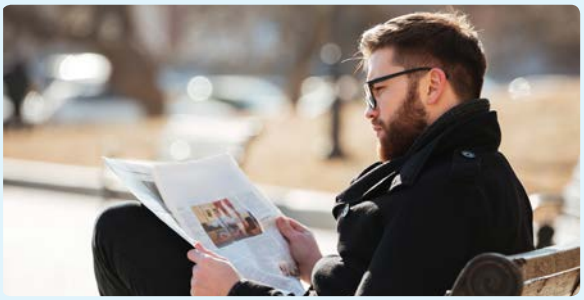

Görsel 8.1

1. METİN

KAHRAMANLIK MANEVRASI

İKİ ÖĞRETMEN ÖĞRENCİLERİNİ 'HEIMLICH' İLE KURTARDI

Gaziantep'te boğazına yemek takılan öğrenciyi, ilk yardım eğitimi alan öğretmen, "Heimlich (Haymlik) manevrası" ile hayata döndürdü. Muş'ta da nefes borusuna şeker kaçan Y.'yi öğretmeni aynı teknikle kurtardı.

Gaziantep'in Şehitkamil ilçesine bağlı Ticaret Borsası Ortaokulunda 5. sınıf öğrencisi B. K.'nin (13) soluk borusuna yemek kaçtı. Nefes almakta zorlanan B. K., can havliyle koşarak nöbetçi öğretmenden yardım istedi. İlk müdahaleyi yapan nöbetçi öğretmen, başarılı olamayınca diğer öğretmen Y. D.'den yardım istedi. Y. D.'nin başarılı bir şekilde uyguladığı Heimlich manevrası ile B. K. yeniden hayata tutundu. B. K.'nin yapılan kontrollerde sağlık durumunun iyi olduğu belirtilirken evinde istirahat ettiği öğrenildi. Öte yandan B. K.'ye müdahale eden öğretmenlerin de Gaziantep'te görevli birçok öğretmen gibi Millî Eğitim Müdürlüğü İlk Yardım Eğitimi Merkezinde eğitim aldığı belirtildi.

İLK YARDIM EĞİTİMİ HAYAT KURDARDI

Muş'ta ise Vali Adil Yazar İlkokulunda 4'üncü sınıf öğrencisi Y. B.'nin (12) nefes borusuna, teneffüste beslenme yaptığı sırada şeker kaçtı. Nefes almakta güçlük çeken Y.'nin yere yığıldığını gören arkadaşları, durumu sınıf öğretmenine bildirdi. Sınıf öğretmeni önce Y.'nin ağzını kontrol etti ardından "Heimlich manevrası" uygulayıp şekerin dışarı atılmasını sağladı. Bu anlar ise okulun güvenlik kamerasına anbean yansıdı. Millî Eğitim Bakanlığından aldığı ilk yardım eğitimiyle ilk önce öğrencinin ağzını kontrol ettiğini belirten sınıf öğretmeni, "Çok şükür çocuğun sağlık durumu iyi. Evde çocuklarımıza nasıl bakıyorsak görev yaptığımız okulda da o hassasiyetle çocuklarımıza bakıyoruz. Bu gibi ilk yardım müdahalelerini bilmemiz gerekiyor." dedi.

Basından, 28 Mayıs 2022
(Düzenlenmiştir.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

Heimlich manevrası: Solunum yoluna kaçan yabancı cisimlerin çıkartılması ve hastanın hayatının kurtarılması için yapılan bir ilk yardım müdahalesi.

ilk yardım: Kaza, hastalık, yangın, deprem vb. tehlikeli ve ani durumlarda hastaya kesin tedavi öncesi, olay yerinde uygulanan ilk ve ivedi işlem, sıhhi imdat.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Belli bir zaman ve mekânda gerçekleşmiş olayları, merak duygusunu giderecek düzeyde ayrıntılı ve anlaşılır bir dille aktaran yazılara haber yazısı, bu yazıyı kaleme alan kişiye de muhabir denir.

Temel habercilik terimleri şunlardır:

asparagas: Doğru olmayan, şişirme haber.

dekroşe: Yan sütunlara taşan yazı, başlık ya da resim.

kolonaj: Bir yazının basıma kaç sütun üzerinden gireceğini göstermek.

lejant: Bir fotoğrafın, haritanın, desenin veya karikatürün özünü anlatan yazı.

madalyon: Çerçeveli küçük yazı, görselin bir köşesine konan küçük resim.

manşet: Gazete ve dergilerin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlık.

spot: Haber metninden daha büyük harfli puntolarla dizilen, başlıktan sonra yer alan haber ayrıntısı.

sürmanşet: Birinci sayfadaki logonun üzerinde kullanılan manşet.

sütun: Sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri.

tekzip: Yalanlama.

Belgelere dayanma, inandırıcılık, tarafsızlık, yoruma yer vermeyecek şekilde açık ve anlaşılır bir üsluba sahip olma haber yazılarının en temel niteliğidir.

Haberin giriş bölümünde olay birkaç cümle ile özetlenir, gelişme bölümünde gerekli ayrıntılar verilir, sonuç bölümünde ise olayın etkisi anlatılır.

Haber yazıları; siyasi, edebî, ekonomik, bilimsel, sosyal, spor vb. alanlarla ilgili olabilir. Haber yazıları güncel olaylarla ilgili olmalı; toplumun büyük bir kesimini ilgilendirmelidir. 5N 1K (Ne? Niçin? Nasıl? Nerede? Ne zaman? Kim?) kuralı haber yazılarının temelini oluşturur. Haber yazıları, 5N 1K'de yer alan sorulara verilen cevaplar üzerine kurulur.

Okuduğunuz haber metni ilk yardım eğitiminin hayat kurtarmada ne kadar önemli olduğuyla ilgilidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz haber metninde habere konu olan bulgular nelerdir?

2. Metindeki bilgi ve yorumları tespit ediniz. Bilgi ile yorum bölümleri arasında nasıl bir farklılık söz konusudur? Açıklayınız.

3. Görsel unsurların metne katkısını söyleyiniz.

4. Okuduğunuz haberi oluşturan 5N 1K unsurlarını aşağıdaki tabloya yazınız.

Ne?		**Ne zaman?**	
Neden?		**Nasıl?**	
Nerede?		**Kim?**	

Metne Hazırlık

1. Takip ettiğiniz gazete, dergi gibi belli zamanlarda çıkan yayın organları var mıdır?
2. Zorlu hava koşullarında ulaşımda ne gibi aksaklıklar olur? Örnekler veriniz.

Otoyol

3. Kaliteli ulaşımın insan için önemi nedir?

2. METİN

Tekno - Yaşam

Elif Zehra Aslan

Yollarda Buzlanmaya Son!

Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 2014 yılında başlatılan ve AKÜ Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Cahit Gürer tarafından yürütülen "Elektriksel iletkenlik özelliği olan asfalt geliştirme" projesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden bir grup öğretim üyesi ve öğrenciden oluşan bir ekibin iki yıllık çalışması sonucunda tamamlandı.

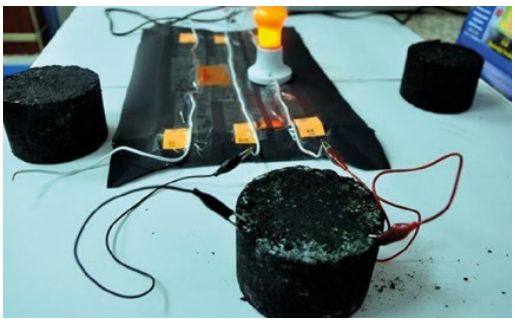

Elektriksel iletkenlik özelliği olan asfalt modeli

Karayollarında ve havaalanlarında buzlanmayı önleyerek kazaların ve uçak seferlerinin iptalinin önüne geçmeyi hedefleyen ekip, tıpkı bir kablo gibi elektriği iletebilen asfalt geliştirdi. İlk etapta askeri tesisler, terminaller, otobüs durakları, köprüler ve tünel çıkışları gibi önemli güzergâhlarda kullanılması gereken asfalt, hiç buz tutmayan yol kesimleri oluşturmak amacıyla yol çalışmalarında normal asfaltın altındaki tabakaya yerleştirileceği için yayaların veya araçların elektrik akımına maruz kalma tehlikesi yok. Sadece belirli noktalardaki buzu eritebilen ve arızalanma riski olan kablolu sistemlere ve buzlanmaya karşı kullanılan solüsyonlara nazaran avantajlı görünen iletken asfaltın kullanımı için sadece belirli noktalara besleme üniteleri kurmak gerekiyor. Kullanılan karbon tozu ile iletkenliği sağlanan asfaltın sıcaklığı 1-2 dakika gibi kısa bir sürede donma noktasının üzerine çıkarılıyor.

Bilim ve Teknik

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

güzergâh: 1. Yolüstü uğranılacak, geçilecek yer. 2. Yol boyu. 3. Çok geçilen yer, geçek.
nazaran: Göre, oranla, kıyasla.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Okuduğunuz metin, bir dergi haberidir. Bilim-teknik konusunda yazılmış bir haberden alınmıştır. Gazete haberlerinde olduğu gibi dergi haberlerinde de haber yazma teknikleri kullanılır. Haber yazılırken hangi tekniğin kullanılacağı genellikle muhabir tarafından belirlenir. Gazetenin ya da derginin yayın politikası, haberin içeriği, haberin kaplayacağı alan ya da süre, haber yazımında seçilen tekniğin belirlenmesinde etkili olur. Haber yazımında kullanılan bazı teknikler şunlardır:

- Ters piramit tekniği
- Düz (normal) piramit tekniği
- Dörtgen (kare) tekniği
- Ters piramit tekniği ile kare tekniğinin birleştirilmesi
- Serbest yazım şekli

Habere kaynaklık eden olayların farklı boyutları, muhabirler tarafından ön plana çıkarılabilir. Örneğin tarım alanına yapılan bir fabrika "Tarıma Zarar" başlığıyla olduğu gibi "Kırsalda İşsizliğe Son" başlığıyla da verilebilir. Bu şekilde, haberin öne çıkan boyutu odak noktasını oluşturur.

Haber kaynakları; resmî, özel ve ajans haberleri olmak üzere üçe ayrılır. **Resmî haberler** yetkili kişilerin açıklamalarına dayanan haberlerdir. **Özel haberler**, muhabirler aracılığıyla edinilen haberlerdir. **Ajans haberleri** ise dünyadaki olayları derleyip toparlayarak uluslararası yayın yapan kaynakların verdikleri haberlerdir.

Çeşitli platformlarda paylaşılan haber metinleri sanat metinlerine kaynaklık edebilir. Dünya edebiyatında Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza", Türk edebiyatında ise Orhan Kemal'in "Vukuat Var" adlı eserleri bir haberden yola çıkılarak yazılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metnin bağlamından hareketle"ağır, civar, etki" kelimelerinin anlamlarını söyleyiniz.

2. Metnin konusu nedir?

3. Haberin odak noktasını belirtiniz.

4. Bu haber daha çok kimlerin ilgisini çeker? Niçin?

5. a. Metinde anlatılanlar metnin ait olduğu dönemin hangi gerçekliklerini yansıtmaktadır?

b. Metinde sözü edilen ekibin çalışmalarını toplumsal açıdan değerlendiriniz.

6. a. Öğretici metinlerde yazar ile anlatıcının aynı kişi olduğunu daha önce öğrenmiştiniz. Buna göre yazarın metinde yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını söyleyiniz.

b. Yazarın anlatım tutumu, bakış açısını nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

7. "Kahramanlık Manevrası" ve "Yollarda Buzlanmaya Son!" başlıklı haberleri, aşağıdaki tabloda verilen habercilik kavramları açısından karşılaştırınız.

	Kahramanlık Manevrası	Yollarda Buzlanmaya Son!
Spot		
Sütun		
Dekroşe		
Muhabir		
Haber kaynağı		

Metne Hazırlık

1. Genel ağ, haberciliğe nasıl bir boyut kazandırmıştır?
2. Genel ağ haberlerinin toplum üzerindeki etkileri sizce nelerdir?

3. METİN

Salep soğanı toplayanlara 438 bin lira ceza kesildi

Zonguldak'ın Ereğli ilçesinde koruma altındaki salep soğanı toplayan 4 kişiye toplam 438 bin 372 lira ceza kesildi. Salep soğanları ise tekrar doğal ortamlarına dikildi.

Doğa Koruma ve Milli Parklar (DKMP) Zonguldak Şubesi tarafından mayıs ayında yapılan kontrollerde ilçede, nesli tehlike altındaki salep soğanlarını toplayan 4 kişi tespit edildi.

İki ayrı bölgede yakalanan kişilerin taşıdığı çuvallardan 41,5 kilo salep soğanı çıktı.

Ekipler, soğanları toplayan 4 kişiye biyolojik çeşitliliği tahrip ettikleri gerekçesiyle (...) toplam 438 bin 372 lira ceza kesti.

Salep soğanları ise tekrar doğal ortamlarına dikildi.

Nesli tehlike altındaki türler listesinde

Salep soğanları, Nesli Tehlikede Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme'ye (CITES) göre nesli tehlike altındaki türler listesinde bulunuyor.

DKMP'den yapılan açıklamada salep soğanının yanı sıra yabani orkide gibi endemik bitkilerin kök yumrularının sökülüp ticari amaçla toplanmasının bitkilerin zaman içinde yok olmasına sebep olacağı belirtildi.

28 Mayıs 2022 Cumartesi 09.44 | Son Güncelleme: 28 Mayıs 2022 Cumartesi 09.46

Basından

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

endemik: Sadece bir bölgede yetişen veya yaşayan (bitki, hayvan).

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Genel ağda amaç bilgileri belli bir noktada toplamak ve toplanan bu bilgilere aynı anda farklı birimlerce kolayca erişilmesini sağlamaktır. Genel ağ, 1990'lı yıllarda ticari amaçla kullanıma açılan ve günümüze kadar milyonlarca insanın kullandığı bir teknoloji konumuna gelmiştir.

Türkiye'de 1995 yılında başlayan genel ağ haberciliği süreç içinde hızla gelişmiştir.

Sonuç olarak dünyada ve Türkiye'de yeni sayılabilecek genel ağ haberciliği geleneksel iletişim araçları olan gazete ve televizyonun olumlu taraflarını kendisinde toplayan bir niteliğe sahiptir. Bir basın aracı olarak genel ağ; yazılı, sesli ve görüntülü haberleri kolaylıkla insanlara aktarır. Bununla birlikte genel ağ haberciliğinin en önemli avantajı haberdeki bilgilerin çok çabuk güncellenebilmesidir.

Genel ağın bir haber kaynağı olarak kullanılmaya başlanmasıyla gazete, dergi, radyo ve televizyon haberciliği arasında öteden beri var olan rekabete genel ağ haberciliği de eklenmiştir. Bu beş haber kaynağının birbirlerine göre avantajları ve dezavantajları vardır.

Günümüz insanı hızlı bir hayat yaşadığından görüntülü ve sesli basını yazılı basından daha çok tercih etmektedir. Gazete ve dergi haberciliğinde haberin okura ulaştırılmasının uzun bir süreye yayılması da yazılı basını görüntülü basından ayıran bir özelliktir. Bununla birlikte yazılı basın; kalıcı olması, haberi derinliğine işleyebilmesi vb. özellikleriyle görüntülü basına göre daha avantajlı durumdadır.

Teknolojinin hızla gelişmesi ile sözlü ve görüntülü basın kaynakları içeriklerini genel ağa taşımaya başlamış ve genel ağ haberciliği sözlü ve yazılı basını bünyesinde toplamıştır.

Sonuç olarak habercilik hangi platformda yapılırsa yapılsın insana hizmet eder ve insanın bilgilenmesini sağlar. Ancak her haber insanı olumlu etkilemez. Özellikle şiddet içerikli haberler; başta çocuklar olmak üzere bireyin fiziksel, ruhsal ve toplumsal gelişimini olumsuz etkiler. Muhabirler sorumluluk duygusuyla haber yapmalı ve şiddet içerikli haberleri bir reyting aracı olarak kullanmamalıdırlar.

Haber metinleri aynı olayı anlatıyor olsalar da o haberi yapan muhabirin amacı ve odak noktasına göre yeniden şekillenir. Haberin bakış açısı ve dili amaçla doğrudan etkilidir.

Okuduğunuz metin bir genel ağ haberidir. Genel ağ haberleri diğer haberlere göre okuyucuya daha kolay ulaşabilmektedir. Ülkemizde koruma altında bulunan salep soğanlarına ilişkin haber bir olayı haber vermekle birlikte didaktik nitelikli bilgiler de içermektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde nelerden söz edilmektedir?

2. Haber yazısının hangi özelliklerinin metne yansıdığını metinden örnekler vererek söyleyiniz.

3. Metinde yazılı ve görsel unsurların uyumuna özen gösterilmiş midir? Neden?

4. Metni "Yollarda Buzlanmaya Son!" adlı metinle aşağıdaki tabloda yer alan başlıklara göre karşılaştırınız.

	Yollarda Buzlanmaya Son!	**Salep soğanı toplayanlara 438 bin lira ceza kesildi**
Tür		
Dil ve Anlatım		
İçerik		
Biçim		
Haber kaynağı		

Dil Bilgisi

☛ Aşağıdaki metinde yer alan cümleleri yapılarına göre inceleyiniz.

Zonguldak'ın Ereğli ilçesinde koruma altındaki salep soğanı toplayan 4 kişiye toplam 438 bin 372 lira ceza kesildi ve salep soğanları ise tekrar doğal ortamlarına dikildi.

Doğa Koruma ve Milli Parklar (DKMP) Zonguldak Şubesi tarafından mayıs ayında yapılan kontrollerde ilçede, nesli tehlike altındaki salep soğanlarını toplayan 4 kişi tespit edildi.

İki ayrı bölgede yakalanan kişilerin taşıdığı çuvallardan 41,5 kilo salep soğanı çıktı.

Ekipler, soğanları toplayan 4 kişiye biyolojik çeşitliliği tahrip ettikleri gerekçesiyle (...) toplam 438 bin 372 lira ceza kesti.

Salep soğanları ise tekrar doğal ortamlarına dikildi.

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıda verilen parçalardan hareket ederek Türkçede büyük harflerin kullanıldığı yerlerle ilgili çıkarımlarda bulununuz.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 2014 yılında başlatılan ve AKÜ Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Cahit Gürer tarafından yürütülen "Elektriksel iletkenlik özelliği olan asfalt geliştirme" projesi, Afyon Kocatepe Üniversitesinden bir grup öğretim üyesi ve öğrenciden oluşan bir ekibin iki yıllık çalışması sonucunda tamamlandı.

Salep soğanları, Nesli Tehlikede Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme'ye (CITES) göre nesli tehlike altındaki türler listesinde bulunuyor.

DKMP'den yapılan açıklamada salep soğanının yanı sıra yabani orkide gibi endemik bitkilerin kök yumrularının sökülüp ticari amaçla toplanmasının bitkilerin zaman içinde yok olmasına sebep olacağı belirtildi

☛ Aşağıdaki metinde kesme işareti (') ile tırnak işaretinin (" ") hangi amaçlarla kullanıldığını açıklayınız.

Muş'ta ise Vali Adil Yazar İlkokulund 4'üncü sınıf öğrencisi Y. B.'nin (12) nefes borusuna, tenefüste beslenme yaptığı sırada şeker kaçtı. Nefes almakta güçlük çeken Y.'nin yere yığıldığını gören arkadaşları, durumu sınıf öğretmenine bildirdi. Sınıf öğretmeni önce Y.'nin ağzını kontrol etti ardından "Heimlich manevrası" uygulayıp şekerin dışarı atılmasını sağladı. Bu anlar ise okulun güvenlik kamerasına anbean yansıdı. Millî Eğitim Bakanlığından aldığı ilk yardım eğitimiyle ilk önce öğrencinin ağzım kontrol ettiğini belirten sınıf öğretmeni, "Çok şükür çocuğun sağlık durumu iyi. Evde çocuklarımıza nasıl bakıyorsak görev yaptığımız okulda da o hassasiyetle çocuklarımıza bakıyoruz. Bu gibi ilk yardım müdahalelerini bilmemiz gerekiyor." dedi.

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Haber Metni Hazırlama

Bir haber metni hazırlanırken dikkatli bir araştırma yapılmalı, birincil kaynaklara ulaşılmalı, genel ağ doğru ve etkin kullanılmalıdır ve ulaşılan tüm bilgiler not edilmelidir.

Günümüzde muhabirler haber metinlerini genellikle ters piramit tekniğini kullanarak hazırlar ve yazılarını bu tekniğe uygun olarak planlar. Ters piramit tekniği kullanılırken şu hususlara dikkat edilir:

- Üst başlık, başlık ve alt başlıklar belirlenir.
- Özetleyici bir giriş yapılır.
- Ayrıntılar aktarılır.
- Olayın geçmişinden söz edilir.
- Sonuç yazılır.

Haber metninin resim, fotoğraf, grafik, çizim gibi unsurlarla desteklenmesi haberin inandırıcılığını artırır.

B) UYGULAMA

Haber Metni Yazma

☛ Yaşadığınız ya da kurguladığınız bir olayı, metninizin amacını ve odak noktasını belirleyerek haber hâline getiriniz.

Haberinizi hazırlarken kullandığınız kaynakların, yaptığınız alıntıların hukuki ve etik sorumluluğuyla yükümlü olduğunuzu unutmamalısınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Bir haber spikerinde bulunması gereken özellikler şunlardır:

- Telaffuzunun anlaşılır, vurgulamalarının yerinde, tonlamasının anlamlı olması
- Dili kullanma becerisine sahip olması
- Açık ve anlaşılır bir dil ile konuşması
- Dinleyicilere değer verdiğini hissettirebilmesi
- Bilgi verici, eğlendirici, ikna edici olması
- Dinleyicilerin istek ve beklentilerine cevap verebilmesi

B. UYGULAMA

☛ Hazırladığınız haber metinlerini haberin içeriğini yansıtacak şekilde sınıfta sununuz.

☛ Sunduğunuz haber metnini "bir haber spikerinde bulunması gereken özellikler" açısından arkadaşlarınızdan değerlendirmelerini isteyiniz.

8. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Haber yazılırken hangi tekniğin kullanılacağı genellikle muhabir tarafından belirlenir.

2. ( ) Gazetenin ya da haber kuruluşunun yayın politikası, haberin içeriği, haberin kaplayacağı alan ya da süre haber yazımında seçilen tekniğin belirlenmesinde etkili olur.

3. ( ) Haber kaynakları; resmî ve özel haber kaynakları olmak üzere ikiye ayrılır.

4. ( ) 5N 1K unsurlarından "K" konunun karşılığıdır.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Haberin ..... bölümünde olay birkaç cümle ile özetlenir. ..... bölümünde gerekli ayrıntılar verilir. ..... bölümünde ise olayın etkisi anlatılır.

2. Haber yazıları ..... ilgili olmalı, toplumun ..... ilgilendirmelidir.

3. Haber yazısını kaleme alan kişiye ..... denir.

4. Genel ağ haberciliğinin en önemli avantajı haberin çok çabuk ..... .

5. Teknolojinin hızla gelişmesi ile sözlü ve yazılı basın kaynakları içeriklerini ..... taşımıştır.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Belli bir zaman ve mekânda gerçekleşmiş olayları, merak duygusunu giderecek düzeyde ayrıntılı ve anlaşılır bir dille aktaran metinlerdir.

Bu cümlede tanıtılan tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mektup B) Deneme
C) Günlük D) Haber metni
E) Gezi yazısı

2. Aşağıdakilerden hangisi haberin temel niteliklerinden biri değildir?

A) Belgelere dayanma B) İnandırıcılık
C) Açık ve anlaşılır olma D) Tarafsızlık
E) Öznel olma

3. Yetkili kişilerin açıklamalarına dayanan haberlere ..... denir.

Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Resmî haber B) E-posta C) Özel haber
D) Ajans haberi E) Blog

4. Aşağıdakilerden hangisi 5N 1K sorularından biri değildir?

A) Ne zaman?
B) Nerede?
C) Ne?
D) Kaçıncı?
E) Nasıl?

5. Aşağıdakilerden hangisi diğerlerine göre daha az haber niteliği taşır?

A) Şiddetli fırtına ve yağmur
B) Yurt dışından gelen bir devlet başkanı
C) Bir sporcunun Türkiye rekoru kırması
D) Bir yaşında yürümeye başlayan çocuk
E) Sağlık alanında bir buluş

6. Aşağıdakilerden hangisi ters piramit tekniği ile ilgili değildir?

A) Üst ve alt başlıkların belirlenmesi
B) Özetleyici bir giriş yapılması
C) Ayrıntıların aktarılması
D) Metinde olayların geçmişine yer verilmesi
E) Haber kaynağının açıklanması

7. "Haber metninden daha büyük harfli puntolarla dizilen, sıralamada genellikle başlıktan sonra gelen haber." **aşağıdakilerden hangisidir**?

A) Lejant B) Madalyon C) Manşet
D) Spot E) Sürmanşet

8. Amerikan Uzay ve Havacılık Dairesi NASA, "Perseverance" adlı keşif aracının Mars yüzeyine başarılı şekilde indiğini duyurdu. 7 ayda 470 milyon kilometre yol katederek Mars'a ulaşan Perseverance, Mars'ın Jezero Kraterine indi. NASA tarafından canlı yayımlanan iniş misyonu sorunsuz gerçekleşti. Mesafe dolayısıyla Mars yüzeyine ilk dokunuşun görüntüleri yaklaşık 11 dakikalık gecikme ile yayını seyredenlere ulaştırılabildi. 30 Temmuz 2020'de fırlatılan uzay aracı, yaklaşık 470 milyon kilometrelik bir yolculuktan sonra öngörülen tarihte Kızıl Gezegen'e ulaşmayı başardı.

Bu parçada 5N 1K'den hangisinin cevabı yoktur?

A) Nasıl? B) Niçin? C) Nerede?
D) Ne zaman? E) Kim?

9. Aşağıdakilerden hangisi bir haber spikerinde bulunması gereken özellikler arasında değildir?

A) Yerinde vurgular yapması
B) Kelimeleri doğru telaffuz etmesi
C) Edebî cümleler kurması
D) Anlaşılır bir dille konuşması
E) Dinleyicilere değer verdiğini hissettirmesi

10. Türkçe, Türklerin izledikleri göç yollarına paralel olarak dünyada geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır.

Bu cümle ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Kurallı bir cümledir.
B) Sıralı yapılıdır.
C) Fiil cümlesidir.
D) Yüklemi türemiş yapılıdır.
E) Sıfat tamlaması kullanılmıştır.

11. Aşağıdakilerden hangisi sıralı cümledir?

A) Senin sesin gün doğmadan tan yerine yükselir.
B) Senin sesin taşları ve mermerleri işler.
C) Senin sesin bir şiirdir, en güzel şarkıdır.
D) Senin sesindir diyarlardan diyarlara giden.
E) Senin sesin karşılar doğanları ve büyüyenleri.

12. Güz zamanıydı. Harman kalkmış, saman süpürülmüştü köyde. Kağnı tekerleri yolların toprağını ezip un etmişti. Çok toz çıkıyordu. Cipin her yanı; lastiği, tentesi, mikası bombozdu. Karşıdan bakınca cip olduğu zor anlaşılıyordu. Yeşili filan görünmüyordu.

Bu metinde aşağıdaki cümle türlerinden hangisi yoktur?

A) Girişik birleşik yapılı cümle
B) Fiil cümlesi
C) Bağlı cümle
D) Basit yapılı cümle
E) Kurallı cümle

13. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde imla yanlışı vardır?

A) Bugün Pazar ve ben ilk kez yaşadığımı fark ediyorum.
B) Karlı yollara düşmüş yetim bir çocuktur bu yürek.
C) Akşam, ağaçsız bir boşluğa kıpkızıl inmekte.
D) Yine her şey yerinde işte, her şey tastamam.
E) Çocukluk günlerimin paslı sazıyla kırıyorum yalnızlığı.

14. Bu bahçede üzümleri toplanmış asmalar bize küsmüş gibi duruyor( ) Sessiz korkulukların geniş kenarlı şapkaları tepelerinde sallanıyor( ) Sonlarını bekleyen bitkilerin kaygılı dünyası( ) Kenarlarda yemyeşil dikenler( ) toprakta belli belirsiz bir hüzün soluğu( )

Bu parçada boş bırakılan yerlere, aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

A) (;) (...) (...) (...) (...)
B) (.) (.) (...) (,) (...)
C) (,) (...) (,) (...) (.)
D) (.) (...) (,) (.) (...)
E) (:) (.) (:) (...) (!)

15. (I) Teknoloji ilerledikçe "Nerede o eski günler?" diye iç çekmeye devam ediyoruz. (II) Gelişen teknoloji ve dijitalleşme hayatımızı kolaylaştırıyor; birçok şeye özlem duymamıza neden oluyor. (III) Geçmişe olan özlem artıyor ve hayat, geçmişi hatırlattıkça o döneme ait güzel anılara yolculuk yapıyoruz. (IV) Nostalji, insana iyi geliyor. (V) Eskiye ait bir eşya gördüğümüz zaman yüzümüzde oluşan tebessümü çoğu zaman fark etmiyoruz.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisinde noktalama yanlışı vardır?

A) I B) II C) III
D) IV E) V

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Bir olayın haber değeri taşıması için hangi özelliklere sahip olması gerekmektedir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. İyi bir muhabirde bulunması gereken özellikler nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. 5N 1K kuralına göre bir haberde cevaplandırılması gereken sorular hangileridir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

D. Aşağıda verilen habercilik terimleri ile tanımları doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Habercilik Terimi

1. Ters piramit .....

2. Tekzip .....

3. Ajans .....

4. Lejant .....

Tanım

a. Bir fotoğrafın, haritanın, desenin veya karikatürün özünü anlatan yazıdır.

b. Doğru olmayan, şişirme haberdir.

c. Haber toplama, yayma ve üyelerine dağıtma işiyle uğraşan kuruluştur.

ç. Habere yönelik bilgilerin, hedef kitlenin ilgisine göre en önemliden daha az önemliye doğru sıralanması tekniğidir.

d. Yalanlamadır.

9. Ünite

GEZİ YAZISI

OKUMA

- *Gezi Yazısı*
  Dil Bilgisi
  - *Cümle Çeşitleri*
  - *İmla ve Noktalama*

YAZMA

- *Gezi Yazısı Yazma*

SÖZLÜ İLETİŞİM

- *Sunum*

OKUMA

Metne Hazırlık

1. Gezi yazılarının ortaya çıkmasının sebepleri sizce nelerdir?
2. Evliya Çelebi'nin Türk tarihi içindeki önemi nedir?

1. METİN

BOLU'NUN VASIFLARI

Burası Osmancık "Osman Gazi" asrında "Sungur Bay Şemsi" denilen kahramanın eliyle fethedilmiş, kendisine evlâttan evlâda kayd-ı hayat şartıyle ocaklık ihsan olunmuştur. Hâsılı sülâlesi tükenmiş değildir. "Şemsi Paşa evlâtları" derler. Kalesini Bursa Tekfuru yaptırmıştır. Topraklı ve yüksek bir dağ üzerinde dört köşe bir harâbe içinde mâmur olmayan bir kaledir. Fâtif yazmasına göre burası Anadolu toprağında başlıca sancak beyi tahtıdır. Pâdişah tarafından Beyinin hass-ı hümâyunu "300122" akçedir. 14 zeâmet, 55 tımarı vardır. Çeribaşısı, alay beyisi var. Kanun üzere cebelileriyle 2800 kılıç askeri olur. Sekizyüz adam kadar da beyinin ve çeribaşısının olur. Üçyüz akçalı şerif kazadır. Beş nâhiyesi vardır. Birincisi "Etrâfı şehir" nâhiyesi, ikincisi "Gökçesu" nâhiyesi, üçüncüsü "Sazak-Gerede" nâhiyesi, dördüncüsü "Dörtdivan" nâhiyesi, beşincisi "Yığılca" nâhiyesidir. Kadısına senede beşbin kuruş verilir. Beyine onbin kuruş... amma burada gayet adâlet hareket etmek gerekir. Meşrû olmayan yoldan birkaç akçe alınsa hemen reâyâsı üç günde İstanbul'a varıp, şikâyet ederek zâlim hâkimin hakkından gelirler.

Ferhat Paşa Câmi'si Çatalca

Yeniçeri serdalı, sipâhi kethüdâ-yeri, nakibülleşrâfı vardır. Her ne kadar Türklük ise de âyan ve eşrâfı, tüccarı çoktur. Gerçekten mâmur bir büyük şehirdir ki topraklı bir dağ arasındadır. Otuzdört mahalle ve otuz dört mihrabı vardır. Üçbin kadar tahta örtülü güzel evleri vardır. Bazı zengin kimselerin evleri ve hanları kiremitle örtülüdür. Paşa sarayı, Şemsi Paşa sarayı, Zükfikâr Ağa sarayı mâmur irem bağı gibi saraylardır. Câmilerin en güzeli çarşı içinde "Mustafa Paşa câmii"dir ki kalabalık cemâati vardır. "Ferhat Paşa câmii" de gayet mâmur olup, hepsi Süleyman hanın, Koca-Mimar Sinan'ın işidir. Bu câmilerden başka mescitleri de vardır. Hamamlarından Şemsi Paşa hamamı meşhurdur. Yedi hanı, bedestanı, yedi çeşmesi vardır. Hepsi Şemsi Paşanın hayır işidir. Dörtyüz kadar mamur süslü dükkânları vardır. Medrese ve dârülhâdisi olduğunu bilemiyorum. Ama yetmiş kadar mektebi vardır. İkiyüzden fazla hafızı vardır. Bilginleri pek çok, ahalisi Muhammediyet kitabı okurlar. Oğuz adamları vardır. Suyunun ve havasının lâtif oluşundan güzelleri çoktur. Kadınları hep ferace giyip gezerler. Ama gayet örtülüdürler.

Bağ ve bahçeleri gayet çoktur. Yiyecek ve içeceğinden methe değerleri beyaz kiraz ve bozasıdır. Bir nevi bardakları olur ki reâya ve berâyâsı buna "boduç" derler. Halkının çoğu tüccar ve kibardır. Dağlarında çam çok olduğundan ahalisi çam tahtası ticareti yaparlar. Bolu tahtası İstanbul'da makbuldür. Bu şehrin batısında iki konak yerde deniz kenarında Akçaşar iskelesi vardır. Ereğli, Bartın, Hisarönü iskeleleri de Bolu sancağı içindedir.

Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi
haz.: Mehmet Zıllîoğlu

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ahali: Halk, topluluk.
akçe: Küçük gümüş para.
âyan: Bir kentin ileri gelenleri.
bedestan: Kapalı çarşı.
berâyâ: Osmanlı Devleti'nde halkın vergiden muaf tutulan kısmı.
cebeli: Osmanlı Devleti'nde, savaş sırasında tımar, zeamet sahiplerinin dirlikleri oranına göre yanlarında götürmekle yükümlü bulundukları atlı asker.
çeribaşı: Alay beyi.
dârülhâdis: Dinî bilgilerin verildiği eğitim kurumu.
eşraf: Bir yerin sözü geçenleri, ileri gelenleri.
hafız: Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen kimse.
hâsılı: Sözün kısası, kısacası.
hass-ı hümâyun: Padişah tarafından verilmiş kutlu, uğurlu arazi.
kayd-ı hayat şartı: Yaşadığı müddetçe.
kethüdâ: Osmanlı Dönemi'nde zengin kişilerin ya da devlet büyüklerinin emrinde çalışan, onların işlerini gören kimse.
mâmur: Bayındır.
mescit: Genellikle minaresiz, küçük cami.
meşrû: Yasal.
mihrab: Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.
nâhiye: Bucak.
nakibülleşrâf: Osmanlıda ilmiye sınıfına mensup, istediğinde padişahla görüşebilen ayrıcalıklı ve saygın bir kurum.
reâya: Osmanlı Devleti'nde halkın vergi veren kısmı.
zeâmet: Tımar.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Gezilip görülen yerlere dair bilgi vermek, o yerlerin güzelliklerini ve görülmeye değer özelliklerini anlatmak amacıyla yazılan yazılara **gezi yazısı** denir. Gezi yazısı; insanların gezmek, yeni yerler görmek isteklerinin sonucunda ortaya çıkmış bir yazı türüdür. Bu tür yazıları okuyan kişi anlatılan yerler hakkında bilgi sahibi olmuş olur. Gezi yazıları insanların belli yerler hakkındaki merakını gidermekle birlikte toplumlar arasında kültürel köprüler de kurar. İletişim teknolojisinin henüz gelişmediği dönemlerde gezi yazıları farklı toplumların birbirlerinin kültürlerini tanımalarında önemli işlevler görmüştür.

Divan edebiyatında gezi yazılarına "seyahatname" adı verilirdi. 17. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından yazılan "Seyahatname" bu türün Türk edebiyatındaki ilk örneklerindendir.

Evliya Çelebi yetmiş yıllık ömrünün elli bir yılını seyahatlerde geçirmiş, gezip gördüklerini on cilt tutan "Seyahatname" adlı eserinde anlatmıştır. Okuduğunuz metin "Seyahatname"nin ikinci cildinden alınmıştır. Bu ciltte Bolu ile birlikte Mudanya, Bursa, Sinop, Trabzon, Amasya, Niksar, Erzurum, Bayburt, Erzincan, Merzifon, Ankara, Gürcistan, Kırım ve Nahçivan'la ilgili gözlem ve izlenimleri de yer almaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde Bolu ile ilgili tarihî, coğrafi, sosyolojik, hukuki vb. hangi bilgilere yer verilmiştir?
2. Metinde yer alan bilgi, tespit ve yorumlara örnekler veriniz.
3. Metinde Bolu halkının günlük hayatı ile ilgili hangi bilgiler yer almaktadır?
4. Evliya Çelebi'nin böyle bir metin yazmasının sebebi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
5. Gezi yazısı türünün ortaya çıkması ile yazılı kültür arasında nasıl bir ilişki vardır?

Yazarın / Şairin Biyografisi

Evliya Çelebi (1611 - ?)

İstanbul'da doğdu. Enderunda yetişti. Öğrenimini bitirdikten sonra sarayda görev aldı. Görevinde yükselmek yerine seyahat etmeyi tercih etti. Önce İstanbul'u gezdi. Daha sonra İstanbul dışına çıktı ve elli bir yıl seyahat etti. Evliya Çelebi'nin gezi izlenimlerini topladığı "Seyahatname"si on cilttir. İlk cildi İstanbul'la ilgilidir. Eserin dili, döneminin resmî yazışma dilinden de divan edebiyatının düzyazı dilinden de farklıdır. Anlatımı yalındır. Olayları kısa cümlelerle anlatır. Halkın konuşma dilinde yer alan deyimleri ustalıkla kullanır. Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"si İngilizce ve Macarcaya çevrilmiştir.

Evliya Çelebi (Temsilî)

Metne Hazırlık

1. Gezip gördüğünüz yerlerden sizi en çok etkileyen neresidir? Neden?

2. Gezi yazılarının birer öğretici metin olarak kabul edilmesi bu türün hangi özellikleri ile ilgilidir? Açıklayınız.

2. METİN

OTORAY YOLCULUĞU

NİĞDE - KAYSERİ

Niğde'ye yaklaşıyorduk.

Yanımda oturan bir Niğdeli şehrin eteğini saran ağaç kümeleri arasında pek iyi seçemediğim bir noktayı işaret etti.

— Faruk Nafiz'in hanı, dedi.

Büyük şairin han sahibi olduğu günleri de inşallah görürüz. Fakat o yol arkadaşımın bana gösterdiği bina, sadece Faruk Nafiz'in unutulmaz *Han duvaları* şiirinde tasvir ettiği han idi.

Kıyafetinden anlaşıldığına göre Niğdeli arkadaş bir esnaf yahut işçi idi. Böyle olmakla beraber *Han duvarları*'nı ve Faruk Nafiz'i biliyordu. Daha garibi trende ilk gördüğü bir yabancının bu şiiri, şiirde tasvir edilen hanı ve Faruk Nafiz'i tanımamasını kabul etmiyor, ateş ve su nev'inden herkesçe malûm şeylerden bahseder gibi iki kelime ile bana maksadını anlattığına inanıyordu.

Güzel şiirin kudreti! İyi yazılmış bir manzum hikâye koskoca bir hanı, koynundaki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden alıyor, Faruk Nafiz'e malediyordu.

Mamafih, arabamızda ayakta duran ve bizi dinliyen uzun boylu bir sakallının "yok yahu... o han falanındır" diye öteki mal sahibinin hakkını da zıyâdan kurtardığını itirafa mecburum.

Niğde ile Kayseri arasındaki yolu, Faruk Nafiz'in İstiklâl muharebesi senelerinde kona göçe üç günde aştığı o uzun mesafeyi, ben bugün otoray denen yeni icat bir alet içinde, âdeta uçarak geçiyorum.

Akşamın beş buçuğunda daha Niğde istasyonunda kahve içiyordum. Sokak fenerleri yanarken Kayseri'de olacağım.

Bisikletin ilk icadı zamanlarında ona verilen Şeytan arabası ismini bu otoraya saklamak lâzımmış! Otoray görünüşte yirmi otuz kişilik büyücek bir otobüs. Fakat ikisi arasında âdeta nalınlı adam ile patenli adam farkı var. Otobüsün mütemadiyen taşla, toprakla boğuşmasına mukabil Otoray, cilâlı çelik raylar üstünde yağ gibi kayıyor.

Ulukışla ile Kayseri arasında günde iki sefer yapan bu arabaların, birinci ve ikinci sınıf yolcuları için, şoförün arkasında dört maroken koltuğu, camekânlı bir kapı ile buradan ayrılan geri tarafında da demokratlara mahsus yirmi, otuz kişilik kanepesi var.

Bazı şakacı yolcular lüks kısma Lortlar kamarası, ötekine Avam kamarası adını takmışlar.

Bu otoray, yolları âdeta çocuk oyuncağına çevirmiş. Meselâ, Kayserililer bizim Ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor bahçelerinde eğlenmeye gidiyorlar.

Şoför, daha doğrusu makinistin bana anlattığına göre Adana ve Kayseri'de oturan iki akraba, meselâ bir ana kız, pazar sabahları bulundukları yerden hareket ediyor, öğleyin Ulukışlada birleşiyorlar; akşama doğru yine evlerine dönüyorlarmış.

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlı karıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. Otoray, son derece munis bir dekor arasından akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola, kâh arkaya geçerek akşam ışıklarıyle sararıp kızaran ovalara bakıyordum.

Yeni bir icat yalnız manzaraları ve hayatı değiştirmekle kalmıyor; duygularımıza, dünyayı görüş tarzımıza da tesir ediyor.

Yolculukta akşam, insanın gayri ihtiyarî garipsediği, kendini karanlık düşüncelere bıraktığı saattir. Halkın akşam garipliği terkibiyle anlattığı bu duyguda kendimizi uçsuz, bucaksız mesafeler arasında kaybolmuş hissetmemizi, arkada bıraktığımız uzağı bir daha görmek şüphesinin, öndeki uzağa yetişememek korkusunun elbette bir payı vardır. Mesafelere hâkim olmak emniyeti işte bu şüphe ve korku mefhumunu kaldırıyor, insana bu geniş ovalarda kendi mahallesinde, evinin bahçesinde dolaşmak hissini veriyor.

Faruk Nafiz:

"Dönmeyen yolculara ağlayan yaslı yollar"

diye anlattığı bu yolu, vaktiyle bir yaylının şiltesine uzanarak "kendini tekerleğin sesine kaptırarak" geçmiş olmasaydı da benim bindiğim otoray içinde tayyarede gibi geçseydi bu acı gurbet şiirini bilmem yazabilir miydi?

(...)

Reşat Nuri Güntekin
Anadolu Notları

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

gayriihtiyari: İstemeksizin, düşünmeden, elinde olmayarak.
malûm: Bilinen.
mamafih: Bununla birlikte.
mefhum: Kavram.
mukabil: Bir şeye karşılık olarak yapılan.
mütemadiyen: Ara vermeden, sürekli olarak.
nev: Tür, çeşit.
tayyare: Uçak.
zıyâ: Kaybolma, yok olma.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Bir gezi yazısının başarısı okuyucuda o yerle ilgili merak uyandırmasına bağlıdır. Bu amaca uygun olarak gezi yazısının akıcı ve anlaşılır bir dili olmalıdır. Yazı, okur için sıradan olanları değil, ilginç olanları anlatmalıdır. Bunun için de gezi yazarının gezip gördüğü yerle ilgili gözlem ve ayrıntıları seçerek ortaya koyması önemlidir. Yazar, gözlemlerine izlenim ve yorumlarını da katabilir.

Okuduğunuz metin Reşat Nuri'nin Millî Eğitim müfettişi olarak dolaştığı Anadolu ile ilgili gözlem ve izlenimlerinin ürünüdür.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metnin konusu ve yazılış amacı nedir? Metnin konusu ve yazılış amacı ile hedef kitlesi arasında nasıl bir ilişki vardır?

2. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz. Bu iletilerle ilgili görüşlerinizi ifade ediniz.

3. Metinde anlatılanlar başka hangi iletişim araçlarıyla ifade edilebilir? Gündelik hayattan örnekler vererek açıklayınız.

4. a. Metinde yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları belirleyiniz.

b. Yazarın otorayla ilgili olumlu düşüncelere sahip olmasının temel sebebi nedir? Metne dayalı olarak açıklayınız.

5. Reşat Nuri Güntekin, romancı kimliği ile öne çıkmış bir yazardır. "Çalıkuşu, Yeşil Gece, Acımak" gibi romanları geniş kitleler tarafından okunmuştur. Reşat Nuri, Anadolu insanının yaşantısını, sorunlarını, kaygı ve tasalarını, kişisel dünyalarını sade bir dille ortaya koymuştur. Yazar roman dışında hikâye, tiyatro eserleri ve gezi yazıları da yazmıştır. Buna göre okuduğunuz metni Reşat Nuri'nin Anadolu'ya, Anadolu insanına yaklaşımı bakımından değerlendiriniz.

6. Aşağıda verilen metinden yola çıkarak "Otoray Yolculuğu Niğde - Kayseri" adlı metnin dil ve anlatım özelliklerini sözlü olarak ifade ediniz.

Niğde'ye yaklaşıyorduk.

Yanımda oturan bir Niğdeli şehrin eteğini saran ağaç kümeleri arasında pek iyi seçemediğim bir noktayı işaret etti.

— Faruk Nafiz'in hanı, dedi.

Büyük şairin han sahibi olduğu günleri de inşallah görürüz. Fakat o yol arkadaşımın bana gösterdiği bina sadece Faruk Nafiz'in unutulmaz Han Duvaları şiirinde tasvir ettiği han idi.

Kıyafetinden anlaşıldığına göre Niğdeli arkadaş bir esnaf yahut işçi idi. Böyle olmakla beraber Han Duvarları'nı ve Faruk Nafiz'i biliyordu. Daha garibi trende ik gördüğü bir yabancının bu şiiri, şiirde tasvir edilen hanı ve Faruk Nafiz'i tanımamasını kabul etmiyor, ateş ve su nev'inden herkesçe malûm şeylerden bahseder gibi iki kelime ile bana maksadını anlattığına inanıyordu.

Güzel şiirin kudreti! İyi yazılmış bir manzum hikâye koskoca bir hanı, koynundaki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden alıyor, Faruk Nafiz'e mal ediyordu.

Mamafih aramızda ayakta duran ve bizi dinleyen uzun boylu bir sakallının "yok yahu... o han falanındır." diye öteki mal sahibinin hakkını da zıyadan kurtardığını itirafa mecburum.

Niğde ile Kayseri arasındaki yolu, Faruk Nafiz'in İstiklâl muharebesi senelerinde kona göçe üç günde aştığı o uzun mesafeyi, ben bugün otoray denen yeni icat bir alet içinde, âdeta uçarak geçiyorum.

7. Metni, "Bolu'nun Vasıfları" adlı metinle aktarılan bilgilerin niteliği, yazarların bakış açısı, dil ve anlatım bakımlarından karşılaştırınız.

Yazarın / Şairin Biyografisi

Reşat Nuri Güntekin (1889 - 1956)

İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oldu. Uzun süre edebiyat öğretmenliği, bir dönem milletvekilliği yaptı.

Reşat Nuri, ilk olarak Şair ve Yeni Mecmua dergilerinde yazı ve hikâyeler yayımlamaya başladı. "Hançer" ve "Eski Rüya" adlı iki oyunu 1920 ve 1921 yıllarında İstanbul Şehir Tiyatrosunda sahnelendi.

Asıl ününü, okumuş Türk kadınının köy, kasaba ve küçük kent yaşamı içindeki yaşam serüvenini yansıtan "Çalıkuşu" romanı ile kazandı. Daha sonraki romanları ile de değişmekte olan toplumun çelişkilerini yansıttı. Kırsal kesimden kasabaya, kasabadan büyük kente kadar her tabakadan kadın, erkek, okumuş, cahil, yaşlı, genç, sivil, asker, emekçi tipleri bulundukları çevre ile birlikte ele alarak Türk romanına yeni boyutlar kazandırdı.

Reşat Nuri Güntekin

Eserleri

Roman: *Gizli El, Çalıkuşu, Damga, Bir Kadın Düşmanı, Yeşil Gece, Acımak, Yaprak Dökümü, Kızılcık Dalları, Gökyüzü, Eski Hastalık, Değirmen, Miskinler Tekkesi, Kavak Yelleri...*

Hikâye: *Tanrı Misafiri, Sönmüş Yıldızlar, Leyla ile Mecnun...*

Oyun: *Hançer, Şemsiye Hırsızı, Felâket Karşısında, Eski Rüya, Gözdağı-Eski Borç, İstiklal, Bir Yağmur Gecesi...*

Metne Hazırlık

1. Başka kentleri, bölge ve ülkeleri gezip görmek bireyin yaşantısına ne katar? Açıklayınız.
2. Türkiye'nin hangi bölgesini gezmeyi daha çok isterdiniz?

3. METİN

YEŞİL YOL

Hopa Karadeniz'de son kasabamız. Şu ileride karadan denize uzanan burun Çoruh'un deltasıdır, onun biraz ötesinde Batum var. Hopa'nın arkasında Balıklı dağları dalgalı bir fon halinde geriliyor. Solunda, yani garbında Afyonbaba dağları ve sağında karaya amut olarak denize atılırcasına Sultanselim dağı. Sivri hörgüçleriyle göğe keskin keskin bir şeyler çizmektedir.

Künye Kalesi

Trabzon'da valiyken bile beldeler zapteden cihangir ruhlu Yavuz Rize'nin fethinden sonra şimdiki Batum'un yerinde bulunan Künye kalesini gözüne kestirmişti. Yavuz Hopa ilerisindeki o dağa çıkarak alacağı o kaleyi tarassut edermiş. Kale beyi bakmış bu şehzade valinin elinden kurtuluş yok, Müslümanlığı kabul edip kalenin anahtarlarını Yavuz'a teslim eder. Dağın heybetiyle taşıdığı ad birbirine uygun.

Sultan Selim'le Afyonbaba dağlarının arasında deniz geniş bir kavis çiziyor. Hopa bu kavsin ortasında ve hafif bir tepe dizisinin eteğindedir. Kıyıda belediye, hükûmet, otel, mektep, konak gibi yapılardan beyaz bir çizgi; çizginin arkasında çarşı; ve dizi halindeki tepelerde ayrı ayrı mahalleler. Bu üç binlik kasaba bu serpiliş ve yayılışla olduğundan bir misli daha büyük görünüyor. Körpe ama gelişgin.

Hopa'dan Trabzon'a kadar 240 kilometrelik yolu karadan gideceğiz. Yol daha ilk hamlede bahçeler ve korular içine daldı. Top top, ehram ehram, dalga dalga, koyu ormanlıklı tepelerin böğürlerinde; çeşit ağaçlı ve çeşit meyvalı bahçelerin sarmaşıklarla kapalı çitleri arasından; dalları birbirine kenetlenip gündüz içinde yeşil bir akşam tatlılığıyla uzanan koruların serinliğine gömülerek; tabiatın bu tufan halindeki feyzine şaşa şaşa gidiyoruz.

Sağ, sol; dağ, taş hep yeşil. Hattâ şosenin çakılları arasından fışkıran çimenler yüzünden yolun kendi de yemyeşil. Tabiatın hayatiyeti silindirin taşlarını bile yenerek meydana çıkmış. Öyle fıkır fıkır bir hayatiyet ki ne yapsan yerin altında kalmıyor. Otomobilimiz bir şosede değil zümrüt bir halı üstünden kayarak gitmektedir.

Arhavi'ye kadar yirmi beş kilometre hep böyle gittik. Arhavi Cika tepesinin altında. Bu tepenin zirvesi tuhaf bir şekilde eğrilerek istifhamlı bir kanca ucu gibi asabî asabî kıvrılmış. Kahvede oturuyoruz. Deniz kıyısında küçük bir tepe var, dipten sona kadar ağaçlar üstüste, sıkı sıkı, yığın yığın öyle bir hal almışlar ki tepenin kendinden bir karışlık yer görünmüyor. Buralarda tepelerin ve dağların kabartısı var, toprağı yok.

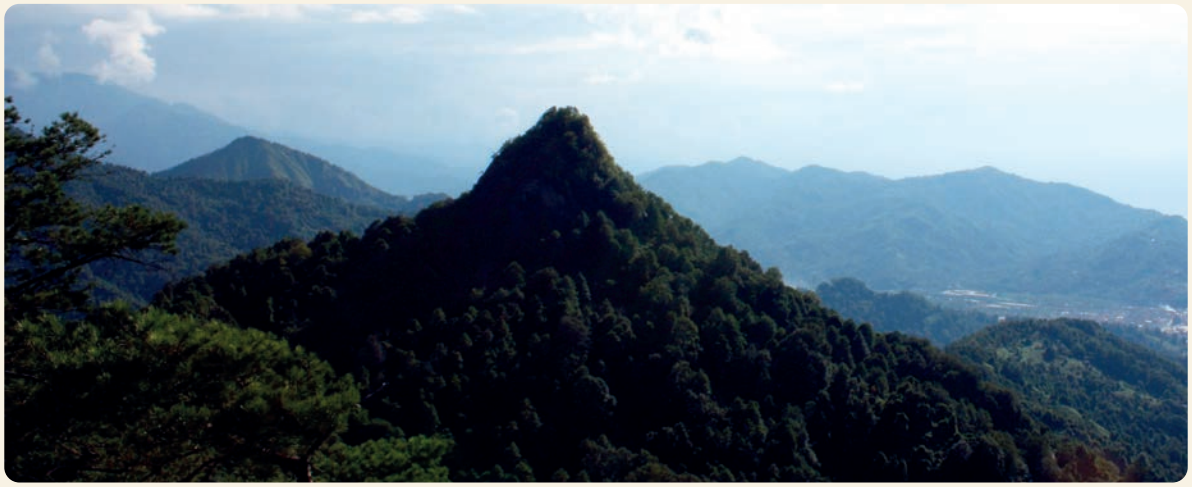

Cika Tepesi'nden bir görüntü.

Arhavi'den Viçe'ye kadar yirmi beş kilometre daha yol gene hep öyle devam ediyor. Yol böyle devam edip gittikçe gözümüz yalnız yeşile doyuyor değil, yeşil, ruhumuza da doluyor. Sağa bak yeşil, sola bak, yukarı bak ve çiğnediğin yola bak, hep yeşil. Artık denizaltı âlemlerinin hulyalı zebercetliği içinde gidiyor gibiyiz.

Bu ne kadar dere bu? Hopa'dan beri her birkaç kilometrede bir dere. Hep köpüklü, gürbüz, aceleci dereler. Renkleri de bildiğimiz sulara benzemiyor. İki taraflarındaki tufanlı yeşillikleri eme eme, maviyle yeşil arası, hususî ısmarlanmış çiniler gibi yeşilden de maviden de bambaşka bir hal almışlar.

Hep karalar içinde kıvrılan yol Viçe'ye varmak için gene denize kavuştu. Burası güzel bir nahiye merkezi. Kasabanın ortasında azametli bir ıhlamur ağacı var. Birkaç metre kutrundaki ve üç dört adamın kucaklamayacağı kalınlıktaki gövdesini minarelerden daha yükseğe kaldırarak, dört tarafa ahenkli ahenkli uzattığı, herbiri bir ağaç gibi gürbüz dallarıyla selatin camilerinin kubbeleri kadar bir sahayı kaplayan bu heybetli ıhlamurun dibine çepçevre halkalandırılmış yüksekçe peyke üstünde serinleye serinliye kahve içmek öyle keyifli, öyle keyifli ki...

Kasabadan ayrılınca upuzun Pisala köprüsü. Dereler artık nehirleşiyor gibi; daha sıklaşan, daha dolgunlaşan dereler. Buharın kanadı olan bulut ileriden Kafkas dağlarını, beriden Karadeniz silsilesini aşamadığı için bulutlar hep buralarda toplanıyor ve buharın deposu olan deniz, bulutun cazibesi olan dağ, dağın yavrusu olan dere, dereyi gürbüzleten orman, ormanı yetiştiren buhar işte hep birbiriyle kucak kucağa. Tabiat şuurunu kaybetmiş vecidli bir sarhoş gibi neyi var neyi yoksa hepsini fırlatıp fışkırtmış.

Eskiden Atina denen Pazar'a varmak için gene karayı bırakarak denize iniyoruz. Hopa'dan beri hep karaların dalgalı koynunda, hep hafif çıkışlar belirsiz inişler, tatlı dolanışlarla, hep bahçeler ve

koruluklar içinde kıvrılan yeşil yol Arhavi, Viçe, Pazar gibi mühimce yerlere uğrayınca, böyle fasıla fasıla, bir garnitür şeridi gibi, denize incili birer düğmeyle ilmikleniyor.

Pazar; burası artık yeşilliğin son tekâsüfe, bahçelerin son gürbüzlüğe, meyvaların son bolluğa erdiği yer. Pazar Karadeniz elmacılığının merkezidir. Almanların demir elma dedikleri ve mayhoşluğuna bayıldıkları elma. Şekli beyzî, rengi yeşil kırmızı, teni şeffaf, kokusunu uzun zaman saklayabilen ve bütün bu meziyetleriyle beraber uzun yolculuklara dayanıklı olduğu için ambalâja çok iyi gelen elma.

Senede on, on beş milyon kilo ihracat yapılan elmacılığı başıbozukluktan kurtarmak için şimdi Pazar'da (...) iki fabrika yapılıyor. Biri ambalâj için, bu sayede birinci sınıf yaş elmalar emniyetle sevkolunacak. Diğeri kurutma fabrikası; ikinci ve üçüncü sınıf elmalar da bu sayede zebil olmaktan kurtulacak. Yeşil yol, bahçeler ve koruluklar yolu; güzelliğin, şiirin, hulyanın yolu, bir de bakacağız ki az zamanda zenginliğin de yoludur.

Pazar'dan sonra yol gene bahçeler, koruluklar, çamlıklar içinde, fakat denizi bırakmayarak, yeşilin güzelliğine mavinin dilberliğini de katarak gidiyor. Buralarda yalnız güzellik değil insan da bol. Yol kıyılarında öbek öbek çocuklara rastlıyoruz. İç Anadolu'nun uçsuz bucaksız boş ovalarını düşündüm. Oralarda toprak insana hasret, buralarda insan toprağa.

(...)

Fakat ne iyi ruhlu insanlar. Yerin fevkalâde güzelliği ruhlarda da kötülük bırakmıyor olacak. Kaza hududu içinde yetmiş bin nüfus olan Of'ta hapishane yoktur. Aylarda değil, yıllarda bir, kazaen bir hâdise olursa suçluyu bir bakkal dükkânında hapsediyorlar. Zaten bu kadar cennet yere şeytanî ruh yakışır mı? Yeşil yol her mânasıyla cennet.

İsmail Habip Sevük
Yurttan Yazılar

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

amut: Dik durma.
azametli: Ulu, çok büyük.
beyzî: Yumurta biçiminde, söbe, oval.
cihangir: Dünyaya egemen olan, dünyanın büyük bölümünü ele geçiren kimse.
ehram: Piramit.
fasıla: Aralık, ara, kesinti.
feyiz: Verimlilik, gürlük, olgunluk bereket.
garnitür: Herhangi bir şeyi ona uygun nitelikte tamamlayan nesne.
heybet: Korku ile birlikte saygı uyandıran görünüş, büyüklük, ululuk.
hörgüç: Devenin sırtındaki tümsek, çıkıntı.
ilmiklenmek: Bağlanmak, düğümlenmek.
kavis: Doğru ve düz olmayan bir noktasında yön değiştiren, eğmeç, eğri.
kutur: Çap.
peyke: Alçak, tahta sedir.
selatin cami: Sultanların yaptırdığı camilere verilen ad.
tarassut etmek: Gözleme, gözetleme, dikkatle bakma.
tekâsüf: Bir araya gelme, toplanma, sıkışma.
zebercetlik: Zebercet adlı süs taşının yeşilliği.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dünya edebiyatında gezi yazısı türünde eser verenlerin başında Herodotos (Heredot), Marco Polo (Marko Polo) ve İbni Batuta gelir.

Türk edebiyatında 16. yüzyılda Babürşah'ın Doğu Türkçesiyle yazdığı "Babürname" ve Seydi Ali Reis'in "Mir'atül Mamalik" adlı eserleri gezi türünün ilk örnekleri kabul edilir.

18. yüzyılda, Yirmisekiz Çelebi Mehmet ve Ahmet Resmî Efendi tarafından yazılan sefaretnameler de gezi türünün örneklerindendir.

Tanzimat'tan sonra, Avrupa'yı ve başka ülkeleri dolaşan yazarlar arasında gezi notlarını yazma merakı da artmıştır. Namık Kemal, Ali Bey, Ziya Paşa gibi sanatçılar yurt dışı gezilerini anlattıkları eserler vermişlerdir. Türk edebiyatında gezi yazısı türünde eser veren yazarlardan bazıları ve bunların eserleri şunlardır: Ahmet Mithat Efendi, "Avrupa'da Bir Cevelan"; Direktör Ali Bey "Seyahat Jurnali"; Ahmet İhsan Tokgöz, "Avrupa'da Ne Gördüm"; Cenap Şahabettin, "Hac Yolunda, Afak-ı Irak, Avrupa Mektupları"; Ahmet Haşim, "Frankfurt Seyahatnamesi"; Falih Rıfkı Atay, "Denizaşırı, Taymis Kıyıları, Yolcu Defteri"; Selahattin Batu, "Romancero, İsviçre Günleri"; Reşat Nuri Güntekin, "Anadolu Notları"; Azra Erhat, "Mavi Yolculuk"; Haldun Taner, "Düşsem Yollara Yollara"; Attilâ İlhan, "Abbas Yolcu"; Erdal Öz, "Allı Turnam".

Okuduğunuz metin, Cumhuriyet Dönemi önemli gezi yazarlarından İsmail Habip Sevük'ün yurt içi gezisini ele almaktadır. İsmail Habip Sevük gezilen yer hakkında yerli ve yabancı kaynaklardan da bilgiler vermiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Aşağıdaki cümlelerde altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin ediniz. Tahminlerinizin doğruluğunu Türk Dil Kurumunun sözlüklerinden kontrol ediniz.

Hep köpüklü, gürbüz, acelesi dereler.

Tabiat şuurunu kaybetmiş vecidli bir sarhoş gibi neyi var neyi yoksa hepsini fırlatıp fışkırtmış.

Diğerleri kurutma fabrikası; ikinci ve üçüncü sınıf elmalar da bu sayede zebil olmaktan kurtulacak.

Kaza hududu içinde yetmiş bin nüfus olan Of'ta hapishane yoktur.

2. "Yeşil Yol" adlı metinde nereler tanıtılmıştır? Bu yerlerin belirgin özellikleri nelerdir?

3. Metinde yazarın gözlem ve izlenimlerini yorumlayarak aktardığı ifadelere örnekler veriniz.

4. Metindeki tarihî unsurları belirleyiniz. Bunların metnin içeriğine nasıl bir katkıda bulunduğunu söyleyiniz.

5. Metne göre yazarın gezi sonunda zihninde gezip gördüğü yerlerle ilgili hangi fikirler oluşmuştur? Metni, metinden yansıyan fikrî, felsefi siyasi veya estetik açıdan değerlendiriniz.

6. Metni okuduktan sonra anlatılan yerleri gezip görme isteğiniz uyandı mı? Metnin sizi etkileyen özellikleri nelerdir?

7. Metni "Otoray Yolcuları" adlı metinle karşılaştırınız. Bu karşılaştırma sonucunda metnin hangi bakımlardan "Bolu'nun Vasıfları" adlı metinle benzerlik taşıdığını belirtiniz.

8. Gezi yazısı türünde eser vermiş önde gelen yerli ve yabancı yazarlara ve bunların eserlerine örnekler veriniz.

Yazarın / Şairin Biyografisi

İsmail Habip Sevük (1892 - 1954)

Edremit'te doğdu. Yükseköğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesinde tamamladı. Edebiyat öğretmenliği yaptı. Sinop'tan milletvekili seçilerek parlamentoya girdi.

İlk yazıları Kurtuluş Savaşı yıllarında Kastamonu'da çıkan Açıkgöz gazetesinde yayımlanan Sevük, daha sonra edebiyat tarihine yönelik araştırmaları ile tanındı. İlk büyük çalışması "Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi" adlı eseri ile bu alanda büyük bir ün kazandı. Gezi ve anı türlerinde de eser veren yazar, yazılarında kendisine özgü bir üslup oluşturdu.

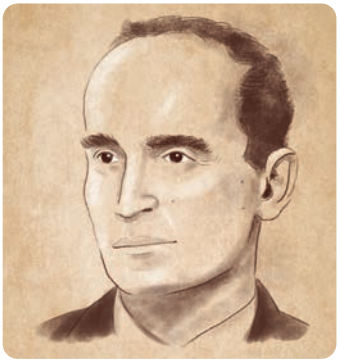

İsmail Habip Sevük

Eserleri

Gezi: *Tuna'dan Batı'ya, Yurttan Yazılar.*

Anı: *O Zamanlar, Atatürk İçin.*

Araştırma-İnceleme: *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi, Edebî Yeniliğimiz, Avrupa Edebiyatı ve Biz...*

Dil Bilgisi

☛ Aşağıdaki parçadaki cümlelerin yüklemlerine göre çeşitlerini belirleyiniz.

Bağ ve bahçeleri gayet çoktur. Yiyecek ve içeceğinden methe değerleri beyaz kiraz ve bozasıdır. Bir nevi bardakları olur ki reâya ve berâyâsı buna "boduç" derler. Halkının çoğu tüccar ve kibardır. Dağlarında çam çok olduğundan ahalisi çam tahtası ticaret yaparlar. Bolu tahtası İstanbul'da makbuldür. Bu şehrin batısında iki konak yerde deniz kenarında Akçaşar iskelesi vardır. Ereğli, Bartın, Hisarönü iskeleleri de Bolu sancağı içindedir.

☛ Aşağıdaki metinde yer alan cümlelerin yapılarına göre çeşitlerini belirleyiniz.

Bazı şakacı yolcular lüks kısma Lortlar kamarası, ötekine Avam kamarası adını takmışlar.

Bu otoray, yolları âdeta çocuk oyuncağına çevirmiş. Meselâ, Kayserililer bizim Ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor bahçelerinde eğlenmeye gidiyorlar.

Şoför, daha doğrusu makinistin bana anlattığına göre Adana ve Kayseri'de oturan iki akraba, meselâ bir ana kız, pazar sabahları bulundukları yerden hareket ediyor, öğleyin Ulukışla'da birleşiyorlar; akşama doğru yine evlerine dönüyorlarmış.

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlı karıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. Otoray, son derece munis bir dekor arasından akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola, kâh arkaya geçerek akşam ışıklarıyla sararıp kızaran ovalara bakıyordum.

☛ "Yeşil Yol" adlı metinden alınan aşağıdaki parçadaki eksiltili cümleleri tespit ediniz.

Sultan Selim'le Afyonbaba dağlarının arasında deniz geniş bir kavis çiziyor. Hopa bu kavsin ortasında ve hafif bir tepe dizisinin eteğindedir. Kıyıda belediye, hükûmet, otel, mektep, konak gibi yapılardan beyaz bir çizgi; çizginin arkasında çarşı; ve dizi halindeki tepelerde ayrı ayrı mahalleler. Bu üç binlik kasaba bu serpiliş ve yayılışla olduğundan bir misli daha büyük görünüyor. Körpe ama gelişgin.

(...)

Sağ, sol; dağ, taş hep yeşil. Hattâ şosenin çakılları arasından fışkıran çimenler yüzünden yolun kendi de yemyeşil. Tabiatın hayatiyeti silindirin taşlarını bile yenerek meydana çıkmış. Öyle fıkır fıkır bir hayatiyet ki ne yapsan yerin altında kalmıyor. Otomobilimiz bir şosede değil zümrüt bir halı üstünden kayarak gitmektedir.

(...)

Hep karalar içinde kıvrılan yol Viçe'ye varmak için gene denize kavuştu. Burası güzel bir nahiye merkezi. Kasabanın ortasında azametli bir ıhlamur ağacı var. Birkaç metre kutrundaki ve üç dört adamın kucaklamayacağı kalınlıktaki gövdesini minarelerden daha yükseğe kaldırarak, dört tarafa ahenkli ahenkli uzattığı, herbiri bir ağaç gibi gürbüz dallarıyla selatin camilerinin kubbeleri kadar bir sahayı kaplayan bu heybetli ıhlamurun dibine çepçevre halkalandırılmış yüksekçe peyke üstünde serinleye serinliye kahve içmek öyle keyifli, öyle keyifli ki...

İKİNCİ PARAGRAF YERİNE EKSİLTİLİ CÜMLE OLAN BAŞKA

İMLA VE NOKTALAMA

☛ Aşağıda verilen parçadaki imla yanlışlarını belirleyerek doğru yazımların nasıl olması gerektiğini söyleyiniz.

Kıyafetinden anlaşıldığına göre Niğde'li arkadaş bir esnaf yahut işçi idi. Böyle olmakla beraber Han Duvarlarını ve Faruk Nafiz'i biliyordu. Daha garibi trende ik gördüğü bir yabancının bu şiiri, şiirde tasvir edilen hanı ve Faruk Nafiz'i tanımamasını kabuletmiyor, ateş ve su nev'inden herkesce malûm şeylerden bahseder gibi iki kelime ile bana maksadını anlattığına inanıyordu.

Güzel şiirin kudreti! İyi yazılmış bir manzum hikaye kos koca bir hanı, koynundaki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden alıyor, Faruk Nafiz'e mal ediyordu.

Mamafih aramızda ayakta duran ve bizi dinleyen uzun boylu bir sakallının "yok yahu... o han falanındır." diye öteki mal sahibinin hakkında zıyadan kurtardığını itirafa mecburum.

☛ Aşağıda verilen parçada tırnak işaretinin (" ") hangi görevlerde kullanıldığını söyleyiniz.

Pâdişah tarafından Beyinin hass-ı hümâyunu "300122" akçedir. 14 zeâmet, 55 tımarı vardır. Çeribaşısı, alay beyisi var. Kanun üzere cebelileriyle 2800 kılıç askeri olur. Sekizyüz adam kadar da beyinin ve çeribaşısının olur. Üçyüz akçalı şerif kazadır. Beş nâhiyesi vardır. Birincisi "Etrâfı şehir" nâhiyesi, ikincisi "Gökçesu" nâhiyesi, üçüncüsü "Sazak-Gerede" nâhiyesi, dördüncüsü "Dörtdivan" nâhiyesi, beşincisi "Yığılca" nâhiyesidir. Kadısına senede beşbin kuruş verilir. Beyine onbin kuruş... amma burada gayet adâlet hareket etmek gerekir. Meşrû olmayan yoldan birkaç akçe alınsa hemen reâyâsı üç günde İstanbul'a varıp, şikâyet ederek zâlim hâkimin hakkından gelirler.

☛ Aşağıdaki metinde kullanılan noktalama işaretlerinden hangileri günümüzdeki imla kurallarına uygun değildir? Bunları tespit ederek düzeltiniz.

Bisikletin ilk icadı zamanlarında ona verilen şeytan arabası ismini bu otoraya saklamak lâzımmış! Otoray görünüşte yirmi otuz kişilik büyücek bir otobüs. Fakat ikisi arasında âdeta nalınlı adam ile patenli adam farkı var. Otobüsün mütemadiyen taşla, toprakla boğuşmasına mukabil otoray, cilâlı çelik raylar üstünde yağ gibi kayıyor.

Ulukışla ile Kayseri arasında günde iki sefer yapan bu arabaların, şoförün arkasında dört maroken koltuğu, camekânlı bir kapı ile buradan ayrılan geri tarafında da yirmi, otuz kişilik kanepesi var.

Bazı şakacı yolcular lüks kısma Lortlar kamarası, ötekine Avam kamarası adını takmışlar.

Bu otoray, yolları âdeta çocuk oyuncağına çevirmiş. Meselâ, Kayserililer bizim Ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor bahçelerinde eğlenmeye gidiyorlar.

Şoför, daha doğrusu makinistin bana anlattığına göre Adana ve Kayseri'de oturan iki akraba, meselâ bir ana kız, pazar sabahları buldukları yerden hareket ediyor, öğleyin Ulukışla'da birleşiyorlar; akşama doğru yine evlerine dönüyorlarmış.

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlı karıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. Otoray, son derece munis bir dekor arasından akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola, kâh arkaya geçerek akşam ışıklarıyla sarıp kızaran ovalara bakıyordum.

YAZMA

A) YAZMA TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Gezi Yazısı

Gezi yazılarında amaç anlatılan yerle ilgili kişilerde merak uyandırmaktır. Bu nedenle gezilen yerle ilgili bilgiler verilir, o yerin görülmeye değer özellikleri, doğal ve tarihî güzellikleri anlatılır. Halkın gelenek ve görenekleri ve yaşam tarzı ile ilgili bilgiler verilir.

Gezi yazarı, gözlemlerine yorumlarını da katabilir; gördüklerinin yanında duyduklarına da yazısında yer verebilir.

Bu tür yazılarda objektif bir tutum sergilenmeli, açık ve akıcı bir dil kullanılmalıdır. Gezi yazılarında daha çok betimleyici ve öyküleyici anlatım biçimleri kullanılırken açıklayıcı anlatım biçimine de başvurulabilir. Gezi yazılarında resim, fotoğraf, çizim vb. görsel unsurlara da yer verilebilir.

B) UYGULAMA

☛ Gezdiğiniz bir yer hakkında gözlem, tanıklık, duygu, düşünce ve izlenimlerinizi anlatan bir yazı yazınız. Yazınıza başlamadan önce:

- Araştırma yapınız.
- Anlatım tarzı belirleyiniz.
- Betimleme yapınız.
- Farklı cümle yapıları (devrik, kurallı vb.) kullanınız.
- Görselden yararlanınız ve gözlem tekniğine yer veriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM

A) SÖZLÜ İLETİŞİM TÜR VE TEKNİKLERİNİ TANIMA

Sunum

Hazırlanan bir yazıyı, bir topluluğa sunarken kişinin her şeyden önce kendine güven duyması, bunun için de topluluk karşısında nasıl davranması gerektiğinin bilincinde olması gerekir. Sunum yapan kişi heyecanını kontrol altında tutmak için dinleyicileri kendisini denetleyen kişiler olarak değil, kendisinden yararlanmak isteyen kişiler olarak görmelidir.

Sunum yapan kişi kendisini sıkıntıya sokma ihtimali olan her türlü olaya hazırlıklı olmalı ve soğukkanlı bir ruh hâli içinde olmalıdır. Sunuma başlamadan önce konuyla ilgili motive edici sözlerin söylenmesi dinleyicinin dikkatini çekmede faydalı olacaktır.

Sunum yapılırken nefes kontrol edilmeli ve anlatımda aceleci olunmamalıdır.

Sunum sonrasında dinleyicilerin sorularına tartışmaya girmeden açık ve net cevap verilmelidir.

Konuşma esnasında gereksiz ses (eee, hım...) ve kelimelerini (işte, şey, yani...) dinleyenleri rahatsız edecek düzeyde kullanmaktan kaçınılmalıdır.

Beden dili doğru ve etkili kullanılmalıdır.

B. UYGULAMA

☛ Yazdığınız gezi yazılarını arkadaşlarınıza sununuz.

☛ Sunum yaparken sunumla ilgili verilen bilgileri göz önünde bulundurunuz.

☛ Arkadaşlarınızdan metninizi, konu akışındaki uyum, olaylar, bilgiler ve düşünceler arasındaki tutarlılık açısından değerlendirmelerini isteyiniz.

9. ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki cümlelerin bildirdiği yargılar doğruysa yay ayraç içine "D", yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Gezi yazıları açık ve akıcı bir anlatıma sahip olmalıdır.

2. ( ) Gezi yazılarında nesnel bir tutum sergilenmelidir.

3. ( ) Türk edebiyatında gezi yazısının ilk örneği Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sidir.

4. ( ) Cenap Şahabettin, "Frankfurt Seyahatnamesi" adlı eseriyle gezi türünün başarılı bir örneğini vermiştir.

5. ( ) Tanzimat sanatçılarından Namık Kemal, Ali Bey ve Ziya Paşa yurt dışında gezip gördükleri yerlerle ilgili gezi yazıları yazmışlardır.

B. Aşağıdaki cümlelerde noktalı yerlere uygun kelimeleri yazınız.

1. Gezi yazılarında görülenlerin yanında ..... ve ..... yer verilir.

2. Gezi yazılarının diğer bir adı da ..... dir.

3. "Babürname" 16. yüzyılda ..... tarafından Doğu Türkçesiyle günlük-anı-gezi tarzında yazılmış bir eserdir.

4. Gezi yazarının ..... gücünün yüksek olması gerekir.

5. "Denizaşırı", "Taymıs Kıyıları", "Yolcu Defteri" ..... gezi türündeki önemli eserleridir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

1. Aşağıdakilerden hangisinde gezi yazılarında daha çok kullanılan anlatım biçimleri bir arada verilmiştir?

A) Öyküleme - açıklama
B) Açıklama - betimleme
C) Tartışma - açıklama
D) Öyküleme - tartışma
E) Betimleme - öyküleme

2. Aşağıdakilerden hangisi gezi türünde bir eser değildir?

A) Hac Yolunda
B) Avrupa'da Bir Cevelan
C) Kırk Yıl
D) Mavi Yolculuk
E) Anadolu Notları

3. Aşağıdaki yazar - eser eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

Yazar	Eser
A) Seydi Ali Reis	Mir'atül Memalik
B) Evliya Çelebi	Seyahatname
C) Selahattin Batu	İsviçre Günleri
D) Ahmet Haşim	Afak-ı Irak
E) Ahmet İhsan Tokgöz	Avrupa'da Ne Gördüm

4. Evliya Çelebi, "Seyahatname" adlı eserinin ilk cildinde hangi şehri anlatmıştır?

A) Bursa
B) İstanbul
C) Konya
D) Selanik
E) Viyana

5. Aşağıdakilerden hangisi gezi yazısının özelliklerinden değildir?

A) Ruh tahlillerine yer verilmesi
B) Rahat okunan akıcı bir dille yazılması
C) Gözlem ve izlenimlere dayanması
D) Bazı bilim dalları için yardımcı kaynak özelliği taşıması
E) Tasvirlerin önemli yer tutması

6. Aşağıdakilerden hangisinde virgülden önceki bölüm eksiltili bir cümledir?

A) Dalaman'dan sonra Marmaris'te bir çay molası, ardından dağlara tırmanıyoruz.

B) Şoförlere kök söktüren bir yolmuş bu, diğer taraftan güzelliğine diyecek söz yok.

C) Keskin virajlar aşıyoruz durmadan, her tırmanışta bir başka güzellik çıkıyor karşımıza.

D) Çam ağaçlarının kokusu dağları tütsülüyor, doğanın güzelliğini bastırıyor durmadan.

E) Altmış kilometre sonra dağlar geride kalıyor artık, birden bembeyaz bir tatil köyüne varıyoruz.

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, imla yanlışı yapılmıştır?

A) Askerlerin 3'te 2'si otuz yaşın üzerindeymiş.

B) Asker adaylarını 10'ar kişilik gruplara ayırdılar.

C) Buradaki askerî birlik, eğitime ilk kez 2001'de başlamış.

D) Bu birliğin nüfusunun 30 bini aştığı söyleniyor.

E) Birinci bölükte, 7'nci koğuşta yatmamız söylendi.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Gezi türü ile anı türü arasındaki benzerlikler nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Gezi yazılarının kültür hayatına katkısı nasıl olur?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

D. Aşağıda verilen eserleri yazıldığı döneme göre doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Dönem

1. Tanzimat Dönemi .....

2. Servetifünun Dönemi .....

3. Cumhuriyet Dönemi .....

Eser

a. Düşsem Yollara Yollara

b. Avrupa'da Bir Cevelan

c. Mir'atül Memalik

ç. Afak-ı Irak

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE	A	1. D 2. D 3. Y 4. Y 5. D 6. Y 7. D
	B	1. tarih 2. edebiyat 3. dil coğrafyası 4. hakan 5. divan 6. Divan-ı Hikmet 7. Orta Türkçe Çağı 8. Çağdaş Türkçe Çağı
	C	1. B 2. B 3. C 4. E 5. B 6. C 7. D 8. C 9. D 10. A
	D	1. c 2. d 3. ç 4. a
2. ÜNİTE	A	1. D 2. D 3. Y
	B	1. Dede Korkut Hikâyeleri 2. sade, nesir 3. Kutadgu Bilig 4. Samipaşazade Sezai
	C	1. C 2. C 3. A 4. B 5. D 6. B 7. A 8. E 9. C 10. D 11. C
	D	1. d 2. ç 3. c 4. b
3. ÜNİTE	A	1. D 2. Y 3. Y 4. D
	B	1. yazılı 2. 11 ile 13 3. matla, makta 4. Nedim
	C	1. E 2. D 3. E 4. A 5. D 6. B 7. C 8. C 9. B
	D	1. c 2. ç 3. a 4. b
4. ÜNİTE	A	1. D 2. D 3. Y
	B	1. efsaneler 2. İslami Dönem 3. Bozkurt
	C	1. E 2. E 3. B 4. C 5. D 6. A 7. D 8. B 9. D 10. D
	D	1. ç 2. b 3. e 4. a 5. c
5. ÜNİTE	A	1. D 2. Y 3. Y 4. D
	B	1. hikâye, oyun 2. realizm 3. olay örgüsü
	C	1. A 2. E 3. C 4. D 5. E 6. D 7. A 8. B
	D	1. c 2. ç 3. b 4. a
6. ÜNİTE	A	1. D 2. Y 3. D 4. Y 5. D
	B	1. Darülbedayinin 2. Tanzimat 3. Karagöz 4. modern tiyatronun 5. hayalî, hayalbaz, Karagözcü
	C	1. E 2. D 3. A 4. D 5. B 6. A 7. C 8. B 9. C 10. A 11. D
	D	1. ç 2. b 3. a
7. ÜNİTE	A	1. D 2. Y 3. Y 4. Y 5. D
	B	1. tarihsel araştırmalara 2. Orhun Âbideleri 3. Gazavatname - sefaretnameler 4. Tabsıra 5. doğallık
	C	1. E 2. D 3. C 4. A 5. E 6. E 7. A 8. C 9. C 10. B 11. A 12. D 13. E
	D	1. b 2. a 3. ç 4. c
8. ÜNİTE	A	1. D 2. D 3. Y 4. Y
	B	1. giriş - Gelişme - Sonuç 2. Güncel olaylarla / büyük bir kesimini 3. muhabir 4. güncellenebilmesidir 5. genel ağa
	C	1. D 2. E 3. A 4. D 5. D 6. E 7. D 8. B 9. C 10. B 11. C 12. C 13. A 14. B 15. B
	D	1. ç 2. d 3. c 4. a
9. ÜNİTE	A	1. D 2. D 3. Y 4. Y 5. D
	B	1. gözlemlere yorumlara 2. seyahatname 3. Babürşah 4. gözlem 5. Fatih Rıfkı Atay'ın
	C	1. E 2. C 3. D 4. B 5. A 6. A 7. B
	D	1. b 2. ç 3. a

EKLER

METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, okuma becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Formda verilen maddeleri okuyarak size en uygun bölüme (X) işareti koyunuz.

		EVET	KISMEN	HAYIR
1.	Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını belirlerim.			
2.	Metnin temasını ve konusunu belirlerim.			
3.	Metnin, ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirlerim.			
4.	Metindeki açık ve örtük iletileri belirlerim.			
5.	Metnin tür özelliklerini belirlerim.			
6.	Metin türlerinin ortaya çıkması ve çeşitlenmesinde etkili olan unsurları belirlerim.			
7.	Metnin türünün edebiyat tarihi içindeki gelişimini kavrarım.			
8.	Edebî türlerin Türk ve dünya edebiyatındaki önemli eserlerini tanırım.			
9.	Metindeki anlatım biçimlerinin işlevlerini belirlerim.			
10.	Metnin anlam özelliklerini etkileyen kültürel ve mitolojik unsurları belirlerim.			
11.	Metnin dil bilgisi özelliklerini belirlerim.			
12.	Metnin üslup özelliklerini belirlerim.			
13.	Şiirde ahengi sağlayan unsurları belirler ve bunların şiire katkısını değerlendiririm.			
14.	Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü belirlerim.			
15.	Şiirin şekil özelliklerinin içerikle ilişkisini belirlerim.			
16.	Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatların işlevlerini belirlerim.			
17.	Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirlerim.			
18.	Öyküleyici metinlerde olay örgüsünü belirlerim.			
19.	Öyküleyici metinlerde şahıs kadrosunun özelliklerini belirlerim.			
20.	Öyküleyici metinlerde zaman ve mekânın özelliklerini belirlerim.			
21.	Öyküleyici metinlerde çatışmaları belirlerim.			
22.	Öyküleyici metinlerde anlatıcı ve bakış açısının işlevlerini belirlerim.			
23.	Öyküleyici metinlerdeki anlatım teknikleri ve ögelerinin işlevlerini belirlerim.			

YAZMA DEĞERLENDiRME FORMU

Bu form, yazma becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Formda verilen maddeleri okuyarak size en uygun bölüme (X) işareti koyunuz..

		EVET	KISMEN	HAYIR
1.	Yazacağım metnin konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirlerim.			
2.	Yazımda kullanacağım olay, düşünce ve bilgileri belirlerim.			
3.	Yazma konumla ilgili araştırmalar yaparım.			
4.	Yazımın konusunu sınırlandırırım.			
5.	Yazımın ana düşüncesini belirlerim.			
6.	Yazımda kullanacağım yardımcı düşünceleri belirlerim.			
7.	Yazılarımda düşünceyi geliştirme yollarından yararlanırım.			
8.	Metin türlerinin özelliklerini dikkate alarak yazarım.			
9.	Yazacağım metni planlarım.			
10.	Yazma planından hareketle taslak metin oluştururum.			
11.	Duygu ve düşüncelerimi farklı cümle yapılarını kullanarak yazarım.			
12.	Duygu ve düşüncelerimi açık ve etkili biçimde ifade eden paragraflar yazarım.			
13.	Yazılarımı cümle ve paragraflar arasındaki ilişkileri dikkate alarak yazarım.			
14.	Metin türüne uygun anlatım tür ve tekniklerini kullanırım.			
15.	Yazılarımda farklı kaynaklardan etik kurallar çerçevesinde yararlanırım.			
16.	Taslak metni geliştiririm.			
17.	İyi bir anlatımda bulunması gereken özellikleri dikkate alarak yazarım.			
18.	Metni içerik açısından düzeltirim.			
19.	Metni biçim özellikleri açısından düzeltirim.			
20.	Yazdığım metni başkalarıyla paylaşırım.			
21.	Ürettiğim ve paylaştığım metinlerin sorumluluğunu üstlenirim.			

KONUŞMA DEĞERLENDiRME FORMU

Bu form, konuşma becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Formda verilen maddeleri okuyarak size en uygun bölüme (X) işareti koyunuz.

		EVET	KISMEN	HAYIR
1.	Konuşmanın konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirlerim.			
2.	Konuyla ilgili gözlem, inceleme veya araştırma yaparım.			
3.	Konuşma metnini planlarım.			
4.	Konuşma planına uygun olarak konuşma kartları hazırlarım.			
5.	Konuşmamda yararlanacağım görsel ve işitsel araçları hazırlarım.			
6.	Konuşmama uygun sunu hazırlarım.			
7.	Konuşma provası yaparım.			
8.	Boğumlama, vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ederek konuşurum.			
9.	Konuşurken gereksiz ses ve kelimeler kullanmaktan kaçınırım.			
10.	Konuşmamda beden dilini doğru ve etkili biçimde kullanırım.			
11.	Konuşmama etkili bir başlangıç yaparım.			
12.	Konuşmamın içeriğini zenginleştiririm.			
13.	Konuşmamda önemli noktaları vurgulayan ve konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanırım.			
14.	Konuşmamı etkili bir biçimde sonlandırırım.			
15.	Konuşmamda süreyi verimli kullanırım.			
16.	Konuşmamda teknolojik araçları etkili biçimde kullanırım.			

DİNLEME DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, dinleme becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Formda verilen maddeleri okuyarak size en uygun bölüme (X) işareti koyunuz.

		EVET	KISMEN	HAYIR
1.	Dinleme amacımı belirlerim.			
2.	Amacıma uygun dinleme tekniklerini kullanırım.			
3.	Dinlediğim konuşmanın konusunu ve ana düşüncesini tespit ederim.			
4.	Dinlediğim konuşmada konu akışını takip ederim.			
5.	Dinlediklerimi özetlerim.			
6.	Dinlediğim konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirlerim.			
7.	Dinlediklerimi ön bilgilerimle karşılaştırırım.			
8.	Dinlediğim konuşmanın tutarlılığını sorgularım.			
9.	Dinlediğim konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgularım.			

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

A

ahenk: Uyum.

ahenk unsuru: Şiirde uyumu sağlayabilmek için kullanılan ölçü, kafiye, redif, kelime tekrarı, aliterasyon, asonans gibi unsurlardan her biri.

ağıt: Ölen kişinin iyi özelliklerinin, ölümünden duyulan acının dile getirildiği koşma nazım biçiminde söylenen şiir türü.

ana düşünce: Konuyla ilgili olarak ortaya konulan temel düşünce, ana fikir.

anı: Yaşanmış olayların anlatıldığı yazı türü, hatıra.

anlatıcı: Masal, efsane, öykü, roman gibi anlatmaya dayalı türlerde anlatma görevini gerçekleştiren kimse.

Arap alfabesi: Genellikle Müslümanlar tarafından kullanılan, sağdan sola doğru yazılan alfabe.

aruz ölçüsü: Hecelerin uzunluk ve kısalık, kapalılık ve açıklık değerlerine göre çeşitli ses kalıplarından oluşmuş divan şiiri ölçüsü.

âşık: Halk ozanı ya da saz şairi.

B

bent: İkiden daha fazla dizeden oluşmuş, kendi içinde bütünlük taşıyan şiir bölümü.

betimleyici anlatım: Bir varlığı, bir olayı, bir durum ya da yeri göz önünde canlanacak biçimde anlatma.

biyografi: Topluma mal olmuş kişilerin hayatlarını, eserlerini, görüş ve düşüncelerini anlatmak amacıyla yazılmış eser, yaşam öyküsü.

bozlak: Türk halk edebiyatında konusunu acıklı olaylardan alan uzun hava türkü türü.

Buda dini: Hindistan'da, MÖ 563-483 yılları arasında yaşamış Sidharta Gautama'nın (Buda) dünya görüşleri çevresinde oluşmuş bir din, Budizm.

C

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı: Cumhuriyet'in kurulduğu 1923'ten günümüze dek süren Türk edebiyatı.

D

destan: Milletleri derinden etkileyen olayları genellikle manzum şekilde anlatan eser.

Destan Dönemi Türk Edebiyatı: Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki dönemlerde oluşturmuş oldukları edebiyat.

derleme: Belli bir konuda, belirlenmiş bir amaç doğrultusunda, geçerli ve güvenilir bilgilerin bir ya da daha fazla kişi tarafından toplanıp düzenlenmesi.

divan: Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini belli bir düzen içinde derledikleri dergi/kitap.

dörtgen tekniği: "Neden sorusu"nun cevabının haberin girişinde verildiği, ayrıntıların azalan bir sıralama ile sunulduğu, paragraflarının tümü eş değerde olan, ayrıntıdan esasa ulaşmayı hedefleyen bir haber tekniği.

düz piramit tekniği: Öyküleyici anlatımın kullanıldığı, haberle ilgili bilgilerin daha az önemliden daha çok önemliye doğru sıralandığı haber tekniği.

E

edebî akım: Bir edebiyatçı grubunun belli bir dönemde, ortak estetik ve sanat anlayışı etrafında oluşturdukları edebiyat hareketi.

edebî eser: Sözlü veya yazılı olarak estetik ölçüler içinde oluşturulmuş eser.

edebî sanat: Sözcüklerin gerçek ve mecaz anlamlarına başvurmak, sözcükler arasında anlam ilgisi kurmak, onların yazılış ve söyleniş özelliklerinden yararlanmak yoluyla etkili bir anlatım oluşturmak amacıyla yapılan söz söyleme sanatı.

edebî tür: Biçim ve içerik bakımından ortak özellikler gösteren edebiyat eserlerinin dâhil olduğu grup.

efsane: Genellikle olağanüstü özellikler gösteren olayları konu edinen, halk ağzında şekillenerek kuşaktan kuşağa geçerek varlığını sürdüren, halkın hayal gücünün ürünü olan öykü, hikâye.

ek fiil: Türkçede isimlerin ve isim soylu kelimelerin sonuna gelerek onların yüklem olarak kullanılmalarını sağlayan, ayrıca basit zamanlı fiilleri birleşik zamanlı fiil yapan çekim eki, ek eylem.

enbiya hikâyeleri: Peygamberlerin hayatlarının anlatıldığı hikâyeler, kısas–ı enbiya.

epik şiir: Yiğitlik, kahramanlık temalarının işlendiği şiir türü.

estetik anlayış: Sanatsal üretim ve sanat ürünleriyle ilgili güzellik anlayışı.

G

gazel: Beyit sayısı 5 ile 15 arasında olan, aa ba ca... biçiminde kafiyelenen; genellikle aşk, aşk acısı, eğlence temalarının işlendiği divan edebiyatı nazım şekli.

güzelleme: Âşık tarzı halk şiirinde, koşma nazım biçiminde söylenmiş sevgi temasının işlendiği şiir türü.

H

halk hikâyesi: Destandan modern hikâyeye geçiş sürecinde sözlü gelenekte oluşmuş, 16. yüzyıldan başlayarak nazımla nesrin karışık olarak kullanıldığı bir anlatıma sahip olan hikâye türü.

hat sanatı: İslam kültüründe ortaya çıkmış güzel yazı yazma sanatı, kaligrafi.

hece ölçüsü: Dizelerdeki hece sayısının eşitliği esasına dayanan şiir ölçüsü.

hüsnütalil: Herhangi bir olayı gerçek sebebiyle değil de daha hoş başka bir sebeple açıklayan edebî sanat.

İ

ilahi: Allah aşkının, dinî-tasavvufi duyguların işlendiği, genellikle dörtlükler hâlinde ve hece ölçüsü ile söylenen dinî-tasavvufi halk şiiri nazım türü.

ileti: Edebî ve öğretici metinlerde yazarın okuyucuya iletmek istediği temel duygu, düşünce, istek veya mesaj.

imge: Bir şeyi daha canlı ve daha duygulu bir halde anlatmak için onu başka şeylerin çizgileri ve şekilleri içinde tasarlayış.

K

kafiye: Dize sonlarındaki anlam ve görevleri farklı olan seslerin benzerliği, uyak.

karakter: Anlatma ve göstermeye bağlı metinlerde kendine özgü nitelikleri olan kişi.

kaside: Beyit sayısı 33 ile 99 arasında değişebilen, genellikle din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla aa, ba, ca, da... kafiye düzeninde yazılan divan edebiyatı nazım şekli.

Karagöz: Deriden kesilmiş tasvirlere perde arkasından ışık yansıtılması yöntemiyle oynanan gölge oyunu.

kayabaşı: Konusunu kır ve köy yaşantısından alan, özgür bir söyleyişin egemen olduğu türkü türü.

kelime grubu: Birden çok kelimeden oluştuğu hâlde cümle içinde tek bir kavramı karşılayan, yapı ve anlam bütünlüğü taşıyan dil birliği.

Kiril alfabesi: 10 tanesi ünlü, 21 tanesi ünsüz, 2 tanesi de tonlama olarak kullanılan 33 harften oluşan, Slav halkları tarafından kullanılan alfabe.

komedi: İnsanların ve olayların gülünç taraflarını ortaya koyan sahne eseri.

konu: Sözlü ya da yazılı eserlerde ele anınan olay, durum, düşünce.

koşma: Türk halk şiirinde hece ölçüsünün 6+5 ya da 4+4+3 kalıplarında; abab(aaab, aaba, abcb), bbba, ccca... kafiye düzeninde söylenen, dörtlük sayısı 3 ile 6 arasında değişen nazım biçimi.

koşuk: Doğa, aşk, yiğitlik temalarının işlendiği; hece ölçüsünün genellikle 7'li kalıbıyla aaab (abab, abcb), cccb,dddb... kafiye düzeninde, sığır törenlerinde ve şölenlerde saz eşliğinde söylenen İslamiyet öncesi Türk şiiri nazım biçimi.

Köktürk Abideleri: 8. yüzyılda, bugün Moğolistan sınırları içinde bulunan Orhun Irmağı kenarında Vezir Tonyukuk adına 725, Köktürk hükümdarı Kültigin adına 732, Bilge Kağan adına ise 735 yılında dikilmiş olan anıt yazıtlar; Orhun Yazıtları, Köktürk Kitabeleri.

Köktürk alfabesi: Köktürkler Dönemi'nde yaygınlaşmış; 4'ü ünlü, 34'ü ünsüz 38 harften oluşan, sağdan sola doğru yazılan ilk Türk alfabesi.

kurmaca: Gerçeklikte olmadığı hâlde varmış gibi kurgulanmış, tasarlanmış.

L

Latin alfabesi: Romalıların Yunan alfabesini esas alarak oluşturdukları, bugün dünyada en yaygın biçimde kullanılan alfabe.

M

mâni: Genellikle tek dörtlükten oluşan, 7'li hece kalıbıyla aaxa kafiye düzeninde söylenen halk edebiyatı nazım biçimi.

Mani dini: 3. yüzyılda Mani tarafından Güney Mezopotamya'da kurulmuş olan din, Manihaizm.

manzum eser: Şiir biçiminde yazılmış eser.

manzume: Şiir.

mecazımürsel: Bir sözün benzetme amacı güdülmeden başka bir söz yerine kullanılmasıyla yapılan edebî sanat, ad aktarması.

meddah: 1. Geleneksel Türk tiyatrosunda davranış ve şive taklitlerine de yer verilen, tek kişi tarafından doğaçlama oynanan tiyatro çeşidi. 2. Meddah oyunu oynayan kimse.

mensur eser: Düzyazı ile yazılmış eser.

mersiye: Ölen kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek için yazılan divan edebiyatı nazım türü.

mesnevi: Beyit sayısının sınırı olmayan, her beyti kendi arasında kafiyeli, uzun söz götüren konuların işlendiği divan edebiyatı nazım biçimi.

metin: Biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle bir yazıyı oluşturan cümlelerin bütünü, tekst.

mitoloji: Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını inceleyen, yorumlayan bilim.

motif: Bir edebî eserde konuya kendi başına özellik kazandıran unsurlardan her biri.

müstezat: Divan edebiyatı nazım biçimlerinden gazelin her dizesine aynı ölçüde, daha kısa bir dize eklenerek oluşturulan nazım biçimi.

N

nazım: Şiir.

nazım şekli: Manzum anlatımların dize sayısı, nazım birimi, ölçü ve kafiye düzeni bakımından kazandığı dış özelliklerin genel adı.

nefes: Baktaşi tekkelerinde din ve tasavvuf konularının işlendiği, ezgi ile söylenen dinî-tasavvufi halk edebiyatı nazım türü.

nesir: Duygu, düşünce ve hayallerin dil bilgisi kurallarına uygun biçimde, cümleler hâlinde anlatıldığı yazı biçimi, düzyazı.

O

odak noktası : En önemli konu, can alıcı nokta.

olay: Ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka.

olay örgüsü: Anlatmaya dayalı edebî eserlerde belli bir konu etrafında meydana gelmiş birden fazla olayın sebep-sonuç ilişkisine bağlı biçimde oluşturdukları bağlantılar dizisi.

orta oyunu: Etrafı izleyicilerle çevrili bir alanda doğaçlama oynanan; içinde müzik, şarkı ve dans da bulunan Türk halk tiyatrosu türü.

Ö

öğretici metin: Bilgi ve haber vermek, ikna etmek, kanıları değiştirmek, eleştiride bulunmak, belli bir düşünceyi kanıtlamak gibi amaçlarla yazılan metin.

ölçü: Bir şiirdeki dizelerin hece, durak ve ses değeri bakımından eşit olması, vezin.

örtük ileti: Metinde açıkça ortaya konmamış, ima edilmiş ya da kapalı biçimde ifade edilmiş, okuyucunun yorumuna elverişli ileti.

öyküleyici anlatım: Anlatmaya dayalı metinlerde olayı; mekân, zaman ve kişi kavramlarıyla ilişkilendirerek ortaya koyan anlatım biçimi.

R

realizm: 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da romantizmin aşırı duygusallığına tepki olarak ortaya çıkmış, yaşanan ve gözlenen gerçekliği temel almış sanat akımı, gerçekçilik.

redif: Şiirde kafiyeden sonra tekrar edilen, yazılışı ve anlamı aynı olan sözcük ya da aynı görevde bulunan ek.

romantizm: XVIII. yüzyıl sonunda başlayan, duygu, coşku ve sembole aşırı yer veren sanat akımı.

S

sagu: İslamiyet öncesi Türk edebiyatında, ölen kişinin ardından duyulan üzüntüleri ve o kişinin iyiliklerini dile getiren şiirlere verilen ad.

semai: Aşk, doğa, güzellik gibi temaların işlendiği, dörtlük sayısı 3 ile 5 arasında değişen, hecenin 8'li kalıbıyla, abab (aaab, aaba, abcb) cccb, dddb... kafiye düzeninde söylenen halk edebiyatı nazım biçimi.

satirik şiir: Bir kişi ya da toplumla ilgili olarak eleştiri, yergi ve alay içeren şiir.

serbest müstezat: Serveti Fünun Dönemi'nde divan edebiyatının nazım biçimlerinden müstezattan yola çıkılarak oluşturulmuş hem aruz hem de hece ölçüsüyle yazılan nazım biçimi.

serbest nazım: Ölçü, kafîye düzeni, nazım birimi kurallarına bağlı olmayan; şairin isteğine göre şekillenen nazım biçimi.

Servetifünun Edebiyatı: Recaizade Mahmut Ekrem önderliğinde Servet-i Fünûn dergisi etrafında toplanmış edebiyatçıların 1896 yılından 1901 yılına dek oluşturdukları edebiyat, Edebiyat–ı Cedide.

Slav: Dillerindeki yakınlıktan dolayı Rus, Leh, Sırp, Bulgar, Hırvat ve Çek halklarına verilen ortak ad.

sığır töreni: Türklerin İslamiyet öncesi yaşamlarında önemli yer tutan sürek avlar esnasında düzenlenen av töreni.

söz sanatı: Edebî eserlerde güzel ve etkileyici bir anlatım kurabilmek amacıyla oluşturulan söz ve anlam oyunu.

sunum: Anket, deney, araştırma gibi belli bir alanda yapılan çalışma sonuçlarını açıklamak için görsel ve teknolojik imkânlardan da yararlanarak bir topluluk önünde yapılan hazırlıklı konuşma.

Ş

şarkı: Divan edebiyatında aruz ölçüsünün uygun kalıplarında, genellikle dört dizelik bentler hâlinde; aşk, sevgili, ayrılık, eğlence temalarının işlendiği, bestelenmek için yazılmış nazım şekli.

T

Tanzimat Edebiyatı: Başlangıcı, ilk özel gazetenin çıkarıldığı 1860 yılı kabul edilen, 1896'da Servet–i Fünûn dergisinin etrafında toplanan gençlerin yeni bir edebiyat oluşturmalarına dek süren Türk edebiyatı.

tariz: Bir sözü karşıt anlamını düşündürecek biçimde söyleme sanatı; iğneleme, dokundurma.

tecahüliarif: Anlam inceliği yaratmak için çok iyi bilinen bir şeyin bilmezlikten gelinerek ifade edilmesi sanatı.

tekrir: Sözün etkisini güçlendirmek için sözcük ya da söz öbeğini tekrarlama sanatı, yineleme sanatı.

telmih: Şiirde anlatılanların herkesçe bilinen tarihî olay ya da kişilerle ilişkilendirilerek dile getirilmesi sanatı, hatırlatma sanatı.

temel çatışma: Anlatmaya ve göstermeye bağlı metinlerde birbirine karşıt unsurların, karakterlerin bir arada anlatılması yoluyla oluşturulan gerilim kaynağı durum, temel sorun.

tenasüp: Anlamca birbiriyle ilgili sözcüklerin bir dize, beyit ya da bentte bir arada kullanılması sanatı, uygunluk sanatı.

teşbih: Aralarında ortak nitelik bulunan iki varlık ya da kavramdan, nitelik olarak zayıf olanı güçlü olana benzetme sanatı.

ters piramit tekniği: Haberi oluşturan bilgilerin hedef kitlenin ilgisine göre en önemliden daha az önemliye doğru sıralanması esasına dayanan haber tekniği.

tip: Anlatmaya ve göstermeye bağlı metinlerde, benzer özellikler taşıyan kişilerin, zümre ya da tabakaların bu özelliklerinin en belirgin biçimde kendinde toplandığı ve bu bakımdan onları temsil etme işlevi yüklenmiş kişi, kahraman.

türkü: Toplumun acılarını ve sevinçlerini dile getiren, hecenin çeşitli kalıplarında kafiyeli olarak ve ezgi ile söylenen anonim halk edebiyatı nazım biçimi.

türkmâni: Türkülerin gruplandırılmasında "ezgilerine göre türküler" bölümünde yer alan, kendine özgü bir ezgiyle söylenen türkü türü.

U

Uygur alfabesi: Soğd alfabesinden Türkçeye uyarlanmış; 3'ü ünlü, 11'i ünsüz 14 harften oluşan, sağdan sola doğru yazılan, 9. yüzyılda Uygur Türkleri tarafından yaygın olarak kullanılmış alfabe.

Ü

ünlem: Kızma, şaşma, korkma, sevinme gibi birden oluşan duyguları anlatmaya yarayan sözcük.

üslup: Bir sanatçının kendine özgü anlatım biçimi, biçem.

V

varsağı: Dörtlük sayısı üç ile altı arasında değişen, içinde "bre, hey, hey gidi..." gibi ünlemler olan, hecenin sekizli kalıbında kendine özgü bir ezgi ile söylenen âşık edebiyatı nazım biçimi.

Y

yapma destan: Toplumu ilgilendiren bir konu ile ilgili olarak bir şair tarafından yazılmış destan.

yuğ töreni: Türklerin İslamiyet öncesi yaşamında ölen kişinin ardından düzenlenen tören.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, N. (1999). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ahmet Mithat Efendi. (2018). *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

Akkuş, M. (Haz.). (2018). *Nefi Divanı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akyüz, K. (1982). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: MAS Matbaacılık.

Arat, R. R. (Haz.) (1991). *Eski Türk Şiiri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (Haz.) (1991). *Kutadgu Bilig.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (Haz.) (2006). *Atebetü'l - Hakâyık.* Ankara: TDK Yayınları.

Arkun, K. (2017). *Darbeler ve Sessiz Kahramanlar.* İstanbul: Efsus Yayınları.

Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Ansiklopedisi I-II.* İstanbul: MEB Yayınları.

Başgöz, İ. (Haz.) (1999). *Yunus Emre II, III.* Ankara: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.

Batur, S. (1998). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Beserek, A. (2005). *Doğru Yazmak İçin Kompozisyon Bilgileri.* İstanbul: MEB Yayınları.

Bice, H. (Haz.) (1998) *Divan-ı Hikmet.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bilim ve Teknik. (Temmuz 2016). Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Ceyhan, A. ve Tüzüner, S. (1981). *Türk ve Dünya Edebiyatında Şairler ve Yazarlar.* İstanbul: Nurdan Yayınevi.

Çakan, Ş. (28/05/2022). *Kahramanlık Manevrası*. Akşam Gazetesi. s.17.

Çatıkkaş, A. (2001). *Mâniler.* İstanbul: MEB Yayınları.

Çehov, A. (1986). *Toplu Eserleri Hikâyeler II. (*Çev.: Servet Lünel, Oğuz Peltek, Erol Güney). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Devellioğlu, F. (1984). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Dickens, C. (2020). *İki Şehrin Hikâyesi*. *(*Çev.: Didar Zeynep Batumlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Enginün, İ. (2018). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2020) *Divanü Lugâti't-Türk.* Ankara: TDK Yayınları.

Ergin M. (1970). *Orhun Âbideleri*. İstanbul: MEB Yayınları.

Ergin M. (1971). *Dede Korkut Kitabı.* İstanbul: Devlet Kitapları.

Ergin, M. (1988). *Oğuz Kağan Destanı.* İstanbul: Hülbe Basın Yayın.

Esendal, M. Ş. (1988). *Miras*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Firdevsi. (1994). *Şehname. (*Çev.: Necati Lugal). İstanbul: MEB Yayınları.

Gölpınarlı, A. (Haz.) (1951). *Nedim Divanı. İstanbul: İnkılap Kitabevi.*

Gölpınarlı, A. (Haz*.)* (1961). *Fuzûlî Dîvânı. İstanbul: İnkılap Kitabevi.*

Gölpınarlı, A. (Haz.) (1969). *Pir Sultan Abdal.* İstanbul: Varlık Yayınevi.

Gözler, H. F. (1972). *Türkçe Deyimler, Türkçe ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.

Güntekin, R. N. (1965). *Anadolu Notları. İstanbul: İnkılap Kitabevi.*

Güntekin, R. N. (1997). *Yaprak Dökümü.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gürsel, N. (2004). *Sağ Salim Kavuşsak*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Güzel, A. ve Torun, A. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İbrahim Şinasi. (2018). *Şair Evlenmesi.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kabahasanoğlu, V. (1997). *Batı Edebiyatı.* İstanbul: Toker Yayınları.

Kaplan, M. (1982). *Kültür ve Dil.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (1986). *Hikâye Tahlilleri.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (1998). *Edebiyatımızın İçinden.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M., Enginün İ. ve Emil, B. (1993). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Karaalioğlu, S. K. (1963). *Kompozisyon Sanatı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1974). *Kiralık Konak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Karay, R. H. (1997). *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Kocakaplan. İ. (Haz.). (1999). *Namık Kemal.* İstanbul: Timaş Yayınları.
Köprülü, M. F. (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Alfa Yayınları.
Kudret, C. (2018). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri.* İstanbul: Kapı Yayınları.
Kudret, C. (2019). *Ortaoyunu II. Cilt.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Küçük, S. (2007) *Kağızmanlı Hıfzi*. Ankara: Ürün Yayınları.
Küçük, S. (Haz.). (2010). *Bâkî Divanı* [Elektronik Sürüm]. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Küpçük. M. Z. (Haz.). (2013). *Bilgelik ve Hikmet Yolcusuna Özlü Sözler* [Elektronik Sürüm]. İstanbul: Az Kitap.
Levend, A. S. (1965). *Ali Şir Nevaî Hayatı Sanatı ve Kişiliği I. Cilt. Ankara:* Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
Moliere. (1961). *Cimri*. (Çev. Yaşar Nabi Nayır). İstanbul: Varlık Yayınları.
Necatigil, B. (1983). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü.* İstanbul: Varlık Yayınları.
Ortaç, Y. Z. (1966) *Bizim Yokuş.* İstanbul: Akbaba Yayınları.
Öcal, O. (Editör) (2004) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
Ögel, B. (1989). *Türk Mitolojisi.* Ankara: TTK Yayınları.
Ömer Seyfettin. (2011). *Bütün Hikâyeleri*. *(Haz. N. H. Polat).* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Özalp, N. A. (2017). *Hz. Ali Cenkleri.* İstanbul: Kapı Yayınları.
Özçelik, M. (2009). *Seyyid Battal Gazi,* Eskişehir: Sistem Ofset.
Özdemir, E. (1990) *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Özkan, A. ve Durbaş, R. (Haz.). (1999). *Başlangıçtan Cumhuriyet'e Türk Şiiri Antolojisi.* İstanbul: Boyut Yayınları.
Püsküllüoğlu, A. (2015). *Efsaneler.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.
Ran, N. H. (2020). *Kuvâyı Milliye.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Safa, P. (1968). *Fatih Harbiye*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
Safa, P. (1978). *Objektif:2, Sanat-Edebiyat-Tenkit*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Samipaşazade Sezai. (2018). *Küçük Şeyler.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
Saraç. Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi.* İstanbul: 3F Yayınevi.
Seçmen, H. (1983.) *Karacaoğlan, Yaşamı-Sanatı-Şiirleri.* İstanbul: Deniz Kitap Yayın-Dağıtım.
Sever, M. (2013). *Türk Halk Şiiri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
Sevilen, M. (1990). *Karagöz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Sevük, İ. H. (1987). *Yurttan Yazılar.* Ankara: TTK Yayınları.
Soysal, M. O. (2002). *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*. Ankara: MEB Yayınları.
Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. (2010). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Taş, İ. (Haz.). (2010). *Yûsuf ve Zelîhâ* [Elektronik Sürüm]. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Tekin, T. (1989). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*. Ankara: TDK Yayınları.
Tokgöz, A .İ. (2012). *Matbuat Hatıralarım*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
Türkçe Sözlük. (Hazırlayan: Ş. H. Akalın). (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Türkmen, F. (2015). *Tahir İle Zühre.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Uraz, M. (Haz.) (1959). *Tevfik Fikret.* İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
Uşaklıgil, H. Z. (1987). *Aşk-ı Memnu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Yazım Kılavuzu. (2021). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Zıllîoğlu, M. (1972) *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi.* İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Elektronik Kaynaklar

https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html (Erişim tarihi: 31/05/2022)
http://kulturturizm.gov.tr/eklenti/56443,seyyad-hamza--yusuf-ve-zelihapdf.pdf (Erişim tarihi: 31/05/2022)
https://www.trthaber.com/haber/turkiye/salep-sogani-toplayanlara-438-bin-lira-ceza-kesildi-683703.html (Erişim tarihi: 29/05/2022)

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa No.	Kaynak
9	Yayınevi arşivi
10	https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/54ed7eb4e4b0360a4992a93d/1429275622642-C2JSYTPV5OZ8DEXCEPDX/image-asset.jpeg (İndirilme tarihi: 24.04.2022)
13	**1. görsel:** https://blog.bisav.org.tr/wp-content/uploads/2015/05/Divan-i-Hikmet.jpg (İndirilme tarihi: 22.04.2022)
	2. görsel: Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (Haz.). (2020). *Dîvânu Lugâti't Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
	3. görsel: Çağbayır, Y. (Haz.). (2001). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
14	https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/adem.caliskan/139226/2-TERC%C3%9CMAN-I%20AHVAL-MET%C4%B0N-244.pdf (İndirilme tarihi: 22.04.2022)
23	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
24	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
32	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
35	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
38	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
44	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
48	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
49	freepik.com'dan telif hakkı ödenerek bu kitap için satın alınmıştır.
50	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
55	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
57	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
61	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
69	Yayınevi arşivi
71	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
73	Çağbayır, Y. (Haz.). (2001). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
75	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
76	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.

77	Shutterstock.com'dan telif hakkı ödenerek bu kitap için satın alınmıştır.
78	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
79	https://static.ohu.edu.tr/uniweb/media/portallar/turkdilibolumbaskanligi/mansetler/228/zars2ft5.jpg (İndirilme tarihi: 29.05.2022)
80	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
81	http://4.bp.blogspot.com/-mZhylBLgm6c/VWB4lXeMStI/AAAAAAAAE3w/p55Hsr-lGdE/ s1600/%25C5%259Femsi%2BTebrizi%2B2.jpg (İndirilme tarihi: 30.01.2018)
82	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
83	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
85	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
86	Yayınevi arşivi
87	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
88	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
89	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
90	https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275417 (85. sayfa) (İndirilme tarihi: 30.05.2022)
91	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
93	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
96	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
101	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
106	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
109	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
110	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
116	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
118	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
121	https://www.anitkabir.tsk.tr/content/img/03_muzeler/parnorama_ve_yagli_boya_tablolar/parnorama_ve_ yagli_boya_tablolar_16.jpg (İndirilme tarihi: 26.05.2022)
123	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.

129	Yayınevi arşivi
130	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
135	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
136	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
139	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
143	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
145	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
146	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
150	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
153	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
156	**1. görsel:** https://kulturveyasam.com/wp-content/uploads/2018/12/resat_nuri_film_afis-02-min.jpg (İndirilme tarihi: 24.12.2018)
	2. görsel: https://kulturveyasam.com/wp-content/uploads/2018/12/resat_nuri_film_afis-04-min.jpg (İndirilme tarihi: 24.12.2018)
159	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
160	https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2020/06/4b960f67ac91e7e121a3c02e62c8e89e.jpg (İndirilme tarihi: 22.04.2022)
164	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
165	https://tiyatrodergisi.com.tr/wp-content/uploads/2020/04/orta-oyunu.jpg (İndirilme tarihi: 11.05.2022)
169	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
171	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
180	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
183	https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2020/06/6a46071a9215b426c90770c68329415e.jpg (İndirilme tarihi: 13.11.2018)
187	Shutterstock.com'dan telif hakkı ödenerek bu kitap için satın alınmıştır.
190	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
192	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
193	http://4.bp.blogspot.com/-TLbM2R5uo24/UsqViUBvmhI/AAAAAAAAI_w/iA4xoPeXW6o/s1600/CagalogluAnkaraCaddesiMeserret.jpg (İndirilme tarihi: 02.01.2018)

195	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
201	Yayınevi bu kitap için hazırlatmıştır.
202	Shutterstock.com'dan telif hakkı ödenerek bu kitap için satın alınmıştır.
204	https://www.kgm.gov.tr/Lists/Projeler/Attachments/18/28+147_ESKİ%20FOÇA%20OTOYOL%20KAVŞAĞI%20HELVACI%20VİYADÜĞÜ-min.JPG (İndirilme tarihi: 22.04.2022)
213	Yayınevi arşivi
214	https://i.neredekal.com/i/neredekal/75/1200x800/606bba2ee06bf30d1f7b573d (İndirilme tarihi: 22.04.2022)
215	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
218	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.
219	Shutterstock.com'dan telif hakkı ödenerek bu kitap için satın alınmıştır.
220	http://arhavi.bel.tr/wp-content/uploads/2019/07/arhavi_sehir_merkezi_012.jpg (İndirilme tarihi: 22.04.2022)
222	Yayınevi bu kitap için çizdirmiştir.

Ortaöğretim

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 10

Orijinal Kaynak

Düşler Yayıncılık

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 541

XI. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİ

DİVĀNU LUĠĀTİ'T-TURK'TEKİ MANZUM PARÇALAR

Prof. Dr. TALÂT TEKİN

ANKARA 1989

XXVIII

METİN

Bulnar mini öles köz
Kara mengiz kızıl yüz
Andın tamar tükel tuz
Bulnap yana ol kaçar (I, 60)

Awlap meni koymangız
Ayık ayıp kaymangız
Akar közüm uş tengiz
Tegre yöre kuş uçar (II, 45)

Yıglap udu artadım
Bagrım başın kartadım
Kaçmış kutug irtedim
Yagmur kipi kān saçar (I, 272)

Yüknüp manga imledi
Közüm yāşın yamladı
Bagrım bāşın emledi
Elkin bolup ol keçer (III, 84)

XXVIII

ÇEVİRİ

(O) baygın göz(ler) beni avlıyor
(ve üzerinde) kara benler (bulunan o) pembe yüz (beni tutsak ediyor).
Bütün güzellik(ler) ondan damlıyor (sanki);
(beni) tutsak ediyor, sonra da kaçıp gidiyor!

Beni avlayıp bırakmayın, (ne olur):
Söz verip sözünüzden caymayın!
Gözlerim(den) deniz gibi (yaşlar) akıyor işte;
(öyle ki akan gösyaşlarımın) çevresinde kuşlar uçuşuyor!

(Beni bırakıp giden sevgilimin) ardından ağlayıp mahvoldum.
Bağrımın (kapanmış olan) yarasını (yeniden) deştim
ve kaçıp gitmiş olan mutluluğu aradım durdum.
(Gözlerim) yağmur gibi kan(lı yaşlar) saçıyor (şimdi).

(Sevgilimin hayali beni görünce) eğilip bana işaret etti;
(kendini göstermekle) gözlerimin yaşını silmiş
ve bağrımın yarasını tedavi etmiş oldu.
(Ne yazık ki sonra) bir konuk gibi geçti gitti.

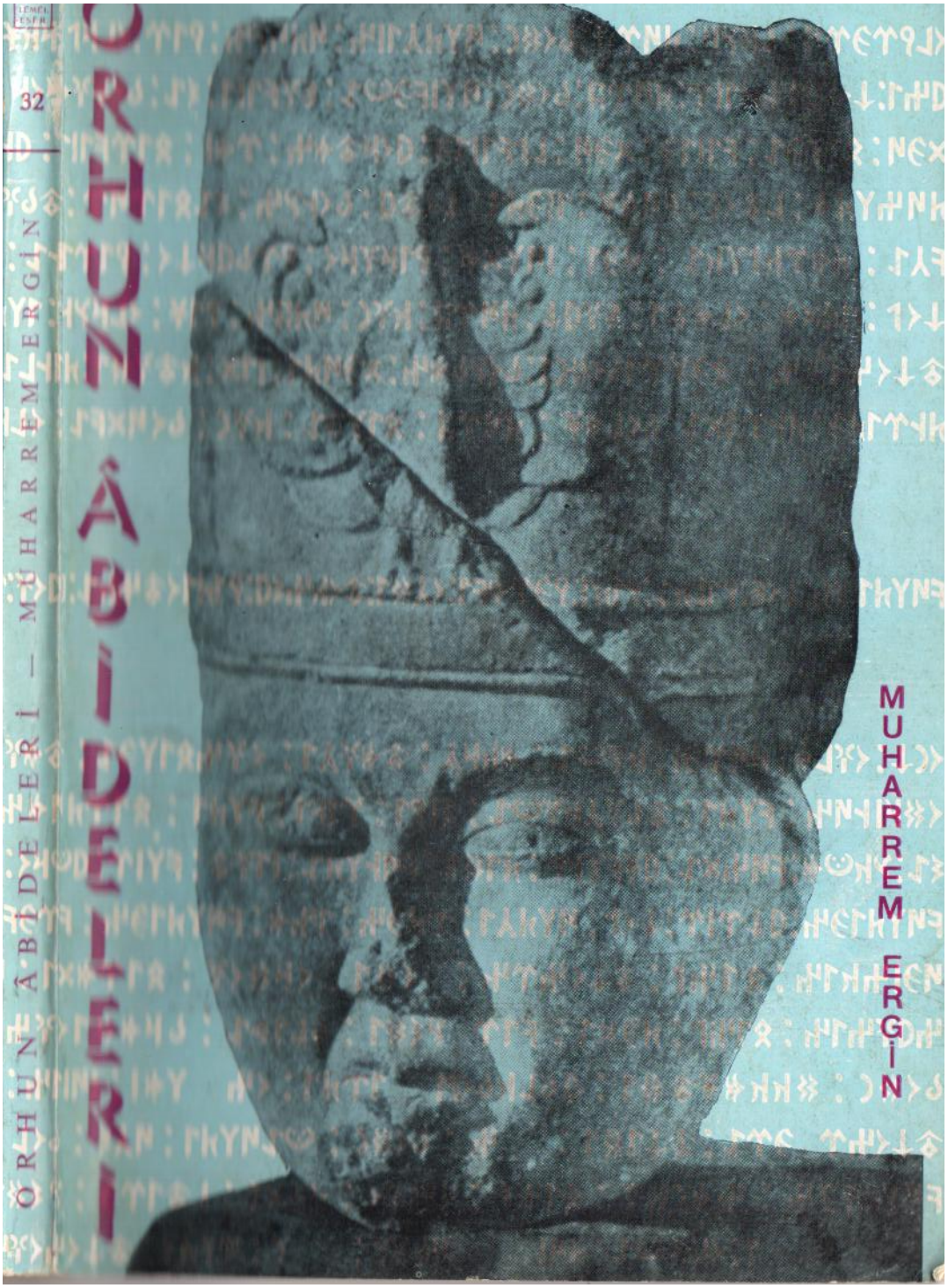
TEMEL ESERLER
32
ORHUN ÂBİDELERİ
ORHUN ÂBİDELERİ — MUHARREM ERGİN
MUHARREM ERGİN

MUHARREM ERGİN

ORHUN ÂBİDELERİ

BİRİNCİ BASILIŞ

M.E.B.

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1970

1000
TEMEL
ESER

32

Millî Eğitim Bakanlığının 31/VII/1970 tarih ve 220 sayılı mucipleri, Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 1/VIII/1970 tarih ve 12260 sayılı emirleriyle birinci defa olarak 20.000 adet basılmıştır.

dum. . . . . il ise, şöyle daha erişilir yerde ise, işte öyle erişilir yerde ebedî taş yontturdum, yazdırdım. Onu görüp öyle bilin. Şu taş. . . . dım. Bu yazıyı yazan yeğeni Yollug Tigin.

Doğu cephesi

Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumın Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Otururak Türk milletinin ilini töresini tutu vermiş, düzenleyi ver-
2 miş. | Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tâbi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş. Doğuda Kadırkan ormanına kadar, batıda Demir Kapıya kadar kondur-
3 muş. İkisi arasında pek | teşkilâtsız Gök Türk öylece oturuyormuş. Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabiî, cesur imiş tabiî. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabiî. İli
4 tutup töreyi düzenlemiş. Kendisi öylece | vefat etmiş. Yasçı, ağlayıcı, doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Bizans, Kırgız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kı-

tay, Tatabı, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş. Öyle ünlü kağan imiş.

Ondan sonra küçük kardeşi kağan | olmuş 5
tabiî, oğulları kağan olmuş tabiî. Ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi kılınmamış olacak, oğlu babası gibi kılınmamış olacak. Bilgisiz kağan oturmuştur, kötü kağan oturmuştur. Buyruku da bilgisizmiş tabiî, kötü imiş tabiî. | Beyleri, milleti ahenksiz olduğu 6
için, Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirttiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, | kağan yap- 7
tığı kağanını kaybedi vermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, hanımlık kız evlâdı cariye oldu. Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş. Elli yıl işi gücü vermiş. Doğuda 8
gün doğusunda Bökli kağana kadar ordu sevk edi vermiş. Batıda Demir Kapıya kadar ordu sevk edi vermiş. Çin kağanına ilini, töresini alı vermiş.

Türk halk | kitlesi şöyle demiş: İlli millet 9
idim, ilim şimdi hani, kime ili kazanıyorum der imiş. Kağanlı millet idim, kağanım hani,

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VII. Dizi — Sa. 45b

ESKİ TÜRK ŞİİRİ

REŞİD RAHMETİ ARAT

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1991

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VII. Dizi — Sa. 45b

ESKİ TÜRK ŞİİRİ

3. baskı

REŞİD RAHMETİ ARAT

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1991

٥-٣

2

METİN

1 teŋri yaruḳ küçlüg bilgeke yalvarar biz
ötünür biz kün ay teŋrike
yaşın teŋri nom ḳutı
mar mani firiştilarḳa

5 ḳut ḳolur biz teŋrime
etüzümüzni küzediŋ
üzütümüzni boşuŋ

ḳıv ḳolur biz yaruḳ teŋrilerke
adasızın turalım
10 ögrünçligin erelim

2

TERCÜME

Tanrı, nûrlu, kudretli bilgeye yalvarırız,
güneş ve ay tanrılara rica ederiz,
şimşek tanrı, töre saâdeti
Mar Mani ve peygamberlere.

Saâdet niyâz ederiz, ey tanrım!
vücûdumuzu koruyun,
rûhumuzu boş, serbest bırakın!

Saâdet niyâz ederiz nûrlu tanrılardan,
tehlikelerden uzak duralım,
sevinç içinde olalım!

BÂKÎ DÎVÂNI

Hazırlayan

Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK

©

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

3143

KÜLTÜR ESERLERİ

426

ISBN 978-975-17-3350-4

www.kulturturizm.gov.tr

e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

Bu kitap internet ortamında ilk kez yayımlanmaktadır.

- 3 -

Fâ᾽ilâtün fâ᾽ilâtün fâ᾽ilâtün fâ᾽ilün

1 Yâr işiginde dinildi ʿâşık-ı şeydâ baña
Hak dimişler tenzîlü’l-esmâ’ü min savbi’s-semâ

2 Hâkümi ide sifâl-i sünbül ü reyhân felek
Gitmeye başdan hevâ-yı bûy-ı zülf-i dil-rübâ

3 Mülk-i ʿayş u ʿişretüñ olsak n’ola İskenderi
Oldı elde câmumuz Âyîne-i ʿâlem-nümâ

4 ʿAynuma almam zer-i hûrşîd ü dürr-i encümi
Feth olaldan baña bâb-ı genc-i iksîr-i fenâ

5 Şi᾽r ü inşâdan murâdı ʿâşık-ı bî-çârenüñ
ʿArz-ı ihlâs eylemekdür yâre Bâkî ve’d-du᾽â

- 4 -

Mef᾽ûlü fâ᾽ilâtü mefâ᾽îlü fâ᾽ilün

1 Ey bâr-gâh-ı dil-keş ü eyvân-ı dil-güşâ
Dâmet leke’s-sa᾽âdetü ve’l-᾽ızz u ve’l-᾽ulâ

2 Câm-ı sarâyuñ olmadan el-hak safâ budur
Âyîne-i Sikender ü Câm-ı cihân-nümâ

3 Ümmîd-i hâk-bûs-ı cenâbuñla âsmân
Yıllardurur ki kâmetini eyledi dü-tâ

4 Halk-ı cihâna melce᾽ olaldan penâhına
Hûrşîd-i çarh sâye gibi eyler ilticâ

5 Rif᾽atde âsmâna deger âsitânesi
Kıymetde nakd-i encüm irişmez aña bahâ

6 Her gûşesinde micmere-gerdân nesîm-i subh
Her suffesinde bâd-ı sehergâh ʿıtr-sâ

- 5 -

Mef᾽ûlü mefâ᾽îlü mefâ᾽îlü fa᾽ûlün

1 Hüsn ile saña öykünemez çün gül-i ra᾽nâ
Hüzn ile baña beñzeyemez bülbül-i şeydâ

2 Cân almada nâzüklik ile la᾽lüñe söz yok
Hâlüñ dahı bir dânedurur fitnede ammâ

3 Tugrası berâtuñ yazılur ekseri altun
Rûyuñda kaşuñ zerd olur ise n’ola şâhâ

4 Bezm içre sürâhi gibi kan agladugum bu
Sâkî lebüñe kan yagı oldı mey-i hamrâ

5 İller yiye şeftâlûsını bâg-ı cemâlüñ
Ey sîb-zekan Bâkî nice bir diye eyvâ

- 6 -

Mefâ᾽îlün mefâ᾽îlün mefâ᾽îlün mefâ᾽îlün

1 Nedür bu handeler bu ʿişveler bu nâz u istignâ
Nedür bu cilveler bu şîveler bu kâmet-i bâlâ

2 Nedür bu pîç pîç ü çîn çîn ü ham-be-ham kâkül
Nedür bu turralar bu halka halka zülf-i müşgâsâ

3 Nedür bu ʿârız u hadd ü nedür bu çeşm ü ebrûlar
Nedür bu hâl-i Hindûlar nedür bu habbetü’s-sevdâ

4 Miyânuñ rişte-i cân mı gümiş âyîne mi sîneñ
Bünâgûşuñla mengûşuñ gül ile jâledür gûyâ

5 Vefâ ummaz cefâdan yüz çevürmez Bâkî ʿâşıkdur
Niyâz itmek aña cânâ yaraşur saña istingâ

- 7 -

Mef᾽ûlü fâ᾽ilâtü mefâ᾽îlü fâ᾽ilün

1 Hûrşîd kim fezâ-yı felekdür mesîr aña
Degmez gedâlar içre işigüñde yir aña

2 Takdı hilâl halkasını gûş-ı hidmete
Oldı sipihr bende-i fermân-pezîr aña

3 Yüz sürmez idi südde-i devlet-me’âbına
Kul olmayaydı husrev-i gerdûn-serîr aña

4 Görmez misâl-i kâmetüñi çeşm-i râst-bîn
Ahvel baka meger ki görenler nazîr aña

Karacaoğlan

yaşamı·sanatı·şiirleri

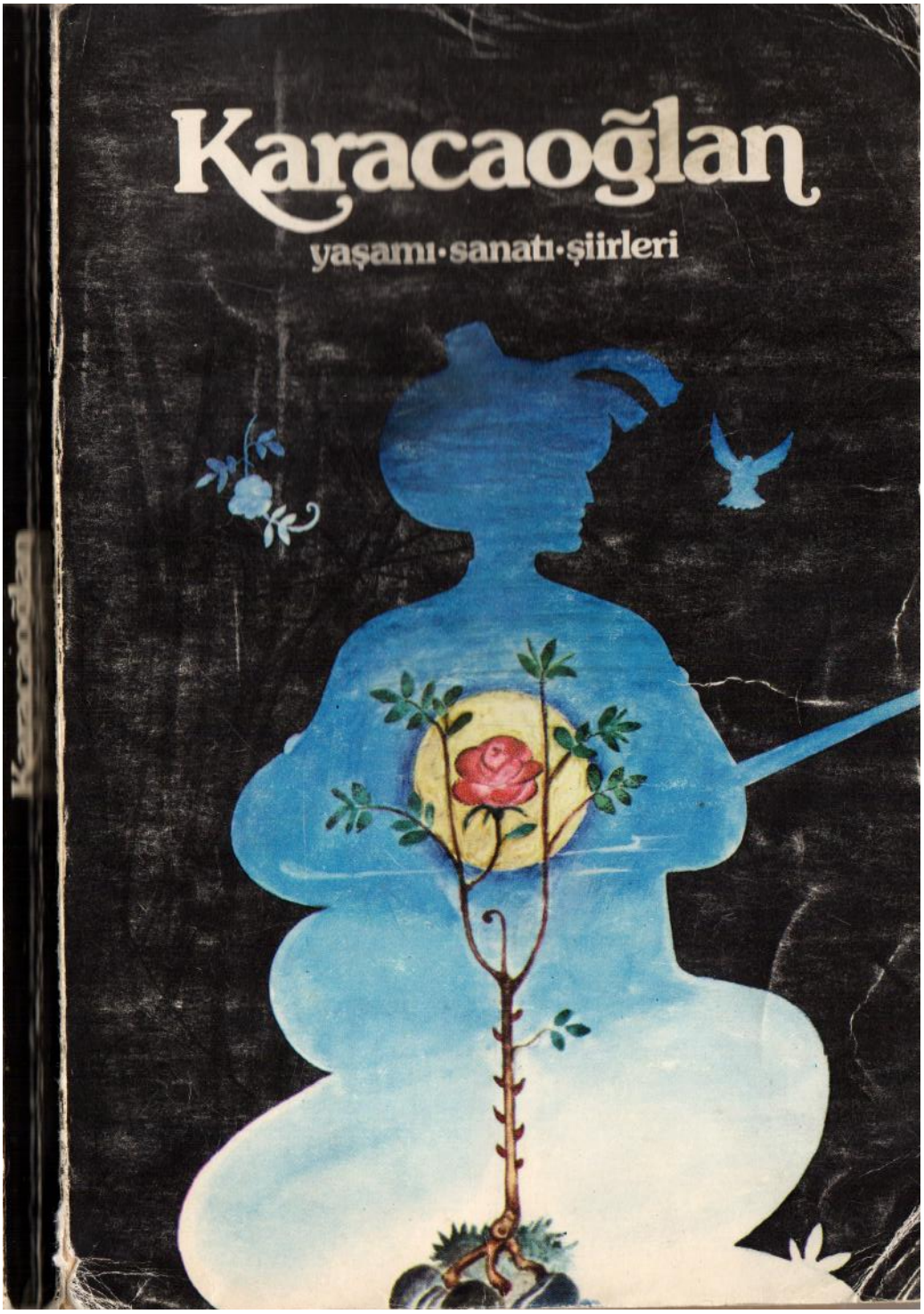

HÜSEYİN SEÇMEN

KARACAOĞLAN

YAŞAMI, SANATI, ŞİİRLERİ

DENİZ KİTAP - YAYIN - DAĞITIM
Cağaloğlu - İSTANBUL

OZANLAR DİZİSİ : 1

Basıma Hazırlayan
Nahit KAYABAŞI

Kapak
Mustafa DELİOĞLU

Dizgi - Baskı
HAŞMET BASIMEVİ
Tasvir Sokak, Kul Han, 16 - 18
Cağaloğlu - İST. Tel. : 22 59 95

Cilt
AYTAÇ CİLTEVİ

Copyright
Deniz Kitap - Yayın - Dağıtım 1983

Genel Dağıtım
DENİZ DAĞITIM
Babıâli Caddesi 14/2
Cağaloğlu - İST. Tel. : 22 06 57

159

Gel gönül gitme gurbete
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele verme meyil
Ya sevilir ya sevilmez

Şam-ı Şerif'tir zatımız
Yöğrüktür bizim atımız
Gurbet ilde kıymatımız
Ya bilinir ya bilinmez

Karac'oğlan düşse yola
Hızır yardım etse bile
Yâr dediğin demir kale
Ya alınır ya alınmaz

İLHAN
BAŞGÖZ

YUNUS EMRE
II

Şiirlerinden Güldeste

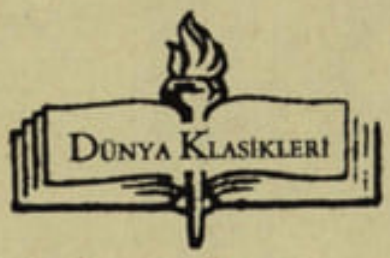

Cumhuriyet

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde
Sn. İlhan Başgöz'ün izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Mayıs 1999

İLHAN BAŞGÖZ

YUNUS EMRE
II
(Şiirlerinden Güldeste)

Cumhuriyet

Cumhuriyetimizin 75. yılı
coşkusuyla...

YALIN AYAK
39

Dervişlik dedikleri
Hırka ile taç değil
Gönlün derviş eyleyen
Hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var
Sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü
Er yolu kalmaç değil

Dirsin şeyhin aşkına
Yalın ayak baş açık
Er var dirlik dirilmiş
Yalın ayak aç değil.

Durmuş marifet söyler
Erene Yunus Emre'm
Yol eriyle yoldadır
Yolsuza yoldaş değil.

Namık Kemal

İSA KOCAKAPLAN

TİMAŞ YAYINLARI
İstanbul
1999

TİMAŞ YAYINLARI ■ 533
OSMANLI ŞİİRİ DİZİSİ ■ 15
Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı ■ 5

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Yayınları'na aittir.
Tanıtım amacıyla yapılacak
alıntılar dışında hiçbir şekilde
kopya edilemez, çoğaltılamaz,
yayınlanamaz.

TİMAŞ
BASIM TİCARET VE SANAYİ
ANONİM ŞİRKETİ

Bu Kitabın Seräveni:

Bu kitap, Prof. Dr. İskender Pala'nın yayın yönetmenliğinde hazırlanan "Osmanlı Şiiri" genel başlığı altındaki Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı serisinin beşinci kitabıdır.
Namık Kemal adlı kitap, Nihat Vuran'ın editörlüğünde Tim Tanıtım tarafından baskıya hazırlandı.
Kitabın kapak tasarımı Kenan Özcan'a ait.
Baskı ve cilt takibi Ekrem Çalış tarafından yapıldı.
Kapak baskısı Seçil Ofset'te, iç baskısı Çalış Ofset'te,
cilt işlemleri ise Sistem Mücellithanesi'nde gerçekleştirildi.
I. baskı olarak 1999 Mart ayında yayımlandı.
Kitabın Uluslararası Seri Numarası (ISBN) : 975-362-444-1

Yazışma Adresi: P. K. 50 Sirkeci - İstanbul
Merkez: Ankara Caddesi No: 50 34440 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0.212) 513 84 15 - 16 ; 510 65 46
Fax: (0.212) 512 40 00 - 664 77 97 - 451 11 76

Internet : www.timas.com.tr
e-mail : timas@timas.com.tr

Vatan Şiirleri

HÜRRİYET KASÎDESİ

Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye
Osmanlılığın Yiğitliği ve İnsanlığın Hamiyeti

1 Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten

2 Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez i'ânetten

3 Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten

4 Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevr ü mihnetten

5 Mûîni zâlimin dünyada erbâb-ı denâettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten

6 Hemen bir feyz-i bâkî terk eder bir zevk-i fâniye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretten

1 Çağın değer yargılarını doğruluktan ve samimiyetten sapmış görerek kendi arzumuz ve saygınlığımız ile devlet kapısından ayrıldık.

2 Kendini insan bilenler halka hizmet etmekten usanmaz, mürüvvet sahibi olanlar zavallılara yardım etmekten kaçınmaz.

3 Eğer millet, hor görülmüşse onun şanına bir eksiklik geleceğini sanma; yere düşmekle cevher, değerinden, özünden bir şey kaybetmez.

4 Vücudun mayası, vatan toprağıdır; bu vücut, acı ve sıkıntı içinde vatan yolunda toprak olursa, en küçük bir üzüntü duyulmaz.

5 Dünyada zalimin yardımcısı, aşağılık kimselerdir; insafsız avcıya hizmetten zevk alan ancak köpektir.

6 Hayatın değerini şöhretin güzelliğinden üstün tutanlar ile geçici zevklere ebedî feyiz tercih edilir.

PEYAMİ SAFA

OBJEKTİF: 2

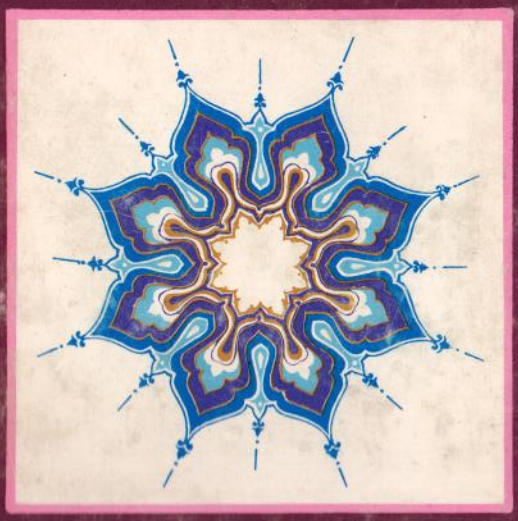

SANAT EDEBİYAT TENKİT

Ötüken Neşriyat

Sanat Edebiyat Tenkit

Peyami Safa

ÜÇÜNCÜ BASKI

İSTANBUL 1978

Ötüken Neşriyat

YAYIN NU. : 32
OBJEKTİF SERİSİ : 2

Ötüken Neşriyat A.Ş. : Klodfarer Cad. Nu: 40/7 İstanbul
Kapak : Nur - Olcay Okan
Kapak Baskısı : Kuşak Ofset Tesisleri
Dizgi - Tertip - Baskı : Dîvan Matbaacılık ve Ticaret
Cilt : Yedigün Mücellithanesi

Kapaktaki motif Şahin Uçar'a âittir.

İYİ YAZI, KÖTÜ YAZI

İyi yazının birinci cümlesi, mevzua girmek için tereddütsüz atılmış ilk adımdır. Arkasından gelen cümleler, vezinli adımlarla, sekmeden, aksamadan, sendelemeden onu takip ederler.

Kötü yazının birinci cümlesi, mevzuun eşiği önünde korku geçirir; ne içeri girebilir, ne de oradan uzaklaşabilir; alevin etrafındaki pervane sarhoşluğu ile dört döner, kendini oraya buraya çarpar, yorulur ve sersemleşir. Bazan mevzuun içine girer, fakat çok durmayarak kendini dışarıya atar, başka mevzuların eşiklerine sürünür; bazan da bu yabancı mevzuların cazibesine yakalanır ve kendini oradan zor kurtarır.

İyi bir yazının ifade kılıfı, mevzuunu bir eldiven gibi sımsıkı ve kıskıvrak içine alır, ne dışarıya bir fikir kaçırır, ne içeriye fazla bir kelime sokar.

Kötü bir yazının ifade kılıfı ya dardır, ya boldur. Darsa içine maksadını sığdıramaz; bolsa mevzuun dört tarafını lüzumsuz hava tabakaları ile şişirir, bir sürü parazit hayallerle üslûbu gevşetir ve sarkıtır.

İyi yazıda cümleler ve kelimeler hendesî bir disiplin altındadırlar. O kadar yerli yerinde ve biçimli dizilmişlerdir ki, hiç birini kaldıramaz, daha evvele ve daha sonraya alamazsınız.

Kötü yazıda ibare bu simetriden mahrumdur, mevzu daima çarpılır ve ifade yan yatar.

İyi yazı, okuyanları kâğıdın beyazlığından, satırların siyahlığından uzaklaştırarak şekillerden ayrı bir muhteva âlemine götürür. Okuyana, elinde bir kâğıt tuttuğunu, gözlerinin önünde çizgiler olduğunu, bir yazı okuduğunu unutturur.

Kötü yazı, okuyanın bu mâna ve mefhum âlemiyle temasını ikide bir kesen fikir ıttıratsızlıkları, kelime uygunsuzlukları ve ifade ahenksizlikleriyle dikkati hep mevzudan ibareye, esastan şekle çeker.

İyi yazı karışık fikirleri sadeleştirir; kötü yazı sade fikirleri karıştırır.

İyi yazının affetmediği başlıca hatalar şunlardır: Tereddüt, tekrar, bulanıklık, ahenksizlik, lâübalilik, fikrin bünyesine mensup olmayıp da ona dışından musallat olan hayaller, semboller, teşbihler ve istiareler, kırıtmalar, yapmacıklar, samimîyetsizlik, ölçüsüzlük, lisanda kelime icatcılığı.

Bu hatalardan düşünce mi mesuldür, ifade mi?

İyi düşünüp kötü ve kötü düşünüp iyi yazanlar var mıdır?

Pişkinliğin, melekenin ve hünerin yazıya birçok nimetler verdiğini inkâr etmem; fakat bu hüner ne derece ileri gitmiş olursa olsun iyi yazıyı iyi bir düşünceden ayıramaz. Hem de bu hünere sahip olmak şansı, ancak iyi düşünenlerde vardır.

Şöyle diyebilirim: İyi düşünüp de, meleke eksikliği yüzünden kötü yazanlar olabilir, fakat kötü düşünüp de meleke sayesinde iyi yazanlar olamaz.

İyi yazı=iyi düşünce+meleke.

Öyle ise iyi düşünce üstünde anlaşmalıyız.

Şiir düşüncesini bundan ayırıyorum. İyi yazıdan maksadım nesirdir. Ne manzume, ne de şiir vizyonları taşıyan ve eskilerin tâbiriyle, mensure. Manzume ve mensure mevzuumuzun dışında kalınca, iyi yazı muhayyilenin değil, zekânın ve gayet sıkı bir zihin disiplininin emri altına girer.

İyi düşünmeyi tarif etmek, koskoca bir psikoloji kitabının işidir. Burada yapabileceğimiz şey iyi düşüncenin birkaç büyük vasfını tayin etmek.

İyi düşünce mevzuunun esasını kavrar. Onu gruplara ve unsurlara ayırır: Tahlil. Bunlar arasındaki münasebetleri bulur: Mukayese. Bu münasebetleri hükümlere bağlar: Muhakeme.

İyi düşüncede kabataslak üç safha görünüyor:

1. Esası kavramak,
2. Tahlil ve tasnif,
3. Mukayese ve muhakeme.

İyi yazının yukarda saydığımız vasıfları da iyi düşüncenin bu üç esaslı hareketinden geliyor:

Birinci hareket — Mevzu iyi kavranmışsa ifade onun hududundan dışarıya bir kelime taşmaz. Tereddüt, fazlalık, tekrar ortadan kalkar.

İkinci hareket — Fikirler iyi tahlil ve tasnif edilmişse ibarenin hendesî disiplini elde edilmiş olur. Cümleler ve kelimeler yerlerinden kımıldatılamayacak kadar riyazî noktalarına oturtulmuş olurlar.

Üçüncü hareket — Mukayese ve muhakeme yerinde ise bulanıklık, samimîyetsizlik ve fikrin bünyesine mensup olmayıp da ona dışardan musallat olan hayaller, semboller, yazı oyunları ve kelime icatları da ortadan kalkar.

Esası kavranmış, iyi tahlil ve tasnif, iyi mukayese ve muhakeme edilmiş bir düşünce daima en emin ifade şeklini bulur. Bu şekil, düşüncenin o üç esaslı hareketinin çizdiği yoldan başka bir şey değildir.

Bu hareketler yanlış veya eksik olduğu zaman, muhayyile, muhakemenin kusurlarını telâfiye koşar ve hayaller, icatlar, oyunlar başlar.

O zaman muharrir bizi mevzuu ile ve fikirleriyle değil, ifade tarziyle kazanmaya çalışır ve düşüncesinin kifayetsizliklerini semboller ve rüyalar içine gizler. Bu hal, fikir yazılarını fanteziden ayıramayan muharrirlerde çok görülür.

Mademki iyi yazı, iyi düşünce ile melekenin mecmuuna müsavidir, bundan ameli bir netice çıkarmak isteyen heveskârlara verilecek ilk direktif şudur: İyi düşünceyi çok düşünerek, melekeyi de çok yazarak elde etmek.

Yedi Gün, 1939

GÖRÜNMEYEN KUM SAATI

Hıfzı Veldet adında bir profesörümüz hukuk ve edebiyat arasındaki münasebeti araştıran bir makalesinde güzel yazının kanunlarını şöyle hülâsa ediyordu: «Güzel yazmak evvelâ lisanın gramerine dikkat etmek, yani doğru yazmak; sonra, kelimeleri yerli yerinde seçmek, yani iyi yazmak; nihayet, fikri, kelime ve cümle yığınları halinde kaybetmemek, yani açık yazmak demektir.»

Profesörümüzün «güzel yazı» tarifine tıpatıp uygun misali de biz verelim: «Zerzevatçıda şalgam aradım, bulamadım; onun yerine balkabağı alıp

1000
TEMEL
ESER

DEDE KORKUT KİTABI

Muharrem Ergin

DEVLET KİTAPLARI

MUHARREM ERGİN

DEDE KORKUT KİTABI

İKİNCİ BASILIŞ

M.E.B.

DEVLET KİTAPLARI

MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1971

1000
TEMEL
ESER

1

Resimler : Erdoğan Günay

Millî Eğitim Bakanlığının 16/I/1969 tarih ve 751 sayılı mucipleri, Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 20/XI/1970 tarih ve 17797 sayılı emirleriyle ikinci defa olarak 40.000 adet basılmıştır.

DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL DESTANINI BEYAN EDER HANIM HEY

MEĞER hanım, Oğuzda Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçeninden otuz üç akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk' akçe alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın der idi, benim erliğim, bahadırlığım, kahramanlığım, yiğitliğim Ruma, Şama gitsin, ün salsın der idi.

Meğer bir gün köprüsünün yanında bir bölük oba konmuştu. O obada bir iyi güzel yiğit hasta düşmüştü. Allahın emriyle o yiğit öldü. Kimi oğul diye, kimi kardeş diye ağladı. O yiğit üzerine dehşetli kara feryat koptu.

Ansızın Deli Dumrul dört nala yetişti. Der: Bre kavatlar, ne ağlıyorsunuz, benim köprümün yanında bu gürültü nedir, niye feryat ediyorsunuz dedi. Dediler: Hanım, bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlıyoruz dediler.

Deli Dumrul der: Bre yiğidinizi kim öldürdü? Dediler: Vallah bey yiğit, Allah Taâladan buyruk oldu, al kanatlı Azrail o yiğidin canını aldı. Deli Dumrul der: Bre, Azrâil dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, yâ kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrâili benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, mücadele edeyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi. Çekildi döndü Deli Dumrul evine geldi.

Hak Taâlaya Dumrulun sözü hoş gelmedi. Bak bak, bre deli kavat benim birliğimi tanımıyor, birliğime şükür kılmıyor, benim ulu dergâhımda [1] gezsin benlik eylesin dedi. Azrâile buyruk eyledi kim yâ Azrâil, var ve o deli kavatın gözüne görün, benzini sarart dedi, canını hırıldat al dedi.

Deli Dumrul kırk yiğit ile yiyip içip otururken ansızın Azrâil çıka geldi. Azrâili ne çavuş gördü ne kapıcı. Deli Dumrulun görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya âlem Deli Dumrulun gözüne karanlık oldu. Çağırıp Deli Dumrul söyler, görelim hanım ne söyler:

Der:

Bre ne heybetli ihtiyarsın
Kapıcılar seni görmedi

[1] eşiğimde, huzurumda

Çavuşlar seni duymadı
Benim görür gözlerim görmez oldu
Tutar benim ellerim tutmaz oldu
Titredi benim canım câşa geldi
Altın kadehim elimden yere düştü
Ağzımın içi buz gibi
Kemiklerim tuz gibi oldu
Bre sakalcığı akça ihtiyar
Gözceğizi fersiz ihtiyar
Bre ne heybetli ihtiyarsın söyle bana
Kazam belâm dokunur bugün sana

dedi. Böyle diyince Azrâilin hiddeti tuttu, der:

Bre deli kavat
Gözümün fersiz olduğunu ne beğenmiyorsun
Gözü güzel kızların gelinlerin canını çok almışım
Sakalımın ağardığını ne beğenmiyorsun
Ak sakallı kara sakallı yiğitlerin canını çok almışım
Sakalımın ağarmasının mânası budur

dedi. Bre deli kavat övünüyordun: Al kanatlı Azrâil benim elime geçse, öldüreydim, güzel yiğidin canını onun elinden kurtaraydım diyordun, şimdi bre deli geldim ki senin canını alayım, verir misin yoksa benimle cenk eder misin dedi. Deli Dumrul der: Bre, al kanatlı Azrâil sen misin dedi. Evet benim dedi. Bu güzel yiğitlerin canını sen mi alıyorsun dedi. Evet, ben alıyorum dedi. Bre Azrâil, ben seni geniş

yerde istiyordum, dar yerde iyi elime girdin değil mi dedi. Ben seni öldüreyim, güzel yiğidin canını kurtarayım dedi.

Kara kılıcım sıyırdı eline aldı. Azrâile çalmağa hamle kıldı. Azrâil bir güvercin oldu, pencereden uçtu gitti. İnsan oğlunun ejderhası Deli Dumrul elini eline çaldı, kah kah güldü. Der: Yiğitlerim Azrâilin gözünü öyle korkuttum ki geniş kapıyı bıraktı dar bacadan kaçtı, mademki benim elimden güvercin gibi kuş oldu uçtu, bre ben onu bırakır mıyım doğana aldırmayınca dedi.

Kalktı atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü. Döndü, evine geliyorken Azrâil atının gözüne göründü. At ürktü, Deli Dumrulu kaldırdı yere vurdu. Kara başı bunaldı, darda kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrâil basıp kondu. Demin mırıldanıyordu, şimdi hırıldanmağa başladı.

Der:

Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman[1]
Ben seni böyle bilmezdim
Hırsız gibi can aldığını duymazdım
Tepesi büyük bizim dağlarımız olur

[1] şüphe

O dağlarımızda bağlarımız olur
O bağların kara salkımlı üzümü olur
O üzümü sıkarlar al şarabı olur
O şaraptan içen sarhoş olur
Şaraplıydım duymadım
Ne söyledim bilmedim
Beylikten usanmadım yiğitliğe doymadım
Canımı alma Azrâil medet

dedi. Azrâil der: Bre deli kavat, bana ne yalvarıyorsun, Allah Taâlaya yalvar, benim de elimde ne var, ben de bir emir kuluyum dedi. Deli Dumrul der: Peki ya can veren can alan Allah Taâla mıdır? Evet odur dedi. Döndü Azrâile, peki ya sen eylemekli belâsın, sen aradan çık, ben Allah Taâla ile haberleşeyim dedi. Deli Dumrul burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Nice cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönlündesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Baki kalan settar Tanrı
Benim canımı alacaksan sen al
Azrâile almağa bırakma

dedi. Allah Taâlaya Deli Dumrulun burada

sözü hoş geldi. Azrâile nidâ eyledi[1] ki madem deli kavat benim birliğimi bildi, birliğime şükür kıldı, yâ Azrâil, Deli Dumrul can yerine can bulsun, onun canı âzât olsun dedi. Azrâil der: Bre Deli Dumrul Allah Taâlanın emri böyle oldu ki Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı âzât olsun dedi. Deli Dumrul der: Ben nasıl can bulayım, yalnız, bir ihtiyar babam, bir ihtiyar anam var, gel gidelim, ikisinden biri belki canını verir, al, benim canımı bırak dedi.

Deli Dumrul sürdü babasının yanına geldi. Babasının elini öpüp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Ak sakallı aziz izzetli canım baba
Biliyor musun neler oldu
Küfür söz söyledim
Hak Taâlaya hoş gelmedi
Gök üzerinde al kanatlı Azrâile emreyledi
Uçup geldi
Benim akça göğsümü bastırıp kondu
Hırıldatıp tatlı canımı alır oldu
Baba senden can dilerim verir misin
Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın

Babası der:

[1] seslendi

Oğul oğul ay oğul
Canımın parçası oğul
Doğduğunda dokuz erkek deve kestiğim aslan oğul
Penceresi altın otağımın kabzası oğul
Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul
Karşı yatan kara dağım gerek ise
Söyle gelsin Azrâilin yaylası olsun
Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise
Ona içme olsun
Tavla tavla koç atlarım gerek ise
Ona binek olsun
Katar katar develerim gerek ise
Ona yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda akça koyunum gerek ise
Kara mutfak altında onun şöleni olsun
Altın gümüş para gerek ise
Ona harçlık olsun
Dünya tatlı can aziz
Canımı kıyamam belli bil
Benden aziz benden sevgili anandır
Oğul anana var

dedi. Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi. Der:

Ana biliyor musun neler oldu
Gök yüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim akça göğsümü bastırıp kondu
Hırıldatıp canımı alır oldu
Babamdan can diledim ana vermedi
Senden can dilerim ana
Canımı bana verir misin

Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın
Acı tırnak ak yüzüne çalar mısın
Kargı gibi kara saçını yolar mısın ana

dedi. Anası burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Anası der:

Oğul oğul ay oğul
Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul
On ay diyince dünya yüzüne getirdiğim oğul [1]
Dolma beşiklerde beleğim oğul [2]
Dolu dolu ak sütümü emzirdiğim oğul
Akça burçlu hisarlarda tutulaydın oğul
Pis dinli kâfir elinde esir olaydın oğul
Altın akçe gücüne dayanarak seni kurtaraydım oğul
Yaman yere varmışsın varamam
Dünya tatlı can aziz
Canımı kıyamam belli bil

dedi, anası da canını vermedi. Böyle diyince Azrâil geldi Deli Dumrulun canını almağa. Deli Dumrul der:

Bre Azrâil aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Azrâil der: Bre deli kavat daha ne aman diliyorsun, ak sakallı babanın yanına vardın can vermedi, ak bürçekli ananın yanına vardın

[1], [2] Aslında bu iki mısraın yerleri değişiktir.

can vermedi, daha kim verecek dedi. Deli Dumrul der: Hasretlim vardır, buluşayım dedi. Azrâil der: Bre deli hasretlin kimdir? Der: El kızı helâllim var, ondan benim iki oğlancığım var, emanetim var, ısmarlayacağım onlara, ondan sonra benim canımı alasın dedi.

Sürdü helâllisinin yanma geldi, der:

Biliyor musun neler oldu
Gök yüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim beyaz göğsümü bastırıp kondu
Benim tatlı canımı alır oldu
Babama ver dedim can vermedi
Anama vardım can vermedi
Dünya şirin can tatlı dediler
Şimdi
Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun
Soğuk soğuk sularım sana içme olsun
Tavla tavla koç atlarım sana binek olsun
Penceresi altın otağım sana gölge olsun
Katar katar devlerim sana yük taşıyıcı olsun
Ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun
Gözün kimi tutarsa
Gönlün kimi severse
Sen ona var
İki oğlancığı öksüz koyma

dedi. Kadın burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Ne diyorsun ne söylüyorsun
Göz açıp da gördüğüm.
Gönül verip sevdiğim
Koç yiğidim şah yiğidim
Tatlı damak verip öpüştüğüm
Bir yastıkta baş koyup emiştiğim
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra ben neylerim
Yaylar olsam benim mezarım olsun
Soğuk soğuk sularını
İçer olsam benim kanım olsun
Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun
Tavla tavla koç atını
Biner olsam benim tabutum olsun
Senden sonra bir yiğidi
Sevip varsam beraber yatsam
Alaca yılan olup beni soksun
Senin o nâmert anan baban
Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar
Arş şahit olsun sekizinci kat gök şahit olsun
Yer şahit olsun gök şahit olsun
Kadir Tanrı şahit olsun
Benim canım senin canına kurban olsun

dedi, razı oldu.

Azrâil hatunun canını almağa geldi. İnsan oğlunun ejderhası eşine kıyamadı. Allah Taâlaya burada yalvarmış, görelim nasıl yalvarmış:

Der:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Çok cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönlündesin
Dâim duran cebbar Tanrı
Ulu yollar üzerine
İmaretler[1] *yapayım senin için*
Aç görsem doyurayım senin için
Çıplak görsem donatayım senin için
Alırsan ikimizin canını beraber al
Bırakırsan ikimizin canını beraber bırak
Keremi çok kadir Tanrı

dedi. Hak Taâlaya Deli Dumrulun sözü hoş geldi. Azrâile emreyledi: Deli Dumrulun babasının anasının canını al, o iki helâlliye yüz kırk yıl ömür verdim dedi. Azrâil de babasının anasının derhal canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü.

Dedem Korkut gelip destan söyledi deyiş dedi. Bu destan Deli Dumrulun olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alnı açık cömert erenler dinlesin dedi.

Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli koca ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasın. Kadir

---

[1] hayrat evi, fakirlere yemek verilen yer

Tanrı seni nâmerde muhtaç etmesin. Ak alnında beş kelime dua kıldık, olsun kabul. Derlesin toplasın günahınızı adı güzel Muhammede bağışlasın hanım hey!...

TAHİR İLE ZÜHRE

(İnceleme -Metin)

Fikret TÜRKMEN

ATATÜRK
KÜLTÜR
MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

ATATÜRK YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

TAHİR İLE ZÜHRE

(İnceleme - Metin)

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

ATATÜRK
KÜLTÜR
MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

6. BÖLÜM

METİNLER

İncelemede kullanılan 24 varyantın tamamı okunup tahlil edilmiştir. Örnek olarak, bunlardan ikisinin metnini vermeyi yararlı gördük. İncelemede (Y) ile gösterilen ilk metin, bulabildiğimiz tek yazma nüshadır. Diğeri de sözlü varyantlar içinde, hikâye ustası olarak tanınan Âşık Behçet Mahir'in anlattığı metindir (S_1).

Her iki metin de, konu hiç kısaltılmadan ve formel unsurları bozulmadan, sadece cümleleri düzeltilerek, verilmiştir. Metinlerin orijinalleri E. Ü. Edebiyat Fakültesi «Folklor ve Halk Edebiyatı Arşivi»nde bulunmaktadır.

TAHİR İLE ZÜHRE HİYÂYESİ(*)

Yazma (incelemede «Y» ile gös.)

Raviyan-ı Şirin ve nakilan-ı asar şöyle rivayet ve bu yüzden hikâyet ederler ki geçmiş zaman ve eski günlerde bir zengin ve şöhretli padişah vardı. Bu padişahın malı, mülkü, hâzinesi, askeri kısaca dünyada her şeyi vardı. Ancak çocuğu olmadığı için acı ve kederden kurtulamıyordu. Tek düşüncesi, tek kaygısı çocuktu. Her nerede bir doktor duysa, hemen adamlarını gönderir, onlara çeşitli haplar ve macunlar yaptırarak tedavi olmaya çalışırdı. Nihayet bunlardan da fayda görmeyince, «elden ne gelür, vermeyince Halik, neylesin mahlûk» deyip ümidini kaybetti. Bir daha da doktorları çağırmadı. Bir zaman eğlenceye daldı; derdini unutmak için şehrin dışında çok güzel

(*) Bu metin Cahit Öztelli'nin özel kitaplığındaki yazma nüshadan formel unsurlar bozulmadan sadeleştirilmiştir.

bir bahçe yaptırdı. Canı sıkılınca o bahçeye gider, gönlünü ferahlatırdı. Ancak hiçbir şey ondan evlatsızlık acısını söküp atamadı. Bir gün kıyafet değiştirerek vezirini yanına alıp saraydan çıktı ve ağır ağır çarşı pazar dolaşmaya başladılar. Çarşıda yaşlı bir derviş, «her kim bana bin altın verirse Tanrı onun muradı varsa versin» diye bunlardan para istedi. Padişah, «bu kadar doktor getirttim, bunca para sarfettim hiçbir faydasını görmedim, yer gök dua üstüne derler, belki bu dervişin duası kabul olur» deyip, dervişin istediği parayı verdi. Derviş, «gönlünün muradı ne ise Tanrı ihsan eylesin» diye dua etti. Oradan ayrılıp bahçeye doğru yürüdüler. Bahçede biraz dinlenmek ve serinlenmek için bir ağacın gölgesine oturdular. O sırada başka bir ağacın altında temiz giyinmiş, elinde bir kalemle, önünde birkaç kitap bulunan yaşlı bir derviş gördüler. Yanına gidip kim olduğunu sordular. Derviş, «ben remmel üstadıyım, başka marifetlerim de vardır» deyince, padişah, «madem marifetin var, gönlümden geçeni bilirsen sana inanırım» dedi. Derviş elindeki kalemi padişaha verip, «gönlünden geçen ne ise tut, bakalım ilim ne gösterecek» dedi. Padişah söyleneni yaptı ve gönlünden, «acep bir evladım olur mu?» diye niyet tuttu. Derviş bunların birinin de vezir olduğunu ve evlat için niyet tuttuklarını bildi. Üstelik padişahın bir kız, vezirin de bir erkek çocuğunun olacağını söyleyince, padişah hemen dervişin ellerine sarıldı, «bizim kim olduğumuzu ve derdimizi bildin, ne olursa senden olur, aman derdimize derman» diye yalvarmaya başladı. Derviş cebinden bir elma çıkardı, ikiye böldü, yarısını padişaha yarısını da vezire verdi. «Bu elmaları bu gece yiyin, Allah'ın izniyle evlatlarınız olacak, fakat kızın adını Zühre, oğlanın adını da Tahir koyacaksınız ve birbirinden ayırmadan büyütecek, zamanı gelince de birbirleriyle evlendireceksiniz. Eğer bu söylediklerimi yapmazsanız başlarına öyle haller gelecek ki Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Arzu ile Kamber, Vamık ile Azra, Varka ile Gülşah gibi kıyamete kadar destan olup söylenecek» dedi. Paşidah ve vezir şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. Padişah elini cebine sokup, dervişe altın vermek istedi. Bir

de döndüler ki dervişin yerinde yeller esiyor. Derviş yok olmuş. Hemen bahçeyi aramaya başladılar. Hiçbir yerde bulamadılar. Sonunda bahçeden çıktılar, padişah sarayına, vezir evine gitti. O akşam elmayı yediler, dokuz ay on gün sonra, dervişin söylediği gibi, padişahın bir kızı, vezirin bir oğlu dünyaya geldi. Kıza Zühre, oğlana Tahir adını koydular.

Bu çocuklar, dadılar elinde büyümeye başladılar. Ama birbirlerinden ayrılsalar feryatlarından durulmaz, ancak birlikte olunca susarlardı. Birlikte oynarlar, birlikte yiyip içerlerdi. Padişah bunları okutmak üzere devrin en tanınmış hocasını tayin etti. Ama o kadar zeki idiler ki bir müddet sonra her şeyi öğrendiler, hocaları aciz kaldı. Çocuklar birbirlerini kardeş sanmakta idiler. Böylece on yaşına kadar okudular. On yaşına geldiklerinde Zühre'nin gönlü Tahir'e düştü. Günden güne artan sevgisi yüzünden Zühre, Tahir'i uyurken, gizlice öptü. Tahir uyandı ve «bre kız, sen benim kardeşim değil misin, ayıp değil mi?» diyerek onu azarladı. Birkaç gün mektebe ayrı gittiler, ama, Zühre'nin sevgisi her geçen gün artıyordu. Zühre dayanamayıp bir gün yine Tahir'i öpünce, Tahir, «bre kız, nedir senin bu edepsizliğin?» deyip Zühre'yi güzelce dövdü. Zira Tahir hâlâ onu kardeşi zannetmekteydi. Ama Zühre o kadar çok üzüldü ki, günlerce gözlerine uyku girmedi ve «Yarabbi benim sevgimin yarısını Tahir'e ver» diye dua etti. Tanrı onun duasını kabul etti ve Tahir de Zühre'yi sevmeye başladı. Bu sefer Zühre kendini naza çekmeye başladı.

Arzederdi günde bin kez Tahir'e, Zühre niyaz
Bildi amma Tahir'in âşıklığın, eyledi naz.

Kadınlar böyledir, kendilerini sürekli naza çeker, aşıklarını ateşe yakarlar. Zühre'de, Tahir'in kendisine ilgi duyduğunu anlayınca kendini naza çekip, yüzüne bakmaz oldu. Tahir, zavallı, gezdiği yerleri bilmez oldu. Gece gündüz demeden deli gibi dolaşıyor, devamlı Zühre'yi düşünüyordu.

Zühre'nin bir akarsu üzerinde bahçesi vardı. O kadar güzeldi ki, hiç kimse onun vasfını yapamazdı, gözler kamaşmadan bakılamaz, en dertli kimse o bahçeye gelse, derdinden eser kalmazdı. İçindeki köşkü de Hint ve Rum ustaları yapmışlardı. Günlerin birinde Zühre'nin canı sıkılıp, bahçesini gezmeye gitti. Gelip köşkün önüne oturdu ve suyu seyretmeye başladı. Tahir de bu arada kendisinin vezir oğlu, Zühre'nin de padişah kızı olduğunu öğrenmişti. O gün Tahir de «belki Zühre'yi görürüm» diyerek köşkün önüne geldi. Zühre onu görünce «bakalım hâlâ bizi kardeş mi zannediyor» diyerek şu türküyü söyledi

Sır ile sırdaşımsın
Yol ile yoldaşımsın
Elini benden çek Tahir
Sen benim kardaşımsın.

Tahir bunu duyunca şöyle cevap verdi:

Sır ile sırdaşımsın
Yol ile yoldaşımsın
Vezirin oğlu benim
Sen neden kardaşımsın.

Bundan sonra Zühre şunları söyledi:

Seni sevdim ezelî
Söyledim çok gazeli
Kıymadan nice dövdün
Benim gibi güzeli.

Bundan sonra Tahir şöyle af diledi:

Affet günahım canım
Ey Zühre benim canım
Bilmezlik ile dövdüm
Benim servi hubanım.

Zühre o zaman şöyle seslendi:

Aşkın olalı Tahir
Benden dahi zahir
Cismim içinde canım sensin
Gel sarılalım Tahir.

Sonra Tahir kalkıp Zühre'nin boynuna sarıldı. Birbirlerini affedip birlikte saraya döndüler. Yine birlikte hocaya gidip okumaya başladılar. Fırsat buldukça birbirlerine beyitler ve nazireler söylemekteydiler. Kendileri on ikişer yaşlarında olmalarına rağmen görenler, onları yirmişer yaşında zannederlerdi. Her ikisi de her geçen gün biraz daha güzelleşiyor, görenler, «ah bir kere daha görsem» diyorlardı.

Bir gün yine ikisi bahçeye gidip bir ağacın gölgesine oturup karşılıklı türküler söylediler. Önce Tahir şu türküyü söyledi :

Zühre benim canımdır
Cismimdeki canımdır
Can ile başım, Zühre
Yoluna kurbanımdır.

Zühre de şöyle söyledi:

Sevmişim Tahir seni
Kul ettin zalim beni
Cismimde canım sensin
Hiç can sevmez mi seni.

Bundan sonra Tahir, «ey benim canım Zühre, eğer ben, dünyada senden başkasını sever ve alırsam, muradıma ermeyeyim. Eğer sen de benden başkasını seversen, Allah'tan hemen canını almasını dilerim» dedi. Zühre bunları duyunca, «ey benim canım efendim,

eğer ben de senden başkasını seversem ve varırsam muradıma ermeyeyim. Babam beni başkasına zorla verecek olursa, kendimi öldürürüm» deyip yemin ettiler ve durumlarını anlatan türküler söylediler. Önce Zühre aldı:

Tahir kaşların kara
Beni kıldın biçare
Ben bu ahdden dönmesem
Çekseler beni dara.

Zühre böyle söyleyince, Tahir de:

Paktır benim ismim
Aktır gümüşten cismim
Ben bu ahdden dönmesem
Kesse de başım hasmım.

diye cevap verdi. Yine birlikte saraya dönüp, okuyup yazmaya daldılar.

Aradan günler geçti. Bir gün Tahir bir ustanın saz çaldığını gördü ve sazın sesine hayran oldu. Ustaya, kendisine saz çalmasını öğretmesi için yalvarmaya başladı. Usta razı oldu. Birkaç ay saz dersi aldı. Bu arada Tahir'in saz öğrendiğini işiten Zühre de bir saz çalan kadın buldurup, saz çalmasını öğrendi. Her ikisi de kısa sürede o kadar güzel saz çalmayı öğrendiler ki herkes hayret etti. Hatta onlardan iyi kimse saz çalamaz hale geldiler.

Bir gün Tahir, Zühre'nin yanında otururken aşka gelip şu türküyü söyledi:

Zühre'dir benim yarım
Zülfü telidir darım
Cevretme Zühre canım
Yoktur sabra kararım.

Zühre de aldı sazı eline:

Sazını eliyle çaldı
Aklımı ..... aldı
Gamzen oku Tahir
Sineciğimi deldi.

dedi.

Aldı Tahir :

Aşkın meyini içtim
Can ile serden geçtim
Şevki ruyunla Zühre
Yaş yerine kan içtim.

Aldı Zühre:

Ey ruhları gül Tahir
Bal gibi meyl Tahir (?)
Cismimden akan yaşı
Lutfeyle gel sil Tahir.

Aldı Tahir:

Zühre'nin ruhı güldür
Tahir ona bülbüldür
Zühre'nin siyah zülfü
Kar üzeri sümbüldür.

Aldı Zühre:

Seninle yüz bir yaşta
Aşkın havası başta
Gündüz hayalim sensin
Geceler gördüm düşte.

Aldı Tahir:

Zühre'nin gözü ahu
Ben cana dedim ya hû
Yok misli cihan içre
Huri mi ola «acep bu»

Aldı Zühre:

Ben bahr-ı gama daldım
Ummana gemi saldım
Tahir bana rahmeyle
Biçare olup kaldım.

Aldı Tahir:

Zühre'dir padişah-zâde
Aklımı verdi yada
Olsun yoluna Tahir
Sen bin yaşa dünyada.

Aldı Zühre:

Sen hublar sultanısın
Huri ile gılmanısın
Cevrinle bu Zühre'yi öldürme? Müslümansın
Öldürme, Müslümansın.

Aldı Tahir:

Zühre bana sihretti
Çeşmim başın mehretti
Gönlüm ile kul oldum
Ahu gözlü sabretti.

Aldı Zühre:

Oldun naz ile mahir
Alnım olalı Tahir
Hicranımla beni yakma
Gel sarılalım Tahir.

Aldı Tahir:

Açtın sineme yare
Ey gözleri sehhare
Rahmeyle halime Zühre
Ya kıl derdime bir çare.

Aldı Zühre:

Sen soylara sultan
Derdime kıl bir derman
Biçare Zühre'nin
Canı olsun sana kurban.

Sonra Tahir ile Zühre kucaklaşıp ağlaştılar, sonra odalarına çekilmek üzere ayrılacakları sırada Zühre aldı sazını :

Al giymişsin boyunca
Seyredeyim doyunca
Aklım perişan oldu
Firkat sözünü duyunca.

Aldı Tahir:

Firkat bir yanar dağdır
Dağlar sineme hardır
Her vuslatın sonunda
Bir ayrılığı vardır.

Yine aldı Tahir:

Hicran ölümden beter
Cismim yanuben tüter
Bilmem ki bu rüzgâr
Beni ne yana atar.

Yine aldı Zühre:

Didelerim giryandır
Ciğerciğim püryandır
Tahir bu yalan dünya
Sensiz bana haramdır.

deyip kalktılar ve saraya döndüler. Padişah bunların dürüst ve sadık âşıklar olduğunu görüp, kızını Tahir'e vermeye karar verdi. Meğer o şehirde bir hain sihirbaz vardı. Zühre'nin annesi o sihirbazı çağırıp, durumu anlattı. Ve «padişah Zühre'yi Tahir'e verecek, ben buna razı değilim. Tahir vezir oğlu, benim kızım padişahlara layıktır. Sen bir ilaç ile padişahı Tahir'den soğut» deyip sihirbaza yüz altın verdi, «gayret edersen bin altın daha veririm» dedi. Sihirbaz cadı, doğru evine gidip sihir torbasını önüne döktü, çeşitli sihirler yaptı, mezarlıktan toprak alıp karıştırdı ve götürüp Zühre'nin annesine verdi. «Bu toprağı şerbetin içine karıştır ve padişaha içir» dedi. Sultan toprağı alıp, padişah şerbet isteyince, içine o toprağı katıp kendi eliyle padişaha götürdü. Padişah şerbeti içince hemen Tahir'den soğudu ve saraydan kovdurdu. Verdiği sözden vazgeçti. Tahir ve Zühre birbirlerinden ayrılınca gece gündüz ağlaştılar. Zühre'nin aşkından deliye dönen Tahir, eline sazını alıp bağlara ve bahçelere gidip türküler söylüyordu.

Yardan ayrılmaklığım figândır
Didelerim pürnem, kaddim kemandır
Ta'n etmeyin dostlar ah u zarına
Dostu görmeyeli hayli zamandır.

diyerek gönlünü avutmaya çalışıyordu. Bazen de aklına gelen türküleri yazıyor ve oturduğu yerlerde bırakıp gidiyordu. Bu şiirler başkalarının eline geçince aşkları bütün şehre yayıldı. Yaşlı kadınlar bu şiirlerden bazılarını Zühre'ye de götürüyorlardı.

Bir müddet böyle avundular. Ancak Zühre'nin haremde daha uzun süre kalmaya mecali yoktu. Bir gün babasına, «devletli baba, filan yerde yol kenarına bir köşk yaptır, gelip geçeni seyredeyim. Belki gözüm gönlüm açılır» diye yalvardı. Padişah emreyledi, Zühre'nin istediği yerde şahane bir köşk yaptırdı. Zühre o köşke taşındı. Yanına sade dadısını aldı. O köşkte dadısıyla oturup ona saz çalıyordu. Günlerin birinde, «ey dadı sana bir sualim var, doğru söyle, gizleme. Tahir'i hareme niçin koymazlar, sebebi nedir?» dedi. Dadı, «sultanım Tahir ile seviştiğinizi Arap köle duyup, annenize söyledi, o da padişah babanıza durumu anlattı. Padişah da kendi gözüyle görüp, Tahire sarayı yasak eyledi. Ama babanızın muradı, seni Tahir'e vermekti, ancak valideniz razı olmadı ve bir sihirbaz kadına sihir yaptırdı, hasılı durum böyle» dedi. Bunları işiten Zühre'nin aklı başından gidip bayıldı. Dadı bu hali görünce söylediğine pişman oldu, ama olan olmuştu. Hemen Zühre'nin yüzüne gülsuyu serpip, elini ayağını ovdu. Zühre gözlerini açtı ve bir kere daha ah edip gözyaşı dökmeye başladı. Olanları kimseye anlatmamasını rica edip köşküne çekildi.

Bir gün köşkün penceresinden yola bakarken bir kişinin Tahir'in türkülerini söyleyerek gittiğini gördü. Yine saçım başını yolarak ağlamaya başladı. Bu tarafta da Tahir elinde sazı ile bağ, bahçe demeyip dolaşıyordu. Bir gün belki görürüm ümidiyle köşkün altına geldi. Ve şu türküyü söyledi.

Aldı Tahir:

Yürü hakikatsiz Zühre
Ahdinde durmaz Zühre
Beni ne tez unuttun
Ahdine bîvefa Zühre.

Zühre bu türküyü duyar duymaz pencereyi açtı. Dadısı, «aman efendim açma, bütün gözcüler sizi gözetirler. Su uyur düşman uyumaz» dediyse de Zühre dinlemedi ve şu türküyü söyledi.

Aldı Zühre:

Hemden bana zar oldu
Köşk başıma dar oldu
İncitme beni Tahir
Yeter bana har oldu.

dedi. Zühre'yi gören Tahir bayılacak gibi oldu. Kendini toplayıp şu türküyü söyledi.

Aldı Tahir:

Ey Zühre biçâre
Yaktın beni sen nâre
Beni ne tez unuttun
Durmazmısın ikrâre

Tahir daha pek çok sitemli türküler söyledi ve «birbirimizden ayrılmaya sebep nedir?» diye sordu. Zühre, «Arap köleyle, sihirbaz kadın» dedi. Bunlar böyle konuşurlarken gözcüler durumu Arap köleye haber verdiler. Arap köle de hemen padişaha gidip olanları anlattı. Padişah gazaba gelip, adamlarını gönderdi. Askerler köşkün altına geldiklerinde, Tahir ile Zühre'yi karşılıklı türküler söyleyerek ağlarken buldular. Hemen Tahir'in üzerine atılıp tuttular, alıp doğru padişaha götürdüler. Padişah, verdiği sözü unutup, «cellat» diye bağırdı. Vezirler ayağa kalkıp padişahtan Tahir'i affetmesini istediler. Padişah vezirlerini kırmadı ve «tez, Mardin şehrine sürülsün, bir daha bu diyara gelmesin, eğer bundan sonra bu şehirde görürsem, rica falan dinlemez, öldürtürüm» dedi. Vezirler Tahir'i celladın elinden alıp, yanına beş on adam koyup, Mardin şehrine göndermek için

yola çıkarıldı. Tahir giderken köşkün altından geçtiği sırada, pencereye bakıp derin bir ah çekip ağlamaya başladı ve şu türküyü söyledi:

Aldı Tahir:

Uyanır mı yardan
Yiğit vazgeçer mi yardan
Gözü çıkası baban
Beni sürdürdü bu diyardan

Zühre bunu duyunca pencereyi açtı, gözleri yaşla doldu ve şu türküyü söyledi .

Aldı Zühre:

Birin binip birin yedip gidersin
Mardin şehrine doğru gidersin
Acılarını..... Tahir
Beni kime koyup kime gidersin

Sen gidersen uğur olsun
Çamlıbeller düz yolun olsun
Benden gayrı yâr seversen
Cellatlar boynunu vursun

Aldı Tahir:

Ben gidersem uğur olsun
Çamlıbeller yolum olsun
Senden gayrı yâr seversem, Zührem
Cellatlar boynum vursun

Daha sonra, Tahir ağlayarak yola çıktı. Bir müddet gittikten sonra dönüp köşke baktı. Gördü ki Zühre pencereden beline kadar sarkmış feryat ve figanla ağlıyor. Tahir bu durumu görünce dayanamayıp şu türküyü söyledi:

Aldı Tahir,

Ne bakarsın mürde mürde
Sen uğrattın beni derde
Sağ, esen kalasın sen bu yerde
Elveda Zührem, duadan unutma beni

Bir giderim bir ardıma bakarım
Narı aşkda bu sinemi yakarım
Seni Hakka ısmarlayıp giderim
Ah Zührem, elveda, duadan unutma beni

deyip, yoluna devam etti. Bazen sazını eline alıp türküler söylüyordu.

Aşık Tahir çalar sazı
Kanlı yaşlar döker gözü
Sultanım padişah kızı
Duadan unutma bizi

dedikçe, yanında giden adamlar, altındaki at bile dayanamayıp ağlıyorlardı. Bu durumu en zalim adam bile görse vicdana gelirdi.

Az gittiler uz gittiler, günlerin birinde Mardin şehrine ulaştılar. Zavallı Tahir'i zindana teslim edip, zindancıdan teslim kâğıdını alıp Tahir'Ie vedalaştılar. O zaman Tahir, «varın Zühreme söyleyin ahdini unutmasın, bize eden Allah'tan bulsun» dedi. Tahir'i götüren adamlar geri dönmek üzere yola çıktılar. Yedi gün sonra padişahın şehrine geldiler. Zindancıdan aldıkları teslim kâğıdını padişaha verip işlerinin başına döndüler.

Bu tarafta Tahir, zindanda ağlayıp sızlayarak, Zühre'nin hayaliyle günlerini geçiriyordu. Zühre'nin aşkına şiirler yazıyor ve zindanın penceresinden dışarı atıyordu. Tahir'in türküleri böylece

diyar diyar meşhur oluyordu. Tahir'in şiirlerini kim okursa hemen âşık oluyordu. Günler, aylar, yıllar böylece geçti. Tahir bu zindanda tam yedi yıl kaldı. Yedi yıl boyunca geceleri düşünde gündüzleri hayalinde hep Zühre'yi gördü. Onunla konuştu, onunla ağlaştı. Sonunda;

«Ağlama, naçar ağlama
Ciğerini dağlama
Bu kapıyı kapatan
Bir gün açar ağlama»

diyerek teselli buldu.

Tahir'in pencereden attığı şiirleri alıp mecmualara yazarlar, bu mecmualar elden ele bütün ülkeyi dolaştı. Tahir'in adını macerasını duymayan kalmadı.

Zühre Sultan'a gelince, o da hergün «acaba bir daha yüzünü görüp, bülbül sesini işitebilir miyim, yoksa zindanda ah vah ile can verip, hasretimiz kıyamete mi kalır?» diye düşünüp ağlardı. Kısaca dadısı da, Zühre'nin bu haline çare bulamaz. O da oturup, onunla birlikte ağlardı. Bazen nasihat eder, bazen teselli etmeye çalışırdı. Zühre yine, köşkünde, Tahir'in hasretiyle ağlayıp sızlarken, karşıdan büyük bir kervanın geldiğini gördü. Kervanı takip etti, tam köşkün altına geldiklerinde eline sazını aldı ve pencerenin kafeslerinin arkasından şu türküyü söyledi:

Aldı Zühre:

Güç müsün kervan mısın
Dertlere derman mısın
Ben Tahirim aldırdım
Tahir'den haberdâr mısın?

diye sordu. O kervanda bir keloğlan vardı. Çok fazla türkü bilir hatta bazen türkü de yakardı. Zühre'nin türküsünü duyunca hemen karşılayıp şu türküyü söyledi:

Göç biziz kervan biziz
Dertlere derman biziz
Sen Tahir'i yitirdin
Biz Tahir'i bilmeziz

deyip, Mardin şehrine doğru çıkıp gittiler. Bunlar konup göçe göçe yedi günde Mardin şehrine geldiler. Tahir'in zindanının önü çayırlık bir yerdi. Kervan gelip oraya kondu. Yüklerini indirip, çadırları kurdular. Kervanbaşının çadırı zindan penceresinin altına kurulmuştu. Akşam olup istirahate çekildiklerinde, zindandan garip ve yanık bir ses işittiler. Sonuna kadar bu garip ve yanık sesi dinlediler ve mest oldular. Tahir de kervanı görünce, onlara şöyle seslendi:

Kervan geldi naz ile
Kollarında baz ile
Ben Zühremden ayrıldım
Eglenürüm saz ile

Bundan sonra hemen Keloğlan cevap verdi.

Aldı Keloğlan:

Sazın kâr etti bana
İşiten kalur ta'na
Lutfeyle garib aşık
İsmini söyle bana

Aldı Tahir:

İsmim oldu ah u zâr
Hûdâ ola size yâr
Ne mübarek kimselersiniz
Sizde yâr kokusu var

Aldı Keloğlan:

Etme yiğit ah ü zar
Hem yarene merhem sar
Yolum uğradı gördüm
Zühre'nin selamı var.

Tahir Zühre'nin selamını duyunca bir tuhaf olup derinden bir ah çekti ve bayıldı. O ayılıncaya kadar kervan yükünü yükleyip yoluna koyuldu. Tahir ne kadar baygın kaldı Allah bilir ama ayılınca, «şu bezirganlara birkaç şey sorayım» diye pencereye geldi, gördü ki kervanın yerinde yeller esiyor. O zaman üzüldü, zindan başına dar geldi. Hemen abdest alıp, iki rekât namaz kıldı ve «Yarabbi, ben yetimim senden başka kimsem yok. Beni buradan kurtar. Sen ki Yusuf Peygamber'i yedi yıl zindanda hapsettin, sonra kurtarıp, Mısır'a sultan eyledin. Îlahî sen Yunus Peygamber'i kırk gün balık karnında saklayıp, tekrar kurtardın. Onların yüzü suyu hürmetine bu biçare zayıf kuluna acı ve yedi hasretime kavuştur» diye duâ eyledi. Allah duasını kabul etmişti. Yatsı namazından sonra zindanın kapısı açıldı, Hazreti Hızır aleyhisselâm elinde siyah bir atla gelip selam verdi. Tahir'de saygıyla selâmı aldı, ama bunun kim. olduğunu bilmiyordu. Hızır, «oğlum üzülme, Allah duanı kabul etti, bu zindandan seni kurtarıp sevgiline kavuşturacağım» dedi. Tahir bunu duyunca sevinçten Hızır'ın ellerine ayaklarına kapanıp, öpmeye başladı. Hızır onu atın yanına getirdi, kendisi bindi, Tahir'i de terkine alıp, zindandan çıkardı. Bunlar sabaha kadar yol aldılar. Tam güneş doğarken Tahir'in uykusu geldi. Bir ara daldı, o zaman Hızır aleyhisselâm yavaşça Tahir'i yere indirdi ve gözden kayboldu. Tahir uyanınca hayrette kaldı, sevinçten toprağı öptü, bir de baktı ki Zühre'nin köşkünün önünde. Ama pencereleri kapalı görünce derin bir ah çekip aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

rini hatırlayıp, yukarı çıkmadı, Zühre ne kadar ısrar ettiyse de Tahir dinlemedi. Sonunda aşağıdan söyleşmeye başladılar. Zavallı, Tahir başına geleceklerden habersizdi; önce Zühre başladı:

Düş oldu gönül zâre
Sancılandı çeker çare
Benden ne tez usandın
Ey Tahir biçare

Aldı Tahir:

Deryadan gemi geldi
Gönlümün gamı geldi
Anın için ağlarım
Ayrılık demi geldi

Zühre bunu işitince ağlamaya başladı. Başlarına bir hal geleceğini anlayıp, ağlamaya başladılar. Tam o sırada pusudaki askerler hücûm edip, Tahir'in etrafını sardılar. Tahir belinden bir pala çıkarıp, üzerine gelenlerin arasına daldı. Kimini öldürdü, kimini yaraladı. Askerler hemen durumu padişaha haber verdiler. Padişah hemen kapıcıbaşının kumandasında beş yüz asker daha gönderdi.

Bu beş yüz asker de Tahir'in üzerine hücûm ettiler. Tahir bunların da arasına daldı, bir miktar asker daha öldürdü. Yine padişaha haber verdiler. O zaman padişah bin askerle kendisi geldi. «Bre koman şu nabekârı, tutun, ben ona tuz-ekmek yediği yere ihaneti gösteririm» diye bağırdı. Tahir bunların arasına da daldı, kimseyi yaklaştırmadı. O arada Zühre, pencereden, «ey benim Tahirim, beni istersen, babama teslim ol, sakın hatırına başka şey getirme. Ben seni babamdan rica eder, kurtarırım» diye seslendi. Tahir ne yapsın, zaten aşk zebunu. Hemen Zühre'ye dönerek, «emrin başım üstüne yoluna başımı versem n'ola» dedi ve şu türküyü söyledi.

Aldı Tahir:

Hemdemim cevr ü cefâ
Derdime yoktur şifa
Zerre kadar bulunmaz
Avratta mihr ü vefa

Aldı Zühre:

Tahir bu sözü deme
Bu işten hiç gam yeme
Canımı kıldım feda
Tahir sen gonca feme.

deyip, Tahir palasını kınına sokup, teslim oldu. Padişah Tahir'in yanına gelip, «bre tuz ekmek hakkı bilmez hain, bre yaban oğlanı, bunca askeri nice kırdın. Seni kendi evladım gibi severdim. Buna karşılık bana kemlik ettin. Benim namusumu dillere düşürdün. Tez elini çevir bağlayım. Ben sana Zühre'yi verirdim, ama sen sabretmedin» dedi. Sonra Tahir ellerini arkaya götürdü, padişah bizzat gelip bağladı. Daha sonra da sarayına çekildi. Âlimler, vezirler gelip yerlerini aldılar. Padişah celladı çağırıp, «tez bu hainin boynunu vur, başkasına ibret olsun» dedi. Alimler ve vezirler ayağa kalkıp, «padişahım bir gün düşman zuhur ederse, Tahir lazım olur. Hapsolunsun, devlete layık olan da budur» diye rica ve niyazda bulundular. O zaman Tahir bir türkü söyledi.

Aldı Tahir:

Söyle padişahlar ahdinde dursun
Emreyle cellat rakibin boynunu vursun
Söyleyin bütün alem seyrime gelsin
Tahir bir kerre Zühre'nin yüzünü görsün

dedi. Sonra padişah emreyledi. Tahir'i yere yıkıp, elini ayağını zincire vurdular. Bir ağzı açık sandığın içine koyup, sandığı bir sala bağladılar ve Şat Suyuna bıraktılar. Su zavallı Tahir'i alıp götürdü. Nereye gittiğini bilmeden sadece gökyüzünü görerek akıntıya kapılıp gidiyordu. Ne yukarı kalkabiliyor ne de doğrulayabiliyordu. Üç gün üç gece aç susuz kalınca takati bitti, kendini kaybetti.

Meğer Şat Suyu'nun aşağısında ve suyun üzerinde Göl padişahının bir sarayı vardı. Bunu Zühre biliyordu. Hemen Göl padişahının kızına bir mektup yazdı, «benim canım Tahirimi babam Şat Suyuna bıraktı. Sizin tarafa gelince, onu kurtarıp, emin bir yerde muhafaza edesiniz» diye rica etti. Mektubu dadısına verip «bir hizmetçi ile bu mektubu Göl padişahının kızına gönder, hizmetçi cevabı da alıp getirsin. Bu sırrı da kimseye söylemeyesin» dedi. Bir hizmetçi çağırdılar ve yüz altın verdiler ve gelince yüz altın daha vereceklerini vaad ettiler.

Hizmetçi mektubu alıp, gece gündüz demeden yol alıp, Göl padişahının tahtına vardı. Padişahın şehir dışında bir gül bahçesi daha vardı. Göl padişahının kızı cariyeleri ile, mektubu getiren hizmetçinin yanından geçip, o bahçeye gidiyordu. Hizmetçi guruba yaklaşıp durumu öğrenmek istedi. Yaşlı bir cariye birkaç altın verip, durumu öğrendi ve birkaç altın daha verip Zühre'nin mektubundan Göl padişahının kızına bahsetmesini istedi. Meğer o kadın pazardan alış-veriş yapan bir hizmetçi gruba yaklaşıp durumu öğrenmek istedi. Yaşlı bir şahının kızına anlattı. Zaten o da Tahir ile Zühre'nin macerasını biliyordu. Yaşlı kadına, «çabuk mektubu bana getir» dedi ve kadına da beş on altın verdi. O kadın gidip, mektubu getiren hizmetçiyi buldu ve mektubu sultana getirdi. Göl padişahının kızı mektubu okuyunca hemen birkaç cariyeyi nöbetçi koydu ve «salı gözetin, gelirse bana haber verin» dedi. Göl padişahının kızı da Tahir'e, kulaktan duyduğu kadarıyla, aşık olmuştu.

Cariyeler salı gözetlemeye başladılar. Bir iki gün sonra, suyun üzerinde bir sal gördüler fakat salın içinde hiçbir canlı gözükmüyordu. Sultana haber verdiler, o sırada sal da gelip köşkün altından geçmekte idi. Kızlar, «birkaç türkü söyleyelim, eğer Tahir saldaysa bize cevap verir. Yoksa cevap veren olmaz» dediler.

Sultan emretti ve cariyelerden biri şu türküyü söyledi:

Gelin kızlar üşelim
Şat suyuna düşelim
Dertli Tahir geliyor
Mededine erişelim

Tahir bunu duyunca ayıldı. Eski derdi depreşip, bir kere ah çekti ve şöyle cevap verdi.

Aldı Tahir:

Bindiğim tahta paresi
Gittiğim Şat arası
Bir iman ehli yok mu
Şu beni kurtarası

Bunu işiten kızlar, hemen salı kenara çektiler ve Tahir'i sandıktan kurtarıp, saraya götürdüler. Meclis kuruldu sultanla Tahir meclisin başına oturdular servi boylu, sim kolu cariyeler gül renkli badeler sundular. Tahir ve sultan yiyip içtiler. Sultan Tahir'i işitmişti fakat bu kadar güzel olacağını tahmin edememişti. Aşkı ateşlenip, Tahir'e şu türküyü söyledi:

Melek mi Tahir aslın
Peri midir ya neslin
Nurdan mı halk olunmuş
Ya Tahir senin cismin

deyip kesti. Kalbine ölüm korkusu doldu. Melûl mahzun Zühre'den tarafa baktı. Gözlerin kanlı yaşlar dökerek ulema ve vuzera tarafına baktı. Kimseden çare olmadığını gördü. Bu sırada padişah, «bre vurun» diye bağırdı. Tahir'in haline cellatlar bile ağlıyorlardı. Ama ne yapsınlar, emreden padişahtı, çaresiz, Tahir'in gözlerini bağladılar, bıçağı ellerine alıp üç kere çevirdiler, son bir ümitle padişaha dönüp, «padişahım bu civana kıymayalım, kesilen baş yerine gelmez» diye ricada bulundular. Padişah «vur» dedi. Tahir, tekrar feryat edip, «aman padişahım, bana kıyma, merhamet eyle» dediyse de, padişah merhamet eylemedi. O zaman, Tahir, cellada dönüp, «bana beş dakika müsaade et» dedi. Cellat, Tahir'e müsaade etti, Tahir abdest aldı iki rekât namaz kılıp, Allah'a, «Yarabbi, bu saat bu dakika ruhumu kabzeyle» deyip can u gönülden dua etti. Allah'ın hikmetiyle elini yüzüne sürerken ruhunu teslim etti.

Zühre Sultan, bu hali görünce aklı başından gitti. Bir müddet öylece yattı. Gülsuyu serpip, ayılttılar, ama Zühre başını taşlara vurup dövünüyordu. Aklı da bazen geliyor, bazen gidiyordu. Hemen padişaha haber verdiler. Padişah gördü ki kızı aklını kaybetmiş, hemen hekimler, hocalar topladı, ama hiçbiri çare bulamadı. Sonunda münafıkın biri, «padişahım, Tahir'in etinden bir parça kesip Zühre'ye yedirirseniz, aklı yerine gelir, tek çaresi budur» dedi. Ama Zühre'nin dadısı bunu duymuştu. Zühre'ye durumu anlattı. O sırada Tahir'in etinden köfte yapıp Zühre'nin önüne getirdiler. Zühre köfteye el sürmedi ve babasının da bulunduğu meclise şu türküyü söyledi:

Hey tatarlar tatarlar
Birbirine katarlar
Çarşuda et tükenmiş
Tahir etin satarlar

deyip ayağa kalktı ve babasının yanına gelip şu haneyi söyledi:

Baba, naşadın hak
Naşa baktın dişe bak
Baba işte ben gittim
Sarayın ateşe yak

deyince, orada bulunan vezir ve âlimler ağlaştılar. Zühre hemen oradan çıkıp Tahir'in mezarının bulunduğu yere geldi. Baktı ki, Tahir toz toprak içinde yatıyor. O hali görünce bir kere ah etti ve ahu gözlerinden gül yüzü üzerine kanlı yaşlar akıttı.

Ak gülün kırmızı gülün
Şakırdı bülbül dilin

dedi ve «ey benim aşkımla kendini bu hale koyan Tahirim, her kim münafıklık etti ise benim Tahirim gibi helak olsun» deyip toprağı öptü. «Yarabbi benim dahi, bu dakika ruhumu kabzeyle» diye dua etti. Derin bir ah çekti ve Tahir'in toprağını üç kere koklayıp ruhunu teslim eyledi.

İşte bunun sebebi padişahın ahdine sadık olmamasıdır. Akıllı olanlar bundan ibret almalıdırlar. Neyse, o yüzü kara mel'un Arap Tahir'in öldüğünü işitip, «gidip bakayım» diyerek Tahir'in yattığı yere geldi. Baktı ki Zühre de Tahir'in üzerinde can vermiş, hemen hançerini çıkarıp kendi göğsüne sapladı. Çünkü o mel'un Arap gizlice Zühre'ye âşıktı. Her kim başkasının payına tamac ederse cezasını bulur.

Koşup durumu padişaha söylediler. Padişah deliye döndü ve karısına haber verdi. Karısı ile beraber Zühre'nin öldüğü yere geldiler. Zühre'yi Tahir'in üzerinde gördüler ve feryat ile ağlamaya başladılar. Bütün şehir halkı yas tuttu. Padişah, Zühre'yi Tahir'e vermediğine çok pişman oldu, ama «ne faide ba'de harabi'l Basra» ölen ölmüş bir daha dirilmez. Padişah hemen, «tez şu hain Arap'ı getirin,

katledeyim» diye bağırdı. O zaman «o hain Arap kendisini hançer ile öldürdü» dediler.

Nihayet, ulema ve vüzera, «efendim siz sağ olun. Ağlamanın faydası yok. Hemen iki münasip mezar kazdıralım bu iki na-murad âşıkı yan yana defnedelim» dediler. İki mezar yan yana kazılıp defnedildiler. Mel'un Arap da başuçlarına gömüldü.

Aradan bir süre geçti. Oradan geçenler Zühre'nin mezarında bir beyaz gül fidanı, Tahir'in üzerinde kırmızı bir gül fidanı gördüler. O mel'un Arap'ın mezarında bir kara çalı bitmişti. Her sene aşıklar baltalarla çalıyı keserler fakat çalı yine bitermiş. Tahir ile Zühre'nin mezarı ziyaretgâh olmuş. Âşıklar, sadıklar ve bağrı yanıklar orasını ziyaret ederler.

Gerçekte Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Leylâ ile Mecnun, Arzu ile Kamber, Varka ile Gülşah birbirlerini seven âşık ve sadıklar sonunda birbirlerine hasret ve namurat gitmişlerdir. Bunların hepsi dünyada ve ahirette hasret ve dünya meşakkati ile her birisi birer gün başka bir elemle öbür dünyaya göç etmişlerdir. Bu tuhaf kıssa sonradan geleceklere hisse kapsınlar diye anlatıldı.

«Ervah-ı tayyibelerine Fatiha»

HAZIRLAYAN
N. AHMET ÖZALP

Hz. ALİ CENKLERİ

kapı

HAZIRLAYAN
N. AHMET ÖZALP

Hz. ALİ CENKLERİ

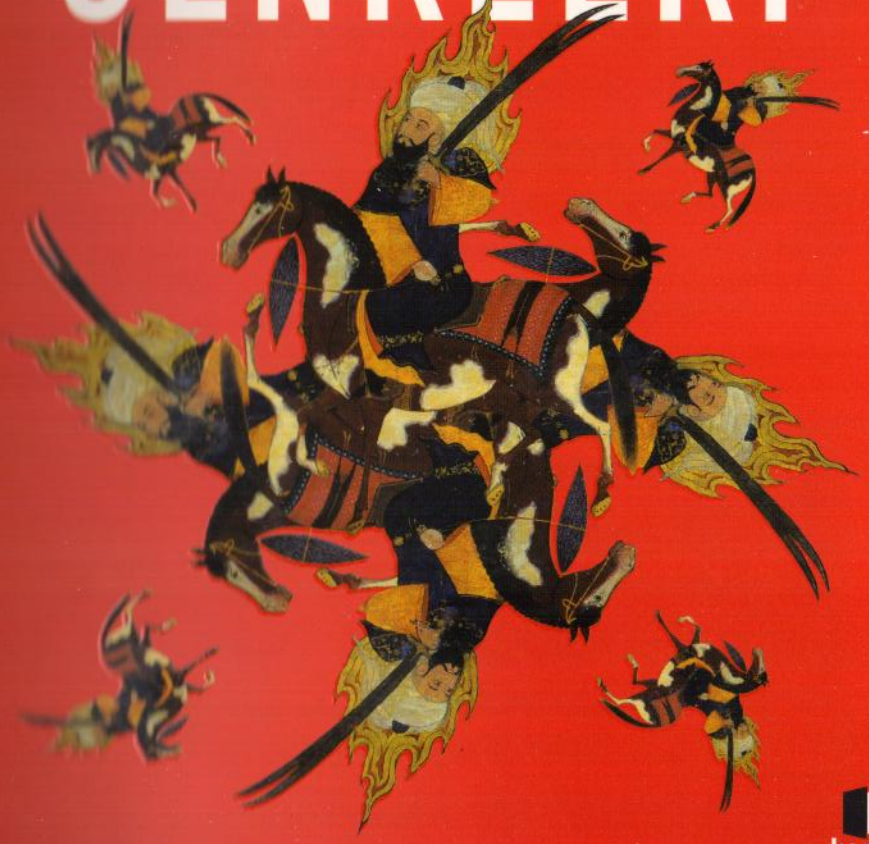

kapı

Kapı Yayınları 581
Edebiyat 229

HAZRETİ ALİ CENKLERİ
Hazırlayan: N. Ahmet Özalp

1. Basım: Ağustos 2017

ISBN: 978-975-2448-14-8
Sertifika No: 10905

Editör: Cemil Üzen
Kapak Tasarımı: Adnan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı: Mürüvet Durna

© 2017; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Genel Dağıtım
Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

HAZIRLAYAN

N. AHMET ÖZALP

Hz. ALİ CENKLERİ

kapı

5
MUHAMMED HANİFE BENİ GATAFAN CENGİ

Kayzer Kızı Hanife Hatun

Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle rivayet ederler:

İnsanlığın önderi, cümle varlıkların iftihar kaynağı, diğer bir deyişle arifler sultanı, arındırıcı, yükseltici, seçilmiş Muhammed Mustafa –Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun- bir gün sabah namazını kıldırmış, mübarek sırtını mihraba vererek oturmuş, ashapla sohbet ediyor, onlara öğütler veriyordu.

Ashap da onun baldan tatlı sözlerini can kulağıyla dinliyordu.

Bu sırada bir kişi geldi, "Müjdeler olsun ya Resulullah, İmam Ali geliyor!" dedi.

Meğer müminlerin emiri İmam Ali altı ay önce Anadolu topraklarına, Rum imparatoruyla gazaya gitmişti.

Resul-i Ekrem bu haberi duyunca çok sevindi, "Ya ashabım, kalkın İmam Ali'yi karşılayalım!" buyurdu.

Ashap hemen hazırlık yaptı, bir menzil yol giderek İmam Ali'yi karşıladılar, izzet ve ikramla alıp Medine-i Münevvere'ye getirdiler.

Hazreti Ali, Mescid-i Nebi'ye kondu.

Hazreti Resul, "Ya Ali, bize Kayzer'i anlat, dinleyelim!" buyurdu.

İmam Ali, "Ya Resulullah, Kayzer ilini ve memleketini harap eyledim. Kayzer'i imana davet eyledim, gelmeyince ba-

şını kestim, mallarını ganimet olarak aldım. Hanife adında güzel bir kızı varmış, onu da esir alarak getirdim," diyerek gazasını kısaca anlattı.

Kayzer gazasından gelen ganimeti muhacirlere ve fukaraya üleştirdiler.

Bu iş bitince Hazreti Resul buyurdu, Hanife Hatun'u huzur-ı şeriflerine getirdiler. Hanife âlemde benzeri olmayan bir güzellikte bir kızdı.

Resul-i Ekrem, "Ya Hanife, sen kimin kızısın, hikâyen nedir, anlat bize!" buyurdu.

Hanife Hatun, "Ya Resulullah, ben Rum imparatorunun kızıyım. Adım Hanife'dir." diye başlayarak bütün hikâyesini ayrıntılı biçimde anlattı.

Resul aleyhisselam, "Ya Hanife, imana gel ki rahmet bula ve cennet ehli olasın!" dedi.

Hanife, "Ya Resulullah, her ne buyurursanız başım üstüne! Ama benim sizden üç dileğim vardır, kabul ederseniz imana gelirim!" cevabını verdi.

Hazreti Resul, "Dileklerin nedir?" diye sordu.

Hanife:

"Birinci dileğim beni Hazreti Ali'ye nikâhlamanızdır. İkinci dileğim, kızınız Fatıma'ya beni incitmemesini, hoş tutmasını buyurmanızdır. Üçüncü dileğim de Ali'den bir oğlum olması ve adını Muhammed Hanife koymanızdır."

Hazreti Resul,

"İki dileğini kabul ediyorum, ama üçüncüsü benim elimde değil, Hak Teâlâ'nın kudret elindedir!" dedi.

Hazreti Resul böyle söyledikten sonra bir zaman başını eğip fikre vardı. Bu sırada Cebrail aleyhisselam geldi, "Ya Resulullah Tanrı Teâlâ sana selam söyledi ve buyurdu ki: Habibime söyle üçüncü dileği de kabul etsin!" diyerek yeniden makamına yükseldi.

Resul-i Ekrem, "Ya Hanife, üçüncü dileğini de kabul ediyorum, imana gel!" buyurdu.

Bunun üzerine Hanife Hatun, "Ya Resulullah imana gelmek için ne yapmam gerekiyor?" diye sordu.

Hazreti Resulullah, "Şöyle söyle: Eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden Resulullah!" buyurdu.

Hanife Hatun kelime-i şehadeti getirerek Müslüman oldu.

Bunun üzerine Hazreti Resul, Hanife Hatun'u Hazreti Ali'ye nikâhlayarak teslim etti. Sonra varıp Hazreti Fatıma'ya şöyle vasiyet etti:

"Ya Fatıma, Hanife Hatun'u hoşça tut, hem kendi evinde tut, başka evde olmasın. Zira ululuğuyla gelmiştir, cariye gibi görme!"

Hazreti Resul ne dediyse Hazreti Fatıma ömrünün sonuna kadar öyle yaptı.

Muhammed Hanife Dünyaya Geliyor

Hazreti Ali ile Hanife Hatun'un nikâhlanmalarının üzerinden aylar geçti. Günü saati gelince İmam Ali'nin Hanife Hatun'dan ayın on dördü gibi bir oğlu dünyaya geldi: Kara kaşlı, koyun gözlü, yüzü nurlu, ak tenli. Bu niteliklerde bir oğlan ki âlemde mislini kimse görmüş değil.

Oğlunu muştuladılar, Hazreti Ali şad oldu, hemen Resulullah'ın huzuruna vardı.

"Ya Resulullah, Hanife Hatun'un sizden dilediği oğlan dünyaya geldi!" dedi.

Hazreti Resul çocuğa Muhammed Hanife adını verdi.

Muhammed Hanife dört yaşına girdi. Gayet akıllı bir çocuktu. Hemen hocaya verdiler. On iki yaşına dek ilimde olgunluğun son derecesine erişti, edep tahsil eyledi. Silahşorluğu da gereği gibi öğrendi. Silahşorlukta tam yüz yirmi türlü hüner belledi.

Bu sırada kuşluk vakti ancak olmuştu. Kâfirlerin hepsi birden hamle ettiler.

Şehzade hemen attan indi, yüzünü toprağa vurdu, "İlahî, senin birliğin hakkı için, benim bu hâlimi babama malum eyle, zira haberi yoktur, ey Kerim, ey Rahîm, ey Gani Allah!" diyerek münacat eyledi.

Münacatını bitirince yeniden atına bindi, küffar askerine hamle eyledi.

Küffar da bir uğurdan hamle eylediler. Dört bir yandan saldırarak Şehzade'yi birçok yerinden yaraladılar.

Şehzade'nin o kadar çok kanı aktı ki kılıcı elinden yere düştü, mecali kalmayarak atından indi, kılıcı yeniden eline alarak bir yere diz üstü çöktü.

Küffar askerinin de Şehzade'nin üzerine gelmeye mecali kalmamıştı.

Medine'de Endişeli Bekleyiş

Biz şimdi Şehzade'yi burada bırakıp Medine'ye gelelim.

Muhammed Hanife Medine'den çıkalı beş gün olmuş, kölesi ve zahiresi geldiği hâlde kendisi gelmemişti. Hazreti Resul ve İmam Ali endişelenmeye başladılar.

Zavallı Beşir suçluluk duygusuyla başı açık yalın ayak Mecnun gibi Şehzade'yi aramak için yeniden çöle gitti.

Annesi Hanife Hatun, yüzünü yırtıp hasretle "Neredesin ey oğul!" diye feryat edip duruyordu.

Hazreti Ali bir zaman ağlayarak ellerini kaldırdı, "İlahî, sana ısmarlayarak gönderdim, sen ona inayet eyle!" diye münacat etti.

Kamber'in gözlerinden yaş yerine kan aktı.

Müminlerin emiri Hasan ve Hüseyin başlarını açarak feryat edip ağlaştılar.

Sanki Medine içinde kıyamet kopmuştu.

Kamber Şehzade'yi aramak için Mekke tarafına gitti.

Amr bin Ümeyye eteklerini beline soktu, eline sapanı ile taş doldurduğu dağarcığını aldı, haber almak için çöldeki köye gitti.

Cümle ashap Muhammed Hanife'nin çölde kaybolduğunu anladı, derin bir kaygı ve üzüntü içinde düştüler.

Hanife Hatun dört gece ayrılık ateşiyle yanarak gözlerinden hasret yaşı döktü. Dem-be-dem ayrılık ve hasret şiirleri okuyordu. Medine hatunları gelerek onu teselli etmeye çalışıyorlardı. Ama kendileri de firak denizine gark olmuşlardı.

Her saat Hazreti Ali'nin endişesi ve üzüntüsü artıyordu.

Beşinci gece oldu. Hazreti Resul yatsı namazını kıldırdı, mescitte oturup ashaba nasihat ederken Cebrail aleyhisselam çıkageldi:

"Ya Resulullah, Tanrı selam etti ve buyurdu ki: Aslanım Ali'ye desin ki Muhammed Hanife seksen bin kâfir içinde kalmıştır. Çok yara yemiş, çok kan kaybedip bitkin düşmüştür. Eğer bu gece yetişmezse kâfir içinde helak olur!" dedi.

Hazreti Resul, "Ya kardeşim Cebrail, hangi vilayettedir?" diye sordu.

Cebrail,

"Benî Gatafan kabilesindedir. Araplar içinde onlardan asisi yoktur. Ya Resulullah, onlar sana amansız düşmandırlar," cevabını verdi.

Vahiy işi tamam olunca Hazreti Resul, "Ya Ali, tez davran, Benî Gatafan kabilesine git, bu gece yetiş. Zira Muhammed Hanife orada seksen bin kâfir içinde cenk eder ve çok yaralanmış ve çok kan kaybettiği için zayıf ve güçsüz düşmüştür. Yetiş, yardım eyle!" dedi.

İmam Ali bu sözü işitince mübarek gözleri yaşla doldu, yüreği ateş gibi yandı, bir ah çekti ki ağzından çıkan duman-

dan Medine şehri karanlık içinde kaldı. Her ne kadar kandiller yanıyorsa da cümlesinin ışığı kapkara oldu.

Hazreti Resul durumu görünce Muaz bin Cebel'i Hazreti Ali'ye gönderdi, "İmam Ali'ye söyle artık ah etmesin, eğer bir daha ederse kıyamete değin âlem karanlıkta kalır!" dedi.

Muaz bin Cebel gelip Hazreti Resul'ün sözlerini aktardı. Bunun üzerine Hazreti Ali sabreyledi, bir daha ah çekmedi.

Hazreti İmam Kamber'e, "Düldül'ü eyerle, Zülfikar'ı getir!" diye emir verdi.

Kamber emri yerine getirdikten sonra, "Efendim, nereye gidiyorsun, yoksa efendimden haber mi geldi?" diye sordu.

Hazreti Ali, "Evet, haber geldi. Muhammed Hanife Benî Gatafan içinde seksen bir kâfir arasında kalmış. Cebrail haber getirdi, oraya gidiyorum," cevabını verdi.

Zülfikar'ı kuşandı, Düldül'e bindi, gece içinde tek başına yola çıkıp eser yel gibi gitti.

Hazreti Ali Hızır Gibi Yetişiyor

İmam Ali gitmekte olsun, biz gelelim Muhammed Hanife'ye.

Râvîler şeyle rivayet ederler:

Yaralarından çok kan aktığı için takati kalmayıp yere düştü, ama kılıcını elinden bırakmadığı için kâfirler yanına varmaya korkuyorlardı.

Bunu gören Muhteşem kâfir askerlere, "Her kim meydana girip bu oğlanın başını kesip bana getirirse malımın yarısıyla kızımı ona vereceğim!" dedi.

Bunu işiten Saygam adlı kâfir hemen atına bindi, kılıcını eline aldı, Şehzade'nin üzerine yürüdü.

Şehzade'nin otuz beş yerinde yarası vardı. O kadar kan kaybetmişti ki kımıldayacak mecali kalmamıştı.

Saygam kâfir, Şehzade'yi iki pare edip mübarek başını Muhteşem'e iletmek ve Cemile Hatun'u almak dileğindeydi.

Ansızın bir nara sesi duyuldu ki âlem zelzeleye vardı.

Şehzade narayı işitince babasının yardıma geldiğini anladı. Sanki giden canı gövdesine yeniden geldi.

Bir zaman sonra Medine tarafından Şah-ı Merdan, Şîr-i Yezdan Ali çıkageldi.

Attığı naradan kâfirlerin akılları başlarından gitmişti. Muhteşem kâfir tir tir titredi. Saygam kâfirin kılıcı elinden düştü, nereye kaçacağını bilemedi.

Bu sırada yerinden kalkıp yeniden atına binen Şehzade kılıcını eline alarak, "Ey kâfir, canını elimden nereye kaçırıyorsun?" diyerek eyere geldi, ardından öyle bir kılıç çaldı ki kâfir iki pare olarak atından yuvarlandı, canı cehenneme ulaştı.

Muhammed Hanife dönüp babasını karşıladı, onu alıp çadıra getirdi. Geçip birlikte oturdular.

Şehzade'nin Kardeşleri ve Yarenleri de Yardıma Koşuyor

Biz Hazreti Ali'yi burada bırakıp Medine'ye gelelim.

Şîr-i Yezdan, Merd-i Meydan ve Vasi-i Mustafa Hazreti Ali Medine'den gece çıkmıştı. Müminlerin emiri Hasan ve Hüseyin ile orada bulunan yarenleri, hemen İmam'ın ardına düştüler.

Bu tarafta Amr bin Ümeyye dört bir yanı dolaşmış, hiçbir yerden haber alamadığı için Medine'ye dönmüştü. Muhammed Hanife'nin nerede olduğu anlaşılınca hemen dağarcığını beline bağladı, içine taş doldurarak sabah namazından sonra Medine'den çıktı. Öyle hızlı gitti ki kuşluk vakti küffar askerine ulaştı.

Kâfirler Amr'ı gördüler. Amr'ı daha önceden tanıyan Tavil, "Şu karaca kösece köleyi gördünüz mü? Hiç aman vermeyin, hemen öldürün! O buraya gelecek olursa çok fitneler çıkarır," dedi.

Muhteşem de yirmi-otuz cengâvere emreyledi, "Bırakmayın, şunu hemen öldürün!" dedi.

Cengâverlerin kimi kılıçla, kimi süngüyle hamle eylediler. Amr hemen yüksek bir yere çıktı, sapanıyla attığı her taşla bir cengâveri kuş gibi avlayarak atından düşürmeye başladı. Bu şekilde tam on beş kâfiri tepeledi.

Cengâverler baktılar ki attığı hiçbir taş boşa gitmiyor, her taşla bir kâfiri düşürüyor, dağılıp kaçtılar.

Amr hemen Hazreti Ali'nin yanına geldi.

"Ya Ali, ne duruyorsun, hemen bu askeri dağıtalım!" dedi.

Bu sırada diğer şehzadeler İmam Hasan ve İmam Hüseyin ile yarenlerinden on beş kişi yetiştiler.

O zaman Muhammed Hanife gelip babasının üzengisini öptü.

Hazreti Ali'nin gözleri yaşla doldu.

Muhammed Hanife, "Ey canım baba, hata benden atâ senden, kusuruma bakma!" dedi.

Hazreti Ali oğlunu kucaklayarak boynundan öptü.

Bunlar çadır önünde toplanıp birleşirken küffar askeri de toparlandı. Tavil ile Muhteşem cengâverlerine danışmaya başladılar.

"Biz seksen bin kişiyle Muhammed ve Ali'yi öldürmeyi dilemiştik. İşte onlar buraya geldiler. Şimdi bu yirmi kişiyi tepelemek için ne yapalım?" dediler.

Cengâverlerden birkaçı, "Biz bunlarla cenk etmekten çekinmeyiz ama keşke o sapancı köse olmasaydı. O yavuz heriften korkuyoruz!" cevabını verdiler.

Baktılar ki böyle konuşup zaman geçirmekle bir yere varamayacaklar, hemen cenk hazırlığını yapmaya başladılar. Askerleri iki kanat halinde savaş düzenine getirdiler. Çavuşlar sağa sola koşarak gerekli düzeni sağladıktan sonra çadıra doğru yürüdüler.

Küffar leşkerinin geldiğini gören Amr, dağarcığındaki taşları yere döktü, sapanına bir taş koyarak birkaç kez çevirdikten sonra fırlattı.

"Hey, gözünüzü sakının!" diye bağırdı.

Taş bir kâfirin gözünden girip ensesinden çıkarak canını cehenneme yolladı.

Amr bu minval üzere kırk taş attı, kırk kâfir tepeledi. Sonra, "Ya Ali, ne duruyorsun? Düldül'ü meydana sür de ben biraz temaşa edeyim!" dedi.

Hazreti Ali, "Elbette ya Amr!" karşılığını verdi.

Sonra kalktı, Düldül'e bindi, Zülfikar'ı eline aldı, "Ya Amr, bu kâfirlere neler yapacağımı seyret!" dedi.

Hazreti Ali küffar askerinin arasına daldı. Şehzadeler ve sahabiler de kâfirlere kılıç çalmaya başladılar.

Hazreti Ali nara vurdukça kâfirler önünden kaçışıyor, saflardan ayrılanları Amr sapan taşıyla birer birer avlıyordu.

Cenk kuşluktan ikindi vaktine değin sürdü.

Cenk sırasında bir ara İmam Hüseyin Tavil'e rastladı. Giyinişinden tavırlarından sıradan bir asker olmadığı anlaşılıyordu. İmam Hüseyin "Bu kâfir boş değil!" diyerek üzerine yürüdü.

Kâfir de İmam Hüseyin'e hamle eyledi.

İmam Hüseyin, "Canını elimden kurtaramazsın, gel Müslüman ol de seni azat edeyim!" dedi.

Tavil kâfir, "Ey yiğit, ben altmış yaşıma geldim, Lat ve Menat'a taparım; söylediğin bana söylenebilecek bir söz değildir!" karşılığını verdi.

Bunun üzerine İmam Hüseyin, "Ey kâfir, o zaman hazır ol!" diyerek hamle eyledi.

Öyle bir kılıç çaldı ki Tavil kâfirini taze hıyar gibi iki pare eyledi.

Muhteşem kâfir bunu görünce malı mülkü düşünmeyip hemen kaçmaya başladı. Bu sırada Hazreti Ali'nin önüne uğradı.

Hazreti Ali eyere gelip Zülfikar'ı öyle bir çaldı ki Muhteşem atıyla donuyla dört pareye bölündü.

Küffar beyleri Tavil ve Muhteşem'in helakini görünce canlarını kurtarma derdine düştüler, her bir tarafa kaçmaya başladı.

Hazreti Ali kaçanı kovalamaz, yalnız karşı koyanı kırardı.

Küffar askeri kaçışınca Hazreti Ali Düldül'den indi, gelip çadırın önüne oturdu. Şehzadeler, yarenleri ve Amr bin Ümeyye de gelip oturdular.

Cemile Hatun gelip Hazreti Ali'nin elini öptü, "Ey Müminlerin Emiri, senin dinin ne dindir?" diye sordu.

Hazreti Ali, "Benim dinim Muhammed'in getirdiği İslam dinidir," cevabını verdi.

Bunun üzerine Cemile Hatun, "Sen tanık ol, inandığın dine ben de iman ediyorum ki hak dindir!" dedi.

Sonra parmağını kaldırarak şehadet getirdi.

O geceyi orada geçirdiler.

Medine'ye Dönüş

Sabah oldu. Hazreti Ali, çadırda bulunan malları ve Cemile Hatun'u Muhammed Hanife'ye verdi.

Leşkerin geride kalan mallarını da toplayıp getirdiler, Hazreti Ali'nin önüne koydular. Amr, şaka için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu, "Ya Ali, gafil olma, ganimet malına seninle ortağız!" dedi.

Hazreti Ali, "Ya Amr, cümle malı sahabilere sen üleştir!" karşılığını verdi.

Hazreti Ali Amr'dan Muhammed Hanife'nin yaraları için merhem bulmasını istedi. Amr, "Başım üstüne!" diyerek tabanları kaldırdı, yel gibi gidip bir saat içinde merhemle geri döndü.

Şehzade'nin yaralarına sürdüler.

Ganimet mallarını develere yüklediler.

Küffar askerinden kalan seksen bayrağı da aldılar. Böylece Benî Gatafan gazası tamamlandı. Sevinç içinde Medine'ye doğru revan oldular.

Medine'ye varmadan Şehzade'nin bütün yaraları Allah'ın izniyle iyileşti.

Medine'ye ulaşınca doğru Mescid-i Nebi'ye vararak kondular.

Muhammed Hanife Hazreti Resul'ün mübarek elini öptü.

Resulullah da onu gözlerinden öptü.

Medine halkı şad ve hürrem oldu.

Ganimet mallarını muhacirlere ve fakirlere dağıttılar.

Hasret vuslata erdi, muratlar hâsıl oldu.

Bu hikâye de burada tamamlandı.

Hak Teâlâ cümlemizi şefaatlerine mazhar eylesin!

Âmin, ya Muin!

ŞEYYÂD HAMZA

YÛSUF VE ZELÎHÂ

Hazırlayan
İbrahim TAŞ

Ankara 2010

1 [1^{b}] *dastân-i Yûsuf ‘alayhi ’s-salâm*
va hâzâ ahsanu ’l-kasasi ’l-mubârak

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilât

Taŋrı adın aŋuban girem söze
Tâ ki ėne Taŋrı’dan rahmet bize

Evvel ebde bi ’smi ’llâh Taŋrı adı
Zîre kim anuŋladur sözler tadı

3. Dahı bir adı anuŋ Rahmân durur
Bağşılar kullarına Ğufrân-durur

Ol Rahîm’dür rahmet ėder kulına
Şol kula kim buyruğında bulına

Görü turur her ne kılsavuz günâh
Ger kılavuz ol günâha bir kez âh

6. Kamusın bağışlaya Rahmân durur
Tamusın göstermeye Rahîm durur

Ol Kerîm’dür suçuŋuz sağışlaya
Bildüre size kamu bağışlaya

Vėre cö:merddür size yüce sarây
Hûrî vėre ol Rahîm degmesi ay

9. Şükr kıluŋ Taŋrı’ya leyl ü nehâr
Suç kıluruz suçumuz<ı> bağışlar

Hoş salavât vėrelüm Muhammed’e
Ol yazuklular gönüci Ahmed’e

Vėrür-isevüz salavât biz arı
Töküle bizden günâh ne kim varı

12. Hem yine bizden selâm yârânlara
Dahı ol dîn çırâğı imâmlara

İmdi bundan soŋra aŋla söz yatın
Nėcedür eydem Yûsuf hikâyetin

Nazm düzdüm bu sözi dün ü güni
Gör ki ne şîrîn hikâyetdür bunı

2 [2ª]

Zihî şîrîn söz Yûsuf kıssası
Diŋleyenüŋ gide göŋli ğussası

Budur âhir kıssalaruŋ görklüsi
Kur'ân içre mushaflaruŋ yazusı

İmdi diŋleŋ sözüme tutuŋ kulak
Bir söz eydem kim şek<k>erden tatlurak

Var-ıdı Ken'ân'da bir server kişi
Adı Ya'kûb kendü peyğâmber kişi

Yûsuf adlu vardı bir oğlı anuŋ
İmdi ėşit bu sözi varsa cânuŋ

Yėdi yaşında idi Yûsuf nebî
Sûratı hûb yoğ-ıdı anuŋ gibi

Bir gėce yatur-iken ol düş görer
Ėrte turur anı Ya'kûb'a sorar

Eydür ey baba yatardum bu gėce
Bir 'aceb düş görürem ėşit nėce

Eydivėr ta'bîrini anuŋ baŋa
Eydeyüm ol gördügüm düşi saŋa

Gördüm ay u güneş on bir yulduz
Secde kılurlar kamusı baŋa düz

Döndi Ya'kûb söyledi eytdi cânum
Sakla düşüŋ sözümi ėşit benüm

Olmaya kim söyleyesin dahıya
Ėşide düşüŋi saŋa kahıya

Yâ oğul hoşdur senüŋ [uşbu] düşüŋ
Saltanatla gėçiser 'ömrüŋ yaşuŋ

Hak seni sultân kılısar kamuya
On bir kardaşuŋ turısar tapuya

Yorar-iken Yûsuf'a uşbu sözi
Ya'kûb'uŋ ėşitdi ol ögey kızı

21 [11ᵇ]

Secdeden götürdi başın ağlayu
Oldı hayrân anı gören taŋlayu

Göçdi andan dahı gitdi yolıra
Söz üküşdür bu kez ėrdi Mısır'a

Mısır ehli kamusı ėşitdiler
Cümlesi Yûsuf'a karşu gitdiler

Yüzin gören kişiler anuŋ paşa
Hayran olur dėremez 'aklın başa

Bir sarâya koydı Yûsuf'ı hoca
'Avrat er toldı kamu tam u bâca

Eytdiler göster kuluŋ yüzin bize
Vėrelüm görmege bir altun size

<Her> ki[m] vėrür bir altunı görür anı
Altunı yok hasedden çıkar cânı

Anı gören kişi delü olur
Kimi âh ėder bakar hayrân kalur

Kimi düşer uğunur ussı gider
Kimi görmege cânın terk ėder

Ėrtesi gelür iki altun vėrür
Tâ ki Yûsuf yüzini bir kez görür

Üçünci gün üç altun alur-ıdı
Kordı andan Yûsuf'ı görür-idi

Dördünci gün bėş vėren [bir] âdem
Ben ucuz gördüm anı dėrdi dedem

On güne degin tamâm şöyle gider
On birinci gün ėşit kim ol n'ėder

Yûsuf'ı alur varur Nîl katına
Buyurur aŋa gire anda yuna

Çün diler Yûsuf ki kend' özin yuya
Bir balık gelür olur metris suya

44 [23ª] *Yûsuf eydür beni aŋğıl key sözin*
Çün varasın göresin mâlik yüzin

Uş ben eytdüm hâlümi bu gün saŋa
Sen dahı suçum yoğın bildür aŋa

Sâkî yine yėrine gider yarâ
Gökden ėner Cebre'îl şol-dem yėre

Cebre'îl eydür <yâ> Yûsuf geldüm saŋa
Soraram bir kaç soru eytgil baŋa

Ya'kûb'a sevdürdi kim eytgil seni
Kurtaran kim kardaşuŋdan eyt anı

Sıddîk kim eyitdi anı saŋa
Yâ kuyudan kim çıkardı eyt baŋa

Ol Zelîhâ'dan seni kim sakladı
Yâ Kotîfar'dan seni kim bekledi

Kimdi ol genç oğlanı söyleden
Kimdi saŋa bu kamuyı eyden

Yûsuf eydür Taŋrı'dandur ol baŋa
Cebre'îl eytdi yâ n'oldı bes saŋa

Taŋrı'yı getürmedüŋ sen dilüŋe
Necâtı kâfirden umduŋ kendüŋe

Çün ėşitdi Cebre'îl'den bu sözi
Secdeye urdı Yûsuf şol-dem yüzi

Eydür ey kâdir Çalab geldüm saŋa
Tevbe kıldum suçumı 'afv ėt baŋa

Bunı dėdi ağladı Yûsuf resûl
Tevbe kıldı tevbesi oldı kabûl

Geldi Cebre'îl gėrü eytdi aŋa
Hak Çalab üküş selâm eyler saŋa

Eytdi bir yıl yatısardur ol tamâm
Bir yıldan soŋra anı sultân kılam

45 [23^b] *Mısr içinde sultân ola kamuya*
Mısr'uŋ ehli kamu tura tapuya

Bunı èşidür yüzin yère urur
Şükr èder Yûsuf Hak'a secde kılur

Zindân içre var-ıdı bir derece
Yûsuf anda oturur tefârüce

Bir 'Arab geldi ırakdan gözledi
Geldi yakın gör ne sözler söyledi

Gelürem Ken'ân'dan èşit beni
Kayurur dün gün ataŋ Ya'kûb seni

Ağlamakdan görmez oldı gözleri
Èrte gèce Yûsuf oldı sözleri

Böyle dèdi çökdi zindân öŋine
Ol 'Arab bir ağaç aldı eline

Devesini dögdi key yaturu
Yûsuf eydür dögme anı gel bèrü

Haberüŋ vèr baŋa dèr bir söylegil
Kankı èldensin hikâyet eylegil

'Arab eydür yèrüm Ken'ân'dur benüm
Bunda ğarîbüm bezergânum cânum

Yûsuf eydür ne getürdüŋ bu şâra
Eyt baŋa dèr Tangrı işüŋ başara

'Arab eydür bir yük aldum satun
Assı kıldı bir Mısrî kızıl altun

Döndi Yûsuf söyledi ol 'Arab'a
Bir ağaç gördüŋ-mi anda key kaba

Ol ağacuŋ budağı on bir idi
Bir kesilmiş kamusından yèg-idi

Ağaç aŋa ağlamış iŋleyü
Hèç anı gördüŋ-mi sen key aŋlayu

93 [47b]

Ya'kûb'a selâm vėrür vėrür tonı
Yüzine Ya'kûb alur sürter anı

İki göz[i] açılur görür gözi
Sen nesin dėr söyler aŋa kend' özi

Baŋa geldüŋ oğlumı muştulayu
Ton getürdüŋ baŋa sen hoş söyleyü

Çünki sürdüm gözüme gördi gözüm
Seni göreli sevindi bu özüm

Döndi eydür ben olam aŋla beni
Satduŋ ögsüz koduŋ anamdan beni

Yûsuf emsün südini bunuŋ dėdüŋ
Satduŋ anamdan beni ögsüz koduŋ

Ya'kûb eydür bilmedüm fîrâk odın
Şimdi bildüm çünki taddum ben tadın

Döndi eydür eytmedüm-mi ben size
Yûsuf'uŋ iyisi uş gelür bize

Bunı söyler Beşîr'i öper kucar
[Ol] getürdi göŋlegi Ya'kûb açar

Ol bitigi çıkarur açar okur
Taŋrı adıyla sözin şeytân tokur

Ol bitinüŋ sözlerin eydem size
Ger tutarsaŋuz kulak uşbu söze

Ben yazılmış Yûsuf'dan sen Ya'kûb'a
Saŋa biŋ katla selâm olsun baba

Benem oğluŋ Yûsuf adum belgülü
Sultân oldum Mısr'da yavlak ulu

Saŋa kaçan vara benden bu biti
Şükr kıl Taŋrı'ya dün [ü] gün katı

Hasretüm Taŋrı ėr<d>üre görmege
Güci yėter ol bu işi ėtmege

95 [48^{b}] *Dâyası dahı görüşdi ağladı*
Anı gören kamu turdı taŋladı

Mısr'a girdiler kamusı sevnişü
Şükr kıldı hasretine kavuşu

1410. *Buyurup Yûsuf Mısır'lu geldiler*
Bay [u] yohsul kamu hâzır oldılar

Kamusına eytdi Yûsuf gel bėrü
Kul kimüŋsiz söyleŋüz ikrâr vėrü

Eytdiler kul senüŋüz ėşit bizi
Yûsuf eydür ėtdüm âzâd ben sizi

1413. *Çün ėrişdüm ben atama ey 'amû*
Şükrine kıldum âzâd sizi kamu

Ayrılalı yėtmiş yıl olmış-ıdı
Yėtmiş yıldan soŋra bulmış-ıdı

Gėçdi kırk yıl dėr nėçeler arada
Gelü bulmış Yûsuf'ı Ya'kûb dede

Nükte

1416. *Geldi bir nükte bu yėrde bil [b]ayık*
Vėr salavât yarlığanasın bayık

Yûsuf ol vaktin ki gördi atasın
Ėtdi âzâd kullarınuŋ kamusın

Atasın ağırlayu kulın kamu
Atası'çün kıldı âzâd ey 'amû

1419. *Kıla cö:merdlık kıyâmetde Çalab*
Kulların bağışlaya ol ferd Rab

Çün kıyâmet kopa mahlûk kamu
Dėrile ol araya ėşit 'amû

Ne-ki varsa ümmeti Muhammed'üŋ
Ol yazuklular gönüci Ahmed'üŋ

103 [52ᵇ] *1527.* *Şeyyâd-ı Hamza kemîne kul senüŋ*
Yazuğın bağışlağıl yâ Rab anuŋ

Eyle rahmet koşana èşidene
‘Afvuŋı hem şefâ’at èt yazana

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilât
Biŋ günâhı ‘afv èder bir salavât

allâhumma salli ‘alâ muhammad[in] va ‘alâ âli muhammad[in] va bârik va sallim

ğarîk-i rahmet-i yezdân kesî bâd yâd
ki kâtib-râ bi ’l-hamdî koned yâd

bâyi’ az-muştarîhâ talabed
kâtib az-nâzırîn du’â talabed

tammat bi-’avni ’llâhi ta’âlâ fî şahri zî ’l-hicca fî yavmi ’l-arbi’âi vakti ’l-’asri fî târîhi sana isnâ va hamsîna va tis’a miata ‘alâ yadi ‘abdi ’z-za’îf ‘abdu ’r-rahîm ibni kâsim ibni hasan

TÜRK KLASİKLERİ-ÖYKÜ
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Küçük Şeyler

SAMİ PAŞAZADE SEZAİ

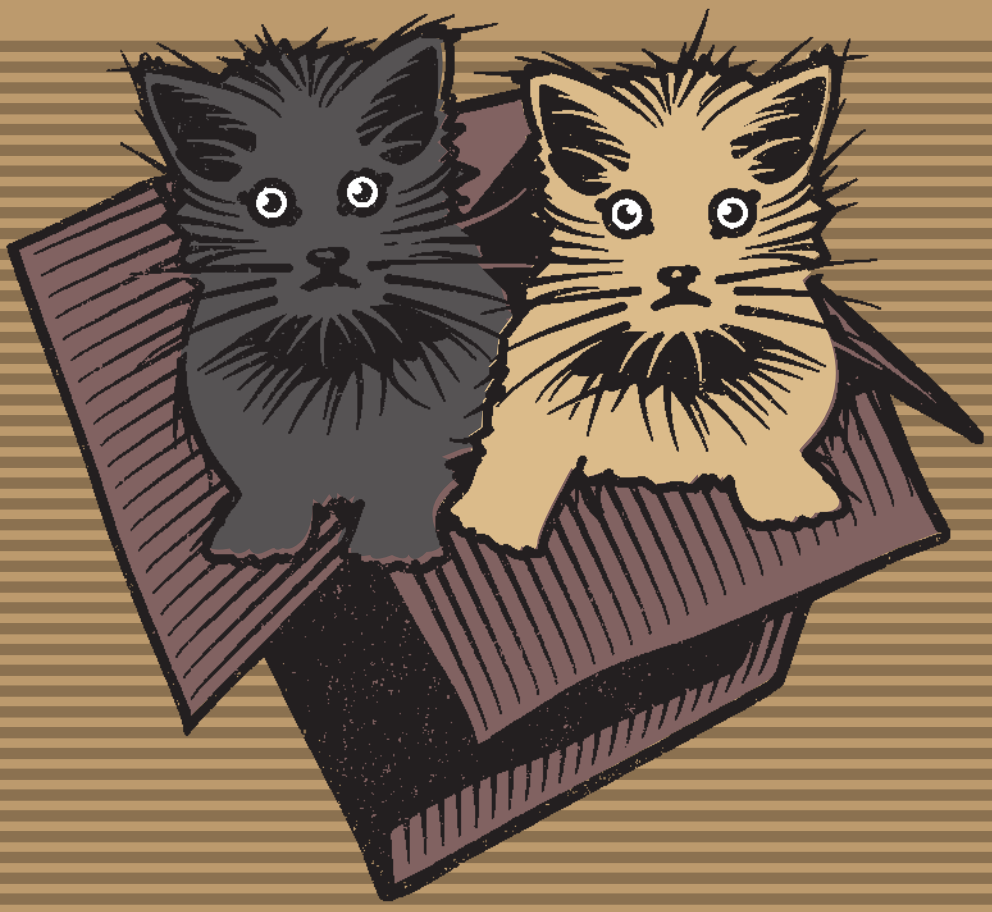

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3690
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2512

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE EDİTÖR
Doç.Dr. Gökhan Tunç

OSMANLI HARFLERİNDEN LATİN HARFLERİNE
ÇEVİRİ VE SÖZLÜK
Yrd.Doç.Dr. Halit Biltekin
Yrd.Doç.Dr. Ebru Özgün
Arş.Gör. Buğra Oğuzhan Uluyüz

GÖRSEL TASARIM EKİBİ
KOORDİNATÖRÜ
Doç.Dr. Halit Turgay Ünalan

İLLUSTRASYON VE KAPAK TASARIMI
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

GRAFİK TASARIM
Uzm. Dilek Erdoğan Aydın

DİZGİ VE GRAFİK UYGULAMA
Uzm. Dilek Erdoğan Aydın
Arş.Gör. Gizem Yıldız
Kader Abpak Arul
Gözde Soysever
Arş.Gör. Emin Bakan

TÜRK KLASİKLERİ - ÖYKÜ

CIP-Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi
Sami Paşazade Sezai, 1860-1936
Küçük Şeyler
İ. E. a. II. Tunç, Gökhan III. Dizi: Anadolu Üniversitesi.
Açıköğretim Fakültesi Yayınları; no. 2512
PL254.S3 K8 2018
ISBN: 978-975-06-2294-6 2018-3

İÇİNDEKİLER

Bu Büyük Adam Kimdir? *1*

Hiç *7*

Kediler *19*

İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır *31*

Düğün *41*

Bir Kitabe-i Seng-i Mezar *69*

Arlezyalı *73*

Pandomima *81*

Haseki taraflarında bir çıkmaz sokağın içinde yalnız duran üç odalı bu ev, bir mezar gibi sükunet-i ebediyye[1] ile muhat[2] idi. Bir hâl-i nisyan ve metrukiyette[3] bulunuyordu... Çatısından kopan bir tahta damından uçan bir kiremit, duvarından yuvarlanan bir taş senelerce düştüğü yerde kalır. Ara sıra çirkin, ihtiyar bir Rum karısı cadılara mahsus dehşet ve sükunetle[4] dışarı çıkarak malzeme-i beytiyesini[5] iştira[6] ve tedarikle alelacele eve girip kaybolurdu. Evin küçük bahçesinde duvara yakın bir büyük ağaç, temmuzun o ateşli güneşi İstanbul'un bu cihetlerini[7] takatsiz bir hararet[8] içinde bıraktığı zaman, yapraklarının arasına gizlenmiş serin bir rüzgâr neşretmeye[9] başlayarak o evin, o mahallenin bir büyük yeşil yelpazesi gibi havayı tecdid ve tehziz[10] ederdi. Hiçbir kimsenin geçmediği, hiçbir sedanın işitilmediği harekat-ı insaniyenin[11] nadiren görüldüğü bu evde, bu tenha sokakta izhar-ı hayat[12] eden yalnız bu ağaçtı... Bahar gelince çiçeklerle donanır. Yazın yapraklarla tezeyyün[13] eder.

Dallarının, yapraklarının arasında lanesaz[14] olan bir alem-i zi-bal[15], semada aşık, havada hamil, yaprakların arasında valide olurlar. Ziyaya[16] karşı uçuşurlar. Hep birlikte ötüşerek uzaktaki tarlalara gittikten sonra yine yeşil

1 sükûnet-i ebediyye: ebedi bir sessizlik, durgunluk.
2 muhât: çevrilmiş, kuşatılmış.
3 hâl-i nisyân ve metrûkiyyet: unutulmuşluk ve terk edilmişlik hâli.
4 sükûnet: sessizlik, durgunluk.
5 malzeme-i beytiye: ev malzemesi.
6 iştirâ: satın alma.
7 cihet: taraf, yön.
8 harâret: sıcaklık.
9 neşretmek: yaymak, dağıtmak.
10 tecdîd ve tehzîz: tazelenme ve titreme.
11 harekât-ı insâniye: insan hareketleri.
12 izhâr-ı hayât: canlılık gösterme, yaşam belirtisi.
13 tezeyyün: süslenmek.
14 lâne-sâz: yuva yapan.
15 âlem-i zî-bâl: kanatlı alem.
16 ziyâ: ışık, parlaklık.

memleketlerine avdet ederler[17]. Bu azimet[18] ve avdet[19], bu muaşakalar[20], bu ötüşmeler, bu uçuşmalar, heyecanlı bir hareket-i umumiye[21] hasıl eder[22].

Yazın bir cuma günü öğle üzeri bu evden koltuğunda bohçasıyla çıkan bir adam kapısını itina ve dikkat ile kapadıktan sonra yoluna devam etmeye başladı. Arkadan bakılınca omuzlarıyla belinin genişliği bir derecede bulunacak kadar şişman olan otuz üç yaşındaki bu adamın enli fakat pek kısa bacakları üzerindeki yükü bu kaldırımların arasında istediği tarafa götürmekte müşkülat çektiği görünüyordu. Bu sokaklarda ilerledikçe sükunet[23] derece derece artarak ta uzaktaki bir mahallenin kaldırımlarından geçen bir arabanın gürültüsü, camları, çerçeveleri kırılmış bir evin iç tarafından bazı çocukların ağlaması işitilir, ara sıra esen sıcak bir rüzgârın kaldırdığı tozlar gündüzün ziyasını bir gubâr-ı gam-âlûd[24] ile lekedâr[25] ederdi.

Bu uzak mahallelerin tenha sokaklarında mütefekkir[26], mahzun bir surette yoluna devam eden bu adam, halkı güldürmek için gidiyordu.

Evinden çıktıktan yarım saat sonra idi ki kurun-ı vusta[27] mesirelerinden olan yeni bahçeye vasıl oldu[28]. Karşısında, o bir avuç toprağı, her yıkılmış taşı bir asr-ı münhezim[29] olan duvarların arasında, güya birkaç yüz sene evvelki baharın yetiştirip hazanın[30] o kuşe-i nisyanda[31] unuttuğu soluk, baygın çiçeklerden birkaç tane koparark yine o duvarların ortalarında

17 avdet: geri gelme, dönme.
18 azîmet: gitmek.
19 avdet: geri gelme, dönme.
20 muâşaka: birbirini sevme.
21 hareket-i umûmiye: ortak hareket.
22 hâsıl etmek: meydana getirmek.
23 sükûnet: sessizlik.
24 gubâr-ı gam-âlûd: keder verici bir toz.
25 lekedâr: lekeli, pislenmiş.
26 mütefekkir: düşünceli, düşünen.
27 kurûn-ı vustâ: orta asırlar.
28 vâsıl olmak: ulaşmak.
29 'asr-ı münhezim: bozguna uğramış olan asır.
30 hazân: sonbahar.
31 kûşe-i nisyân: unutma köşesi.

semaya doğru açılmış mavi pencerelerinden sürat-i tayeranıyla[32] girip çıkan kırlangıçların, diğer tuyurun[33], başı ucundaki hisarın ta tepesine kanatları dokunacak surette uçuşan kuşların, Bizantin[34] usul-i musıkisini[35] andırıyor gibi gelen seslerini dinledikten sonra orada, o harap kalelerin yanında o asırların zir-i pay-ı azametinde[36], ince tahtalarla inşa edilmiş ve yıkılmamak için etrafına destekler vurulmuş bir binanın önüne geldi.

Bu binanın kapısının üzerinde beyaz kağıda büyük siyah yazıyla şu levha talik edilmişti[37].

Meşhur Paskalın Pandomiması

Burada her Cuma ve Pazar günleri meşhur Paskal enva'[38] *türlü hüner-ler ve gülünçlü icra-ı lu'biyyat*[39] *eder. Rağbetli*[40] *müşterilerinin teşvikatla-rını*[41] *kazanan Paskal her hafta yeni yeni oyunlar sahne-i temaşaya*[42] *vaz' edecektir*[43].

Paskal kendisi idi. Tiyatronun kapısından girip bohçasını açarak hiç değişmeyen oyununa mahsus şalvar biçimindeki beyaz pantolonunu, yakası oymalı beyaz saltasını[44], başına sivri beyaz külahını giydikten ve tekmili[45] yüzünü unlara, kurbağa bakışlı siyah gözlerinin alt kapaklarını kırmızıya boyadıktan bir saat sonra idi ki boş zihinlerle gailesiz gönüllerden çıkıp yükselen kahkaha sedaları ve alkış avazeleri[46] arasında icra-ı lu'biyyat' ediyordu.

32 sür'at-i tayerân: uçuş hızı.
33 tuyûr: kuşlar.
34 Bizantin: Bizans.
35 usûl-i mûsikî: musıki tarzı.
36 asırların zîr-i pây-ı azameti: asırların büyüklüğünün ayakları altında.
37 ta'lîk etmek: asmak.
38 envâ': çeşitler, türler.
39 icrâ-ı lû'biyyât: eğlence icra etmek.
40 rağbetli: istekli, ilgili.
41 teşvikât: teşvikler.
42 sahne-i temâşâya: gösteri sahnesi.
43 vaz' etmek: koymak.
44 salta: bir tür kısa ceket.
45 tekmîl: bütün, tüm.
46 âvâze: yüksek ses.

O gün bu tiyatro bütün iktidar u maharetini[47] ibraz ettiğinden[48] her şey şevke gelmişti. Tavanını teşkil eden bir yelken bezi rüzgâra karşı neşesinden öte beriye atılarak içerideki havayı tecdid ettiği[49] ve tahtaların aralarından nüfuz eden güneşin zerrat-ı zerrin-i gubardan[50] müteşekkil bir amudun[51] içinde birtakım böcekleri oynattığı gibi tiyatronun müzikası olan bir laterinede[52] ihtiyarlığın hutut-ı inhitatı[53] görünmeye başlamış çirkin çehresi düzgünler, meta'ib[54] ve mesa'i-i ten-fersasından[55] dolayı her tarafı sarkmış etlerden terekküb eden[56] endamı, kesret-i istimalden[57] solmuş kanarya sarısı atlaslar içinde, bir kadını raks ettiriyordu.

Oyunda bu kadına aşıklık vazifesi icra eden Paskalın, ilan-ı muhabbet[58] için dilini çıkarması, ve şükrâne-i iltifat[59] olmak üzere taklak[60] kılması oradaki halkı çok güldürüyordu. Tiyatronun bezden tavanını başının üstünde tutan ortadaki müteharrik[61] direğe arkasını dayayarak ağzındaki sigarasıyla oyunu temaşa eden[62] bir seyirci 'Paskal'ın dilini çıkarması yok mu? İnsan buna gülmekten bayılır' diyordu.

Zaten bunu orada küçük iskemlelerin üzerinde oturanların ekserisi[63] tasdik etmişti.

Oyuncuların yanındaki locada o samimi, o masum, o tıflane[64] gülüş-

47 iktidâr u mahâret: yetenek ve ustalık.
48 ibrâz etmek: ortaya koymak.
49 tecdîd etmek: yenilemek, tazelemek.
50 zerrât-ı zerrîn-i gubâr: altın tozların zerreleri.
51 amûd: direk.
52 laterine: bir tür org aleti.
53 hutût-ı inhitât: çökmüşlük çizgileri.
54 metâ'ib: yorgunluk.
55 mesâ'î-i ten-fersâ: bedeni yoran çalışma.
56 terekküb etmek: birleşmek, karışmak.
57 kesret-i isti'mâl: fazlaca kullanmak.
58 i'lân-ı muhabbet: aşkı ilan etmek.
59 şükrâne-i iltifât: iltifata teşekkür etmek.
60 taklak: takla.
61 müteharrik: hareket eden.
62 temâşâ etmek: izlemek.
63 ekserîsi: çoğu.
64 tıflâne: çocuksu.

leri alam-ı hayata[65] teselliler veren genç kızlardan biri, kemal-i neşe[66] ile kanatlarını sallayarak uçuşan kuşlar gibi, o küçücük pembe dudaklarının üzerinde nurani[67] bir tebessüm olduğu hâlde[68], sevdayı okşayan ellerini birbirine çarparak Paskalı alkışlıyordu.

Efdelya ismindeki yirmi yaşında bu genç kız ihtiyar validesiyle hemen her hafta bu locaya gelirdi. Validesi: 'Kızım burada çok mu eğleniyorsun?' diye sorduğu vakit, kerimesi[69]: Paskalı bundan evvel olan sevgili köpeğine benzettiğini, ve bazen de hâl ve tavrı, bir kere gözünde pek hoşa giden bir maymunu andırdığını söylerdi.

Paskal, tiyatrosunun bu genç müdavimini, maskaralıklarının bu güzel müşterisini daha ziyade eğlendirmek için karşısına geçerek oynar, ve bazen oyunda münasebet getirerek[70] locasının altına düşerdi.

O gün ise beyaz ketenler, sihri tebessümler[71] içinde bulunan bu genç kız, o gürültüler arasında takdir-i istihzâ-âmîzine[72] bir delil olmak üzere locadan çiçek atıyordu.

Attığı bu çiçekler, Paskal'ın yüzüne göğsüne dokundukça eliyle kalbini tutarak en can alacak yerinden vurulmuş bir yırtıcı hayvan gibi acı acı feryat ediyordu. Bir iki dakika sonra tiyatrosunun iç tarafındaki toprağın üzerine oturarak, hâlâ güldürdüğü adamların kahkahaları devam ederken içini çeke çeke ağlıyordu.

Gözünden dökülen yaşlar yüzündeki unları kırmızı boyaları bozarak kıvılcım taneleri gibi o harap duvarların yıkılmış taşlarına damlıyordu.

Bu zavallı Paskal o güzel Efdelya'yı seviyordu! Bu nakıs[73] vücut o

65 âlâm-ı hayât: hayatın elemleri.
66 kemâl-i neş'e: büyük bir neşe.
67 nûrânî: nurlu.
68 olduğu hâlde: olarak.
69 kerîme: kız çocuk.
70 münâsebet getirerek: denk getirerek.
71 sihrî tebessüm: sihirli gülüş.
72 takdîr-i istihzâ-âmîzine: gülünç takdir.
73 nâkıs: kusurlu, noksan olan.

kemal-ı hilkate[74] aşık olmuştu.

Fakat gönlünün en gizli bir köşesinde hıfz ettiği[75] bu muhabbeti[76] kimseye söylemeye, küçükten beri mahrem-i her-hâli[77] olan evindeki ihtiyar hizmetçisiyle hasbıhal etmeye, hatta kendi kendine düşünmeye bile cesaret edemiyordu. Zira kimseye itimadı, hiçbir şeye itikadı[78] olmadığından zihninde gizlenerek bais-i hayatı[79] olan timsal-ı muhabbetin[80] görünmesinden ihtiraz ediyordu[81]. Ömründe bir kadının nazar-ı nüvazişkaranesine[82] hiç kimsenin muamele-i mültefitanesine[83] nail olmamıştı.

Kendisinden beklenilen yalnız güldürmek. Bak, bu hâl-i inkisarında[84], gözyaşları içinde boğulduğu şu zaman-ı yeis ü igbirarında[85], herkes kahkahalarla gülüyor.

Evet[86], kimseye söylemeye hatta düşünmeye bile cesaret edemiyordu.

Oyun bittiği cihetle[87] akşamdan sonra yine bohçasını koltuğuna alarak geldiği yoldan muhterizane[88] evine avdet ediyordu[89].

Yolun yarısında, asabi bir hâl ile arkasından bir şeyin takip ettiğini, o şey-i meçhulün[90] gözlerinden girerek haremsera-ı ruhunda[91] gizlediği gü-

74 kemâl-ı hilkat: kusursuz yaratılış.
75 hıfz etmek: saklamak.
76 muhabbet: aşk.
77 mahrem-i her-hâl: çok samimi olunan kimse, sırdaş.
78 i'tikâd: inanç.
79 bâis-i hayât: yaşama sebebi.
80 timsâl-ı muhabbet: sevginin işareti, sembolü.
81 ihtirâz etmek: kaçınmak, çekinmek.
82 nazar-ı nüvâzişkârâne: iltifat edici bakış.
83 muâmele-i mültefitâne: iltifat edici davranış.
84 hâl-i inkisâr: kırılma, gücenme hâli.
85 zamân-ı ye's ü igbirâr: ümitsizlik ve kırgınlık zamanı.
86 evet: ama, ancak.
87 cihet: sebep.
88 muhterizâne: sakınarak, çekinerek.
89 avdet: geri gelme, dönme.
90 şey'-i mechûl: bilinmeyen şey.
91 haremserâ-ı rûh: ruhun gizli, yasak bölgesi.

zel Efdelya'sını görmek istediğini hissediyordu. Bir hâl-i telaş u ihtiraz[92] ile başını çevirdi. Ay! Yarısından büyük bir kısm-ı nuranisi[93] Ayasofya'nın ali[94] kubbesinin üzerinden zuhur ederek[95] ilk şua'ı[96] o tenha sokağın arasına düşmüştü. Evine vasıl olup[97] biraz bir şey yedikten sonra odasına çekildi. Aradan birkaç dakika güzar etmişti[98] ki odasının kapısını açarak içinde kimse olmayan evinde birisinin dolaşıp dolaşmadığını, penceresini kaldırıp sokaktan kimsenin geçip geçmediğini anladıktan sonra güzel Efdelya'sını düşünmeye başladı.

Bugün oyunda kendisine niçin o kadar ziyade gelmişti acaba..? Koynundaki çiçekleri çıkarıp bir hürmet-i dindarane[99] ile öptükten sonra hücresinin en yüksek cihetine[100] koydu!

"Bu çiçekler, ah bu çiçekler... beni öldürecek!" diyordu.

Kendisini bir kere kabul edecek olursa... Bu hücreleri saksılarla donatacak. O güzel Efdelya'sını şu köşeye ikad edecek[101].. Kendi kendine ayağa kalkıp oda kapısının eşiğinde oturdu! Ne kadar garip hikayeler söyleyecek, bütün geceler güldürecek! (galiba gündüzün kendisine gülerek bakan o büyük siyah gözler bunu ziyadece mest etmişti.) Mesela şimdi odaya giriyor... Bir ilahe-i hüsnün[102] karşısındaki putperest[103] gibi başını tahtaların üzerine koydu.... Bir müddet o vaziyette kaldıktan sonra gayet güzel rüyalı bir uykudan uyanır gibi bir hâl ile başını kaldırdı. 'Ah, pek de çirkin.. Âlemin maskarası...' Ağlamaya başladı.

---

92 hâl-i telâş u ihtirâz: telaş ve çekinme hâli.
93 kısm-ı nûrânî: ışıklı, parlak kısım.
94 âlî: yüksek.
95 zuhûr etmek: görünmek.
96 şuâ': ışık.
97 vâsıl olmak: varmak.
98 güzâr etmek: geçmek.
99 hürmet-i dindarâne: dindarca bir hürmet.
100 cihet: yan, taraf.
101 ik'âd etmek: oturtmak.
102 ilâhe-i hüsn: güzellik ilahesi, heykeli.
103 bütperest: putperest.

Bu tahayyülat-ı duradur[104] içinde iken o büyük ağaçtaki kuşlar ötüşmeye başladılar. Sabah oluyordu. Bitab-ı hayal[105] olarak orada bir köşeye düştü.

Son günümüzde bir haber-i matem[106] getiren o ay ne kadar da süratle cereyan edip[107] gitmişti. İki haftadan beri tiyatrosuna gelmeyen Efdelya evleniyordu. Senelerden beri hiçbir ses seda işitilmeyen bu evden, o günlerde birisinin hıçkıra hıçkıra ağladığı işitilmişti.

Bu zavallı Paskal bir Cuma günü locaya kocasıyla beraber gelen Efdelyayı güldürerek ve teessürat-ı can-hıraşından[108] renk vermemek için başını önüne eğerek kemal-i süratle[109] evine gidip içine kapandığı odasının kapısını sürmeledi. Ertesi sabah öğleden sonra kapısını kıracak gibi vuran ihtiyar Rum karısı hiçbir cevap alamayınca kemal-i havf ü telaş[110] ile mahalleden topladığı adamlarla kapısını kırıp odaya girdiler. Odaya girer girmez herkes gülüşmeye başladı. Zira Paskal asılmış bir adam taklidi yaparak o meşhur maharetiyle dilini çıkarmıştı.

Hayatında herkesi güldürdüğü hâlde[111] mematında[112] kimseyi ağlatmayan zavallı Paskalın bu seferki hâli taklit değil, ölüm gibi hakikat idi.

104 tahayyülât-ı dûrâdûr: uzun uzadıya hayal etme.
105 bitâb-ı hayâl: hayalden yorgun düşmüş.
106 haber-i mâtem: matem haberi.
107 cereyan edip: geçmek.
108 teessürât-ı can-hırâş: yürek parçalayan üzüntüler.
109 kemâl-i sür'atle: büyük bir hızla.
110 kemâl-i havf ü telâş: büyük bir korku ve telaşla.
111 güldürdüğü hâlde: güldürdüğü şekilde, güldürdüğü gibi.
112 memât: ölüm.

ÇEHOV

TOPLU ESERLERİ

hikâyeler II

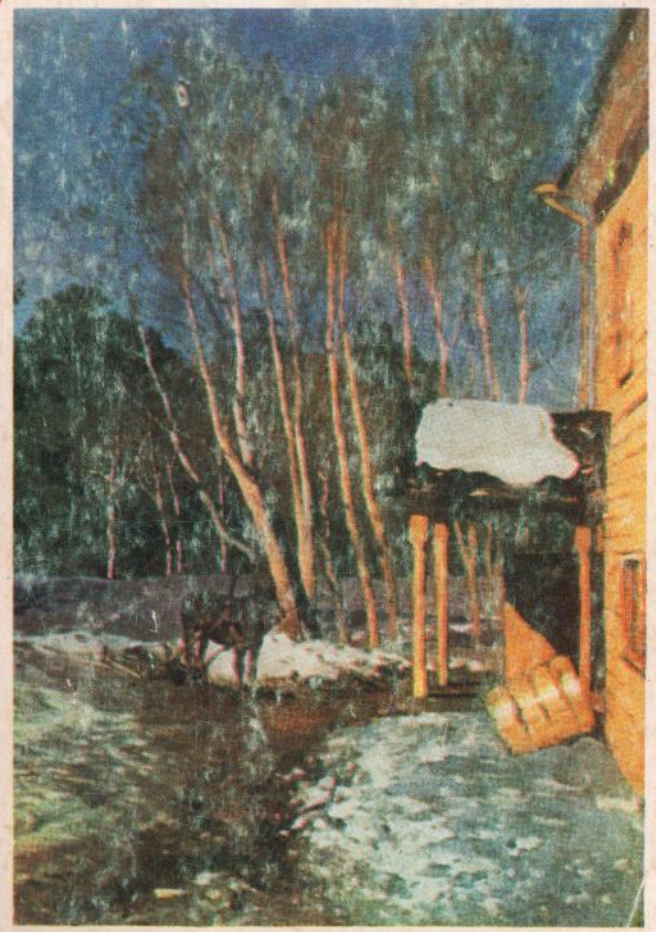

sosyal yayınlar

DÜNYA KLASİKLERİ

POSTACI

Gecenin saat üçü... Postacı, yola çıkmak üzere tamamen hazırlanmıştı. Paltosunu, kasketini giymiş, elinde paslanmış kılıcını tutuyordu. Kapının önünde duruyor, arabacıların, henüz koşulmuş olan troykaya postayı yükletmelerini bekliyordu. Gözlerinden uyku akan posta memuru, tezgâhı andıran bir masa üzerinde resmî kâğıda bir şeyler yazıyor:

Üniversite öğrencisi yeğenim, diye söze başladı, istasyona gitmek istiyor, posta arabasına yabancı almak yasak ama ne yapalım, şen onu troykana al da götürüver. Ayrıca at kiralıyacağımıza, bedava gitsin, daha iyi.

Avludan:

— Hayır, diye bir ses işitildi.

Memur:

— Hadi sağlıcakla git, dedi. Hangi arabacı gidiyor?

— Semyon Glazin.

— Gel, imzala.

Postacı imza etti, dışarı çıktı. Kapının önünde bir troyka kara kara görünüyordu. Atlar, hiç kımıldamıyordu. Yandakilerden biri, ayaklarını sinirli sinirli değiştiriyor, başını sallıyordu. Bu yüzden boynundaki ziller arada bir hafif hafif şıngırdıyordu. Yükle dolu araba kara bir leke gibi duruyor, yanında tembel tembel iki hayal kımıldıyordu: elinde bavul tutan üniversite öğrencisiyle arabacı. Arabacı, bir pipo tüttürüyordu. Piponun ateşi, karanlık içinde hareket ediyor, kâh sönüyor, kâh parlıyor, bir an için bir ceket kolunun parçasını, ya da bakır kırmızısı iri burnuyla pos bıyıklarını, aşağı sarkan çatık kaşlarını aydınlatıyordu.

Postacı, elleriyle çuvalları tartakladı, üzerine kılıcını koydu, arabaya atladı. Öğrenci, arka taraftan arabaya kararsız

kararsız bindi. İstemeyerek postacıyı dirseğiyle ittiği için utangaç, nazik bir tavırla:

— Affedersiniz, dedi.

Pipo söndü. Posta memuru, olduğu gibi, yani yeleğiyle, terlikleriyle dışarıya çıktı. Gecenin nemli havası yüzünden büzülerek arabanın önüne geçti:

— Hadi güle güle, dedi. Mihaylo, annene selâm söyle, herkese selâm söyle. Sen de İgnatiy, Bistratsov'a paketi vermeyi unutma. Hadi, deh, yürü.

Arabacı, dizginleri bir eline aldı, burnunu temizledi. Oturduğu yerin altını düzelterek, ağzını şaplattı. Posta memuru:

— Hadi, selâm söyle, diye tekrarladı.

Çıngırak, zillere bir şeyler söyledi, ziller de ona tatlı tatlı cevap verdi. Araba, gıcırdayarak yerinden kımıldadı. Çıngırak ağlamaya, ziller de gülmeye başladı. Arabacı, yerinde biraz doğruldu, kırbacını yandaki sinirli ata iki defa şaklattı, troyka da tozlu yoldan boğuk bir gürültü ile ilerlemeye başladı. Kasaba uyuyordu. Geniş sokağın iki yanında evler, ağaçlar, kara kara görünüyordu. Hiçbir yerde bir ışık yoktu. Yıldızların serpildiği gökyüzünde, yer yer ince uzun bulutlar vardı, biraz sonra tanyerinin ağaracağı tarafta ayın incecik orağı görünüyordu. Ama ne sayısız yıldızlar, ne de beyaz gibi görünen hilâl, gecenin karanlığını açıyordu. Hava soğuktu, nemliydi, sonbahar kokuyordu.

Kendisini yanına almayı kabul eden bir adamla tatlı tatlı konuşmayı bir nezaket borcu bilen öğrenci söze başladı:

— Yazın bu saatlerde aydınlık olur. Şimdi ise daha tanyeri bile ağarmıyor. Geçmiş, yaz artık geçmiş. — Öğrenci, gökyüzüne şöyle bir bakarak devam etti. — Sonbaharın geldiği gökyüzünden bile anlaşılıyor. Sağa bir bakın. Orada bir hizada duran üç yıldız görüyorsunuz, değil mi? Bu yıldız kümesi, bizim yarı küremizde ancak eylül ayında görülen Orion yıldız kümesidir.

Ellerini paltosunun yenleri içine çekmiş, başını yakası içine, kulaklarına kadar sokmuş olan adam, ne bir harekette bulundu, ne de göğe baktı. Orion kümesinin onu hiç de ilgi-

lendirmediği besbelliydi. Yıldızları görmeye alışmış, çoktan bıkmış olsa gerekti. Öğrenci, biraz sustuktan sonra:

— Hava soğuk, dedi. Tanyeri bir ağarsa. Güneş kaçta doğuyor acaba?

— Ne? Ne dediniz?

— Güneş kaçta doğuyor,

— Altıda.

Troyka şehirden çıktı. İki tarafta yalnız sebze bahçelerinin çitleri, tektük söğüt ağaçları göze çarpıyor, önde ise karanlık, her şeyi kapatıyordu. Burada, açık havada hilâl daha büyük, yıldızlar daha parlak görünüyordu. Bir ara havanın nemli kokusu geldi; postacı yakasının içine daha çok büzüldü, üniversiteli, ilkönce ayaklarından, sonra posta çuvallarının üstünden, ellerinden, yüzünden hoşa gitmeyen bir soğuğun geçtiğini duydu. Troyka yavaşladı, zil de, üşümüş gibi sustu. Bir su şırıltısı işitildi, atların ayakları altında, arabanın tekerlekleri yanında, suda yıldızların yansıları oynaşmaya başladı.

Aradan on dakika geçmiş geçmemişti, öyle karanlık bastı ki, ne yıldızlar, ne de hilâl görünüyordu. Troyka ormana girmişti. Köknar ağaçlarının dikenli dalları durmadan üniversitelinin kasketine çarpıyor, örümcek ağları yüzüne yapışıyordu. Tekerlekler, atların nalları, yan köklere çarpıyor, araba sarhoş gibi sağa sola yalpa vuruyordu. Postacı, öfkeli öfkeli:

— Yoldan git, dedi, neye hep kenardan gidiyorsun. Dallar suratımı tırmaladı. Sağa al, sağa!

Ama bu anda nerde ise bir felâket olacaktı. Araba birdenbire, sanki ürpererek zıpladı, titredi, müthiş bir gıcırtıyla bir sağa bir sola adamakıllı eğilerek baş döndürücü bir hızla dar yola atıldı. Atlar bir şeyden ürktüler, başlarını alıp yürüdüler. Arabacı korku ile: «Pırr, pırr, sizi şeytanlar sizi» diye bağırıyordu.

Yerinde boyuna zıplayan öğrenci, dengesini kaybedip arabadan düşmemek için öne eğildi, tutunacak bir şey aradı. Ama bavullar kayıyordu, üniversiteli bir an arabacının kayışını tutmak istedi, ama, arabacı da boyuna zıpladığı için düşebilirdi. Tekerleklerin gürültüsü, okların gıcırtısı arasında düşen kılıcın yere nasıl çarptığı işitildi, ondan sonra araba arkasında

iki şeyin boğuk sesler çıkararak, yere vurduğu duyuldu. Arabacı, arkasına doğru eğilerek: «Pırr, dur» diye kulak tırmalayıcı bir sesle bağırıyordu.

Üniversitelinin yüzü arabacının oturduğu yere çarptı, alnı sıyrıldı. Birden arkaya doğru itildi, sırtı, arabanın arkalığına çarptı. Kendi kendine «düşüyorum» diye düşündü. Ama o anda troyka ormandan çıkıp açık kıra girmişti. Birdenbire sağa doğru döndü, kalas köprü üzerinden gürültüyle geçerek birden, taş kesilmiş gibi durdu. Ansızın duruş yüzünden üniversiteli, atalet kanununa göre öne itildi. Arabacı da, üniversiteli de soluk soluğa idiler. Arabada postacı yoktu. Kılıçla, öğrencinin torbası, ayrıca bir torbayla birlikte uçup gitmişti. Ormandan postacının: «Dur, namussuz» sesleri geliyordu. Arabaya doğru koşarak: «Melûn herif» diye bağırıyordu. Sesinde acılık, kızgınlık vardı. Arabacının yanına sıçradı, ona yumruğuyla gözdağı vererek: «Geber inşallah» diye bağırdı. Arabacı, kabahatli kabahatli, atların burunlarının yanında bir şeyler düzelterek: «Tanrım, nedir bu başımıza gelenler!» diyordu. «Yandaki şu at yüzünden hep. Henüz tay, arabaya koşulalı bir hafta oluyor. Fena gitmiyor, ama dik aşağı olunca yandık. İki, üç sopa yerse bir daha böyle yaramazlık etmez. Dur, şeytan dur!»

Arabacı, atları düzene sokup, bavulu, torbayı, kılıcı ararken postacı, öfkeyle vızlayan ağlamaklı bir sesle, ona boyuna sövüp sayıyordu. Hazinelerini arayıp bulduktan sonra atları, hiç gerek yokken, yüz adım kadar yetti, rahat durmayan yandaki ata biraz sövdü, sonra yerine sıçradı. Korkusu geçtikten sonra öğrenci, neşelendi, içinden gülmek geliyordu. Hayatında ilk defa, gece bir posta arabasında yolculuk ediyordu. Geçirdiği sarsılmalar, postacının yere düşüşü, sırtındaki ağrı, kendisine pek meraklı maceralar gibi geldi. Bir sigara tüttürdü:

— İnsanın böylece kafası da kırılır mı kırılır! dedi alaylı alaylı. As kalsın ben de düşüyordum. Sizin nasıl düştüğünüzü görmedim bile. Sonbaharda böyle bir yolculuğun nasıl olacağını gözümün önüne getiriyorum da...

Postacı susuyordu. Üniversiteli:

— Siz, postayla çoktan beri mi gidip geliyorsunuz? diye sordu.

— On bir yıldır.

— Allah, Allah, her gün mü?

— Her gün. Postayı götürür, geri dönerim. Ne olacakmış yani?

On bir yıldır her gün yapılan bu yolculukta postacının başına herhalde merak uyandırıcı birçok şeyler gelmiş olmalıydı. Aydınlık yaz gecelerinde, o sert sonbahar gecelerinde, ya da amansız kar fırtınası troyka etrafında anaforlar yaptığı zamanlarda insan korkudan, sıkıntıdan kendisini zor kurtarır. Herhalde atlar çok defa gemi azıya alıp giderler. Çok defa, araba çamura batar, haydutların saldırısına uğrar, fırtına yüzünden yolunu sapıtır...

— Bu on bir yıl içinde kimbilir başınızdan neler geçmiştir? dedi. Böyle yolculuk etmek, korkunç olsa gerek.

Üniversiteli, konuşuyor, postacının kendisine birtakım şeyler anlatmasını bekliyordu. Ama postacı, suratını asmış, susuyor, yakasının içine büzüldükçe büzülüyordu. Bu arada tanyeri ağarmaya başlamıştı. Göğün nasıl renk değiştirdiği belli olmuyordu; gök, gene de karanlık gibiydi. Ama atlar, arabacı, yol, artık görünmeye başlamıştı. Hilâl, durmadan ağarıyor, altındaki kundaklı bir topu andıran bulut, alt ucundan hafif hafif sararıyordu. Çok geçmeden postacının yüzü de göründü, çiğden ıslanmıştı. Bir ölü yüzü gibi hareketsiz, renksizdi. Üzerinde haşin, sürekli bir öfkenin izi donmuş gibi duruyordu, sanki hâlâ acı duyuyor, arabacıya kızmaya devam ediyordu. Üniversiteli, postacının kızgın, üşümüş yüzüne bakarak:

— Çok şükür, artık hava aydınlanıyor, dedi. Ben büsbütün buz kesildim. Eylülde geceler ayaz olur ama, güneş çıkar çıkmaz, hava ısınıverir, sanki hiç soğuk yokmuş gibi olur. İstasyona çabuk varır mıyız?

Postacı, yüzünü buruşturdu, ağlamaklı bir tavır takındı:

— Ne de çok konuşmak iistiyorsunuz. İnsan konuşmadan, sessiz sessiz de gidemez mi canım? diye sordu.

Üniversiteli utandı, artık yol boyunca ağzını açıp bir şey söylemedi. Sabah hızla yaklaşıyordu. Hilâl donuklaştı, bulanık, kurşunî gökle bir oldu. Bulut, büsbütün sarardı. Yıldızlar, söndü. Ama doğu tarafı, hâlâ soğuktu, baştanbaşa gök renginde deydi, öyle ki, arkasında güneşin saklı olduğuna insanın inanacağı gelmiyordu.

Postacının suratlı hali, sabah soğuğu, yavaş yavaş buz kesilen üniversiteliye geçti. Tabiata aldırışsızca bakıyor, gün ışığına bakıyor, zavallı ağaçların, otların bu soğuk geceleri nasıl korku ile ürpere ürpere geçirdiklerini düşünüyordu yalnızca. Güneş, uykulu, soğuk, donuk bir halde doğdu. Her zaman yazıldığı gibi, ağaçların uçları, doğan güneşle hiç de yaldızlanmamıştı. Işınlar, toprak üzerinde kayıyordu. Uykulu kuşların uçuşundan sevinç okunuyordu. Soğuk, geceleyin nasılsa, güneş doğunca da gene öyle kalmıştı.

Üniversiteli, önünden geçtikleri büyücek bir evin inik perdeli pencerelerine uykulu, asık suratıyla baktı. Bu pencerelerin arkasında insanlar herhalde, pek tatlı sabah uykusunu uyuyorlardır, ne posta zillerini işitiyor, ne soğuğu duyuyor, ne de postacının öfkeli suratını görüyorlardır, diye düşünüyordu. Küçük bayan, çıngırak sesiyle uyansa bile gene öbür yanına dönüp fazla sıcaktan, rahatlıktan gülümser, ayaklarını altına alır, elini yanağına koyrak daha derin bir uykuya dalar.

Üniversiteli, evin önünde ışıldayan havuza baktı, soğuk su içinde yaşayabilen turna balıklarını, sazan balıklarını düşündü.

Postacı birdenbire:

— Yabancı taşımak yasak! Böyle olunca ne diye biniyorlar sanki, bana vız gelir. Yalnız böyle şeyleri ne severim, ne isterim.

— Mademki hoşunuza gitmiyor, neye daha önce söylemediniz.

Postacı gene öfkeyle, pek dostça olmayan bir bakışla bakmaya devam etti. Biraz sonra troyka, istasyonun kenarında durunca üniversiteli teşekkür edip arabadan indi. Posta treni hâlâ gelmemişti. Manevra yolunda uzun bir marşandiz treni duruyordu. Kömür vagonunda yüzleri çiğden ıslanmış makinistle

yardımcısı, pis bir teneke çaydanlıktan çay içiyorlardı. Vagonlar, peron, sıralar, ıslaktı, soğuktu. Tren gelinceye kadar üniversiteli, büfe önünde durup çayını içti. Postacı ise ellerini yenlerine sokmuştu, yüzünde hâlâ öfke okunuyor, peronda başını eğmiş, yalnız başına bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Kime kızıyordu? İnsanlara mı? Yoksullara mı? Sonbahar gecelerine mi?

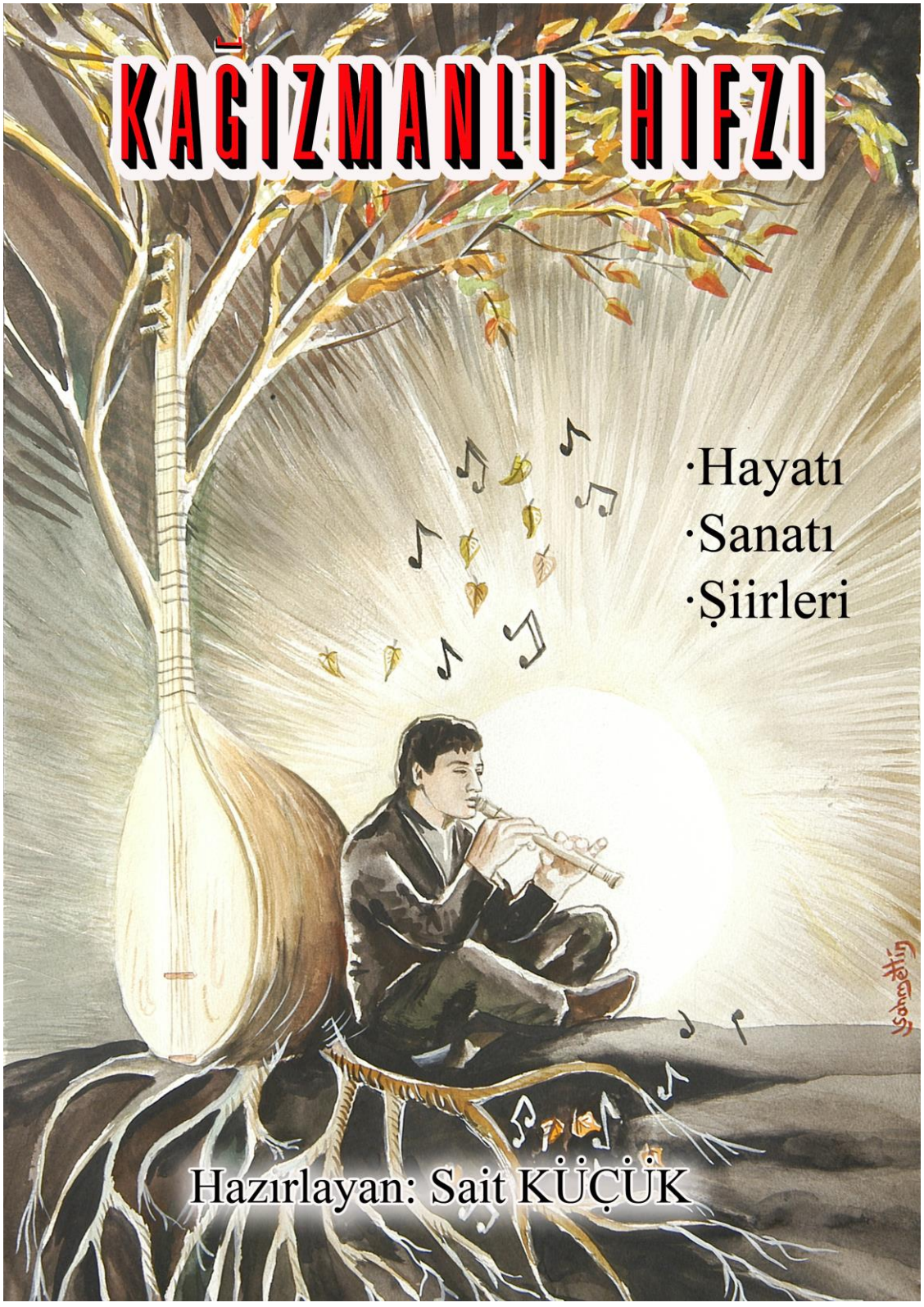
KAĞIZMANLI HIFZI
·Hayatı
·Sanatı
·Şiirleri
Hazırlayan: Sait KÜÇÜK

KAĞIZMANLI HIFZI

HAYATI - SANATI - ŞİİRLERİ

Sait KÜÇÜK

Ürün Yayınları
Ankara, 2007

ISBN 978 -975-6083-79-6

AĞLAMA GÖZLERİM

Ağlama gözlerim Mevla kerimdir
Her daim rizigar böyle de kalmaz
Dermansız dert olmaz sabreyle gönül
Geçer bu ah ü zar böyle de kalmaz

Âdem Sefiyullah yedi buğdayı
Kıldı ihtiyarsız nehy-i Huda'yı
Bilirdi affeyler bayı gedayı
Affeder ol digar böyle de kalmaz

Ferman Hudanındır emrolsa ondan
Nuh-ı Nebiyyullah çıkar tufandan
Açılır deryanın yolu bir yandan
Görünür bir kenar böyle de kalmaz

Aşkın seyyahıyım gezerim hayli
Yüz bin mihnet çeksem kesmezim meyli
Bir misal eylerim zulmetli leyli
Doğar şems ü nehar böyle de kalmaz

Kaldı ataş içre İbrahim Halil
Tevekkül babını eyledi delil
Ataşı gülistan eyledi Celil
Gördüler söndü nar böyle de kalmaz

Ne kadar çok olsa dağların karı
Eridir Hudanın hoş rüzigârı
Yetişir bağların ayvası narı
Açılır nevbahar böyle de kalmaz

Yakup kan ağladı çün teessüften
Der kameril çıkmaz bir tesadüften
Dediler umudun kesme Yusuf'tan
Kılar azm-ı diyar böyle de kalmaz

İsmail'in kurban olacak çağı
Ağlaştı etrafın taş ile dağı
Hiç kulu keser mi kulun bıçağı
Çün koçu kurban var böyle de kalmaz

Yunus'u deryada hapsetti balık
Verenler olmadı ondan bir salık
Elbette halk eder mahkûmu Halık
Bu balıktan çıkar böyle de kalmaz

Ne ise Hak'tandır Kâlû Belâ'dan
Kalem böyle yazmış Arş-ı Ala'dan
Gel HIFZI gümanın kesme Mevla'dan
Bu çark-ı berkarar böyle da kalmaz

ÖMER SEYFETTİN

◆

Bütün Hikâyeleri

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Ömer Seyfettin

BÜTÜN HİKÂYELERİ

Hazırlayan:
Nâzım Hikmet Polat

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 3273
Delta - 13

Bütün Hikâyeleri / Ömer Seyfettin
Hazırlayan: Nâzım Hikmet Polat

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzelti: Filiz Özkan, Ömer Şişman

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Hasan Fırat

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com

1. baskı: İstanbul, Şubat 2011
2. baskı: İstanbul, Mart 2015
ISBN 978-975-08-1944-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2008
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Tarihî Hikâye

Forsa

Akdeniz'in esatir yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe minimini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar çılgın naralarla havayı çınlatıyorlardı. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik, ta vadiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki viran kulübenin kapısız methalinden bir ihtiyar çıktı. Saçı, sakalı bembeyazdı. Kamburunu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sakin duran denize baktı, baktı.

"Hayırdır inşallah!" dedi. Duvarın dibindeki taş yığınlarına çöktü. Başını iki ellerinin arasına aldı. Sırtında yırtık bir çuval vardı. Çıplak ayakları topraktan yuğurulmuş sanılacaktı. Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Tekrar başını kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı. Fakat görünürde bir şey yoktu.

* * *

Bu, her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok gemilerin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski bir Türk forsasıydı. Esir olalı kırk seneden ziyade geçmişti. Otuz yaşında dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi sene onların kadırgalarında kürek çekti. Yirmi sene iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine

bağlanmış yaşadı. Yirmi senenin yazları, kışları, rüzgârları, fırtınaları, güneşleri onun granit vücudunu eritemedi.

Zincirleri küflendi, çürüdü, kırıldı. Yirmi sene içinde birkaç defa halkalarını, çivilerini değiştirdiler. Fakat onun çelikten daha sert adaleli bacaklarına birşey olmadı. Yalnız abdest alamadığı için üzülürdü. Daima güneşin doğduğu tarafı solu ilerisine alır, gözlerini kıbleye çevirir, beş vaktini gizli gizli, işaretle eda ederdi. Elli yaşına gelince korsanlar onu "Artık iyi kürek çekemez!" diye çıkarıp bir adada satmışlardı.

Efendisi bir çiftçiydi. On sene kuru ekmekle onun yanında çalıştı. Allah'a çok şükrediyordu. Çünkü artık bacaklarından mıhlı değildi. Abdest alabiliyor, tam kıblenin karşısına geçiyor, unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün ümidi memleketine, Edremit'e kavuşmaktı. Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi. "Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da memleketime kavuşacağıma öyle inanırım!" derdi. En şanlı, en meşhur Türk gemicilerindendi. Daha yirmi yaşındayken Tarık Boğazı'nı geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ücra adalardan cizyeler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbat etmişti. O vakitler Türkeli'nde namı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırtmış, maceralarını dinle[15]mişti. Çünkü Hızır Aleyhisselâm'ın gittiği diyarları dolaşmıştı. Öyle denizlere gitmişti ki üzerinde dağlardan, adalardan büyük buz parçaları yüzüyordu. Oraları tamamıyla başka bir cihandı. Altı ay gündüz, altı ay gece olurdu! Karısını işte bu, senesi bir büyük günle bir büyük geceden ibaret olan başka cihandan almıştı. Gemisi altın, gümüş, inci, elmas, esir dolu vatana dönerken kenarsız denizin ortasında evlenmiş, oğlu Turgut, Çanakkale'yi geçerken doğmuştu. Şimdi kırk beş yaşında olmalıydı. Acaba yaşıyor muydu? Hayalini unuttuğu karlardan beyaz karısı acaba hâlâ sağ mıydı? Kırk senedir yalnız taht yerinin, İstanbul'un minareli ufku hayalinden hiç silinmemişti. "Bir gemim olsa, gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım" diye düşünürdü. Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi onu sözde azat etti. Bu azat etmek değil, sokağa, açlığa, perişanlığa atmaktı. İhtiyar

esir bu viran bağın içindeki harap kulübeyi buldu. İçine girdi. Kimse bir şey demedi. Ara sıra kasabaya iniyor, ihtiyarlığına acıyanların verdiği ekmek parçalarını toplayıp dönüyordu. On sene daha geçti. Artık hiç kuvveti kalmamıştı. Hem bağ sahibi de artık kendisini istemiyordu. Nereye gidecekti?

Fakat işte eskiden beri gördüğü rüyaları yine görmeğe başlamıştı. Kırk senelik bir rüya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi...

Gözlerini kadit elleriyle iyice ovdu. Denizin gökle birleştiği yere yine baktı. Evet, mutlaka geleceklerdi. Buna o kadar emindi ki...

"Kırk sene görülen bir rüya yalan olmaz!" diyordu. Kulübe duvarının dibine uzandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar bir ümit tufanı gibi her tarafı parlatıyordu. Martıların "Geliyorlar, geliyorlar, seni kurtarmağa geliyorlar!" gibi işittiği tatlı seslerini dinleye dinleye daldı. Duvar taşlarının arasından çıkan kertenkeleler üzerinde geziniyorlar, çuvaldan esvabının içine kaçıyorlar, gür beyaz sakalının üstünde oynaşıyorlardı. İhtiyar esir rüyasında ağır bir Türk donanmasının limana girdiğini görüyordu. Kasabaya giden yola birkaç bölük asker çıkarmışlardı. Al bayrağı uzaktan tanıdı. Yatağanlar, kalkanlar güneşin aksiyle parlıyordu.

* * *

"Bizimkiler! Bizimkiler!" diye bağırarak uyandı. Doğruldu. Üstündeki kertenkeleler kaçıştılar. Limana baktı. Hakikaten kalenin karşısına bir donanma gelmişti. Kadırgaların, yelkenlerin, küreklerin biçimine dikkat etti. Sarardı. Gözlerini açtı. Kalbi hızla çarpmağa başladı. Ellerini göğsüne koydu. Bunlar Türk gemileriydi. Kenara yanaşıyorlardı. Gözlerine inanamadı. "Acaba rüyam devam mı ediyor?" şüphesine düştü. Fakat uyanıkken rüya görülür müydü? Kanaat getirmek için elini ısırdı. Yerden sivri bir taş parçası aldı. Alnına vurdu. Evet, işte hissediyordu. Uyanıktı. Gördüğü rüya değildi. O uyurken donanma burnun arkasından birdenbire zuhur etmiş olacaktı. Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü. Hemen çöktü. Kenara

çıkan bölükler, ellerinde al bayraklar, kalenin etrafına doğru ilerliyorlardı. Kırk senelik bir beklemenin son azmiyle davrandı. Birden kemikleri çatırdadı. Badem ağaçlarının çiçekli gölgeleriyle örtülen yoldan yürüdü. Kenara doğru koştu, koştu, koştu. Karaya çıkan askerler ak sakallı bir ihtiyarın kendilerine doğru koştuğunu görünce, "Dur!" diye bağırdılar. İhtiyar durmadı; bağırdı.

"Ben Türk'üm, oğullar, ben Türk'üm!"

"..."

Askerler onun yaklaştığını beklediler. İhtiyar Türklerin yanına yaklaşınca önüne ilk geleni tutup öpmeğe başladı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Hâline bakanların hepsi müteessir olmuştu. Biraz heyecanı sükûn bulunca ona sordular: "Kaç yıldır esirsin?"

"Kırk!"

"Nerelisin?"

"Edremitli."

"Adın ne?"

"Kara Memiş."

"Kaptan mıydın?"

"Evet..."

İhtiyarın etrafındaki askerler birbirine karıştı. Bir çığlıktır koptu. "Beye haber verin! Beye haber verin!" diye bağrışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadırgaya çıkardılar. Askerin içinde onun menkıbelerini bilmeyen, şöhretini duymayan yoktu. Biraz güvertede durdu. Sevinçten kırk senedir hasret kaldığı millettaşlarını görmekten şaşırmış, aptallaşmıştı. Ayağına bir çakşır geçirdiler. Sırtına bir kaftan attılar. Başına bir kavuk koydular.

"Haydi, beyin yanına!" dediler. Kendini kadırgaya getiren askerlerle beraber büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı esvabının üzerine demir, çelik zırhlar giymiş iri bir adamın karşısında durdu.

"Sen Kaptan Kara Memiş misin?"

"Evet!" dedi.

"Hızır Aleyhisselâm'ın geçtiği yerlerden geçen sen misin?"

"Benim."

"Doğru mu söylüyorsun?"

"Ne yalan söyleyeceğim?"

"Aç bakayım sağ kolunu!"

İhtiyar kaftanının altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Beye uzattı. Pazısında haç şeklinde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adadan karısını kaçırırken almıştı. Bey ellerine sarıldı. Öpmeğe başladı.

"Ben senin oğlunum!" dedi.

"Turgut musun?"

"Evet..."

"..."

* * *

İhtiyar esir sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu ona, "Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal" dedi.

Eski kahraman kabul etmedi: "Hayır. Ben de beraber cenge çıkacağım."

"Çok ihtiyarsın baba."

"Fakat kalbim kuvvetlidir."

"Rahat et! Bizi seyret!"

"Kırk senedir dövüşe hasretim."

Oğlu, "Vurulursun! Vatana hasret gidersin!" diye onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit, birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek, "Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" dedi.

....

Büyük Mecmua, Sayı: 1, 6 Mart 1919, s. 14-15.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 541

XI. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİ

DİVĀNU LUĠĀTİ'T-TURK'TEKİ MANZUM PARÇALAR

Prof. Dr. TALÂT TEKİN

ANKARA 1989

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 541

XI. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİ

Prof. Dr. TALÂT TEKİN

ANKARA 1989

XXIX

METİN

Ölçüsü 4+3 duraklı 7'li

Ūdig mini komıttı
Sakınç manga yumıttı
Könglüm angar emitti
Yüzüm meni(n)g sargarur (I, 69)

Könglüm angar kaynayu
İçtin angar oynayu
Keldi manga boynayu
Oynap meni argarur (I, 225)

Bardı közüm yarukı
Aldı özüm konukı
Kanda erinç kanı-kı
Emdi ūdın odgarur (I, 46)

Kördi meni emleyü
Baktı manga imleyü
Kaldım köngül tumlıyu
Kadgu meni torgurur (III, 295)

XXIX

ÇEVİRİ

Aşk beni coşturdu ve heyecanlandırdı;
Dert bana (geldi ve bende) toplandı.
Gönlüm o (güzel)e meyletti;
Yüzüm (o yüzden) sararıyor.

Gönlüm ona (karşı coşuyor ve ona) kaynıyor;
(çünkü, evin) içinde onunla oynaşıyorum.
(Bana (çalımla, kurumla), mağrur (bir şekilde) gelmişti;
(benimle) oynaşıp sevişerek beni yordu (ve mecalsiz bıraktı).

Gözümün nuru (sevgilim beni bırakıp gitti).
(Giderken) bedenimin konuğunu (yani) canımı (da birlikte) alıp götürdü.

Acaba (şimdi) o nerdedir? Nerde ki?
Beni uykudan uyandırıyor (ve uykumu kaçırıyor).

(Sevgilim) beni gördü ve tedavi etti;
Bana baktı ve (beni) selâmladı.
(ben onun aşkı ile) gönlü soğumuş ve donmuş (olarak) kaldım.
Kaygı ve keder beni zayıflatıyor, (yiyip bitiriyor).

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 541

XI. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİ

DİVĀNU LUĠĀTİ'T-TURK'TEKİ MANZUM PARÇALAR

Prof. Dr. TALÂT TEKİN

ANKARA 1989

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 541

XI. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİ

Prof. Dr. TALÂT TEKİN

ANKARA 1989

II

METİN

Ölçüsü: 2+2+3 veya 4+3 duraklı 7'li

Erdi aşın taturgan
Yawlak yagıg katargan
Boynın tutup kaḍırgan
Bastı ölüm agtaru (II, 74)

(Erdi aşın taturgan
Yawlak yagıg kaçurgan
Ograk sūsin kaytargan
Bastı ölüm aḥtaru) (I, 515)

Yagı ötın öçürgen
Toydın anı köçürgen
İşler üzüp keçürgen
Tegdi okı öldürü (I, 522)

Turgan ulug ışlaka
Tirgi urup aşlaka
Tumlug kadır kışlaka
Koḍtı erig umduru (II, 53)

II

ÇEVİRİ

(O, konuklarına) yemeğini tattıran,
yavuz ve kötü düşmanı geri püskürten
(ve onların) boyunlarını tutup büken (bir kahraman)dı.
Ölüm (onu yere yıkarak) bastırdı (ve yendi).

(O, konuklarına) yemeğini tattıran,
yavuz ve kötü düşmanı kaçırtan
ve Oğrak ordusunu geri püskürten (bir kahraman)dı
Ölüm (onu) yere yıkarak bastırdı (ve yendi).

(O), düşman ateşini söndüren,
(düşmanları) karargâhlarından (çıkartıp) göçürten
(ve çetin) işlerin üstesinden gelen (bir yiğit)ti.
(Feleğin) oku (ona) isabet etti (ve onu) öldürdü.

(O), büyük işlere kalkışan,
soğuk (ve) şiddetli kış (ayların)da (bile)
ziyafet sofrası kurup (konuklarına yemek yediren bir yiğit)ti.
(Ölümü ile), halkı (onun cömertliğini) umar (ve bekler durumda) bıraktı.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 458

KUTADGU BİLİG

I

METİN

REŞİT RAHMETİ ARAT

3. baskı

ANKARA 1991

ISBN 975-16-0397-8

Birinci baskı : 1947
İkinci baskı : 1979
Üçüncü baskı : 1991

D.

B 13 BİSMİ 'LLAHİ 'R-RAḤMANİ 'R-RAḤİM

I.

TEN͡GRİ ʿAZZE VE CELLE ÖGDİSİN AYUR

1 bayat atı birle sözüg başladım
törütgen igidgen keçürgen idim

2 öküş ögdi birle tümen min͡g şena
uġan bir bayatḳa an͡gar yoḳ fena

3 yaġız yir yaşıl kök kün ay birle tün
törütti ḥalayıḳ öḍ öḍlek bu kün

4 tiledi törütti bu bolmış ḳamuġ
bir ök bol tidi boldı ḳolmış ḳamuġ

5 ḳamuġ barça mun͡gluġ törütülmişi
mun͡gı yoḳ idi bir an͡gar yoḳ işi

6 ay erklig uġan men͡gü mun͡gsuz bayat
yaramaz sening͡din aḍınḳa bu at

7 uluġluḳ san͡ga ol beḍüklük san͡ga
sening͡din aḍın yoḳ san͡ga tuş ten͡ge

bismi 'llahi ...] A18 ar. harfl. *bismi 'llahi ... ve bihi nestaʿin ten͡gri ... ayur*] B ve C'de bu başlık yok A19 *t. ʿasev-e-cel ǧ. a.* **1** B 'de bu beyit yok | *igidgen*] A20 *yigidgen* || **2** *tümen*] A21 *tilim* C9 *telim* | *an͡gar*] A21 *anggar* || **3** *yir*] A22 *yer* C10 *yir* | *törütti ... kün*] A22 *toredti ḫ. ǧ. ǧ. bukün* B3 *yarut(t)ı ḫ. ö. öḍlek* (satır altında *vaḳt-lıġ vaḳ(t)ıda*?, noktalar yok) ... C10 *törüt(t)i ...* || **4** *törütti*] A23 *toredti* B4 ve C11 *törüt(t)i* | *bir ök ... tidi*] A23 *b. ǧk b. teti* B4 ve C11 *birük b. t.* || **5** *törütülmişi*] A24 *torüdil-miş-i* | *idi*] B24 *iti* C12 *idi* || **6** *erklig ... men͡gü*] A25 *... mingü* C13 *irklig u. menggü* | *yaramaz sening͡din*] A25 *y. sening-tin* B6 *yaramas seningdin* C13 *yaramas sening-den* || **7** *sening͡din*] A26 *sen ǧk sen* C14 *seniik sen*

342 yana bir tili il buşı övkelig
ulıtur kişig sökse açsa tilig

343 bu ḳaç neñg birikse biregü öze
anıñgdın yırar ol ıduḳ ḳut teze

344 bolu birmez evren başı tezginür
anıñg birle ḳılḳı yañgı tezginür

B 37 345 yorı eḍgülük ḳıl ay eḍgü kişi
itiglig bolur tutçı eḍgü işi

A 22 346 negü tir eşit emdi ḳılḳı silig
sınayu tegip ilke sunmış elig

347 ḳarımaz bu eḍgü neçe yıllasa
isizlik eḍikmez neçe eḍlese

348 yaşı ḳısġa isiz ökünçün ḳarır
uzun yaşlıġ eḍgü ökünçsüz yorır

349 tilekin bulur eḍgü künde yañgı
isizniñg küniñge miñg artar muñgı

XI.

KİTAB ATI YÖRÜGİN YİME AVUÇĠALIḲIN AYUR

350 ḳitab atı urdum ḳutaḍġu bilig
ḳutaḍsu oḳıġlıḳa tutsu elig

342 *tili ... övkelig*] A_{29} *til il b. evkelig* B_{13} *t. il* (' yok, *-y-* noktasız) *tusı* (*tuşı* ?) || **343** *yırar ... teze*] A_{30} *birer ol esük ḳ. tuz-e* || **344** *birmez ... başı*] A_{31} *bermez aḳran teki* | *yañgı*] A_{31} *yangġu* B_{15} *nengi* || **345** *yarı ... ḳıl*] A_{32} *yurü edgü ḳıl-ġıl* | *itiglig*] A_{31} *ġdig-lig* || **346** *negü ... ḳılḳı*] A_1 *n. ter bilip e. ḳılġ-ı* B_2 *nigü ...* | *ilke*] A_1 *ġlke* || **347** *isizlik ... eḍlese*] A_2 *ġsiz-lik idikmiş n. ul-laz-a* B_3 *i.* (satır altında *yaman*) *e.* (satır altında *az bolmaz*) ... || **348** *ḳısġa ökünçün*] A_3 *k. ġsiz ọkünçin* B_4 *ḳısḳa ...* || **349** *isizniñg küniñge*] A_4 *ġsiz-ig* (*-ke* ?) *kunin-te* B_5 *isizni(n)g k.*

ḳitab ... ayur] A_5 *kidab at-ı yorügin ayur yim-e avuç-ġa-lıġ sözler* B_6 *k. a. tüzükin avuçġalıḳı-nı a.*

350 A_7 'de bu beyit 351 'den sonra geliyor | *ḳutaḍġu*] A_7 *ḳudadġu* (satır altında ar. harfl. *yaʿni huçeste*) | *ḳutaḍsu ... elig*] A_7 *ḳudat-ġu* (satır altında ar. harfl. *huçeste bad*) ... *ilig*

29 sa͡ŋgar oḳ sığındım umınçım sa͡ŋga
mu͡ŋgaḍmış yirimde elig tut ma͡ŋga

B 15 30 sevüg savçı birle ḳopurġıl mini
elig tuttaçı ḳıl könilik küni

31 tözü tört işi͡ŋge tümen mi͡ŋ sẹlam
tegürgil kesüksüz tutaşı ulam

32 uluġ künde körkit olarnı͡ŋ yüzin
elig tuttaçı ḳılġıl eḍgü sözin

A 12 33 sini erdükü͡ŋ teg ögümez özüm
sini senmet öggil kesildi sözüm

II.

YALAVAÇ ʿAḶEYHİ 'S-SẸLAM ÖGDİSİN AYUR

34 sevüg savçı ıḍtı bağırsaḳ iḍi
buḍunda talusı kişide keḍi

35 yula erdi ḥalḳḳa ḳara͡ŋgu tüni
yaruḳluḳı yaḍtı yaruttı sini

36 oḳıçı ol erdi bayattın sa͡ŋga
sen ötrü köni yolḳa kirdi͡ŋ to͡ŋga

37 atasın anasın yuluġ ḳıldı ol
tilek ümmẹt erdi ayu birdi yol

29 *sa͡ŋgar ... umınçım*] A_{19} *sanga ... umun-çum* B_{15} ... *umunçum* C_2 eksik | *yirimde*] A_{19} *yerim-te* B_{15} *yirim-de* C_2 eksik || **30** *savçı ... mini*] A_{20} *sav-çı* (satır altında ar. harfl. *reṣul*) *b. ḳoparġıl meni* C_3 eksik | *tuttaçı*] B_1 *tut(t)açı* C_3 eksik || **31** *tözü ... işi͡ŋge*] A_{21} *anıng tȫrt ęş-i-ke* C_4 eksik | *tegürgil*] A_{21} *tegür-sü* B_2 *tegürgil* C_4 eksik || **32** *olarnı͡ŋ*] A_{22} *alar-nıng* B_3 *olarnı(n)g* (?) C_5 eksik | *elig ... eḍgü*] A_{22} *ilig tuddaçı* (satır üstünde *tudaçı* şeklinde tashih edilmiş) *ḳ. ş.* B_3 *e. tut(t)açı ḳ. e.* C_5 [eksik] *l idgü* || **33** *sini erdükü͡ŋ*] A_1 *seni er-tüküng* B_4 *s. erdüküng* C_6 eksik | *sini*] A_1 *seni* C_6 eksik

yalavaç ... ayur] A_2 *yalvaç ʿaley-hi-selam ọgdüz-in a.* B_5 *fi feżayiḷi 'n-nębiyyi ʿaḷeyhi 's-sẹlam* C_7 eksik

34 *bağırsaḳ iḍi*] A_3 *bağır-saḳ* (satır altında ar. harfl. *ġamm ḥvar*) *idi* B_6 *b. iḍi* C_8 eksik | *talusı ... keḍi*] A_3 *talaz-ı* (satır altında ar. harfl. *nik*) *kişi-te kedi* (satır altında ar. harfl. *ayżaⁿ*) || **35** *yula*] A_4 *yul-a* (satır altında ar. harf. *çıraġ*) | *yaḍtı ... sini*] A_4 *bastı y. seni* B_7 ve C_9 *yaḍtı yarut(t)ı s.* || **36** *ötrü*] B_8 *ötrü* (satır altında *üçün*) | *to͡ŋga*] C_{10} *tonga* (sahife kenarında *tẹnge* ?) || **37** *yuluġ*] A_6 *yuluġ* (satır altında ar. harfl. *fiḍa'*) | *erdi ... yol*] A_6 *ęrti anga berti y.* (veya *bartı ol* ?) C_{11} *irdi* ...

351 sözüm sözledim men bitidim bitig
sunup iki ajunnı tutġu elig

352 kişi iki ajunnı tutsa ḳutun
ḳutaḍmış bolur bu sözüm çın bütün

353 bu kün toġdı il!ig tidim söz başı
yörügin ayayın ay eḍgü kişi

354 basa aydım emdi bu ay toldını
anıñgdın yaruyur ıḍuḳ ḳut küni

555 bu kün toġdı tigli törü ol köni
bu ay toldı tigli ḳut ol kör anı

356 basa aydım emdi kör ögdülmişig
uḳuş atı ol bu beḍütür kişig

357 anıñgda basası bu oḍġurmış ol
munı ʿaḳibẹt tip özüm yörmiş ol

B 38 358 bu tört neñg öze sözledim men sözüg
oḳısa açılġay yitig ḳıl közüg

359 sevinçin yorıġlı ay eḍgü yigit
sözümni yaẏa ḳılma köñglün eşit

360 ḳatıġlan yañgılma könilik yolın
yigitlik yaẏa ḳılma asġın alın

361 küsüş tut yigitlik keçer sinde terk
ḳaçar bu tiriglik neçe tutsa berk

362 seniñgde bar erken yigitlik küçi
yaẏa ḳılma ṭaʿạt tapuġ ḳıl tuçı

351 A_6'da bu beyit 350'den önce geliyor | *sözün*] A_6 *sösüg* | *ajunnı ... elig*] A_6 *acun-nı tudz-un ilig* || **352** *ajunnı tutsa*] A_8 *acun-nı bilz-e* || **353** *tidim*] A_9 *tedim* | *yörügin*] A_9 *yọrigin* B_{10} *tüzüḳin*

354 A'da bu beyit yok | *yaruyur ... ḳut*] B_{11} *yạruyur ... ḳut* || **355** *kün ... tigli*] A_{10} *k. toġtı* (satır altında ar. harfl. *ʿạdl vẹ rasti*) *tegli* | *tigli ḳut*] A_{10} *tegli ḳud* (satır altında ar. harfl. *iḳbal*) B_{12} *t. ḳut* || **357** *anıñda basası*] A_{12} *anıng-tan basa kör* | *ʿaḳibẹt tip*] A_{12} *ʿa. tep* B_{14} *ʿafiyẹt t.* || **358** *yitig*] B_1 *ẏitig* || **359** *sevinçin yorıġlı*] A_{14} *sevünçin y.* B_2 *sẹvünçin yürügli* | *köñglün*] A_{14} *kọngülün* || **360** *yañgılma*] A_{15} *ġgil* (satır altında tekrarlanmış) *-m-e* | *ḳılma ... alın*] A_{15} *ġdm-e asġ-ı ḳalın* || **361** *küsüş ... sinde*] A_{16} *kọküş ... sende* B_4 *küsüş tut* (satır atlında *ġanimẹt tut*, satır üstünde *ʿaziz tut*) ... || **362** *ḳılma ... tuçı*] A_{17} *ḳılmaġıl sen tapuġ ḳıl-ġuçı* B_5 ... *tuçı* (*-ç-* noktasız)

KÂŞGARLI MAHMUD

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK

GİRİŞ – METİN – ÇEVİRİ – NOTLAR – DİZİN

Ahmet B. ERCİLASUN – Ziyat AKKOYUNLU

Türk Dil Kurumu Yayınları

Kâşgarlı Mahmud

Dîvânu Lugâti't-Türk: Giriş – metin – çeviri – notlar – dizin / Kâşgarlı Mahmud; hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu — 4. bsk. — Ankara: Türk Dil Kurumu, 2020.

996 s.; 26 cm. — (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1120)

Dizin var.

ISBN: 978-975-16-2837-4

1. Sözlükler, Türk Dili I. Ercilasun, Ahmet Bican (haz.) II. Akkoyunlu, Ziyat (haz.) III. e.a.

423

Türk Dil Kurumu Yayınları

KÂŞGARLI MAHMUD

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK

GİRİŞ – METİN – ÇEVİRİ – NOTLAR – DİZİN

Hazırlayanlar
Ahmet B. ERCİLASUN – Ziyat AKKOYUNLU

Tıpkıbasım

Ankara, 2020

Yüzüne duman ve buğu tutularak **ısrık ısrık** denir; "ey cin, ısırılmış ol" demektir.

osruk osuruk.

usrık uykulu insan.

(agduk) agduk kişi araya katılan, fakat kim olduğu bilinmeyen adam. **Adguk**, seslerin yer değiştirmesiyle ortaya çıkmış başka bir şekildir.

agruk malın ağırlığı. Buradan, **agır agruk kayu.da kaldı** denir ki "ağırlık ve yük nerede kaldı?" demektir.

ıwrık[188] ibrik. Ses ve anlam bakımından Arapçaya uygun düşer. *b*, Türkçede *w*'ye dönmüştür. Şöyle derler **(63).**

ıwrık başı kazlayu
sagrak tolu közleyü
sakınç koḍı kizleyü
tün kün bile sewnelim

Diyor ki: İbriğin başı kaz boynu gibi dik durmuştur. Kadeh de göz gibi dolmuştur. Hüznü onun altına gömelim ve gece gündüz sevinelim.

ukruk kement. Şu atasözünde geçer: **Tāgıg ukrukın egme.s, teŋizni kaygıkın bögme.s**[189]. Anlamı şudur: Yüksek dağ kementle tutulmaz; denizin de kayıkla önü kesilmez. Yani, önemli bir iş, basit bir sebepten dolayı reddedilmez.

okluk okluk, sadak.

alçak yumuşak huylu, zarif.

(ulduk) ulduk at nalsız at ve benzerleri.

Alguk Kâşgar'ın bir köyünün adı.

(amrak) amrak köŋül temiz ve sıcak gönül.

K (kef)

iprük yoğurtla sütün karıştırılmasıyla elde edilen ve içilen bir şey. Ekşimiş içeceklerden kabız olmuş kimseye verilen müshil türünden bir ilaçtır.

epmek Yağma, Toxsı, bazı Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde ekmek. Arapçada bunun benzeri vardır. O da ikisinin çıkağı yakın olduğu için be'nin vav'a dönmesidir. Daha sonra da vav te'ye döner. Yeminlerde olduğu gibi. *Billa:hi, walla:hi, talla:hi* dersin[190]. Ne var ki bu kural Türkçe için uzaktır.

etlik etin asıldığı yer.

(etlik kōy) kesmek için getirilen koyuna da **etlik kōy** denir; "et koyunu" demektir.

(etlig) iri gövdeli adama da **etlig kişi** denir. Aynı zamanda et sahibine de zayıf kef (k'nin

188 Aslında T. *ebir-ik*>Ar. *ibrīq* olmalıdır. Çünkü sürahinin çevrilmesi (ebir- "çevirmek") söz konusudur. Ayrıca *ibrīq*'in Arapçada türevleri yoktur ve Muhtâru's Sıhah'a göre kelime "Fârisî mu'arrab"dır. "Araplar Fârisî veya A'cemî tabirlerini Arapçanın dışındaki diller için kullanırlar." (Akkoyunlu 2010/2).

189 Atalay *bügmes*, DTS *bökmes*, Clauson, Dankoff-Kelly *bögmes*, Rustemov-Kormuşin *bükmäs*. Krş. Kırgız *bögö-* "1. suyun önüne set çekmek, 2. yolu kapatmak, engel olmak" (KS), Kazak *böge-* "1. set çekmek, bent yapmak, 2. birini yolundan alıkoymak, mani olmak" (KTS), Anadolu ağızları *böğe- ~ böye- ~ büve- ~ büğ- ~ böv- ~ büv-* "suyun önüne bent yapıp suyun toplanmasını sağlamak" (DS), Türkmen *bökde-* "1. tutmak, durdurmak, engellemek, yavaşlatmak, 2. yolunu kesmek, durdurmak" (TTS).

190 Kâşgarlı burada, diğer Türklerde kullanılan *etmek* "ekmek" ile bu maddedeki *epmek* kelimelerinde görülen *t-p* değişmesini Arapçadaki yemin harflerine benzetmektedir.

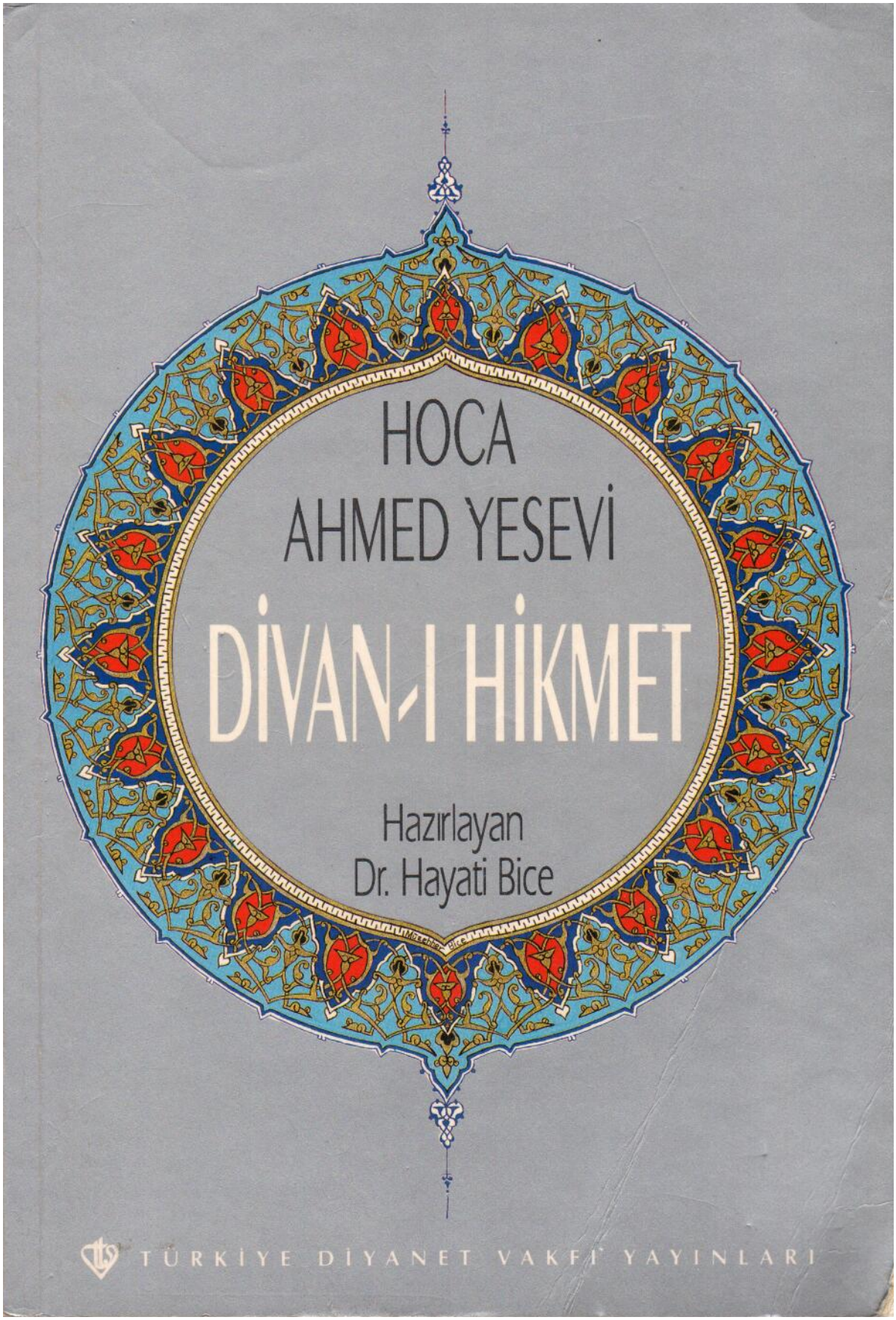

HOCA AHMED YESEVİ

DİVAN-I HİKMET

Hazırlayan
Dr. Hayati Bice

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No: 55 (06650) • Kızılay/ANKARA
Tel: (0.312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Fax: (0.312) 417 00 09

Yayın No: 119
Türk Halk Klâsikleri Serisi: 1

ISBN 975-389-117-2
98.06.Y.0005.119

Kapak Tasarım
Müzehher Bice

•

Bu kitap;
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 119

HOCA AHMED YESEVİ

DİVAN-I HİKMET

Hazırlayan:
Dr. Hayati Bice

ANKARA
1998

HİKMET 1

Bismillâh dep beyân eyley hikmet aytıp
Tâliblerge dürr ü gevher saçtım mena
Riyazetni kattığ tartıp kanlar yutup
Men defter-i sâni sözin açtım mena

Sözni aydım her kim bolsa didâr-taleb
Cânnı cânğa peyvend kılıp regni avlap
Garib yetim fakîrlerni köngli sıylap
Köngli bütün halayıkdın kaçtım mena

Kayda körseng köngli sınuk merhem bolğıl
Andağ mazlûm yolda kalsa hemdem bolğıl
Rûz-ı mahşer dergahığa mahrem bolğıl
Mâ u menlik halayıkdın kaçtım mena

Garib, fakir, yetimlerni Resûl sordı
Uşal tüni mi'râc çıkıp dîdâr kördi
Kaytıp tüşüp fakir halin sordı
Gariblerni izin izlep tüştüm mena

Ümmet bolsang gariblerge tâbi bolğıl
Ayet hadis her kim aytsa sâmi bolğıl
Rızk u rûzi her ne berse kâni bolğıl
Kâni bolup şevk şarabın içtim mena

Medinege Resûl barıp boldı garib
Gariblikde mihnet tartıp boldı habîb
Cefâ tartıp Yaratkanğa boldı karib
Garib bolup ukbalardın aştım mena

Akil erseng gariblerni köngli avla
Mustafâ dek elni kezip yetim kavla
Dünya-perest nâ-cinslerdin boyun tavla
Boyun tavlap deryâ bolup taştım mena

Işk bâbını Mevlâm açkaç menge tekdi
Tufrak kılıp hâzır bol dep boynum egdi
Bârân-sıfat melâmetni okı tegdi
Peykân alıp yürek bağrım teştim mena

Bismillah deyip beyan ederek hikmet söyleyip
Taleb edenlere inci, cevher saçtım ben işte.
Riyâzeti sıkı çekip, kanlar yutup
"İkinci defter" sözlerini açtım ben işte.

Sözü söyledim, her kim olsa cemale talip
Canı cana bağlayıp, damarı ekleyip,
Garip, yetim, fakirlerin gönlünü okşayıp
Gönlü kırık olmayan kişilerden kaçtım ben işte.

Nerde görsen gönlü kırık, merhem ol
Öyle mazlum yolda kalsa, yoldaşı ol
Mahşer günü dergahına yakın ol
Ben-benlik güden kişilerden kaçtım ben işte.

Garip, fakir, yetimleri Rasul sordu
O gece Mirac'a çıkıp Hakk cemalini gördü
Geri gelip indiğinde fakirlerin halini sordu
Gariplerin izini arayıp indim ben işte.

Ümmet olsan, gariplere uyar ol
Ayet ve hadisi her kim dese, duyar ol
Rızık, nasip her ne verse, tok gözlü ol
Tok gözlü olup şevk şarabını içtim ben işte.

Medine'ye Rasul varıp oldu garip
Gariplikte sıkıntı çekip oldu sevgili
Cefa çekip Yaradan'a oldu yakın
Garip olup menzillerden geçtim ben işte.

Akıllı isen, gariplerin gönlünü avla
Mustafa gibi ili gezip yetim ara
Dünyaya tapan soysuzlardan yüzünü çevir
Yüz çevirerek derya olup taştım ben işte.

Aşk kapısını Mevlâm açınca bana değdi
Toprak eyleyip "Hazır ol!" deyip boynumu eğdi
Yağmur gibi melâmetin oku değdi
Ok saplanıp yürek, bağrımı deştim ben işte.

Könglüm kattığ tilim aççığ özüm zâlim
Kur'an okup amel kılmay yalğan âlim
Garib cânım sarf eyleyim yoktur mâlım
Hakdın korkup otka tüşmey piştim mena

Altmış üçke yaşım yetti öttüm ğafil
Hak emrini mehkem tutmay özüm câhil
Rûze namâz kazâ kılıp boldum kâhil
Yaman izlep yahşılardın keçtim mena

Vâ-deriğa muhabbetni câmın içmey
Ehl u ayâl hânumândın tükel keçmey
Cürm ü isyan girihlerin munda çeçmey
Şeytân ğalib cân bererde şaştım mena

İmânıma çengel urup kıldı gamnâk
Pir-i muğân hâzır bol-dep saçtı teryâk
Şeytân-lain mendin kaçıp ketti bi-pâk
Bihamdillâh nûr-ı imân açtım mena

Pir-i muğan hizmetide yügrüp yürdüm
Hizmet kılıp közüm yummay hâzır turdum
Meded kıldı azâzilni kavlap sürdüm
Andın songra kanat kakıp uçtım mena

Garib fakir yetimlerni kılğın şâdman
Halkalar kılıp aziz cânıng eyle kurbân
Taâm tapsang cânıng birle kılğıl mihman
Hakdın eştip bu sözlerni aydım mena

Garib fakîr yetimlerni her kim sorar
Râzi bolur ol bendedin Perverdigâr
Ey bi-haber sen bir sebeb özi asrar
Hak Mustafâ pendin eştip aydım mena

Yetti yaşda Arslan Bâbğa kıldım selâm:
"Hak Mustafâ emânetin kılıng inâm"
Uşal vaktda ming bir zikrin kıldım tamâm
Nefsim ölüp lâ-mekânğa aştım mena

Hurmâ berip başım silep nazar kıldı
Bir fursatta ukbâ sarı sefer kıldı
El-vedâ dep bu âlemdin güzar kıldı
Mekteb barıp kaynap coşup taştım mena

Gönlüm katı, dilim acı, özüm zalim
Kur'ân okuyup amel kılmıyor sahte alim
Garip canımı harcayayım, yoktur malım;
Haktan korkup ateşe düşmeden piştim ben işte.

Altmış üçe yaşım ulaştı, geçtim gafil;
Hakk emrini sıkı tutmadım, kendim cahil;
Oruç, namaz kazaya bırakıp oldum ergin;
Kötüyü izleyip iyilerden geçtim ben işte.

Vah ne yazık, sevgi kadehini içmeden,
Çoluk-çocuk, ev-barktan tam geçmeden
Suç ve isyan düğümünü burada çözmeden
Şeytan galip, can verirkende şaştım ben işte.

İmanıma çengel vurup kıldı gamlı,
Mürşid-i kamil "Hazır ol!" deyip saçtı koku
Lânetli şeytan benden kaçıp korkusuz gitti kirli
Allah'a hamd olsun, iman nuru açtım ben işte.

Mürşid-i kamil hizmetinde gidip yürüdüm;
Hizmet kılıp göz yummadan hazır durdum;
Yardım etti, Şeytanı kovalayıp sürdüm;
Ondan sonra kanat çırpıp uçtum ben işte.

Garip, fakir, yetimleri sevindiresin;
Parçalayıp aziz canını eyle kurban;
Yiyecek bulsan, canın ile misafir;
Hak'tan işitip bu sözleri dedim ben işte.

Garip, fakir, yetimleri her kim sorar,
Râzı olur o kulundan Allah.
Ey habersiz, sen bir sebep, kendisi saklar;
Hak Mustafa öğüdünü işitip dedim ben işte.

Yedi yaşta Arslan Baba'ya verdim selâm;
"Hak Mustafa emanetini eyleyin armağan"
İşte o zamanda binbir zikrini eyledim tamam
Nefsim ölüp lâ-mekâna yükseldim ben işte.

Hurma verip, başımı okşayıp nazar eyledi
Bir fırsatta âhirete doğru sefer eyledi
"Elveda" deyip bu âlemden göç eyledi
Medreseye varıp, kaynayıp coşup taştım ben işte.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 142

EDİB AHMED B. MAHMUD YÜKNEKİ

ATEBETÜ'L - HAKAYIK

Hazırlayan
Reşid Rahmeti ARAT

Ankara, 2006

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 142

EDİB AHMED B. MAHMUD YÜKNEKİ

ATEBETÜ 'L-HAKAYIK

REŞİD RAHMETİ ARAT

ANKARA 2006

75 kiḍinki keligli kişiler ara
76 anıñg ẕikri tañgsuḳ eḍiz bolsu tip

A16 77 bezedim kiṭabnı nevadir sözün
78 baḳıġlı oḳıġlı asıġ alsu tip

79 bölek ıḍdım anı şahımḳa men ök
80 ḥavadarlıḳımnı tükel bilsü tip

VI.

BİLGİNİN FAYDASI VE BİLGİSİZLİĞİN ZARARI HAKKINDA

B10 C9 81 biligdin urur men sözümke ula
A17 82 biligligke ya dost özüñgni ula
83 bilig birle bulnur sa'adet yolı
84 bilig bil sa'adet yolını bula

85 bahalıġ dinar ol biliglig kişi
86 bu cahil biligsiz bahasız bişi
A18 87 biliglig biligsiz ḳaçan teñg bolur
88 biliglig tişi er cahil er tişi

75 A_4 ve C_4 'de bu beyit 72. mısrâdan sonra geliyor | *kiḍinki keligli*] A_5 *kidinki ikligli* B_4 *ketinki k.* (ar. *k. kiligli*) C_4 *kędinki kelig-li*

76 C 'de bu mısrâ, sahife kenarında yazılmış | *ẕikri ... tip*] A_6 ... *ḥadiz ḳalsu t.* B_5 *sikr-i ... etiz bolsu tep* (ar. *ẕikri ... ediz ḳalsu tip*)

77 B_8 ve C_7 'de bu beyit 74. mısrâdan sonra geliyor | *kiṭabnı sözün*] B_8 *kitabı muvaᶜiz mesel* (ar. *kiṭabı müvaᶜiẓ* (harekeli) *meṣel*) C_7 *kitabnı meваᶜiz meṣel* || 78 *oḳıġlı ... tip*] B_9 *oḳuġlı a. alsuu tep* (ar. *oḳuġlı ... tip*) C_8 *oḳuġ-lı ... dip* || 79 *bölek ... ök*] A_3 *bolek ısdım ... minük* B_{10} *belek ettim ... menük* (satır altında ar. harfl. *ḫ ęz- ḫud*, noktasız; ar. *beḫlek it-tim a. şaḥım-ġa₀ mẹnük*) C_9 *beḫlek it(t)im a. şaḥım-ġa₀ mẹnük* || 80 *ḥavadarlıḳımnı ... tip*] B_{11} ... *bilsüü tep* (ar. *havadarlıġım-nı ... tip*) C_{10} *ḥavadarlıġım-nı ...*

Bilginin ... hakkında] A_5, B_1 ve C_{11} 'de bu başlık şu şekildedir:

ẹn-ẹvᶜu 'l-ẹvvẹlü fi mẹnfeᶜati 'l-ᶜilmi vẹ maẓarrati 'l-cẹhli
(« Birinci nevi, ilmin faydası ve cehlin zararı beyanında »)

81 *sözümke ula*] A_6 *s. uul-a* B_2 *s. ul-a* (satır altında ar. harfl. *müstemiᶜ baş*) C_1 *sözüm-ge* (*-g-* üç noktalı) *ula* (satır altında *müstemiᶜ ol.*) || 82 *ula*] C_2 *ula* (satır altında *ulaşġıl*) || 83 *bulnur*] B_4 *bilnür* (ar. *bilnür*) C_3 *bilinür* || 84 *bula*] B_5 *bul-a* (satır altında ar. harfl. *tapġıl*)

84. mısrâdan sonra, A_4 'te ar. harfl. *uḫra* yazılmı

85 *bahalıġ*] B_6 ar. ve C_5 *bahalıḳ* || 88 *er ... er*] A_2 ve C_8 *ir ... ir*

88. mısrâdan sonra, A_3 'te uyg. harfl. *uḫr-a* yazılmış

89 sünggekke yilig teg erenke bilig
B11 90 eren körki ʿaḳl ol sünggekning yilig
91 biligsiz yiligsiz sünggek teg ḫali
A19 C10 92 yiligsiz sünggekke sunulmaz elig

B3 93 bilig bildi boldı eren belgülüg
94 biligsiz tirigle yitük körgülüg
95 biliglig er öldi atı ölmedi
96 biligsiz tirig erken atı ölüg

A20 97 biliglig biringe biligsiz mingin
98 tenggegli tenggedi biligning tengin
99 baḳa körgil emdi uḳa sınayu
A21 B12 100 ne neng bar bilig teg asıġlıġ öngin

101 bilig birle ʿalim yoḳar yoḳladı
C11 102 biligsizlik erni çökerdi ḳodı
103 bilig yind usanma bil ol ḥaḳ reṣul
104 bilig çinde erse siz arḳang tidi

89 *sünggekke . . . erenke*] A_4 *sunggek-ke . . .* C_9 . . . *iren-ge* (*-g-* üç noktalı) || 90 *eren . . . yilig*] A_5 . . . *sunggük-nüng y.* B_1 *e. ḳorki* (ar. *körkį*) . . . C_{10} *iren . . .* || 91 *sünggek*] A_6 *sunggek* || 92 *sünggekke ... elig*] A_1 *süngük-ke s. ilig* B_3 *... sunulmaz* (ar. *sunulmaṣ*) *e.* C_1 *... sunulmaṣ ilig* (satır altında *el*).

92. mısrâdan sonra, A_2 'de uyg. harfl. *uḫr-a* yazılmış

94 *yitük*] C_3 *yitik* E_2 *ǫlüg* (ar. *ölüg*) || 95 *er ... ölmedi*] B_6 *ir* (ar. *er*) *ǫ. at-ı* (satır üstünde yazılmış) *ǫ.* C_4 *ir ...* E_3 *er ǫlz-e adı ölmez ol* (ar. *er ölse adı ölmes ol*) || 96 *tirig ... atı*] A_6 ve B_7 *esen ...* C_5 *isen irken a.* E_4 *tirig erḳen adı* (ar. *tirig irḳen adı*)

96. mısrâdan sonra, A_1 'de ar. harfl. *aḫra* yazılmış

97 *mingin*] A_2 *minggin* || 98 *tenggegli ... tengin*] A_3 *tenggegli tenggeti biliglig tenggin* C_7 *tingeg-li tingedi b. tingin* || 99 *emdi*] A_4 *ęmt-i* B_{10} *imti* (ar. *imdi*) || 100 *bilig ... öngin*] A_5 *... ǫnggin* B_{11} *bilig-tin asıġ-lıġ* (ar. *asıġ-lıḳ*) *ǫ.* C_9 *... asıġ-lıḳ ö.*

100. mısrâdan sonra,] A_6 'da ar. harfl. *aḫra* yazılmış

101 *yoḳar*] B_1 *yoḳar* (satır altında ar. harfl. *bülęnd beramęd*? noktasız) || 102 *erni ... ḳodı*] A_2 *ir-ni çǫkert-i ḳod-ı* (*-d-* altında ar. harf. *ẓ*) B_2 *irni* (ar. *erni*) ... C_{11} *irni ç. ḳodı* (satır altında alt-alta *astın aṣaġa*) || 103 *yind*] B_3 ve C_1 *bil* || 104 *çinde ... tidi*] A_4 *... tet-i* B_4 *kim-te erz-e s. arḳąng tet-i* (ar. *kim-de e. s. arḳąng tidi*) C_2 *kim-de irse s. a. didi*

104. mısrâdan sonra, A_5 , B_5 ve C_3 'te şu arapça ilâve ve hadîs gelmektedir:

ḳalę 'n-ębiyyü (B ve C *vę ẓaliḳę ḳavlühü*) *alęyhi 's-sęlamü*
uṭlubu 'l-ʿilmę vęlęv bi 's-ṣini

(„Peygamber aleyhisselâm demiştir ki, ilmi, Çin 'de de olsa, isteyin")

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 47

YUNUS EMRE
III
(Şiirlerinden Güldeste)

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde
Sn. İlhan Başgöz'ün izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Mayıs 1999

İLHAN BAŞGÖZ

YUNUS EMRE
III
(Şiirlerinden Güldeste)

Cumhuriyet

Cumhuriyetimizin 75. yılı
coşkusuyla...

KUŞLAR İLE
135

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Su dibinde mahi ile
Sahralarda ahû ile
Aptal olup yahu ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gök yüzünde İsa ile
Tur Dağı'nda Musa ile
Elimdeki asâ ile
Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyub ile
Gözü yaşlı Yakub ile
Ol Muhammed mahbub ile
Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünya halini
Terk ettim kıyl ü kalini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakk'ı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni

TÜRK KLÂSİKLERİ

PİR SULTAN ABDAL

Hayatı
Sanatı
Şiirleri

VARLIK YAYINLARI

TÜRK KLÂSİKLERİ : 13

PİR SULTAN ABDAL

HAYATI
SANATI
ESERLERİ

Hazırlayan:
ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI

Üçüncü Basılış

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

TÜRK KLÂSİKLERİ : 13

Bu kitabın ilk baskısı ocak 1953'te, ikinci baskısı temmuz 1963'te yapılmıştır.

Varlık Yayınları, sayı : 1503
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır
Ağustos, 1969

4 Pir Sultan Abdal'ım Hatâyi şahım
Adam için ne halketmiş Allahım
Güz gelince solar yaprağın dalın
Vakti geldi mi sulanır ağaçlar

XXVII

1 Öt benim sarı tanburam
Senin aslın ağaçtandır
Ağaç dersem gönüllenme
Kırmızı gül ağaçtandır

2 Ali Fâtıma'nın yâri
Ali çekti Zülfekârı
Düldül atının eyeri
O da yine ağaçtandır

4. Hatâyi: Şah İsmail Safavî'nin şiirlerinde kullandığı ad.

XXVII — 2. Fâtıma: Muhammed Peygamber'in kızı ve Muhammed'in amcası oğlu Ali'nin zevcesi. — Dü'dül: Mısır şahı tarafından Muhammed'e armağan olarak yollanan ve Muhammed tarafından Ali'ye armağan edilen ak katır. — Zülfekâr: Ali'ye Muhammed Peygamber tarafından armağan edilen kılıç. (Bu kılıcın ağzının iki çatal olduğu rivayet edilir. Hakkında birçok efsaneler rivayet edilegelmiştir).

3 Ali gitti Hakka yetti
Zülfekârı derya yuttu
Sa'd-ı Vakkas bir ok attı
O da yine ağaçtandır

4 Nurdandır Kâbe eşiği
Cihanı tuttu ışığı
Hasan Hüseyn'in beşiği
O da yine ağaçtandır

5 Yeter Pîr Sultan'ım yeter
Dertlilere derman kafar
Türlü türlü meyve biter
O da yine ağaçtandır

3. Zülfekârı derya yuttu: Ali'nin ölümünden sonra, vasiyetine uyan oğlu Hasan, Zülfekâr'ı Necef denizine atmış, bir rivayete göre de Hüseyin şehid edildikten sonra onun atıyla beraber Zülfekâr, Fırat nehrinde kaybolmuştur. — Sa'd-ı Vakkas: Vakkas oğlu Sa'd (Uhud savaşında ok atarak Muhammed Peygamber'i korumuş ve bu yüzden okçuların piri sayılmıştır).

4. Kâbe: Mekke'deki dörtköşe ve taştan yapılma mescit (Burası, Müslümanların kıblesidir, yani Müslümanlar, namaz kılar ve Tanrıya ibadet ederken, Mekke'de olanlar Kâ'be'ye, olmıyanlar, Kâ'be'nin bulunduğu yöne dönerler. — Hasan, Hüseyin: Muhammed Peygamber'in torunları ve Hz. Ali ile Fâtıma'nın oğulları (II. ve III. imâm).

Halk Şiirinde Türkü

-TANIM-TASNİF-İNCELEME-METİN-

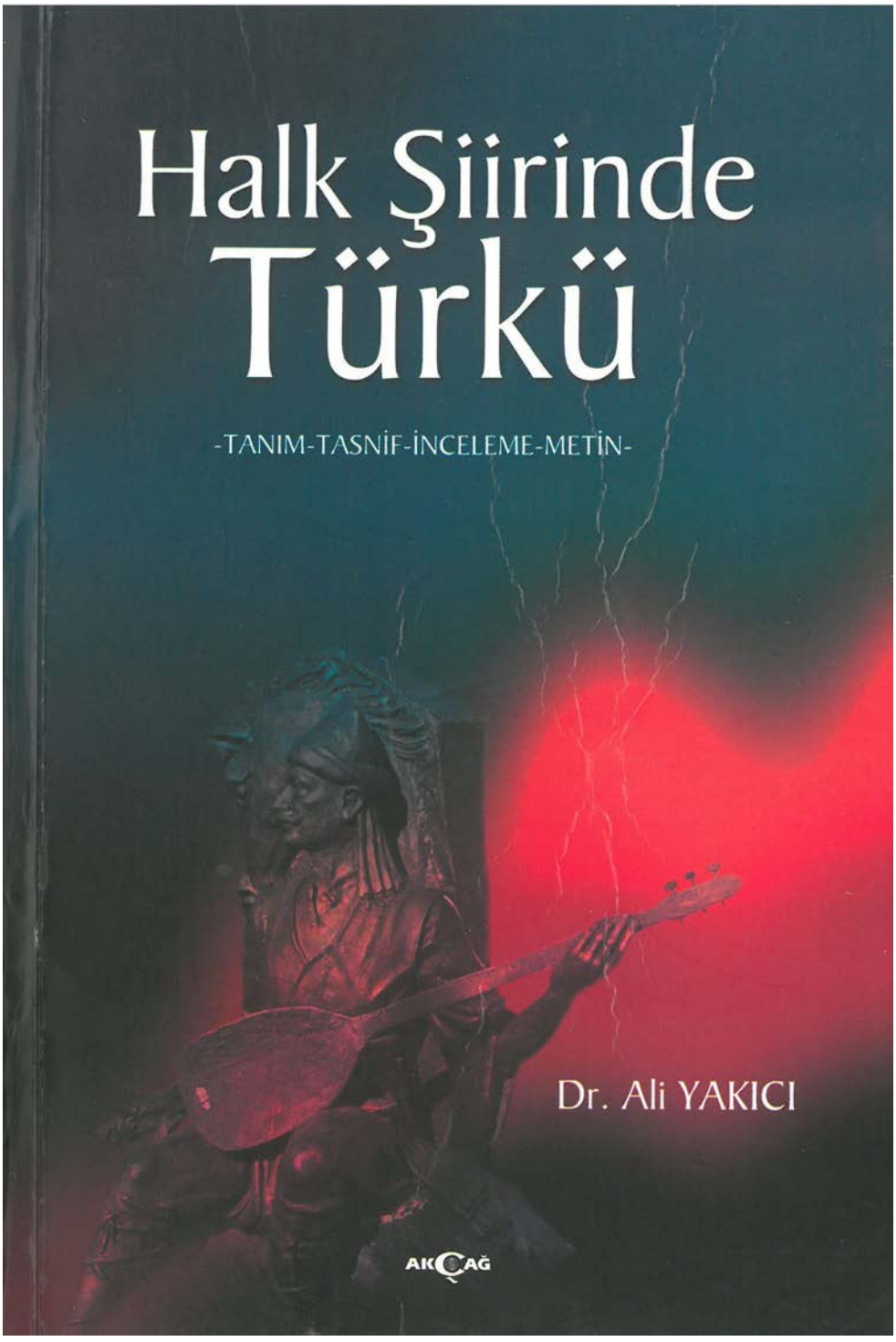

Dr. Ali YAKICI

AKÇAĞ

Halk Şiirinde
TÜRKÜ

-Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin-

AKÇAĞ

Halk Şiirinde Türkü
-Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin
Dr. Ali Yakıcı

Akçağ Yayınları / 859
Türk Halk Edebiyatı / 45

ISBN 978-975-338-851-1

© Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ne aittir.

Kitabın içeriği ile ilgili
tüm hukukî sorumluluk yazarına aittir.

Kapak / Emin Bebek
Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi
Baskı / Erek Matbaası 342 31 01
Büyük Sanayi 1. Cad. No. 17/1 İskitler - Ankara
1. Baskı / Ankara 2007

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Faks: 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

Halk Şiirinde
TÜRKÜ

-Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin-

Dr. Ali YAKICI

AKÇAĞ

KESİK ÇAYIR BİÇİLİR Mİ

Vali paşanın genç yaveri Konya'da bir Mevlevi çelebisinin kızını sever. Ancak bunun dile düşmesi delikanlının ölümü demektir. Oysa delikanlı hiçbir şeyden korkmadan bir gece sevdiği kızla Meram'da buluşmak üzere sözleşir. Buluşurlar, uzun uzun konuşurlar. Bu sırada sekiz kişi onları gözetlemektedir ama onlar hiçbir şeyin farkında değildir.

Tam ayrılma anı gelir. Delikanlı kızla vedalaşıp bir iki adım atınca sekiz yerden sekiz kurşun delikanlıyı olduğu yere mıhlar. Çelebinin kızı delikanlının ölüsü üzerine kapanıp sabaha kadar ağlar. Sabahleyin Meram'ın kesik/ince çayırları üzerinde delikanlının ölüsü ile başında ağlayan derviş kızını bulurlar.

Paşa yaverinin yanık künyesini anasına gönderir. Anası da sitem dolu bu türküyü yakar. Türküdeki "yeşilbaş" kelimesi ile Mevlevi sikkelerinin anlatıldığı iddia edilir:

İnce çayır biçilir mi
Sular ayaz içilir mi
Bana yardan vazgeç derler
Yar tatl'olur geçilir mi
Aman ben yandım, paşam ben yandım
Ellerin köyünde vuruldum kaldım

Elinizden elinizden
Kurtulaydım dilinizden
Yeşilbaş ördek olsam
Su içmem gölünüzden
Aman ben yandım, paşam ben yandım
Ellerin köyünde vuruldum kaldım

(Uğurlu 1963: 3222-3223)

Karacaoğlan

yaşamı·sanatı·şiirleri

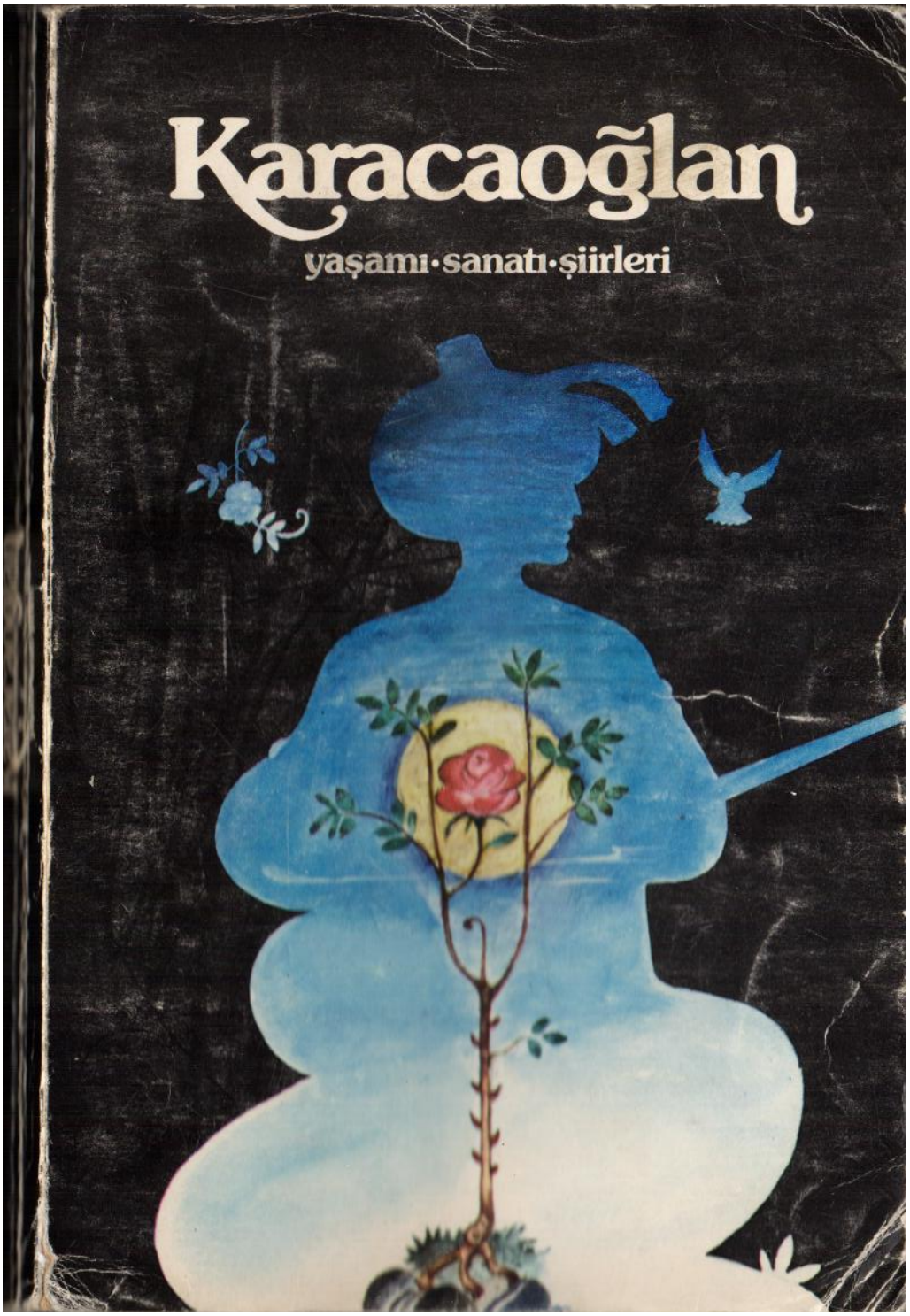

OZANLAR DİZİSİ : 1

Basıma Hazırlayan
Nahit KAYABAŞI

Kapak
Mustafa DELİOĞLU

Dizgi - Baskı
HAŞMET BASIMEVİ
Tasvir Sokak, Kul Han, 16 - 18
Cağaloğlu - İST. Tel. : 22 59 95

Cilt
AYTAÇ CİLTEVİ

Copyright
Deniz Kitap - Yayın - Dağıtım 1983

Genel Dağıtım
DENİZ DAĞITIM
Babıâli Caddesi 14/2
Cağaloğlu - İST. Tel. : 22 06 57

HÜSEYİN SEÇMEN

KARACAOĞLAN

YAŞAMI, SANATI, ŞİİRLERİ

DENİZ KİTAP - YAYIN - DAĞITIM
Cağaloğlu - İSTANBUL

18

Altın kafes idi benim durağım
Dost elinden yaralandı yüreğim
Evvel yakın idim, şimdi ırağım
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Dostumun yaylası çayır çimendi
Şol şirin dillerden ikrarın verdi
Yeminler eder de, ayrılmam derdi
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Kumaş olsam arşın arşın yırtılsam
Köle olsam çarşılarda satılsam
Vadem yetmedi ki ölsem kurtulsam
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Karac'oğlan der de yanıp alışsam
Akıp giden şu sulara karışsam
Yol başına gelmiş varıp danışsam
Felek beni nazlı yardan ayırdı

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

FUZÛLÎ DÎVÂNI

İ-A

İNKILÂP ve AKA

FUZÛLÎ
DÎVÂNI

Ön - söz, Gazeller, Terkipler, Kıt'alar, Rubâîler,
Lûgatçe, İndeks, Fihrist

İkinci Basım

Hazırlıyan :
Abdülbâki GÖLPINARLI

İNKILÂP KİTABEVİ
İstanbul, Ankara Caddesi, No. 95

TAN GAZETESİ VE MATBAASI
İSTANBUL — 1961

CCLXIII

Ey hoş ol gündür ki ruhsârın benâ[1] manzûr idi
Çeşm-i ümmîdim çerâg-ı vasldan[2] pür nûr idi

Kurb şevkı âfiyet-bahş-î ten-î bîmâr olup[3]
Vasl zevkı râhat-efzâ-yı dil-î[4] mehcûr idi

İzzetim şem'î münevver tâli'im azmî kavî
Devletim hükmü revan ayşım evî ma'mûr idi

Dâmen-î ikbâlimê gerd-î taarruz yetmeyip[5]
Çeşm-i hâsid çihre-i cem'iyyetimden dûr idi

Âdem îdim kurb-i dergâhında bulmuşdum kabûl
Menzilim cennet meyim kevser enîsim hûr idi

Bâht metlûbum müyesser kılmağa mahkûm olup
Dehr esbâbım müheyyâ kılmağa me'mûr idi

Her duâ kılsam tevakkufsuz olurdû müstecâb
Her temennâ eylesem ihmâlsiz makdûr idi

Devr[6] vehminden yetürmezdim küdûret gönlüme
Gerçi devrânın muhâlif gezmeyi[7] meşhûr idi

Nôla ger salsâ Fuzûlî'ni gam ü hicrâna çerh
Vasl eyyâmında ol gaafil iyen mağrûr idi.

CCLXIV

Benî[8] candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

Kamû bimârınâ cânan devâ-yî derd eder ihsan
Niçin kılmaz banâ[9] derman benî[10] bîmâr sanmaz mı

Gamım pinhan dutardım ben[11] dediler yâre kıl rûşen
Desem ol bî vefâ bilmen inânır[12] mı inanmaz mı

Şeb-î hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım
Uyârır[13] halkı efgaanım karâ bahtım uyanmaz mı

Gül-î[14] ruhsârına karşû gözümden kanlu âkar[15] sû
Habîbim fasl-ı güldür bû ahar sûlar bulanmaz mı

Değildim ben[16] sanâ mâil sen etdin aklımı zâil
Beni[17] men'[18] eyleyen câhil[19] senî görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i[20] şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bû ne gavgaadır[21] bu gavgaadan[22] usanmaz mı

1. mene: K, E. 2. vasldın: K, 3. idi: F. S, 4. ten-i: O, 5. konmayıp: O, 6. Hecr: K, O, E, F. S, 7. gezdiği: O, 8. Meni: K, E. 9. mene: K. E, 10. meni: K, E, 11. men: K, E, 12. uyânır yâ: L, 13. Uyâdır: E, 14. Gönül: L, 15. âhar: K, O, E, 16. men: K, E, 17. Mene: K, E, 18. ta'n: K, O, E, bana ta'n: F. S, 19. gaafil: K, O. E, F. S, 20. ü: O, E, 21. sevdâdır: K, O. E, F. S, 22. sevdadan: O, K, E, F. S.

BÂKÎ DÎVÂNI

Hazırlayan

Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK

©

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

3143

KÜLTÜR ESERLERİ

426

ISBN 978-975-17-3350-4

www.kulturturizm.gov.tr

e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

Bu kitap internet ortamında ilk kez yayımlanmaktadır.

Göñüller haste hâtırlar şikeste

3 Ruh-ı zîbâsı bir genc-i güşâde
Kemend-i zülfi mâr-ı ser-şikeste

4 Gamuñdan sûret-i Erjeng bi-hûş
Firâkuñdan büt-i Âzer şikeste

5 Olur ʿaşk içre hûn-ı dîde rîzân
Dil-i ʿuşşâk-ı gam-perver şikeste

6 Belî bezm ehli bî-hûş olsa Bâkî
Olur mey rîhte sâgar şikeste

-474-

1 Bend-i kabâ çözilmeye tâ câme çıkmaya
Nakd-i visâl ʿâşık-ı nâ-kâma çıkmaya

2 Berr-i Hicâza şemme-i zülfüñ yitürse bâd
Huccâc kala bâdiyede Şâma çıkmaya

3 Vâʾiz çıkarsa kürsîye her cumʾa gam degül
Ammâ bolayki lutf ide bayrama çıkmaya

4 Bâmuñda pâsbânlıguñ itmezse mâh-ı nev
Şâma irişmeye dilerin bâma çıkmaya

5 Kaldı hayâl-i hançeri sad-pâre sînede
Mâhîye beñzer ol ki düşe dâma çıkmaya

6 Dâʾim revâ mı gayra çıka tîg u hançerüñ
Bir hisse dahı ʿâşık-i nâ-kâma çıkmaya

7 Bâkî harîr-i zülfı gibi şöyle añlaram
Sâʾir kumâş o serv-i gül-endâma çıkmaya

-475-

1 Baña cevr ile cefâ eyleme ihsân eyle

Gayrıya mihr ü vefâ eyleme ihsân eyle

2 Sunuben h^{v}ân-ı visâlüñi rakîbe her dem
Gamuñı bana gıdâ eyleme ihsân eyle

3 İllere lutf u kerem eyleyicek sultânum
Cevr ile kahrı baña eyleme ihsân eyle

4 Ok gibi togruyam atma beni yâbâna şehâ
Kâmetüm hecr ile ya eyleme ihsân eyle

5 Bâkî-i haste-dili derd ile dermânde koyup
Gayrı derdine devâ eyleme ihsân eyle

-476 -

1 Haddüñ ey meh şol hat-ı reyhânda
Sûre-i Ve'ş-Şemsdür Kur'ânda

2 Hokka-i la'lüñde dendânuñ senüñ
Jâle sandum gonca-i handânda

3 Dem-be-dem dil üzredür biz 'âşıka
Tîzlik var hançer-i cânânda

4 'Âlem-i vuslatdadur her dem rakîb
Âh kim 'âşıklaruñ hicrânda

5 Seyl-i eşküm içre çeşm-i dür-feşân
Bâkıyâ gûyâ sadef 'ummanda

-477-

1 Gül gibi 'işret olmaz ise berg ü sâz ile
Sünbül gibi geçinmek olur bir piyâz ile

2 Saf saf çemende serv dizilsün selâmuña
Sen sahn-ı gülşen içre şalın 'izz ü nâz ile

3 Gamzeñ gamuñda dil varakın şöyle togradı
Efşân-per olsa gül kesemez böyle kâz ile

4 'Aşk ehline hâdeng-i belâ nâ-gehân irer
Tîr-i kazâdan umma halâs ihtirâz ile

5 Bâkî safâ-yı Ka'be-i vuslat murâd ise
Sa'y it hemîşe sa'y iden irdi menâzile

-478-

© T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü

Eser Adı: Nefi Dîvânı
Müellifi: Nefi Ömer Efendi
Hazırlayan: Metin Akkuş
Yayın Yılı: 2018
ISBN: 978-975-17-4007-6
Ana Yayın Numarası:3571
Kültür Eserleri Dizisi-569

Adres: Anafartalar Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi,
No: 4, B-Blok, 06030 Ulus/ANKARA
Telefon: 00 90 312 3099001
Faks: 00 90 312 3098998
e-posta: yaphaz@kulturturizm.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr-
http://ekitap.kulturturizm.gov.tr

NEFİ DİVANI

Hazırlayan
Dr. Metin Akkuş

Ankara
2018

Göstermeye bir ferde Hudâ âlemi sensiz
Zîrâ ki vücûdun sebeb-i emn ü amândır

-10-

DER MEDH-İ
SULTÂN AHMED HÂN
(*aleyhirrahmetüvelgufrân*)

Sanman ki felek devr ile şâmı seher eyler
Her vâkıanın âkıbetinden haber eyler

Bir düş gibidir hak bu ki manâda bu âlem
Ki göz yumup açınca zamânı güzer eyler

Bir yerde ki ârâma bu mikdâr ola mühlet
Erbâbı nice kesb-i kemâl ü hüner eyler

Olmuş tutalım müddet-i ârâmı da mümtedd
Âkil nice temyiz-i reh-i hayr u şer eyler

Teşhîs-i reh-i hayr u şer olur mu o dilde
Ki leşker-i gam birbirini bîsiper eyler

Bulmaz reh-i hakkı meger ol kimse ki ana
Tevfîkini Hâdî-i ezel râhber eyler

Tevfîk refîk olmayıcak fâide yoktur
Her kim burada akla uyarsa zarar eyler

Aklın hüneri vâdî-i hikmettedir ancak
Tahkîk ile hikmet nice bir dilde yer eyler

Hikmet ger o ilm ise ki ahkâm-ı felekden
Endîşe-i akl-ı beşeri bâhaber eyler

Düşmez dil ü tab ehli bu endîşeye zîrâ
Teşvîş-i dil ü tabı bu dahi beter eyler

Zumunca olur her kişinin redd ü kabûlü
Hak söyleyeni sanma felekden hazer eyler

Rindân-ı Hudâperver-i manâ bu mahalde
Ne çarha ne kavl-i hükemâya nazar eyler

Vermez feleğin devr-i çependâzına hükmü
Kor hikmeti teslîm-i kazâ vü kader eyler

Gerdûn meger âsûde midir kendi kederden
Devrân ana da mihrini pür nîşter eyler

Gün başına bir hilat-i dîbâ verir ammâ

Ammâ girecek mareke-i manâya evvel
Şemşîri kor endîşe-i zırh u siper eyler

Nutk ile Mesîhâ geçinir her biri ammâ
Hâsıyyet-i sohbetleri insânı har eyler

Gavgâ-yı sühendir bu fazîletde nemiz var
Fazl ehli bizim bâşımız üstünde yer eyler

Söz ben dediğim cevher-i ulvî ise anı
Devrân sadef-i sem-i kabûle güher eyler

Söz müdür o ki nüshasını nükteşinâsân
Haşv-i şikem-i rahne-i dîvâr u der eyler

Hakkımda ne derlerse o gûne süfehânın
Âsâr-ı tabîatlerine kim nazar eyler

Lazım gelecek ol müteşâirlere tabım
Her marekede neyledi dahi neler eyler

Ol safder-i düşmanküş-i nazmım ki husûsâ
Şemşîr-i zebânımdan ahibbâ hazer eyler

Olursa eger himmet-i şâhenşeh-i âdil
Hâşâ ki bu endîşede **Nefî** zarar eyler

Zîrâ ki dem-i küşte-i endîşesin ekser
Şer'-i kerem-i hikmet-i Bârî heder eyler

Hem hasma zafer bulmak için medh ü senânı
Takdîm-i duâ-yı şeb ü vird-i seher eyler

Tâ cilvegeh-i rüyetini Husrev-i encüm
Geh memleket-i hâver ü geh bâhter eyler

Mansûr ede her yerde Hudâ râyet-i bahtın
Tâ Husrev-i seyyâre felekde sefer eyler

-11-

KASÎDE-İ GARRÂ BERÂY-I CÜLÛS-I SULTÂN OSMÂN HÂN

Ne sûret bağladı seyreyle hüsn-i sun-ı Yezdânî
Ki manâsını fikr ettikçe alır akl-ı insânı

Cihân bir tâze revnak buldu bir rûh-ı musavverle
Acep mi tâzelense dâstân-ı mâh-ı Kenânî

Cihân oldu müsellem bir cihânârâ şehenşâha

NEDİM
DİVANI

Devrine, hayatına ve edebî şahsiyetiyle tesirine ait önsöz, kasideler, kıt'a ve tarihler, gazeller, terkipler, rubailer, beyit ve müfretler, sözlük

Hazırlayan:
Abdülbâki GÖLPINARLI

İNKILÂP KİTABEVİ
İstanbul, Ankara Caddesi No. 155

ŞAKA MATBAASI
İSTANBUL — 1951

Şimdi âlem sana müştaak olduğun bilmez misin
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Gâhi Feyz-âbâd'a doğru azmedîp eyle safâ
Âsaf-âbâd'a gelip gâhî salın ey meh-likaa
Gel hele gör sahn-ı Sa'd-âbâd'a hîç olmaz behâ
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Kaplatıp gül-penbe şâli ferve-i şemmûruna
Ol siyeh zülfü döküp ol sîne-i billûruna
Itr-ı şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûruna
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm
Bend bend olsun ham-ı zülfün şikâr olsun Nedîm
Sen salın cânâ yolunda hâk-sâr olsun Nedîm
Îyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

XVII

Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

Erişti nev-bahâr eyyâmı açıldı gül-ü gülşen
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen
Çemenler döndü rûy-ı yâre reng-i lâle vü gülden
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Açıldı dil-berin ruhsârı gibi lâleler güller
Yakıştı zülf-i hûban veş zemîne saçlı sünbüller
Nevâ-sâz olmada bin şevk ile âşüfte bülbüller
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Gelir deyü cihânın şehriyârı bezm-i gül-zâre
Temâşâ etmek için yâsemenler çıktı dîvâre

Tebessümle dedi gül-gonce gûş-i bülbül-i zâre
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Olup gülşen çerâgan ile pür şevk-u neşât-efzâ
Zemîni lâle-zârın nûrdan tâvûsdur gûyâ
Hezâran müjde kim açıldı rûy-i gonce-i zîbâ
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

Sezâdır kim cihânın pâdişâh-ı mekrümet-kârı
Müşerref ede teşrîf-i hümâyûniyle gül-zârı
Nedîm'in sâzlarla okuna bu tâze güftârı
Çerâgan vakti geldi lâle-zârın dîdesi rûşen

XVIII

Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

Yakın gel kaçma ey şûh-i cihan hüsnün iyân olsun
Bana her bir nigâhın mâye-i ârâm-ı cân olsun
Ruhu gül lebleri mül kaameti serv-i revân olsun
Olursa bâri dil-ber böyle şûh-i nükte-dân olsun

Seni pinhan sevip ey nev-nihâl-i bâğ-ı istiğnâ
Biraz müddet seninle zevk-u sohbet edelim tenhâ
Eğer sen gelmez isen sana ben azm ederim ammâ
Sakın kendin bu râz ağyârdan dâim nihân olsun

Bu ahd-i zevk-u şâdînin gerek kadrin bile âdem
Ki diller her zaman olmaktadır bir şevk ile hurrem
Nedîmâ vakt-i Cem'de olmamıştır böyle hurrem dem
Duâ-yı devlete meşguul olup dil şâdmân olsun

FİRDEVSİ

ŞEHNAME
I

Çeviren
Necati LUGAL
Kenan AKYÜZ

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ : 10

ŞEHNAME

I

شهنامه

FİRDEVSİ

ŞEHNAME

I

شاهنامه

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden
Necati LUGAL tarafından dilimize çevrilmiş ve
Doçent Kenan AKYÜZ eliyle düzenlenmiştir.

· Babası Nasrüddin olanın tahtının ayağı, ülker yıldızının başına taç olur.

· O; er kişidir, düşünce ve hüner ısıdır. Bütün büyük adamlar, ondan neşe bulur.

· Tus şehrinin yiğit hâkimi, savaş sırasında, aslanları bile acınacak hale getirir.

· Dünyadan eline geçen bütün serveti muhtaç olanlara bağışlar. İstediği tek şey, yeryüzünde iyi bir ad bırakmaktır.

· Tanrı'ya giden yolu halka gösterir ve padişahın yerinde var olmasını diler.

· Dünya, bu padişahın yokluğunu görmesin, ebedî olarak şad olsun!

· Vücudu, taç ve tahtiyle daima sıhhatte olsun, dert yüzü görmesin, bahtı aydınlansın!

Artık, o ünlü padişahın kitabını yazmağa başlıyorum.

Acem padişahlarının ilki olan ve otuz yıl saltanat süren Kiyûmers'in tahta geçmesi ve Ehrimen adlı ifritin onu kıskanması

· Yeryüzünde büyüklüğün ününe ilk defa kimin eriştiğini, halkın içinden yetişen söz erleri nasıl anlatıyorlar dinle de, öğren..

· İlk olarak başına taç konan insan kimdir? Kimse, tabiî, geçmiş zamanları olduğu gibi hatırlıyamaz.

· Ancak, oğullar atalarından dinlemiş olurlarsa, sana işittiklerini birer birer anlatabilirler.

· Ve böylece, yeryüzünde büyüklüğün adını ilk

olarak kimin taşıdığını, en yüksek yerlere evvelâ kimin yücelmiş olduğunu söyliyebilirler.

245. · Geçmiş zamanları inceleyen ve kahramanların hikâyelerini anlatan birisi,

· Taç giymek, tahta oturmak törenini önce Kiyûmers'in yaptığını ve ilk padişahın Kiyûmers olduğunu söylüyor.

· Güneş Koç burcuna girince, dünya bir güzellik ve tazelik kazandı.

· Güneş oradan öyle bir parladı ki, bütün yeryüzü baştanbaşa gençleşti.

· Kiyûmers padişahlık makamına geçti, cihan padişahı oldu ve ilk zamanlar dağların içinde oturdu.

250. · Böylece, onun bahtı ve tahtı, dağlardan yücelmeğe başladı. O da, buyruğundakiler gibi, kaplan postu giyerdi.

· Yeryüzüne, insanca yaşamayı getiren odur. Ondan evvel insanlar ne giyinmesini, ne de yemek pişirmesini bilirlerdi.

· Tahtına oturduktan sonra, güzellikçe güneşten hiç de aşağı kalmıyan Kiyûmers, otuz yıl padişahlık etti.

· Tahtının üstünden yüzü, dümdüz bir selvinin üzerine doğmuş iki haftalık bir ay gibi parlardı.

· Nerede yırtıcı ve vahşi hayvanlar varsa, onu görür görmez yanına geldiler.

255. Tahtının dibinde boyun eğip oturdular. Bu büyüklükle, gittikçe, bahtı yüceldi.

· Onun ardından ve önünden herkes saygı duy-

• "O kötü devin vücudundan yeryüzünü temizle, gönlündeki kini gider!" dedi.

Bunun üzerine, o ünlü padişah başını göklere kaldırdı, ayağa kalktı.

• Kirpikleri gözyaşları içinde olduğu halde, Tanrı'nın adını övdü..

• Bundan sonra da, Siyâmek'in intikamını almak için, gece gündüz rahatını ve uykusunu bırakıp hazırlanmağa başladı.

Hûşeng ve Kiyûmers'in kara deve karşı savaş yapmak için hazırlanmaları

• Siyâmek'in bir oğlu vardı. Büyük babasının yanında vezirlik yapıyordu.

• Bu büyük yaradılışlı şahzadenin adı Hûşeng'ti. Akıl ve zekânın bir örneği sanılırdı.

Büyük babası, oğlunun bir yadigârı olan onu yanında büyütüp yetiştirdi.

• Oğlunun yerine koydu. Gözü, ondan başka kimseyi görmezdi.

• İntikam almak için devle savaşmağa karar verince, o büyük yaradılışlı Hûşeng'i yanına çağırdı.

• Ona, bütün geçmiş maceraları anlatarak, bütün sırları açtı:

• "Ben, bir ordu toplamak ve ortalığı altüst etmek istiyorum.

• "Senin, o ordunun komutanı olman gerek! Çünkü, artık benim ömrüm azaldı. Benden sonra, zaten bu makam senindir!" dedi.

· Sonra, perileri ve yırtıcı hayvanlardan da kaplanları, aslanları, kurtları ve azgın sırtlanları topladı.

(*)

· Böylece, bu ulu padişahın idaresi altında türlü, türlü hayvanlar, kuşlar ve perilerden ibaret bir ordu hazırlandı.

· Padişah Kiyûmers ordunun arkasında, torunu Hûşeng de önünde bulunuyordu.

· Kara yağız dev, korku ve helecanla, bastığı yerlerden toprakları havaya savurarak geldi.

· Cihan padişahı, yırtıcı hayvanların bağırmalariyle devin pençesinin gevşediğini, kuvvetini kaybettiğini gördü.

· İki taraf birbirine girdiler. Devler, yırtıcı hayvanların karşısında yorgun bir hale geldiler.

· Hûşeng, pençeleriyle savaş aslanı gibi öyle bir saldırdı ki dünyayı, hiç yorulmak bilmiyen devin başına dar etti.

· Derisini baştan ayağa kadar yüzdü ve eşi görülmiyen biçimsiz kafasını kesti.

· Onu ayaklarının altına attı. Derisi yüzülünce iş de bitmiş oldu.

Kiyûmers'in, böylece intikamını aldıktan sonra ömrü sona erdi.

· Dünya, ondan boş kaldı. Bak, hangi padişah onun kadar ünlüdür?

(*) Nüsha: Askerler, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar yeryüzü padişahının buyruğuna girdiler..

· O da bu yalancı dünyaya sahibolmak istedi. Fakat, sonunda elinde hiçbir şey kalmadı.

· Dünya, baştanbaşa, aslı olmıyan bir masaldan başka bir şey değildir. O hiç kimseye kalmaz.

HÛŞENG

Hûşeng'in saltanatı kırk yıldı

· Cihan padişahı, akıllı ve adaletli olan Hûşeng, saltanat tacını başına koydu, büyük babasının yerine geçti.

· Başı akıl ve yüreği adaletle dolu olarak, kırk yıl padişahlık etti.

· Saltanat tahtına oturduktan sonra şöyle dedi:

· "Yedi iklimin padişahı benim! Ben her yerde galibim, her yerde benim buyruğum tutulur.

· "Muzaffer edici Tanrı'nın buyruğiyle, adalet yapmağa ve bağışlarda bulunmağa karar verdim!"

· Bundan sonra dünyayı baştanbaşa ma'mur kıldı, yeryüzünü adaletle doldurdu.

· Evvelâ eline bir töz geçirdi ve bilgisi sayesinde, henüz taşla karışık bulunan demiri taştan ayırdı.

· Su rengindeki demiri esas bir madde olarak kullandı ve onu sert taştan çekip çıkardı.

· Ve demircilik sanatını icadederek, demirden keser, testere ve balta yaptı.

· Bu bittikten sonra da su tedarik etmenin yolunu aradı, nehirlerden sular getirerek ovaları suladı.

· Derelerin, nehirlerin sularına mecralar açtı, kanallar yaptı, büyük gücü sayesinde insanların çektikleri zahmeti azalttı.

· Böylece, İnsanların görgüleri artarak, tohum saçmayı ve ekip biçmeyi öğrendiler.

· O zaman herkes kendi ekmeğini hazırlardı, malına, mülküne sahiboldu.

· Bu işler yapılmadan evvel, meyvadan başka yiyecek hiçbir şey yoktu.

· İnsanların işleri düzensizdi. Vücutlarını, esvap yerine, ağaç yapraklariyle örterlerdi.

· İlk insanların da din ve âdeti Tanrı'ya tapmaktı.

· Araplar taşı kendilerine nasıl mihrap edindilerse, onlar da güzel renkli ateşe karşı tapınırlardı.

· Taşın içindeki ateş onun sayesinde meydana çıkarak, bütün yeryüzünü aydınlattı.

Sede bayramının asıl ve esası

· Bir gün, cihan padişahı birkaç kişi ile birlikte dağlara gitmişti.

· Uzaktan uzun, kara renkli, kara vücutlu ve süratle koşan bir şey göründü.

· Bunun iki gözü kan çeşmesi gibiydi; ağzından çıkan dumandan dünyayı bir karaltı kaplıyordu.

· Hûşeng, kendini toplıyarak, tedbir ve ihtiyatla eline bir taş aldı, onunla savaşmağa hazırlandı.

405. • Soğutça (*), Çince, Pehlevce.... gibi otuza yakın dilin, konuşulduğu gibi yazılmasını öğrettiler.

• Cihan padişahı, otuz yıl süren saltanatı zamanında, bu saydıklarımdan daha çok nice hünerler göstermiştir.

• Onun da vakti sona erdi, o da ölüp gitti ve geriye çektiği emeklerden başka bir şey kalmadı.

• Ey felek, mademki günün birinde kesip biçeceksin, niçin bu insanları böyle büyütüp yetiştirirsin?

• Mademki, sonunda yok edeceksin, yetiştirmek ve büyütmekte ne fayda var? ir-

410. Bir insanı göklere kadar yükseltirsin, sonra da toprakların üzerinde yuvarlarsın!

CEMŞİD

Cemşid'in padişahlığı yedi yüz yıldı

(**)

• Tahmurs'un oğlu çok değerli Cemşid, yüreği babasının öğütleriyle dolu olduğu halde,

• Tahta çıktı. Padişahlara yapılan törenle, başına altın tacını giydi,

• Beline kemerini kuşandı. Dünya baştanbaşa onun hükmüne girdi.

• Herkes, onun adaleti sayesinde rahata kavuştu. Devler, periler, kuşlar hep onun buyruğuna girdi.

(*) Nüsha: "Soğutça" yerine "Hintçe."

(**) Nüsha: O ünlü padişah ortadan kaybolunca, yerine oğlu geçti.

Onunla dünyanın şerefi arttı ve saltanat tahtı daha parlaklaştı.

• "Ben, Tanrı'nın yardımı ile, hem padişah hem de mûbidim.

• "Kötülere kötülükten el çektireceğim, insanların ruhunu temizliyeceğim, nurlandıracağım!" dedi.

• Evvelâ, savaş aletlerini yapmağa girişti, bu suretle savaş erlerine ün aramanın yolunu açtı.

• Padişahlığın büyüklüğü ve kudreti ile demiri yumuşak, işlenmesi kolay bir hale getirdi. Ondan tulga, zırh ve zırhlı gömlek yaptı.

Parlak zekâsı sayesinde, yine demirden, zırhlı kaftan ve elbise yapabildi..

• İlk elli yıl zarfında çok zahmet çekti ve bu sayede hazinelerini doldurdu.

• Diğer elli yılada da savaş günlerinde giyilecek elbiseleri yapmak fikrine düştü.

• Keten, ibrişim, kıl ve ipliği eğirip kıymetli kumaşlar yaptı.

• İnsanlara eğirmeyi, bükmeyi, çözgü ve atkı ile kumaşın nasıl dokunacağını öğretti.

• Dokuma işi bittikten sonra insanlar, ondan kumaş yıkamayı ve dikmeyi öğrenmeğe başladılar.

• Bir iş bitince diğerine başlar ve böylece herkesi hoşnut eder ve kendisi de memnun kalırdı.

• Her sanat için bir kurum açtı ve bunun için de elli yıl harcadı.

Cemşid, bu işleri yapmak için de elli yıl harcadı. Bu müddet zarfında kendisi büyük bir rahatlık içinde yaşadığı gibi, herkese de birçok bağışlarda bulundu..

(*)

· Ta ki herkes kendi haddini bilsin, astını üstünü tanıyabilsin.

· Bütün bu işler yapıldıktan sonra bilgili, padişahlar padişahı Cemşid,

· O uğursuz devlere, su ile toprağı karıştırıp harç yapmalarını buyurdu.

· Devler, balçıktan yapılabilecek şeyleri öğrendiler. Bir kalıp hazırlıyarak hafif tuğlalar döktüler.

· Bir mühendisin nezareti altında, taş ve harçla bir duvar yaptıktan sonra,

· Bir zarara uğramaktan uzak olacak kadar sağlam hamamlar, yüksek köşkler ve saraylar meydana getirdiler.

· Cemşit, bir vakitler de, sert taştan parlak mücevher çıkarmağa çalıştı.

· Bu suretle eline yakut, kehribar, gümüş ve altın gibi birtakım mücevherler geçti.

· Büyü ile bunları sert taşlardan ayırdı. Böylece, gizli şeylerin anahtarı bulunmuş oldu.

· Bundan başka, daha insanların arzu ettikleri güzel kokuları,

· Ban, kâfur, misk, öd ve amberi, sâf ve berrak gül suyunu buldu.

(*) Nüsha: Cemiyette, herkese lâyık olduğu yeri ayırdı ve yol göstericilik yaptı.

· Hekimliği, her dertlinin dermanını, sağlığın ve hastalığın sebeplerini keşfetti.

· Bütün bu sırları meydana çıkardı. Dünyaya, bu padişah gibi, bir araştırıcı gelmemiştir.

Sonra, su üzerinde gemi ile dolaşarak memleket memleket gezdi.

· Saltanatın bu elli yılı da böylece sona erdi ve aklının kavrayamadığı hiçbir hüner kalmadı.

· Bütün bu şeyler yapıldıktan sonra da, dünyada kendisinden büyük kimseyi görmemeğe başladı.

· Böyle, her şey yoluna girdiği bir vakitte, bulunduğu büyüklük yerini beğenmiyerek daha yüksek-lere çıkmak istedi.

· Saltanatın büyüklüğüne uygun bir taht yaptırdı, onu birçok mücevherlerle süsledi.

İstediği vakit, devler o tahtı kaldırıp ovalardan, göklere kadar çıkarırlardı..

· Buyruk sahibi padişah o tahtın üzerinde, havanın ortasında parlayan güneş gibi, otururdu.

· Herkes tahtının etrafında toplandı. Dünya, onun talihindeki parlaklığa hayran oldu..

· Cemşid'in üzerine mücevherler saçtılar ve bugüne Nevruz adını verdiler.

· Yeni yılın ilk günü olan Ferverdin ayının birinci gününde insanın vücudu zahmet ve kinden kurtulur.

İlerigelenler, bugünü sevinçle kutlamak için şarap ve çalgı getirttiler, çalgıcılar topladılar.

· İşte, Nevruz denilen bu mesut gün o zamandan, o padişahtan yadigâr kalmıştır.

· Sen sevinir, sevincini yalnız onda bulur ve bütün kalbinin sırlarını ona dökersin.

· Sonra sana öyle bir acayip oyun oynar ki, onun acısı yüreğini kanla doldurur.

(*)

· Yarabbi, bu iğreti dünyadan artık bıktım, ona doydum. Beni bir an evvel onun zahmetinden kurtar!

DAHHÂK

Saltanatı bin yıldı (**)

· Dahhâk, saltanat tahtına oturduktan sonra, bin yıl padişahlık etti.

· Bütün dünya onun idaresi altına girdi. Böylece, uzun bir zaman geçti.

· Akıllı adamların iyi âdetleri yeryüzünden kalktı. Akılsızlar, her yerde emellerine kavuştular.

· Bilgi ve fazilet hor görüldü, hilekârlık meydan aldı. Doğruluk gizlendi, kötülük ortaya çıktı..

Devler, istedikleri gibi kötülük yapmağa başladılar. İyilikten kimse açıkça bahsedemez oldu.

· Cemşid'in dairesindeki iki tertemiz kızı, korkudan söğüt yaprağı gibi titreye titreye, saraydan çıkarıp götürdüler.

(*) Nüsha: · Bu vefasız dünya hep böyledir işte.. Onun için, sen ona, iyilik tohumundan başka bir şey ekme!

(**) Nüsha: Saltanatı bin yıldan bir gün eksikti.

Şark İslâm Klasikleri

ŞEHNÂME

II

Firdevsi

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 1169
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 297
Şark-İslâm Klasikleri : 18

Kitabın adı
ŞEHNAME II
Yayın Kodu
94.34.Y.0002.508
ISBN 975.11.0223.5 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0225.1 (2. Cilt)
Baskı yılı
1994
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 14.10.1991 tarih ve 9411 sayılı yazıları ile 20.000 adet basılması uygun görülmüş, yine Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 23.6.1993 tarih ve 5822 sayılı yazıları ile üçüncü defa birinci parti *olarak 5.000 adet basılmıştır.*

Şark - İslâm Klasikleri

ŞEHNAME
II

Firdevsi

Çeviren
NECATİ LUGAL

İstanbul, 1994

* Nihayet zaman, adalete yine doydu: insanlar yine azdılar ve bir aslanın pençesine düşmek istediler.

* Güneş gibi aydın olan o padişah, yaşı seksen altıyı bulunca, sararıp solmağa ve çökmeğe başladı.

* Derken, İranlıların talihi yine düşkünlüğe uğradı: adaleti yeryüzüne yayan Zev de öldü...

GÜRŞASB

Padişahlığı dokuz yıldır

* Zev'in, Gürşasb adında, gönlünün dileğince yetiştirdiği bir oğlu vardı.

* Babasının ölümünden sonra yerine geçerek tahtına oturdu. Başına Keyâniyân tacını giydi.

* Böylece, babasının bıraktığı tahta oturan Gürşasb, büyüklüğü sayesinde, yeryüzünü çok güzel idare etti.

* Beri taraftan Zev'in öldüğü ve padişahlık tahtının artık boş kaldığı haberi Türklere de geldi, erişti.

* Efrâsiyâb, bu haberi duyunca, telâşa düştü ve hemen nehrin üzerindeki gemilerden birine atlayarak Rey yakınındaki Hâr iline geldi.

* Bir müddet böyle geçtikten sonra, nihayet, belâ ağacı, Ebucehil karpuzundan ibaret olan yemişini verdi:

* O yıl Zev'in oğlu Gürşasb da ölerek, yeryüzünde birçok kötülükler aldı yürüdü ve

* Padişahlık tahtının boş kaldığı hakkında yayılan haberlerle herkesin kulağı doldu.

* Bundan sonra da, atılmış bir taş gibi, cesur Peşeng'den Efrâsiyâb'ın kulağına birdenbire bir haber çalındı.

* Peşeng, yolladığı bu haberle Efrâsiyâb'a- "Orduyu al, Ceyhun'u geç, hiç kimsenin tahta çıkmasına meydan bırakma!" diyordu.

* Bunun üzerine Efrâsiyâb, derhal, Sipencap ovasından ta nehrin yatağına kadar uzayıp giden büyük bir ordu hazırladı.

* Sanki yer gök olmuş da, o gökten yağmur yerine Hint kılıçları yağıyor gibiydi...

* İşte o ünlü ordu, böylece yavaş yavaş savaşa hazırlanıyordu.

* Derken, büyüklüğün tahtını ele geçirmek üzere, birinin gelmekte olduğu haberi İran'da yayılıverdi.

* İranlılar, zaten, İran tahtının boş kaldığı günden beri iyi bir gün görememişlerdi.

* Bu haber üzerine, İran' ınbüt ünşeh i r-
le rindeki evlerde bir heyecandır, bi rkıyamet-
t irk optu;

* Yeryüzü d ed ikodu ile doldu. Hep bir-
l ikte,kalkıp Zâbilistan' adoğru yola çık tılar ve

* Zâl' bularak ona, sert bir tavırla: " Sen,
dediler, şu yeryüzü pehlivanlığı nane de kolay-
lıkla kondu n!

5055. * " Şam'dansonra iş i elin e aldı ğıngü n-
d en beri, bir gün olsun , h uzur içinde yaşaya-
mad ı k.

* " Zeı'in ö lümünden sonra ye rine oğ lu
geçtiğ i zaman, k ö tüinsanlar ellerini kötülük-
ten çekmişlerdi.

* " Fakatyer y üz ünsah ibolmak isteye n
Gür şasbda dünyadan ayrılınca, yeryüzü yeni-
den padişah sız ve ordu d a komutansız kaldı.

* " Şimdiise, bir ordu Ceyhun'u nbu kı-
yı sınageçti. Bu ö yle bir ordudur, ki ye rd en
kald ı rdığıtozlarla gö kte gü ne şbile gö rünmez
old u.

* " Bunakarşı bild iğ inbir çare varsa, he-
men yap; yoksa, bil ki, Turanlı ları pad işah
bizi ezmeğe geliyor! "

5060. * Zâl, bu sözlere karşı lı klarak şu nları
sö y ledi:" Erkeklikçağına bastığım andan b eri,

* "Hiçbir kahraman benim gibi üzengiye ayak basmamış, hiç kimse benim taşıdığım kılıcı ve gürzü taşıyamamıştır!

* "Benim ayak bastığım her yerde, binicilerin ellerindeki dizginle birer palduma döner, hepsi benden geride kalırlar!

* "Ben ne gece, ne de gündüz, savaşmaktan yana hiç boş durmadım ve daima, bir gün gelip de kocayarak bu işleri yapamamaktan korkarım.

* "Nihayet, o gün gelip çattı. O kahraman sırtım, artık bir çemberden farksızdır. Bir Kâbil hançerini bile kullanamıyorum!

5065. * "Fakat Tanrı'ya şükürler olsun, ki bu kökten düzgün ve sağlam bir dal bitmiştir.

* "Onun başı göklere doğru yükselip gitmektedir. Onun, yiğitliğin en yüksek ucuna kadar nasıl çıktığını da göreceksiniz!

* "Oğlum Rüstem, artık, düzgün bir selvi gibi büyüyüp yetişmiş ve büyüklük tacının kendisine yakışacağı çağa gelmiştir!

* "Onun, şimdi, bir tek eksiği var: bir savaş atı.., Bu Arap atları onun işine yaramaz.

* "Ben ona fil gövdeli bir at arayıp bulmalıyım. Bunun için de, yeryüzünün insanların oturdukları her yerine araştırmalar yapacağım ve

Şark İslâm Klasikleri

ŞEHNÂME
IV

Firdevsi

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 1171
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 299
Şark-İslâm Klasikleri : 18

Kitabın adı
ŞEHNAME-İ IV
Yayın Kodu
94.34.Y.0002.532
ISBN 975.11.0223.5 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0226.X (4. Cilt)
Baskı yılı
1994
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 14.10.1991 tarih ve 9411 sayılı yazıları ile 20.000 adet basılması uygun görülmüş, yine Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 23.6.1993 tarih ve 5822 sayılı yazıları ile üçüncü defa birinci parti olarak 5.000 adet basılmıştır.

Şark - İslâm Klasikleri

ŞEHNÂME
IV

Firdevsi

Çeviren
Prof. NECATİ LUGAL

İstanbul, 1994

* Bijen, suyu içtikten sonra, dert içinde, doğrularak, iyilik verici Tanrı'yı andı...

* Duyduğu acı ile, vücudu rüzgâra tutulmuş bir selvi gibi titriyordu. Gönlü, tatlı canından yana, ümidini kesmişti.

* Tanrı'ya yönelerek dedi ki: "Ey Tanrım! Turanlının halini bilmiyorum ama, işte benim halim meydanda!

* "Eğer beni bu savaşta, bu intikam arayışta haklı buluyorsan,

19955. * "Bugün benim rızkımı kesme ve şu uyanık aklımı koru!"

* Ciğeri yaralı olan, yüreğinin derdi ile ve aldığı yaralarla vücudu bir karga gibi kararmış bulunan, Hûmân yine kalkıp geldi.

O yaralı halleriyle, domuzlara saldıran birer aslan gibi, tekrar savaşa başladılar.

* Güclerini birbirlerinin üzerinde deneyerek, bazan o bunu, bazan da bu onu yerde sürükledi.

* Hûmân'ın kuvveti Bîjen'inkinden üstündü ama, insanın talihi bir kere döndü müydü, hüneri de kaybolur.

19960. * Böylece birbirleri üzerinde kuvvetlerini türlü şekillerde sınadılar ve birçok oyunlar gösterdiler. Fakat, gelgelelim, feleğin yaptığı oyun hepsinden üstündü.

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

Efsaneler

arkadaş çocuk

12. BASKI

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

EFSANELER

12. Baskı

arkadaş
çocuk

arkadaş YAYINEVİ
Yuva Mahallesi 3702. Sokak No: 4
Yenimahalle / Ankara
Tel: +90-312 396 01 11 (pbx) Faks: +90-312 396 01 41
www.arkadasyayinevi.com
bilgi@arkadasyayinevi.com
Yayıncı Sertifika No: 12382
Matbaa Sertifika No: 13651

© Yayım hakları **arkadaş** yayınevinindir. Yayıncının yazılı izni olmadan, bu kitabın içeriğinin bir kısmı ya da tümü yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

ISBN: 978-975-509-034-4

12. Baskı, Ankara 2015
arkadaş yayınevinde 7. Baskı

Yayına Hazırlık : Zeynep Kopuzlu
Sayfa Düzeni : Özlem Çiçek Öksüz
Resimleyen : Ayşegül Coşkun
Kapak Tasarımı : Mehmet Yaman
Baskı : Yorum Basın Yayın San. Ltd. Şti.
İvedik Organize Sanayi Bölgesi Matbaacılar Sitesi
35. Cadde, No: 36-38
06370 Yenimahalle – Ankara

Kapak ve Genel Tasarım:
lodos
Business Design & Development

AĞRI DAĞI EFSANELERİ

Derler ki, "Nuh'un gemisi Ağrı Dağı'ndadır."

Siz ister inanın, ister inanmayın, bu söylenti, Ağrı Dağı'nın bitmez tükenmez efsanelerinden çıkarak, günümüze değin gelmiştir, biz de çocuklarımıza torunlarımıza ulaştıralım onu.

Kutsal kitapların yazdığına göre, Nuh çağında, insanlar o denli kötüleşti, törelerden saptı ki, Tanrı öfkelendi, "Yarattığım adamı, hayvanları, sürünenleri ve göklerin kuşlarını toprağın üzerinden sileceğim, şunun içindir ki, onları yarattığıma pişman oldum" dedi.

Nuh, o zamana değin, aşağı yukarı iki yüz elli yıl, obasını doğru yola çağırmış, ama onlar Nuh'a aldırmamışlar, bildiklerinden dönmemişler, işlenmezi işlemişler, göğü taşlamışlar ve de başlarını altına tutmuşlardı. Tö-

reler bozulmuş, töresizlik almış yürümüştü. Nuh, neylediyse, onları yola getiremedi; Tanrı'nın öfkesiyle korkuttu, ama korkan olmadı. O zaman Nuh, Tanrı'ya yakardı, "Sen getir onları doğru yola" dedi.

Tanrı, Nuh'un yakarısını işitti ve ona:

"Ey Nuh" dedi, "bir gemi yap. Töreden çıkanlar için bağış dileme benden. Onları sular içinde yok edeceğim!"

Nuh, o güne değin gemi görmemişti ki yapa.

Tanrı, "Geminin nasıl yapılacağını ben sana söylerim, işe başla sen" dedi.

Böylece Nuh, gemisini yapmaya girişti.

Derler ki Nuh, gemiyi yaparken tavuktan esinlenmiştir. Geminin biçimini, tavuğa benzetmiştir. Geminin ağacı da Hint ardıcıdır, ama bunun abanoz olduğunu söyleyenler de vardır. "Nuh, gemisini dut ağacından yapmıştır" da derler.

Her neyse...

Geminin yapımı çok uzun sürdü. Kutsal kitapların kimi kırk yıl, kimi dört yüz yıl der. Geminin büyüklüğü konusunda da söylentiler değişiktir: "Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşındı" diyenler olduğu gibi, "Uzunluğu bin iki yüz, genişliği altı yüz arşındı" diyenler de çıkar.

Arşın, bir elin parmak ucundan ense köküne değin olan uzunluğuna derlerdi. Buna göre, Nuh'un gemisinin, bugünkü gemilerden bile büyük olduğu anlaşılıyor.

Nuh elinde marangozluk araçları, durmadan çalışırken, oba halkı ona takılıyor, "Ya Nuh" diyordu, "sen yalvaçlığı bıraktın, marangoz oldun çıktın."

Nuh, onlara, yakında yeryüzünü basacak sulardan söz ediyordu ama dinleyen kim?

Tanrı, Nuh'a "Tennurda su kaynayınca bil ki sular kabaracak, yeryüzünü basacak" demişti.

"Tennur"a şimdi Anadolu'da "tandır" diyorlar. Bir çeşit yer fırınıdır tandır.

Nuh gemisini yapıp bitirince su almasın diye, geminin her bir yanını ziftle sıvadı. Ve de suların kabaracağı vakti beklemeye başladı.

Nuh'un "tennur"u Havva'dan kalmaymış, öyle derler; taştanmış.

Vakit erişip de tennurda su kaynamaya başlayınca, Tanrı'ya inananlarla yeryüzünün bütün yaratıklarından biri erkek biri dişi olmak üzere birer çift, Tanrı'nın buyruğu ile, gelip gelip Nuh'un gemisine bindiler. Nuh'un gemisine binen ilk yaratığın karınca olduğu söylenir. En sonra da eşek binmiş. Nuh, gemiye binmesi için eşeği başın-

dan tutup çektikçe, eşek direnirmiş. Çok uğraşmış Nuh, ama eşek ön ayaklarını diretmekle kalmıyor, Nuh çektikçe geri geri de gidiyormuş. Sonunda Nuh dayanamamış. "Hay aksi şeytan hay, bineceksen bin!" diye bağırmış. Bunun üzerine eşek gevşemiş ve gemiye binmiş.

"Eşek niçin diretmiş?" derseniz... "Eşeğin kuyruğuna şeytan yapışmışmış, gerisin geri çekiyormuş da, ondan" derler.

Eşekle birlikte şeytanın da gemiye girdiği söylenir.

Nuh, şeytanı gemisinde görünce:

"Ey Tanrı düşmanı, senin işin ne burada? Çık gemiden!" diye bağırmış.

O zaman şeytan, gülümsemiş:

"Ya Nuh" demiş, "sen gir! dedin, ben de senin sözünü tutup girdim. imdi niye kovuyorsun beni?"

Nuh, eşeğe söylediği sözleri hatırlamış birden.

İşte, şeytanın tufandan kurtulması böyle olmuş. Yoksa, Nuh onu gemisine almayacak, insanları onun kötülüklerinden kurtaracakmış.

Eşeğin o ünlü inadının da o vakitten kalma olduğu söylenir.

Derler ki, "Nuh, gemisine yılanı da almayacaktı, ama onu şeytan soktu içeri." "Şeytan yılana niçin yardım et-

dan tutup çektikçe, eşek direnirmiş. Çok uğraşmış Nuh, ama eşek ön ayaklarını diretmekle kalmıyor, Nuh çektikçe geri geri de gidiyormuş. Sonunda Nuh dayanamamış. "Hay aksi şeytan hay, bineceksen bin!" diye bağırmış. Bunun üzerine eşek gevşemiş ve gemiye binmiş.

"Eşek niçin diretmiş?" derseniz... "Eşeğin kuyruğuna şeytan yapışmışmış, gerisin geri çekiyormuş da, ondan" derler.

Eşekle birlikte şeytanın da gemiye girdiği söylenir.

Nuh, şeytanı gemisinde görünce:

"Ey Tanrı düşmanı, senin işin ne burada? Çık gemiden!" diye bağırmış.

O zaman şeytan, gülümsemiş:

"Ya Nuh" demiş, "sen gir! dedin, ben de senin sözünü tutup girdim. imdi niye kovuyorsun beni?"

Nuh, eşeğe söylediği sözleri hatırlamış birden.

İşte, şeytanın tufandan kurtulması böyle olmuş. Yoksa, Nuh onu gemisine almayacak, insanları onun kötülüklerinden kurtaracakmış.

Eşeğin o ünlü inadının da o vakitten kalma olduğu söylenir.

Derler ki, "Nuh, gemisine yılanı da almayacaktı, ama onu şeytan soktu içeri." "Şeytan yılana niçin yardım et-

miş?" derseniz... Tanrı, cennetten Âdem ile Havva'yı, şeytanı, bir de yılanı kovmuştu. Yılan, daha önce de cennetten kovulmuş olan şeytanın cennete girmesine yardım etmişti; yılan, onu dişlerinin arasına saklamış, şeytan da böylece cennete girebilmişti. Havva'yı kandıran yılanın da o yılan olduğu söylenir. Ama Havva ile konuşan ve onu kandıran, yılanın ağzına saklanmış olan şeytandır, öyle der kutsal kitaplar. İşte şeytan, yılanı Nuh'un gemisine, kendisini cennete sokmasına karşılık olarak sokmuş. Yoksa Nuh, onu da gemisine almayacakmış.

Söylentileri söyleye söyleye bugüne ulaştıranların söylediğine göre, kurt kuş, börtü böcek, uçan kaçan, sürünen yürüyen, ne varsa, gemiye bindikten sonra Nuh, karısını, oğulları Ham, Sam ve Yafes ve onların karılarını da aldı, herkese yeteri kadar da yiyecek doldurdu, geminin kapılarını kapattı. Derler ki, "Nuh, o vakit altı yüz yaşında idi."

"Yaşı kendisinin ola, bakalım öyküsü nasıl bite?" derseniz...

Yedi gün sonra bir yağmur aldı ki sanırsın gök yarıldı da sular çağlayanlar gibi akmaya başladı; bir yel bir sel, kırk gün kırk gece sürdü. Yeryüzünde kalan bütün canlı

yaratıklar, Nuh'un bir türlü doğru yola getiremediği insanlar, boğuldu. Nuh'un gemisi, yeryüzünü kaplayan sular ortasında, oradan oraya sürüklenip duruyordu. Tufandan tek kurtulan, bu gemiydi ve gemidekilerdi.

Gün günü kovaladı, aradan yüz elli gün geçti. Sular alçalmaya, yavaş yavaş çekilmeye başladı.

Derler ki, Nuh, gemisiyle dolaşırken bir dağ görmüş, ona, "Yüksel ey dağ!" demiş, ama dağ kılını bile kıpırdatmamış. O vakit Nuh, ilenmiş ona. Bugün Irak sınırlarımıza yakın bir yerde olan bu dağa, oralılar "Hayırsız Dağ" diyorlar. Güneydoğu Anadolu'da bir başka yüksek dağ da, gemiyi görünce, üzerine konmasın diye alçalmış... ona da "Munafık Dağ" diyorlar bugün. İşte, söylendiğine göre, Nuh'un gemisini, bunca dağ içinde Ağrı Dağı kabul etmiş, "Ben" demiş, "dağların en yükseğiyim, en büyüğüyüm, onu kabul etmek bana düşer."

Böylece, Nuh'un gemisi gelip konmuş Ağrı'nın yüce doruğuna.

Nuh, gemiden ilkin güvercini salıvermiş, haber getirsin yeryüzünden diye...

"İşte, güvercinin haberciliği o günden kalmadır" derler.

Güvercin uçup gitmiş, uzun bir süre sonra ağzında bir zeytin dalıyla geri dönmüş. Nuh, anlamış ki, sular çekil-

mekte, toprak eski haline dönmekte. Ama daha, sular var yeryüzünde.

Bir süre sonra yine göndermiş güvercini. Güvercin bu kez, ayağında ıslak toprakla geri gelmiş. Nuh, suların çekildiğini, ama toprağın daha kurumamış olduğunu anlamış. Güvercini bir zaman sonra bir daha göndermiş. Ayağında kuru toprakla geri dönmüş güvercin. Nuh, o vakit, geminin kapılarını açmış, börtü böceği, yılanı çıyanı ve de insanı, salıvermiş dışarı. Onlar da yeryüzünde yeniden çoğalmaya başlamışlar ve bugünkü yaratıklar, onlardan sürüp gelmiş.

İnsanın atasının Âdem ile Havva olduğu söylenir ya, onların Ağrı Dağı yöresinde, Ağrı'nın kuzeyinde uzanan Aras koyağında yaşadıklarını, bilmem duymuşluğunuz var mı? Kutsal kitapların yazdığına göre, Tanrı'nın yarattığı ilk insanlar olan Âdem ile Havva, işte bu Aras koyağında yaşamışlar, cennetten kovulmadan önce. Yani, cennet, Ağrı yöresindeymiş. Havva yasak meyveyi koparıp yemeden önce, Âdem'le mutlu bir yaşam sürüyormuş burada.

Ağrı Dağı ile ilgili söylentiler öyle çok ki...

OĞUZ KAĞAN DESTANI

W. Bang ve R. Rahmeti'nin
OĞUZ KAĞAN DESTANI (İstanbul, 1936)
adlı eserinden alınmıştır.

Yayına hazırlayan:
Prof. Dr. Muharrem Ergin

İKİNCİ BASKI

HÜLBE

Bu kitap,
HÜLBE BASIM ve YAYIN A.Ş.'nin
13. Kitabıdır.
1988

•

Hülbe Basım ve Yayın Tic. A.Ş.
Reşit Galip Cad. Hafta Sok. 2/3
Gaziosmanpaşa - Ankara

•

Dizgi - baskı : ÖZAL Matbaası
Tel : 520 60 58 • Cağaloğlu - İstanbul

Kapak : Zeki KUŞOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Birinci Baskının Ön Söz'ü	5 - 10
Tercüme	11 - 25
Metin	27 - 40
Sözlük	41 - 48

muz Oğuz Kağan Destanı'dır. Bunlardan başka bir iki küçük parça daha vardır.

Elde bulunan destanî rivayetlerin esasını da İlhanlı veziri Reşidüddin'in Câmiü't-tevârih'indeki farsça Oğuznâme teşkil etmektedir. Oğuznâmenin bu farsça rivayeti, belli başlı olarak, sonradan bazı değişikliklerle 15. asırda Yazıcıoğlu tarafından Batı Türkçesine, 17. asırda Ebulgazi Bahadır Han tarafından Doğu Türkçesine aktarılmıştır. Bu rivayetler asıl Oğuz destanının bütünü hakkında bilgi vermek bakımından son derece önemlidirler. Kaybolmuş bulunan asıl Oğuz destanının esas muhtevasının ana hatları ancak bu rivayetlerden anlaşılmaktadır.

Bu Oğuznâme rivayetleri ile diğer Oğuz destanı parçaları hep İslâmiyetten sonraki devreye aittir. Bunlardan yalnız Oğuz Kağan Destanı İslâmdan önceki devreden kalan bir parça hüviyetindedir ve bu bakımdan eldeki Oğuz destanı malzemesi arasında hususî bir yer tutar.

Yine asıl büyük Oğuz destanından kopmuş ve değişmiş bir parça olmasına rağmen, islâmî devreye adapte edilmemiş bulunan eserin bu eskiliği ona destanî saflığı bir dereceye kadar muhafaza etmek imkânını vermiş ve böylece müstesna bir değer kazandırmıştır.

İslâmdan önceki rivayeti temsil eden bu yegâne parçanın mühim bir vasfı da destan yapısına uygun olarak vak'anın doğrudan doğruya bir kahramanın, Oğuz Kağan'ın etrafında toplanmış bulunmasıdır. Ayrıca bu küçük eserin on iki yerinde manzum parça vardır. Bu manzum parçaların on tanesi birer beyit olup, diğer ikisi daha büyük parçalardır. Bu büyük parçalardan birincisi belki de bütün Türk edebiyatının en eski şiiridir. Emsalsiz bir şaheser olan bu şiirin taşıdığı eda Türk cihangirliğini, Türkün cihan hâkimiyeti ruhunu bir kaç mısra içinde harikulâde bir

şekilde ifade eder. Yalnız şu iki mısra bile Türklerin niçin ve nasıl cihan fâtihleri olduğunun en veciz bir izahını, bakın nasıl ortaya koymaktadır:

Daha deniz, daha müren.. (nehir)
Güneş tuğ ol, gök kurıkan! (çadır)

Bu mısraları içine alan parça dışındaki manzum kısımlar tercümede nesre çevrilmiş olarak verilmiştir. Bunların sonuncusu destanın sonundadır ve Oğuz Kağan'ın yurdunu oğullarına verişini şöyle anlatmaktadır:

Ey oğullar! çok ben aştım,
Vuruşmalar, çok ben gördüm,
Kargı ile çok ok attım,
Aygır ile çok yürüdüm,
Düşmanları hep ağlattım,
Dostlarımı ben güldürdüm.
Gök Tanrıya ben ödedim,
Sizlere veririm yurdum..

Oğuznâme rivayetlerinde Oğuz destanının muhtevası olarak, önce Oğuz'un soyu, dünyaya gelişi ve büyümesi bölümü, sonra Oğuz'un fütuhatı ve boylara ad vermesi bölümü, daha sonra Oğuz'un yurdunu ikiye bölüp oğullarına taksim etmesi bölümü, en sonra da Oğuz'un vasiyeti ve töresi bölümü göze çarpmaktadır. Oğuz Kağan Destanı işte bu muhtevanın ikinci bölümünü, yani Oğuz'un fütuhatı ve kavimlere ad vermesi bahsini içine almaktadır.

Bütün bu hususiyetleri ile Oğuz Kağan Destanı diğer Oğuznâmeler içinde ayrı ve müstakil bir hüviyetle karşımıza çıkmaktadır. Hacmi küçük, fakat ayrı bir devreyi, Türklerin katıksız alplık devresini temsil etmesi bakımından değeri büyük olan bu eseri onun için müstakil olarak vermek gerekir. İşte bu kitapta da bu yapılmıştır.

mış bazı parçaları, Türklüğün muhteşem hayatının ve büyük Türk kültürünün paha biçilmez kaynakları olarak parıl parıl parlamaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nı, işte bu parçaların çok dikkate değerlerinden biri olarak sunuyoruz.

Muharrem Ergin

TERCÜME

... olsun dediler. Onun resmi budur:

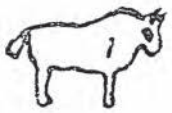

Bundan sonra sevindiler.

Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı. Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi.

Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et, çorba ve şarap istedi. Dile gelmeğe başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gi-

bi idi. Vücûdu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu. Bu...

O çağda, orada büyük bir orman vardı; bir çok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdi. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti.

Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti.

Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: Gergedan geyiği almış.

Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti.

Yine sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: Gergedan ayıyı da almış.

Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti.

Tekrar geldiği zaman gördü ki: Bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektedir.

Yay ve okla ala doğanı öldürdü ve başını kesti. Ala doğanın resmi budur:

Sonra dedi ki: (Gergedan) geyiği yedi, ayıyı yedi. Kargım onu öldürdü; demir olsa (olduğu için). Gergedanı ala doğan yedi, okum onu öldürdü; bakır olsa (olduğu için) dedi, gitti. Gergedanın resmi budur:

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrıya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki:

O ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında?) ateşli ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki, gülse, Gök Tanrı gülüyor; ağlasa, Gök Tanrı ağlıyordu. Oğuz Kağan onu görünce aklı

gitti; sevdi, aldı. Onunla yattı ve dileğini aldı.

Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine *Gün* adını koydular; ikincisine *Ay* adını koydular; üçüncüsüne *Yıldız* adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava giti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi; saçı ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yer yüzünün halkı onu görse: Eyvâh! ölüyoruz der ve (tatlı) süt (acı) kımız olurdu.

Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü; onu sevdi, aldı. Onunla yattı ve dileğini aldı.

(Kız) gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine *Gök* adını koydular; ikincisine *Dağ* adını koydular; üçüncüsüne *Deniz* adını koydular.

Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyâfet) verdi. Halka emir (verdi ki...) (Oğuz Kağan halkı) çağırınca, ahâli birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü yemekler, türlü şaraplar,

tatlılar ve kımızlar yediler ve içtiler. Toydan sonra Oğuz Kağan beylere ve halka buyruk verdi ve

Ben sizlere oldum kağan,
Alalım yay ile kalkan,
Nişan olsun bize buyan[1],
Bozkurt olsun (bize) uran[2],
Demir kargı olsun orman,
Av yerinde yürüsün kulan,
Daha deniz, daha müren[3],
Güneş bayrak, gök kurıkan[4].

dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler yolladı; tebliğler yazdı ve elçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle yazılmıştı:

Ben Uygarlar'ın kağanıyım ve yer yüzünün dört köşesinin kağam olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini kabul ederek, onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba gelirim; düşman sayarak, ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu astırır ve yok ettiririm.

Yine o zamanlarda sağ yanda *Altun Kağan* adında bir kağan vardı. Bu Altun Kağan Oğuz Kağan'a elçi gönderdi. Pek çok altın, gü-

1. uğur, 2. savaş bağırışı, nârası, 3. nehir, 4. çadır.

müş takdim etti ve yâkut taşlar alıp, pek çok cevâhir yollıyarak, bunları Oğuz Kağan'a saygı ile sundu. Ona itaat etti, iyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost oldu.

Sol yanında *Urum* adında bir kağan vardı. Bu kağanın askeri ve şehirleri pek çoktu. Bu Urum Kağan Oğuz Kağan'ın emrini dinlemezdi. Onun arkasından gitmezdi. Ben onun sözünü tutmam diyerek emrine bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi; bayrağını açarak, askeriyle ona karşı yürüdü.

Kırk gün sonra *Buz Dağ* adında bir dağın eteğine geldi. Çadırını kurdurdu ve sessizce uyudu. Tan ağarmca Oğuz Kağan'ın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt çıktı. Bu kurt Oğuz Kağan'a hitap etti ve: Ey Oğuz, sen Urum üzerine yürümek istiyorsun; ey Oğuz, ben senin önünde yürümek istiyorum dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü ve gitti. Gördü ki, askerin önünde gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt yürümektedir ve kurdun ardı sıra ordu gelmektedir.

Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt bir kaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan

da askeri ile durdu. Burada *İtil Müren* adında bir deniz vardı. Bu İtil Müren'in kenarında bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı ile ve kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu, halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma öyle yaman oldu ki, İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıp kırmızı oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı. Oğuz Kağan Urum Kağan'ın hanlığını ve halkını aldı. Onun ordugâhına pek çok cansız ve pek çok canlı ganîmet düştü.

Urum Kağan'ın bir kardeşi vardı. Adı *Uruz Bey* idi. Bu Uruz Bey oğlunu dağ başında, derin ırmak arasında iyi tahkim edilmiş bir şehre yolladı ve: Şehri korumak gerek. sen şehri bizim için koru ve savaştan sonra bize gel, dedi.

Oğuz Kağan bu şehre yürüdü. Uruz Bey'in oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı ve dedi ki: Ey (Oğuz Kağan), sen benim kağanımsın; babam bana bu şehri verdi ve: «Şehri korumak gerektir; sen de şehri benim için koru ve savaştan sonra gel» dedi. Babam (sana) kızdı ise, bu benim suçum mudur? Ben senin emrini yerine getirmeğe hazırım. *Bizim devletimiz senin devletindir; bizim uruğumuz senin ağacının yemişindendir.* Tanrı sana yer vermek lutfunda bulunmuş; ben sana

başımı ve devletimi veriyorum; sana vergi veririm ve dostluktan çıkmam, dedi. Oğuz Kağan yiğitin sözünü iyi gördü, sevindi, güldü ve sen bana çok altın yollamışsın ve şehri iyi korumuşsun dedi. Onun için ona *Saklap* adını koydu ve onunla dost oldu.

Sonra Oğuz Kağan askerleriyle *İtil* adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu gördü ve: İtil'in suyunu nasıl geçeriz? dedi.

Asker arasında iyi bir bey vardı. Onun adı *Uluğ Ordu Bey* idi. O akıllı ve... bir erdi; gördü ki, bu yerde pek çok dal ve pek çok ağaç... O ağaçları... kesti ve bu ağaçlara yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve: sen burada bey ol; senin adın *Kıpçak Bey* olsun dedi.

Yine ilerlediler. Ondan sonra Oğuz Kağan yine gök tüylü ve gök yeleli erkek kurdu gördü. O kurt Oğuz Kağan'a: Şimdi, Oğuz, sen asker ile buradan yürüyerek, halkı ve beyleri götür; ben önden sana yol gösteririm, dedi.

Tan ağarınca, Oğuz Kağan gördü ki, erkek kurt askerin önünde yürümektedir; sevindi ve ilerledi.

Oğuz Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O bu atı pek çok severdi. Yolda bu at

gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan ap ak idi. Onun için adı *Buz Dağ* idi. Oğuz Kağan'ın atı bu Buz Dağ'ın içine kaçtı, gitti. Oğuz Kağan bundan çok eziyet ve ızdırap çekti. Asker arasında bir kahraman bey vardı. Ne tanrıdan ne de şeytandan korkardı. Yürüyüşe ve soğuğa dayanıklı bir erdi. O bey dağlara girdi, yürüdü. Dokuz gün sonra atı Oğuz Kağan'a getirdi. Buz Dağ'da çok soğuk olduğundan, o bey kara sarılmıştı, bembeyazdı. Oğuz Kağan sevinçle güldü ve: Sen buradaki beylere baş ol ve senin adın ebediyen *Karluk* olsun dedi. Ona çok mücevher bağışladı ve ilerledi.

Yolda büyük bir ev gördü. Bu evin duvarı altından, pencereleri gümüşten ve çatısı demirdendi. Kapalı idi ve anahtar yoktu. Asker arasında pek becerikli bir adam vardı. Adı *Tömürdü Kağul* idi. Ona buyurdu: Sen burada kal ve çatıyı aç; açtıktan sonra orduya gel. Bunun üzerine ona *Kalaç* (Kal! aç!) adını koydu ve ilerledi.

Yine bir gün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu, tarlasız ve çorak bir yerdi. Buraya *Çürçet* diyorlardı. Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağıları çok, altın ve gümüşleri çok, cevahirleri çoktu. Bu-

rada *Çürçet Kağan* ve onun halkı Oğuz Kağan'a karşı geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi, Çürçet Kağan'ı mağlup etti, öldürdü; başını kesti ve Çürçet halkını kendisine tabi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağan'ın askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganîmet düştü ki, yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağan'ın askeri arasında tecrübeli ve gâyet becerikli bir adam vardı. Onun adı *Barmaklığ Çosun Billig* idi. Bu becerikli usta, bir araba yaptı. Arabaya cansız ganîmetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı ganîmetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağan'ın maiyeti ve halkı, hepsi bunu gördü ve şaşırdı. Onlar da araba yaptılar. Bunlar arabayı çekerken (durmadan): Kanga! kanga! diye bağırıyorlardı. Onun için onlara *Kanga* adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve Kanga kanga ile cansızı canlı yürütsün; sizin adınız *Kangalığ* olsun ve (bunu) araba göstersin (?) dedi, gitti.

Ondan sonra yine bu gök tüylü ve gök yeleli erkek kurtla Hint, Tangut ve Suriye taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra onları aldı ve kendi yurduna kattı; onları yendi ve kendisine tâbi kıldı.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, cenupta *Barkan* denilen bir yer vardır, çok zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir. Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevâhiri çoktur. Halkının çehresi kap karadır. Bu yerin kağanı *Masar* adında bir kağandı. Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları çok sevindiler, düşmanları çok üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşyâ, at aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti.

Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, Oğuz Kağan'ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nâzırı idi. Adı *Uluğ Türük*[1] idi. Günlerden bir gün uykuda *bir altın yay* ve *üç gümüş ok* gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve bu üç gümüş ok şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve dedi ki: Ey kağanım, senin ömrün hoş olsun; ey kağanım, senin hayâtın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakîkate çıkarsın. Tanrı bütün dünyâyı senin uğruna bağışlasın!

---

1) Ulu Türk.

Oğuz Kağan Uluğ Türük'ün sözünü beğendi; onun öğüdünü diledi ve öğüdüne göre yaptı. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı ve: Benim gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için benim artık cesâretim yoktur; Gün, Ay ve Yıldız, *doğu* tarafına sizler gidin; Gök, Dağ ve Deniz, sizler de *batı* tarafına gidin dedi.

Ondan sonra üçü doğu tarafına, üçü de batı tarafına gittiler.

Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra, yolda *bir altın yay* buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve: Ey büyük (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın dedi.

Gök, Dağ ve Deniz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda *üç gümüş ok* buldular; aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe üleştirdi ve: Ey küçük (oğullarım), oklar sizlerin olsun. Yay oku attı; sizler de ok ibi olun dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını çağırttı. Onlar geldiler ve müşâvere ettiler. Oğuz Kağan büyük ordugâh ..... sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk

kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanda Bozuklar oturdu; sol yanda Üç Oklar oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler, içtiler ve sevindiler.

Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi ve:

Ey oğullarım, ben çok aştım; çok vuruşmalar gördüm; çok kargı ve çok ok attım; atla çok yürüdüm; düşmanları ağlattım; dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrı'ya (borcumu) ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum dedi.....

SEYYİD BATTAL GAZİ

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ

SEYYİD BATTAL GAZİ

Mustafa ÖZÇELİK

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ

SEYYİD BATTAL GAZİ

Mustafa ÖZÇELİK

Editör

Murat Küçük

Kapak Tasarım

Turgay Yılmaz

Tashih

Bilal Akan

Kapak Minyatürü

Matrakçı Nasuh, Seyitgazi, 1533-1536

Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han

Baskı

Sistem Ofset Matbaacılık, Ankara

1.Basım, 2009

ISBN

978-605-378-090-8

www.eskisehir.gov.tr

(222) 221 90 00

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ

Kalkdı bir er hûb suratlu ismi hern Abdülvehhab
Geldi Peygamber katına çünki oldı payidar

Didi sana nakl ideyim ey Resûl–i Zülcelâl
Çok şehirler gezmişem gördüm acayib hem hisar

Rum gibi hergiz cihanda görmedim tuhfe - mekân
Bağçeler dürlü yimişler çok temat bir aşikâr

Hem şehirler hoş imaret birbirine key yakîn
Hubdurur ab u nevası ana uymaz bir diyar

Şol kadar medh eyledi kim Rum'a meyl itdi Resul
Geldi Cebrail hemandem didi kim ey kâm u kâr

Hak selam eyledi sana hem buyurdu Rum'ı ben
Ruzı kıldım ümmetine ta olalar ber – karar

Ehl–i İslâm olıserdür ol vilayet cümleten
Çünkü geçe iki yüz yıl devride bu rüzigar [126]

Mensur Battalnâme'den:

"Yenik düşman askerleri Kayserin yanına vardılar ve ona oğlunun Müslüman olduğunu naklettiler. Kayser tacını yere vurdu, feryat ve figan eyledi. Yedi gün tahta oturmadı. Hiç kimsenin yüzünü görmedi. Lokma dahi yemedi. Beyler, vezirler toplanıp Kayser'in huzuruna geldiler: "Şahımız! Ağlama ile iş bitmez, buna yürek gerek, asker toplayalım, varıp Muhammedîleri kılıçtan geçirelim" dediler.

Kayseri tahtına getirdiler. Tahtına geçip oturdu. Ahmer adlı gayet gürbüz bir pehlivan vardı, onu getirip yanına yüz bin er verdiler. Kayser, kendi boynundan yardım haçını çıkarıp ona verdi. Diğer yandan Kayser, büyük oğlu Şemun ve onun küçüğü Şemmas'ın emrine elli bin asker verdi. Ayrıca

[126]Hasan Köksal, Anadolu Türklerinde Fütuhat Felsefesi ve Battal Gazi Destanı", Fırat Havzası Folklor Ve Etnografya Sempozyumu, s.201-223.

İlgun oğlu Mihran, Feridun ve Büyük Sercayil adlı vezirleri de askerle beraber gönderdi. Bunlar büyük vezirlerdi. Sürdüler, geldiler ve Ahmer'le buluştular, birlikte yürüdüler. Diğer taraftan haber Emir Ömer'e yetişti. Asker geldiğini bildirdiler. Buyurdu, bazıları şehre, bazıları da dağlara gittiler.

Mansur oğlu Yahya adında Müslüman askerlerin bir casusu vardı, gelip Emir Ömer'e Kayserin oğlu Şemun, Şemmas ve Ahmer'in iki yüz bin kişiyle filan yere geldiklerini haber verdi. Malatya serverleri bu haberi işitip "Gazaya hazır olun!" diyerek tellâl çıkardılar ve üç bin piyade toplandı. On iki bin gazi, şehir önüne geldiler. Çadırlar kurdular. Cûy-ı Kavakıb denilen yere vardılar. Cafer atına bindi, ileri gitti ve bir tepeye çıktı. Aşağı baktı ve büyük bir asker topluluğu gördü. Atın başını çekti, durdu, düşündü ve: "Ey Allah'ım! Bütün zorluklar senin için kolaydır. Ne olaydı da bu lâinleri bu zayıf kuluna lutf edip bana boyun eğdiriverseydin." dedi.

Bu düşüncedeyken Cûde, dört oğluyla çıkıp geldi: "Ya Cafer! Bu seferki düşman askeri öncekilere benzemez. Bu onun yanında deryadır. Silahlı ve hazır geldim." dedi.

"Kâfir askerinin gözcüleri göründü!" diye haber ettiler, iki yüz bin asker dalgalandı. Atları birbirine dokundu. Cafer: "Yârenler! Bir an ferahlayın, görün ben neylerim, dedi. Atından inip atının kolanını çekti. Hamle etmek istedi. Tam bu sırada lalası Tevabil geldi: "Ciğer köşem! Biraz bekle, işte asker geldi, meşveret edelim" dedi. Bunun arkasından Emir Ömer, on iki bin kişiyle çıkıp geldi. Cafer'i düşman askeri üzerine gitmekten alıkoydu. "Vakit dardır, yerleşecek bir yer bulalım" dedi. Cafer'i döndürdüler. Müşavere ettiler. Abdülvahap: "Gelin şu dağ kenarına çepeçevre hendek kazalım, bir iki yerden kapı bırakalım, sonra çıkalım, savaşalım." dedi. Bu fikri uygun buldular ve öyle yaptılar.

Kayserin oğlu Şemun bir mektup yazdı ve Bülkas adlı bir pehlivanın yanma kırk kişi katıp Emir Ömer'e gönderdi. Emir Ömer ve kalan beyler otururlarken elçinin geldiğini haber verdiler. İçeri aldılar. Bülkas mektubu sundu. Mektupta deniliyordu ki: "Rum Kayserinin oğluyum. Hüseyin Gazi'nin oğlunu tutunuz ve bana veriniz. Ayrıca "Muhammed'i gördüm" diyen o koca ihtiyarı da istiyorum. Yedi yıllık haraçla birlikte halifeniz boğazına kefen dolayıp gelsin ve Kayserin karşısında diz çoksun. Bu teklifime karşı gelirseniz Kâbe kapısına kadar her şeyi yakıp yıkarım..."

Bu haberi Cafer işitti, yerinden kalktı. Bülkas'ın burnunu ve iki kulağını kesti ve: "Var Şemun'a de ki: Bütün Rum ülkesini Müslümanlığa döndüreceğim, bütün kiliseleri yıkıp yerine mescitler yapacağım. Rum Kayserini boğazından asıp İstanbul'u harap edeceğim..."

Bülkas döndü ve Şemun'a bu haberi verdi. Şemun'un kan tepesine sıçradı. O gece gözüne uyku girmedi. Sabah olunca emir verdi. Davullar vuruldu, kâfir askeri at bindiler, saf oldular, savaş için gömgök demire büründüler.

Diğer taraftan müminler de at bindiler, hendekten dışarı çıktılar. On iki bin kişi saf tuttular. Önce Cûde Gazi meydana girdi ve er diledi. Bir kâfir karşı geldi. Cûde onu tepeledi. Birbiri ardınca yirmi kâfir yok etti. Müminler şad oldular. Şemun çok sinirlendi. İlyas oğlu Sünbat adındaki pehlivan Cûde'nin karşısına dikildi. Bir hayli cenk oldu. Bir ara Sünbat'ın kılıcı Cûde'nin kalkanından kurtuldu ve atının başına dokundu. At yıkıldı. Hemen at yetiştirdiler. Cûde'nin oğlu Süleyman hamle kıldı ve atasını kurtardı. Sünbat'ı ağır yaraladı, meydandan çekilmeye mecbur etti. Müslümanlar şad oldular. Öğle oldu, namaz kıldılar.

Bu kez Feridun Acemî adlı biri meydana girdi. Süleyman'a gürzüyle saldırdı. Kalkan, Süleyman'ın elinde parçalandı ve atından yere düştü. Süleyman'ın kardeşleri Evhad ve Musa hamle kıldılar, Süleyman'ı kurtardılar. Sait oğlu Ali hamle kıldı; Feridun, Ali'ye kılıçla vurdu. Ali kılıcıyla savdı. Kılıcını kırdı. Lâin geçmek istediğinde Ali öyle bir vurdu ki iki parça oldu. Müslümanlar "Aferin!" dediler. Daha sonra yedi kâfir tepelendi. Kâfirler tarafından figan koptu.

Bu kez Ahmer meydana girdi. Ali'ye bir gürz vurdu ve kalkanını iki parça etti. Ali, atıyla birlikte yere yıkıldı. Abdüsselâm atını meydana sürdü. Ahmer'e birkaç oyun yaptı, Ahmer kızdı, bir gürz vurdu. Abdüsselâm'ın kalkanı dağıldı. Süngüyle vurunca atından yere yıkıldı. Adamları bağrıştılar, Abdüsselâm'ı alıp meydandan dışarı çıkarttılar. Ahmer o gün meydanı tuttu ve kırk Müslüman yiğidi mağlup etti. Kimini öldürdü, kimini de yaraladı. Yine meydana er diledi. Kimse giremedi. Ahmer bu defa Müslüman askerleri üzerine saldırdı ve bir hayli kişiyi yaraladı. Sonra dönüp meydana geldi. Kâfirler şad oldular.

Şemun, Ahmer'in bu başarısı karşısında onu ödüllendirdi. Ona kaftan giydirdi. Döndüler, çadırlarına geldiler, içki meclisine oturdular. Ahmer, Şemun'a: "Yarın o Cafer'i ve "Muhammed'i gördüm" diyen ihtiyarın ellerini bağlayıp sultanımın huzuruna getireceğim." dedi. Kayser ona dua kıldı.

Diğer taraftan müminler çok üzüldüler. Abdest alıp akşam namazını kıldılar. Sabaha kadar tevhidler, tekbirler getirdiler. Sabah olunca kâfir askerleri savaş yerine akın akın geldiler. Alay alay durup saflar bağladılar. Müminler de hendekten dışarı çıktılar ve saflar bağladılar. Abdülvahap meydana girdi ve: "Muhammed Aleyhisselâm'ı gördüm ve önünde çok gazalar eyledim. Kim ölümü istiyorsa meydana gelsin." dedi.

Bunun üzerine Ahmer aşağı inip bir güzel tuman giydi ve durdu. Cafer'e: "Pehlivan sen benim kuşağımı tut, ben de senin kuşağını tutayım." dedi. Bu söze razı oldular. Ahmer üç defa zorladı, Cafer'i yenemedi, kızdı. Cafer'e bir yumruk vurmak istedi, ancak Cafer öyle bir nara attı ki Ahmer'in ve kızın akılları kaçtı. Cafer, Ahmer'i yavaşça yere indirdi. Şahin gibi göğsüne çıktı. Hançeri boğazına dayadı. Ahmer gözünü açınca Cafer'i üzerinde gördü. Cafer: "Ya Ahmer! Sözünde duruyor musun?" dedi. Ahmer: "Er olan sözünden dönmez." dedi. Cafer, Ahmer'in göğsünden kalktı. Ahmer doğruldu ve yüzünü yere koyup: "Ne yapayım ki Müslüman olayım?" dedi. Cafer, Kelime-i Şahadet'i okuttu. Ahmer iman etti, Müslüman oldu. Kız dahi birlikte Müslüman oldu. Ahmer, kıza: "Çabuk bir kadeh doldur." dedi ve Cafer'e sundu. Cafer: "Bizim dinimizde şarap içmezler, haramdır, dedi. Kız bu sözü işitti, içki edevatını topladı. Taze pişmiş kuzuyu ortaya getirdi. Yediler, şeker şerbetini içtiler. Ahmer: "Ya Cafer! Sana bir lakap koymak istiyorum, bende hatırın kalmasın." dedi. Cafer: "İyi olur." dedi. Ahmer: "Senin adın Battal olsun." dedi. Battal:"Ben de sana bir ad koyayım." dedi. Ahmer:"İyi olur." dedi. Cafer: "Senin adın, Ahmet Turan olsun." dedi. Mutlu ve şen oturdular. Battal Gazi çok şükretti. Ahmet Turan: "Ya pehlivan! Kalk şimdi yerine git. Ben de askerime varayım. Yarın bu meydana gel. Ben de geleyim. Birbirimizle cenk edelim. Beni meydanda yere yık, ben de çaresiz kalayım. Bütün askerler bu durumu görsünler. Sonra da kâfir askerine karşı neler yapacağımı gör, dedi. Battal: "İyi olur." dedi ve ikisi de askerlerinin yanına vardılar.

Sabah oldu. Her iki asker grubu karşılıklı saf bağladılar. Seyyid Battal büyük bir cesaretle meydana atını sürdü. Çağırdı: "Ahmer nerede? Gelsin!" dedi. Ahmer de Battal'ı gördü ve meydana atını sürdü, ancak Ahmer geceki gibi değildi, sözünden dönmüştü. Battal: "Ya Ahmer! Ahdinden sapmışsın!" dedi. Ahmer: "Gece söylediklerim ciddi değildi, sarhoştum." dedi. Elindeki süngüyle saldırdı. Seyyid Battal onun süngüsünü kamçısıyla karşıladı, süngü parça parça oldu. O anda Ahmer Battal'ın önünden kaçmak isterken Battal öyle bir ayak darbesi vurdu ki iki ayağı üzengilerden çıkıp tepesinin üzerine yedi adım öteye yıkıldı. İslâm askerinden bir ses yükseldi ve hepsi aferin kıldılar. Seyyid Battal tıpkı şahin gibi sıçradı, Ahmer'in göğsüne çıktı, hançerini boğazına dayadı: "Ya Ahmer! Sözünde duruyor musun, yoksa ölür müsün?" dedi. Ahmer aman diledi. Seyyid Battal ayağa kalktı. Ahmer de doğruldu ve başını Battal'ın ayağına dayadı. Yüzünü kâfir askerinden yana döndürdü. Yüksek sesle ve hulus ile dedi ki " "Eşhedü Enlailahe illallah ve Eşhedü Enne Muhammeden Abdühü ve Resûlüh" diyerek kelime-i şahadet getirdi.

Sonra Battal'a dönüp: "Ya pehlivan! Sen biraz dinlen, gör ki bu asilere neler yaparım."dedi ve atını ileri sürdü. Nara attı ve: "Ey kâfirler! Sizden ve sizin dininizden soğudum. Muhammed'in dinine girdim ve canımı cehennem ateşinden kurtardım. Şimdiye kadar Ahmer'dim, bundan sonra Ahmet Turan oldum." Dedi. Şemun bu sözleri duyunca feryat etti ve Cafer, Ahmer'i sihirledi. Çabuk bir çare

bulun!" dedi. Adı Şehlas olan bir vezir vardı. Şemun onu Ahmer'e gönderdi. Şemun: "Hey sana ne oldu? Seni sihirlediler. Beri gel de seni vaftiz edeyim." dedi. Ahmet (kalkarak): "Gel sen de Müslüman ol, yoksa başını keserim." dedi. Vezir kızdı. Ahmet ileri yürüdü. Şehlass'ı atından yere indirdi. Başını kesti ve kâfirlere doğru fırlattı. Şemun feryat etti. Kâfir askerlerin benizlerinde kan kalmadı. Mızran adlı bir kâfir vardı, meydana girerek: "Ya Ahmer! Sana ne oldu? Atanın, dedenin dinini terk edip ne yapmak niyetindesin?" dedi. Ahmet onu da İslâm dinine davet etti. Çok lakırdı söyledi. Kabul etmeyince, Ahmet bir kılıç darbesiyle Mızran'ın başını uçurdu. Birbiri ardınca kırk kâfiri öldürdü. Artık kimse meydana giremedi ve Ahmet öne çıkıp Battal'ın önünde baş eğerek: "Ey pehlivan! Dilerim ki bu askerlere saldırayım." dedi.

Battal müsaade etti ve Ahmet atından inerek atının kolanını sıktı. Sonra kalabalık asker topluluğuna hücum etti. Onun arkasından Seyyid Battal Gazi de hamle etti. Battal Gazi'yi Cûde ve dört oğlu takip etti. Emir Ömer üç bin er ile hamle yaptı. Diğer dostları da cenge girdi. Bir gün ve bir gece boyunca şiddetli cenk oldu. Müslümanlar zor durumda kalınca Battal yüzünü göğe döndürerek: "Ey Allah'ım! Bu cenge ben sebep oldum, beni mahcup etme!" dedi. Hemen o anda şiddetli bir rüzgâr çıktı. Toprak savruldu ve kâfir askerlerinin göz çukurları toprak ile dolarak gözleri kör oldu. Battal atını sürüp safları yararak bayrağın yanına geldi. Bayraktarı iki parça etti ve bayrağı indirdi. Kâfir askerleri korkup kaçmaya başladılar. Müslümanlar yakaladıklarını öldürdüler. Üç gün kovdular, kırdılar, sonra geldiler. Hazine ve bayrak darmadağın edildi. Battal, gazileri bir yere toplayıp Şemmas'ın çadırını Ahmet'e verdi. Yetmiş bin kâfir kılıçtan geçirildi. Yedi bin de esir alındı. Esir alınanların tümü Müslüman oldular. Seyyid Battal tümüne atlar ve giysiler bağışladı.
Yeni Müslümanları Kayser'in oğlu Rabi'nin üzerine gönderdi. Ondan sonra pencik çıkardı. Geri kalanı gazilere dağıtarak kendisine bir tane bile kabul etmedi. Sonra dönüp Malatya'ya geldiler. Fetihnâme yazıp o pencik malı ile birlikte halifeye gönderdi. Ne zaman ki Cûde, Halife Hazretlerine geldi, mektubu o zaman okudular. Seyyid Battal'ın bu fethine mutlu olup sevindiler ve bu haberi Şam vilayetine bildirdiler. Yedi günden sonra halife emretti ve Cûde'ye kaftanla pahalı elbiseler verdiler. Battal ve diğer beylere de iyi birer kaftan verildi.

Cûde Malatya'ya gelip Seyyit Battal ve Emir Ömer'in yanına vardı. Diğer beyler de hediyelerini iletti. Halife hepsine gönül alıcı davranışlarda bulundu. Bütün beylerin hatırları hoş oldu. Yemek, içmek ve eğlenmekle günlerini geçirdiler. Böylece bu hikâyede burada bitti. "[127]

[127] Hasan Köksel, Battal Gazi Destanı, s.36-47

HALK ŞİİRİNDE BATTAL GAZİ

Battal Gazi, destanî bir halk kahramanıdır. Halk, ona herhangi bir insanın sıradan sayılabilecek hayatını layık görmediği için ortaya halkın gözüyle Battal Gazi'yi olağanüstü bir kimlik ve kişilikle anlatan Battalnâme türünde eserler çıkmıştır.

Bu eserlerin başkahramanı durumunda olan Battal Gazi'ye halk şairleri de ilgisiz kalmamışlar "hemen her devirde bu büyük Gazi'nin hayatını, maceralarını, bilgeliğini anlatan şiirler söylemişler veya fedakârlığın, kahramanlığın, gücün telmihi olarak kullanmışlar."[128] Dahası Türk saz şairlerinin büyük bir kısmı onu kendileri için bir "pir" kabul ederek onun hakkında manzumeler yazmışlardır. "Bu gelişim içinde Alevi-Bektaşi ozanların ağırlıklı bir yeri vardır."[129]

Hakkında şiir yazanlara gelince;

Seyyid Gazi yolun diktiler nişan
Deli gönlüm oldu şimdi perişan
Tanrı kelamını her dem söyleyen
İdris cennettedir Musa Tur'dadır

Diyen Karacoğlan'dan günümüz şairlerine pek çok isimden söz edilebilir. Çünkü Battal Gazi'yi benimseme Alevi-Bektaşi ozanları aşan bir meseledir. Hemen her şair, ona saygı duymuş, büyük bir alp-eren olarak görüp onun hikâyesini şiir diliyle de işlenmiştir. Alevi-Bektaşi edebiyatında Abdal Musa, Karacaoğlan, Kul Hüseyin sonraki zamanlarda Dursun Durdağı(Burhani), M. Şükrü Efendi, Ercişli Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Karslı Rüstem Alyansoğlu, Âşık Sefili, Feyzi Halıcı, İ. Ali Sarar, Muharrem Kubat, Musa Tektaş gibi isimler de bu konuda şiirler yazmışlardır.

Battal Gazi'nin kabrinin de içinde bulunduğu külliye asırlar boyu bir inanış merkezine dönüştüğü için burası da şiir bakımından adeta bir mektep olmuş ve buradan çok sayıda halk şairi yetişmiştir. Bu dergâhtan yetişen diğer şairler arasında Şeyh Şücaeddin Veli, Pir Mehmet, İlhami Dede, Genci Abdal, Şeyh Nurettin, Hâdi, Ali Yılmaz, Şeyh Şücaeddin, Sakine Bacı, Şeyh Mustafa isimlerini sayabiliriz.[130]

---

[128] Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, s. 31

[129] İlyas Küçükcan, Nacolea'dan Seyitgazi'ye Seyyid Battal Gazi Külliyesi ve Vakfı, s. 65

[130] İsmail Ali Sarar, Seyyid Battal Gazi Bildirileri, s.10

Battal Gazi şiirleri konusunda bir önemli örnek de Behçet Kemal Çağlar'dır. Onunki sadece Battal Gazi'ye temas eden bir ya da birkaç şiir değil, bir destandır. "Battal Gazi Destanı"[131] adını taşıyan bu eserde Battal Gazi'nin bütün bir hayatı, mücadeleleri, kahramanlıkları anlatılmaktadır.

Sonraki yıllarda benzer nazım çalışmaları yapılmıştır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı Behçet Kemal Çağlar'ın " Battal Gazi Destanı" adını verdiği manzum çalışmadır. Bu eserde Batttalname'deki hemen bütün olayların nazma çektiği görülür. Bu bakımdan bu esere çağdaş bir manzum Battalnâme gözüyle bakılabilir.

Bir diğer manzum çalışma ise Haluk Nihat Pepeyi'ye aittir. "Erenler-Gaziler" adını taşıyan bu manzum çalışmada Battal Gazi'nin Ahmet-i Tarran'la olan mücadelesine kadar olan kısım nazma çekilmiştir.

Bu özellikteki son çalışma ise Alâeddin Sağlam'ın neşrettiği "Türk Kahramanı Seyyid Battal Gazi" isimli çalışmadır. Bu eserde de Battal Gazi'nin kişiliği övülmüş ve bazı serüvenleri manzum olarak anlatılmıştır.[132]

BATTAL GAZİ'YE ADANAN ŞİİRLER

Bu bölüme Battal Gazi için yazılmış şiirlerden bazı örnekler alacağız. Bunun en önemeli sebebi, öncelikle Battal Gazi'nin şiirimizde nasıl bir algıyla ele alındığını göstermektir. Bu şiirlerden bir kısmı şunlardır:

BATTAL GAZİ
Gelmedi misli cihana
Yayıldı namı her yana
Çaldı Seyfi haydarhane
Battal Gazi, Battal Gazi

Azimle küffarı kıran
Yetmiş iki lisan bilen
Kıyamette hizmeti
Battal Gazi, Battal Gazi

[131] Behçet Kemal Çağlar, Battal Gazi Destanı, İstanbul, 1968

[132] Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, s. 23

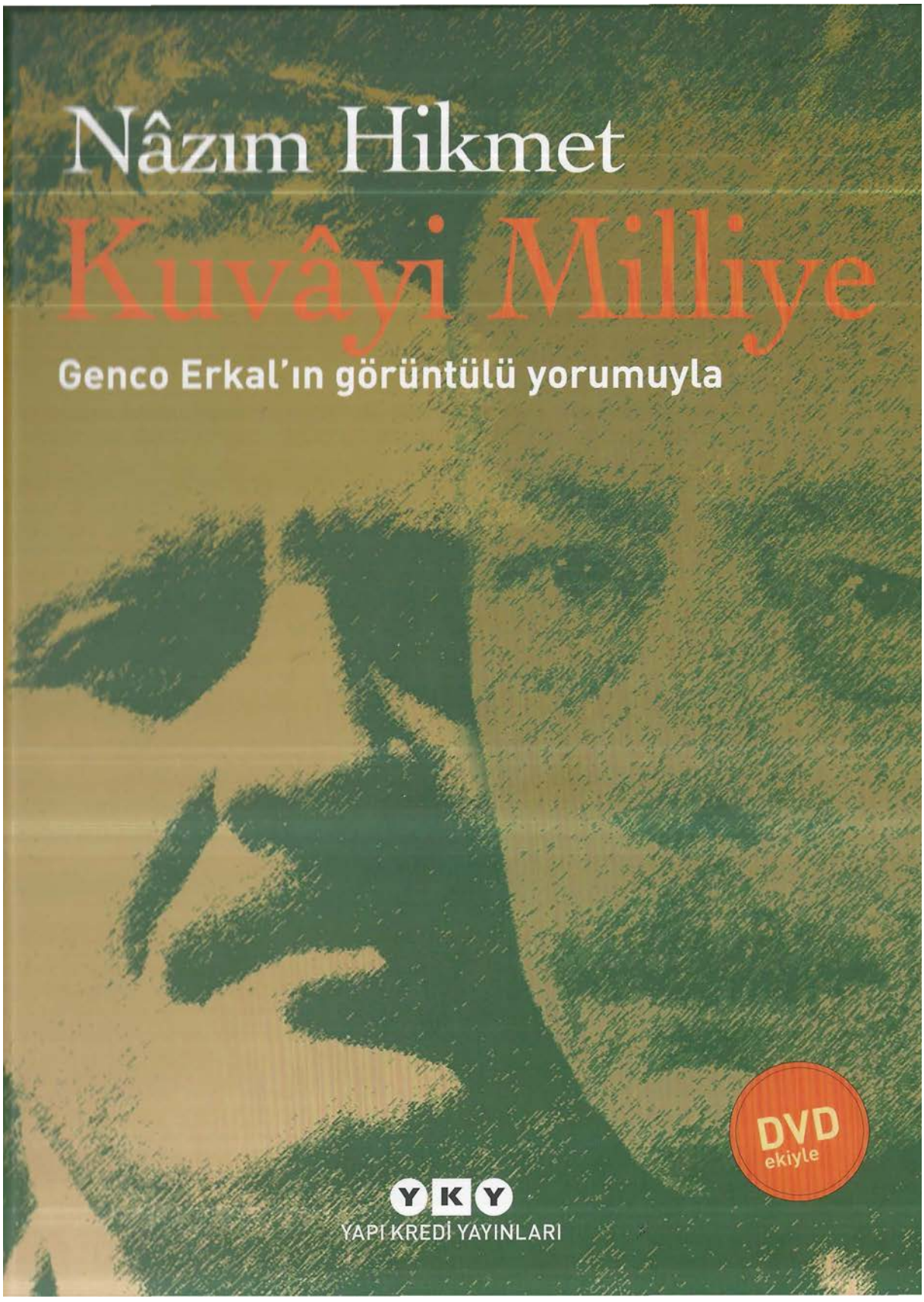
Nâzım Hikmet
Kuvâyi Milliye
Genco Erkal'ın görüntülü yorumuyla
DVD
ekiyle
YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

NÂZIM HİKMET

Kuvâyi Milliye

Genco Erkal'ın Görüntülü Yorumuyla

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5680
Özel

Kuvâyi Milliye / Genco Erkal'ın Görüntülü Yorumuyla
Nâzım Hikmet

Kitap editörü: Banu İşlet

Kapak tasarım: Nahide Dikel
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: Levent Ofset Basım ve Ambalaj San A.Ş
Merter Keresteciler Sit. Fatih Cad. Karadal Sok. No: 13 Merter / İstanbul
Sertifika No: 45163

1. baskı: 1965, Yön Yayınları (Kurtuluş Savaşı Destanı adıyla)
2. baskı: 1968, Bilgi Yayınevi
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Ekim 2020
ISBN 978-975-08-4854-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2001, 2008
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Ateşi ve ihaneti gördük.

Düşman ordusu yine başladı yürümeğe.
Akhisar, Karacabey,
Bursa ve Bursa'nın doğusunda Aksu,
çarpışarak çekildik...
920'nin
29 Ağustosu :
Uşak düştü.
Yaralı
ve dehşetli kızgın
fakat toprağımızdan emin,
Dumlupınar sırtlarındayız.
Nazilli düştü.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Dayandık
dayanmaktayız.

1920 Şubat, Nisan, Mayıs,
Bolu, Düzce, Geyve, Adapazarı :
İçimizde Hilâfet Ordusu,
Anzavur isyanları.
Ve aynı sıradan,
3 Ekim Konya.
Sabah.
500 asker kaçağı ve yeşil bayrağıyla Delibaş
girdi şehre.

Alaeddin tepesinde üç gün üç gece hüküm sürdüler.
Ve Manavgat istikametlerinde kaçıp
ölümlerine giderken
terkilerinde kesilmiş kafalar götürdüler.

Ve 29 Aralık Kütahya :
4 top
ve 1800 atlı bir ihanet
yani Çerkez Ethem,
bir gece vakti
kilim ve halı yüklü katırları,
koyun ve sığır sürülerini önüne katıp
düşmana geçti.
Yürekleri karanlık,
kemerleri ve kamçıları gümüşlüydü,
atları ve kendileri semizdiler...

Ateşi ve ihaneti gördük.
Ruhumuz fırtınalı, etimiz mütehammil.
Sevgisiz ve ihtirassız çıplak devler değil,
inanılmaz zaafları, korkunç kuvvetleriyle,
silâhları ve beygirleriyle insanlardı dayanan.
Beygirler çirkindiler,
bakımsızdılar,
hasta bir fundalıktan yüksek değillerdi.
Fakat bozkırda kişneyip köpürmeden
sabırlı ve doludizgin koşmasını biliyorlardı.
İnsanlar uzun asker kaputluydu,
yalnayaktı insanlar.
İnsanların başında kalpak,
yüreklerinde keder,
yüreklerinde müthiş bir ümit vardı.
İnsanlar devrilmişti, kedersiz ve ümitsizdiler.

İnsanlar, etlerinde kurşun yaralarıyla
köy odalarında unutulmuştular.
Ve orda sargı,
deri
ve asker postalları halinde
yan yana, sırtüstü yatıyorlardı.
Koparılmış gibiydi parmakları saplandığı yerden
eğrilip bükülmüştü
ve avuçlarında toprak ve kan vardı.

Ve asker kaçakları,
korkuları, mavzerleri, çıplak, ölü ayaklarıyla
karanlıkta köylerin içinden geçiyorlardı.
Acıkmıştılar,
merhametsizdiler,
bedbahttılar.
Şosenin ıssız beyazlığına inip
nal sesleri ve yıldızlarla gelen atlıyı çeviriyor
ve Bolu dağında ekmek bulamadıkları için
deviriyorlardı uçurumlara :
şayak, cıgara kâadı, tuz ve sabun yüklü yaylıları.

Ve çok uzak,
çok uzaklardaki İstanbul limanında,
gecenin bu geç vakitlerinde,
kaçak silâh ve asker ceketi yükleyen laz takaları :
hürriyet ve ümit,
su ve rüzgârdılar.
Onlar, suda ve rüzgârda ilk deniz yolculuğundan beri vardılar.
Tekneleri kestane ağacındandı,
üç tondan on tona kadardılar
ve latin yelkenlerinin altında
fındık ve tütün getirip
şeker ve zeytinyağı götürürlerdi.

Şimdi, büyük sırlarını götürüyorlardı.
Şimdi, denizde bir insan sesinin
ve demirli şileplerin kederlerini
ve Kabataş açıklarında sallanan
saman kayıklarının fenerlerini
peşlerinde bırakıp
ve karanlık suda Amerikan taretlerinin önünden akıp
küçük,
kurnaz
ve mağrur
gidiyorlardı Karadeniz'e.
Dümende ve başaltlarında insanları vardı ki
bunlar
uzun eğri burunlu
ve konuşmayı şehvetle seven insanlardı ki
sırtı lâcivert hamsilerin ve mısır ekmeğinin
zaferi için
hiç kimseden hiçbir şey beklemeksizin
bir şarkı söyler gibi ölebilirdiler...

Karanlıkta kurşunî derisi kırmızıya boyanan
baltabaş gemi
İngiliz torpitosudur.
Ve dalgaların üstünde sallanarak
alev alev
yanan :
Şaban Reisin beş tonluk takası.

Kerempe Fenerinin yirmi mil açığında,
gecenin karanlığında,
dalgalar minare boyundaydılar

ve başları bembeyaz parçalanıp dağılıyordu.
Rüzgâr :
yıldız - poyraz.
Esirlerini bordasına alıp
kayboldu İngiliz torpitosu.
Şaban Reisin teknesi
ateşten direğiyle gömüldü suya.

Arhaveli İsmail
bu ölen teknedendi.
Ve şimdi
Kerempe Fenerinin açığında,
batan teknenin kayığında
emanetiyle tek başınadır,
fakat yalnız değil :
rüzgârın,
bulutların
ve dalgaların kalabalığı,
İsmail'in etrafında hep bir ağızdan konuşuyordu.

Arhaveli İsmail
kendi kendine sordu:
"Emanetimizle varabilecek miyiz?"
Kendine cevap verdi :
"Varmamış olmaz."

Gece, Tophane rıhtımında
Kamacı ustası Bekir Usta ona :
"Evlâdım İsmail," dedi,
"hiç kimseye değil," dedi,
"bu, sana emanettir."

Ve Kerempe Fenerinde
düşman projektörü dolaşınca takanın yelkenlerinde,
İsmail, reisinden izin isteyip,
"Şaban Reis," deyip,
"emaneti yerine götürmeliyiz," deyip
atladı takanın patalyasına,
açıldı.

"Allah büyük
ama kayık küçük" demiş Yahudi.
İsmail bodoslamadan bir sağnak yedi,
bir sağnak daha,
peşinden üç-kardeşler.
Ve denizi bıçak atmak kadar iyi bilmeseydi eğer
alabora olacaktı.

Rüzgâr tam kerte yıldıza dönüyor.
Ta karşıda bir kırmızı damla ışık görünüyor :
Sıvastopol'a giden bir geminin
sancak feneri.

Elleri kanayarak
çekiyor İsmail kürekleri.
İsmail rahattır.
Kavgadan
ve emanetinden başka her şeyin haricinde,
İsmail unsurunun içinde.
Emanet :
bir ağır makinalı tüfektir.
Ve İsmail'in gözü tutmazsa liman reislerini
ta Ankara'ya kadar gidip
onu kendi eliyle teslim edecektir.

Rüzgâr bocalıyor.
Belki karayel gösterecek.
En azdan on beş mil uzaktır en yakın sahil.
Fakat İsmail
ellerine güvenir.
O eller ekmeği, küreklerin sapını, dümenin yekesini
ve Kemeraltı'nda Fotika'nın memesini
aynı emniyetle tutarlar.

Rüzgâr karayel göstermedi.
Yüz kerte birden atlayıp rüzgâr
bir anda bütün ipleri bıçakla kesilmiş gibi
düştü.

İsmail beklemiyordu bunu.
Dalgalar bir müddet daha
yuvarlandılar teknenin altında
sonra deniz dümdüz
ve simsiyah
durdu.
İsmail şaşırıp bıraktı kürekleri.
Ne korkunçtur düşmek kavganın haricine.
Bir ürperme geldi İsmail'in içine.
Ve bir balık gibi ürkerek,
bir sandal
bir çift kürek
ve durgun
ölü bir deniz şeklinde gördü yalnızlığı.
Ve birdenbire
öyle kahrolup duydu ki insansızlığı
yıldı elleri,
yüklendi küreklere,
kırıldı kürekler.

Sular tekneyi açığa sürüklüyor.
Artık hiçbir şey mümkün değil.
Kaldı ölü bir denizin ortasında
kanayan elleri ve emanetiyle İsmail.

İlkönce küfretti.
Sonra, "elham" okumak geldi içinden.
Sonra, güldü,
eğilip okşadı mübarek emaneti.
Sonra...
Sonra, malûm olmadı insanlara
Arhaveli İsmail'in âkıbeti...

15 TEMMUZ DESTANI
Darbeler ve Sessiz Kahramanlar
KEMAL ARKUN
EFSUS
Darbeler ve Sessiz Kahramanlar
KEMAL ARKUN
EFSUS

DARBELER VE SESSİZ KAHRAMANLAR

KEMAL ARKUN

Eylül 2017
İSTANBUL

EFSUS
YAYINLARI

EFSUS
YAYINLARI

Göztepe Mah. 2368. Sk. No: 37/A
Tel: (0212) 445 34 46
BAĞCILAR - İSTANBUL

Editör
İlhami ATEŞ

Son Okuma - Tashih
Mehmet GÖKDOĞAN

Redaksiyon
Merve ATEŞ

Grafik Tasarım
Efsus Ajans

Yayıncı Sertifika No: 33855

Ürün Kodu: 1001

ISBN: 975-605-82259-2-3

Baskı - Cilt
GÖKSU MATBAA
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. No: 10
TİM 1 Sanayi Sitesi No: 259 Topkapı - İstanbul

15 Temmuz darbe girişiminin serüveni

2016 Türkiye askerî darbe girişimi ya da darbecilerin verdiği adıyla "Yurtta Sulh Harekâtı" 15-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde kendilerini "Yurtta Sulh Konseyi" olarak tanımlayan bir grup asker tarafından gerçekleştirilen askeri darbe teşebbüsü.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî internet sitesi ve TRT'de yayınlanan bildiride ordunun yönetime el koyduğu ifade edilerek ülkede sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği açıklandı.

İstanbul'daki Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün jandarma tarafından kapatılması ile başlayan süreçte, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı İsmail Kahraman ve yaklaşık 50 kadar milletvekilinin mecliste bulunduğu sırada F-16 savaş uçakları meclis üzerinde uçuş yaparak parlamentoyu dört kez bombaladı. Ankara'nın Beştepe semtinde bulunan Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na bombalama girişiminde bulunulsa da başarılı olunamadı, Muğla'nın Marmaris ilçesinde bir otelde bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı suikast girişiminde bulunuldu. Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar, Kara Kuvvetleri Komutanı Salih Zeki Çolak, Hava Kuvvetleri Komutanı Abidin Ünal ve Jandarma Kuvvetleri Komutanı Galip Mendi darbeyi gerçekleştiren askerler tarafından rehin alındı.

Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, CNN Türk'te Face Time aracılığı ile gerçekleştirdiği bağlantıda darbecilere hiçbir şekilde imkan tanınmayacağını ifade ederek halkı darbeye tepki göstermek için meydanlara ve havalimanlarına çıkmaya davet etti. Çağrının ardından, Türkiye'nin birçok ilinde darbe karşıtı protesto gösterileri başladı.

Darbenin, Cumhurbaşkanını tasfiye kapsamında 2016 Ağustos ayında yapılacak olan Yüksek Askeri Şura toplantısında ordu içerisindeki Fetö mensuplarını tasfiye edileceği öngörülen Fetö'ya yakın çeşitli kademede askerî yetkililerin bu hareketi önlemek ve Türkiye hükümetini ele geçirmek amacıyla darbe hareketine giriştiği öne sürülmektedir.

CHARLES
DICKENS

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
DİDAR ZEYNEP BATUMLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CHARLES DICKENS
İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

ÖZGÜN ADI
A TALE OF TWO CITIES

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
DİDAR ZEYNEP BATUMLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DENİZ RESUL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, MART 2020, İSTANBUL

ISBN 978-625-7070-10-2 (CİLTLİ)
ISBN 978-625-7070-11-9 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN
ÂLİ
YÜCEL
KLASİKLER
DİZİSİ
CCCLXXIV

CHARLES DICKENS

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
DİDAR ZEYNEP BATUMLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Birinci Bölüm

Dönem

Gelmiş geçmiş en iyi günlerdi, gelmiş geçmiş en kötü günlerdi; hem bilgelik çağıydı hem ahmaklık; hem inancın devriydi hem şüpheciliğin; hem Aydınlık hem Karanlık bir mevsimdi; umudun baharı, umutsuzluğun kışıydı; hem her şeyimiz vardı hem hiçbir şeyimiz yoktu; hepimiz ya doğruca Cennete gidecektik ya da tam aksi istikamete –özetle; şu an içinde bulunduğumuz döneme öyle benzer bir dönemdi ki dönemin, sesi en çok çıkan otoriteleri bu günler hakkında –olumlu anlamda da, olumsuz anlamda da– ancak ve ancak "en" sözcüğü kullanılarak konuşulabileceğini iddia ediyorlardı.

İngiltere'de tahtta koca çeneli bir kralla çirkin yüzlü bir kraliçe; Fransa'daysa yine koca çeneli bir kralla güzel yüzlü bir kraliçe vardı.[1] İki ülkede de ülkeyi yönetenlerin bir eli yağda bir eli baldaydı ve bunun bu şekilde ilelebet sorunsuzca süreceği fikri hâkimdi.

Efendimizin doğumunun üzerinden bin yedi yüz yetmiş beş sene geçmişti. Bu olağanüstü dönemde İngiltere'de, tıpkı şimdi olduğu gibi, gaipten birtakım haberler geliyor-

1 İngiltere Kralı III. George ile Kraliçe Charlotte Sophia ve Fransa Kralı XVI. Louis ile Kraliçe Marie Antoinette. (ç.n.)

İkinci Bölüm

Posta Arabası

Kasım ayı sonlarında bir cuma gecesiydi; Dover Yolu, bu tarihsel hikâyeye konu olan ilk kişinin önünde boylu boyunca uzanıyordu. Aynı yol, Shooter's Tepesi'ni[5] ağır ağır çıkmaya çalışan Dover posta arabasının da önünde uzanıyordu. O da tıpkı diğer yolcular gibi, çamura bata çıka posta arabasının yanında yürüyordu; o koşullarda yürüyüş yapmaktan keyif aldıklarından yürümüyorlardı elbette; yolun eğimi, teçhizat, çamur ve taşıdıkları mektuplar yüzünden araba öyle ağırlaşmıştı ki atlar daha şimdiden üç kere pes edip durmuş, bir defa da isyan edip Blackheath'e dönmek istercesine arabayı yolun karşı tarafına sürüklemişlerdi. Bu tür itaatsizlikler bazı vahşi hayvanlara akıl bahşedilmiş olduğu fikrini desteklese de askerî ceza kanunu tarafından kesinlikle yasaklanmış olduklarından, dizgin, kırbaç, arabacı ve muhafız bir olmuş, atları yola getirip görevlerine döndürmüşlerdi.

Başları öne eğik, kuyrukları titreyen atlar, her an eklemleri iflas edip yere yığılacaklarmış gibi çamura bata çıka, debelenip tökezleyerek ilerlediler. Arabacı ara ara hayvanları durdurup dinlendirdikten sonra temkinli bir "Deh!" ile yeniden harekete geçirirken öndeki atlardan biri kafasını ve elbette

5 O tepeye silahlı soygunlarıyla ünlü olduğu için bu isim verilmiş. (ç.n.)

üzerindeki her şeyi şiddetle sallıyordu; olağanüstü güçlü ve inatçı hayvan arabanın tepeye tırmanmasına karşı koyuyordu. Hayvan ne zaman hareketlenip onları sarssa, yolcumuz –tüm gergin yolcular gibi– irkiliyor ve huzursuz oluyordu.

Buhar gibi bir sis dört bir yana yayılmış, tüm oyukları doldurmuştu; tıpkı huzur arayıp da bulamayan kötü bir ruh misali tepeye doğru mahzun mahzun süzülüyordu. Nemli, buz gibi sis, huzursuz bir denizin dalgaları gibi ağır ağır, birbirini takip eden halkalar halinde hareket ediyordu. Sis öylesine yoğundu ki, arabanın lambaları ancak bu sisin hareketlerini ve birkaç metre ilerisini aydınlatıyordu; nefes nefese kalmış atlardan yayılan buhar da havaya karışıyor, sanki tüm bu sis onların eseriymiş gibi görünüyordu.

Kahramanımızın yanındaki diğer iki yolcu da posta arabasının yanında ağır ağır yürüyordu. Üçü de kulaklarını ve elmacık kemiklerini dahi kapatacak şekilde sarınıp sarmalanmış, uzun çizmeler giymişlerdi. Hiçbiri diğer ikisinin nasıl göründüğünü tarif edemezdi; açıkta kalan tek yer gözleriydi ve zihinlerinden geçenleri tahmin etmek bedenlerini görmek kadar imkânsızdı. O günlerde yolcular birbirlerine hemen güvenmez, ihtiyatlı yaklaşırdı; sonuçta yolculardan birinin bir hırsız ya da hırsızın işbirlikçisi çıkma ihtimali yüksekti. İşbirlikçiliğe gelince, her handa ya da meyhanede "Kaptan" için çalışan, ev sahibinden tut seyis çırağına varana dek birileri mutlaka bulunurdu. Bu yüzden, bin yedi yüz yetmiş beş yılının Kasım ayının o cumartesi günü, Dover posta arabasının muhafızı, Shooter's Tepesi'ni zar zor çıkarlarken, arabanın arkasında tünediği yerde ayaklarını yere vurarak kendi kendine bunları düşünüyor, bir yandan da içinde altı ya da sekiz adet dolu silah, dolu bir alaybozan tüfeği ve kılıçlar olan sandıktan elini ve gözünü bir an olsun ayırmıyordu.

Dover posta arabasında o her zamanki "dostane" hava hâkimdi; muhafız yolculardan, yolcular birbirlerinden ve muhafızdan şüphe ediyordu, arabacınınsa emin olduğu tek

Tüm gece ona eşlik eden bankanın ve posta arabasının yanı sıra –tıpkı morfine rağmen dinmeyen bir ağrı gibi– yolcumuzun kafasını sürekli meşgul eden bir şey daha vardı: Birini mezardan çıkarmaya gidiyordu.

Gecenin gölgeleri, gözünün önünde beliren onca yüzden hangisinin mezarda gömülü adama ait olduğunu ona söylemiyordu, ama yüzlerin hepsi kırk beş yaşındaki bir adama aitti; temelde birbirlerinden ayrıldıkları noktaysa bitmiş tükenmiş, solgun yüzlerindeki farklı duygu ifadeleriydi. Kibir, küçümseme, meydan okuma, inat, itaat, matem ifadesi taşıyan yüzler, çökmüş yanaklar, ölü gibi solgun benizler, bir deri bir kemik kalmış eller ve bedenler birbirinin peşi sıra gözünün önünden geçiyordu. Ne var ki yüzlerin hepsi temelde aynı kişiye aitti ve hepsinin saçları vaktinden önce ağarmıştı. İçi geçen yolcumuz, hayalete yüzüncü defa aynı soruyu sordu:

"Ne zamandır orada gömülüsün?"

Cevap hep aynıydı: "Neredeyse on sekiz yıldır."

"Buradan çıkma ümidini kesmiş miydin?"

"Ümidimi keseli çok oluyor."

"Hayata döneceğini biliyorsun, değil mi?"

"Öyle diyorlar."

"Yaşamayı istiyorsundur umarım."

"Bilmiyorum."

"Kızı sana göstereyim mi? Gelip onu görmek ister misin?"

Bu soruya verilen cevaplar birbirinden farklı ve çelişkili oluyordu. Hayalet bazen paramparça olmuş bir halde, "Dur! Onu şimdi görürsem ölürüm!" diyordu. Bazen gözyaşları sel olmuş akarken, "Beni ona götür," diyordu. Bazense şaşkın şaşkın ona bakıp, "Onu tanımıyorum ki. Ne demek istediğinizi anlamıyorum," diyordu.

Bu hayalî konuşmaların ardından yolcumuz, bu acınası yaratığı gömülü olduğu mezardan çıkarmak için bazen bir kazmayla, bazen kocaman bir anahtarla, bazen de elleriyle

Mr. Lorry, genç kızın bileğini daha sıkı kavradığını hissedince sustu. Alnındaki o çok dikkatini çeken ifade, korku ve acı da eklenerek daha da derinleşmiş ve sabitlenmişti sanki.

"Fakat ortaya çıkan başka bir şey var; babanız. Babanız yaşıyor. Büyük ihtimalle çok değişmiştir; belki de tam bir enkaz haline gelmiştir. Yine de iyi tarafından bakmaya çalışalım; en azından yaşıyor. Babanız Paris'te eski bir uşağının evine götürülmüş; biz de şimdi oraya gidiyoruz. Ben elimden geldiğince kimliğini tespit etmeye çalışacağım; siz de onu tekrar yaşama döndürüp yeniden sevgiye, sorumluluklarına ve huzura kavuşturacaksınız."

Genç hanımın tüm bedenini dolaşan ürperti adama da sirayet etti. Genç hanım sanki rüyadaymış gibi alçak ve dehşet dolu bir sesle şöyle dedi:

"Babamın hayaletini göreceğim! Gördüğüm şey babam olmayacak ki, hayaleti olacak!"

Mr. Lorry sessizce kolunu sıkmakta olan elleri sıvazladı. "Bir durun bakalım. Bakalım neler göreceğiz. Meselenin en iyi yanını da en kötü yanını da biliyorsunuz artık. Yapmamız gereken, haksızlığa uğramış o zavallı beyefendiyi görebilmek için güzel bir deniz ve kara yolculuğu; çok yakında sevgili babanıza kavuşmuş olacaksınız."

Genç hanım yine aynı ifadeyle, fakat bu kez tamamen fısıldayarak, "Şimdiye dek öylesine özgür ve mutluydum; babamın hayaleti bana hiç musallat olmamıştı!"

Mr. Lorry, genç hanımın dikkatini söylediklerine çekebilmek için kelimelerin üzerine basa basa, "Bir şey daha var," dedi. "Babanız farklı bir isimle bulundu; gerçek kimliği ya çoktan unutulup gitmiş ya da gizleniyor. Şu aşamada hapiste mi unutulmuş yoksa orada kasıtlı olarak mı tutulmuş, araştırmanın kimseye bir faydası yok. Üstelik bu tür şeyleri araştırmak tehlikeli olabilir. En iyisi bu konudan hiçbir yerde hiçbir şekilde bahsetmemek ve ne yapıp edip onu bir an önce Fransa dışına çıkarmak. Bir İngiliz vatandaşı olarak güvende

On Birinci Bölüm

Alacakaranlık

Ölüme mahkûm edilen masum adamın perişan karısı, kararı duyunca sanki ölümcül bir yara almış gibi oracığa yığılıverdi. Fakat gıkı çıkmamıştı; içinde çok güçlü bir ses ona, perişan haldeki kocasını ayakta tutacak, kederini çoğaltmayacak tek kişinin kendisi olduğunu söylüyordu; içindeki bu ses, yaşadığı şoka rağmen onu ayağa kaldırmıştı.

Yargıçlar da salonun dışındaki gösteriye katılmak durumunda olduğundan duruşmaya son verildi. Güruh pek çok koldan salonu boşaltırken oluşan gürültü ve hareketlilik henüz dinmemişti ki Lucie yüzünde bir sevgi ve teselli ifadesiyle kollarını kocasına uzattı.

"Keşke ona dokunabilsem! Bir kerecik sarılabilsem! Ah, iyi yürekli yurttaşlar, keşke bize biraz merhamet etseniz!"

Salonda yalnızca bir gardiyan, onu dün tutuklayan dört adamın ikisi ve Barsad kalmıştı. Herkes sokaklardaki gösteriye akın etmişti. Barsad, diğerlerine, "Bırakın da kocasına sarılsın; sadece bir dakika," diye öneride bulundu. Önerisi sessizce kabul gördü ve Lucie'yi sandalyelerin arasından geçirerek yüksek bir yere getirdiler; böylece Charles kürsüden eğilerek onu kollarının arasına alabilecekti.

"Elveda ruhumun kıymetlisi. Veda ederken tüm kalbim ve dualarım seninle. Yorgun ruhların dinlendiği o yerde yine buluşacağız!"

On Üçüncü Bölüm

Elli İki

Kara hapishane Conciergerie'de o gün idam edilecekler akıbetlerini bekliyorlardı. Sayıları, bir yılın haftaları kadardı. Elli iki kişi, o gün öğleden sonra şehrin medcezirine kapılıp ebedi denize akacaklardı. Yerlerine gelecekler daha hücreleri boşalmadan belli olmuştu; daha kanları, bir önceki gün dökülen kanlara karışmadan, bir sonraki gün onların kanına karışacaklar kenara ayrılmıştı bile.

Elli iki kişinin isimleri okundu; içlerinde, onca malın mülkün kurtaramadığı yetmişlik vergi tahsildarından tutun, onca yoksulluğun ve adsız sansızlığın kurtaramadığı yirmilik terziye kadar pek çok insan vardı. Nasıl ki günahkâr ve ihmalkâr yaşam tarzının sebep olduğu fiziksel hastalıklar her türden insanı vurursa, tarifsiz acıların, katlanılmaz zulmün, acımasızca görmezden gelinişin sebep olduğu o korkunç ahlaki yozlaşma da, ayrım gözetmeksizin herkesi kırıp geçiriyordu.

Hücresinde yalnız olan Charles Darnay, mahkemeden geldiğinden beri boş hayallere kapılmaktan imtina etmişti. Mahkemede okunan hikâyenin her satırında suçlu bulunuşunun tınlayışını duymuştu. Hiçbir kişisel nüfuzun onu kurtaramayacağını gayet net biçimde idrak etmişti; milyonlar

köylünün kulübeleri olurdu. Fakat, hayır; Yaratıcı'nın ilahi takdirine uygun bir sıra takip eden büyük sihirbaz, yapmış olduğu değişiklikleri hiçbir zaman eski haline döndürmezdi. Ne diyordu o bilge Arap masallarında[40] büyüyle şekil değiştirmişleri gören kâhinler: "Eğer Tanrı'nın isteğiyle bu şekle büründüysen öyle kal. Fakat geçici bir büyüyle bu hale geldiysen eski haline dön!" Umarsızca ve asla değişmeksizin ilerliyordu arabalar.

Kederli tekerlekleri döndükçe altı araba, sokaklardaki kalabalıkta kavisli saban izleri bırakarak ilerlemektedir. Sabanlar sürüldükçe, sürülmüş toprakları andıran insan yüzleri bir o yana bir bu yana çevrilmektedir. O bölgedeki evlerde yaşayanlar bu manzaraya öylesine alışkınlardır ki çoğu zaman pencerelerde seyreden hiç kimse olmaz; bazılarıysa ellerindeki işleri bırakmadan, şöyle bir göz ucuyla bakarlar geçen arabalara. Bazı evlereyse, manzarayı seyretmek için misafir gelmiştir; ev sahibi, bir küratörün ya da bir yetkili görevlinin kendinden hoşnut edasıyla arabaları işaret etmekte, bir önceki gün ya da ondan da önceki gün oralarda kimlerin oturduğunu anlatmaktadır.

Arabalarda son yolculuklarını gerçekleştirmekte olanlar, yol kenarında tüm bu olanları kayıtsız bakışlarla izlemektedirler, içlerinden bazılarıysa yaşama ve insanlara duydukları gereğinden fazla uzun sürmüş bir ilgiyi koruyor gibi görünmektedirler. Bazıları, başları önde, sessiz bir çaresizliğe gömülmüşlerdir; bazılarıysa, kendilerini izleyen kalabalığa, tiyatrolarda ya da tablolarda gördükleri türden özenli bakışlar atmaktadırlar. Çoğu gözlerini yummuş düşünmekte ya da darmadağınık düşüncelerini toparlamaya çalışmaktadır. İçlerinden yalnızca çıldırmış bir zavallı, korkudan dağılmış ve sarhoş olmuş bir halde şarkı söyleyip dans etmeye çalışmaktadır. Yine de, içlerinde, bakışlarıyla ya da beden diliyle, insanlardan merhamet dilenen tek bir kişi bile yoktur.

40 Bin Bir Gece Masalları (ç.n.)

Arabalarla aynı hizada giden, muhtelif atlı muhafızlar vardır; insanların yüzleri onlara çevrilmiştir ve onlara soru sormaktadırlar. Hep aynı soruyu soruyor olacaklar ki, cevabını alanlar üçüncü arabaya üşüşmektedirler. Üçüncü arabanın hizasındaki muhafızlar, kılıçlarıyla bir adamı işaret etmektedirler. Başlıca merak konusu, adamın içlerinden hangisi olduğudur; adam, arabanın arka kısmında, başı önde ayakta durmakta, yan tarafta oturmakta olan, elini tuttuğu zavallı bir kızcağızla konuşmaktadır. Adam, etrafındaki kalabalığa zerrece merak ya da ilgi duymamakta, sürekli kızcağızla konuşmaktadır. Upuzun St. Honoré Caddesi boyunca, insanlar ona bağırıp çağırmaktadırlar. Bu bağrış çağrışlar, onda bir miktar tepkiye yol açacak olsa bile, adamın tepkisi, sessiz bir tebessümden ya da uzun saçlarını daha da bir yüzüne dökecek şekilde başını sallamaktan öteye geçmemektedir. Kolları bağlı olduğundan yüzüne dokunamamaktadır.

Casus, namıdiğer hapishane kuzusu, kilisenin basamaklarında arabaların gelişini beklemektedir. İlk arabanın içine bakar; orada değildir. İkincisine bakar; orada da yoktur. İçinden "Beni sattı mı acaba?" diye geçirirken, üçüncü arabaya bakar ve birden yüzü aydınlanıverir.

"Evrémonde hangisi?" diye sorar arkasındaki adam.

"Şu arkadaki."

"Kızın elini tutan mı?"

"Evet."

"Cehennemin dibine git Evrémonde! Tüm soylular giyotine! Cehennemin dibine git Evrémonde!"

Casus, adamı, "Şşş!" diye usulca ikaz eder.

"Nedenmiş o yurttaş?"

"Zaten günahlarının bedelini beş dakika sonra ödeyecek. Bırakalım da azıcık huzur bulsun."

Fakat adam "Cehennemin dibine git Evrémonde!" diye bağırmaya devam etmektedir. Evrémonde'un yüzü bir an için adama çevrilir, sonra casusu görür, ona dikkatle bakar ve kafasını çevirir.

ga gibi kabaran kalabalık; hepsi bir anlığına parlayıp kaybolur. Yirmi üç.

O gece şehirde ondan bahsederken, bu zamana kadar orada gördükleri en huzurlu yüzün o adamınki olduğunu söylediler. Hatta bazıları onun âdeta bir peygamber gibi mübarek bir görünüşe sahip olduğunu iddia ettiler.

Bir süre önce, aynı bıçağa kurban gidenlerin en dikkat çekenlerinden biri olan bir kadın, aynı darağacının dibinde idam edilmek üzere sırasını beklerken, aklından geçenleri yazmak için izin istemişti.[41] Eğer Carton'ın da kendini ifade etme fırsatı olsaydı, şu tür kehanetlerde bulunurdu:

"Barsad'ın, Cly'ın, Defarge'ın, İntikamcı Teğmen'in, jüri üyesinin, yargıçların; yani kökü kazınan eski zalimlerin yerini alan bu yeni zalimlerin, tedavülden kalkmadan önce, intikam dağıtan bu aletle can vereceklerini görebiliyorum. Bu dipsiz uçurumdan çıkıp yükselen güzel bir şehir ve pırıl pırıl insanlar görüyorum; bu insanların, gerçek anlamda özgür olabilmek için uzun yıllar süren mücadelelerinde kâh zafer kazandıklarını, kâh yenildiklerini görüyorum; geçmiş dönemlerin kötülüğünden doğan günümüze ait bu kötülüğün, yavaş yavaş miadını doldurup yok olduğunu görüyorum.

Uğruna yaşamımı feda ettiğim insanların, bir daha göremeyeceğim o İngiltere'de, huzurlu, üretken, refah içinde ve mutlu yaşadıklarını görüyorum. Kucağında benim adımı taşıyan çocuğuyla onu görüyorum. Yaşlanmış ve iki büklüm olmuş olsa da, hastalığını yenmiş ve muayenehanesinde huzurla hastalarına bakan babasını görüyorum. Kadim dostları olan, o iyi yürekli yaşlı adamın, bir on yıl daha tüm varlığıyla yaşamlarına güzellik kattıktan sonra, hak ettiği huzura kavuşmak için bu dünyadan göçtüğünü görüyorum.

Onların, onların torunlarının ve daha sonraki kuşakların yüreğinde kutsal bir yere sahip olduğumu görüyorum. Onu görüyorum; yaşlı bir kadın olmuş, bugünün her yıl

41 Girondinlerden Madam Roland. (e.n.)

dönümünde benim için gözyaşı döküyor. Onu ve kocasını görüyorum; bu dünyadaki devirlerini tamamlamışlar, fâni yataklarında son kez yan yana yatıyorlar; ikisi de ruhlarında bana, birbirlerine verdikleri kadar onurlu ve kutsal bir yer vermişler.

Benim adımı taşıyan, bağrına bastığı çocuğunun, bir zamanlar benim gittiğim yoldan gidip başarılı olduğunu görüyorum; hatta öyle başarılı oluyor ki, ismim, onun ışığıyla pırıl pırıl parlıyor ve ismime sürdüğüm tüm o lekeler silinip gidiyor. Adil ve şerefli bir adam ve yargıç olan bu çocuğun, yine benim adımı taşıyan bir oğlunun olduğunu görüyorum; çok aşina olduğum bir alna ve altın sarısı saçlara sahip oğlunu buraya getirip, ona titrek ve yumuşacık sesiyle benim hikâyemi anlatıyor.

Bu, hayatımda şimdiye kadar yaptığım en ama en güzel şey ve şimdi hayatımda hiç tatmadığım kadar büyük bir huzurla istirahat etmeye gidiyorum."

TÜRK KLASİKLERİ F. BEY İLE R. EFENDİ A. MİTHAT EFENDİ BORDO SİYAH

BORDO SİYAH
TÜRK KLASİKLERİ ROMAN

FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ

AHMED MİTHAT EFENDİ

HAZIRLAYAN: KEMAL BEK

FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ

AHMED MİTHAT EFENDİ

HAZIRLAYAN: KEMAL BEK

TÜRK KLASİKLERİ **ROMAN**

ÜNİVERSİTESİ ESKİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. 1978 YILINDAN BERİ YAYINCILIK SEKTÖRÜNDE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞMAKTADIR. GELİŞİM YAYINLARI, SABAH KİTAPLARI VE TURGUT YAYINCILIK'TA UZUN YILLAR ÇALIŞTI. BORDO SİYAH DIŞINDA İŞ-KÜLTÜR YAYINLARI VE CUMHURİYET KİTAPLARINA DA DIŞARIDAN DÜZELTMENLİK YAPMAKTADIR.

HASAN HÜSEYİN ARIKAN BORDO SİYAH YAYIN BASIM DAĞITIM
HALİL RIFAT PAŞA MAHALLESİ YÜZER HAVUZ SOKAK PERPA TİC. MER. B BLOK KAT: 8 NO: 1230 ŞİŞLİ İST./TR.
ŞİŞLİ VERGİ DAİRESİ T.C. NO: 52489387332
İST. TİC. SİC. NO:121505-5 MERSİS NO: 524893873320001
YAYIN SERTİFİKA NO: 40238 BASIM YILI: 2018
TELEFON: 0212 220 35 11 FAKS: 0212 220 35 12
E-MAİL: info@bordosiyah.com.tr

BASKI: MİKYAS BASIM YAYIN MAT. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
ALEMDAR MAHALLESİ GÜZEL SANATLAR SOKAK NO: 2
CAĞALOĞLU - FATİH – İST./TR. HOCAPAŞA V.D. 621 053 0488
TEL.: 0212 528 95 28 MATBAA SERTİFİKA NO: 35532
E-MAİL: iletisim@mikyaskitap.com

İZİNSİZ KOPYALANAMAZ, ÇOĞALTILAMAZ, KULLANILAMAZ!

tiyatrosuna bedel Elmadağ'ında balıkçı ve kuşbaz[1] takımının gittikleri yerlere gitmesine bir anlam veremeyenlere, "Merak bu ya!" gibi karşılıklar verdiğinden, "merakımdır," "merak bu ya," "merakıma dokundu," "merakıma elvermez" sözleri kendisine "Merakî" lâkabının takılmasına neden olmuştu.

Buraya kadar söylediğimiz sözlerden, bizim Felâtun Bey'in geçmişi konusunda alınacak bilgiyle edinilecek fikir yeter. Şimdi gözlerimizi Mustafa Merakî Efendi'nin kırk beş yaşında bulunduğu zaman oğlu Felâtun Bey'in yirmi yedi ve kızı Mihriban Hanım'ın dahi on dört yaşlarındaki durumlarına çevirelim:

Bu sırada Felâtun Bey büyücek kalemlerin[2] birinde memurdu. Ancak, hani ya kalemlerde kimi efendiler vardır ki, ileride devletinin en büyük makamlarını hakkıyla tutabilmek için kâtiplik[3] zamanını gece gündüz çalışmak ve içinde bulunduğu dairenin değil, belki devletin bütün işleri konusunda bilgi kazanmak için iğne iplik olarak çalışırlar. Böyle çalışkan kimseleri tanırsınız ya! Bizim Felâtun Beyefendi bunlardan değildi. Nesine gerek? Ayda en az yirmi bin kuruş geliri olan bir babanın bir tek oğlu olup, kendisiyse felsefî düşüncelerini gerçekten Eflâtunlardan[4] daha ince bulmakla dünyada yirmi bin kuruş geliri olan adamın başka hiç bir şeye gereksinmesi kalmayacağını düşünmüş ve erdemleriyle olgunluğunuysa kendisi (de) beğenmiş olduğundan, Cuma günü kesinlikle bir gezinti yerine gidip cumartesiyse dünkü yorgunluğu

1 Kuş meraklısı ya da kuş alıp satan.
2 Devlet dâiresi.
3 Yazmanlık; sekreterlik; memurluğun en alt rütbesi.
4 Eski Yunan filozofu Platon ve benzerlerinden.

çıkarır ve pazar günü gezinti yerleri daha alafranga olduğundan gitmezlik edemez. Pazarın yorgunluğunu dahi Pazartesi(leri) çıkarır. Salı günü kaleme gitmeye hazırlanıyor ise de havayı uygun görünce Beyoğlu'nun kimi ziyaret yerlerini, baba dostlarını, arkadaşları, vb.'yi ziyaret isteği o günü dahi tatil ettirir. Çarşamba günü kaleme gidecek olursa saat altıdan dokuza kadar olan vakti ancak o haftanın olaylarını anlatmaya bulabilip, akşam için mutlaka iki dalkavukla gelir. Bunlar dahi kendisi gibi genç olacaklarından ve özellikle Felâtun Beyefendi Beyoğlu'nda oturması dolayısıyla arkadaşlarını alafranga bir yolda eğlendirmek gerekeceğinden, perşembe gecesini alafranga eğlence yerlerinde geçirir. O gece sabahlandığından perşembe günü akşama kadar uyunur. Sonunda yine cuma gelir ve işte bir haftalık meşguliyet nasılsa, öteki haftaların meşguliyetleri dahi yine her zaman onu andırır.

Ya böyle haftada üç saat kaleme giderek onu da yaşadıklarını anlatmakla geçiren bir delikanlı ne öğrenebilir?

Nasıl ne öğrenebilir? İşte Felâtun Bey öğrenmiş ya! Yazısı var, okuması var, Fransızcası var. Zekî, kavrayışlı, güzel konuşur; özellikle ayda babasının yirmi bin kuruş da geliri var! Dünyada bir adamın öğreneceği daha ne kaldı?

Bak Allah için söyleyelim: Felâtun Bey'in yeni basına merakı pek fazladır. "Canım şöyle bir hikâye basılmış," dediler mi, Felâtun Bey için, "Onu görmedim," demek mümkün değildi. Hangi kitap çıkarsa çıksın, satıcılardan kendisine her zaman kitap götürmeye alışmış

olan (kitapçı), en önce Felâtun Bey'in kitabını götürüp Beyoğlu'nda ciltçi (İranlı) Gulâm'a teslim eder ve o dahi pek güzel, alafranga olarak ciltleyip arkasına altın yaldızla **A. P.** harflerini dahi bastıktan sonra götürüp Felâtun Bey'in uşağına verir ve akşam bey geldiğinde kitabı görüp, pek düzenli olan kütüphânesine koyardı.

Fransızca bu iki harfi tanırsınız ya? Biri "elif", biri "pe" harfleridir. İlki, Ahmet Felâtun Bey'in adının ilk harfi ve ikincisi Felâtun'un Fransızcası olan "Platon" sözcüğünün birinci harfidir. Alafrangada bir adamın adının ya da adlarının böyle ilk harfi ya da harfleri konulması vardır ki, buna o adamın markası denilir.

Merâkımız[1] burada Felâtun Bey'i yermek olmayıp, kendi davranışlarını okurlara ayrıntılı olarak tanıtmaktır. Dolayısıyla şunu da ekleyelim ki:

Bizim Felâtun Bey bu kadar zengin olduğuna ve kendi hakkında özgüveni, kimi halktan kimselere göre kibri, dahi pek büyük olduğuna göre tavrından, kurumundan geçilmemek gerekirse de, Felâtun Bey'in durumu bunun tersineydi... Alafrangalık hâli, malûm a. Herkese alçakgönüllülük göstermeye, herkesin yüzüne gülmeye, insan mecburdur. Hattâ bazı kere Felâtun Bey'in yanında bulunan uşağı kendi beyini bir adamla pek tatlı, nâzikçe ve saygılı konuşuyor gördükçe, "Bu efendi bizim beyin pek dostu olmalı," inancına kapılırdı. Ama o adamdan ayrıldıktan sonra, uşak, beyefendinin öfkesinden çıldırmak derecesine geldiğini ve hattâ sövüp saydığını gö-

1 İstediğimiz.

rünce ve işitince, şaştığından ne düşüneceğini dahi bilmezdi. Aslına bakılırsa eski düşünceli olanlar, sonra arkasından sövüp sayacağı bir adamın yüzüne karşı böyle incelik göstermeyi kendilerinin savundukları mertliğe uygun bulamazlarsa da, alafranga olanlar dahi, "mertlik ahmaklıktır" diye düşünürler.

Burada Felâtun Bey'in uşağını andık da, hâlini bir azcık olsun söylemedik. Bu Mehmetçik "Gastangalıdan hemicek"[1] gelmiş, daha dünyayı öğrenmemiş, ayda yüz kuruşun tutkunu, ensesine sevgi gösterisi olarak ve âferin makamında bir tokat vurulmasının mecburu bir adam olup, hizmet ettiği efendinin bir oğluyla bir kızı olduğunu öğrenmeyi başarmış ve hattâ oğlunun adı(nın) "Pantolon Bey" ve kızının adının dahi "Merdivan[2] Hanım" olduğunu bile bellemişti.

Ne sandınız ya? Felâtun adından "Pantolon" sözcüğüne ve Mihriban adından dahi "Merdivan" sözcüğüne geçebilmek, epeyce zekâ gerektirir. Mehmetçik asıl büyük efendiye dahi "Meraklı" Efendi derdiyse de, efendisinin adında lâm[3] olmadığı için bunu doğru söylememekte olduğunu anlayarak utanırdı. Hem bizim Mehmet memleketindeyken "gam" cüz'üne[4] kadar okumaya dahi başarmıştı!

Merakî Efendi'nin alafrangalığıyla birlikte böyle bir Mehmetçiği konağına kabul etmiş olmasına şaşmayınız. Onu terbiye edecekti. Hattâ terbiye etmeye başladı bile. Bir gün, "Mehmet! Beyefendi ne yapıyor?" deyip de Mehmet'ten, "Çorba içiyor," yanıtını alın-

1 Kastamonu'dan az bir süre önce.
2 Merdiven.
3 Arap kökenli Türk abecesinde L harfi.
4 Fasikül.

❖II❖

Bir önceki bölüm, bize öykümüzü kendi adlarıyla adlandırdığımız iki kişiden birinin özel durumunu epeyce öğretti. Burada dahi, yine böyle kısaca da olsa Râkım Efendi'nin özel durumunu görmemiz gerekiyor.

Râkım Efendi dediğim çocuk, eski Tophâne kavaslarından[1] birisinin oğlu olup, bundan yirmi dört yıl önce babası öldüğünde annesi(nin) elinde bir yaşında yetim olarak kalmıştı. Bir kavas, çocuklarına ne bırakabilir? Bizim Râkım Efendi'nin babasıysa Salıpazarı tarafında üç odalı bir çürük kümes ve bir de Arap câriyeden başka, mal sayılabilecek hemen hiç bir şey bırakmamıştır.

Annesi pek kadın[2] ve Fedâî denen Arap câriyeyse, annesinden belki de daha kadın olduğundan, kocasının ayrılık ateşini oldukça söndürüp de aklını başına aldıktan sonra, annesi, "Fedâî, artık aramızda hanımlık halayıklık[3] kalmadı! İkimiz de çalışıp kendimizi ve bir de şu yavrucağı beslemekten başka çâremiz yoktur," dediğinde, sâdık Arap, "Ah hanımcığım! Sen neye çalışacaksın. Ben çalışırım; hem seni hem küçük beyimi, evlâdımı beslerim," diye bütün yönetimi kendi üzerine

1 Hademe; hizmetli.
2 Evcimen ve özverili ev kadını.
3 Hizmetçiden daha üstün konumdaki yardımcı kadın.

almaya kadar göze aldırmıştı. Ama annesi, bu iyiliğin yükünü yalnız Fedâî üzerinde bırakmadı. Kendisi el dikişi diker, oya yapar; çevre, uçkur işler ve bunları Salıpazarı'nda Fedâî'ye sattırır; öteki günler(de)yse Fedâî'yi büyücek yerlere çamaşıra, tahtaya gönderir; arada bir kendisi de gider; kısacası ellerinin emekleriyle kimseye muhtaç olmadan geçinebilirdi.

Râkım büyüdü. Beş yaşında Salıpazarı'ndaki Taş Mektep'e verilip, on bir yaşında İstanbul tarafında Valde Rüşdiye Mektebi'ne alındı. On altısında oradan çıkıp Hâriciye kalemine kendisini kabul ettirmeye yol buldu.

Aman bu çocuk ne kadar çalışıyordu! Hani ya, "Gece gündüz çalışıyor" derler ya! İşte gece gündüz gerçekten çalışan buydu. Tam çocuğunu bu boya getirdikten sonra, annesi ölmesin mi!

Ama bu dahi hakkında bir nimetti. "Ah! Râkım'cığımın bir kere insan içine karıştığını görsem hiç gözüm arkada kalmazdı," derdi ve işte istediği bu nimete ulaştı.

Râkım'da henüz aylık yıllık yok.[1] Sâdık Fedâî hâlâ dikiş dikiyor; mendil, çevre işliyor; kahve torbası dikiyor; çamaşıra, tahta silmeye gidiyordu. Aldığı paradan, evinin zorunlu harcamalarını ayırarak kalanını, "Delikanlıdır, parasız kalmasın..." diye tamamen Râkım'a veriyordu. Fakat Râkım'ın cep harçlığına o kadar gereksinmesi yoktu. Sabahleyin Süleymaniye'ye medreseye gidip, saat dörtte oradan çıktıktan sonra kaleme, sonra kalemde aldığı Fransızca dersini güçlendirmekle birlikte, bu sırada bir kat daha ileriye gitmek

1 Eskiden, işin öğrenildiği ilk dönemde memurlara maaş verilmezdi.

için Galata'da bir hekime giderek akşam saat birde evine gelen gelen ve yemekten sonra Kazancılar mahallesinden Beyoğlu'na çıkıp, yine Hâriciye kaleminde arkadaşı olan bir Ermeni'ye Türkçe okutmak ve bu hizmete karşılık bir çok Fransızca kitaplarını karıştırmakla vakit geçiren bir çocuğa paranın ne gereği kalır?

Hattâ Cumaları bile, Râkım sözünü ettiğimiz Ermeni arkadaşının kütüphânesinden çıkmazdı. O kadar ki, ev halkınca, familyaca[1] Râkım'a büyük bir güven oluşmuş bulunduğundan, pazar günleri Hâriciye kalemi tâtil olarak Râkım yine arkadaşının evine gidip de eğer o gün familyaca bir yere gidilecekse Râkım'ı kütüphâne odasına kaparlar, öyle giderlerdi. Râkım için böyle bir gün ne mutlu gündü.

Bizim Râkım Efendi, böylece tam dört yıl daha öğrenimde devam etti. Koca Fedâî Dadı, halk mutfaklarında kül kömür olarak hanımının kendisine emanet bırakmış olduğu gözünün nurunu yoksun ve zavallı bırakmak şöyle dursun, sanki hâli vakti yolunda bir adam evlâdı gibi yedirip içirmeyi başarıyordu. Ancak, Râkım Efendi'nin aldığı terbiye ve gördüğü öğrenim öyle hâli vakti yolunda adam evlâdına nasip olamaz. Kendi isteği ve dadısının yönlendirerek yüreklendirmesiyle Arapça'dan, dilbilgisinden, filândan başka, risâle-i erbaayı[2] açıklamalarıyla birlikte lâyıkıyla gördü. Hele mantık yönünü, son gerekçelendirmelerine kadar pek iyi öğrendi. İlm-i hadis ve tefsirde[3] oldukça bilgi kazandı.

---

1 Ailece.

2 Dört işlem kitapçığını.

3 Hadisbilim ve Kuran yorumbiliminde.

Halid Ziya Uşaklıgil

AŞK-I MEMNU

İnkılâp Kitabevi

ANKA OFSET A.Ş.
Cağaloğlu Cemalnadir Sok. No. 24
İSTANBUL — 1987

Halid Ziya UŞAKLIGİL

AŞK-I MEMNU

(Yasak Aşk)

Düzenleyen, Yeni Basıma Hazırlayan:
ŞEMSETTİN KUTLU

İNKILÂP KİTABEVİ
YAYIN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
Ankara Caddesi No. 95 - 34410 İSTANBUL

AŞK-I MEMNÛ

(Yasak Aşk)

1

MAHUN sandalla çarpışmayı andıran bu raslaşmalara artık o kadar alışmışlar idi ki bugün Kalender'den dönerken gene onun nerdeyse çarparcasına yakından sıyırıp geçişini ayırt etmemiş göründüler. Beyaz sandalın şık, zarif binicilerinde küçük bir telaş belirtisi, bir ufak korku çığlığı bile uyandırmayarak geçen mahun sandala - her iki yanı görebilmek üzere biraz yan oturan - Peyker başını bile çevirmedi. Arkasını kıyıya vererek Anadolu yakasına dumanlarını serpen bir vapura dalmış gözleriyle Bihter'in beyaz örtüsünün içinde ağırbaşlılık ve kaygı dolu yüzü tamamiyle ilgisiz kaldı. Yalnız anneleri, sarıya boyanmış saçlarının altında gözlerinin anlamına derin bir belirsizlik veren geniş bir sürme çemberiyle çevrilmiş gözlerini döndürdü. Ucunda gizli teşekkür anlamı titreyen bir kınama bakışıyla mahun sandala büsbütün yabancı kalmadı.

Aralarındaki uzaklık biraz uzanır uzanmaz bu üç kadının umursamaz ağırbaşlılığına birden bir bozulma geldi; ilk önce anne - kırk beş yılın daha yok etmeyi başaramadığı bir gençlik kuruntusuyla gezinti yerlerinde yana yöreye dağılan gülümsemeleri hep kendisi içinmiş gibi yorumlamak alışkanlığını izleyerek - dedi ki:

— Bu Adnan Bey de!.. Artık alışkanlık oldu, ne olursa olsun her çıkışta raslayacağız. Bugün Kalender'de yoktu, değil mi Bihter?..

Annesinin, yakınma biçimi altında gizli bir memnunluğu yeterli ölçüde saklamayamayan sözlerini Bihter karşılıksız bıraktı. Peyker, annesine doğrudan doğruya karşılık vermeyerek:

— Bugün çocukları da yanında değil... dedi; ne güzel çocuklar değil mi anne? Hele oğlan! Yumuk yumuk gözleriyle bir bakışı var ki...

Bihter, eğilmeyerek, dudaklarının ucuyla sordu:

— Annelerini tanır mıydınız anne? Kız annesine çekmiş olmalı...

Firdevs Hanım Bihter'in sorusunu anlamamışçasına donuk gözlerle bir saniye baktı; sonra başını çevirerek artık gözden kaybolan sandalı araştırdı. Yeniden Bihter'e bakarak ve bu kez kendi zihninden geçen düşünceler zincirini izleyerek:

— Ne tuhaf bir bakışı var, dedi. Üsteleyen bir bakış!.. Ne zaman gözlerim karşılaşsa...

Firdevs Hanım, tamamlamadan önce, biraz durdu. Olabilir ki "bana" diyecekti; ama kızlarına karşı bu kadarcık bir dil sakınganlığına, tamamiyle sönmesi elde olmayan bir annelik ağırbaşlılığı ile, gerek gördü ve:

— ... buraya bakarken görüyorum!.

dedi.

Annelerinin bu küçük dil sakınganlığı ikisinin de dikkat bakışlarından kaçamadı. Peyker'le Bihter anlamlıca bakışa-

rak gülümsediler. Üstelik Peyker, bu gülümsemeninin neye geldiğini açıklamaktan da çekinmeyerek:

— Evet, gözlerini Bihter'den ayırmıyor, dedi.

Bu cümlenin etkisini görmek için annelerine baktılar; o karşılık vermemek için uzaklara baktı.

Firdevs Hanım, Melih Bey takımının özel ününden en çok payı olan bir yüzdür ki, işte otuz yıldan beri - on beş yaşından kırk beş yaşına kadar - bütün gezinti-eğlence yerlerinin en tanınmış hayat simgelerinden biridir. İstanbul'un "gezintileri" takviminde adı silinemeyen, hâlâ silinemeyecek görünen, ömründen her yıl geçtikçe sarıya boyadığı saçlarıyla, tazeliğinin bozgunluğunu örtmek için düzgünlere sıvadığı yüzüyle kendisini o kadar aldatmış, gene de taze olduğu kuruntusunun içine öyle bir düşünce sapkınlığı ile benliğini emanet etmişti ki Peyker'le Bihter'in yaşlarını - birinin yirmi beş, ötekinin yirmi iki yılını - unutarak onları bütün bu gülümsemelerden, bu izlemelerden pay alamayacak kadar çocuk sanırdı.

Bu, iki kızla anne arasında sonu olmayan bir savaştı ki, alay konusu idi ki tamamiyle açık seçiklik kazanmamakla birlikte hemen her gün yinelenirdi.

Peyker'in anlamlı bir sözü, Bihter'in acımasız bir gülümsemesi sanki bu iki genç vücudun gençlik utkusunu hâlâ genç kalmak isteyen bu annenin harap ve yıpranmış kırk beş yılına çarparda.

O, böyle hayın bir söz, acımasız bir gülümseme kulaklarına korkunç bir alay etme ıslığıyla kırk beş yaşını bağırırken, dudaklarında acı bir izdüşümle dalgın dalgın Peyker'le Bihter'e bakar, sonra ufak bir titreyişle gözlerini bu gerçekten ayırarak yeniden gençlik kuruntusunun aldatıcı zevkine dönerdi.

Şimdi, dört aydan beri, tedirgin edici bir düşünce beynini tırmalıyordu: Peyker biraz sonra onu büyükanne edecekti. Bu konu kafasında yer ettikten sonra büyükannelik, bir karabasan ağırlığıyla onu bunaltmaya başladı. Kendi kendisine san-

niçin, evet niçin gidip bayağı bir kötü kadın düşkünlüğüyle bu adamın kollarına atılmıştı?

Bu düşüşü bağışlatacak hiç, hiç bir şey bulamıyordu. Üstelik bundan bir küçük mutluluk bile bekleyemezdi. Kocasına karşı, görevine karşı, bundan sonra artık herkese, kendisine saygı duyacak olanların tümüne karşı hayınlık ederek, üstelik kendi özbenliğine karşı bir mazeret çıkar yolu bulamayarak kendi kendisini sefil bir yaratık yaptıktan sonra mı böylelikle mutlu olacaktı?

Şimdi özbenliğinden iğreniyordu. Hayattan, her şeyden iğreniyordu...

Sonunda Firdevs Hanım'ın kızı olmuştu. Evet, yalnız onun için gitmiş, bu adamın kollarında kirlenmiş bir kadın olmuştu. Başka bir sebep bulamıyordu. Demek onun kanında, kanının en küçük parçacıklarında bir şey vardı ki onu böyle sürüklemiş; sebepsiz, özürsüz Firdevs Hanım'ın kızı yapmıştı. Bütün bu günahın bu kirin sorumluluğunu annesine yöneltiyordu. Bu kadına bir düşmandı, ondan iğreniyordu, kendisini bu kadının kızı yapan alınyazısına küsüyordu.

Şimdi ne yapacaktı? Bundan sonra artık bir istek oyuncağı niteliğinde Behlul'un sahipliği altına geçmiş demekti. Buna razı olacaktı; bir kez düşmüş olmak, artık büsbütün uçurumlara yuvarlanmak için bir sebep, bir hak oluşturmuş olacaktı, öyle mi? Ondan sonra herkese yalan söyleyecekti; kocasına yalan söyleyen gözlerle bakacaktı. Peyker'e:

"— Ben de kocamı seviyorum, ben de kocama hayınlık etmedim ve etmeyeceğim"

demek isteyen bir kişisel onurla görünmeye çalışacaktı. Yaşaması artık baştan başa bir yalan, iğrenç bir yalan olacaktı. İyi ama buna nasıl katlanacaktı? Herkes ona: "Yalan söylüyorsun" demeyecek miydi?

Filanın kocasına bir hayınlığından söz edilirken o kızarıp gözlerini indirmeyecek miydi? Ya Behlul ile, o cinayet ortağıyla, bu evin içinde hep birlikte aynı havayı soluyarak nasıl yaşayacaktı?

Hayır, bunların hiç birine katlanmayacak, hiç olmazsa sürekli yalanlardan oluşan bir hayatı sürdürmeyecekti. Gidip şimdi kocasına diyecekti ki:

"— Biliyor musunuz, ben size layık değilim? Ben aşağılık bir yaratığım, Firdevs Hanım'ın kızıyım. Bırakınız beni gideyim, annemin yanına, ben yalnız oraya layıkım. Ne var ki siz de düşünmeli değil miydiniz? Niçin gidip bir Firdevs Hanım'ın kızını almak istediniz?.."

Oh! Bunu söylemeye güç bulsaydı; kendi cinayetinin öcünü gene kendi alsaydı o lekeden özbenliğini temizlemiş olacaktı. Ama buna değil, hiç bir şeye güç bulamadı. Bu düşüş ondaki bütün savunma yeteneklerini yok etmişti. Böyle sabahleyin, o düşüsün heyecanının ertesi gününde kendi kendisinden iğrenirken kimliğinin gizli derinliklerinde bir parıltı duyuyordu ki artık bu başlayan düşüşü izlememek, gene o odaya, gene onun kollarına dönmemek mümkün değildir.

Behlul'un anısında rasgele kendisine sahip olunmuş bir düşkün kadın değerinde kalamazdı; artık onun hayatına sahip olmalıydı, onun olmalıydı, onu sevmeliydi, sevmeye çalışmalıydı. Bu aşk günahına öyle bir akış yatağı belirlemeliydi ki onu düşmüş değil yüceltsin. Evet, bunu yalnız aşk temizleyebilirdi.

Bu sabah Adnan Bey, onun odasına gelip de:

"— Gülüm, beni bu sabah öpmüyor musun?"

dediği zaman Bihter, hiç bir şey duymayarak, üstelik dudaklarında bir sinirli ürkeklik bile sezmeyerek kocasını öpmüş ve sonra bu kadar ilgisiz kalışına şaşmıştı. Demek böyle, yüreğinde hiç bir şey titremeden vücudunu başka birisine verdikten sonra dudaklarını kocasına uzatabilmişti? Demek bu kadar duygusuz, bu kadar umursamazdı. Kendi kendisine şaşıyordu. Onda bir şey, bu düşüşe karşı isyan ederken, başka bir şey onu kabul ediyor, normal buluyordu.

Bir hafta, bir ikinci düşüşün meydana gelmesi olasılığını hazırlayabilecek fırsatlardan kaçındı. Behlul'la ilişkilerinde, o eski ilgisiz ilişkilerde hiç bir değişiklik olmamış gibiydi. San-

ki o akşamın anısı (o gecenin) karanlıkları içinde bir düş niteliğinde kalmıştı. Bihter onunla yalnız kalmıyordu, ona ayrıca bakmıyordu. Üstelik o evde yokken bile odasına girmiyordu.

Bu odadan kaçıyor, orada uyuyan bir anının havasını solumak isterse boğulacağından korkuyordu. Bu bir hafta içinde o düşüşün meydana gelişinden o kadar uzaklaşmıştı ki kuşkulandı bile. Yoksa hiç bir şey meydana gelmemiş miydi? Yoksa bu sadece bir düş müydü? Kimi dakikalar olurdu ki bir şimşek hızıyla kafasından böyle bir kuşku geçer ve o sırada herkese bağırmak isterdi:

"— Lakin yalan, yalan! Aldanıyorsunuz..."

O olayı herkes biliyor da kendisine acınarak bir şey söylenmiyor gibi bir şey duyuyordu. O günden beri herkesin gözünde sanki bir şey değişmişti. Üstelik eşyada, bütün evin içinde yüzüne bilen bir bakışla bakan bir hal buluyordu.

Behlul hep, her vakit gülünecek bir fıkra söyleyen, Nihal'i kızdıracak bir tartışma bulan, en sessiz zamanlarda bir kahkahanın canlılığını uyandıran Behlul'du. Onda o akşamı akla getirtecek ne bir söz, ne bir bakış vardı.

Bihter'e gene hep eski suyuna göre gidiş sesiyle öyle aldırışsız seslenişleri vardı ki genç kadını şaşırtırdı. Behlul kendi kendisine diyordu ki:

"— Dikkat! İkinci düşüş hemen her zaman birinci düşüşten daha zor, daha naziktir. Birinci düşüşten sonra bunalımlar, acı çekmeler, bütün bir kadını sizden kaçıran o şeyler vardır. Kadınlar çoğunlukla ikinci düşüşe engel olmakla ilk düşüşün günahını bağışlatmış olacaklarına inanırlar. Bu dönem içinde onlara ya yeniden raslantıyla sahip olmak ya da onlara karşı ilgisiz kalmak gereklidir. Kadınlar, izlendikçe içleri rahattırlar; sizin hâlâ onların arkasında koşmanız, çoğunlukla, yüreklerinin gereksinimini doyurmaya yeter; ama ilgisiz kalmanızı hiç bir zaman bağışlamazlar ve o zaman o ilk düşüşten sonra onlar sizi izler.

★ ★ ★

Bu gün Behlul İstanbul'a inmek üzere odasından çıkarken, yukarı kattan Bihter'le Nihal'in çarşaflanmış olarak indiklerini gördü.

— Nereye gidiyorsunuz?

— Anneme!..

Birden, Behlul Bihter'i çarşafının içinde o düzgün boyu bosuyla görür görmez, ona bu haliyle eşlik etmek için, içinde önüne geçilemez bir istek duydu:

— Oh, dedi. Ne güzel düşünüş! Bahse girerim ki sandalla gidiyorsunuz. Yazdan kalma bir gün... Beni de birlikte alıyorsunuz değil mi? Durunuz bakayım, annenizi görmeyeli kaç gün oldu?..

Bihter gülerek buna karşı çıkıyordu:

— Siz bizi sıkacaksınız. Biz kadınca görüşmek istiyorduk, değil mi Nihal?

Behlul'a gidişlerinin sebebini açıkladılar: Aile ile ilgili bir düğün vardı. Oraya hep birlikte çağrılı idiler. Nihal için Bihter de gidecekti. Bugün, yapılacak giysiler için görüş alış verişinde bulunulacaktı.

Behlul:

— Beni birlikte almanız için bundan daha iyi bir sebep olamaz, diyordu. Size ne güzel fikirler vereceğim göreceksiniz. Şemsiyelerinizle çantalarınızı bana veriniz.

Behlul, şemsiyelerle çantaları ellerinden alıyor ve bir uşak durumu ile önlerine geçiyordu. Sandalda Nihal'le Bihter'in ortasındaydı. Hemen hep Nihal'le konuşuyordu. Bu gün en iyi günlerinden biriydi. Diyordu ki:

— Ben bugün mini mini Nihal'ime bir giysi (modeli) ortaya çıkarayım ki bütün düğün halkının içinde Nihal'den başka kimse görünmesin. Ama Nihal, bilir misin? Sen şık, hoş bir kız oluyorsun. Gözlerini bana kaldır bakayım!..

Nihal gözlerini kaldırarak soruyordu:

— Beyefendi Nihal'in gözlerinden memnun oldular mı? Biraz da güleyim mi? Dişlerimi görmek ister misiniz?

ki o akşamın anısı (o gecenin) karanlıkları içinde bir düş niteliğinde kalmıştı. Bihter onunla yalnız kalmıyordu, ona ayrıca bakmıyordu. Üstelik o evde yokken bile odasına girmiyordu.

Bu odadan kaçıyor, orada uyuyan bir anının havasını solumak isterse boğulacağından korkuyordu. Bu bir hafta içinde o düşüşün meydana gelişinden o kadar uzaklaşmıştı ki kuşkulandı bile. Yoksa hiç bir şey meydana gelmemiş miydi? Yoksa bu sadece bir düş müydü? Kimi dakikalar olurdu ki bir şimşek hızıyla kafasından böyle bir kuşku geçer ve o sırada herkese bağırmak isterdi:

"— Lakin yalan, yalan! Aldanıyorsunuz..."

O olayı herkes biliyor da kendisine acınarak bir şey söylenmiyor gibi bir şey duyuyordu. O günden beri herkesin gözünde sanki bir şey değişmişti. Üstelik eşyada, bütün evin içinde yüzüne bilen bir bakışla bakan bir hal buluyordu.

Behlul hep, her vakit gülünecek bir fıkra söyleyen, Nihal'i kızdıracak bir tartışma bulan, en sessiz zamanlarda bir kahkahanın canlılığını uyandıran Behlul'du. Onda o akşamı akla getirtecek ne bir söz, ne bir bakış vardı.

Bihter'e gene hep eski suyuna göre gidiş sesiyle öyle aldırışsız seslenişleri vardı ki genç kadını şaşırtırdı. Behlul kendi kendisine diyordu ki:

"— Dikkat! İkinci düşüş hemen her zaman birinci düşüşten daha zor, daha naziktir. Birinci düşüşten sonra bunalımlar, acı çekmeler, bütün bir kadını sizden kaçıran o şeyler vardır. Kadınlar çoğunlukla ikinci düşüşe engel olmakla ilk düşüşün günahını bağışlatmış olacaklarına inanırlar. Bu dönem içinde onlara ya yeniden raslantıyla sahip olmak ya da onlara karşı ilgisiz kalmak gereklidir. Kadınlar, izlendikçe içleri rahattırlar; sizin hâlâ onların arkasında koşmanız, çoğunlukla, yüreklerinin gereksinimini doyurmaya yeter; ama ilgisiz kalmanızı hiç bir zaman bağışlamazlar ve o zaman o ilk düşüşten sonra onlar sizi izler.

★ ★ ★

Bu gün Behlul İstanbul'a inmek üzere odasından çıkarken, yukarı kattan Bihter'le Nihal'in çarşaflanmış olarak indiklerini gördü.

— Nereye gidiyorsunuz?

— Anneme!..

Birden, Behlul Bihter'i çarşafının içinde o düzgün boyu bosuyla görür görmez, ona bu haliyle eşlik etmek için, içinde önüne geçilemez bir istek duydu:

— Oh, dedi. Ne güzel düşünüş! Bahse girerim ki sandalla gidiyorsunuz. Yazdan kalma bir gün... Beni de birlikte alıyorsunuz değil mi? Durunuz bakayım, annenizi görmeyeli kaç gün oldu?..

Bihter gülerek buna karşı çıkıyordu:

— Siz bizi sıkacaksınız. Biz kadınca görüşmek istiyorduk, değil mi Nihal?

Behlul'a gidişlerinin sebebini açıkladılar: Aile ile ilgili bir düğün vardı. Oraya hep birlikte çağrılı idiler. Nihal için Bihter de gidecekti. Bugün, yapılacak giysiler için görüş alış verişinde bulunulacaktı.

Behlul:

— Beni birlikte almanız için bundan daha iyi bir sebep olamaz, diyordu. Size ne güzel fikirler vereceğim göreceksiniz. Şemsiyelerinizle çantalarınızı bana veriniz.

Behlul, şemsiyelerle çantaları ellerinden alıyor ve bir uşak durumu ile önlerine geçiyordu. Sandalda Nihal'le Bihter'in ortasındaydı. Hemen hep Nihal'le konuşuyordu. Bu gün en iyi günlerinden biriydi. Diyordu ki:

— Ben bugün mini mini Nihal'ime bir giysi (modeli) ortaya çıkarayım ki bütün düğün halkının içinde Nihal'den başka kimse görünmesin. Ama Nihal, bilir misin? Sen şık, hoş bir kız oluyorsun. Gözlerini bana kaldır bakayım!..

Nihal gözlerini kaldırarak soruyordu:

— Beyefendi Nihal'in gözlerinden memnun oldular mı? Biraz da güleyim mi? Dişlerimi görmek ister misiniz?

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU
KİRALIK KONAK
İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93, Ankara Caddesi, 93
Altıncı Basılış
KİRALIK KONAK
REMZİ KİTABEVİ
KARAOSMANOĞLU

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Kiralık Konak

ALTINCI BASKI

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93, Ankara Caddesi, 93

YAZARIN ESERLERİ:

Yaban	(*Roman*)
Kiralık Konak	»
Ankara	»
Nur Baba	»
Bir Sürgün	»
Panorama	»
Hüküm Gecesi	»
Sodom ve Gomore	»
Ergenekon	(*Hikâyeler*)
Bir Serencam	»
Alp Dağlarında	(*Nesir*)
Erenlerin Bağından	»
Atatürk	(*Monografi*)
Zoraki Diplomat	(*Anı*)
Vatan Yolunda	»
Politikada 45 Yıl	»
Gençlik ve Edebiyat Hatıraları	»

YÜKSELEN MATBAACILIK LİMİTED ŞİRKETİ
CAĞALOĞLU — ISTANBUL
1974

XIV

Konağı kiraya verip hemşiresinin yanına taşınmak bahsi çıktığı günden beri, Naim Efendinin rahatı, huzuru büsbütün kaçtı. Selma Hanımefendinin kararı o kadar katiydi ki, hiç bir mazeretle bunun önüne geçmek kabil olmuyordu. Naim Efendi:

— Burada doğmuşum, burada yaşamışım, ihtiyarlamışım! Nasıl bırakır giderim? diyordu.

Hemşiresi cevap veriyordu:

— Göreceksin, bu konaktan çıkar çıkmaz her şey öyle bir yoluna girecek ki! Bütün uğursuzluklar bu evden geliyor.

Naim Efendi konaktan çıkmamak için daha mühim sebepler buldu. Dedi ki:

— Ben buradan çıktığım gün ölürüm. Kabil değil, dayanamam, ölürüm.

Selma Hanımefendi buna karşı şöyle cevap verdi:

— Burada, fareler, örümcekler ortasında yapayalnız öleceğine, benim yanımda, benim gözüm önünde ölürsün!

Biçare ihtiyar, bu çelikten irade karşısında ne yapacağını bilemedi, mukavemeti kırılmak üzereydi; birden hatırına bir hile geldi; sonuncu defa olarak büyük bir lando içinde kendisini almaya gelen hemşiresine dedi ki:

— Hemşire, birkaç zaman daha burada oturmaya mecbur olacağım zannederim. Ciheti askeriye ne kadar boş ev bulursa derhal işgal ediyormuş; şimdi burasını da boş bırakırsak diğer evler gibi hemen askerler yerleşecek. Ondan sonra ise evin ne satılmaya ne de kiralamaya hayrı kalacak. Binaenaleyh ben düşündüm, taşındım. Bizim Hasan Ağa ile de uzun uzadıya görüştük. Nihayet şuna karar verdik: Evvelâ konağı el altın-

dan iyi bir fiyatla kiraya vereceğiz, sonra size taşınacağım.

Bu kuvvetli mantık ve bu maddî zaruret önünde her şeyden evvel tedbirli ve hesaplı bir kadın olan Selma Hanımefendinin iradesi kırılıverdi:

— Ha, bakınız, buna diyeceğim yok, buna akan sular durur, dedi, fakat çarçabuk bir kiracı bulmalı, çarçabuk.

Naim Efendi hemşiresini bu suretle başından savdıktan sonra geniş bir nefes aldı; âdeta neşelendi; kapıdan Cenan Kalfaya seslendi:

— Bana Hasan Ağayı çağırınız!

Biraz sonra Hasan Ağa da kapısının eşiğindeydi.

Selma Hanımefendinin biraderi dedi ki:

— Hasan, evlâdım Hasan! Bugünden itibaren bu konak kiralıktır; fakat, senden rica ederim; kapıya müşteri geldikçe bir bahane ile savıver!

Naim Efendinin, müddeti hayatında bu, ilk yaptığı hileydi.

Fakat ne yazık ki, bu hileyle her şey yoluna girmiş ve Naim Efendi, yakayı tamamıyle sıyırmış olamadı. Selma Hanımefendi, bir şeye karar verir de, sonuna vâsıl oluncaya kadar, hiç durur mu? Derhal, her önüne rast gelene Cihangir'deki konağın kiralık olduğunu söylemeye, adamlarını öteye beriye saldırmaya; bütün ev arayanlara orasını salık vermeye; devrin zenginlerine alttan alta haber göndermeye başladı.

Bunun içindir ki, bir hafta ya geçti, ya geçmedi; Istanbul'da ev bakmaya gezenler hep birden Cihangir'deki konağa sökün etti. Büyük kapının çıngırağı sinirli bir kadın çığlığı gibi günde hiç olmazsa üç dört defa iç avlunun sükûnunu tarumar ediyordu. Hasan Ağa, iki gün zarfında, kapıyı mütemadiyen açıp kapamadan, her gelene bir yalan söylemeden bıkıp usanmıştı. Bu gelenlerden bazıları söz dinlemiyorlardı:

— Nasıl olur? diyorlardı. Bizi Selma Hanımefendi gönderdi. Daima içerde adam vardır, girer, gezebilirsiniz, dedi.

Hasan Ağa:

— Fakat efendim, bugün harem dairesi kapalıdır. Anahtarını kim aldı, bilmiyorum, her halde Efendi Hazretleri...

Tarzında birtakım perişan cevaplar vermek istiyordu. Fa-

kat kimi Çamlıca'dan, kimi Sarıyer'den, kimi Şehzadebaşı'ndan, kimi Ayastafanos'tan kalkıp gelen bu kiracılar hiç olmazsa selâmlığı, hiç olmazsa iç avluyu görmeden gitmek istemiyorlar ve âdeta uşağın göğsünden itip girmeye çalışıyorlardı. Gerçi o zamanlar mesken buhranı henüz başlamamıştı; fakat, geçim şartlarının birdenbire değişmesi, ekmeksizlik, arabasızlık o zamana kadar yazı kışı sayfiyelerde geçiren birçok aileleri şehrin merkezî yerlerine doğru itiyordu.

Hasan Ağa, bu hücum önünde yavaş yavaş mukavemetini kaybetmeye başlamıştı. Gelenleri evvelâ avluya, sonra selâmlık dairesine bıraktı. Daha sonra, Naim Efendinin yanına girip, kadınlı erkekli bir aile heyet için konağın her tarafını gezmeye müsaade istedi.

Günün birinde Selma Hanımefendinin, bizzat kendisi, bir araba dolusu ev bakıcıları getirdi ve bunları tâ biraderinin yatak odasına kadar soktu. Zavallı Naim Efendi, o gün haysiyetinden büyük bir şeyin kırıldığını hissetti; kendini âdeta bir hancı, bir bezirgân ya da bir dilenci derecesine inmiş sandı ve ziyaretçiler gittikten sonra bütün bir gece sabaha kadar teessüründen hıçkırdı, durdu.

Birkaç zamandan beri bu hıçkırıklar, bu ıssız ve koca evin içinde işitilebilen yegâne sesti ve bu ses etrafı yangın harabeleriyle çevrilmiş, bu eski, metruk konağın bir nevi nabız vuruşu gibiydi.

Naim Efendinin hıçkırığı aşağıdaki taşlıktan itibaren duyuluyordu; insan, evvelâ başının üstündeki tavana iri damlalar halinde bir su aktığına hükmederdi; fakat daha ziyade yaklaşınca, bu ses, iri su damlalarının bir tahta üzerine düşüşüne benzemekten çıkardı ve büyük, bozuk bir saatin tiktaklarını andırırdı. Daha yaklaştıkça, daha başka manalar, feci ahenkler alırdı ve insanın kalbine bu derinden gelen yeknesak sesler bir hüzün, bir ürperti, bir korku verirdi. Hele sofayı geçip de, hastanın oda kapısına yaklaşıldı mı, mutlaka sekeratta bir adamın yanıbaşına gelindiği sanılırdı.

Bir gün, Selma Hanımın uşağı konağa birtakım yeni müşteriler getirdi. Bunlar çok süslü ve zengin kimselerdi; erkeğin

parmaklarında yüzükler ve kadınların kulaklarında küpeler, Hasan Ağanın gözlerini kamaştırdı. Esasen kapıyı açar açmaz burnuna çarpan bir koku onu sarhoş etmişti; ürkek bir tavırla Selma Hanımın uşağına yaklaştı:

— Bunlar da kim? diye sordu.

Öbürü kulağına eğildi:

— *** Mebusu Necip Bey, haremi, hemşiresi ve annesi!

Bunların gözlerinde insanlara ve eşyaya karşı tahkir edici bir bakış vardı. Kadınların en genci ayağını kunduralarının içinde bile yere basmaktan iğreniyor gibiydi. Her adımda bir kere durup etraflarına bakınıyorlar ve dudaklarını büküyorlardı; içlerinden biri, taşlığı geçerek merdivenlerden çıkarken:

— Aman burası ne bakımsız, ne pis! dedi.

Hasan Ağa az kaldı, bir şey söyleyecek, kaba bir hareket-te bulunacaktı; kendini güç zaptetti. Yukardaki sofaya çıkılınca, Mebus Bey yanındaki kadınlara evin yapılışı hakkında bir uzun konferans vermeye başladı:

— Bu tereddiye uğramış bir nevi tarzı mimarîdir, diyordu. O kadar ki, menşelerini bile bulmak kabil olamıyor. Eski ecdadımız bütün taş binalarda otururlarmış; Tanzimat devrinden sonra bir ahşap ev, ahşap konak modası başlamış. Şu çerçevesi birer parmak ayrılmış koca koca pencerelere bakınız, bunlar neyi ifade ediyor; hangi ihtiyaç, hangi lüzum üzerine yapılmıştır?

Necip Bey böyle bir hayli söylendikten sonra kendisi önde, kadınlar arkada Naim Efendinin odasına yönelen koridora doğru yürüdüler. Kadınlardan biri dedi ki:

— Ne soğuk, ne kasvetli ev!

Naim Efendi, yatağı içinde evvelâ ayak seslerini, sonra bu sözü işitti; yüreği hopladı, kendi kendine:

— Yine kiracılar, yine kiracılar... Kim bilir... Ve sözünü tamamlayamadı; şimdi günde birkaç defa tutan o müziç hıçkırık birdenbire boğazından yakalamıştı. Dışarıda bu hıçkırığı duyanlardan birisi:

— A, aman, nedir o! Bu ses de nereden geliyor? dedi.

Bir diğeri ilâve etti:

— Tıpkı birisini boğazlıyorlarmış gibi...

Kadınlardan en genci ürkerek geri geri çekildi:

— Anne, anne, o kapıya yaklaşma. Mutlaka ölen oradadır.

Naim Efendi bu sözlerin hepsini işitiyordu. Cenan Kalfayı çağırıp kapıyı içinden kilitletmek istedi, fakat sesi çıkmıyordu, birkaç defa elini birbirine vurdu, geçme kapı ile ayrılmış bir odada daima emrine amade duran ihtiyar kalfa, ya bulunduğu yerde uyumuş kalmış, ya başka bir yere çıkıp gitmişti. Naim Efendi, bin zahmetle yerinden kalktı, yatağının kenarlarına, karyolasının demirlerine tutunarak kapıya doğru yürümeye çalıştı; fakat tam bu sırada kapı açıldı, birçok başlar bir anda içeriye uzandı. Naim Efendi beyaz pike takkesi, beyaz entarisiyle boylu boyuna ayakta duruyordu. Kadınlar hep bir ağızdan bir çığlık kopardılar; kapıyı açmalarıyle kapamaları bir oldu; şimdi koridordan şu sesler duyuluyordu:

— Üstüme iyilik sağlık, bir mevta, kefeni içinde dimdik ayakta duruyor.

— Ayol, ne diyorsun, mevta değil, tıpkı mezardan çıkmış bir kadit...

— Evet, sanki bir kadite beyaz bir entari giydirmişler.

— Lâkin, ben gördüm, kımıldıyordu; kımıldıyordu, vallahi kımıldıyordu.

Naim Efendi, can evinden vurulmuş bir halde, yatağına atıldı. Evet, o, bu terbiyesiz ve izansız kadınların, bu çığlıklarla birbirlerine anlattıkları gibiydi. Hâlâ kımıldanışı, hâlâ ses çıkarışı, bakışı, gülüşü, ağlayışı, nihayet hâlâ düşünüşü, hissedişi tabiatın en şayanı hayret, hatta en korkunç hadiselerinden biri değil miydi? Kendi kendine:

— Cebin herif, cebin herif! Artık ölsene! dedi ve hıçkırıkları birbiri ardı sıra boğazını tıkadı.

Naim Efendinin son senelerdeki bu fecaatini herkesten ziyade gören, hisseden Hakkı Celis'ti. Hayatta şöyle dursun, bütün okuduğu romanlarda bile bu kadar trajik bir ihtiyar simasına tesadüf etmemişti; bu adam, ona, gittikçe bir şeye alâmet veya bir şeyin timsali gibi görünmektedir. Eski müverrih-

ler milletlerin hayatında zuhur edecek büyük hadiselerin gökte ve yerde birtakım alâmetlerle belirdiğini söylerler. Eğer bu doğru ise, Naim Efendi de yeni başlayan devrin eşiğindeki korkunç hayaletlerden biridir. Hiç şüphesiz, arkamızda bıraktığımız mazinin son feryadı ve önümüzde hissettiğimiz uçurumun ilk ürpertisi Naim Efendidir. Bundan başka, Hakkı Celis'e göre Seniha'nın büyükbabası aynı zamanda, hem bir ceza, hem de bir cezalıydı. Bir cezaydı, arkasında bıraktığı âleme karşı; bir cezalıydı, kendisini karşılayan bedbaht ve avare zürriyet önünde... Bugün Naim Efendinin damarlarında işleyen zehir, dün kendinin ve kendi gibilerin elleriyle kendi bahçelerine ekilmiş zakkumun tohumundan ve özündendi. Istanbul'da, parmakla sayılmaya başlayan o Osmanlı konaklarından birini, Naim Efendinin konağını, böyle hafif bir ökçe darbesiyle tâ temellerinden yıkıveren mahluk, hiç şüphesiz herkesten ziyade Naim Efendinin eseriydi.

O kadar necabet ve salâbetle başlayan o büyük Tanzimat cereyanı, döne dolaşa, nihayet Istanbul'un ortasına Seniha gibi bir kadınla, Faik Bey gibi bir erkek örneği bırakıp geçmişti. Türk dehasının yaptığı bu son medeniyet tecrübesi de gelmiş ve gelecek nesillere acı bir imtihan olmaktan başka bir şeye yaramamıştı.

Hakkı Celis kendi kendine diyordu ki: «Naim Efendinin hıçkırıklarıyle Seniha'nın kahkahalarındaki mana bir değil midir? Bu, her iki ses de biten bir şeyi ifade etmiyorlar mı?»

Bu genç, yığınlarla yaşamaya başladığı günden beri milletlerin hayatını, bahtını, kendi hayatından, kendi ruhundan ve kendi bahtından bin kat daha ziyade tetkike şayan bulmaktadır. Gittikçe görüyor ve anlıyor ki, ne «Benim sevincim», ne «Benim elemim» dediği şeyler ona kendi kalbinden gelen şeyler değildir; kendi kalbi bir boş kadehtir ki, binlerce eller, onu bin kere doldurup, bin kere boşaltıyor; bir koğuşta yüzlerce kişiyle yatıp kalkmak, bir karavanada yüzlerce kişiyle yiyip içmek ve bir tabur içinde saatlerce yürümek ona en hakikî şahsiyetini öğretti ve bir ferdin başlı başına bir keyfiyet olmayıp, bir kemiyet içinde bir âdet olduğunu hissetti. Onun gözünde

münferit hadiselerin artık hiç bir kıymeti yoktur. Bunun içindir ki, Seniha'yı son senelerde türeyen yeni bir kadın neslinin muayyen bir örneği ve Naim Efendiyi memleketin sallanan toprağı altından, ürkerek, bağırmak için çıkmış bir acıklı müstehase telakki ediyor. Ya kendisi neydi?

Kendisi bu bin çehreli, bin cepheli büyük ve esrarlı varlığın hangi tarafını ve nesini temsil ediyordu? Hakkı Celis, kendi kendine diyordu ki:

«Havada değişen bir şey var. Başlarımız üstünde nereden geldiği bilinmeyen yeni bir yel esiyor. Bu yel kızgın çöllerin içinden çıkmış gibi ateşîndir; alnımızı bir alev gibi yakıyor. Bu yel yüksek ve karlı tepelerden inmiş gibidir; bize her temas edişinde derimiz biraz daha sertleşiyor; kemiklerimiz biraz daha katılaşıyor; bu yel, bazen denizlerde esen hafif rüzgârları, sıcak yaz günlerinin sonundaki serin meltemleri andırıyor; bin türlü karmakarışık sıtmalarla yanan göğsümüz üstünde tatlı ve teselli verici bir öpücük halinde dolaşışları var. İşte, ben, bu yelin önüne katılanlardanım! Fakat, nereye gidiyorum, bilmiyorum. Bir garip heyecan içinde sarhoş gibi yürüyorum ve korkmuyorum. Çünkü koyu, uzun ve sayısız bir kafilenin içindeyim, yolumuzun sonunda belki bir uçurum, belki bir tepe vardır. Kime ne! Tepe de olsa, uçurum da olsa yürüyeceğim; zira benim için hiç bir şey geriye dönmekten daha fena değildir!»

Hakkı Celis, şimdi böyle düşünüyordu ve onun için şimdi, geride kalan âlem, Senihalardan, Faik Beylerden, Naim Efendilerden, Sekine Hanımlardan müteşekkil olan karışık, mayasız ve çürümüş âlemdi. Bununla beraber, biraz merhamete, biraz da nefrete benzeyen bir his onu hâlâ o âleme bağlı tutuyordu; Naim Efendiye gidişlerinde, Seniha'ya uğrayışlarında, işte, bu iki zıt histen bir şey vardı. Zira, Hakkı Celis son günlerde eskisi gibi sık sık Naim Efendiyi ziyarete gidiyor ve ara sıra Seniha'yı gördüğü oluyordu. Esasen Seniha'yı görmeye gitmek biraz da bu ziyaretleri tamamlayıcı bir şeydi. Naim Efendi, genç adamla Seniha'ya dair konuşmaktan başka bir şey yapmıyordu.

Son zamanlarda torununa karşı duyduğu muhabbet onu âdeta bir sıtma nöbeti gibi sarmıştı... Hakkı Celis kapının eşiğinde görünür görünmez, yüzüne acayip bir neşenin aydınlığı vururdu. Bakışlarına yeni bir can gelir:

— E, ne haber; söyle bakalım, bugün ne haber? diye sorardı.

Hakkı Celis bu istenilen haberin harp cephelerine dair olmadığını pekâlâ bilirdi. Ne Almanya'nın Şark ve Garp taarruzları, ne bizim müdafaa hatlarımız, hatta ne de son günlerde müthiş bir safhaya girdiği söylenilen Çanakkale Harbi, Naim Efendinin vazifesinde değildi. Bunun içindir ki, ihtiyar adam:

— E, ne haber, söyle bakalım, bugün ne haber? diye sorduğu vakit, Hakkı Celis, derhal Seniha'ya dair son işittiği ve son gördüğü şeyleri zihninin içinde toplamaya çalışırdı. Bittabiî, büyük dayısına fazla elem vermesi hatıra gelen tafsilât mümkün mertebe sükûtla geçerdi; meselâ derdi ki:

— Dün, akşam üstü Doğruyol'da ona rastladım. Mükellef bir araba içindeydi, yanında... Yanında tanımadığım bir hanım, pek tuhaf giyinmiş bir hanım vardı. Beni görür görmez arabasını durdurdu: Ben görmemezliğe gelip geçmek istedim, arkamdan seslendi, gittim; konuştuk. Dargın dargın: «Bize niye gelmiyorsun? Bu hafta hiç görünmedin? Niye...» dedi. Şimdi perşembeleri onun günüymüş. Birçok Alman ve Avusturyalılar geliyormuş. Saatlerce musiki yapıyorlarmış. Başka günlerde de misafir eksik olmuyormuş. Bazı, gece yarılarına kadar süren eğlenceli saatler geçiriyorlarmış: «Mutlaka gel!» dedi, sonra sizi sordu.

— Nasıl sordu? Bakayım, ne dedi?

— Büyükbabamı görüyor musun? dedi. Sıhhati nasıldır? Yine sık sık hıçkırıyor mu?

— Bari, iyidir, hiç bir şeyi yok; hıçkırıkları durdu, diyeydin.

— Öyle söylemedim. Fakat dedim ki: «Teyzem konağa sık sık geliyor, ondan haber almıyor musunuz?» Dudaklarını büktü: «Sağ olsun, annem o kadar mübalâğa eder ki, hiç bir sözüne lâzım geldiği kadar inanmam». Sonra bana elini verdi;

eli beyaz güderi eldivenler içindeydi, koyu neftî bir çarşafı vardı. Arabanın içi çok iyi kokuyordu.

Başka bir gün de böyle söylerdi:

— Cemil işini uydurmuş, Viyana'ya gidiyor. Vakıa Viyana'da açlık müthiş bir dereceye varmış. Fakat Cemil bir kolayını bulur oradan İsviçre'ye geçerim diyor.

Naim Efendi:

— Canım, bu ne biçim askerlik! derdi. Ne vakit talim etti, ne vakit öğrendi? Ne vakit zabit oldu; ne vakit (***) Paşanın yaveri... Şimdi de Avrupa'ya seyahate çıkıyor. Mutlaka bir misyonla... Mutlaka, öyle değil mi?

— Yok efendim, zannetmem. Öyle bir şey olsa söylerdi. Anlaşılan, apartmana devam eden Avusturyalı zabitlerden biri ile işi uydurmuş, o alıp götürüyor. Esasen Seniha ablam da Viyana tarikiyle bir İsviçre seyahatine hazırlanıyormuş.

— Ne diyorsun? Ne diyorsun? Yarabbi, sen ıslah et! Bu kız ne durmak, ne dinlenmek biliyor.

Hakkı Celis esefle başını sallıyor:

— Son zamanlarda öyle bir zayıfladı ki... diyordu. Hiç bir zaman bu kadar zayıflamamıştı. Onu Avrupa'dan geldiği vakit görenler şimdi tanıyamazlar. Mamafih; bana bu haliyle daha güzel, daha zarif görünüyor. Kendisi de pek memnun. «Büyük bir tehlike atlattım, az daha şişmanlayacaktım», diyor. Geçen gün onu yakası ve kolları açık bir ropla gördüm. Boynu ne kadar narin, göğsünün çizgileri ne kadar seyyaldi. Kolları etten ve kemikten değil; bunlar oluklardan akan sular gibiydi. Yeni dikkat ediyorum. Seniha ablamın ne uzun parmakları var!

Naim Efendi konuşmasının bu şairane tasvir cihetlerini pek iyi anlamıyordu. Mütemadiyen diyordu ki:

— Acaba neden zayıflıyor? Bir tarafından rahatsız mı? Bir kederi mi var? Hakkı, bir gün yalnız kaldığınız zaman bana şunu kendisinden anlayıver.

Fakat, Hakkı Celis onunla yalnız kalmak imkânını bulamıyordu. Bir gün, genç adam, Naim Efendiye Seniha'nın salonunu şöyle anlattı:

— İç içe üç oda ağzına kadar doluyor. Birçok Şarkvari köşeler yapmışlar, bunlar üstünde bağdaş kurup oturmuş Alman zabitleri, ellerinde bir tambur veya bir gitara ile yan yatmış Viyanalı kadınlar; duvardan indirilmiş bir uzun çubuğu tüttürmeye uğraşan Beyoğlulu gençler var. Herkes kendi havasında gülüp eğleniyor. Seniha, ayakta olsun, oturmuş bulunsun, daima hiç çözülmeyen bir çemberle çevriliyor. Dört muhtelif lisanla konuşan, dört muhtelif cinsten, dört muhtelif yaşta, en az yedi sekiz erkekten müteşekkil bu çember, Seniha ayağa kalktığı vakit onunla beraber kalkıyor, Seniha yürümeye başlar başlamaz onunla beraber yürüyor ve bir tarafa çekilip oturunca o da beraber çekilip oturuyor.

Hakkı Celis'in yarım yamalak tasvir ettiği bu âlem, Naim Efendiye, bazı seyahatnamelerde okuduğu «garaibi ahval»i hatırlatıyordu, gözünün önüne Çin'e dair bazı resimler geliyordu. Hele Seniha'yı Zenciler diyarında, kiminin elinde tavus tüylerinden yapılmış yelpazeler; kiminin elinde at kuyruğundan uzun sineklikler, birtakım köleler ve cariyeler ortasından yavaş yavaş ilerleyen barbar bir melikeden hiç ayıramıyordu; diyordu ki:

— Seniha, etrafını bu kadar sıkıya alan bu adamlardan hiç sıkılmıyor mu? Eskiden sabırsız bir çocuktu. Şimdi anlaşılan sinirlerine daha ziyade sahiptir.

— Sıkılmak mı? Bilâkis yalnız bununla eğleniyor. Bu adamlardan her biri ona kendi dilinde bir şey söylüyor ve o derhal gülerek cevap veriyor. İçlerinde öyleleri var ki, bir çocuğa masal anlatan eski dadılar gibi sihirli bir belâgate maliktir; birbiri ardınca birçok hikâyeler anlatıyor. Bu hikâyelerin bazıları hayret ve bazısı hüzün verici; bazıları insanı kahkahadan kıvrandıracak derecede güldürücüdür. Seniha'nın peykleri arasında bir tanesi de var ki, emsali bulunmaz derecede mukallittir; muhtelif lisanda, muhtelif milletlere dair bir uzun taklit repertuvarı taşıyor. Numaralarını kâh ayağa kalkarak, kâh oturduğu yerden yapıyor. Bir diğeri, gülünç ve manidar menkıbeler anlatıyor, öbürü mütemadiyen cinaslı sözler söylüyordu. Ben, hiç birinin ne dediğini işitmiyordum; fakat, uzak-

tan, Seniha'nın halinden konuşmaların nev'ini tayin edebiliyordum.

Naim Efendi, hakikatin bu derece acayip ve harikulâde olacağına ihtimal veremiyordu; için için diyordu ki: «Şair çocuk, mübalâğa ediyor!»

Halbuki, zavallı Hakkı Celis, görüp işittiği şeylerin yarısını bile anlatmıyordu. Meselâ bütün bu halkın içinde Asyaî bir hükümdar gibi salınıp dolaşan, oturup kurulan ve her tavrı ile: «Bu salon, bu süsleri, bu şa'şaası, ve etrafında kölelerle dolaşan bu kadın bütün bu cazibesi, bütün bu zarafetiyle benimdir, benim malımdır!» diyen o adamdan, o şüpheli aile dostundan hiç bahsetmiyordu.

Naim Efendi, ara sıra: «Böyle zamanda, bu kıtlıkta, bu pahalılıkta, bu kadar halkı izaz ve ikram için ne yapıyorlar? Ne kadar masraflara giriyorlar? Bu masrafları etmeye nasıl imkân ve ihtimal bulabiliyorlar?» dediği vakit, Hakkı Celis, kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilerek ve güya yapılan pislikte kendisinin de bir payı varmış gibi utancından yerin dibine geçerek:

— Servet Bey, diyordu; birtakım işler yapıyormuş. O meşhur (...) Mebusunun şerikiymiş. Bu adam milyonlar kazanmış, bittabiî Servet Bey de epeyce istifade etmiş olacak... Öyle diyorlar...

Naim Efendi, tiksinerek yüzünü buruşturuyor:

— Aman Yarabbi, şu Servet Bey ne derekelere düşmüş! Ne derekelere! diyordu.

Ve bu ihtiyar ile bu genç adam böyle konuşurlarken yavaş yavaş akşam oluyor, oda gölgelerle doluyordu. Hakkı Celis hiç bir yerde, akşamın bu kadar kasvetle, bu kadar fena bir şeyi haber verir gibi geldiğini hatırlamıyor, bilmiyor, denizin dibine batan bir adam gibi tıkandığını hissediyordu.

Geç vakit, ruhu bir ağır kederle yüklü, eve dönüyordu. Karanlık ve tenhalık içinde, Istanbul'un sokaklarında yürümekle Istanbul denilen şeyi daha iyi anlıyordu. Bu, ne bir ülke, ne bir şehir, ne de bazılarının dediği gibi, büyük bir köydü; Istanbul'un güzelliğini, çirkinliğini, ihtişamını ve sefaletini ya-

pan şeyler neydi? Ne tepeleri üstündeki camileri, ne sokaklarının bakımsızlığı ve pisliği; ne Şark'ın en büyük saltanatına payitaht oluşu, ne Fikret'in dediği gibi alay alay «Efvahı kadide» ile meskûn bulunuşudur.

Harbin başından beri bir haile perdesiyle örtülen Istanbul'un tâ derinliklerinden çıkan bu boğuk boğuk sesler, bu çılgınca vaveylâlar, bu at ve araba gürültüleri yalnız bir büyük şehrin sefahat veya sefaletine ait bir şey söylemiyordu; Hakkı Celis'in gözleri bu perdenin arkasında açlıktan, yoksulluktan daha büyük bir haile görüyor; Hakkı Celis'in kulakları bu istimdat ve istihkâr seslerinin maverasında daha suzişli bir feryadın aksisedasını duyuyordu.

Istanbul, hudutları malum olmayan bir âlemdi; genç adam, gecelerin ıssız karanlıklarında, tek başına yürürken Istanbul'un böyle bir âlem olduğunu her adımda daha ziyade hissediyordu. Bazen bir türbe önünde, bazen bir cami kapısında durup, içi korkuyla dolu etrafını saran bu sükûtu dinliyordu. Biraz ötedeki kanlı gürültünün bu sükûta hiç tesiri yoktu, bu sükût ikliminin kapısında o kanlı gürültü, hiç şüphesiz her şeyden mukaddes olan bu sükûtu muhafaza etmek içindi, zira bu sükût, dünyanın en ulu evliyalarıyle en kahhar cihangirlerinin uyudukları son uykunun yegâne bekçisiydi.

Ve bu ikinci defa idi ki, şanlı ve mübarek uyurların uykusu tehlikeye giriyordu. Hakkı Celis, bundan iki üç yıl evvel yine bu sokaklardan, bu türbeler, bu camiler arasından geçiyor, yine Cihangir'deki konaktan dönüyordu; sağında, solunda karanlıkta yalnız başlarının beyaz sargıları görünen yaralıların birer tabuttan daha matemli arabaları hareket ediyordu. Hakkı Celis, o zaman ne başını çevirip bu yaralılara bakıyor, ne kulak verip o derinden gelen sesleri dinliyordu. Bütün varlığını manasız ve adi bir sevdanın alevi sarmıştı. Genç adam, kendi kendine: «Ne kadar değişmişim?» dedi. Gerçi, bugünkü Hakkı Celis, dünkü Hakkı Celis'e tamamıyle yabancıydı. O zamandan beri yeni bir sevdanın alevi içinde, dünkü küçük adam, balmumundan bir bebek gibi eriyivermişti. Bu sevda neydi? Kim içindi? Bu sevda, millî ideal diye birkaç seneden beri ağız-

dan ağza dolaşan ve kısmen sahte olan müphem ve sarî duygu muydu? Hakkı Celis, o kadar süslü ve muattar Seniha'nın yerine şimdi, millet denilen şeyi, o koyu, karışık varlığı mı seviyordu? Genç adam, millet denilince Naim Efendiler gibi müstehaselerle Senihalar ve Faik Beyler tarzında sefil iştahlı yaşarları hatırlatıyordu. Millet, ona bazen kilometrelerce toprak üzerine yığılmış bir kocaman ceset halinde göründü. Bu cesedin üzerine dünyanın dört köşesinden çıkmış bir sürü haşarat hücum ediyor ve kendi kıyafetinde alay alay insan bu haşaratları dağıtmaya koşuyordu. Her ceset gibi, bunun da bitmesi lâzım gelirdi. Hakkı Celis, bu müthiş fikir ve bu korkunç şüphe ile bir hafta sonra Çanakkale'ye sevk edileceğini düşündü. Evet, bu genç adam, istemeyerek, bilmeyerek, Naim Efendi hıçkırıklarında devam etsin ve Seniha Almanyalı, Avusturyalı zabitlerle rahat rahat çay ziyafetleri verebilsin diye, bir hafta sonra Çanakkale'ye, hayatına doymadan ölmeye gidecekti!

Hakkı Celis, biraz evvelki o şanlı rüyadan hakikat denilen bu mezbeleye düşer düşmez bir müddet muvazenesini kaybeder gibi oluyor ve sendeliyordu. Fakat bu anî buhran çok sürmüyor, genç adam, türbelerden, sebillerden, camilerden sızan hava içinde derhal kendini topluyordu: Hayır! Hayır! Millet denilen şey Naim Efendi gibi müstehaselerle, Senihalar ve Faik Beyler gibi sefil iştahlı insanlardan mürekkep bir varlık değildi. Bunlar milletin çürüyen ve dökülen tarafıydı. Ve havaya kalkan sekiz yüz bin kılıç, işte, bu kangren olmuş uzvu kesip atmak içindi...

KÜLTÜR BAKANLIĞI /673
Klasik Türk Eserleri /9

Karagöz

Muhittin SEVİLEN

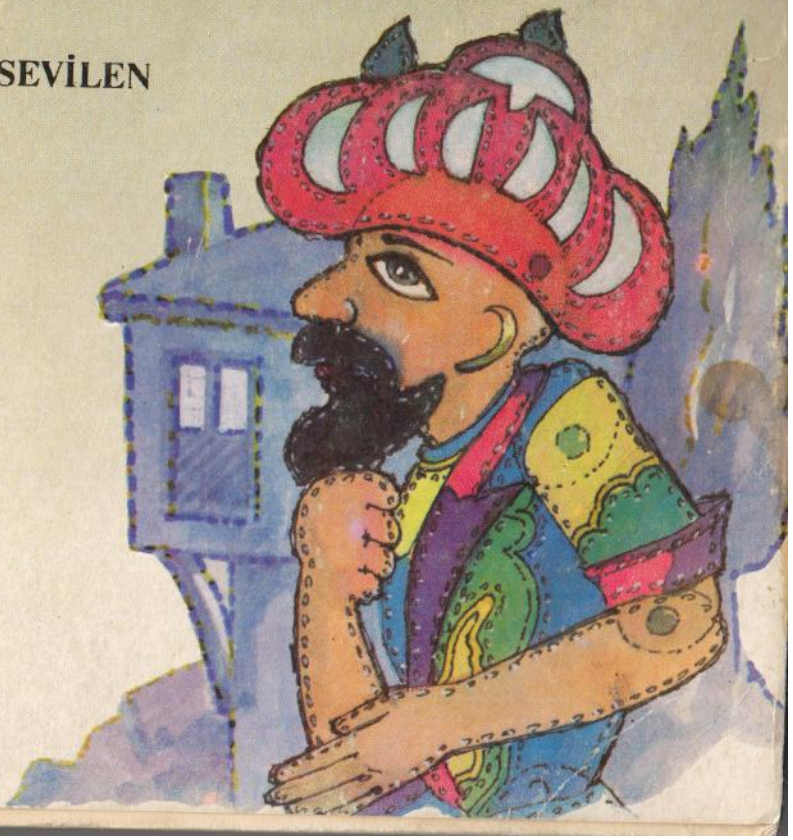

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/673
Klasik Türk Eserleri ***Dizisi*** */9*

KARAGÖZ

Muhittin SEVİLEN

Kapak Düzeni / **Saim ONAN**

ISBN 975 - 17 0585 - 1
© Kültür Bakanlığı, 1990
Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 1.6.1990 tarih ve YAP-KUR 928.1032 sayılı makam onayı ile üçüncü defa olarak 5.000 adet bastırılmıştır.
Mas Matbaacılık - ANKARA

KÜTAHYA ÇEŞMESİ

Önce Karagöz'le Hacivad'ın konuşmaları. (Muhavere)

— Evet Efendim Muhaveresi —

Bu oyuna ait figürler ve işaretleri.

İŞARETLER :

K. — Karagöz.
H. — Hacivad.
T. — Tiryaki.
Ç. — Çelebi.
L. — Lâz.
H. — Himmet Dayı.
M. — Matiz (Tuzsuz Deli Bekir).
Z. — Zenne (Karagözün karısı).
Zenne — Hacivad'ın kızı.
Çeşme, küp, harar.
A — Arap.

Hacivad semâî okuyarak gelir.

(Semâî makamı Segâh)

Gördün de beni bend ettin.
Ne suçum gördün terkettin vay,
Ağyâr ile ülfet ettin.

(Nakarat)

Ne suçum gördün terkettin vay

(2. hane)

Şaka deyû takılırsın,
Beni bilmez mi sanırsın
Bir gün olur utanırsın.

(Nakarat)

Ne suçum gördün terkettin vay.

H. — Of, hay Hak.

Şem-i bahtım hâsıl ettikçe siyâyı perdede,
Bak ne sûretler zuhûr eyler verâ-yı perdede.

Ehl-i hâle fehmiçün Şeyh Küşteri vaz'eylemiş,
Rü'yet-i tasviri şem'-i şeb (-safâ-yı) perdede.

Olmasaydı piş-i çeşm-i halka bir perde cihan,
Kimse görmezdi bu nakşı mâsivâ-yı perdede.

Nakşeden kimdir tefekkür eyle yel nakkaşını,
Seyredüp zill-i hayâli rû-nümây-ı perdede.

Fenn-i lû'biyyat misâli, Hüsni bu çerh-ı felek,
Yaktı söndürdü nice şem'i verâ-yi perdede.

H. — *(Devamla)* Huzûr-ı erbâb-ı safâda nazargâh-ı ehl-i dehâda yani şu bezm-i şevk-efzâda bir yâr-ı vefâ-şiârım olsa, geliverse karşıma, o söylese ben dinlesem, haddim olmayarak bendeniz söylesem o dinlese.

K. — *(Penceresinden)* Şu Hacivad da benim oğlanın burnunu yese. *(Çekilir).*

H. — Ve bizi temâşa eden ahibbâ safâyâb olsalar, diyelim iş ne imiş işimizi Mevlâm rast getire.

Yar bana bir eğlence medet.. Aman bana bir eğlence medet..

K. — *(Penceresinden)* Hacivad defol şurdan aşağıya gelirsem görürsün.

H. — Ah bana bir eğlence medet...

K. — *(Atlar boğuşmaya başlarlar).*

H. — Karagöz etme çenem kırıldı.

K. — Kırılsın kerata.

H. — Yapma birader boğacaksın beni.

K. — Geber kerata. *(Hacivad kaçar, Karagöz sırt üstü yatar kalır.)* Aman.. Öldüm bayıldım of aman.. keratayı kaçırdım ama ben de poturlara kaçırdım. *(Ayağa kalkar.)* Seni gidi sivri sakallı keçi suratlı herif seni. Gelmiş kapımın önünde Medine dilencisi gibi bağırır durur. Hele bir daha gel de bak seni kuyruğundan tutup da.. Kaf dağının ardına kadar atmazsam bana da Karagöz demesinler. Amma da attık ha..

H. — Vay Karagözüm benim iki gözüm merhaba.

K. — Hoş geldin suda pişmiş balkabâ. *(Tokat).*

H. — Aman Karagözüm beni gelir gelmez darbetmenizin esbâb-ı mucibesi?

K. — Bizim bekçinin ne poturu var ne de cübbesi *(Tokat).*

H. — Yazıklar olsun sana Karagöz. Adam olmamışsın, hâşâ huzurdan şu dünyaya eşek gelmişsin eşek gidiyorsun.

K. — Ona Yarabbi şükür.

H. — Ne gibi?

K. — Ya sen katır gelmişsin de hergele gidiyorsun ya. *(Tokat)*

H. — Ama Karagözüm ben senin gibi değilim, ben her nereye gitsem bana itibar ederler, ayağa kalkarlar.

K. — Bana da kalkarlar.

H. — Senin nene ayağa kalkarlar? Câhil eçheli birisisin.

K. — Halt etmişsin, ben reçeli de yerim güllâcı da.

H. — Öyle değil, yani ağzından çıkanı kulağın duymaz. Çünkü câhilsin, okuyup yazmamışsın, mürekkep yalamamışsın.

K. — Onu yaladım.

H. — Nerde yaladın?

K. — Geçen gün çeşme başına gittim orada bizim sakanın merkebi duruyordu imrendim suratını yaladım.

H. — Tu.. Allah iyiliğini versin.

K. — Tükürme suratıma be.

H. — Bak Karagözüm sen benim kırk yıllık arkadaşımsın. Sana birkaç kelime öğreteyim her nereye gidersen sana itibar etsinler.

K. — Öğret bakalım.

H. — Dinle bir kibar yere gittiğinde sana bir şey sorarlarsa sen ne diyeceksin biliyor musun?

K. — Yo...

H. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. *(Arada sırada)* Ne buyurursunuz a benim efendim.

K — Sonra ne olacak?

H. — İşte sen adam olacaksın herkesin yanında itibarlı olacaksın.

K. — Olur ne diyecektim?

H. — Evet efendim.

K. — Evdedir efendim.

H. — Değil canım.

K. — Öyleyse dükkândadır efendim.

H. — Canım Karagözüm ben nasıl söylersem sen de öyle söyle.

K. — Olur yaparım. Nasıldı o?

H. — Evet efendim.

K. — Evet efendim.

H. — Aferin Karagözüm. Öyledir efendim.

K. — Hayır ikindidir efendim.

H. — İkindiyi bırak, öyledir efendim.

K. — İkindiyi bırak akşamı yakala. Öyledir efendim.

H. — Münasiptir efendim.

K. — Minas'ın değil, Agop'undur efendim.

H. — A Karagözüm Agop'u filân karıştırma, münasiptir eefndim.

K. — Agop'u karıştırmam Mığırdıç'ı karıştırırım.

H. — Canım münasiptir efendim.

K. — Münasiptir efendim.

H. — *(Arada sırada)* Ne buyurursunuz a benim efendim.

K. — Arada sırada burnumu yersiniz a benim efendim.

H. — Ne dedin?

K. — Arada sırada dedim.

H. — Şimdi seninle bir kibar konağına gitmişiz konağın sâhibi çok kibar bir adam, lâkırdı sırasında sana der ki efendim ne buyurulur? O zaman sen ne diyeceksin?

K. — Haberim yok derim.

H. — Olmaz.

K. — Ya?.

H. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. *(Arada sırada)* Ne buyurursunuz a benim efendim, diyeceksin.

K. — Boyuna böyle mi diyeceğim?

H. — Zâhir.

K. — Yaparım öyleyse.

H. — Efendim zâtıâlinizi çok iyi görüyorum.

K. — Evet efendim, öyledir efendim. Sonra neydi?

H. — Müna...

K. — *(Keser)* Münasipti efendim. Sonraa?

H. — Arada.

K. — *(Keser)* Arada sırada ne halt edersin a benim efendim.

H. — Öyle halt karıştırma. Ne buyurursunuz a benim efendim.

K. — Ne buyurursunuz, a benim efendim ha?

H. — Aferin Karagözüm.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. Arada sırada ne buyurursunuz a benim efendim?

H. — Çok güzel.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim. Arada sırada ne buyurursunuz a benim efendim?

H. — Her zaman değil, arada sırada söyleyeceksin.

K. — Evet efendim..

H. — Yani sana.

K. — *(Keser)* Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — Ama bundan istihzâ çıkar.

K. — Evet efendim.

H. — Biraz dinlerler.

K. — Evet eefndim.

H. — Ama biraz da beni dinle.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — Ama beni dinlemiyorsun.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — Beni kızdırıyorsun.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — Beni adam yerine koymuyorsun.

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — *(Kızgın)* Ben hayvan mıyım?

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — Vay ben hayvanım ha?

K. — Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim.

H. — Sen de eşek misin?

K. — Evet... *(Tokat atar, Hacivad kaçar.)* Yürrü!. Seni gidi idâre fitili, mum bacaklı kerata az kaldı beni de eşek yapacaktı. Sen gidersen beni de bu-

raya mıhlamazlar ya ben de çekilir giderim. Iydgâhda dolaba, dilber seyrin. Bakalım âyîne-i devran ne sûret gösterir sallan bullan kocaoğlan sallan *(Gider)*

— Muhavere Bitti —

(Sazlar bir şarkı çalar, şarkı bitince)

H. — *(İçerden)* Peki kızım ben şimdi o Karagöz olacak terbiyesizle *(hem gelir, hem söylenir)* bir daha konuşmayacağımı söylerim.

Hacivad'ın Kızı — *(İçerden)* Hem söyle babacığım bir daha da evimize gelmesin, komşulardan utanıyoruz.

H. — Sen merak etme kızım. *(Karagözü çağırarak.)* Bana bak Karagöz!.

K. — *(Gelerek)* Ne var Hacı cav cav?

H. — Bak Karagöz, bundan sonra ben seninle konuşmayacağım.

K. — Niçin?

H. — Çünkü senin ev tarafın bozukmuş.

K. — Ne yapalım fakirlik. Çatının bir tarafı çökmekte, kiremitler de akıyor, bende de metelik yok.

H. — Öyle değil. Senin eve mahremâne girip çıkıyorlarmış.

K. — Muharrem ağa benim eski dostumdur, güzel de turşu yapar.

H. — Turşucu Muharrem değil, inadına lâfı ters anlama. Sizin eve nısfılleylde, siz hâbda iken aralık bulunan bâbınızdan (gece yarısı sen uykuda iken aralık bulunan kapınızdan) usulca dahil olan varmış.

2. baskı

Ortaoyunu

II. Cilt

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Cevdet Kudret

CEVDET KUDRET

ORTAOYUNU

II. CİLT

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 2596
Sanat - 141

Ortaoyunu - II. Cilt / Cevdet Kudret

Kitap editörü: Nuri Akbayar
Düzelti: İncilay Yılmazyurt

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Gülçin Erol

Baskı: printcenter
Sultan Selim Mahallesi Libadiye Sokağı No: 3
4. Levent 34416 İSTANBUL
Tel: +90 (212) 371 0 300
Sertifika No: 13779

Bu kitap **Print on Demand** yöntemiyle sipariş üzerine basılmıştır.

1. baskı : İstanbul, Aralık 2007
2. baskı: İstanbul, Eylül 2019
ISBN 978-975-08-1318-4
Takım ISBN 978-975-08-1316-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2019
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/YapiKrediKulturSanatYayincilik
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

MAHALLE BASKINI

(Karşılıklı iki yenidünya: Biri Kavuklu'ya, biri II. Zenne'ye ait.)

GİRİŞ

(Zurna, Bülbül havası çalar. Pişekâr, pastav elinde, çıkar, meydanı dolaşır. Zurna keser. Etrafa iki el ile selâm verir.)

KAVUKLU: *(Huzzâra.*[1]*)* Beyler, efendiler! Oyunumuz "Mahalle Baskını veya Şalgam Hoca". Çalsın çalgıcı ağalar, usûl ü âheng[2] ile, velî-nimetler[3] temâşâ buyursunlar... *(Zurnanın önüne gelir durur.)*

MUHÂVERE

ARZBÂR

(Zurna, Rumeli gelin havası çalar. Kavuklu, zembili omuzunda bir Kambur'la meydana gelir, bir defa dolaşır ve vekar ü azametle Kambur'a döner.)

KAVUKLU: Ver şu zembili! Bir şey beceremedin.

KAMBUR: Herifin gözü bende idi.

KAVUKLU: Kantarı alırken bir lâhana olsun zembile...

PİŞEKÂR: Efendim, pazara mı, pazara mı?

KAVUKLU: *(Ürkerek.)* Acaba pazarcıların bağırması zembilde mi kaldı? *(Zembile bakar.)*

PİŞEKÂR: Maşallah! Maşallah! Kibarlık böyledir.

KAVUKLU: *(Görerek, Kambur'a.)* Tanıyor musun?

KAMBUR: Ben de şimdi görüyorum. Sakın dilenci olmasın.

KAVUKLU: Biz daha siftah etmedik. Ne verelim?

PİŞEKÂR: Efendim, zenâbîlin[4] derûnunda[5] ne metâlar[6] var?

KAVUKLU: Sözleriniz Türkçe mi?

PİŞEKÂR: Sırf Türkçedir, Beyim.

KAVUKLU: Neye ben anlayamıyorum?

1 **Huzzâr:** hazır bulunan kişiler.
2 **Usûl ü âheng:** usul ve ahenk.
3 **Velî-nimet:** nimet veren, besleyen, yedirip içiren.
4 **Zenâbîl:** zembiller.
5 **Derûn:** iç.
6 **Metâ:** mal.

TEKERLEME

Geçende beş altı bey oturmuşlar, ertesi cuma günü gezme yeri kararlaştırıyorlar. Biri "— Fenerbahçe'ye gidelim." dedi; diğeri Adalar'ı münasip gördü, içlerinden zengin bir yağlıkçı "— Boğaziçi'ne gitsek daha iyi olur." diyor; derken biri "— Boğaziçi'ne gideriz ama hiç vapurdan dışarı çıkmayalım." dedi; kâtiplerden biri de "— Gidip gelme alırız, dilenci vapuruyle gider geliriz." diye karar verdiler... Ben bunu işittim a, vapur saat üçte hareket ediyormuş, sabahleyin onlardan evvel doğru Köprü.[15] Geçebilirsen geç.

PİŞEKÂR: Çok kalabalık mı? Yoksa Köprü mü açık?

KAVUKLU: Bende Köprü parası metelik bile yok.

PİŞEKÂR: Nasıl geçtin?

KAVUKLU: Kulede işaret vardı tesadüf eseri. Tulumbacılara katıldım.

PİŞEKÂR: Aferin, Hamdi'ciğim! Bazı yerde açıkgözlülük edersin.

KAVUKLU: İskeleye geldim, dilenci vapurunu sordum; "— Üçüncü vapur." dediler. Geçtim oturdum, ama kimseler yok.

PİŞEKÂR: Daha erken olacak.

KAVUKLU: Öyle imiş. Azar azar dilenciler gelmeğe başladı. Fakat hiç bana benzer dilenci yok.

PİŞEKÂR: Hep gelenler dilenci mi?

KAVUKLU: Dilenci ama, saat kordonlu.

PİŞEKÂR: Tuuu, Allah müstahakını versin! "Dilenci vapuru" deyince, sen de dilenenlere mahsus mu sandın?.. Her iskeleye uğrayan vapura "dilenci" derler, yani zikzak.

15 **Köprü:** İstanbul'da Karaköy köprüsü.

KAVUKLU: Zikzak mikzak, bir köşeye oturdum. Vapur hareket etti. Birçok iskeleye uğradı. Eli kutulu birisi geliyor, her defasında "— Nereye çıkacaksın?" diye soruyor. Bacanın yanına çıktım, halatların üstüne çıktım, olmadı. Gene geldi, "— Nereye çıkacaksın?" demesin mi? "— Bacanın üstüne mi çıkacağız?" dedim. Herif güldü, gitti.

[... ... ...][16]

PİŞEKÂR: Onlar kapının topu. Hem de billûr.

KAVUKLU: Orada ne çocuk vardı, ne de top oynayan. Beni götüren uşak o toplardan birini çevirdi. Görme, İsmail, ne süslü oda. Bey bir sedire oturmuş, önüne bir ihram[17] örtmüş, eline bir çıngırak almış, sallayıp duruyor. Bey ya kızamıktan yeni kalkmış veya yeni sünnet olmuş olacak.

PİŞEKÂR: Beyin sünnetle ne münasebeti var?

KAVUKLU: Eline oyuncak vermişler ya.

PİŞEKÂR: O çıngırakla etbâsını[18] çağırır.

KAVUKLU: Bizde, Eyüp'te kurban payına çağırmazlar; kim erken içeri girebilirse o payını alır... Selâm verdim, Bey yer gösterdi. On bir buçuk mangalı gibi erkân minderine[19] çöktüm... Dur, dur, İsmail, Bey bana kibarca bir şey sordu.

16 İki sahife eksik. Söz konusu sahifeleri içine alan yaprağın koparılmış olduğu anlaşılıyor. Başka oyunlarda da kullanılan Dilenci Vapuru tekerlemesinin (bkz. Cevdet Kudret, **Ortaoyunu**, ç. I, "Büyücü; C. II, "Kanlı Nigâr") bu sahifelere raslayan kısmında, Kavuklu'nun Boğaziçi iskelelerinden birine zar-zor çıktığı, bir yalı, ya da konağa girişi anlatılmış olmak gerekir.

17 **İhram:** yere, ya da sedire serilen yün yaygı.

18 **Etbâsını** (doğrusu: **Etbâını**): uşaklarını, hizmetçilerini.

19 **Erkân minderi:** eskiden, ev, konak ve saraylarda bir kişinin oturabileceği, yuvarlak, küçük yer minderi. (Aslı: **Ergen minderi:** gençlerin oturmasına özgü küçük, yuvarlak minder.)

PİŞEKÂR: Ne sordu bakayım?

KAVUKLU: Mevlûdumu[20] sordu. "— Bu sene okutmadık." dedim, güldü.

PİŞEKÂR: Çok hatâ etmişsin, Hamdi.

KAVUKLU: Aman! Pencere perdelerine bayıldım. Tükrük kâğıtlarını[21] biribirine yapıştırmışlar, bir kız çocuğu toplu iğne ile çiçek işlemiş, perde diye pencereye asmışlar.

PİŞEKÂR: Ona "tül perde" derler.

KAVUKLU: Her ne hâl ise!.. Bey uzun bir sigara verdi, yaktım, gözlerimden yaş geldi. Meğer ters yakmışım. Bey: "— Ne ağlıyorsun?" dedi. "— Geçende büyük peder vefat etti de, o aklıma geldi." dedim. Biraz oturduk. Beni getiren uşak geldi, "— Hazır, Beyim!" dedi, gitti. Bey hemen yerinden kalktı, sedirin altından iki çiçekli pabuç çıkarıp ayaklarına giydi.

PİŞEKÂR: Pantufla.

KAVUKLU: Pantufla mantufla, ben eşek miyim? gelirken yemenileri kimse çalmasın diye koynuma koymuştum, ben de ayaklarıma çektim.

PİŞEKÂR: Çok ayıp etmişsin.

KAVUKLU: Beyin hoşuna gitmiş, katılıyor gülmeden. Bey önden, ben arkadan, gene o sofada bir kapı açtılar, içeri girdik. Tam dediğim çıktı.

PİŞEKÂR: Ne oldu?

KAVUKLU: Ne olacak! Mahmutpaşa'da, iki kişi sedye ile tabakalar, sürahiler, bardaklar, fincanlar satarlar: "— Ne alırsan beşer kuruşa, beşer kuruşa! Gümrüğün malları, beşer kuşura, beşer kuruşa!..." Beyin de sanatı o imiş.

PİŞEKÂR: Nereden anladın?

KAVUKLU: Nereden anlayacağım! Uzun bir masa üzerinde sürahiler, tabaklar, bardaklar, kâseler, her şey var. Bu biraz zengincesi.

PİŞEKÂR: Ayol, orası alafranga sofra.

KAVUKLU: Öyle imiş, ama benim aklım ermedi. Altı arşın uzun bir sofra. Bey o başa oturdu, ben bu başa. Meselâ çorba geldi. Hortum mu atacağız, marpuçla mı içeceğiz, yoksa her defasında uzun bir kepçe ile mi yiyeceğiz?

PİŞEKÂR: A kuzum! Alafrangada herkese ayrıca tevzî ederler.[22]

KAVUKLU: Öyle oldu ya. Beyaz takkeli birisi, çanak, kâse, tas bulamamış, bahçedeki saksıya çorbayı doldurmuş, getirdi.

PİŞEKÂR: O, saksı değil, ayaklı kâse.

KAVUKLU: Kâse yürümüyordu, herif yürüyordu be sen de! Beye iki kepçe, bana üç kepçe verdi, kâseyi de sofranın ortasına koydu. Dört kaşıkla benimki bitti. Sağa baktım, sola baktım, beni gözetleyen yok; hemen sandalyeye bastım, masanın üstüne bastım, çorba kâsesini kulaklarından yakaladım, lak lak lak içmeğe başladım.

PİŞEKÂR: Ah, ne yaptın? Kendini rezil etmişsin.

KAVUKLU: Ne rezili be! Beyin hoşuna gitti, kahkahayla gülüyor... Arkasından uzun bir tabak.

PİŞEKÂR: Kayık, kayık.

KAVUKLU: Yok, mavna. Dayak yer misin sen? Şu kibar kısmı hiç ağzının tadını bilmiyor.

PİŞEKÂR: Gene ne oldu?

KAVUKLU: Ne olacak! Çorbadan sonra pestil tatlısı yenir mi?

20 **Mevlûd (Mevlid anlamında):** 1. doğulan yer; 2. doğulan zaman; 3. Süleyman Çelebi'nin ünlü eseri.

21 **Tükrük kâğıdı:** (belki) sigara kâğıdı. (Eskiden sigaralar elle sarılır, sigara kâğıtları tükrükle yapıştırılırdı.)

22 **Tevzi etmek:** dağıtmak.

PİŞEKÂR: Ne pestil tatlısı?

KAVUKLU: Beye verdi, bana da iki tane verdi. Parmağımla salçasına baktım, tuzlu.

PİŞEKÂR: Biftek.

KAVUKLU: Onun et olduğunu anladım. Yan gözle Beye baktım. Önünde kahve kutusu gibi bir şey var. Az sürüp yiyor. Ben de yapayım, dedim. Sen misin yapan? O kutuyu açtım, tahin zannettim. Bir iki kaşık yedim. Bir dudak yerde, bir dudak gökte. Gözlerimden yaş boşandı. Ne acı şeymiş o!

PİŞEKÂR: Ona "hardal" derler.

KAVUKLU: Eti elimle koparayım dedim, kuru pastırma gibi kopmuyor. Gene yan gözle Beye baktım: Elindeki çatalı ete batırıyor, yuvarlak başlı bıçakla ufak ufak kesip ağzına atıyor.

PİŞEKÂR: Sen de öyle yapaydın.

KAVUKLU: Senin dediğin gibi, ben de Beyi taklit edeyim dedim, keşki etmez olaydım, İsmail, rezil oldum gitti.

PİŞEKÂR: Eti kesemedin mi?

KAVUKLU: Kestim, kestim ama, o hınzır cilâlı tabak... Ben keserken, çatalın altından et kaydı ve biraz da kaydırak oynar gibi doğru Beyin suratına gidip yapışmasın mı?

PİŞEKÂR: Vah vah vah! Sonra ne oldu?

KAVUKLU: Ne olacak? Kadınların ağda sökmesi gibi, eti suratından bir çekti. Ne görsem beğenirsin?

PİŞEKÂR: Ne gördün?

KAVUKLU: Beyin suratının bir tarafı beyaz, bir tarafı siyah. Âdeta şîrpençe[23] çıkarmış gibi.

PİŞEKÂR: Bey hiddetlendi mi?

23 **Şirpençe:** çoklukla ensede, ya da sırtta çıkan öldürücü kan çıbanı.

KAVUKLU: Hiddetlenmez olur mu? Hemen: "— Pilâv, pilâv!" diye emretti. Pilâvı getirdiler, iki kepçe Beye, üç kepçe de bana verdiler. Yemeğe başladık. Ben de utançtan hiçbir tarafa bakamıyorum. Beylen beraber sofrayı terk etmek lâzım gelecek diye acele acele pilâvı bitirmeğe çalışıyordum. Üç kaşık dolu pilâvı üst üste ağzıma attım. Yan gözle "Beye bir bakayım" dedim. Bakmaz olaydım. Ağzım dolu pilâvla güleceğim geldi. "Pufff!" der demez, ağzımda ne kadar pirinç tanesi varsa, İzmir saçması gibi, Beyin suratına yapışmasın mı? Çiçek çıkarmışa döndü.

PİŞEKÂR: Aman! Sonra iş ne vaziyet aldı?

KAVUKLU: Ne vaziyet alacak. "— Atın şunu!" dediğini işittim. Hemen dört kişi beni karga-tulumba gibi kaldırdılar, dönemeçli merdivenden aşağıya koyverdiler... Gözümü açtım. Yaz diye sedirde yatmışım. Uyku arası döneyim derken yere yuvarlanmışım. Bizim karı da yatağından fırlamış, "— Ne oluyorsun?" diyor. Ne olacak! Rüya bu! Belli olmaz. İnsan ne acayip şeyler görür.

PİŞEKÂR: Ay! Bu söylediğin rüya mı idi?

KAVUKLU: Ben sana: "— Hayırdır inşallah!" demedim miydi?

PİŞEKÂR: Ben de, başından geçmiş bir vaka diye dinliyorum.

KAVUKLU: Aklıma gelmedi. Bileydim, rüya olduğunu evvelden söylerdim.

FASIL

PİŞEKÂR: Eee. Hamdi'ciğim, buralardan geçmenin elbet bir sebebi vardır.

KAVUKLU: Olmaz olur mu? Senin bu mahallede muhtar olduğunu haber aldım;

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 5

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

ŞİNASİ

ŞAİR EVLENMESİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

TÜRK EDEBİYATI

ŞİNASİ
ŞAİR EVLENMESİ

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
TERCÜMAN-I AHVAL TEFRİKASI
1860

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HACER ER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: TEMMUZ 2018, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-482-9

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. DEVEKALDIRIMI CAD. GELİNCİK SOK. NO: 6 KAT: 3
BAĞCILAR İSTANBUL
Tel: (0212) 445 32 38 Faks: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: REFİK DURBAŞ

(1944, Erzurum) Liseyi İzmir'de okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki öğrenimini yarıda bıraktı. Yirmi yıl *Cumhuriyet* gazetesinde çalıştı. Yazın hayatına hikâye yazarak başladı, daha sonra şiire yöneldi ve ilk şiirini 1962'de *Ege Ekspres* gazetesinde yayımladı. 1962-1964 yılları arasında İzmir'de arkadaşlarıyla *Evrim* dergisini çıkardı. 1967'de *Alan 67*'nin sahipliğini ve yazışleri müdürlüğünü üstlendi. 1972-1974 yılları arasında *Yeni a* dergisinin yazışleri müdürlüğünü yaptı. 1989'da Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından "Kapıkule'nin Vatansızları" röportajıyla yılın gazetecisi seçildi. İlk şiir kitabı *Kuş Tufanı* 1971'de yayımlandı. *Çırak Aranıyor* kitabıyla 1979'da Yeditepe Şiir Armağanı'nı, *Nereye Uçar Gökyüzü* ile 1983 Behçet Necatigil Şiir Ödülü'nü, *Menzil* ile 1993'te Halil Kocagöz Şiir Ödülü'nü, 2014'te PEN Şiir Ödülü'nü, 2015'te *Bağışla Ziyanımı* ile Yunus Nadi Şiir Ödülü'nü aldı. 2011'de TÜYAP 16. İzmir Kitap Fuarı Onur Konuğu seçildi. Halen *BirGün* gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 5

Oyun

şair evlenmesi

ŞİNASİ

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Refik Durbaş

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Birinci Sahne

MÜŞTAK BEY, HİKMET EFENDİ

MÜŞTAK BEY

Hele bu akşam güveyi giriyorum ya... Bereket versin, bugün nikâhım kıyıldı, yoksa aşk ile telaşımdan az kalsın nikâhsız güveyi girecektim!

HİKMET EFENDİ

Hiç öyle şey olur mu?

MÜŞTAK BEY

Niye olmasın? Buna âşık evlenmesi derler.

HİKMET EFENDİ

Acayip!

MÜŞTAK BEY

Öyle ya! Aşk ve sevgisiz evlenen geçinebilirse aşk olsun! Ya ben Kumru Hanım'ı niye alıyorum? Sonuçta sevgilim olduğu için. Ne dersin, onu delice sevdiğime akıllılık etmiş miyim?

HİKMET EFENDİ

Herhalde öyledir...

MÜŞTAK BEY

O tazelikte yüzü gibi huyu da güzel. Ben her halinden hoşnutumdur. Ah! Ama zavallı Kumrucuğumun o karga suratlı büyük kız kardeşi olmasa!

HİKMET EFENDİ

Gerçek, onun adı ne idi?

MÜŞTAK BEY

Sakine Hanım değil mi ya? Miskinin adını bile sevmiyorum.

HİKMET EFENDİ

Niçin?..

MÜŞTAK BEY

Bize engel olduğu şöyle dursun, çehre züğürdü olarak kırk beş yaşına kadar evde kaldığından akıldan yana da iflas etmiş. Özetle bir büyük kamburundan başka göze görünür bir şeyi yok. Ah! Böyle bir baldızım olduğuna âlemden utanıyorum.

HİKMET EFENDİ

Ne çare? Gülü seven dikenine katlanır...

MÜŞTAK BEY

Gel şunu sana vereyim be! Ama nikâhla ha! Geçinemeyecek ne varmış; ya o akıllanır, ya sen çıldırırsın.

HİKMET EFENDİ

Sakın Kumru Hanım yerine onu sana verip de hile yapmasınlar! Âlem bu ya! Çünkü büyük dururken küçüğü kocaya vermek âdet değildir.

MÜŞTAK BEY

Yok, bak ben öyle latife sevmem. Latife latif gerek.

HİKMET EFENDİ

E sen bana onu latifeyle peşkeş çekiyorsun ya?

MÜŞTAK BEY

Ben onu sana şakayla mı vermek istiyorum? Gerçekten a canım?

HİKMET EFENDİ

Özrün kabahatinden büyük...

MÜŞTAK BEY

Hiç özür dilemiyorum.

HİKMET EFENDİ

Yaaa!

MÜŞTAK BEY

Aman sus! İşte kılavuzum Ziba Dudu geliyor. Galiba benim Kumrucuğumu getiriyorlar. Haydi, sen selamlıkta[1] otur. Birazdan yine görüşürüz.

---

1 Selamlık: Saray, köşk ve konaklarda erkeklere ayrılan bölüm.

İkinci Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU

ZİBA DUDU

Müjde evladım müjde! Gelin hanım geliyor. Yoldadır.

MÜŞTAK BEY

Ah, benim anacığım! Sen olmasan ben hasretime kavuşur muydum? Bunun için sana nasıl iyilik yapacağımı bilmiyorum.

ZİBA DUDU

Ay oğul! Böyle hayırlı işlerde bulunmadıktan sonra yalancı dünyada niye duruyorum? Hele bu mürüvvetini gördüm ya! Bundan sonra yaşamak neme lazım. İstemem, istemem! Fakat gözlerim kapanmadan bir de evlatlarını ak sakallı göreydim...

MÜŞTAK BEY

Artık beni muradıma erdirdin ya, yaşa ömrün oldukça... (*Sevincinden sıçrayarak oynamaya başlar.*)

ZİBA DUDU

A kuzum biraz ağırbaşlı olsana. Artık başından nikâh geçti, az buçuk utan, utan!

MÜŞTAK BEY

Vay! Adam evlenirken utanmalı mıdır ya? Benim bildiğim bunun tersinedir. Her neyse! Sen hadi git, hanımı dışarıda bekleyedur. Ben de burada biraz kendi kendime utanma talimi yapayım.

Üçüncü Sahne

MÜŞTAK BEY

MÜŞTAK BEY

(*Kendi kendine*) Şimdi benim Kumrucuğum kafese girecek ha! Ah, bir kez kanadının altına girebilseydim! Fakat insan kısmının yediği bir yem var ya, adına para derler. Eğer ondan isteyecek olursa mesela... E n'olmuş? Ben de elimden geleni esirgemem ya. Verebileceğim şey çok mu? Hepsi bir teselli. Bir de yüz görümlüğünü nasıl etmeli? Adam sen de, o da kolay. Şöyle birkaç beyit veriveririm olur biter:

Şarkı

Bir kumrusun sen tab'a[1] muvafık[2]
Yapsam yuvanı sinemde layık
Can ü gönülden ben oldum âşık
Yapsam yuvanı sinemde layık

Benim gibi fakir bir şairin vereceği yüz görümlüğü bu kadar olur.

---

1 Tab': (Ar.) Huy, mizaç, karakter, yaratılış.

2 Muvafık: (Ar.) Uygun, münasip, layık.

Dördüncü Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU, HABBE KADIN, SAKİNE HANIM

ZİBA DUDU

Evladım gelin hanımı getirdik. Gel koluna gir de köşeye oturt!

MÜŞTAK BEY

(*Sevincinden türlü türlü tuhaflıklar yapar. Sakine Hanım'ı Habbe Kadın koltuklamış olduğu halde karşılar*) Vaaay!..

ZİBA DUDU

(*Habbe Kadın'a*) A dostlar! Damat bey gelin hanımı görür görmez sevincinden bayıldı.

MÜŞTAK BEY

Hayır, sevincimden bayılmıyorum. Kederimden yüreğime iniyor. Ah!

HABBE KADIN

(*Ziba Dudu'ya*) Aaaa! Zavallı gelin hanımı bir titreme aldı. Amanın, al basmasın[1].

(*Sakine Hanım sandalyeye oturur.*)

MÜŞTAK BEY

Nedir bu?

ZİBA DUDU

İşte ömrün oldukça sana can yoldaşı olacak sevgili karın Sakine Hanım.

---

1 Al basmak: Albastı hastalığına yakalanmak.

MÜŞTAK BEY

O bana can yoldaşı olacağına benim canım çıksa daha canıma minnettir.

ZİBA DUDU

(*Habbe Kadın'a*) Damat Bey sayıklamaya başladı. Galiba sevincinden aklını şaşırmış.

HABBE KADIN

(*Ziba Dudu'ya*) Zavallı hasretine kavuştuğu için sevinç delisi oldu.

MÜŞTAK BEY

(*Hüzünlü*) Ah! Ah! Ah!

ZİBA DUDU

Ağlama evladım, sen ağlayacağına düşmanların ağlasın.

MÜŞTAK BEY

Ah! Düşmanlarım benim bu halimi bilseler nasıl gülerler.

ZİBA DUDU

Haydi kuzum! Gelin hanımın duvağını aç da yüzünü gör. Biraz gönlün açılsın.

MÜŞTAK BEY

Neme lazım! Yüzünü göreyim de yüreğim bir kat daha mı kalksın?

ZİBA DUDU

Aç evladım, aç! Sevgilin olduğuna kuşkun kalmasın. (*Habbe Kadın'la birlikte Sakine Hanım'ın duvağını açması için Müştak Bey'i zorlarlar.*)

MÜŞTAK BEY

İstemem! (*Elini çekerken Sakine Hanım'ın duvağı ile iğreti saçı kazayla eline takılır kalır. Sakine Hanım'ın yüzü ve ak saçları ortaya çıkar.*) Bu ne?..

ZİBA DUDU

Vaaay! Zavallı kızcağızın sırma gibi nazik saçlarını yolup çıkardı.

MÜŞTAK BEY

Haklısın, ak saçları beyaz sırma gibi. Baksana, nasıl parıl parıl parlıyor.

ZİBA DUDU

Ay, bu söz geline değil, yenge kadınla banadır. Ben sana laf atmayı öğretirdim de... (*Habbe Kadın'a*) Haydi, yenge kadın! Gelin hanımı çabuk dışarı çıkar da nikâhını kıyan efendiyi çağırt. Yanımızdaki kahvededir. Orada bulunan mahalleliyi alsın da gelsin. Şuna ne olup bittiğini anlatsınlar.

Beşinci Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU

MÜŞTAK BEY
Vay! Mahalleli beni zorla mı güveyi koyacak?
ZİBA DUDU
Evet, ya güveyi koyarlar ya hapse...
MÜŞTAK BEY
Böyle bir karıyla bir evde yatmaktansa, gönül hoşluğuyla hapiste yatmak bence daha hayırlıdır.
ZİBA DUDU
Hele sen bir hapse gir de bak, çekeceğin eziyetler yüzünden ne dertlere uğrarsın.
MÜŞTAK BEY
Adam sen de! Sayende edindiğim alacaklılarımın dualarıyla pekâlâ sapasağlam yaşarım.
ZİBA DUDU
Ya kazara hasta olursan?
MÜŞTAK BEY
Alacaklılarım da bana doktor göndermeyip baktırmazlarsa örneğin?..
ZİBA DUDU
E ne yapabilirsin?..
MÜŞTAK BEY
Sonra kendilerine büyük zararım dokunur.
ZİBA DUDU
Ne zararın dokunacakmış bakayım?
MÜŞTAK BEY
Kör olayım, onlara inat ölürüm haa!

Altıncı Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU, HABBE KADIN, EBÜLLAKLAKA, BATAK ESE, MAHALLELİ

EBÜLLAKLAKA

(*Başında bir dildâde*[1]*, kılık değiştirmiş olarak ve vurgularıyla harfleri çatlata patlata*) Sanki beni bir telaşla böyle uykudan kaldırıp da getirtmenin ne anlamı var? Ortaoyununa çıkar gibi, bakın şu kıyafetime! Ayıp... Gürültünüz ne böyle? Ne oluyor?

ZİBA DUDU

(*Entarisinin kenarıyla başını örterek Ebüllaklaka'nın elini öper*) Amanın efendim, güveyi olacak şu herif isteye dileye aldığı hanımı şimdi istemiyor. Bütün saçını başını yoldu. O şöyle dursun, yenge kadınla bana etmediği edepsizlik kalmadı. Size anlatmaya utanıyorum.

EBÜLLAKLAKA

(*Müştak Bey'e*) Vay namussuz vay!

MÜŞTAK BEY

Efendim, izin veriniz bendeniz de bildiğim kadar gerçeği size anlatayım.

EBÜLLAKLAKA

Sen sus sefil! Ninen gibi biçare hatun yalan mı söyleyecek?..

ZİBA DUDU

Efendim bu kızı mutlaka almalıdır.

---

1 Eskiden âşıklık göstergesi olarak belli bir biçimde başa sarılan boyalı mendil.

EBÜLLAKLAKA

Almalı ya! Almazsa namusuna leke sürmüş olur. (*Mahalleliye*) Öyle değil mi komşular?..

MAHALLELİ

Hay hay!..

MÜŞTAK BEY

Alamam efendim! Bunda bir yanlışlık var. Çünkü bana nikâh ettiğiniz kız bu değildir. Bunun küçüğüdür. Ben onu isterim.

EBÜLLAKLAKA

Hayır, sana nikâh ettiğimiz büyük kızdır.

MÜŞTAK BEY

Değildir.

EBÜLLAKLAKA

Vay! Sen beni de mi yalancı çıkarıyorsun? Bu ne yüzsüzlüktür!

BATAK ESE

Afandi, biliyo musunuz ki ben bunun daha bilmen nelerini bilürün. Durun, size deyivereyin. Bekçi olduğumdan için geceleri mahallede dolanurken buna çat pat çak sokak ortasında ırast gelirün. Bir kere kendüceğine "Nirden geliyon?" diyin soracak oldum. Bana ne garşuluk verse iyi, "Taratordan[1] geliyorun" dimesin mi? Bu beni maskaralığa alma dime değül de ne dimektür? Bahın şu ahmaha!

MÜŞTAK BEY

Vay ferasetli adam vay!

BATAK ESE

Feres atlu[2] adam sensin! Ulan hayvan, bana kotu alaf söyleyüp durma! Şimdi sana fan fin demeyi gosterürün!

EBÜLLAKLAKA

Bu herif hem edepsiz hem deli.

---

1 Tiyatrodan.

2 Eşsesli "feraset" kelimesinin ilki Müştak Bey'in alay yollu kastettiği anlayışlı, çok çabuk kavrayan, sezgili anlamındadır. Diğeri ise "feres" (at) kökünden türeyen at yetiştirme, binicilik anlamındadır.

BATAK ESE

Benim aklıma gelirsa hem hapishaneye gomalı hem tımarhaneye.

EBÜLLAKLAKA

Bana danışırsanız, her şeyden önce bir edepsiz belgesini alalım da bu edepsizi bir daha mahallemizde oturtmayalım. Artık istemeyiz!

MAHALLELİ

İstemeyiz!..

Yedinci Sahne

MÜŞTAK BEY, ZİBA DUDU, HABBE KADIN,
EBÜLLAKLAKA, BATAK ESE, ATAK KÖSE,
HİKMET EFENDİ

ATAK KÖSE

(*Sırtında küfe, bir elinde kürek, ötekinde süpürgeyle*) İstemeyüz!

HİKMET EFENDİ

(*Atak Köse'nin ardından yetişerek*) Ne istemiyorsunuz?

ATAK KÖSE

Ben ne bileyin! Mahalleli "İstemeyüz" diyor, ben de öyle diyorun. Elbette mahallelinin öyle demelerinde hakkı vardır.

HİKMET EFENDİ

Ay! Mahallelinin neden hakkı var?..

ATAK KÖSE

Hakkı olduğunu pek iyi bilürün. Ama bak, doğrusu neden hakkı olduğunu bilemem.

HİKMET EFENDİ

Öyleyse bilmediğin şeye neden karışıyorsun?

ATAK KÖSE

Vay! Neye garışmıyan? Ben de bu mahallenin galbur üstüne gelenlerinden değül müyün?

HİKMET EFENDİ

Sen kim oluyorsun?

ATAK KÖSE

Daha hâlâ sen benim kim olduğumu bilmiyom musun?

HİKMET EFENDİ

Hayır!..

ATAK KÖSE

Öyleyse sen de bilmedüğünü niye soruyonsun? Hay cahil hay! Şimdi tutup da sana anlatacak mıyın ki, ben de öteki mahallede kiracıyın ve bu mahallede çöpçü başıyın diye?..

HİKMET EFENDİ

Hay şaşkın hay!..

ATAK KÖSE

Senin de aklın olaydı benim gibi şaşkın olurdun. İşte ne varmış? Haydi oradan süpürüver bakayın!

EBÜLLAKLAKA

(*Hikmet Efendi'ye Müştak Bey'i göstererek*) Vay sen şunun gibi bir suçluya sahip çıkıyorsun ha? Suça göz yummak suç işlemekle birdir. Sen de onun gibi cezaya layıksın.

HİKMET EFENDİ

Aman efendi, ben kendi suçumu anladım, ama onun suçu ne oluyor anlayamadım?

EBÜLLAKLAKA

Daha ne olsun? Kendisine nikâhladığım kızı istemiyor da onun küçüğünü istiyor. Bu ne demektir?

HİKMET EFENDİ

Efendim sinirlenmeyiniz. (*Gizlice bir para kesesi göstererek*) Küçük kızı senden isteriz.

ATAK KÖSE

Efendi nedir o? Rüşvet mi alıyosunuz?

EBÜLLAKLAKA

(*Atak Köse'ye*) Ben öyle şey mi kabul ederim? İstemem. (*Gizlice Hikmet Efendi'ye*) Yan cebime koy. (*Hikmet Efendi keseyi yan cebine koyar.*)

ATAK KÖSE

Gizlice "Yan cebime ko" mu diyomsunuz?..

EBÜLLAKLAKA

Hayır, "Yan tarafımda durma git" diyorum. Ta ki, benden kuşkulanmayasınız.

ATAK KÖSE

Galiba parayı almışa benziyosunuz.

EBÜLLAKLAKA

Haşa, Allah göstermesin! Eğer ben bu paraya elimi sürdümse ellerim kırılsın.

HİKMET EFENDİ

Aman efendim, gerçek her neyse hakkıyla ortaya çıkarın da ona göre şanınıza düşeni yapınız.

EBÜLLAKLAKA

Böyle kibarca derdinizi anlatışınızdan gönlümdeki öfke gitti de yerine merhamet geldi. (*Mahalleliye*) Yahu mahalleli! Ben bu işte başka türlü bir haklılık görmeye başladım. Çünkü sonradan aklıma bir şey geldi.

MAHALLELİ

Nedir o?

EBÜLLAKLAKA

Hani "Nikâhını kıydığım hanım büyük kızdır" diye deminden söylemiştim ya?

MAHALLELİ

Öyle ya!..

EBÜLLAKLAKA

Fakat "büyük kız" demekten kastım, yaşta büyük değildir, boyda büyük anlamınadır. Çünkü büyük kız kırk yaşını geçtiği için damat beyin dengi olamaz. İşte benim bildiğim bu kadardır. Her bir zamanda ve her bir mekânda böyle doğrucasına tanıklık ederim.

BATAK ESE

Siz böyle dedikten sonra biz de kabl[1] ile onaylarız.

MAHALLELİ

Hay hay!..

EBÜLLAKLAKA

(*Habbe Kadın'a*) Yenge kadın! Boyda büyük, yani yaşta küçük olan asıl gelin hanımı git getir. Kendi elimle damat beye teslim edeyim, bir daha yanlışlık olmasın. (*Hikmet*

---

1 Kalp.

Efendi'ye) Daha başka yanlışlık olmuş şeyler varsa söyleyin, onları da hesaplıca düzelteyim. Çünkü bu çeşit hayırlı hizmette bulunmayı kendime bir büyük iftihar bilirim.

BATAK ESE

(*Müştak Bey'e*) Beyefendi, deminden size dediğim sözlerin hepicüğü şaka içündü. Sizi kaygınız vaktinizde guldurup eğlendürmek istiyodum.

ATAK KÖSE

(*Hikmet Efendi'ye*) Efendim, tövbe olsun, bir daha mahallenin süprüntüsünden başka bir işine garuşursam adam değilün.

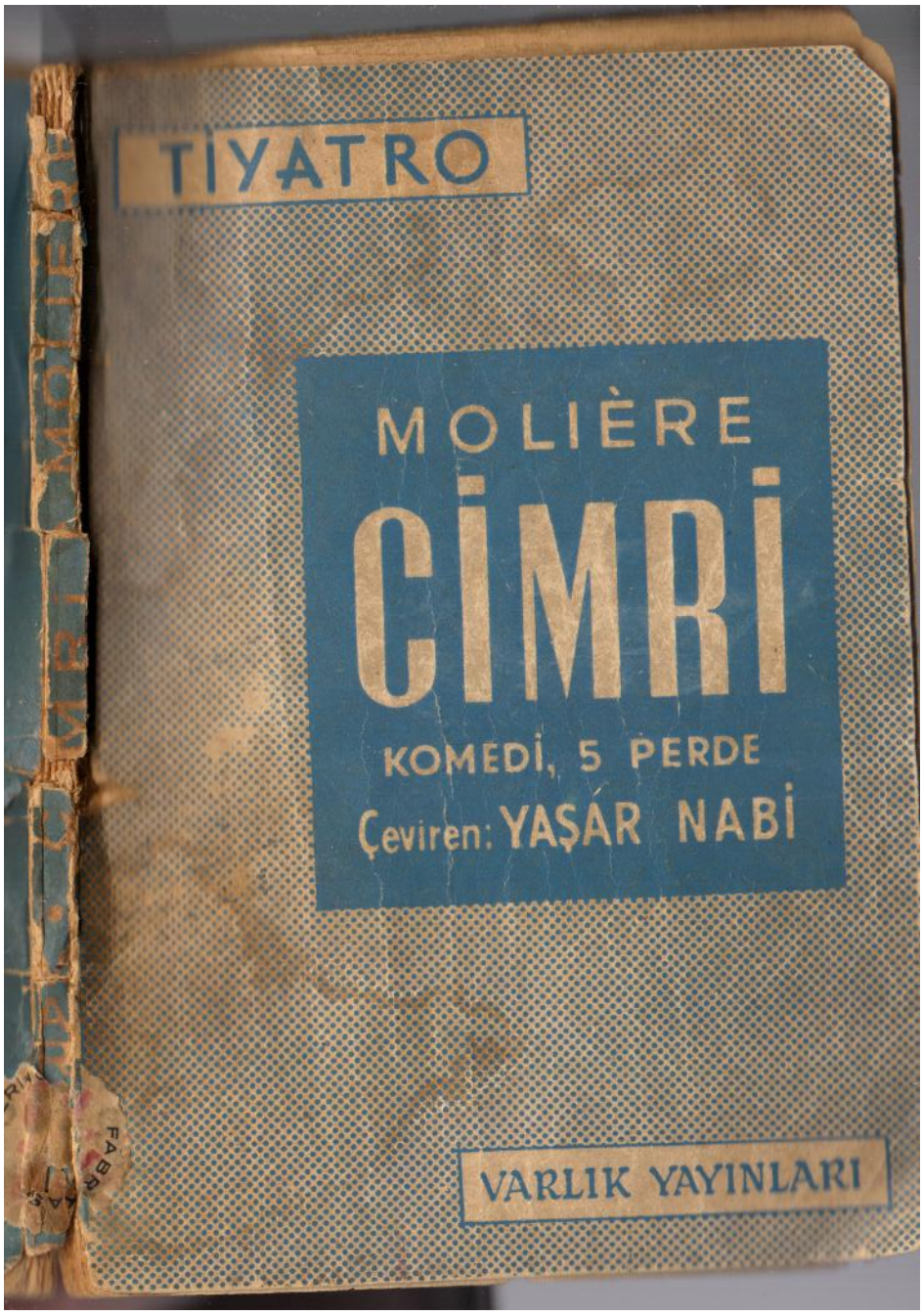
TİYATRO
MOLİÈRE
CİMRİ
KOMEDİ, 5 PERDE
Çeviren: YAŞAR NABİ
VARLIK YAYINLARI
MOLİÈRE
CİMRİ

BANK
64/67

MOLIÈRE

CİMRİ

Hazırlıyan ve çeviren:
YAŞAR NABİ NAYIR

VARLIK YAYINEVİ
Ankara caddesi, İstanbul

SÜMER BANK
64/67

CİMRİ VE MOLİÈRE

DEVRİ:

Molière, XVII. yüzyılda Fransada yaşadı. XVII. yüzyıl, her bakımdan Fransanın altın çağı olmuştur. Memleketin uzun zaman içinde yüzdüğü kargaşalık sona ermiş, ticaret ve endüstri o vakte kadar görülmemiş bir derecede genişlemiş, iç güvenlik yerleşmiş, içerde ve dışarda devletin itibarı yükselmiş, kıral XIV. Louis uzun süren saltanat devresinde, bir yandan derebeylik zamanlarından kalma kötü gelenekleri yıkıp kişizadelerin nüfuzlarını kırar, halka doğru bir gelişmenin temellerini atarken, bir yandan da edebiyata ve güzel sanatlara büyük önem vererek bunların yükselmesi için elinden geleni yapmıştır.

XVI. yüzyıla kadar Fransada ilim ve edebiyat dili Lâtince idi. Fransız dili o sırada yavaş yavaş ortaya çıkmaya, derlenip toplanmaya, değerlenmeye başladı. Taze, canlı, renkli olmakla beraber henüz yaradılış devresinde bulunduğu için inzıbatsız, düzensiz, karışık olan bu dil XVII. yüzyılda duruldu, imlâsı, grameri, sözdizimi düzene girdi, ileride artık pek az değişecek zengin ve olgun bir klâsik dil halinde kararını buldu.

Fransız klâsikleri arasında en yüksek şöhretler, en güzel eserlerini bu yüzyılda yazdılar. Pascal, Descartes, La Rochefoucauld, Boileau, La Fontaine, Bossuet, Malebranche, Fénelon, Mme de Sévigné, La Bruyère, Saint-Simon hep bu yüzyılda yaşamıştır. Gene bu yüzyılda Fransız tragedyasının unutulmaz iki büyük şairi yetişti: Molière'den on altı yaş büyük olan Corneille'le ondan on yedi yaş küçük olan Racine.

XVII. yüzyıl, Fransada bütün güzel sanatlar gibi tiyatronun da canlanmasına şahidoldu. O devre kadar tiyatro namına ortada görülen, *mystère* adı verilen dinî temsillerle İtalyan ve İspanyol tulûat kumpanyaları örneğinde, halkı kabaca güldürmekten başka bir maksadı olmıyan en bayağı salaş sahnelerinden ibaretti. Bu yüzyılda tragedya tiyatrosu doğdu ve Corneille gibi değerli bir şairin kaleminden çıkan güzel eserler, ciddî bir sanat anlayışiyle oynanmaya başladı. Kıralın Parise topladı-

yatından yakamızı kurtarırız.

ÉLISE — Doğru, rahmetli anamızı her gün bize daha ziyade arattıracak şeyler yapmaktan geri durmuyor, hem sonra...

CLÉANTE — Sesi geliyor. Bahsimizi tamamlamak için buradan biraz uzaklaşalım; sonra elbirliği edip onun o katı yüreğini yumuşatmaya çalışırız.

SAHNE III

HARPAGON, LA FLÈCHE

HARPAGON — Hemen defol buradan, lâf istemem. Haydi, çek arabanı, kaşarlanmış haydut seni, adı batasıca seni!

LA FLÈCHE — *(Kendi kendine)* Bu uğursuz ihtiyarın kötülükte bir eşini daha gördümse arabolayım, sözüm yabana. şeytanla pazarlığı var herifin.

HARPAGON — Ne mırıldanıp duruyorsun?

LA FLÈCHE — Ne diye kovuyorsunuz beni?

HARPAGON — Benden hesap sormak sana mı kaldı, haydut? Çabuk çık, yoksa gebertirim.

LA FLÈCHE — Ne yaptım size ben?

HARPAGON — Ne yaptınsa yaptın, çık diyorum sana.

LA FLÈCHE — Efendim, yani oğlunuz kendisini beklememi emretti.

HARPAGON — Git sokakta bekle; evimde kazık gibi dikilip olanı biteni gözetlediğin her şeyden kendine pay çıkardığın yeter. Kör olası gözleri bir hareketimi kaçırmıyan, aç kurt gibi varımı yoğumu sömüren, aşıracak şey var mı diye her yanı araştıran bir haini, bir hafiyeyi her dakika karşımda görmek canıma tak dedi artık.

LA FLÈCHE — Bir şeyimizi aşırmak kimin haddine düşmüş? Soyulur adam mısınız siz? Her şeyinizi kilit altında tutup gece gündüz nöbet beklemiyor musunuz?

HARPAGON — Keyfimin kâhyası yok ya, istediğimi kilitler, istediğim kadar nöbet beklerim. Gördün mü bak, sağım solum hafiye dolu, gözlerinden bir şey kaçmaz ki. *(Usulca, kendi kendine)* Allah vere de paramın kokusunu almış olmasa. *(Yüksek sesle)* Sen bu akılmla evimde saklı para bulunduğunu da elâleme yaymaya kalkma sakın?

LA FLÈCHE — Saklı paranız mı var?

HARPAGON — Yok, hayvan, onu demek istemedim. *(Kendi kendine)* Çıldıracağım. *(Yüksek sesle)* Fesatçılığından parası var diye bir lâf çıkarma sakın, diyorum.

LA FLÈCHE — Hıh! Paranız olmuş olmamış bize göre hava hoş, ne hayrını gördük ki!

HARPAGON — Ukalâlık ediyorsun. Ukalâlığı gösteririm ben sana *(Tokatlamak için elini kaldırır)*. Defol buradan, dedik ya!

LA FLÈCHE — Pekâlâ! Gidiyorum.

HARPAGON — Dur. Bir şeyimi aşırmış olmıyasın?

LA FLÈCHE — Nenizi aşıracağım?

HARPAGON — Gel buraya, bir bakayım. Göster ellerini.

LA FLÈCHE — İşte.

HARPAGON — Ötekileri.

LA FLÈCHE — Ötekileri mi?

HARPAGON — Evet.

LA FLÈCHE — İşte .(1)

HARPAGON — La Flèche'e, külotunu göstererek. — Bunun içine bir şey koymadın mı?

LA FLÈCHE — Kendiniz bakın.

HARPAGON — (Külotunun alt tarafını yoklar) Bu koca külotlar çalınan şeyleri saklamaya birebir; bunları bu işte kullananlardan birini ipte görmeyi pek isterdim.

LA FLÈCHE — *(Kendi kendine)* Ah! Böyle bir adam korktuğuna uğramaya ne de müstahaktır ya! Bir şeyini çalmak pek hoşuma giderdi.

HARPAGON — Ha?

LA FLÈCHE — Ne?

HARPAGON — Çalmak malmak, ne söyleniyorsun?

LA FLÈCHE — Bir şeyinizi çaldım mı diye her yanımı yokluyorsunuz, diyorum.

HARPAGON — Yoklarım elbet. *(La Flèche'in ceplerini araştırır.)*

---

(1) Fénelon der ki: "Cedo tertiam *demiş olan Plautus'a rağmen, Molière'e karşı şunu ileri süreceğim ki bir cimri aklını kaçırmış değilse kendisinden bir şeyler çaldığından şüphelendiği adamın üçüncü eline bakmaya kalkışmaz."

LA FLÈCHE — *(Kendi kendine)* Pintiliğin de, pintilerin de Allah cezasını versin.

HARPAGON — Ne? Ne dedin?

LA FLÈCHE — Ne mi dedim?

HARPAGON — Evet, pintilik, pintiler, ne dırlanıp duruyorsun?

LA FLÈCHE — Pintiliğin de, pintilerin de Allah cezasını versin, diyorum.

HARPAGON — Kimi kastediyorsun?

LA FLÈCHE — Pintileri.

HARPAGON — Kimmiş bu pintiler?

LA FLÈCHE — Mendebur, nekes insanlar.

HARPAGON — Anladık, kimi kastediyorsun bu sözlerle?

LA FLÈCHE — Size ne oluyor sanki?

HARPAGON — Ne oluyorsa oluyor, o benim bileceğim iş.

LA FLÈCHE — Yoksa sizi kastettiğimi mi sandınız?

HARPAGON — Ne sandıysam sandım, yalnız sen söyle bakayım, kime diyorsun o lâfları?

LA FLÈCHE — Kime mi?.. Külâhıma.

HARPAGON — Külâhını kafana ters giydirirsem görürsün gününü (1).

LA FLÈCHE — Pintilere lânet okumak da mı yasak?

HARPAGON — Yok, ama dırlanman, küstahlık etmen yasak. Kes sesini.

LA FLÈCHE — Kimsenin adını ağzıma almadım.

HARPAGON — Daha söylenirsen yersin sopayı.

LA FLÈCHE — Yarası olan gocunsun.

HARPAGON — Susacak mısın?

LA FLÈCHE — Ne yapalım, öyle icabediyor.

HARPAGON — Ha, ha!

LA FLÈCHE — *(Ceketinin ceplerinden birini göstererek)* İşte bir cep daha: keyfiniz oldu mu?

HARPAGON — Hadi, üstünü aramadan ver onu bana.

LA FLÈCHE — Neyi?

HARPAGON — Aldığın şeyi.

LA FLÈCHE — Bir şeyinizi almadım.

HARPAGON — İnanayım mı?

LA FLÈCHE — İnanın.

---

(1) Aslındaki kelime oyununu verebilmek için küçük bir değişiklik yapılmıştır.

HARPAGON — Uğurlar olsun. Cehennem ol!

LA FLÈCHE — Allah için, uğurlanmak dediğin de bu kadar olur.

HARPAGON — Bir şey aldınsa zehir zıkkım olsun. Geberesice uşak ciğerimi kuruttu, bu topal iti (1) gördükçe gönlüm bulanıyor.

SAHNE IV

ÉLISE, CLÈANTE, HARPAGON

HARPAGON — Doğrusu, evinde büyük bir para saklamak kolay iş değil; varını yoğunu emin bir yere koyup da yanında sadece masrafına yetecek kadar bir şey bulundurana ne mutlu. Koca evde kimsenin bulamıyacağı gizli bir köşe keşfetmek her babayiğidin harcı değil; kasa mı dedin, benden ırak olsun (2). Emniyetim yok öyle şeylere: hırsızlara yemlik vazifesi görürler, önüne gelen ilk önce ona saldırır. Ama dün bana geri verdikleri on bin eküyü bahçeme gömmekle iyi ettim mi bilmem. Evinde altın para on bin eküsü olmak adamı... *(Burada kardeşle kızkardeş usul usul konuşarak görünürler.)* Aman, ne yaptım? Kendi kendimi ele verdim: fena coşmuşum, galiba aklımdan geçenleri yüksek sesle söyledim (3). Ne var?

CLÉANTE — Hiç, baba.

HARPAGON — Çoktan beri mi oradasınız?

ÉLISE — Yok, daha şimdi geldik.

HARPAGON — İşittiniz mi benim...

ÉLISE — Neyi, baba?

HARPAGON — Şeyi...

ÉLISE — Neyi?

---

(1) Molière'in tiyatrosunda, La Fleche rolüne çıkan Louis Béjart topaldı.

(2) Molière, bu suretle "Neden parasını saklamak için kasa gibi emin bir vasıtayı kullanmıyor?" diye düşünebilecek seyircilerin itirazını önceden karşılamış oluyor.

(3) Şahıslardan birinin zihninden geçen ve başkasına söyliyemiyeceği sözleri kendi kendine söyletmek eski tiyatroda her zaman baş vurulan ve hoş görülen bir usuldü. Molière'in kişilerinin psikolojilerini anlatmak için oldukça ustalıkla kullandığı bu usul bugünün tiyatrosunda terkedilmiş gibidir.

CLÉANTE — Siz, baba.

HARPAGON — Ben mi?

CLÉANTE — Öyle ya.

HARPAGON — Ne münasebet? Asıl sen ondan vazgeçeceğine söz verdin.

CLÉANTE — Ben mi vazgeçiyormuşum?

HARPAGON — Ya.

CLÉANTE — Katiyen.

HARPAGON — Bu iddianı hâlâ bırakmadın mı?

CLÉANTE — Tam tersine, bu noktada her zamankinden çok ısrar ediyorum.

HARPAGON — Ne? Edepsiz, gene mi?

CLÉANTE — Hiçbir şey beni ondan vazgeçiremez.

HARPAGON — Dur, alçak, gösteririm ben sana.

CLÉANTE — Ne isterseniz yapın, korkum yok benim.

HARPAGON — Bir daha yüzümü görmiyeceksin, anladın mı?

CLÉANTE — İsabet.

HARPAGON — Artık seninle bir ilişiğim kalmadı.

CLÉANTE — Pekâlâ.

HARPAGON — Bundan böyle evlâdım değilsin.

CLÉANTE — Öyle olsun.

HARPAGON — Seni mirasımdan mahrum ediyorum.

CLÉANTE — Umurumda değil.

HARPAGON — Sana lânet okuyorum.

CLÉANTE — İster okuyun, ister yazın, vız gelir (1).

SAHNE VI

LA FLÈCHE, CLÉANTE

LA FLÈCHE — *(Elinde bir çekmeceyle bahçeden gelerek)*

---

(1) Kelime oyunu biraz değiştirilmiştir. Aslı ayniyle şöyledir: Harpagon — *Sana lânetimi veriyorum.* Cléante — *Hediyelerinize ihtiyacım yok.*

Bu sahne, hakkında J. J. Rousseau şöyle der: "Cimri olmak, tefecilik etmek büyük bir ahlâksızlıktır; ama bir oğlun babasını soyması, ona saygısızlık etmesi, bin türlü hakaretlerde bulunması ve babası, kızıp da ona lânet okuyunca, alaycı bir tavırla: hediyelerinize ihtiyacım yok, cevabını vermesi daha büyük ahlâksızlık değil midir?" (D'Alembert'e mektup)

Ah! beyim, tam sırasında karşıma çıktınız, çabuk peşimden gelin.

CLÉANTE — Ne var, ne oldu?

LA FLÈCHE — Peşimden gelin diyorum: işler yolunda.

CLÉANTE — Ne diyorsun?

LA FLÈCHE — İşte size lâzım olan.

CLÉANTE — Neymiş bana lâzım olan?

LA FLÈCHE — Bütün gün bunu gözledim.

CLÉANTE — Nedir o?

LA FLÈCHE — Babanızın definesi, ele geçirdim.

CLÉANTE — Nasıl ele geçirdin?

LA FLÈCHE — Sonra öğrenirsiniz. Kaçalım, bak bağırmaya başladı.

SAHNE VII

HARPAGON, daha bahçeden imdat çağırarak şapkasız gelir.

HARPAGON — Hırsız var! Hırsız var! Katil var! Yangın var! Allahım sen yetiş! Mahvoldum, boğazladılar beni, paramı çaldılar. Kim çaldı? Nereye kaçtı? Ne oldu? Nerede saklanıyor? Nasıl bulayım onu? Nereye koşayım, nereye koşmıyayım? Şurada olmasın? Burada olmasın? Hırsız kim? Dur. Haydut, ver paramı... *(Kendi kolunu tutmuştur)* (1). Ay! Benmişim! Zihnim altüst olmuş, nerdeyim, kimim, ne yapıyorum, farkında değilim. Ah! Paracıklarım! Paracıklarım! Benim canım, ciğerim! Seni elimden aldılar; seni kaybettim, mesnedim, teselim, saadetim elden gitti; artık işim bitti benim, bu dünyada fazlayım ben artık; sensiz nasıl yaşarım ben? Bitti, artık dayanamıyorum, ölüyorum, öldüm, gömdüler beni. Allah rızası için beni diriltecek kimse yok mu? Bana paramı versin, yahut

(1) Bu monoloğun yer yer tabiiliğe ne kadar aykırı düştüğüne dikkat edin. Molière burada gerçekliği hiçe sayarak bir ruh halini bütün keskinliğiyle göstermeye çalışmış, bu uğurda fars usullerinden bol bol faydalanmaktan çekinmemiştir. Monoloğun ana hatlarını Plautus'tan almış, fakat çok daha canlı bir şekle koymuştur. Larivey'nin Esprit *isimli komedyasında da buna benzer bir monolog vardır ki Molière ondan da bazı şeyler almıştır.*

kimin çaldığını bildirsin. Ha? Ne dedin? Kimseler yokmuş. Beni soyan her kim ise zamanını iyi hesaplamış; tam o oğlum olacak alçakla konuştuğum sırada işini görmüş. Gideyim, polis çağırayım, bütün ev halkını işkenceye koydurayım. Hepsini sorguya çektireyim: hizmetçileri, uşakları, oğlumu, kızımı, kendimi bile! Aman ne çok adam toplanmış buraya (1). Gözüm hangisine gitse içime bir şüphe düşüyor, hangisine baksam işte beni soyan diyorum. Ha! Ne konuşuyorlar onlar bakayım? Paramı çalandan mı bahsediyorlar? Nedir o yukardaki gürültü? Hırsız orada mı yoksa? Ne olursunuz beni soyanı gören, bilen varsa Allah rızası için söylesin, aranızda saklanmış olmasın sakın? Hepsi bana bakıp bakıp gülüyorlar. Göreceksiniz, bu hırsızlıkta hepsinin parmağı var. Çabuk, komiserler, zaptiyeler, çavuşlar, yargıçlar, bukağılar, zincirler darağaçları, cellâtlar çabuk yetişsinler. Herkesi astıracağım, gene paramı bulamazsam kendimi de asacağım.

---

(1) Seyircileri kasteder. XVIII. yüzyıl sonunun meşhur bir aktörü Grandmesnil, Harpagon rolünü oynarken bu sahnede bir pencereye koşup dışarıya seslenmek suretiyle, Molière'in hiç de gözetmediği realiteye uymak istemiştir.

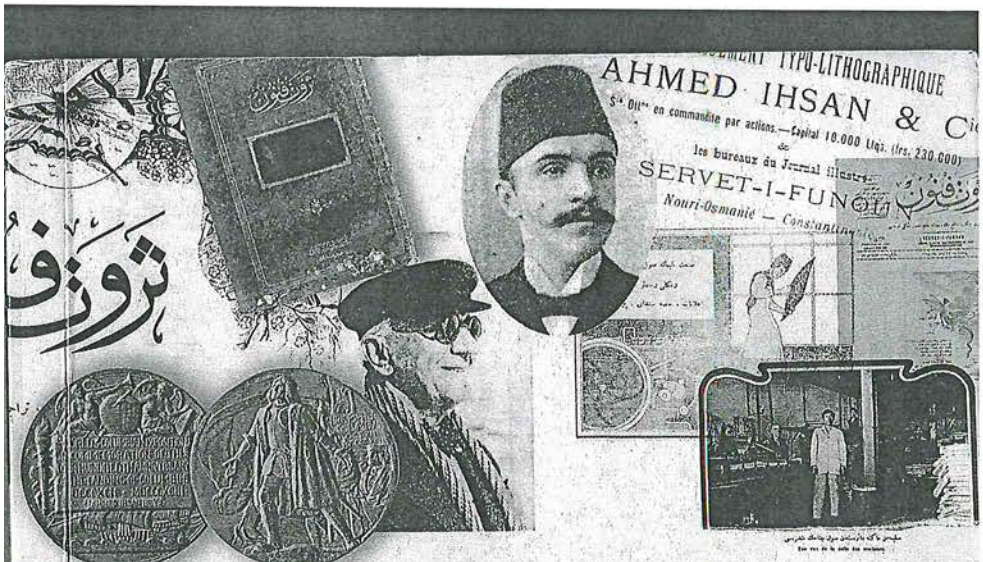

matbuat hatıralarım

(1888-1914)

Ahmet İhsan Tokgöz

Hazırlayan: Alpay Kabacalı

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

AHMET İHSAN TOKGÖZ
MATBUAT HATIRALARIM (1888-1914)

YAYINA HAZIRLAYAN
ALPAY KABACALI

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2012
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
PINAR GÜVEN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTMEN
ESEN GÜRAY

DİZİNİ HAZIRLAYAN
MEHMET CELEP

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI: I. CİLT: AHMET İHSAN MATBAASI, İSTANBUL, 1930
II. CİLT: AHMET İHSAN MATBAASI, İSTANBUL, 1931
İKİ CİLT BİRLİKTE VE SADELEŞTİRİLMİŞ 2. BASKI: İLETİŞİM YAYINCILIK, 1993

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
İKİ CİLT BİRLİKTE, GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ VE GENİŞLETİLMİŞ 3. BASKI: MAYIS 2012

ISBN 978-605-360-583-6

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL (0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Anı

matbuat hatıralarım
(1888-1914)

Ahmet İhsan Tokgöz

Yayına Hazırlayan
Alpay Kabacalı

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Şam'da Tahsil

Midhat Paşa'nın imtihanı

Çok büyük bir caminin çok geniş avlusu, taş döşeli bu avlunun çok büyük havuzu ve üstündeki katlı fıskiyesi... Sonra avluya bakan taş odalar... İşte benim okuduğum Şam Askeri Rüşdiyesi buydu. Dörtgen şekildeki havuzun dar kenarı, yani suyun bir kenarı mektebe ayrılan kısımda kalmak üzere bölündüğü için, mektebin bahçesini dediğim büyük caminin taşlık avlusu oluşturuyordu. Bir er tarafından paydos borusu çalındığı zaman eski medresenin derslik olarak kullanılan taş odalarından taş avluya fırlıyor ve doğru havuzun kenarına koşuyorduk. Havuzun bir kıyısı okul tarafında kalmak üzere çekilen tahta parmaklığın kenarına ellerini dayayan çocuklar, başlarını suya indirip dudaklarını suyun yüzeyine yapıştırırlar ve suyu emerek içerlerdi. Bu tarzda su içmeye iki üç gün sonra ben de alışmıştım. Çünkü Şamlı çocuklar, benim ilk tereddütümü gördükleri zaman, "Hâzâ min Âsitane![19] Hâzâ min Âsitane!" diye alaya almaya başlamışlardı ve durmadan yedikleri kabak çekirdeklerini yağmur gibi başıma atmışlardı.

İki yüze yakın talebeli askeri rüşdiyede benden başka İstanbullu iki Türk daha vardı, ama onlar yukarı

19 Hâzâ min âsitane: O başkentten gelmiş. 'Bak şu İstanbulluya!' demek istiyorlar.

sınıflardaydı. Seksen talebeli sınıfımda benden başka İstanbullu yoktu. Hocalarımız, Türk subaylarıydı. Dahiliye subayımız Tevfik Efendi isminde Kasımpaşalı bir yüzbaşıydı ve mektebin idaresi tam askerceydi.

Askeri rüşdiyeye yazıldığım zaman ikinci sınıfa kabul olunduğum için üç sene sonra rüşdiye tahsilini bitirmiş ve diplomaya hak kazanmıştım. Artık ben Arapçayı bir Şamlı gibi konuşuyordum. Fransızcam daha ilerlemişti. Sarf [dilbilgisi], nahiv [sözdizimi] ve İsagoci[20] okumuştum. Hesap [matematik] ve coğrafyam kuvvetliydi; diplomamı alınca Tıbbiye İdadisi'ne girmek en büyük emelimdi. Sınıfımızın birincisi, katıksız Sudanlı, kuzguni renkli, zeki bir efendiydi; ben sınıfta ikinci çıkmıştım ve kuzguni zenciye üstün gelemedim diye çok sıkılıyordum. Hepimiz diploma dağıtımı merasimini heyecanla bekliyorduk. Bu merasim çok görkemli olacaktı; merhum Vali Midhat Paşa[21] böyle emretmişti. Bir gün beni müdüriyet odasına çağırdılar; şu sözleri kulaklarım uğultu içinde dinledi:

20 İsagoci: O dönemde okutulan ve İslami ilkelere aykırı olmayan mantık kitabı. Yükseköğretimde başka mantık kitapları da okutulurdu.

21 Midhat Paşa (1822-1864): Çeşitli devlet görevlerinden sonra 1861'de Niş Valiliği'ne atanan Midhat Paşa, ardından Niş, Silistre ve Vidin vilayetlerinin birleştirilmesiyle kurulan Tuna Vilayeti'nin valiliğine getirildi. Bu görevi sırasında ilk vilayet gazetesi *Tuna*'nın yayımlanmasına önayak oldu. Bu arada Ziraat Bankası'nın temeli olan sandığın kurulmasını sağladı. Bir süre de Şûra-yı Devlet (Danıştay) başkanlığı yaptıktan sonra Bağdat Valiliği'ne gönderildi. 1872'de sadrazamlığa getirildi. Bu görevi iki buçuk ay sürdü. 1876'da II. Abdülhamid tahta geçince yeniden sadrazam oldu, Kanun-ı Esasi'yi (Anayasa) bir kurula hazırlattı. Rusya'yla savaş ilanından onu sorumlu tutan Abdülhamid, sadrazamlıktan uzaklaştırdı. Çok geçmeden Suriye Valiliği'ne getirilen Midhat Paşa, daha sonra Abdülhamid'in kurdurduğu bir düzmece mahkemede, Abdülaziz'i öldürdükleri öne sürülen kişilerle birlikte idama mahkûm edildi. Cezası müebbet sürgüne çevrildi ve Taif zindanına gönderildi, orada öldürüldü. Özgürlük yanlısı bir devlet adamı olarak nitelenen Midhat Paşa'nın *Tabsıra-i İbret* ve *Mir'at-ı Hakikat* adlı iki kitabı bulunmaktadır.

— İhsan Efendi, diplomalar dağıtılmadan huzur imtihanı[22] olacak; her sınıftan iki efendi huzura çıkacak. Diploma alacak sınıftan seni ve Cemil Efendi'yi* ayırdık. Vali Paşa hazretleri bizzat soru soracaklar; sen coğrafyadan huzur imtihanı olacaksın! Haydi hazır ol. Cumartesiye üç gün var!

Ömrümde duyduğum ilk kalp çırpıntısı ve ilk iftihar buydu. Şam Defterdarlığı'ndan başka bir vilayete nakledilmiş olan merhum Süleyman Sudi Efendi bana Vali Midhat Paşa'yı öyle övmüş, paşanın icraatına ilişkin her gün öyle haberlerle kulağım dolmuştu ki, "Midhat Paşa'nın huzuruna çıkacaksın, seni imtihan edecek" dedikleri zaman bütün vücudumu sevinç ve korku titremesi almıştı.

Huzur imtihanı, Şam'ın Askeri İdadi mektebinde, en büyük salonda oluyordu. Vali Midhat Paşa, Ordu Müşiri [mareşali] Eyüp Paşa önde olarak, bütün vilayet ve ordu ileri gelenleri oradaydı. Şam'ın tüm önde gelen ve gözde kişileri hazırdı. Askeri bando mızıkası çalıyordu. Gayet büyük siyah tahtanın önündeydim. On bir yaşında olduğum için tahtanın ortasına zor yetişiyordum; elimdeki tebeşirle Asya kıtasını çiziyorum... Gözlerim dumanlanıyor... Ellerim titriyor ve korkuyorum. Asya kıtasını çizdim. Merhum Midhat Paşa, gür sesiyle sordu:

---

22 huzur imtihanı: Burada, önemli bir kişinin (Vali Midhat Paşa) önünde yapılan sınav anlamında.

* Doktor Operatör Cemil Paşa'dır. Babası Şam'a muhacir yerleştirmeye geldiği için Cemil Paşa, Mekteb-i Sultani'den Şam Rüşdiyesi'nin son sınıfına katılmıştı –A.İ.
[Cemil Topuzlu (1868-1958): Askeri doktor olarak çalışmaya başladı, Türkiye'de modern cerrahinin kurucusu oldu. Generalliğe yükseltildi. 1911'de İstanbul Şehreminiliği'ne (belediye başkanlığı) getirildi ve uzun süre bu görevde kaldı. Cumhuriyet döneminde resmi görev üstlenmedi. Anıları *80 Yıllık Hatıralarım* adıyla yayımlandı. Topuzlu bu kitabında Ahmet İhsan Bey'den "halazadesi" olarak bahsetmektedir (2. Bas. 1982, s. 67) –A.K.]

— Şam nerede?

Bir ufak yuvarlak yaptım, "Dımışk-Şam" diye yazdım.

— Sen nerelisin, oğlum?

— İstanbullu, efendim.

— İstanbul'dan Şam'a denizden geldiniz değil mi?

— Evet.

— Bir de karadan gel bakayım...

Hocamız İstanbul'dan Mekke'ye giden "Surre"[23] yolunu öğretmiş olduğu için, derhal Üsküdar, Eskişehir, Konya, Adana, Halep kervan hattını çizdim... Hava da sıcaktı ve ben müthiş ter döküyordum... Merhum Midhat Paşa'nın babamın elinden tutup ona parlak bir şey verdiğini hayal meyal gördüm.

Midhat Paşa altın kurşunkalemini benim için babama vermişti ve o kalemi saat kordonumun ucuna taktığım zaman galiba birkaç parmak uzamıştım. Babam, ben yüz bulmayayım diye alışkanlık edindiği ciddiliğini bir gün için bozmuştu.

* * *

Huzur imtihanına çıkışım şerefine bizim evde ziyafet vardı. Aşçı kendine yamaklar almıştı. İstanbul yemeklerinden oluşan tablaya bir tabla Şam yemekleri ilave etmişlerdi: Kubbe, şeyhulmahşi, fıstıklı baklava, keşkülifıkara ve daha birçok Arap yemeği vardı. Dört dilim kalın Cezayir fesli ve iki karış mavi ipek püsküllü ve harmaniyeli,[24] Trablus kuşaklı, Hint kumaşından entarili, kırmızı yemenili birçok Arap beyi ve ağası davetliydi. Marpuçsuz nargileler dağıtılmıştı. Salihiye'deki evimizin mermer döşeli ve çukur ka'esinde,[25] şakır şakır suları akan havuzun kenarın-

23 surre: Her yıl hac zamanında padişahın Mekke ve Medine'ye gönderdiği armağanlar. Bunlar özel bir törenle, karadan ve metinde belirtilen yoldan gönderilir; alayın başındaki kişiye "surre emini" denirdi.

24 harmaniye: Bütün vücudu saran, kolsuz ve kimi vakit kukuletalı bir çeşit üst giysisi, pelerin.

25 ka'e; ka'a: Ortadoğu Arap konut mimarisine özgü, iç avluya açılan eyvan.

da kahveler ve nargileler içiliyordu, ince saz vardı. Araplardan iyi Arapça söyleyen Şamlı Yahudi kızları şarkılar okuyordu. Şenlikli günlerde Şam'da geçerli olan bir gelenek üzere haremdeki kadınlar evin toprak damına çıkmış, "Avuha" diye bağırıyorlardı ve ben durmadan, altın kurşunkalemimi okşuyordum. Ah! Herkes göreyim dese de çıkarıp âleme göstersem diye etrafa bakıyordum.

Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda

"Dilijans" arabası[26] üç çift atıyla şafak sökerken Şam'dan hareket etmişti. Şam ile Beyrut arasındaki mesafeyi 12 saatte almak için saatte bir hayvanları değiştirerek Beyrut'un tozlu şosesinde koşuyordu. Ben çok seviniyordum. İstanbul'a gidiyoruz diye keyfim son derece yerindeydi. Huzur imtihanından bu yana aylar geçmişti. Midhat Paşa, İzmir vilayetine gönderilmişti. Babam da Ankara Defterdarlığı'na atanmıştı. Ben çiçek hastalığına tutulup çok tehlikeli zamanlar geçirmiştim. Huzur imtihanını vermiş, ağır hastalıktan kurtulmuş olmakla babamın pek kıymetlisi olmuştum ve en çok İstanbul'da Süleyman Sudi Efendi'yi göreceğimiz için seviniyordum. Bana söz verdiği resimli kitaplar rüyama giriyordu.

İstanbul'a geldik. Üsküdar Doğancılar'da akrabamızdan birinin evinde bir hafta misafir kaldık. Sonra Bursa yoluyla Ankara'ya gittik... Bu, hakkıyla anlayarak yaptığım ilk yolculuktu. Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'nın[27] yuvarlak sakallı çehresi, [fesinin] mavi ipek

26 Dilijans arabası (*Fr.* dilligance'dan): Hızlı giden yolcu arabası.

27 Ahmet Vefik Paşa (1823-1891): Otuz yıl süreyle devlet memurluklarında bulundu. 1875'te Petersburg Bilim ve Sanat Akademisi muhabir üyeliğine seçildi. 1877'de ilk Meclis-i Mebusan'ın başkanlığına getirildi. Daha sonra Edirne valiliği ve Maarif nazırlığı yaptı. 1878'de sadrazam [başvekil] oldu. 1879'da Bursa valiliğine gönderildi ve bu görevi sırasında Bursa'da ilk vilayet tiyatrosunu kurdurdu. 1882'deki üç günlük

püskülü, korumasına aldığı tiyatrosu zihnime kazınmış kuvvetli hatıralardandı. Paşa'nın tiyatrosunda merhum Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk*'unu izledim. İlk gördüğüm tiyatro buydu. Zihnim hep bununla meşgul olarak Bursa'dan landoyla[28] Ankara yolunu tuttuk. Arkamızda önümüzde atlı zaptiyeler gidiyordu. Yollarda hiç emniyet yoktu, arabamızı üç hayvan zor çekiyordu. Ahu Dağı'nı aştık; Bozüyük'ten, Eskişehir'den geçtik ve bir hafta sonra Ankara'ya geldik.

Ankara'nın o zaman bende bıraktığı hatıra, orada oturmak zorunda bırakılmış Telgraf Nazırı Agâh Efendi'den ibarettir. Agâh Efendi, Hisar tarafında otururdu, haftada üç gün bana evinde Fransızca dersi vermeyi kabul etmişti. Ders arasında 1871 Alman-Fransız savaşını, Paris kuşatmasını anlatırdı. Kendisi elçilikte müsteşarmış; Paris'te mahsur kalmışlar ve çok cefalar çekmişler: "Kedi yedik" demişti... Çok güzel kedileri olan Ankara'da, benim de sevgili kedilerim vardı. Hocamın kuşatma sırasında kedi yemiş olması, beni çok üzmüştü. Hocam Agâh Efendi'nin evinde hasretini çektiğim resimleri, kitapları buldum. Kütüphanesinde Jules Verne'in[29] romanları vardı, bana onlardan okurdu. Ben, daha ilk derste, Jules Verne'den Türkçeye çeviriler yapmayı kuruyordum.

---

ikinci sadrazamlığından sonra bir daha görev verilmedi. Molière'den yaptığı çeviri ve uyarlamalarla tiyatro edebiyatına katkıda bulunan Ahmet Vefik Paşa'nın Fénelon, Victor Hugo, Lesage gibi yazarlardan çevirileri de vardır. Türk lehçeleriyle ilgili çalışmaları, ulusal temele dayalı tarih anlayışına dönük bir eser olarak kabul edilen *Fezleke-i Tarih-i Osmanî* (1869) adlı kitabı da anılmaya değerdir.

28 lando: İçinde karşılıklı iki oturma sırası bulunan bir çeşit binek arabası.

29 Jules Verne (1828-1905): Bütün dünyada ilgi gören, çağdaş bilimkurgunun öncüsü sayılan Fransız yazarı. Hukuk öğrenimi gördü. "Olağanüstü Yolculuklar" dizisinin ilk kitabı *Balonla Beş Hafta Yolculuk*'un (1863) geniş ilgi toplamasından sonra, birçok bilimsel gelişmenin habercisi sayılabilecek çok sayıda bilimkurgu romanı yazdı. Bunlardan birçoğu ilk kez Ahmet İhsan tarafından dilimize çevrildi.

Ölmeden yapılan tereke

Bir akşam babam gülerek dedi ki:

— Çocuklar, gene tereke var! Ölmeden yaptığım bu on dokuzuncu terekedir.

Babam Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Şam'a, tekrar Anadolu'ya memuriyetler verildikçe, o zaman yolculuklar at, mahfe,[30] tahta araba ve katır sırtında olduğu için, her gittiği yerde ev eşyası alır, takım düzer, ayrılırken hepsini satardı. Bundan dolayı memuriyet değiştirmelere "ölmeden tereke" derdi ve eklerdi:

— Bu kez İstanbul'a gidiyoruz. Şûra-yı Maliye'ye üye olmuşuz!

Bir ay sonra İstanbul'a yerleşmiştik. Önceleri arzum Askeri Tıbbiye'ye girmek olduğu halde, resimli kitaplar zihnimi çelmişti. Babam hâlâ beni doktor yapmak istiyordu. Harbiye Nezareti'nde, Tıbbiye İdadisi'ne[31] kayıt olunacak odada, babamın kayıt memuruna biraz sinirlenmesi, hayatımda büyük bir rol oynadı.

Babam beni o gün Mekteb-i Mülkiye'ye[32] yazdırdı, ben çok sevindim ve o gece Fransızca Jules Verne romanını anlamak için lambanın yanında daha çok uğraştım.

30 mahfe: Deve, fil vb hayvanların sırtına konulan, üzerine oturmaya yarayan sepet.

31 Tıbbiye İdadisi: Tıbbiye'ye (Tıp Fakültesi) öğrenci yetiştiren lise düzeyinde okul.

32 Mekteb-i Mülkiye: 1859'da kaza kaymakamı ve nahiye müdürü yetiştirmek üzere açıldı. Rüşdiye (ortaokul) mezunlarını alıyor ve lise düzeyinde öğretim veriyordu. 1876'da süresi beş yıla çıkarılarak yüksekokula dönüştürüldü. Cumhuriyet döneminde Ankara'ya taşındı ve Siyasal Bilgiler Fakültesi adını aldı.

Mülkiye Mektebi'nin İlk Sınıflarında

Hanım ninemin hoşlanmadığı bir şey Köprü'nün öbür tarafına geçmekti

Şimdiki matbaanın tam karşısındaki Muallim Mektebi'nin [öğretmen okulunun] yeri bir bahçeydi. Bu bahçenin ortasında ufak bir bina vardı; binanın bir tarafı Kapalı Fırın Caddesi'ne ve Halk Fırkası [partisi] merkez binasının olduğu tarafa bakıyordu ve burası caddeye yüksek bir set üstünden bakardı. Dediğim ufak bina ilk Mekteb-i Mülkiye'ydi.[33] Türbe bahçesine bitişik olup sonradan Mekteb-i Mülkiye bahçesine eklenen Valde Mektebi bir kenarda dururdu. Mektebe ilk geldiğim gün (7 Eylül 1882), bahçenin set tarafında yere yayılmış ve Moskof Muharebesi[34] sırasında halka gösterilmiş olan büyük ölçekli Rumeli haritası, başka kişilerle beraber beni de oraya çekmişti. Yerdeki kabartma harita Tuna'dan İstanbul'a kadar Rumeli'yi, Karadeniz'in batı sahillerini, İstanbul ve Marmara'yı gösteriyordu. Sirkeci'den Sarımbey'e kadar giden demiryolu, sonra daha ilerde Vakarel'den Belgrad'a ve Avrupa'ya giden hat görünüyordu.

33. Mekteb-i Mülkiye, bugün Cağaloğlu Anadolu Lisesi'nin bulunduğu yerdeydi. Arka cephesi Türbedar Sokağı'na bakıyordu. Ahmet İhsan, matbaasını bu sokak içerisinde (14 numaralı yapıda) kurmuştur. Halk Fırkası binası ise bugün cami ile Himaye-i Etfal Sokağı arasındaki Milli Eğitim Müdürlüğü binasıdır.

34 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi).

Bizim Yokuş

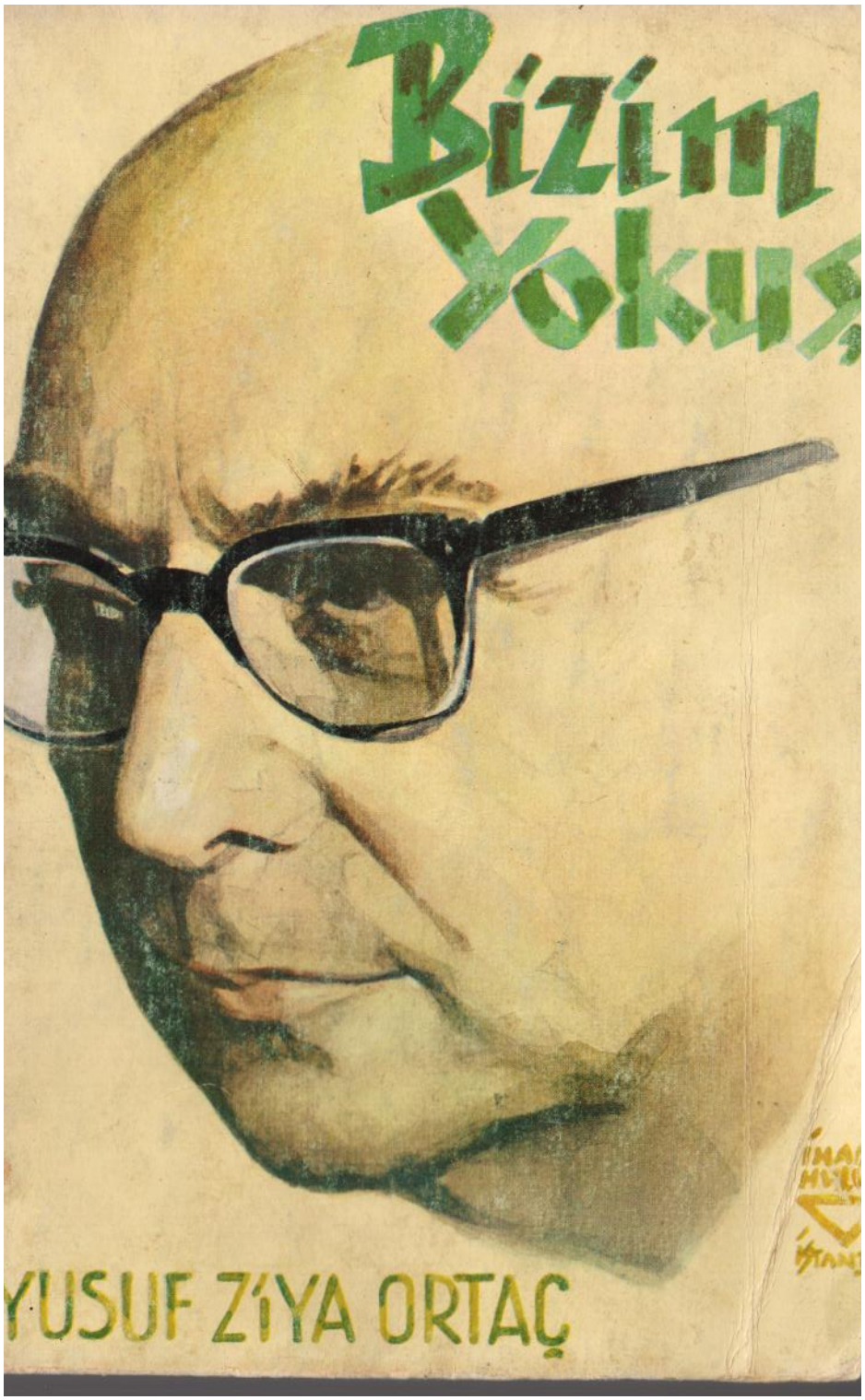

YUSUF ZİYA ORTAÇ

YUSUF ZİYA
ORTAÇ

BİZİM YOKUŞ

AKBABA
YAYINLARI

* Bu kitaptaki portreleri ve kapak resmini Bülent Şeren yapmıştır.
* Bu kitap 1966 yılında İstanbul'da Akbaba Matbaasında 6000 tane basılmıştır.

Bizim Yokuş

Halit Fahri Ozansoy

Size bizim yokuşu anlatacağım. Bizim yokuşu bilirsiniz, değil mi? Eski adı ile Bab-ı-âlî yokuşunu...

Gazeteler, dergiler, matbaalar bu yokuşta toplanmıştı benim gençliğimde. Yokuşun alt başında Sabah Matbaası vardı, Mihran efendinin. Başyazarı Diran Kelekyan. Üst başında İkdam Yurdu, Ahmet Cevdet beyin... Bir de şimdi tatlıcı olan Meserret'in yan sokağı Ebussuut caddesinde Tercüman...

İşte koca Osmanlı İmparatorluğunun bütün matbuatı!

Adımı, bir gazete kâğıdı üstünde ilk görüşüm, 1912 dedir. Vefa iydadisinde öğrenci idim o zaman: 121 Yusuf Ziya efendi!

İki yapraklı, küçük boy, bir gazete çıkardı o günlerde: Fen.

Ben, mühendis Süleyman Sami beyin oğlu Yusuf Ziya, cebirde, geometride, fizikte sınıfımın yıldızı idim. Mühendis olacaktım babam gibi... Hocamız Bedros efendi, bir hendese dâvâsını çözdükten sonra, mutlaka tahtaya beni çağırır, bir de bana tekrarlatırdı problemi. Bu bakımdan, Fen, her perşembe çıkışını dört gözle beklediğim gazete idi.

Gençliğimizde plâj yoktu bizim. Sinema yoktu bizim. Çalgılı gazino, gece kulübü, stadyum yoktu, yoktu, yoktu bizim... Kafa yarışı idi tek mutluluğumuz!

Fen gazetesi, bu yarışa açılmış bir alandı. Problemler verir, çözenlerin adlarını yayar, çabasına hız katardı gençlerin...

İşte böyle bir yarışmada adım ilk defa matbaa harfleri ile gazete kâğıdına basılmıştı. Hem de doğru çözenler arasında değil, soruyu nasıl çözdüğümü anlatan bir kaç satırın altında!

Bu, bir öğrenci dergisinde kazanılmış başarı, müdürümüz Safvet bey'in bile ilgisini çekmiş, öğretmen ve öğrenci çevresinde itibarımı yükseltmişti benim.

Ne dersiniz, elli yıl önceki eğitim ve öğretim sistemimizden kaç yıl gerideyiz şimdi?

Fen, çantamda, kitaplarımın arasında idi her gün ve her gece baş ucumda... Onun dördüncü sayfasındaki imzamı, kaç gün, kaç hafta, sabahları gözlerimi açar açmaz, en mutlu bakışımla uzun uzun seyrettim, bilmem...

Ama bizim yokuşa asıl ayak basışım, bu çocuksu hâtıradan bir yıl sonradır.

İlk edebiyat hocamız İbrahim Necmi Dilmen, sınıfı sürükleyen bir öğretmendi. Rakkamlara, çizgilere bağlı dikkatim, onun derslerinde kelimelere kaymıştı. Cebir

kadar, hendese kadar, o zaman adı hikmet olan fizik kadar şiiri, hikâyeyi, romanı da seviyordum artık...

Birkaç ay sonra, galiba üniversitede görev alan İbrahim Necmi'nin yerine bir başkası geldi: Süleyman Şevket...

İnce yapılı, sesinde kalbi çarpan bir duygu adamı idi yeni öğretmenimiz. İki üç ders içinde ilgisini çeken bir öğrenci olmuştum. Yazılarımızı satır satır inceliyor, beğendiği cümlelerin altlarını kırmızı kalemle çiziyor, okşayıcı sözlerle çocuk gönüllerimizi kanatlandırıyordu.

Kendi kendime aruz'u öğrenmiştim. Bir yazıma eklediğim manzumeyi arkadaşlarıma okumuş, beni övmüştü. Elli yılı aşkın zaman, o manzumeden, hafızamda yalnız bir mısra bırakmıştır:

Akşam, menekşe gölgeler inmişti dağlara...

Süleyman Şevket hocamız pek beğenmişti bu «Menekşe gölgeler» i. İnce, uzun parmaklarında titreyen kâğıt, bir menekşe demeti olacaktı nerde ise!

Edebiyatta aldığım hız, yarınki mühendis Yusuf Ziya'nın asıl önem verdiği meslek derslerindeki hızını kesmişti...

Boş saatlerde, en çok —şimdi ikisi de toprak olan iki dostumla— Peyami Safa ve Hasan Âli Yücel'le mektep bahçesinde sanat tartışmaları yapıyorduk... Ressam Elif Naci de o çocuk dostlar arasında idi.

Cumaları tatil günümüzdü bizim. Çarşıkapı'da Sarafim kütüphanesine gider, yirmi paraya hem bir demli çay içer, hem saatlerce istediğim kitapları, divanları, Servet-i Fünun koleksiyonlarını karıştırırdım.

Son derece uyanık bir kulağım vardı: Aruz'un bütün şekillerini deneyebiliyordum artık. Ama, asıl denemek istediğim şeyi denemeye cesaretim yoktu henüz. Bu, ho-

cama beğendirdiğim şiirlerimi mecmualara beğendirip beğendiremiyeceğimdi.

O günlerin üç büyük dergisi vardı: Selânikte Genç Kalemler, İstanbul'da Rûbab, Şehbal...

Rûbab, en genci, en kavgacısı idi bunların. Penbe bir kâğıda basılırdı. Şimdiki ölçülere uymaz bir biçimi vardı: Boyu, Akbaba kadardı galiba. Ama eni, Akbaba'nın ancak üçte ikisi kadar.

Halit Fahri'yi, Ali Naci'yi, Selâhattin Enis'i, Hakkı Tahsin'i onun sayfalarında tanımıştım. Şahabeddin Süleyman «Nayîler» adı altında birleşmiş bu sanat topluluğunun başına geçmiş, onların kavgalarını yapıyordu.

Her hafta bu dergileri alabilmek için, küçücük gündeliğimden bir parçasını —öğle yemeklerimden kırparak— biriktirirdim...

Hafızamı bugün bile silkeleyince, yarım yüz yılın tozları altından, Halit Fahri dostumun, o gün için taptaze, yepyeni olan şu masal mısraları çıkıyor:

Ayaklarımda çarıklar, elimde bir değnek,
Sükûn içinde yürürdüm, semayı dinliyerek...

Bu genç akıma karışmak, ismimi onların isimleri arasında görmek özlemi anlatılmaz bir tatlı yangındı içimde...

Bir gün, pek beğendiğim bir şiirimi, yürek çarpıntıları ile zarfa koyup postaladım:

Rûbab mecmuası müdürlüğüne
Cağaloğlu — İstanbul

Ne mi oldu?.. Bir hafta, iki hafta, üç hafta... Manzumem çıkmadı ve Rûbab kapandı!

Kimseciklere söylemediğim bu sırrı içime gömdüm...

Yeryüzünde, içime gömdüğüm bu sır kadar hazin bir mezar yoktur!

30 bin anasınıfı sayısı 70 bin olacak

CUMHURBAŞKANI Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan, Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği 81 ilde yapımı tamamlanan '150 Anaokulu Toplu Açılış Töreni' programına katıldı. Avcılar Ispartakule Anaokulu'nda konuşan Emine Erdoğan, şunları söyledi: "2002'de 320 bin çocuğumuz okul öncesi eğitim alırken bugün bu sayı 1 milyon 800 bine ulaştı. Cumhurbaşkanımızın himayelerinde temel eğitimde 10 bin okul projesi başlatıldı. Erken çocukluk eğitiminde 5 yaş zorunlu eğitim kapsamına alındı. 2022 sonuna kadar %78 olan 5 yaş okullaşma oranı %100'e çıkarılacak. Şimdi 30 bin yavrumuz akademik hayatlarına ilk adımlarını atacak. Mevcut 2 bin 782 anaokuluna ek 3 bin, mevcut 30 bin anasınıfına ek 40 bin anasınıfı daha açacağız. Hedefler tamamlandığında 2 milyon 100 bin evladımız anaokulu imkanından istifade edecek."

KAHRAMANLIK MANEVRASI

İKİ ÖĞRETMEN ÖĞRENCİLERİNİ 'HEIMLICH' İLE KURTARDI

Gaziantep'te boğazına yemek takılan öğrenciyi, ilk yardım eğitimi alan öğretmen, 'heimlich manevrası' ile hayata döndürdü. Muş'ta da nefes borusuna şeker kaçan Yusuf'u öğretmeni aynı teknikle kurtardı.

GAZİANTEP'İN Şehitkamil İlçesi'ne bağlı Ticaret Borsası Ortaokulu'nda 5. sınıf öğrencisi Batuhan Kaçar'ın (13) soluk borusuna yemek kaçtı. Nefes almakta zorlanan Batuhan Kaçar, can havliyle koşarak nöbetçi öğretmen Sena Sevgi Kızıl'dan yardım istedi. İlk müdahaleyi yapan Kızıl, başarılı olamayınca diğer öğretmen Yasin Demirel'den yardım istedi. Demirel'in başarılı bir şekilde uyguladığı heimlich manevrası ile Batuhan yeniden hayata tutundu. Batuhan'ın yapılan kontrollerde sağlık durumunun iyi olduğu belirtilirken evinde istirahat ettiği öğrenildi. Öte yandan Kaçar'a müdahale eden öğretmenlerin de Gaziantep'te görevli birçok öğretmen gibi Milli Eğitim Müdürlüğü İlk Yardım Eğitimi Merkezinde eğitim aldığı belirtildi.

Gökhan Yılmaz

İLK YARDIM EĞİTİMİ HAYAT KURTARDI

Muş'ta ise Vali Adil Yazar İlkokulu'nda 4'üncü sınıf öğrencisi Yusuf Berat'ın (12) nefes borusuna, teneffüste beslenme yaptığı sırada şeker kaçtı. Nefes almakta güçlük çeken Yusuf'un yere yığıldığını gören arkadaşları, durumu sınıf öğretmeni Gökhan Yılmaz'a bildirdi. Yılmaz, önce Yusuf'un ağzını kontrol etti ardından 'Heimlich manevrası' uygulayıp şekerin dışarı atılmasını sağladı. Bu anlar ise okulun güvenlik kamerasına anbean yansıdı. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan aldığı ilk yardım eğitimiyle ilk önce öğrencinin ağzını kontrol ettiğini belirten Yılmaz, "Çok şükür çocuğun sağlık durumu iyi. Evde çocuklarımıza nasıl bakıyorsak, görev yaptığımız okulda da o hassasiyetle çocuklarımıza bakıyoruz. Bu gibi ilk yardım müdahalelerini bilmemiz gerekiyor" dedi. ◗ ŞEYHMUS ÇAKAN

90'LARIN İNCE KAŞ MODASI GERİ DÖNÜYOR!

Hadid kardeşlerden sonra kalın kaş idolü Ebru Şallı da kaşlarını inceltti. 2 bin ila 7 bin TL arasında kalınlaştırma işlemi yapılan kaşlar, 10 bin TL'ye inceltiliyor.

KADINLAR arasında 6 yıl önce başlayan kalın kaş modası yerini 90'lı yılların trendi olan ince kaşlara bırakıyor. Dünyaca ünlü modeller Gigi ve Bella Hadid'in kaşlarını inceltmesiyle başlayan furyaya Türkiye'den de Ebru Şallı katıldı. 1996 yılında kaşlarını kalınlaştırdığında Türk kadınlarının bu konuda idolü olan Ebru Şallı şimdi de kaşlarını inceltti. Kaş tasarımında kadınların her zaman ünlüleri takip ettiğini söyleyen Kalıcı Makyaj ve Kaş Tasarım Uzmanı Murat Akyol, "6 yıl önce güzellik merkezlerine giden kadınlar 'Ebru Şallı kaşı istiyoruz' diyerek kaş kontürü yaptırıyordu. Bu akımı Ece Sükan ve Özge Ulusoy devam ettirdi. Kontür yaptırmak isteyenlere işin ehli olmayan ya da daha ucuz maliyetli işlem yaptırmak isteyen merkezler dövme yapmaya başlayınca ortaya kötü sonuçlar çıktı. Bu kez dünya genelinde kabul gören Sağlık Bakanlığı'ndan onaylı 'microblading' uygulamaya başladık" diye konuştu.

Microblading yönteminde boyayla kıl efekti verilerek derinin epidermis tabakasına uygulanıyor.

MALİYETLİ VE ZAHMETLİ

Kadınların artık "Herkes birbirine benzedi, kaşlarını inceltmek istiyorum" diyerek merkezlere geldiğini belirten Akyol, "Kaş kalınlaştırma 2 bin ila 7 bin lira arasında değişiyor. Sildirmek ve ince kaşlara kavuşmak ise çok daha maliyetli ve zahmetli. İki seansta kalınlaşan kaşlar, lazerle 4 ila 10 seanlık işlemle siliniyor. Üstelik maliyeti de 2 ila 10 bin lira arasında değişiyor" dedi. ◗ Yasemin İLAN

MARMARİS KAVRULUYOR

METEOROLOJİ Genel Müdürlüğü'nün mayıs ayı tahminleri tuttu. Gölgedeki en yüksek sıcaklık İstanbul ve Ankara'da 30 dereceye dayandı, sahil kentlerinde ise kavurucu seviyeye ulaştı. Günün gölgedeki en yüksek değerleri Balıkesir'de 32, İzmir ve Muğla'da 34, Antalya'da 35, Aydın'da ise 38 dereceye kadar tırmandı. Muğla'nın tatil cenneti ilçesi Marmaris'teki dijital termometreler 39 dereceyi gösterdi. İngiliz turist Jackie Shortt, "Londra'dan geldim. Orada hâlâ en yüksek sıcaklıklar 15-20 derece arasında. Hava kapalı, sık sık da yağmur yağıyor. Ne mutlu ki burada yazın tadını çıkarıyorum" dedi. Öte yandan, Meteoroloji'nin raporuna göre, batı ve güney kesimlerdeki sıcaklıklar, en az hafta başına kadar mevsim normallerinin 4 ila 12 derece üzerinde seyretmeye devam edeceği kaydedildi. ◗ ENDER TÜRKKAN/MUĞLA

6 ayda 16 dereceyle Guinness'e girdi

AKDENİZ Üniversitesi (AÜ) Antalya Devlet Konservatuvarı öğrencisi Cansu Sara Takmaz (13), 8 yıllık keman eğitimine 21 başarı sığdırdı. Takmaz, 6 ayda art arda girdiği yarışmalarda 1 tam puan, 10 birincilik, 3 ikincilik, 2 üçüncülük alarak Guinness Dünya Rekorları Kitabı'na girdi. Başarısı bir kez daha tescillenen Takmaz, yurt dışında düzenlenen 4 büyük organizasyondan da konser vermesi için davet aldı. Hedefinin Berlin Filarmoni Orkestrası'nda yer almak olduğunu söyleyen Takmaz, "Organizasyon firmaları benim masraflarımı karşılıyor ancak annemin giderleri için de sponsora ihtiyacımız var. Onsuz yurtdışına gitmek istemiyorum. Eğer sponsor bulamazsak haziranda Slovenya'daki konsere de katılamayacağım" dedi. ◗ DHA

Deprem uzmanı Oğuz Gündoğdu'dan acı haber

İSTANBUL Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü eski öğretim üyesi Dr. Oğuz Gündoğdu'ya, önceki gün stent takıldı. Durumu ağırlaşan deprem uzmanı Gündoğdu, dün sabaha karşı fenalaşması üzerine hastaneye kaldırıldı ancak kurtarılamadı. 75 yaşındaki Dr. Gündoğdu'nun cenazesi bugün toprağa verilecek. Kuzey Anadolu Fay Hattı konusunda uzmanlığı ile tanınan, 1999 Gölcük Depremi sırasında aktif olarak sahada görev yapan Gündoğdu, emekli olmasından sonra da olası İstanbul depremine karşı bilgilendirme çalışmalarını sürdürüyordu.

Liseli Melike etüt merkezinde ölüme atladı

Genç kızın etüt merkezindeki arkadaşları yaşadıkları şoku uzun süre üzerlerinden atamadı

HATAY'DA 16 yaşındaki lise öğrencisi Melike G. okul sonrası gittiği 3. Kattaki etüt merkezinde henüz bilinmeyen bir nedenle pencereye çıktı. Genç kızı görenler atlamaması yönünde çağrı yaptı ancak Melike G., kendini boşluğa bıraktı. Aşağıda bulunan vatandaşlar, genç kızı yakalamaya çalışsa da başarılı olmadı. Asfalt zemine düşen Melike G. ağır yaralı olarak kaldırıldığı hastanede doktorların tüm çabasına rağmen kurtarılamadı. Polis Melike G.'nin intiharı ile ilgili soruşturma başlattı. Genç kızın intihar anı ise olay sırasında çekim yapan drone kameraları tarafından görüntülendi.

BANKA SOYUP 80 BİN DOLARLA KAÇTILAR

Soygun anı banka güvenlik kameraları tarafından böyle kaydedildi.

BEYLİKDÜZÜ'NDE, bir bankaya giren iki kişi güvenlik görevlisini etkisiz hale getirip, belinden tabancasını aldı. Soyguncular veznedeki 80 bin doları çantaya doldurduktan sonra olay yerinden geldikleri motosikletle kaçtı. İhbar üzerine polis kaçan soyguncuların yakalanması için çalışma başlattı. Soygun anı ise çevredeki işyeri güvenlik kameraları tarafından kaydedildi.

Gezegen Dokuz... Yapı Malzemeleri Doğadan İlham Alabilir...

Bilim ve Teknik

TÜBİTAK

Aylık Popüler Bilim Dergisi
Temmuz 2016 Yıl 49 Sayı **584**
5 TL

Otuzuncu Yılda Çernobil
Doğal Yaşamın Dirilişi

Ramanujan
Sonsuzluğu Bilen Adam

Kaynayan Nehir

Yabancı Aksan Sendromu

Elon Musk

ISSN 13003380
84
9 771300 338001

TÜBİTAK
POPÜLER BİLİM KİTAPLARI

Yediden yetmişe her yaş için bir başvuru niteliğinde olan Bilimsel İlkelerin Küçük Kitabı'nda, bilimin temelini oluşturan iki yüzden fazla düşünceye tarih sırasına göre yer veriliyor. MÖ. 6. yüzyıldan başlayıp 21. yüzyıla kadar, günümüzdeki bilimsel birikimin oluşmasında büyük rol oynayan öncü bilimsel fikirleri özetleyerek okura sunan Bilimsel İlkelerin Küçük Kitabı'nda ayrıca, bilimsel çevreler tarafından kabul gören yöntemlerin unsurlarını ve bileşenlerini de tanıyacaksınız:

- *Aksiyomlar*
- *Deneyler*
- *Eşitlikler*
- *İlkeler*
- *Kuramlar*
- *Modeller*
- *Paradokslar*
- *Teoremler*
- *Varsayımlar*
- *Yasalar*

Bu küçük kitabı tarih sırasına bağlı kalarak okuyabileceğiniz gibi karışık olarak da okuyabilirsiniz. Çünkü Bilimsel İlkelerin Küçük Kitabı'ndaki her madde kendi içinde bir bütündür ve çapraz başvuru kaynakları ile zenginleştirilerek okura sunulmuştur.

Bilimsel İlkelerin Küçük Kitabı

Surendra Verma

TÜBİTAK
POPÜLER BİLİM KİTAPLARI

Kitaplarımızı, **esatis.tubitak.gov.tr** sayfasından,
Atatürk Bulvarı No: 221 Kavaklıdere Ankara adresindeki
TÜBİTAK Kitap Satış Bürosu'ndan ve
kitabevlerinden satın alabilirsiniz.

Bilim ve Teknik
TÜBİTAK

Aylık Popüler Bilim Dergisi
Yıl 49 Sayı 584
Temmuz 2016

"Benim mânevi mirasım ilim ve akıldır" Mustafa Kemal Atatürk

Bundan tam 30 yıl 2 ay önce, 26 Nisan 1986 cumartesi gecesi saat 01.24'te Çernobil Nükleer Santrali'nin 4. reaktöründe, büyük bir patlama oldu. Bu 20. yüzyılın ilk büyük nükleer kazasıydı. Bir test sırasında meydana gelen ve doğaya en çok radyoaktif maddenin yayıldığı bu kaza, etkileri yıllarca sürecek, o güne kadar dünyanın başına gelen en büyük endüstriyel kaynaklı felaketti. İlay Çelik Sezer " 30. Yılda Çernobil Doğal Yaşam Cenneti mi?" başlıklı yazısında Çernobil reaktör kazasının olumsuz etkilerini ve santral çevresindeki insansız "hayalet" bölgenin durumunu gözler önüne sererek bu yasak bölgenin nasıl nükleer bir kazanın ekolojik etkilerinin araştırılabileceği, devasa bir açık hava laboratuvarı haline dönüştüğünü ele alıyor.

Pınar Dündar "Kaynayan Nehir: Efsaneden Gerçeğe" başlıklı yazısında bir bilim insanının küçükken dedesinden dinlediği efsanelerden özellikle birinin kariyerini nasıl şekillendirdiğini macera dolu bir serüven tadında bize aktarıyor. Özlem Ak tuhaf beyin hastalıkları yazı dizisine bu ay yabancı aksan sendromu ile başlıyor. Ali Sinan Sertöz bu ayki matematik serüveninde hayatı bir filme konu olan Ramanujan'ın sonsuzluğu içeren öngörülerinden kimilerinin nasıl yanlış çıktığını anlatıyor. İlyas Yılmaz yazısında akıl, hayal gücü ve bilimle bir insanın neler yapabileceğine, nasıl başarılı olabileceğine örnek bir girişimci olan Elon Musk'ı anlatıyor.

Zeynep Bilgici yeni nesil yapı malzemelerine ilham olabilecek doğal oluşumların özelliklerini özetlediği "Moleküllerden Köprülere: Yapı Malzemeleri Doğadan İlham Alabilir" başlıklı yazısında Prof. Dr. Oral Büyüköztürk'ün çalışmalarına yer veriyor. "Ebeveynimiz Geleceğimizi Nasıl Etkiliyor?" yazısını da zevkle okuyacağınıza eminiz. Mahir Ocak ise iki ayrı yazısında Dünya'da bulunmayıp sadece uzayda oluşan moleküllerden ve Gezegen Dokuz isimli yeni bir gezegenin varlığından bahsediyor.

Bilfen Üsküdar Fen Lisesi fizik öğretmenleri ve öğrencileri gerçekleştirdikleri projenin başarı öyküsünü "Kuzey Kutbu'nda Bir Türk Araştırma İstasyonu" başlıklı yazılarında bizlerle paylaşıyor.

Nesiller büyüten *Bilim ve Teknik* dergisi Ekim 2016 sayısıyla birlikte 50. yılına giriyor. Yarım asırlık yayın hayatımıza girerken okurlarımız için bazı sürprizler hazırlıyoruz. Sizleri bekleyen sürprizlerle ilgili gelişmeleri ve ipuçlarını yaz boyunca sosyal medya hesaplarımızdan takip edebilirsiniz. Dileriz güzel sürprizle dolu bir yaz geçirirsiniz!

Saygılarımızla,
Özlem Kılıç Ekici

Sahibi
TÜBİTAK Adına Başkan
Prof. Dr. Ahmet Arif Ergin

Genel Yayın Yönetmeni
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Duran Akca
(duran.akca@tubitak.gov.tr)

Yayın Yönetmeni
Dr. Özlem Kılıç Ekici
(ozlem.ekici@tubitak.gov.tr)

Editör
Dr. Özlem Ak
(ozlem.ak@tubitak.gov.tr)

Yayın Danışma Kurulu
Prof. Dr. Erol Arcaklıoğlu
Prof. Dr. Zafer Evis
Yrd. Doç. Dr. Şule Atahan Evrenk
Prof. Dr. Gökhan Özyiğit
Yrd. Doç. Dr. Emre Sermutlu
Prof. Dr. Sinan Sertöz
Dr. Ahmet Uludağ

Yazı ve Araştırma
Dr. Zeynep Bilgici
(zeynep.bilgici@tubitak.gov.tr)
Pınar Dündar
(pinar.dundar@tubitak.gov.tr)
Dr. Bülent Gözcelioğlu
(bulent.gozcelioglu@tubitak.gov.tr)
Dr. Mahir E. Ocak
(mahir.ocak@tubitak.gov.tr)
Dr. Tuba Sarıgül
(tuba.sarigul@tubitak.gov.tr)
İlay Çelik Sezer
(ilay.celik@tubitak.gov.tr)

Redaksiyon
Sevil Kıvan
(sevil.kivan@tubitak.gov.tr)
Mehmet Sığırcı
(mehmet.sigirci@tubitak.gov.tr)

Grafik Tasarım - Uygulama
Ödül Evren Töngür
(odul.tongur@tubitak.gov.tr)

Teknik Yönetmen
Sadi Atılgan
(sadi.atilgan@tubitak.gov.tr)

Çizer
Erhan Balıkçı
(erhan.balikci@tubitak.gov.tr)

Video - Animasyon
Selim Özden
(selim.ozden@tubitak.gov.tr)

Web
Burak Fevzi Sabah
(burak.sabah@tubitak.gov.tr)

Mali Yönetmen
Kemal Tan
(kemal.tan@tubitak.gov.tr)

İdari Hizmetler
Mehmet Akif Şenyıl
(mehmet.senyil@tubitak.gov.tr)

Yazışma Adresi
Bilim ve Teknik Dergisi
Akay Caddesi No:6 06420
Bakanlıklar - Ankara

Tel
(312) 298 95 61
(312) 468 53 00

Faks
(312) 427 66 77

Abone İlişkileri
(312) 222 83 99
Faks: (312) 428 32 40
abone@tubitak.gov.tr

İnternet
www.bilimteknik.tubitak.gov.tr

e-posta
bteknik@tubitak.gov.tr

ISSN 977-1300-3380

Fiyatı 5 TL
Yurtdışı Fiyatı 5 Euro

Dağıtım: TDP
http://www.tdp.com.tr

Baskı: APA UNIPRINT
Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
http://www.apa.com.tr/
Tel (212) 798 28 40

Baskı Tarihi: 30.06.2016

Bilim ve Teknik Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı [Tebliğler Dergisi, 30.11.1970, sayfa 407B, karar no: 10247] tarafından lise ve dengi okullara; Genelkurmay Başkanlığı [7 Şubat 1979, HRK: 4013-22-79 Eğt. Krs. Ş. sayı Nşr.83] tarafından Silahlı Kuvvetler personeline tavsiye edilmiştir.

Elif Zehra Arslan

Yollarda Buzlanmaya Son!

Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 2014 yılında başlatılan ve AKÜ Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Cahit Gürer tarafından yürütülen "Elektriksel iletkenlik özelliği olan asfalt geliştirme" projesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden bir grup öğretim üyesi ve öğrenciden oluşan bir ekibin iki yıllık çalışması sonucunda tamamlandı.

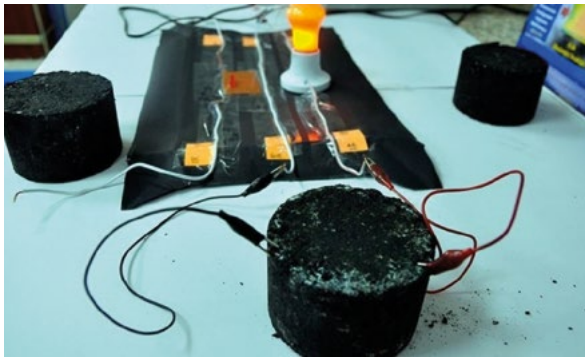

Karayollarında ve havaalanlarında buzlanmayı önleyerek kazaların ve uçak seferlerinin iptalinin önüne geçmeyi hedefleyen ekip, tıpkı bir kablo gibi elektriği iletebilen asfalt geliştirdi. İlk etapta askeri tesisler, terminaller, otobüs durakları, köprüler ve tünel çıkışları gibi önemli güzergâhlarda kullanılması beklenen asfalt, hiç buz tutmayan yol kesimleri oluşturmak amacıyla yol çalışmalarında normal asfaltın altındaki tabakaya yerleştirileceği için yayaların veya araçların elektrik akımına maruz kalma tehlikesi yok. Sadece belirli noktalardaki buzu eritebilen ve arızalanma riski olan kablolu sistemlere ve buzlanmaya karşı kullanılan solüsyonlara nazaran avantajlı görünen iletken asfaltın kullanımı için sadece belirli noktalara besleme üniteleri kurmak gerekiyor. Kullanılan karbon tozu ile iletkenliği sağlanan asfaltın sıcaklığı 1-2 dakika gibi kısa bir sürede donma noktasının üzerine çıkarılıyor.

Elektrikten Tasarrufun En Akıllıca Yolu

Konfordan ödün vermeden enerjinin verimli kullanımını sağlayan ürünler geliştirmek amacıyla kurulan teknoloji firması Nuvia, Cosa akıllı klima paketini geliştirdi. Kullandığı akıllı algoritmalar ve üzerinde yer alan kızılötesi vericiler sayesinde kumandalı herhangi bir klimanın iOS ve Android işletim sistemine sahip bir akıllı telefon aracılığı ile kontrol edilmesini sağlayan cihaz, kullanıcısına hem tasarruf imkânı hem de daha fazla konfor sunuyor. Cihazın akıllı telefon uygulaması kullanılarak evdeki veya iş yerindeki klima kilometrelerce uzaktan açılabiliyor ve kullanıcı klimanın bulunduğu ortama ulaştığı anda serinliğin tadını çıkarmaya başlıyor.

"Ev", "uyku" ve "dışarı" modları ve haftalık program seçenekleri ile evin sıcaklığını kolaylıkla yönetebilme imkânı sağlayan paket ile kullanıcı, klimayı doğru kullanmış oluyor ve elektrik tüketiminde yüzde 40'a kadar tasarruf ediyor. Paketin uygulamasındaki raporlama özelliği sayesinde klima kullanım alışkanlıkları, elektrik tüketim miktarı ve tasarruf oranları takip edilebiliyor ve böylece geleceğe yönelik klima kullanım planlaması yapılabiliyor. Akıllı klima paketi 249 liraya satılıyor.

http://www.teknolojisor.com/index.php/2016/05/12/cosa-akilli-klima-kiti/

EVLİYA ÇELEBİ SEYÂHATNÂMESİ

3

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYÂHATNÂMESİ

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYÂHATNÂMESİ

— Üçüncü Kitap —

— İkinci Baskı —

Mehmed Zıllîoğlu

Evliyâ Çelebi

Türkçeleştiren :

Zuhuri DANIŞMAN

Zuhuri Danışman Yayınevi
P.K. 458 Büyük Postâne - İstanbul

Dizgi: GÜL Matbaası Baskı: KARDEŞ Matbaası
İSTANBUL — 1972

mükemmeldir. Buradan yine hareketle dokuz saatta Bolu kasabasına geldik.

Bolunun vasıfları : Burası Osmancık «Osman Gazi» asrında «Sungur Bay Şemsi» denilen kahramanın eliyle fethedilmiş, kendisine evlâttan evlâda kayd-ı hayat şartıyle ocaklık ihsan olunmuştur. Hâsılı sülâlesi tükenmiş değildir. «Şemsi Paşa evlâtları» derler. Kalesini Bursa Tekfuru yaptırmıştır .Topraklı ve yüksek bir dağ üzerinde dört köşe bir harâbe içinde mâmur olmayan bir kaledir. Fâtif yazmasına göre burası Anadolu toprağında başlıca sancak beyi tahtıdır. Pâdişah tarafından Beyinin hass-ı hümâyunu «300122» akçedir. 14 zeâmet, 55 tımarı vardır. Çeribaşısı, alay beyisi var. Kanun üzere cebelileriyle 2800 kılıç askeri olur. Sekizyüz adam kadar da beyinin ve çeribaşısının olur. Üçyüz akçalı şerif kazadır. Beş nahiyesi vardır. Birincisi «Etrâfı şehir» nâhiyesi, ikincisi «Gökçesu» nâhiyesi, üçüncüsü «Sazak-Gerede» nâhiyesi, dördüncüsü «Dörtdivan» nâhiyesi, beşincisi «Yığılca» nâhiyesidir. Kadısına senede beşbin kuruş verilir. Beyine onbin kuruş... amma burada gayet adâlet hareket etmek gerek. Meşrû olmayan yoldan birkaç akçe alınsa hemen reâyâsı üç günde İstanbul'a varıp, şikâyet ederek zâlim hâkimin hakkından gelirler.

Yeniçeri serdarı, sipâhi kethüdâ-yeri, nakibülleşrâfı vardır. Her ne kadar Türklük ise de âyan ve eşrâfı, tüccarı çoktur .Gerçekten mâmur bir büyük şehirdir ki topraklı bir dağ arasındadır. Otuzdört mahalle ve otuz dört mihrabı vardır. Üçbin kadar tahta örtülü güzel evleri vardır. Bazı zengin kimselerin evleri ve hanları kiremitle örtülüdür. Paşa sarayı ,Şemsi Paşa sarayı, Zülfikâr Ağa sarayı mâmur, irem bağı gibi saraylardır. Câmilerin en güzeli çarşı içinde «Mustafa Paşa câmii» dir ki kalabalık cemâati vardır. «Ferhat Paşa câmii» de gayet mâmur olup, hepsi Süleyman hanın, Koca-Mimar Sinan'ın işidir. Bu câmilerde başka mescitleri de vardır. Hamamlarından Şemsi Paşa hamamı meşhurdur. Yedi hanı, bedestanı, yedi çeşmesi vardır. Hepsi

Şemsi Paşanın hayır işidir. Dörtyüz kadar mamur süslü dükkânları vardır. Medrese ve dârülhâdisi olduğunu bilemiyorum. Ama yetmiş kadar mektebi vardır. İkiyüzden fazla hafızı vardır. Bilginleri pek çok, ahalisi Muhammediyet kitabı okurlar. Oğuz adamları vardır. Suyunun ve havasının lâtif oluşundan güzelleri çoktur. Kadınları hep ferace giyip gezerler. Ama gayet örtülüdürler.

Bağ ve bahçeleri gayet çoktur. Yiyecek ve içeceğinden methe değerleri beyaz kiraz ve bozasıdır. Bir nevi bardakları olur ki reâya ve berâyâsı buna «boduç» derler. Halkının çoğu tüccar ve kibardır. Dağlarında çam çok olduğundan ahalisi çam tahtası ticareti yaparlar. Bolu tahtası İstanbul'da makbuldür. Bu şehrin batısında iki konak yerde deniz kenarında Akçaşar iskelesi vardır .Ereğli, Bartın, Hisarönü iskeleleri de Bolu sancağı içindedir.

Bolu Kaplıcası : Bu şehrin güney tarafı dışında bağlara yarım saat yakın bir yerde küçük eski yapılı bir ılıca vardır. Suyu çok sıcak olup, uyuz illetine faydalıdır. Suyu içenin midesini düzeltir, vücudunu pamuk gibi eder. Birçok faydaları görülmüş bir ılıcadır. Şehrin büyük ve küçüğü araba araba bu ılıcaya gelüp temizlenirler. Şöhreti her tarafa yayılmış bir kaplıcadır. Bolu'da ziyâret yerlerinden «Yozgat Baba Tekkesi» adı ile ılıca yakınında bir dergâh vardır.

Buradan hareketle yine doğuya oniki saat mâmur köyler içinde giderek Gerede kasabasına geldik.

Gerede'nin Vasıfları : Bolu sancağı toprağında subaşılıktır. Yüzelli akçalık kazadır. Yeniçeri serdarı vardır. Şehir bir geniş ova içinde olup, bin adet tahta ve kiremit örtülü, eski biçim evleri vardır. Dokuz mahallesi, on mihrabı vardır. Çarşısı içindeki câmii güzeldir. Üç tekke, bir hamam, üç han, ikiyüz dükkân, yedi kahvehânesi vardır. Bütün esnafın bıçakcısı ve debbağı çoktur. Gerede gönü ve sahtiyanı meşhurdur. Havası ve suyu lâtif bir yayladır. Ahalisi gayet tendürüsttür. Yer yer mahbûbeleri vardır. Ahalisi ekseriye softa ve talebedir. Leventleri meşhur olduğundan hırsızı çoktur. Soğuğu pek meşhurdur. Halk ağzında soğuktan bahse-

REŞAT NURİ GÜNTEKİN KÜLLİYATINDAN : 9

ANADOLU NOTLARI

Yazan :

Reşat Nuri Güntekin

BEŞİNCİ BASILIŞ

Kanuni Sahibi : Hâdiye Güntekin

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ Koll. Şti.
İstanbul, Ankara Caddesi, No. 95

REŞAT NURİ GÜNTEKİN KÜLLİYATINDAN: 9

ANADOLU NOTLARI

Yazan :
Reşat Nuri GÜNTEKİN

CİLT : 1

BEŞİNCİ BASILIŞ

Kanunî Sahibi : Hâdiye Güntekin

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ Koll. Şti.
İstanbul, Ankara Caddesi, No. 95

Reşat Nuri Güntekin'in yeniden bastırılmış olan Eserleri:

Çalıkuşu

Dudaktan Kalbe

Akşam Güneşi

Acımak

Damga

Kızılcık Dalları

Eski Hastalık

Miskinler Tekkesi

Bir Kadın Düşmanı

Yaprak Dökümü

Ateş Gecesi

Anadolu Notları

Hazret-i Muhammedin Hayatı

Arka arkaya basılmakta olan Eserleri:

Gökyüzü
Değirmen
Tanrı Misafiri
Boyunduruk
Harabeler Çiçeği
Kavak Yelleri
Evham
Kan Dâvası
Yeşil Gece
Gizli El
Olağan İşler
Sönmüş Yıldızlar
Leylâ İle Mecnun
Son Sığınak
Yabancı (Tercüme)
Hakikat (Tercüme)
Atlı Adam (Tercüme)
Kahramanlar (Tercüme)
Bir Fakir Delikanlı (Tercüme)
La Dam O Kamelya (Tercüme)

NURGÖK MATBAASI
Ankara Caddesi No. 15
İSTANBUL — 1965

OTORAY YOLCULUĞU

NİĞDE - KAYSERİ

I

Niğdeye yaklaşıyorduk.

Yanımda oturan bir Niğdeli, şehrin eteğini saran ağaç kümeleri arasında pek iyi seçemediğim bir noktayı işaret etti:

— Faruk Nafiz'in hanı, dedi.

Büyük şairin han sahibi olduğu günleri de inşallah görürüz. Fakat yol arkadaşımın bana gösterdiği bina, sadece Faruk Nafiz'in unutulmaz *Han duvarları* şiirinde tasvir ettiği han idi.

Kıyafetinden anlaşıldığına göre Niğdeli arkadaş bir esnaf, yahut işçi idi. Böyle olmakla beraber *Han duvarları*'nı ve Faruk Nafiz'i biliyordu. Daha garibi trende ilk gördüğü bir yabancının bu şiiri, şiirde tasvir edilen hanı ve Faruk Nafiz'i tanımamasını kabul etmiyor, ateş ve su nev'inden herkesçe malûm şeylerden bahseder gibi iki kelime ile bana maksadını anlattığına inanıyordu.

Güzel şiirin kudreti! İyi yazılmış bir manzum hikâye koskoca bir hanı, koynundaki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden alıyor, Faruk Nafiz'e malediyordu.

Maamafih, arabamızda ayakta duran ve bizi dinliyen uzun boylu bir sakallının «yok, yahu... o han falanındır» diye öteki mal sahibinin hakkını da zıyâdan kurtardığını itirafa mecburum.

* * *

Niğde ile Kayseri arasındaki yolu, Faruk Nafiz'in İstiklâl muharebesi senelerinde kona göçe üç günde aştığı o uzun me-

safeyi, ben, bugün otoray denen yeni icat bir alet içinde, âdeta uçarak geçiyorum.

Akşamın beş buçuğunda daha Niğde istasyonunda kahve içiyordum. Sokak fenerleri yanarken Kayseri'de olacağım.

Bisikletin ilk icadı zamanlarında ona verilen *Şeytan arabası* ismini bu otoraya saklamak lâzımmış! Otoray, görünüşte yirmi otuz kişilik büyücek bir otobüs. Fakat ikisi arasında âdeta nalınlı adam ile patenli adam farkı var. Otobüsün mütemadiyen taşla, toprakla boğuşmasına mukabil Otoray, cilâlı çelik raylar üstünde yağ gibi kayıyor.

Ulukışla ile Kayseri arasında günde iki sefer yapan bu arabaların, birinci ve ikinci sınıf yolcuları için, şoförün arkasında dört maroken koltuğu, camekânlı bir kapı ile buradan ayrılan geri tarafında da demokratlara mahsus, yirmi otuz kişilik kanapesi var.

Bazı şakacı yolcular lüks kısma Lortlar kamarası , ötekine Avam kamarası adını takmışlar.

Bu otoray, yolları âdeta çocuk oyuncağına çevirmiş. Meselâ, Kayserililer bizim Ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor Bahçelerinde eğlenmeye gidiyorlar.

Şoför, daha doğrusu makinistin bana anlattığına göre Adana ve Kayseride oturan iki akraba, meselâ bir ana kız, pazar sabahları bulundukları yerden hareket ediyor, öğleyin Ulukışlada birleşiyorlar; akşama doğru yine evlerine dönüyorlarmış.

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlıkarıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. Otoray, son derece munis bir dekor arasından akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola, kâh arkaya geçerek akşam ışıklariyle sararıp kızaran ovalara bakıyordum.

Yeni bir icat yalnız manzaraları ve hayatı değiştirmekle kalmıyor; duygularımıza, dünyayı görüş tarzımıza da tesir ediyor.

Yolculukta akşam, insanın gayriihtiyari garipsediği, kendini karanlık düşüncelere bıraktığı saattir. Halkın akşam garipliği terkibiyle anlattığı bu duyguda kendimizi uçsuz, bucaksız mesafeler arasında kaybolmuş hissetmemizi, arkada bıraktığımız uzağı bir daha görmek şüphesinin, öndeki uzağa yetişememek korkusunun elbette bir payı vardır. Mesafelere hâkim olmak emniyeti işte bu şüphe ve korku mefhumunu kaldırıyor, insana bu geniş ovalarda kendi mahallesinde, evinin bahçesinde, dolaşmak hissini veriyor.

Faruk Nafiz:

«Dönmiyen yolculara ağlıyan yaslı yollar»

diye anlattığı bu yolu, vaktiyle bir yaylının şiltesine uzanarak, «kendini tekerleğin sesine kaptırarak» geçmiş olmasaydı da benim bindiğim otoray içinde tayyarede gibi geçseydi bu acı gurbet şiirini bilmem yazabilir miydi?

Yeni edebiyatlarda romantik hüzün ve Spleen'in gide gide kaybolmasında bu yeni icatların da bir tesiri olsa gerektir.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI: 799

YURTTAN YAZILAR

İSMAİL HABİB SEVÜK

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 92

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI: 799

YURTTAN YAZILAR

İSMAIL HABİB SEVÜK

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 92

Kapak : Düzeni : Saim ONAN

ISBN 975 - 17 - 0048 - 5
© Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987

Onay : 25.6.1987 tarih ve 928.1 - 2887
Birinci Baskı, 1987
Baskı sayısı : 5.000
Sevinç Matbaası — ANKARA

Hopa'dan Rize'ye ·

YEŞİL YOL

— «Cumhuriyet» 15 Ağustos 1937 — [*]

Hopa Karadeniz'de son kasabamız. Şu ileride karadan denize uzanan burun Çoruh'un deltasıdır, onun biraz ötesinde Batum var. Hopa'nın arkasında Balıklı dağları dalgalı bir fon halinde geriliyor. Solunda, yani garbında Afyonbaba dağları ve sağında karaya amut olarak denize atılırcasına saldıran Sultanselim dağı. Sivri hörgüçleriyle göğe keskin keskin bir şeyler çizmektedir.

Trabzon'da valiyken bile beldeler zapteden cihangir ruhlu Yavuz Rize'nin fethinden sonra şimdiki Batum'un yerinde bulunan Künye kalesini gözüne kestirmişti. Yavuz Hopa ilerisindeki o dağa çıkarak alacağı o kaleyi tarassut edermiş. Kale beyi bakmış bu şehzade valinin elinden kurtuluş yok, Müslümanlığı kabul edip kalenin

---

[*] Bu ve bundan sonraki «Rize» yazısı ile bundan evvelki «Transit yolunun başı» yazısı arasında, tarih itibarıyla, altı buçuk aylık bir fasıla oluşu, gazetede bu son iki yazının kitabın üçüncü kısmındaki «Yukarı Doğu diyarı» yazılarından sonra yazılmasından ileri gelmiştir. Gazetede geziş sırasıyla öyle yazılan bu son iki yazıyı şimdi kitapta «Karadeniz yalıları» kısmına aldık.

anahtarlarını Yavuz'a teslim eder. Dağın heybetiyle taşıdığı ad birbirine uygun.

Sultan Selim'le Afyonbaba dağlarının arasında deniz geniş bir kavis çiziyor. Hopa bu kavsin ortasında ve hafif bir tepe dizisinin eteğindedir. Kıyıda belediye, hükûmet, otel, mektep, konak gibi yapılardan beyaz bir çizgi; çizginin arkasında çarşı; ve dizi halindeki tepelerde ayrı ayrı mahalleler. Bu üç binlik kasaba bu serpiliş ve yayılışla olduğundan bir misli daha büyük görünüyor. Körpe ama gelişgin.

Hopa'dan Trabzon'a kadar 240 kilometrelik yolu karadan gideceğiz. Yol daha ilk hamlede bahçeler ve korular içine daldı. Top top, ehram ehram, dalga dalga, koyu ormanlıklı tepelerin böğürlerinde; çeşit ağaçlı ve çeşit meyvalı bahçelerin sarmaşıklarla kapalı çitleri arasından; dalları birbirine kenetlenip gündüz içinde yeşil bir akşam tatlılığıyla uzanan koruların serinliğine gömülerek; tabiatın bu tufan halindeki feyzine şaşa şaşa gidiyoruz.

Sağ, sol; dağ, taş hep yeşil. Hattâ şosenin çakılları arasından fışkıran çimenler yüzünden yolun kendi de yemyeşil. Tabiatın hayatiyeti silindirin taşlarını bile yenerek meydana çıkmış. Öyle fıkır fıkır bir hayatiyet ki ne yapsan yerin altında kalmıyor. Otomobilimiz bir şosede değil zümrüt bir halı üstünden kayarak gitmektedir.

Arhavi'ye kadar yirmi beş kilometre hep böyle gittik. Arhavi Cika tepesinin altında. Bu tepenin zirvesi tuhaf bir şekilde eğrilerek istifhamlı bir kanca ucu gibi asabî asabî kıvrılmış. Kahvede oturuyoruz. Deniz kıyısında küçük bir tepe var, dipten sona kadar ağaçlar üstüste, sıkı sıkı, yığın yığın öyle bir hal almışlar ki tepenin kendin-

den bir karışlık yer görünmüyor. Buralarda tepelerin ve dağların kabartısı var, toprağı yok.

Arhavi'den Viçe'ye kadar yirmi beş kilometre daha yol gene hep öyle devam ediyor. Yol böyle devam edip gittikçe gözümüz yalnız yeşile doyuyor değil, yeşil, ruhumuza da doluyor. Sağa bak yeşil, sola bak, yukarı bak ve çiğnediğin yola bak, hep yeşil. Artık denizaltı âlemlerinin hulyalı zebercetliği içinde gidiyor gibiyiz.

Bu ne kadar dere bu? Hopa'dan beri her birkaç kilometrede bir dere. Hep köpüklü, gürbüz, aceleci dereler. Renkleri de bildiğimiz sulara benzemiyor. İki taraflarındaki tufanlı yeşillikleri eme eme, maviyle yeşil arası, hususî ısmarlanmış çiniler gibi yeşilden de maviden de bambaşka bir hal almışlar.

Hep karalar içinde kıvrılan yol Viçe'ye varmak için gene denize kavuştu. Burası güzel bir nahiye merkezi. Kasabanın ortasında azametli bir ıhlamur ağacı var. Birkaç metre kutrundaki ve üç dört adamın kucaklamayacağı kalınlıktaki gövdesini minarelerden daha yükseğe kaldırarak, dört tarafa ahenkli ahenkli uzattığı, herbiri bir ağaç gibi gürbüz dallarıyla selatin camilerinin kubbeleri kadar bir sahayı kaplayan bu heybetli ıhlamurun dibine çepçevre halkalandırılmış yüksekçe peyke üstünde serinliye serinliye kahve içmek öyle keyifli, öyle keyifli ki...

Kasabadan ayrılınca upuzun Pisala köprüsü. Dereler artık nehirleşiyor gibi; daha sıklaşan, daha dolgunlaşan dereler. Buharın kanadı olan bulut ileriden Kafkas dağlarını, beriden Karadeniz silsilesini aşamadığı için bulutlar hep buralarda toplanıyor ve buharın deposu olan deniz, bulutun cazibesi olan dağ, dağın yavrusu olan dere, dereyi gürbüzleten orman, ormanı yetişti-

ren buhar işte hep birbiriyle kucak kucağa. Tabiat şuurunu kaybetmiş vecidli bir sarhoş gibi neyi var neyi yoksa hepsini fırlatıp fışkırtmış.

Eskiden Atina denen Pazar'a varmak için gene karayı bırakarak denize iniyoruz. Hopa'dan beri hep karaların dalgalı koynunda, hep hafif çıkışlar, belirsiz inişler, tatlı dolanışlarla, hep bahçeler ve koruluklar içinde kıvrılan yeşil yol Arhavi, Viçe, Pazar gibi mühimce yerlere uğrayınca, böyle fasıla fasıla, bir garnitür şeridi gibi, denize incili birer düğmeyle ilmikleniyor.

Pazar; burası artık yeşilliğin son tekâsüfe, bahçelerin son gürbüzlüğe, meyvaların son bolluğa erdiği yer. Pazar Karadeniz elmacılığının merkezidir. Almanların demir elma dedikleri ve mayhoşluğuna bayıldıkları elma. Şekli beyzî, rengi yeşil kırmızı, teni şeffaf, kokusunu uzun zaman saklayabilen ve bütün bu meziyetleriyle beraber uzun yolculuklara dayanıklı olduğu için ambalâja çok iyi gelen elma.

Senede on, on beş milyon kilo ihracat yapılan elmacılığı başıbozukluktan kurtarmak için şimdi Pazar'da Ziraat ve İş Bankası tarafından iki fabrika yapılıyor. Biri ambalâj için, bu sayede birinci sınıf yaş elmalar emniyetle sevkolunacak. Diğeri kurutma fabrikası; ikinci ve üçüncü sınıf elmalar da bu sayede zebil olmaktan kurtulacak. Yeşil yol, bahçeler ve koruluklar yolu; güzelliğin, şiirin, hulyanın yolu, bir de bakacağız ki az zamanda zenginliğin de yoludur.

Pazar'dan sonra yol gene bahçeler, koruluklar, çamlıklar içinde, fakat denizi bırakmayarak, yeşilin güzelliğine mavinin dilberliğini de katarak gidiyor. Buralarda yalnız güzellik değil insan da bol. Yol kıyılarında öbek

öbek çocuklara rastlıyoruz. İç Anadolu'nun uçsuz bucaksız boş ovalarını düşündüm. Oralarda toprak insana hasret, buralarda insan toprağa.

Buralardaki insan bolluğu ve toprak azlığı : Karadeniz halkının buğday yerine mısır yiyişi bundan çıkıyor. İnsanlarına bakınız, pek küçükler pembe pembe; çünkü henüz ana sütiyle besleniyorlar. Büyükler gene sağlam sağlam, çünkü başka illerde çalışarak başka gıda aldılar. Fakat yalnız burada yaşayanlar, onların benizleri saz gibi. Sadece mısır insanı ne kadar besler, kalorisi az, ekmeği hamur. İtiya'da ikinci tabiat derler. Halk mısıra o kadar alışmış ki buraların şöyle bir darbımeseli bile var : «Öyle kıtlık oldu öyle kıtlık ki buğday unu yedik!».

Fakat ne iyi ruhlu insanlar. Yerin fevkalâde güzelliği ruhlarda da kötülük bırakmıyor olacak. Kaza hududu içinde yetmiş bin nüfusu olan Of'ta hapishane yoktur. Aylarda değil, yıllarda bir ,kazaen bir hâdise olursa suçluyu bir bakkal dükkânında hapsediyorlar. Zaten bu kadar cennet yere şeytanî ruh yakışır mı? Yeşil yol her mânasıyla cennet.